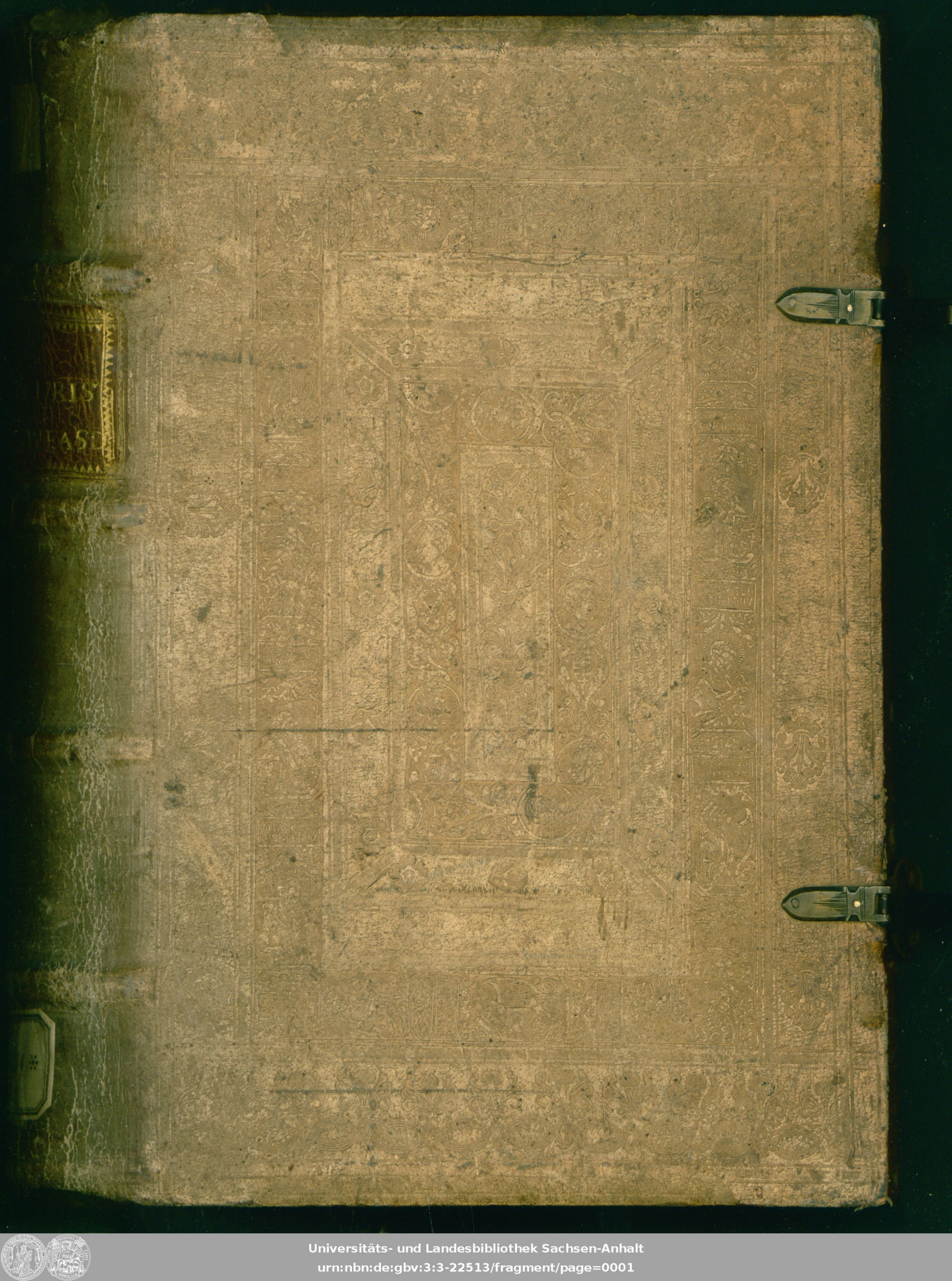

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-22513/fragment/page=0001

№ 554 *

Kc 2864 a/40/5
Aufn., wegen empf. K

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-22513/fragment/page=0002

1 Kling in Institutiones
2 Nicasius ———————

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-22513/fragment/page=0003

DN. MELCHIORIS KLING, IVRECONSVLTI CLARISSIMI, IN Quatuor Institutionum Iuris, Principis Iustiniani Libros Enarrationes.

DE INTEGRO IAM IN GRATIAM

Studiosorum, & praxim forensem sectantium, multis Libellorum Actuumque Iudicialium formis, ab ipso autore aucta: & post alteram æditionem denuo diligentissimè recognitæ.

CVM INDICE RERVM AC VERBORUM notatu dignorum copioso.

Cum Gratia & Priuilegio.

FRANCOFORTI, APVD CHRIstianum Egenolphum Hadamarium.

L39

INCLYTO REGI, ET EXCELLENTI VIRTVTE PRAESTANTI, DOMINO CHRISTIANO REGI DANORVM, Vandalorum & Gotthorum. Duci Sleuicensi & Holsatensi, &c. Principi clementissimo S. D. Melchior Kling, Iuris utriusque Doctor.

QVANTVM VITAE HVMANAE BONum, quantum decus ac præsidium sint leges, politicus ordo, & Imperia, prudentes aliqua ex parte æstimare possunt: magnitudo uerò horum cœlestium munerum pro dignitate uerbis explicari non potest, Sed hoc infixum esse animis omnium oportet, quod & uerissimum est, & multis illustribus testimonijs confirmari potest, societatem ciuilem, qua nihil pulchrius, dulcius, aut utilius in uita cogitari potest, non temerè & casu, aut propter necessitatem conflatam esse, sed singulari Dei consilio atque ope constitutam, qui & religionis ueræ doctrinam humano generi tradidit, & Imperia legesq; imposuit, ut iter ad cœlestem perpetuamque uitam monstraret, interim uerò pacem in terris muniret, & effrenes hominum cupiditates & furores coherceret. Quanquam autem constat Deum esse autorem harum maximarum rerum, & utilitates infinitæ sunt in conspectu. Nam si uagarentur homines ut bestiæ, sine cœtibus, sine legibus, sine imperijs, sine certis sedibus, sine ciuitatibus, qualis esset uita, quæ procreatio, aut natorum educatio? Tamen inest in hac imbecillitate naturæ humanæ quædam contumacia, quæ uincula religionum, imperia ac leges ægrè patitur. Ideo magna pars hominum, quadam Cyclopica immanitate excutit religiones, leges tanquam iniustum carcerem odit, Imperia uerò putat ui constituta esse, sine Deo. Deploranda quidem est hæc humanæ naturæ infirmitas, sed non propterea abijcienda cura bonis, & gubernatoribus retinendarum rerum bonarum. Imò hanc ipsam ob causam reges impositi sunt generi humano, ut cum illis Cyclopibus decertent, ut religiones, leges, iudicia, bonos mores tueantur, & aliquos ciues ad uirtutem inuitent, reliquorum iniustos impetus reprimant. Nec noster ordo deesse honestis consilijs bonorum principum debet: tueamur leges in iudicijs, in deliberationibus, in scholis. Hęc nostra militia nonnihil ad morum gubernationem, ad pacis conseruationem conducit. In hoc honesto curriculo cum & ego, Dei benignitate, mediocriter uersor, & nonnihil laboris in iudicijs & deliberationibus sustineam, tamen scholasticas operas adiungo, quod ueteres etiam nobilissimos uiros, Scæuolam, Crassum, Sulpitium, & alios fecisse audimus. Et postea Irnerius cùm diu

Italiam gubernasset præcipua autoritate, tamen senex in schola docuit. Ac sæpe mihi cogitanti, præsertim his turbulentis temporibus de Germania, tantisper uidetur mansura mediocris forma reipubli, cæ, donec florebunt hæc legum nostrarum studia, & earum uoce iudicia, curiæque regentur. Scripsi igitur enarrationem Institutionum, quas optimo consilio Imperator Iustinianus edi curauit. Hanc meam lucubrationem potissimum Regiæ M. T. dedicandam esse censui. Videmus enim & in interiori uita mores tuos castissimos & honestissimos esse, maximeq; legibus congruentes, & in gubernatione ac iudicijs iustitiam à te constantissimè coli. Sciebam autem tibi tali principi legum amanti etiam hoc genus scriptorum non ingratum fore. Huc accedit, quòd iudicium tuum cognoui de nostro studio, cùm mecum ageres de Iuris interprete in Academia tua, ac ostenderes te hoc agere, ut ex hoc fonte Iuris æquissimi, uidelicet ex ueteri sapientissimorum gubernatorum doctrina, quam profitemur, riui aliqui in uestras leges & regiones deducerentur.

Cùm igitur de nostris studijs præclarè sentias, edidi auspicio nominis tui hanc enarrationem, & ut R. M. T. officium meum boni consulat rogo. Nam doctrinæ genus probari tibi non dubito. Etsi enim non omnes gentes Romano Iure utuntur, tamen iudicium tuum congruere cum summis uiris animaduerti, qui rempub. non solis arbitrijs magistratuum, sed scriptis legibus regendam esse censuerunt. Cùm aliquandiu Attica ciuitas, & postea Romana sine scripto Iure fuissent, utraq; magnis motibus ac procellis hanc ipsam ob causam quassata est, quia ciuium controuersiæ non scriptarum legum æquitate, sed incertis potentum uoluntatibus iudicabantur, qua in re quantum sit periculi, etsi communis uita docet, tamen et uerba Aristotelis in tertio Politicorum digna memoria, admonent, quę, quia sententiam grauissimam continent, adscribam: Qui legem uult præesse, uidetur summam potestatem Deo & legibus commendare: qui uerò humano arbitrio tribuit imperium, adiungit & belluã. Nam cupiditas belluæ similis est, & iracundia gubernatores deprauat, etiam si sint alioqui uiri boni. Sed lex est mens sine cupiditate, sine perturbatione atq; adfectu. Fauebit igitur R. M. T. huic honestissimæ ac salutari doctrinæ, & ut Alexander Seuerus Imperator, obiecta toga sua Vlpianum Iurisconsultum aduersus iratos milites tuebatur, ita legum te doctrinam autoritate tua defendere gloriosum tibi, uereq; regium existimato. Bene ualeat R. M. T. Die sacro Pentecostes, qua memoria celebratur legis scriptæ de cœlo traditæ, ac legis accensæ in cordibus Apostolorum dato Spiritu sancto.

Anno 1542.

INDEX

INDEX EORVM QVAE hoc Opere tractantur. a, priorem. b, alteram chartæ faciem notat.

A.

Abigeatus crimen. 206 b
Absens causa Reipub. immunis est à tutela. 35 b
Absentia est quintuplex. 147 a
Acceptilatio quid sit. 126 b
Accessio per quam nobis acquiritur, est duplex. 40 a
Accusatio de suspecto Tutore seu Curatore publica. 36 b
Accusare quid. 206 b
Accusator tenetur se inscribere ad pœnam talionis. 206 b
Actio quid. 136 b
Actio Caluisiana. 152 b
Actio ad exhibendum. 145 a
Actio Commodati directa & contraria. 105 b
Actio communi diuid. ab act. pro socio in quo differat. 171 b
Actio communi ex quasi contractu est. 125 a
Actio communi diuidundo. 171 a
Actio confessoria. 142 b
Actio de constituta pecunia. 101 b 178 b
Actio de dote in quantum facere potest extenditur. 172. b
Actio de in rem uerso. 169 b
Actio de in rem uerso toties datur quoties procurator haberet act. mand. uel negot. gest. 170 a
Actio de peculio. 166 b
Actio de pastu pecoris. 166 b
Actio ex empto complectitur in se actionem de euictione, et redhibitoriam. 116 b
Actio exercitoria. 168 a
Actio ex locato ad quid competat. 119 a
Actio ex stipulatu. 173 a
Actio ex stipulatu quandoq; est bonæ fidei, cùm regulariter sit stricti iuris. 173 a
Actio ex testamento quando detur in duplum. 164 b
Actio ex uendito ad quid competat. 116 b
Actio fam. hercisc. ab act. com. diuid. quomodo differat. 171 b
Actio famil. herciscundæ. 125 a 170 b
Actio fauiana. 152 a
Actio finium regundorũ qualis, quibus, & contra quos detur. 172 a
Actio furti cui & contra quem detur, item ad quid, et in quantum. 129 a
Actio furti inter coniuges non habet locum, sed actio rerum amotarum. 130. a
Actio in factum de Calumniatoribus. 163 b
Actio in factum ex edicto ædil. curulium. 8 b
Actio in factum ex iureiurando. 179 b
Actio institoria. 168 b
Actio l. Aquiliæ. 131 a
Actio l. Aquil. ab act. iniur. quomodo differat. 132 a
Actio l. aqnil. per inficiationem crescit in duplum. 132 a
Actio mandati ad id, quibus, et contra quos competat. 122 b
Actio negotiorum gestorum. 124 a
Actio nego. gesto. quib. casib. cesset. 124 b
Actio Pauliana. 149 a
Actio Pauliana quando oriatur ex quasi contractu. 151 a
Actio præscriptis uerbis. 176 a
Actio præscriptis uerbis de æstimato. 176 b
Actio pro socio datur demum post societatem finitam. 121 b
Actio pro socio est directa ex utraq; parte. 121 b
Actio Publiciana quid sit. 140 b
Vbi præscriptio non habet locum, ibi non oritur Act. Public. 141 a
Actio quanti minoris. 8 b
Actio quasi Fauiana. 152 b
Actio quod iussu datur in solidum contra patrẽ seu dominum. 168 a
Actio quod metus causa. 162 b
Actio quod metus causa cõpetit pro ui compulsiua, nam pro ui ablatiua datur Act. ui bo. rapt. 163 a
Actio semper præsupponit aliquod ius. 137 a
Actio seruiana. 153 b
de Actione quæ nobis competat si incertum est, possunt duæ simul intentari, cum protestatione ex altera nos uelle consequi quod nobis debetur 200 b
Actionem præscriptis uerbis nemo potest intentare nisi qui pro sua parte adimpleuit. 177 a
Actiones arbitrariæ quæ. 182 a
Actiones auocatoriæ. 137 b. 153 a
Actiones bonæ fidei cur dicantur. 159 a. 175 b. 176 a
Actio ui bonorum raptorum. 130 b
Actiones ciuiles quæ sint. 180 b
Actiones contrariæ non infamant. 106 b
Actiones directæ quæ, & quæ utiles. 181 a
Actiones directæ ab utilib. in effectu nihil differunt. 132 b
Actiones duæ oriuntur ex rapina. ibi. a
Actiones duæ quando oriuntur ex eodem delict, an una intentata possit intentari & altera. ibi. b
Actiones ex ædicto Aedilium Curulium descendentes tres sunt. 8 b
Actiones mixtæ. 138 a. 158 b 159 a. 164 b
Actiones Natiuæ & Datiuæ quæ. 181 b
Actiones noxales. 165 b
Actiones noxales transeunt in hæredes. 166 a
Actiones pœnales an sint ad hæredes transitoriæ 185 a
Actiones perpetuæ. 184 b
Actiones personales. 158 a
Actiones personales sunt perpetuæ. 184 b
Actiones præiudiciales. 156 a
Actiones præparatoriæ quæ & cur sic dictæ. 145 a
Actiones quæ ex contractu oriuntur. 159 a
Actiones reuocatoriæ quæ. 149 a
Actiones stricti iuris. 159 b
Actiones stricti iuris quæ. 178 b
Actio redhibitoria quæ. 8 b
Actio rei uxoriæ in act. ex stipulatu transfusa est. 172 b
Actio rescissoria rescindit usucapionem. 146 b
Actiones reuocatoriæ quæ. 137 b
Actiones prætoriæ quæ sunt rei persecutoriæ sunt perpetuæ. 184 b
Actiones singulares uniuersales generales, quæ sint. 181 b

Actio si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 166 a
Actio subsidiaria quæ dicatur. 35 a
Actio tributoria. 169 a
Actiones, tributoria, & de in rem uerso non dantur in solidũ. 170 a
Actio tutelæ habet locum tutela demum finita. 31 a
Actio tutelæ oritur ex quasi contractu. 124 b
Actor maiorem summam quam ei debetur in libello inserens, tenetur in triplum. 165 a
Actor quemadmodum tenetur proba. suam actionem, ita reus suam exceptionem. 185 b
Addicere bona quid. 100 a
Additio hæreditatis per declarationem uoluntatis in libello probatur. 178 a
Administratio Tutelæ penes unũ esse debet si sint plures tutores. 35 a
Administratio tutorib. legitimis non permittitur nisi uirent se fœcturos utilia. 32 a
Adoptare qui possint. 26 a
Adoptati ab extraneo manent in potestate patris naturalis. 61 a
Adoptio illis ipsis modis quib. patria potestas soluitur. 26 a
Adoptio quid ibid.
Adoptui parentes an succedant filijs adopt. 84 b
Adoptiui fratres tantũ sibi inuicem non succedunt. 85 b
Adoptiui tantum, quomodo succedant parentibus. 82 b
Aduentitia acquiruntur patri per filium quo ad usumfructum tantum. 53 b
Adulterij pœna. 204 b
Adulterium causa est propter quã separatur matrimonium. 22 b
Adulter uel fur, si aliquid dẽt ne occidantur, repetere non possunt. 162 b
Aedificans in alieno solo ex sua materia, item ex aliena materia, item in suo solo ex aliena materia, qua actione & ad quid teneatur. 41 b
Aedificia in litore maris ædificantium sunt. 38 b
Aestas ad æquinoctium autumnale refertur. 196 a
Aestimatæ rei periculum pertinet ad eum qui rem æstimatam susceptit. 177 a
Aestimatio in act. l. aquil. quomodo fiat. 131 b
Affectus effectu non secuto punitur. 129 b
Affectus punitur in calumnia. 164 a
Affinitas est perpetuum impedimentum, quod durat etiam mortua persona. 16 b
Affinitas quatenus matrimonia impediat. ibi. a
Affinitas quomodo contrahatur. 15 b
Affinitas respicit tantùm contrahentes non autem consanguineos. 25 b
Affinitatis diffinitio. 15 b
Affinitatis tria sunt genera. 16 a
Agnati in feudis præferuntur cognatis 32 a
Agnationis & cognationis differentia hodie sublata est, præterquã in feudis. 29 b
Agnationis & cognationis differẽtia per ius Autent. est sublata. 92 a
Agnati qui dicantur. 31 b
Agri mensores. 172 a. & b
Album prætoris corrumpens qua actione & in quantum teneatur. 159 b
Alienans rem sacram qua pœna puniatur. 39 a
Alienare est uerbum generale. 163 a
Alienata in fraudem liberorum à parentibus quomodo reuocentur. 153 a
Alienatio tam diu non reuocatur, quàm diu creditoribus ex bonis non alienatis satisfieri potest. 150 b
Alienatio in fraudem creditorum facta quõ reuocetur. 149 b
Alienatio in fraudem legis facta est ipso iure nulla. 150 b
Alienatio in fraudem ut facta dicatur, requiritur fraus utriusque partis, nisi in debitore fisci seu ciuitatis. ibi. a
in Alienationis reuocatione precium non restituitur, ibid. b
Alieno iuri subiecti. 10 b
Alluuio quid sit. 40 a
Alumnus quis dicatur. 10 a
Ambitus quid. 206 a
Amitæ filius cognatus est licet ex adgnata genitus. 31 b
Animalium tria sunt genera. 39 b
Anomalè quando dentur tutores. 30 a
Anomali hæredes qui. 100 a
Antidoralis obligatio. 101 a
Appellatione uinculorum quid ueniat. 147 b
Appensum si nocere potest nec tamen adhuc nocuit, pœna est in appendentem decem aureorũ. 135 b
Aqua & igni interdicere. 32 b
Aquiliana stipulatio. 127 a
Arbor Ciuilis & Canonica in quib. differant, & in quibus conueniant. 93 b
Arbor consanguinitatis ad quid sit inuenta. ibid.
Arbor consanguinitatis Canonica. 14 b
Arboris consanguinitatis explanatio. 94 a. 93 a
Arra duob. modis in emptionibus interuenit. 118 b
Arra in emptionibus si non interueniat, impune à contractu discedit. 116 a
Arrogatio quid. 26 a
Arrogatione quomodo bona acquirantur. 99 b
Ascendentib. datur querela contra testamentũ descendentium. 66 b
Testamentum fratris. ibi. a
Ascendentes uocantur in successionibus descendentium, deficientib. descendentibus. 84 a
Ascriptitius quis dicatur. 157 a
Astrologus ex diuinatione aliquem dicens furem, iniuriarum non tenetur, sed constitutiombus. 134 a
Attilianus tutor quis. 33 b
Aui & auiæ utriusq; sexus uocantur ad successionem nepotũ, et datur dimidia paternis, alteræ uerò dimidia maternis. 84 a
Aurea Bulla an habeat uim l. 4 a
Autoritas Poëtarum, Medicorum, Oratorum, quatenus ualeat in iudicijs. 52 a

Autoritas poëtarum in iudicijs allegari potest. 52 a
Autoritas tutorum in nuptijs non requiritur. 21 a
Auus nepotem suum adoptandum alteri dare potest, filio suo, hoc est patre nepotis, inuito. 26 b
Auus pupillo non potest dare tutorem, si pater pupilli adhuc uiuat, ita ut in eius potestatem casurus sit. 31 a

B.

Banniti equiparantur deportatis. 27 a
Bellum ex iure gentium ortum. 3 a
Bigamia post mortem alterius coniugis licita est. 25 b
Bis dat qui cito dat. 73 b
Bonæ fidei poß. de perceptis fructib. tenetur. 140 b. 204 b
Bona uxoris præter dotem paraphernalia dicuntur. 52 b
Bonorum possessio ab hæreditate in quib. differat. 96 a
Bonorum possessio quid. ibid.
Bonorum poss. alia est ordinaria alia extraordinaria. 96 b. & 97 a
Bonorum poss. ex testamento duæ sunt, ab intestato uerò quatuor. 99 a
Bonorum possessoriæ hæreditatis petitio quid. 96 a
Bonorum possessiones. num sine necessariæ. 97 b
Bonorum poss. num sint per nouissimum ius sublatæ. ibid.
Bonorum possessio unde liberi quando competat. 91 b
Breuiloqua substitutio quando & quomodo fiat. 63 b

C.

Calumniator quis, & ad quid teneatur. 163 b
Canon si nõ soluatur triennio, amittitur emphyteosis. 120 a
Capite diminuti habentur pro mortuis. 32 b
Capite diminuti quomodo restituantur. ibid.
Capitis diminutio minima, qualis et eius effectus. ibid.
Capitis diminutio quid sit. ibid.
Captiuitas cur inducta. 3 b
Captiuitas suspendit, non tollit potestatem patriam. 27 b
Carboniana bono. poss. quæ sit, & quib. detur. 97 a
Casus fortuitus ab act. l. aquil. excusat. 132 a
Casus fortuitus quid. 104 a
Catoniana regula quæ sit. 73 a
Caupones stabularij quomodo teneãtur propter damnũ illatũ. 135 b
Causſa constituitur per quia. 75 a
Causſa falsa non uitiat legatum. 75 a
Causſa uera uel putatiua debet præcedere traditionem ut ualeat traditio. 43 a
Cautio iuratoria quando locum habeat. 184 a
Cautio iudicio sisti. ibi.
Cedens bonis in quantum facere potest condemnatur. 174 b
Cedere dicẽ in stipulatione quid sit. 109 a
Censitus quis dicatur. 157 a
Ceßio bonorum in delictis & iniurijs non liberat. 175 a
Ceßio bonorũ quæ fit mala fide, non admittitur. ibid.
Ceßionis bonorum effectus. ibid.
Ceßio bonorum quomodo fiat. ibi.
Chyrographi exceptio. 126 b
Cibaria domestica quæ sint. 87 b
Ciuile mutuum quid. 103 b
Ciuilis obligatio. 102 a
Clandestina desponsatio utrum præferatur publicæ. 17 b
Clandestina matrimonia. 17 b
Clausula Codicillaris ponitur in testamento munus solenni propter maiorem certitudinem. 56 a
Codicillaris clausulæ effectus. 81 a
Codicilli ab intestato facti, agnatione posthumi nõ corrũpuntur. 81 b
Codicilli quomodo fiant sine testamento. 80 b
Codicillis relicta quomodo petantur. 81 a
Codicillus quid. 80 b
Cogitationis pœnam nemo patitur. 130 a
Cognatio duplex est, alia legalis, naturalis alia. 31 b
Cognatio unde dicta ibid.
Cognatio tollitur per mediã & maximam capitis diminutionẽ. 32 a
Collaterales de iure Sax. quomodo sibi succedant 89 b
Collaterales quemadmodum succedant. 85 b
Colonus ab usufructuario quomodo differat. 42 b
Colonus quis dicatur. ibid.
Commixtio quid sit. 40 b
Commodatæ rei periculum ad quẽ pertineat. 106 a
Commodati definitio. 105 a
Commodatum debet esse gratuitum. ibi. b
Commodatum quib. in rebus consistat. ibid.
Commodum & periculum rei uendita ad quẽ pertineat. 116 b. & 117 a
in Communione nemo compellitur inuitus permanere. 171 b
Communes res cur & quomodo dicuntur. 38 a
Cõpendiosa substitutio quæ sit. 64 a
Compensatio contra depositarium non admittitur. 107 a
Compensatio quid sit, & quando admittatur. 183 a
Concussio. 206 b
Concussionis crimen. 164 a
Comdemnatus actione personali habet tempus quatuor mensium ad solutionem. 186 a
Condictio certi competit ad repetẽdum mutuum. 104 a
Condictio certi generalis competit ad rem certam, actio uerò exstipulatu ad incertam. 111 a
Condictio ex l. contra ministros publicos, qui plus quàm eis debetur sportularum nomine exigunt. 164 a
Condictio furtiua cui & contra quẽ detur. 129 a
Condictio indebiti ad quid detur. 104 b
Condictio Triticiaria ad quid competat. ibi. a
Conditio constituitur per Si. 75 a
Conditio de præsenti & de præterito, propriè conditio non est. 111 b
Conditio in matrimonio: Si meliorem te non potero inuenire, quid operetur. 18 b
Conditio inhonesta & impoßibilis habetur pro non adiecta. ibid.

Conditiones in matrimonijs quomodo obseruentur. 18 a
Conditionis euentus in testamentis retrò trahitur. 58 b
Conductor potest retinere pensionẽ si re cõducta uti non licuit. 119 b
Cõductor quãdo posit expelli. 119 a
Conductor rem locatam alteri locare potest, domino irrequisito. 119 b
Confessionis effectus. 189 b
Confestim, in iure quomodo accipiatur. 111 b
Confusio quomodo fiat. 128 a
Cõiuges si alter alterius uitæ insidiatur, causa est diuortio. 24 a
Consanguinitas cap. diminutione tolli non potest, sed effectus ipsius cognationis tollitur. 32 a
Consanguinitas ad quartum gradũ impedit matrimonia. 16 b
Consanguinitas quid sit. 15 a
Consanguinitatis definitio. 93 b
Consensus cohabitationis non facit matrimonium. 21 b
Consensus expressus in matrimonijs. 22 a
Consensus in matrimonijs est triplex. 21 a
Consensus parentum in matrimonijs utrum requiratur. 20 a
Cõsensus tacitus in matrimonijs. 21 b
Consentire uidetur quoties quis actũ contradicendo impedire potest, & tacet. 154 a
Consilium quando obliget aliquem. 123 a & b
Constituens alium soluturum nihil operatur. 179 a
in Constituto requiritur quòd prius debitum sit. 179 a
Constitutus quis. 113 b
Consuetudinis effectus. 6 b
Consuetudo optima ll. interpres. 6 b
Consuetudo quid sit. 6 a
Consuetudo quomodo probetur. 6 b
Consuetudo quomodo tollatur. 6 b & 7 a
Consuetudo ut inducatur quæ requirantur. 6 b
Continens non semper mutat naturam propter contenta. 44 a
Continuatio titulorum. 136 a
contracta fiducia quid sit. 92 b
Cõtracta fiducia manumittere quid sit. 99 a
Contractus innominati. 102 b
Contractus nominati ab initio sunt uoluntatis ex post facto necessitatis. 122 b. & 123 b
Contractus nominati quadruplices. 102 b
Contractus qui re cõtrahantur sunt quinq;. 103 a
Conuentio à stipulatione in quo differat. 108 a
Conuentus ex donatione condemnatur in quantum facere potest. 174 a & b
Corporales res quæ sint. 43 b
Corrumpens alienum seruum in duplum tenetur. 161 b
Corrumpens filium seu filiam alienam qua pœna teneatur. 161 b
Corrũpens tabulas publicas &c. qua pœna teneatur uide remissiue. 160 a
Corrupto an detur contra corrumpentem aliqua actio. 161 b
Creditores & debitores pupilli à iudice tutores dari non possunt, licet in testamento posint. 30 b
Creditor si pignore utatur, furtum committit. 45 a
Creditores expressam hypothecam habentes, præferuntur Chyrographarijs etiam priorib. 149 b
Creditor utẽs pignore, & depositarius deposito, furtum committunt. 129 a
Crimen lesæ maiestatis siue perduellionis. 204 b
Culpa quandoq; comprehendit negligentiam siue imperitiã. 131 a
Cura quid sit. 34 a
Curator ad litem. 33 b
Curator à Tutore in quibus differat. 34 a
Curatores datiui qui. 34 a
Curatoris officium. 34 b

D.

Damnum quid. 131 a
Datio tutoris est mixti imperij. 30 a
Datiua tutela qualis & cur sic dicta. 30 a
Datiui tutores dantur trifariã. 30 a
Debitor potest legare rem debitam legatario. 73 b
Debitor pupillo soluens an liberetur. 53 a
Deceptus ultra dimidiam iusti precij, agit ad supplementum, uel ad rescissionem contractus. 118 a
ad Decimas consequendas competit act. confess. 141 b
Declinatoria fori. 186 a
Decretales epistolæ quatenus prosint iureconsultis. 7 b
Decreta Pontificum quomodo fiant. 7 a
Decretorũ iura pro Autenticis non habentur. 136 a
Decretum Gratiani. 7 a
Defuncto non potest moueri controuersia status. 156 b
Defunctus non est afficiendus iniuria, & si afficiatur, tenetur act. iniur. hæredibus afficiens. 10 a
Deijciens aliquid ex domo ut alicui noceat, ex quasi delicto obligatur. 135 a
Delicta sunt duplicia. 128 b
Demonstratio quomodo fiat. 75 a
Denunciatio fit tantùm in foro ecclesiastico. 207 a
Deportatio & relegatio differunt. 27 a
Deportatio quæ dicatur. 26 b
Deportatus an posit hæres instituti. 61 b
Depositæ rei periculum ad quem spectat. 107 a
Depositum est triplex: 106 b
Depositum incendij, naufragij, ruinæ causa, si inficietur depositarius, tenetur ad duplum. 106 b
Depositum quid sit. 106 a
Descendentium hæredum triplex est differentia. 82 b
Desertio utrum sit causa diuortij. 24 a
Delectio quid. 47 b
Deterior multis modis fieri dicitur. 162 a
Dies utiles qui dicantur. 99 b
Differentiæ inter actiones bonæ fidei & act. stricti iuris. 175 b
Dipondium et tripondium in hæreditate quando obseruentur. 62 b
Diuortij causæ quales sint. 13 a & b
Diuortium quid. 22 b
Damnati in metallum à damnatis in opus metalli differunt. 27 a

Dolus

Dolus dans causſam contractui est ipſo iure nullus: 190 b 175 b
Dolus quid. 104 a
Domesticum testimonium in omnib. causis reprobatur. 58 a
Dominum aliud est directum, aliud utile, aliud plenum. 37 b
Dominium in rei uendicatione probari debet. 139 b
Dominium quibus modis extinguatur. 38 a
Dominium quid sit. 37 a 52 b
Dominium quomodo probetur. 139 a
Domino potest relinqui legatum in testamento, in quo seruus eius hæres est institutus. 75 b
Dominus aliquando de reb. suis disponere prohibetur. 37 b
Dominus habet electionem dare seruum pro noxa, siue æstimationē damni dati. 165 b
Dominus rei surreptæ habet quatuor actiones. 41 b
Donatio causſa mortis habetur pro ultima uoluntatem. 174 b
Donatio causſa mortis quæ et quomodo fiat, & quomodo extinguatur. 51 a & b
Donatio est iuris gentium. 50 b
Donatio inter uiuos. 51 b
Donatio inter uiuos reuocatur propter ingratitudinē donatarij. 51 b
Donationes ob causam quomodo reuocentur. ibi. a
Donatio propriè non est contractus. ibi.
Donatio propter nuptias de iure saxonum quid sit, & quomodo constituatur. 87 a
Donatio propter nuptias quæ. 51 a
Donatio quid. ibid.
Dos repetitur post annum, & non antè. 173 b
Dotem promittentis bona omnia sunt oppignorata ipsi marito. 107 b
Duo rei promittendi qualiter hodie constituantur, & in quantum teneantur. 112 a

E.

Ecclesiæ potest legari coram duob. tantùm testibus. 164 b
Ecclesia tenetur alere patronum egentem. 174 a
Edicta ædilium Curulium. 4 b
Edicta Imperatorum in Comitijs an habeant uim legis. ibi. a
Edictalis bon. poſſ. quæ, & quæ decretalis. 88 a
Edicta prætorum quæ sint. 4 b
Edictum est nomen generis. 193 b
Emancipati adoptiui habentur pro extraneis. 61 a
Emancipatio in succeßionib. hodie non attenditur. 84 b & 91 b
Emancipationis effectus. 27 b
Emancipatio non est pœna, sed beneficium. ibid.
Emancipatio olim fiebat certa solennitate per imaginariam uenditionem. 99 a
Emancipati præteriti ad succeßionem admittuntur etiam cōtra testamentum. 61 a
Emancipatio quid. 27 b
Emancipatos de iure Ciuili nō erat necesse instituere. 61 a
Emancipatus filius nō excluditur hodie à succeßione paterna. 28 a
Emancipatus quomodo hodie succedat. 69 a
Emens à fisco statim securus est, fiscus tamen tenetur illis qui ius in re habent respondere. 50 b
Emphiteosis quomodo differat à Feudo. 120 a
Emphyteusis quid sit. 119 b
Emphyteuta emphiteosim alienare non potest, nisi dominum requirat. ibid.
Emphiteoticæ rei periculum ad quē spectet. 120 b
Emptio & permutatio in quib. casib. differant & cōueniant. 177 a
Emptio & uenditio quomodo contrahatur. 115 b & 16 a
Emptiones & uenditiones quomodo cœperint orignem. 115 a
Emptio quibus modis rescindatur. 118 a
Emptor, quas habeat actiones cōtra uenditorem. 115 b
Episcopus electus definit esse in potestate patris. 27 a
Epistola diui Adriani quid prosit fideiussoribus. 113 b
Euangelium quomodo cum iure naturali conueniat. 1 b
Euictio si remittatur, uidetur quoq; remissum interesse. 116 b
Ex aliena materia conficiens speciē, quomodo teneatur domino. 40 b
Exceptio acceptilationis. 189 b
Exceptio de errore. 191 a
Exceptio doli uel metus. 126 a
Exceptio generalis inepta est, sicut libellus incertus. 185 b
Exceptio iurisiurandi. 189 a
Exceptio metus. 190 b
Exceptio non numeratæ pecuniæ. 191 a
Exceptio S.C. Macedonani, & S. C. Velleiani. 104 b
Exceptio quid sit. 185 b
Exceptio utrum debeat fieri in scriptis. ibid.
Exceptio rei iudicatæ. 126 a
Exceptio rei iudicatæ quando competat. 187 b
Exceptio præscriptionis. 188 a
Exceptio transactionis. ibid.
Exceptiones anomalæ. 192 a
Exceptiones declinatoriæ fori ante litis contesta. debent opponi. 187 a
Exceptiones dilatoriæ, peremptoriæ, & anomalæ. 186 a
Exceptiones facti quæ sint. 187 b
Exceptiones litis finitæ quæ dicantur. 190 a
Exceptiones perēptoriæ iuris. ibi. b
Exceptiones peremptoriæ quando post sententiam opponi poßint. 191 a
Exceptionis ope quomodo tollatur actio. 126 a
Exceptiones quæ dantur reo principali, an competant quoq; fideiussoribus. 193 a
Exceptionum quadruplex differentia. 104 b
Excusatio ab act. iniuriarum. 134 a
Excus. Tutorū & Curatorum. 35 b
Excusatio tutorum intra quantum tempus opponi poßit. 36 a
Exēplaris substitutio quādo & quomodo fiat, & quando cesset. 63 b
Exercitor nauis. 168 b
Exhæredatio liberorum. 59 a
Exhæredationis causſæ, ob quas liberi poßunt excludi à succeßione, sunt XIIII. 59 a

Exhibitio quomodo fieri debeat. 145 b & 146 a
Eximens uiolenter cum qui est in ius uocatus, qua pœna teneatur. 160 b
Exitus considerandus in leuiorib. delictis, non uoluntas. 123 b
Expeditoriæ res quæ sine de iure Sax. & cui post mortem debeantur. 88 a
Expromissor quis. 113 b
Extra iudicium quos liceat persequi. 137 a
Extranei hæredes qui dicãtur. 68 b
Extraordinaria crimina. 206 a

F.

Facultas per alienum fundum eundi nisi prohibeatur, cuilibet est concessa. 143 b
Falcidia quibus casib. non admittatur. 77 b
Falsum quid, & eius pœna. 209 b
Familiæ emptor hæredis loco erat. 57 b
Libra hæreditas dicitur. ibid.
Famosa actione conuentus si timet ne conuincatur, soluat petitum ante condemnationem, & euitat infamiam. 185 b
Famosæ actiones non habent locum inter patrem & filium. 130 a
Fera bestia si damnum det, quid iuris. 166 a
Feudum nouum quod dicatur. 90 b
Feudum nouum non peruenit ad collaterales, sed ad dominum reuertitur, mortuo Vasallo. ibi. a
Feudalia & Emphyteutica non ueniunt in pet. hæred. 178 a
Fideicommissaria libertas quæ. 31 a
Fideicommissaria substitutio etiam in Codicillis fieri potest. 64 a
Fideicommissarius quomodo probet fideicommissum relictũ. 79 b
Fideicommissa singularia adequata sunt legatis. 78 a
Fideicommissa tacitè quomodo fiãt. ibi.
Fideicommissi restitutio quomodo fiat inter presentes & absentes. ibid.
Fideicommissum quid sit. 77 b
Fideicommissum quomodo relinquatur. 64 b
Fideiubere qui possint, et in quib. obligationibus. 113 b
Fideiussor quis. ibid.
Fideiussor antequàm excussus sit debitor principalis, conueniri non potest. ibid.
Fideiussores habens duo beneficia. ibid.
Fideiussores idonei qui dicantur. 164 a
Fiduciaria tutela qualis, & cur sic dicta. 30 a
Filiatio quib. modis probetur. 158 a
Filij debent institui, aut nominatim exhæredari. 60 a
Filij fam. si ex causa castrensi uel quasi stipulentur, sibijpsis acquirunt, non patri. 112 b
Filij familias in publicis officijs loco patrumfamil. habentur. 28 b
Filij furtum patri non nocet. 130 a
Filij uocantur ad hæreditatem patris in capita, nepotes & ulteriores in stirpem. 82 b
Filij in potestate patrem in ius uocare non possunt. 160 b
Filio arrogato in bonis patris adoptiui debetur quarta. 152 b
Filium exhæredans ut Deum instituat, impiè facit. 67 a
Filius interdicto de liberis exhibendis petitur. 157 b
Filius potest acceptare feuda, & abstinere à reliqua hæreditate paterna. 178 a
Filius aliquando apud matrem potius quàm apud patrẽ educari debet. 196 b
Filius à patre nõ potest dari pro noxa. 167 a
Filius fam. mutuans ex peculio profectitio, & casu mutuatarius patri obligatur ciuiliter. 103 b
Filius fam. quicquid acquirit ex re patris, acquirit patri plenum dominum. 53 b
Filij fami. testari non possunt nisi de castrensi peculio. 58 b
Filius præteritus si non petat declarari testamentum nullum, testamentum ualebit. 60 a
Filius tenetur alere patrem. 174 a
Fiscus quid. 35 b
Fiscus uacante hæreditate, in decimo gradu succedit. 86 b
Flumina sunt duplicia. 38 b
Flumina sunt publica, ripæ uerò non, & quæ sit eius rei ratio. ibid.
Fœminæ in feudis nullo modo succedunt. 90 a
Frater tenetur alere fratrem egentem. 174 a
Frater & Soror de iure ciuili sunt in secundo gradu, de iure Canonico in primo, et ratio eius differentiæ. 94 a
Fratres consanguinei in bonis paternis, uterini uerò in maternis præferuntur. 85 b
Fratres consanguinei seu uterini tãtum, excluduntur ab ascendentibus defuncti hæredib. 84 a
Fratres utrimq; coniuncti præferuntur consanguineis & uterinis fratribus. 85 b
Fratribus quando detur querela cõtra testamentum fratris. 67 a
Frater quibus ex causis repellatur à querela inoffi. testam. ibid.
Fraus in alienatione quomodo probetur. 150 a
Fructus in act. bonæ fidei ueniunt ex mora. 175 b
Fructus ex aliena re percipiens quomodo, & ad quid teneatur. 42 a
Furioso & prodigo quando dentur Curatores, & quando ista curã cesset. 34 b
Furtum quid sit. 128 b
Furtũ à rapina in quo differat. 131 a
Fur famosus magis punitur. 130 b
Furtum rei communis. 128 b
Furtuares an & quomodo præscribatur. 50 a
Furtiua res usucapi nõ potest. 130 a
Furtum committit qui re commodata aliter utitur quàm præfinitũ est. 105 b
ob Furtum competunt multæ actiones. 181 b
Furtum hæreditati fieri nõ dicitur, sed si quid inde fuerit ablatum expilata hæreditas dicitur. 112 b
Furtum laqueo punitur hodie. 161 a
Furtum in aliena domo an liceat inquirere. 129 b
ex Furto oriuntur duæ actiones, cõdictio

dictio furtiua & actio furti. 129 a
Furtum manifestum, & furtum nec manifestum nihil differunt hodie. 162 b

G.

Generis nomine pro specie nonnunquam utuntur iurecos. 26 a
Gestu iniuria si fiat. 133 a
Gradus quid. 15 a
Grammatici quatenus excusentur à tutelis. 35 b

H.

Habitatio quid sit. 46 a
Hæredes inter se quasi contrahere dicuntur. 171 a
Hæredes qui possint instituí. 61 b
Hæredis fides in præscriptione non attenditur, sed tantùm defuncti. 50 b
Hæredis instituti conditio & qualitas duobus temporibus consideratur. 69 a
Hæredis institutio quid sit. 61 b
Hæredis possessio continuata cum possessione defuncti implet possessionem. 50 b
Hæreditas à legato in quibus differat. 70 a
Hæreditas de iure Saxonum quomodo deferatur. 88 b
Hæreditas diuiditur in duodecim uncias. 62 a
Hæreditatis aditio nuda uoluntate, aut ipso facto potest fieri. 69 b
Hæredum differentia triplex. 68 b & 82 a
Hæres habet hodie inuentarij beneficium, uel ius deliberandi in acquirenda hæreditate. 69 b
Hæres in testamento non potest esse testis. 58 a
Hæres nominatus in testamento nuncupatiuo, nõ tamen inscriptis redacto, magistratum adeat, & faciat testes nominatim citari &c. 56 a & b
Hæres qui accipit quartã Trebell. an & in quantum teneatur creditoribus hæreditarijs. 79 a & b
Hiero. Schiurpff, D. 59 b
Homicidium. 205 a
Homines sub Rom. Imperio omnes censentur Christiani. 10 a
Homo in fructu non est. 74 a
Homo liber æstimari nõ potest. 135 b
Honestas publica quandoq; matrimonium impedit. 17 a
Hypotheca à pignore in quo differat. 107 a
Hypotheca & pignus differunt. 155 a
Hypothecaria actio cur detur pro legato. 72 b
Hypothecaria actio & quasi seruiana idem est. 155 a

I.

Ignorans quomodo quis obligetur. 124 a
Ignorãtia iuris non excusat, secus in ignorantia facti. 79 a
Impensæ an de dote detrahantur. 173 b
Imperitia culpæ annumeratur. 132 a
Imperium translatum est à Græcis ad Germanos. 4 a
Impotentia coëundi duplex. 23 b
Impotentia quãdo præbeat caussam diuortio. ibi.
Incendiariorum pœnæ. 206 a
Incœstæ nuptiæ quæ. 19 a
Incœstas nuptias contrahẽtium pœna. ibid. b
Inutiles nuptiæ. ibi.
Incœstas nuptias qui contrahant. ibidem a
Incœstuosi parentes liberis nõ succedunt. 85 b
Incœstus. 205 a
Incorporales res in iure consistunt. 43 b
Indebitum quid sit. 104 b
Infames & damnati per sententiam, possunt per Imperatorem restitui. 27 a
Infamia ut uitetur in actio. iniuriarum, duo sunt remedia. 133 b & 134 b
Infamis utrum possit esse procurator. 192 b
Infans in iure quis dicatur. 113 a
Ingenui qui. 9 a
Iniuria aliquem afficiens si dicat ueritatem, utrum ab iniur. act. excusetur. 134 a
Iniuria fit quatuor modis. 133 a
Iniuria quæ re fit, actio inde competens Ciuilis est, non prætoria, datur enim 39, 4 ff. 133 a
Iniuria quid. 132 b
Iniuriæ nomine potest agi ciuiliter et criminaliter, altera tamẽ actione electa altera perimitur, nisi damnum simul cum iniuria datũ esset. 134 a
Iniuriæ probatio ad quem spectet. 133 a
Iniuriarum actio cui detur, & contra quem. ibid. b
Iniuriarum actio hæredibus & contra hæredes non datur, nisi lis fuerit contestata. ibi.
Iniuriarum actio septem modis tollitur. 134 b
Iniuriarum actio tribus casibus est perpetua. ibid.
Iniuriarum actione condemnatus infamatur. 133 b
Inofficiosum testamentum quid sit. 66 a
In quadruplum actiones quæ dentur. 158 b
In quantum facere potest, quomodo accipiendum. 173 b
Inquisitio quid. 206 b
In rem uersum quid dicatur. 169 b
Institor à procuratore quomodo differat. ibi. a
Institores qui dicantur. 168 b
Institutio hæredis in Codicillis non potest fieri directè. 80 b
Institutio in Codicillis directa trahẽtur ad fideicommissum. ibid.
Institutiones primùm sunt audiendæ. 1 a
Institutus in certis rebus duntaxat, hæres est omnium bonorum. 65 b
Insula quid sit. 40 a
Insulæ natæ mensuratio fit respectu possidentium prædia circa flumen. ibi. b
Interdicta ab actionibus an differant. 193 a
Interdicta directa & utilia. 194 b
Interdicta retinendæ. 200 b
Interdicta sunt duplicia. 193 b
Interdictum adipiscendæ. 199 a
Interdictum de liberis exhibendis. 196 b
Interdictum de libero homine exhibendo. 197 b
Interdictum de mortuo inferendo. 194 a

Interdictum de ſe perficieb. 202 a
Interdictum de tabulis exhibendis. 197 a
Exhibere quid. ibid. b
Interdictum fraudatorium. 153 a
Interdictum ne uis fiat ei qui in poſſeſſ. miſſus eſt. Cui, & contra quem competat. 196 b
Interdictum recuperandæ unde ui. 203 a
Interdictum uti poſſidetis. 200 b
Interdictum utrubi competit pro reb. mobilib. 201 b
Inteſtabilis quis ſit. 58 a
Inteſtatus nonnunquam decedere dicitur quo ad tutelã, etiam is qui teſtamentum fecit. 32 a
Inteſtatus quis dicatur decedere. 82 a
Ipſo iure quomodo tolli dicatur exceptio. 126 b
Iter, actus, uia in quibus differant. 46 a & b
Iudex malè iudicans facit litem ſuam. 135 a
Iudex recuſari debet ante omnes alias exceptiones oppoſitas. 186 b
Iudicatum ſolui cautio quid contineat. 109 b
Iuramentum delatum in continenti fieri debet, alioqui eſſet nullum. 180 a
Iuramentum habet effectum naturalis obligat. 179 b
Iuramentum habetur pro ueritate. 180 a
Iuramentum ſemel deferens an poſſit pœnitere, ſi in continenti non acceptetur. ibi.
ex Iuramento non tantùm actori, ſed etiam reo datur actio. ibi. b
ex Iuramento quod reus præſtitit an competat actio in factum. 179 b
Iura perſonalia. 2 b
Iura Realia. 2 b
Iureconſultis genus eſt quod dialecticis ſpecies. 75 a
Iuriſdictio inſulæ natæ in flumine pertinet ad dominum illius territorij. 40 a
Iuriſdictionem ſimplicem tantùm habens tutorem dare non poteſt. 30 a
Iuriſdictionum limites etiam longiſſimo tempore non præſcribuntur. 172 b
Iuriſiurandi autoritas. 189 a & b
Iuris nomen eſt æquiuocum. 1 a
Iuris officium quid. ibi.
Iuriſperiti non excuſantur à tutelis. 35 b
Iuris ſunt uariæ ſignificationes. 1 a
Ius accreſcendi quãdo locum habeat. 52 b
Ius Authenticorum. 4 a
Ius Canonicum. 7 a
Ius Canonicum quatenus ſit ſequendum. 14 b
Ius Canonicum quo ad nuptias mutauit omnia reliqua iura. 14 a
Ius Ciuile à prætorio in quibus differat. 4 b
Ius Ciuile commune à ſolo Imperatore poteſt condi. 3 b
Ius Ciuile quomodo & à quibus fuerit conditum. 4 a
Ius eſſe artem. 1 a
Ius gentium. 2 b
Ius gentium nonnunquam ſumitur pro iure naturali, & è conuerſo. 38 b
Iuſiurandum quid ſit. 80 a
Iuſiurandum eſt triplex. ibid.
Ius naturale. 1 b & 2 a
Ius naturale eſſe immutabile quomodo intelligendum. 8 b
Ius noui Teſtamenti in caſibus in eo deciſis ſine aliqua limitatione obſeruandum eſt. 14 b
Ius patronatus quid ſit. 95 b
Ius poſitiuum. 3 b
Ius poſitiuum cur ſubinde mutetur. 8 b
Ius poſitiuum quando poſſit per ſtatuta tolli. 5 b
Ius poſtliminij. 27 b
Ius poteſt tradi methodicè. 1 a
Ius prætorium quod dicatur. 4 b
Ius priuatum. 1 b
Ius publicum. ibid.
Ius quid ſit. ibi. a
Ius Sax. à iure Ciuili in Feudis an differat. 90 b
Ius Sax. cum iure Ciuili plane concordat in ſucceſſione deſcendentium. 89 b
Iuſſus fit multis modis. 168 a
Iuſticia quid. 8 a

L.

Lapilli & gemmæ in loco ubi naſcũtur inuentæ cedunt occupanti, ſecus ſi in alio loco. 40 a
Lata culpa. 104 a
Legare qui poſſint, & quibus legari. 72 a
Legata & fideicommiſſa hodie per omnia ſunt exæquata. ibi. b
Legata etiam ab inteſtato relinqui poſſunt. ibi. a
Legatæ rei fructus an à tẽpore mortis teſtatoris ad legatarium pertineant, an uerò ad hæredẽ. 70 a
Legata ex imperfecto teſtamento num debeantur. 76
Legata in teſtamento inofficioſo relicta præſtari debent. 67 b
Legata quemadmodum adimantur. 75 b
Legatarę quæ eſt Legatarij. 71 a
Legati alienatione non præſumitur teſtatorem adimere uoluiſſe legatum. 75 b
Legati dies quando dicatur cedere. 74 a
Legati generalis electio eſt legatarij. ibid. b
Legati translatio quid ſit, et quomodo fiat. 76 b
pro Legato conſequendo competũt tres actiones. 72 a
Legatum à donatione cauſſa mortis in quibus differat. 70 a
Legatum ante aditam hæreditatem peti non poteſt. 74 b
Legatum dotis an ualeat. 70 a
Legatum Eccleſiæ negans uel ſolutionem eius temere differẽs hæres, tenetur in duplum. 164 b
Legatum generis infimi non ualet. 75 a
Legatum non deletur antequàm teſtamentum morte teſtatoris ſit confirmatum. 69 b
Legatum pignoris an ualeat. 70 b
Legatum plenius eſt quàm actio de dote. ibid. a
Legatum quibus modis extinguitur. 72 b
Legatum quid ſit. 69 b
Legatum rei alienæ quando ualeat. 71 a
Legatum rei communis. ibid.

Legatum rei propriæ quando ualeat. 70 a
Legatum rei quæ est hæredis. ibid. b
Legatum rei quæ non est in rerum natura, an ualeat. 71 a
Legatum statim debetur à die aditæ hæreditatis. 165 a
Legtima liberis debita qualis & quanta sit hodie. 67 b
Legtima patronis debita. 95 b
Legtima tutela est quadruplex. 29 a
Legtima tutela quæ dicatur. ibi.
Legtimam tutelã quæ debeant præcedere. ibid. b
Legtimatio fit tribus modis. 11 a
Legtimatio quibus modis fiat. 90 b
Legtimi Curatores qui. 34 a
Leuis culpa. 104 b
Lex falcidia in donationibus etiam locum habet. 77 a
Lex falcidia quando locum habeat. 76 b
Lex Regia quæ. 3 b
Libelli conclusio quando q; fieri potest alternatiuè. 177 b
Libellus in actione ad exhibendum. 146 a
Libellus in act. de constituta pecunia. 179 b
Libellus in act. de peculio. 168 a
Libellus in act. confess. 143 b
Libellus in actione ex iuramento. 180 b
Libellus in act. negat. 144 b
Libellus in actione Pauliana. 151 b
Libellus in actione præiudiciali. 157 a
Libellus in act. Publiciana. 141 b
Libellus in actione quasi Seruiana. 155 b
Libellus in act. resciss. 148 b
Libellus in act. Seruiana. 154 b
Libellus incertus an ualeat. 182 b
Libellus incertus quando admittatur. 142 b
Libellus in rei uendicatione. 140 b
Liberalis caussa. 156 b
Liberi aut hæredes debent instituiaut iustis de caussis exhæredari. 61 a
Liberi naturales & legtimi succedunt parentibus indistinctè. 82 b
Liberi tenentur etiam parentes instituere hæredes, aut iustis de caussis eos exhæredare, quæ sunt octo. 59 b
Liberorum appellatione comprehenduntur etiam nepotes, secus, filiorum. 31 b
Liberorum quinque sunt species. 10 b
Libertas directa quæ sit, & quæ fideicommissaria. 80 a
Libertas quid. 9 a
Libertatis caussa quomodo bona addicantur. 100 a
Libertini qui. 9 a b
Libertini Latini & deditij. ibi. b
Libertini Romani. ibi.
Libertus à libertino in quo differat. 10 a
Libertus alienans in fraudem patroni, quomodo reuocetur alienatio. 152 a
Libertas directa quæ. 31 a
Libros apertos proijciens in mare, censetur eos habere pro derelicto. 43 b
Limites iurisdictionum. 172 b
Linea quid sit. 15 a
Literarum obligatio. 114 a
Literis quomodo fiat iniuria. 133 a
Litis contestatione perpetuantur actiones. 185 b
Locatio & conductio quid sit. 118 b
Locator potest propria autoritate res illatas includere, donec pensio soluatur. 154 a
Locatori fundi sunt omnes fructus ex eo percepti tacitè oppignorati. 107 b
Locatori omnia inuecta & illata in rem locatam, tacitè pro pensione sunt obligata. 153 b
Luat in corpore, qui non habet in ære. 160 a
Lucratiua caussa & onerosa, quæ dicatur. 73 a
Lucratiuæ caussæ duæ circa eandẽ rem concurrere nõ possunt. 73 a

M.

Magia. 205 a
Magistratus quomodo conueniantur ratione tutelæ. 35 a
Maleficia in medio duorum confinium commissa, discutiuntur corã eo iudice, apud quem lis primò est contestata. 172 b
Malefidei possessor tenetur de omnibus fructibus. 42 a
Mancipare. 27 b
Mandatarius ad quam diligentiam teneatur. 123 a
Mandatarius re integra potest pœnitere, & à contractu discedere. ibi. b
Mandati fines diligenter debent obseruari. ibid.
Mandator quis. 113 b
Mandatum contra leges non est obligatorium. 122 a
Mandatum contrahitur sex modis. ibidem
Mandatum debet esse gratuitum. ibid.
Mandatum quid sit, & quibus modis contrahatur. ibid.
Mandatum quomodo finiatur. 123 a
Mandatum tua tantùm gratia, est consilium potius, quàm mandatum. ibid.
Manumissio hominis liberi non nocet, quò minus manumissus sit ingenuus. 9 b
Manumittere in testamento licet. 10 b
Manumittere qui possint. ibi. a
Maritus est dominus dotis. 37 b & 52 b
Maritus non potest dotem alienare nisi uxor consentiat. 53 a
Marito competit actio propter iniuriam illatam uxori. 133 b
Mater habet tria tempora quibus partui acquirit libertatem. 9 a
Mater naturalis excludit patrẽ adoptiuum in successione filij. 84 b
Mater nubens infra tempus luctus, an succedat liberis. ibi. a & b
Mater si filium prætereat in testamento, agitur ad legtimam, secus in patre, quia tunc totum testamentum rumpitur. 67 b
Mater si nollet esse tutrix filiorum suorum, quæ requirantur. 33 a
Mathematica an & quando est licita. 205 a
Matrimoniales caussæ per quinque

iura deciduntur. 12 a
Matrimonia quomodo redintegrentur. 24 b
Matrimonialis causſa nunquam ita transit in rem indicatam, quin poßit retractari. 187 b
Matrimonia sacerdotum sunt licita. 14 a
Matrimonij separatio propria autoritate fieri non debet. 22 b
Matrimonio separato propter adulterium utrum pars innocens poßit contrahere denuo. 24 b
Matrimonium cuius iuris sit. 8 a
Matrimonium de iure Can. quatenus contrahere liceat. 14 a
Matrimonium inter liberos duorum fratrum esse potest de iure Ciuili. 13 a
Matrimonium ne ualeat quæ requirantur. 20 a
Matrimonium purum. 19 a
Matrimonium quando propter fidē separari poßit. 23 a
Matrimonium utrum poßit contrahi per signa. 21 b
Matri naturali debetur à filio legitima. 85 a
Medici & Rhetores quatenus à tutelis excusentur. 35 b
Mensuræ falsæ pœna. 206 a
Methodicè tradere quid sit. 1 a
Metū probare sufficit etiam si certa persona non designetur quæ metum intulerit. 162 b
Metus qui cadit in uirum constantem quis sit. ibid.
Militares uiri Saxonum quomodo succedant. 88 a
Milites nostri temporis an gaudeant priuilegio testandi iure militari. 58 a
Ministri publici multa habent nomina. 164 a
Modus constituitur per ut. 75 a
Molendinæ in publico flumine sine magistratus uenia nō possunt fieri. 38 b
Monetariorum pœna. 205 b
Mors Ciuilis. 26 b
Mortis tempus in falcidia detrahenda consideratur. 77 b
Metu aliquid extorquens, & confestim restituens, non tenetur ulo trà, sed si iudicis sententiam expectat, punitur in quadruplum. 162 b
Mulieres de iure Sax. quomodo succedant. 89 a
Mulieres possunt accusare tutorem suspectum. 36 b
Mulieres sunt priuilegiatæ in dotibus. 173 a
Mulier habet tacitam hypothecam in bonis mariti pro dote, & econtrà maritus in rebus uxoris. ibidem.
Mulier in testamento testis esse non potest, sed in Codicillis potest. 58 a
Mulier nubens infra tempus luctus, efficitur infamis. 84 a
Mulier pregnans post diuortium si ex marito grauida negetur, quid iuris. 157 a
Mulier quando tutrix esse poßit. 28 b & 33 a
in Mutuo quinque considerantur. 104 b
Mutus & Surdus an testamenta facere poßint. 58 b
Mutus potest contrahere matrimonium. 21 b
Mutuum quid sit, & quibus rebus consistat. 103 a

N.

Nati ex incestu atq; adulterio omninò non succedunt parentibus, nec ex testamento etiam, adeo ut alimenta eis denegata sint iure Ciuili, quæ tamen æquitate Canonica consequi possunt, Cùm educatio sit iuris naturalis. 83 b
Naturale mutuum quid. 103 b
Naturales fratres tantùm an sibi succedant. 85 b
Naturales liberi si sint præteriti à matre, possunt agere contra testamentum matris querela inoff. 83 a
Naturales parentes sicut i liberis debent alimenta, ita uicißim liberi parentibus. 85 a
Naturales parentes tantùm succedunt liberis naturalibus eodem modo quo illi ipsis. ibi.
Naturales quantum capiant ex bonis patris intestati, extantibus legitimis liberis. 83 b
Naturales tantùm in potestate patris non sunt. 11 a
Naturales tantùm succedunt matri unà cum legitimis liberis. 83 a
Naturalis obligatio quandoq; tollitur Ciuili remanente. 101 b
Naturalis obligatio tantùm ex nudo pacto oritur. ibi.
Naturalis pater succedit intestato filio naturali in duabus uncijs. 85 a
Naturalis possessio quæ sit. 48 a
Necessaria & probabilis absentia quæ sit. 147 a
Necessarius hæres quis dicatur. 68 b
Negociorum gestor ad quid teneatur. 124 b
Nemo potest decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. 62 a
Nepos quando dicatur hæres suus. 68 b
Notarij falsi pœna. 205 b
Nouatio per stipulationem quomodo fiat. 110 a
Nouatio quid sit. 127 b
Nouatio quomodo fiat. ibi.
ex Nudo pacto nulla oritur actio, ni si in constituto. 179 a
Nudo pacto quandò tolluntur actiones. 191 a
Nudum pactum actionem non parit, sed exceptionem. 101 a & b
Nuptiæ illicitæ quæ. 19 a
Nuptiæ quæ dicantur. 17 a
Nuptiarum causſa finalis. 22 a
Nuptiarum solennia quæ sint. ibid.

O.

Oblatum furtum quid sit. 129 b
Obligatio quid. 100 b
Obligatio naturalis nullam parit actionem de iure. 187 b
Obligatio naturalis quæ. 100 b
Obligatio naturalis tantùm, nisi iuncta sit cum Ciuili, nunquam parit actionem. 191 a
Obligatio ubi nulla est, ibi nulla est petitio 137 a
Obligationes ex consensu quæ, & in quibus à reliquis obligationibus differant. 114 b 115 a
Obligationes quibus modis tollantur. 126 a

Occidens

Occidens alienum seruum dolo, tenetur actione l. Corn. de Sicar. 131 b
Occultatores latronum. 206 b
Occupatio continet quinque species. 39 b
Officio iudicis quæ petuntur, per ea non constituitur pars in mora. 137 d
Officio iudicis quod petitur, non debetur. ibi.
Officium iudicis est duplex, Nobile & Mercenarium. 204 b
Officium iudicis nullam præsupponit obligationem. 137 d
Officium iudicis quid. 136 b
Operarum distinctio. 100 d

P.

Pactũ est regulatum secundum uoluntatem contrahentium. 116 b
Parentum appellatione qui contineantur. 160 b
Parentum tutela unde inducta. 29 b
Parricidium. 205 d
Partus quo ad statum sequitur matrem. 9 d
Pater contra filium non potest agere actione furti. 130 d
Pater conuentus à filio condemnatur in quantum facere potest. 173 b
Pater conuentus pro filio mortuo in solidum hodie obligatur. 167 d & b
Pater & mater admittuntur pariter cum fratrib. utrinq; coniunctis ad successionem defuncti. 84 d
Pater de iure Saxo. lineam collateralem plane excludit in successione. 89 b
Pater & dominus obligantur eatenus pro filio & patre quatenus est in peculio. 167 a & b
Pater pro delicto filij conueniri potest. ibid. b
Pater quantum possit relinquere in testamẽto filio naturali tantum, si habeat legitimos liberos, seu parentes & uxorem. 83 d
Patri acquiritur plenum dominium in bonis filij fãmi. 11 d
Patria potestas quæ. 10 b
Patria potestas quibus modis soluitur. 21 d
Patria potestas quomodo soluatur. 26 b
Patria potestas semel soluta non potest amplius redintegrari, nisi per adoptionem. 28 d
Patriæ potestatis effectus multi. 11 d
Patriarcharum exempla circa matimonialia non sunt trahenda in consequentiam. 12 d
Patriciatus dignitas post Cæsarem summa. 27 d
Patri pro emancipatione filiorũ debetur præmium. 28 d
Patris non autem matris consensus requiritur in matrimonijs filiorumfamilias. 25 b
Patrem sine uenia in ius uocans punitur pœnâ 50. aureorum. 160 d
Patroni eorum agnati qualem habeant bon. poss. in bonis libertorum. 99 d
Patronorum tutela unde inducta. 29 b
Patrueles & consobrini quoto gradu inter se distent. 15 b
Pauperies quid. 166 d
Peccatum contra naturam. 209 d
Peculatus. 206 d
Peculium filiorum fam. est quadruplex, & de eius natura. 126 d
Peculium inspicitur tempore sententiæ. 167 b
Pecunia commodatur nonnunquam ad pompam. 105 d
Pecuniam in contractu locationis interuenire debet sicut in emptione. 154 d
Pegasianum S. C. quale sit. 78 d
Perduellionis crimen quid sit. 91 d
Periurium habet ultorem Deum. 180 d
Permutare est uerbum generale. 177 d
Permutatio à contractu do ut des, quomodo differat. ibi. d & b
Permutatio est contractus innominatus. ibid. d
Personalis actio cur detur pro legato. 72 b
Personarum elegans distinctio. 8 b
Persuadere. 162 d
Pestis seu morbus contagiosus quo laborat testator excusat cum à solennitate septem testium. 56 d
Petitio hæreditatis cur non detur contra possidentem titulo. 100 d
Petitio hæreditatis datur tam ex testamento quàm ab intestato. 178 d
Petitio hæreditatis non datur contra possidentem titulo. ibi.
Petitio hæreditatis non datur ei qui res hæreditarias semel apprehendit, & statim à possessione cadit. ibid.
Petitio hæreditatis quibus & ad quid detur. 177 b
in Petitione hæreditatis non est necesse ut res omnes specificentur, sed sufficit generalis petitio. 178 d
Philosophi sunt à tutelis liberi. 35 b
Pignori dari quæ res possint. 107 b
Pignus est triplex. ibi d
Pignus iudiciale & prætorium. ibidem.
Pignus quid sit. ibi.
Piscare in publico flumine nemo potest prohiberi. 38 b
Plagij pœna. 205 b
Plantans siue serens in alieno solo ad quid teneatur. 42 d
Polygamia de iure Can. est sublata. 14 d
Polygamia nostro iure non est permissa. 12 b
Pœna furti est hodie pœna laquei. 129 b
Pœna in stipulationibus faciendi adijci debet. 109 d
Pœna iudicis qui malè iudicauit. 135 d
Pœnæ magistratus. 3 d
in Pœnis melior interpretatio fieri debet. 160 d
Pœnitentia in permutatione locum habet. 177 b
Populus à plebe quomodo differat. 8 d
Portus quid. 33 b
Possessio Ciuilis quæ. 47 b
Possessio Ciuilis solum in animo & intellectu consistit. 47 b
Possessio clandestina uel uiolenta nihil prodest. 201 d
Possessio iuris & facti quæ sit. 48 b

Possessio naturalis corpore, Ciuilis autem animo retinetur. 48 a
Possessio naturalis non est sufficiens ad producendam usucapio. 47 b
Possessionem Ciuilem à naturali quæ personæ separant. 47 b & 48 a
Possessio quibus modis acquiratur. 48 a
Possessio quibus modis probetur. 140 a
Possessio quomodo probetur. 143 b
Possessio rei naturalis quibus modis amittatur. 48 b
Possessio unde dicta. 47 a
Possidens immobilia non tenetur ad satisdationem. 183 b
Possidentis potior est cõditio quàm actoris. 200 b
Posthumus hodie exhæredari non potest. 60 b & 61 a
Posthumus quis dicatur. 60 a
Præcepta iuris gentium. 2 b
Præcepta iuris naturalis primæ. ibi. a
Præceptorem in ius sine uenia an liceat uocare. 160 b
Prædo spoliatus debet restitui. 203 a
Præpositus nauis. 168 b
Præscriptio annalis, biennalis, item quinquennalis. 49 b
Præscriptio quid sit. ibi. a
Præscriptio fit multis modis. ibi.
Præscriptio longissimi temporis. ibidem.
Præscriptio interrumpitur multis modis. 50 a
Præscriptiones cur sint inuentæ. 49 b
Præscriptionis exceptio. 49 b & 123 b
Præscriptionis tempus in seruitutibus discontinuis duplicatur. 44 b
Præscriptio sine possessione nulla est. 47 a
Præsens alicuius negocia gerens uidetur ab eo habere mandatum. 124 b
Præsidis nomen est generale. 33 b
Præsumit ius omnes res esse liberas. 144 b
Prætor est cuius officium Romæ exercebatur. 33 b
Prætoriæ actiones quæ sint. 181 a
Prætoriæ actiones quando perpetuæ. 168 a
Præuaricationis crimen. 206 a
Precarium à commodato quomodo differat. 105 b
Princeps solus habet potestatem cõdendæ legis. 8 a
Priuatio præsupponit habitum. 22 b
Processus iuris. 3 a
Procurator ad litem quid teneatur satisdare. 184 a & b
Procurator infamis quis. 183 b
Procurator in rem suam. ibid.
Procurator fisci immunis est ab one re tutelæ. 35 b
Procurator licet non possit pacisci de precio, potest tamen pro remuneratione laboris aliquid accipere. 183 a & b
Procurator quemadmodum constituatur. ibi. b
Procurator quis dicatur. ibid. a
Prodigus quis. 34 b
Prouisio hominis tollit prouisionem legis. 154 b
Publica delicta quæ dicantur. 204 b
Publica delicta persequimur tribus modis. 206 b
Publica matrimonia. 17 b
Publicas uias obsidentes ultimo supplicio afficiuntur. 131 a
Publiciana & rei uendicatio in quibusdam differunt, & in quibusdam conueniunt. 141 a & b
Pulsare & uerberare differunt. 134 b
Pupillaris substitutio nulla est nisi pater sibi testamentum faciat, & hæredem instituat. 65 a
Pupillaris exprcssa matrem excludit. 63 a
Pupillaris substitutio quibus modis expiret. ibi. b
Pupillaris substitutio quæ sit. ibi. a
Pupillo danti mutuam pecuniam cõsulitur tribus actionib. 53 a
Pupillus sine Tutoris autoritate hæreditatem adire non potest. 33 b
Pupillus sine autoritate tutoris obligari non potest, potest tamen in commodum suum alium sibi obligare. ibid.
Pupillus ubi educari debeat. 30 b

Q.

Quadrupes pro pauperie, sicut seruus pro noxa, dari potest. 166 b
Querela inoffi. testamenti datur cõtra scriptos hæredes, etiam si Deus, hoc est ipsa Ecclesia, instituta esset. 67 a
Querela inoffi. durat quinquennio. ibid. b
Querela inofficiosi testamenti quid sit. 66 a
Querela inofficiosi testam. quibus casibus cesset. 67 b
Collaterales post fratres non habent querelam inoff. 68 a
Querela inoffic. quibus detur. 66 a
Querela si legitima sit relicta non datur, Stuerò minus legitima, agitur ad supplementum. 67 b
Querela transmittitur ad suos hæredes, non tamen ad extraneos nisi fuerit præparata. ibid.
Quæ res uendi non possint. 116 b
Quarta sex modis in iure debetur. 78 b
Quarta Trebellianica quibus casibus non habeat locum. ibid.
Quasi contractus parium sex actiones. 124 a
Quasi contractus quid dicatur. ibidem.
Quasi delictum. 134 b
Quasi dominium. 37 b
Quasi possessio. 47 b
Quasi traditio requiritur in seruitutibus. 44 b
Quasi usufructus quid & in quibus rebus consistat. 45 a
Quasi ususfructus quomodo constituatur. 45 a
Quatuor tantùm contractus à iure Ciuili sunt introducti, reliqui omnes sunt iuris gentium. 120 a
Qui prior est gradu potior est iure. 86 a
Quorum bonorum interdictum nihil aliud est quàm petitio hæreditatis. 199 a
Quorum legatorum interdictum. 200 a

Quot sunt in arbore personæ demepta una, tot sunt gradus. 49 b

R.

Rapina quid sit. 130 b
Raptor an raptam posit habere coniugem. 19 b
Raptor cur mitius punitur quàm fur. 131 a
Raptus crimen. 204 b
Reales actiones quæ. 137 b. & 138 b
Rei nomen generalissimum est. 37 a
Rei uendicatio. 139 a
Rei uendicatio cur detur pro legato. 72 a
Rei uendicatio datur contra titulo possidentem. 141 b.
Rei uendicatio quanto tempore duret. 184 b
Religiosus locus hodie non efficitur illatione funeris. 39 a
Reo quandoque incumbit onus probandi. 144 b
Repetundarum crimen. 206 a
Replicationes in quacunque parte iudicij opponi possunt. 192 b
Replicationib. præscribitur, sicut actionibus. ibid.
Replicatio quid. ibid.
Rerum incorporalium nullum est ius. 37 a
Res ad pium usum relicta, qui deprehenditur illicitus, debet in alium usum licitum conuerti. 39 a
Rescissoria Actio contraria est publicianæ. 146 b
Rescissoria Act. datur contra absentem reip. causa. ibi.
Res communes & publicæ differunt. 38 b
Res deteriorata restituta, non liberat debitorem. 175 b
Res integra quando dicatur. 123 a. b
Res naturaliter tantùm debita, si soluatur, repeti non potest. 101 b
Res nullius quæ dicantur. 39 b
Res sacræ quando alienari possint. ibidem a
Res sunt triplices. 37 a
Restitutio in integrum datur ad annum ætatis xxix. 69 b
Restitutorium interdictum. 195 b
Reuerentia parentibus debita est per ius naturale inducta, & ideo rusticitas ab ea non excusat. 160 b
Reuocatio quàm diu duret. 151 b
Reus conuictus in Act. Confess. tenetur præstare cautionem quòd nec ipse, nec hæredes eius impedituri sint actorem, quo minus uti possit seruitute. 143 b
Reus desinens possidere rem petitam censetur esse in dolo. 140 a
Reus per confessionem possessionis offert se liti. ibid.
Ripa quid. 38 b
Rogamina imperatorum mandata sunt. 163 a
Rustici seditiosi in Comitijs Spirensibus per Imperatorem sunt restituti. 27 a

S.

Sacrilegium. 206 a
Saluianum interdictum. 156 a
Sanctum quid sit. 39 b
Satisdatio quid. 183 b
Satisdatio Tutorum & Curatorum quomodo fiat. 34 b
Satisfactio pro solutione est. 126 b
Saxones quomodo sibi inuicem succedunt. 86 b
Scriptura cedit chartæ. 41 b
S. C. Claudianum. 100 b
S. C. Tertullianum. 93 a
Scythæ qui iure scripto carent, nullum delictum grauius puniunt furto. 129 a
Seditionis pœna. 206 a
Semissis quandoque totam complectitur hæreditatem. 62 a
Sententia contra absentem non contumacem, nulla est. 147 b
Sententia in causa matrimoniali nunquam ita transit in rem iudicatam, quin possit retractari comperta ueritate. 24 b
Sententia incerta an ualeat. 182 b
Sententiam inter iniustam & iniquam differentia. 134 b
Sepulchri uiolati pœna. 205 b
Sequester in se recipiens rem aliquam, non potest nisi iusta ex causa deponere officium suum. 106 b
Serui à seruando dicti. 9 a
Serui liberantur multis modis. 26 b
Serui magnam habent cognationem cùm ascripticijs, & censitis. 157 a
Serui pœnæ. 27 a
Serui sibi inuicem non succedunt. 95 b
Seruitus apud Christianos desijt esse in usu. ibi.
Seruitus inter Christianos hodie sublata est. 9 b
Seruitus quibus modis tollatur. 9 a
Seruitus quid, & eius causæ. ibi.
Seruitus quid sit. 44 a
Seruitus Realis. ibi.
Seruitus ut fiat per uenditionem, quatuor requiruntur. 9 a
Seruitutem habens, non habet dominium, sed ius in aliena re. 37 b
Seruitutes de sui natura sunt indiuiduæ. 171 a
Seruitutes personales quæ. 45 a
Seruitutes quibus modis cõstituantur. 44 b
Seruitutes quomodo amittantur. ibi.
Seruitutes Rusticæ quæ sint. ibi. a
Seruitutes urbanorum prædiorum. 44 b
in Seruitute altius non tollendi utraque actio, tam Nega. quàm Confes. locum habet. 144 a
Seruus alienus datus Tutor sine mentione libertatis, non utilis est datio. 31 b
Seruus datus Tutor in Testamento, eidem tacitè uidetur data libertas. ibi. a
Seruus in substitutione non cogitur inuitus adire hæreditatem. 63 a
Seruus per rei uendicationem peti potest. 156 b
Seruus proprius Testamento dari Tutor potest. 28 b
Seruus quicquid acquirit, acquirit domino etiam inuito. 53 b
Seruus quicquid acquirit, domuno acquirit. 9 a
Seruus quomodo Tutor Testamento dari possit. 28 b
Sobrini sunt duplices. 95 b
Societas quid sit. 121 a
Societas finitur multis modis. ibi. b
Societas omnium bonorum quomodo ineatur. 121 a

Societas quomodo tacitè contrahatur. 121 a
in Societate si nihil conuentum est, seruatur æqualitas damni & lucri. 121 b
Socius socio condemnatur in quantum facere potest. 174 a
Solennitates intrinsecæ præsumuntur, etiam si non accesserint. 114 a
Soluens indebitum aliquando repetere non potest. 125 b
Soluens indebitum sciens præsumitur donare. 105 a
Solutio quid sit. 126 b
Species pro specie si soluatur, non est emptio. 118 b
Specificatio quid sit. 40 b
Spoliatus ante omnia debet restitui. 203 a
Spoliatus multa habet remedia ad recuperandam rem spoliatam. 204
Sponsalia de futuro quomodo soluantur. 17 a
Sponsalia de præsenti. 17 a
Sponsalia quid. 16 b
Sponsalia de futuro. ibi.
Sponsalia non tenent, ubi requiritur dispensatio. 18 b
Sponsalitia largitas quid sit. 51 a
Sponsalitia largitas de iure Saxonum quid sit, & quomodo, & in quibus constituatur, & quomodo in ea succedatur. 87 a. & b
Sponsor quis. 113 b
Sponsaliorum de futuro effectus. 17 a
Sportulæ. 165 b
Spurij possunt intentare querelam inofficiosi contra Testamentum matris, secus in patre. 66 a
Spurij qui. 11 a
Spuriorum parentes quemadmodum succedant liberis 85 a
Spurij quemadmodum parentibus succedant. 83 b
Statuta condere qui possint. 5 a
Statuta condita à ciuitatibus Imperij, ualent etiam sine confirmatione superioris, Secus in cæteris ciuitatibus. 5 b
Statuta contra ius diuinum an ualeant. 6 a
Statuta contra ius gentium seu naturale, an ualeant. 5 b
Statuta quamuim habeant. ibi.
Statutum quid sit. ibi. a
Statuta quomodo tollantur. 6 a
Stellionatus crimen. 206 b
Stipulatio alteri facta quando ualeat. 113 a
Stipulatio emptæ & uenditæ hæreditatis. 70 a
Stipulatio in quo differat à conuentione, promissione, pacto, pollicitatione. 108 a. & b
Stipulatio quando possit diuidi. 109 a
Stipulatio quid sit. 108 a
Stipulationes iudiciales à prætorijs quomodo differant. 110 a b
Stipulationes iudiciales quæ. 109 b
Stipulationes prætoriæ. ibid.
Stipulationum solemnitas. 113 a
Stuprum. 204 b
Subscriptio testatoris & testium in solemni testamento qualis esse debeat. 55 b
Substitutio quid sit. 62 b
Substitutiones tam in fideicommissarijs, quàm directis institutionib. locum habent. 79 b
Successio in capita & in stirpes quæ dicatur. 91 a
Successio in descendentibus & ascendentibus durat in infinitum, in collateralibus uerò usq; ad decimum gradum. 86 b
à Successione quando & quibus casibus repellantur hæredes. 86 b
Successorium edictum quid sit. 92 b
Sui hæredes dicuntur se immiscere, extranei uerò adire hæreditatem. 69 b
Sui hæredes excludunt reliquos omnes in successionibus. 82 a
Suspectus tutor et conuictus infamis est. 36 b
Suum, pronomem præsupponit dominium. 180 b
Suus & Necessarius quis dicatur. 68 b

T.

Tabula picturæ, scriptura uerò charte cedit, & ratio diuersitatis. 42 a
Temere litigantium pœna est triplex: corporalis, pecuniæ, & infamiæ. 204 a
Tempus non est modus tollendæ, seu inducendæ obligationis. 111 b
Tempus præscriptionis de iure Communi, & de iure Saxonum. 49 a
Tempus stipulationi adiectum, committitur arbitrio iudicis. 111 b
Terminorum probatio circa agros mensurandos quomodo fiat. 172 a
Testamenta à Codicillis quomodo differant. 80 b
Testamenta infirmantur multis modis. 65 b
Testamenta quib. Codicilli confirmantur si sint inualida, infirmantur quoque Codicilli. 81 a
Testamenta rumpuntur agnatione. 57 a
Testamenti factio duplex est. 69 a
Testamentum ad pias causas quatenus ualeat. 56 b
Testamenti solennis publicatio. 55 b
Testamentum capite diminuti irritum est, nisi Testator ante mortem restituatur. 66 a
Testamentum in quo non est institutus hæres, nullum est. 54 b
Testamentum militare quibus modis & solemnitatibus hodie confici debeat. 54 b
Testamentum paganicum requirit septem testes puberes masculos. 54 b
Testamentum non iure factum. 57 a
Testamentum nuncupatiuum. 56 a
Testamentum prius rumpitur per posterius legitime conditum: 65 b
Testamentum quid sit. 54 a
Testamentum quod fit coram principe, uel iudice apud acta in foro, non requirit aliam solennitatem, uel septem testes. 54 b
Testamentum solenne, quibus modis scribi, conficiq; debeat. 55 a

Testanti inter liberos sufficiunt duo testes. 56 a
Testari qui prohibeantur. 57 a
Testator multos gradus hæredum facere potest, & ultimo loco seruum necessarium hæredem instituere. 64 b
Testator si faciat diuisionem inter hæredes, non habet amplius locum diuisio in iudicio. 171 a
Testator si uendat rem legatam. 70 b
Testes in Testamento solemni debent se subscribere. 55 a
Testes in Testamento debent esse rogati. ibi.
Testib. duobus de metu deponentib. plus creditur, quàm mille qui deponerent de spontanea uoluntate. 163 a
Theologi ab officio Tutelarũ sunt liberi. 35 b
Thesaurum inueniens, quid iuris. 42 b
Thesaurus quid sit. ibi.
Tit. instit. de legit. ag. succeß. per Ius Autent. est correctus. 92 a
Titulus qui requiritur in præscriptionib. est modus acquirendi. 49 a
Traditio facta ex causa emptionis, requiritur quòd sit solutum precium. 43 a
Traditione quemadmodum res nobis acquirantur. ibi
Transactio conuenit omnibus contractib. per quos ab actione receditur. 177
Transactio est contractus innomi natus. ibi
Transactio post rem iudicatam, est inualida. 188 a
Transfusione quomodo tollntur actio. 128 a
Trebellianicum S. C. quale sit. 78 a
Tutela est triplex. 28 b
Tutela & Cura quàm diu durent. 11 a
Tutela quibus modis finiatur. 31 a. & 34 a
Tutela quid. 28 a
Tutela testamentaria quæ dicatur. ibi. b
Tutor Codicillis dari nõ potest. 29 a
Tutor datur rebus, Curator personis. 31 b
Tutorem pupillo qui petere debeant. 30 a
Tutores & Curatores quomodo cõueniantur ratione tutelæ malè administratæ. 35 a
Tutores hodie dantur à quouis iudice, si facultates non excedant 500. aureos. 30 b
Tutores suspecti qui dicantur. 36 a
Tutor inuitus, inuito dari potest. 30 b
Tutoris confirmatio quando requiratur. 29 a
Tutoris officium. 30 b
Tutor nomine pupilli accoptans legatum ex Testamento, non uidetur illud approbasse. 68 a
Tutor pupillo ubi peti & dari debeat. 30 a

V.

Vasallus in ult. uoluntate de Feudo disponere non potest. 90 a
Vbi sunt plures rationes, ibi debet esse fortius Ius. 26 b
Venatio quid, & ad quæ genera ferarum restringatur. 39 b
Vendita res si sit furto ablata, quib. actionibus recuperetur. 118 b
Venditor si præscriptionem inceptt, emptor potest eam implere. 50 b
Venditor ad rem dandam non obligatur. 177 a
Venditor rem uenditam pro pigore retinere potest, donec integrũ precium ei soluatur. 115 b
Veneti consecuti sunt iurisdictionem in mari longiß. præscriptione. 38 a
Verbis quomodo fiat iniuria. 133 a
Vetustas erroris. 6 b
Via quando dicatur fieri deterior. 195 a
Violentiæ pœna. 205 a
Vis ablatiua, compulsiua, turbatiua, inquietatiua. 163 a
Vis est quadruplex. 201 b
Vltimæ uoluntates interpretandæ sunt potius ut ualeant, quàm ut pereant. 62 b
Voluntas est ambulatoria usq; ad mortem. 75 b
Voluntas & propositũ distinguunt facta. 160 a
Vsuarius commoditatem quam habet in re, alteri locare nõ potest, secus tamen in usufructuario. 47 a
Vsucapione transferuntur res ipso iure, sed in præscriptione tantùm ope exceptionis, rationem uide. 49 b
Vsucapio quid sit. 49 a
Vsufructuario datur confessoria actio. 45 a
Vsuræ uenunt in act. bonæ fidei, secus in act. stricti iuris, nisi sint per stipulationẽ promissæ. 175 b
Vsufructuarius à bonæ fidei possessore quomodo differat. 42 b
Vsufructuarius uti debet re, ne fiat deterior. 45 a
Vsusfructus causalis. 45 b
Vsusfructus est diuiduus. 171 a
Vsusfructus & usus differunt. 46 a
Vsusfructus formalis quid sit. 45 a
Vsusfru. quib. modis amittatur. ibi. b
Vsus quid sit. ibi.
Vsusfructus quid sit. 45 a
Vtensilia de iure Saxonum quæ sint. 87 b
Vtilis actio L. Aquil. datur quando à non corpore in corpus damnum datum est. 131 b
Vtilis rei uendicatio. 139 a
Vulgaris substit. à pupillari quomodo differat. 63 a
Vulgaris substitutio quomodo fiat, & quibus uerbis. 62 b
Vxor adultera quibusdam casibus non potest accusari de adulterio. 22 b

DN. MELCHIORIS KLING, IVRECOS. CLARISS. IN LIBRVM Primum Instit. Imperialium ENARRATIONES.

DE IVSTITIA ET IVRE. TIT. I.

ICVT in omnibus facultatibus & artibus necessariò constitutum est, ut incipientibus tradantur prima principia illius artis, ita quoque Iure cautum est, ut discipuli Iuris, primùm omnium audiant Institutiones ℔ discipuli, in pro hœ. ff. & ℔ his igitur, infra de Iust. & Iure. Cùm autem totus liber Institutionum uersetur circa simplices uoces, easque Dialectico & Methodico ordine tractet, ut definiendo, diuidendo & cæ. Nos quoq; eum ordinem sequemur. Primùm autem erplicabimus nomen generis, Ius, ut adolescentes nomen artis, in qua uersantur, intelligere possint.

Est itaq; Ius, de quo hic loquimur, ~~nihil aliud, quàm ars boni & æqui, iustum ab iniusto discernens~~, l. 1. ff. de Iust. & Iure. Hæc definitio sumpta est ab officio. Officium enim Iuris est, iustum ab iniusto discernere. Dico autem in definitione, de quo hic loquimur, Quia nomen ius, est æquiuocum, interdum capitur pro iustitiæ executione, sicuti dici solet: Quod iustitia iubet, Ius exequitur, ut cùm delinquentes puniuntur, fit executio iustitiæ. Interdum autem capitur pro facultate, ut cùm dico: dominium est Ius, seruitus est Ius, usucapio, obligatio est Ius. &c. Et de hoc Iure nos hic non loquimur, quia genus hoc casu non potest esse ars, sed facultas, exercitium, siue executio, & tum nomen Iuris, propriè est relatio, & non qualitas. Igitur nos capimus ius hic pro arte quadam, quæ traditur & docetur. Et hoc casu est in prædicamento qualitatis, consistens scilicet in intellectu. Et licet quidam soleant contendere, ius non esse artem, sed prudentiam, propterea quòd Methodicè tradi non possit. Nos tamen tenemus cum Iurisconsulto, qui dicit Ius esse artem, contra illorum opinionem, quorum ratio non est uera. Quia Ius tam Methodicè tradi potest, quàm ulla alia artium. Si enim Methodicè tradi, significat per locos Dialecticos duci, ut definiendo, diuidẽdo, quærere causas, effectus, cognata et pugnantia, ut uult Aristotiles, certè nomẽ artis nulli professioni ita conuenit, quàm Iuri, cùm hoc perpetuò uersetur circa definitiones, diuisiones, caussarum effectuumque inquisitiones. Ergo concludimus, Iurisconsultũ optimè definiſſe Ius

Ius quid.

Officium Iuris.

De uaria Iuris significatione copiose Ioan. And. in Nouellæ suæ exordio ad regulas iuris.

Ius esse artẽ.

per artem. Reliquæ partes definitionis differentię sunt, quibus ius se cernitur à reliquis specieb. artis, nec opus habent explicatione, sunt enim facilimæ. Est autem Ius duplex: Publicum & priuatum. l. 1 § huius studij. ff. de Iust. & Iure.

Ius Publicum. IVS Publicum est, quod in publicis personis consistit, quales sunt magistratus & sacerdotes, in qualibet sui parte, publicam utilitatem respiciens. Et continetur partim in primo libro ff. ueteris, in fine, & in principio secundi libri. Item in principio x. xi. & xij. C. Huc quoque refer Edicta imperialia, in comitijs promulgata. Item Bullam auream Caroli iiij. & similia.

Ius Priuatũ. IVS Priuatum est, quod ad singulorum utilitatem spectat. d. l. 1 § huius autem studij. ff. de Iust. & Iure. Et hoc est triplex, Naturale, Gentium, & Positiuum.

Ius naturale. IVS naturale est, quod natura omnia animalia docuit. d. § Ius nat. hic tit. nostro. Sed hæc definitio non uidetur esse sufficiens. Complectitur enim ea tantùm, quæ nobis cum pecudib. sunt cõmunia. Qualia sunt maris & fœminę coniunctio, sobolis procreatio et educatio, uiolentiæ per uim repulsio &c. Alia aũt quæ Iuris naturalis sunt maxima, hæc definitio non complectitur, qualia sunt: Deum colere, parentib. & patrię obtemperare, & sic conseruare communem societatem. Hæc & similia natura non docet animalia. Ideo solet alia definitio à Canonistis tradi in prin. primę dist. quę habet: Ius naturale est, quod in lege et Euangelio continetur, quo quisq; iubetur alij facere, quod sibi uult fieri. Hanc definitionem si quis simpliciter intelligat, scilicet Ius naturale nihil aliud esse, quàm quod in Euangelio traditum sit, & sic idem esse Ius naturale & Euangelium, longè erraret, licet enim utrumq; sit Ius diuinum, sunt tamen diuersissima. Nam Ius naturale proponit de Deo thesin, id est, in genere, siue communem propositionem, quòd scilicet sit aliquis Deus, quem colamus, non tamen addit quis ille sit, et qua ratione sit colendus. Quare etiam uarię opiniones à gentib. de Deo cõceptæ sunt. Euangelium aũt transit ad hypothesin, & subsumit illam cõmunem thesin Iuris naturalis quæ habet Deum colendum, exprimens Christũ esse illum Deum, & docet quib. modis sit colendus: Quare iste intellectus est falsissimus. Potest tamẽ illa definitio quoq; defendi, nempe ꝙ illic per μετωνυμία continens capiatur pro contento, siue totum pro parte, q. d. Ius naturale est, quod in Euangelio cõtinetur in illa scilicet parte scripti Euangelij, qua quis iubetur alij facere, quod sibi uult fieri. Et hic intellectus ex ipsis uerbis textus colligitur. Ita enim sonant uerba: Ius naturale est quod in lege & Euãgelio cõtinetur, quo quis iubetur alij facere, quod sibi uult fieri. Et sic ἐπίτασις est in dictione, quo. Idem habes in prin. dist.

Thesis cõmunis propositio.

prin. dist. quintę. Et hæc definitio est quidē bona secundū posterio rem intellectū, non tamen est absoluta. Addenda est ergo tertia defi nitio, quę uidetur esse aliquanto perfectior. Ius naturale sunt cōmu nes sententiæ, mentibus hominum naturaliter inscriptæ, optimam & absolutissimam uiuendi rationem proponētes, ut colligitur ex c. Ius naturale. 1. dist. Genus istius definitionis est cōmunes sententiæ. Totum enim Ius naturale sub breuibus aliquot sententijs cōprehen ditur, de quibus infrà. Et sic hæc definitio sumpta est à partibus & ef fectu illarum partium. Dico mentibus hominum naturaliter in scri ptæ, Quia statim cūm nascimur, illæ sententiæ, tanquam paruæ no titiæ nobiscum nascuntur. Cœpit enim hoc Ius ab exordio rationa lis creaturæ, nec uariatur tempore, sed immutabile semper perma net, ut in princ. v. distin. Nec refert quòd plerique homines non de prehendāt illas sententias, præsertim maiores, in animis eorum scri ptas esse. Quia hoc Ius latet in quibusdam, sicut ignis in silice, qui nō apparet, nisi excutiatur. Ita quoque quædam præcepta Iuris natura lis in animis nostris latent, donec ab hominibus prudentibus excu tiantur. Est autem Ius naturale duplex secundum quosdam, Ius na turale primæuum, & Ius naturale secundarium. *Ius naturale.*

IVS Naturale primæuum dicunt esse id, quod suprà definiui mus, quod scilicet cum ipsa rerum origine cœpit. Ius uerò natu rale secundarium dicunt esse Iusgentium, de quo infrà. Et Philoso phi ferè in hunc modum solent de Iure naturali disputare, quòd sci licet Ius naturale & gentium, accipiunt pro eodem. Sententiæ uerò siue præcepta Iuris naturalis primæui, de quibus suprà fecimus men tionem in definitione, hæc solent connumerari. *Ius Naturale primæuū. Ius naturale secundarium.*

Præcepta Iuris naturalis Pri mæui.

I. Deum colere.
II. Parenti & patrię obtemperare, & sic cōseruā rē communem hominum societatem.
III. Neminem ledere. l. 3. ff. eo.
IIII. Per mutuam & uoluntariam communicatio nem, rebus communiter uti.
V. Maris & fœminæ legitima coniunctio.
VI. Liberorum successio, scilicet quo ad carnis propaginem. Non enim potest intelligi de successione in bonis hæreditarijs, quia illa est Iuris Positiui.
VII. Puerorum educatio.
VIII. Omnium una libertas.
IX. Acquisitio eorum quæ cœlo, terrā, mariq; ca piuntur.
X. Violentiæ per uim repulsio.

Et hæc præcepta ex Canonibus collecta sunt, scilicet ex. c. Ius naturale, cum glos. 1. dist. Et conuenit hæc præceptorum collectio cum tertia definitione Iuris naturalis, de qua suprà. Secundùm Ius Ciuile autem, ea tantùm reputantur pro præceptis Iuris naturalis, quę nobis sunt cum pecudibus communia, qualia sunt quintum, sextũ, septimum, octauum, nonum, & decimum. Reliqua uerò computantur inter Ius gentium, l. 1 ℌ fin. Iunct. l. 2. & 3. ff. de Iust. & Iure. Et secundum hoc procedit prima definitio Iuris naturalis, quam suprà tradidimus.

Ius naturæ nullas habet causas.

CAVSAE Iuris naturalis non sunt quęrendę. Hoc enim Ius nobiscum conditum & natum est, ut colligitur ex princi. quintæ dist.

DE IVRE GENTIVM.

Ius gentium.

IVS gentiũ dicitur quod naturalis ratio humanis necessitatibus exigentib. inter omnes gentes cõstituit ℌ Ius autem gentium, cum similib. infra de Iure nat. gent. & Ciuili. Dico in definitione: naturalis ratio. Quia hoc Ius non est nobiscum natum, sed collectum ex Iure naturali per rationem, ut infrà dicemus.

Differentia Iuris naturalis, & Iuris gentium.

Et sic differt Ius naturale à iure gentium, sicut antecedens & consequentia. Ius naturale enim proponit propositionem quandam loco antecedentis, ut cùm dicit: Publicam societatem conseruãdam esse. Ex hac propositione Ius gentium infert. Ergo mali sunt tollendi è medio. Dico humanis necessitatib. exigentibus. Quia primùm contractus non erant, sine quibus res humanę consistere non possunt, neq; etiam delinquentes puniebantur de Iure naturali, per quos tamen societas communis perturbabatur. Exegit itaq; humana necessitas inter omnes gentes hoc Ius esse constituendum.

Continet autem hoc Ius duo præcepta.

Duo præcepta Iuris gentium. { I. Res diuidere. II. Sontes punire.

Ex primo fluxerunt illa, scilicet quòd gentes sunt discretæ, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia parata. Et

Iura Realia. Iura personalia.

hæc sunt Iura Realia. Inde quoq; fluxerunt omnes ferè contractus, & sic Iura personalia, id est, ex quibus personæ obligantur, ut mutuum, debitum, commodatum, depositum, pignus, emptio, locatio, societas, mandatum, permutatio, pacta &c.

CAVSA huius prȩcepti est prȩceptum Iuris naturalis, quod habet reb. cõmuniter uti. Ponitur enim id tanquam primum principiũ siue antecedens quoddam ex quo Ius gentium colligit consequentiam, hoc modo. Si debet esse rerũ communio, necesse est gentes discernendas. Item regna condenda. Item certos modos constituendos, per

quos fiat

quos fiat illa communicatio, quales sunt contractus & modi acquirendi rerum dominia.

EX secundo præcepto, Sontes punire, fluxerunt illa;

POENAE MAGISTRATVS.

Præcepta fluentia ex secundo prçcepto Iurisgentium.
1. Iudicia.
2. Bella.
3. Captiuitates.
4. Seruitutes.
5. Manumissiones.
6. Postliminia.
7. Fœdera pacis.
8. Munitiones.
9. Legatorum non uiolandorum religio. c. Ius autem gentium, 1. dist. l. si quis legatum. ff. de legatio.

CAVSA istius præcepti siue Conclusionis, scilicet sontes punire, cum suis capitibus quoq; ex Iure naturali fluxit, ex illa scilicet sententia, quæ habet communem societatem conseruandam esse. Hinc ergo infert & concludit Iusgentium: Ergo necesse est malos puniri. Non autem possunt legitimè puniri, nisi constituantur certæ personæ, quibus puniendi prouincia mandetur. Et hinc uenit magistratus. Nec etiam satis esset habere magistratum, nisi ille ordine quodam seruato puniret. Et inde manarunt Iudicia. Sub hoc autem Articulo comprehenditur totus processus Iuris. Causa secũdi præcepti.

Processus Iuris.
I. Citatio.
II. Actio.
III. Libellus.
IIII. Exceptio.
V. Replicatio.
VI. Duplicatio, &c.
VII. Litis contestatio.
VIII. Probationes.
IX. Testium examinationes.
X. Iuramenta.
XI. Sententiæ.
XII. Appellationes.

Hæc omnia quo ad causam materialem sunt Iuris gentium. Quo ad causam formalem uerò, sunt Iuris Positiui. Addidit enim Ius positiuum istis rebus formam secundum uniuscuiusq; regionis consuetudinem. Vide Specu. in proh. li. 1. Cùm autem potentiores Citati, in iudicijs non comparerẽt, nec etiam responderent lçsis, induxit ius gentium ex necessitate bellum, per quod cogerentur. Ne tamen in

Bellum Iure gentium introductum.

bellis omnes indifferenter occiderentur, inducta est captiuitas, & seruitus. Item manumissio, per quam serui liberantur à seruitute &c. Et istorum omnium caussa impulsiua fuit improbitas hominum, qui contra ius naturale peccant, lædendo alios. Ideoq; suadet naturalis ratio, ledentes esse è medio tollendos. Et tantum de Iure gentium.

DE IVRE POSITIVO.

Ius Positiuũ.

IVS Positiuum propriè dicitur, quod neq; in totum à Iure naturali & gentium recedit, neq; etiam per omnia ei seruit, sed interdum aliquid addit, interdum uerò detrahit, ut colligitur ex l. Ius Ciuile. ff. de Iust. & Iure. Et dicitur Positiuum, quia non cœpit cum ipsa rerum origine, neq; etiam cũm gentes esse cœperunt, sed à Iureconsultis & prudentibus uiris postea conditum & proditum est. Dico in definitione: Interdum aliquid addit, quia Ius naturale & gentium uersantur circa theses siue cõmunes sententias, quas Ius Positiuũ deinde subsumit, addendo aliquid.

Exempli causa. Iusgentium proponit Thesim, Sontes esse puniendos. Iam si latro uel fur deprehenderetur, & quæreretur quid Iuris? Responderetur secundum Iusgentium, eum esse puniendum, quo autem genere pœnæ, ex Iure gentium non elicitur. Prodit itaq; Ius Positiuum, addens aliquid, scilicet si latro est, puniatur gladio, si fur, laqueo, &c. Dico in definitione: Interdum uerò detrahit &c. quia præcepta Iuris gentium & naturalis propter circumstantias personarum & rerum sæpe limitantur. Exemplum: Ius gentium dicit Pacta seruanda esse. Iam si infans uel pupillus promitteret mihi centum aureos, uel mulier fideiuberet pro aliquo. Quæritur an teneantur. Et respondetur de Iure Positiuo, quòd non, propter ætatem & sexus fragilitatem, ne scilicet ledantur. Et hoc casu Ius Positiuum detrahit Iurigentium. Est autem Ius Positiuum duplex. Ius Ciuile, & Ius Canonicum.

DE IVRE CIVILI.

IVS Ciuile est quod magistratus, populus uel ciuitas proprium sibi constituit. c. Ius ciuile. 1. dist. & Ius autem Ciuile. infra de Iure nat. gent. & ciuili, Et diuiditur in Ius cõmune, & priuatum, siue municipale.

IVS Commune dicitur, quo omnes qui imperio Romano subiecti sunt, ligantur. Et hoc diuiditur in Ius scriptum, & non scriptum.

Ius cõmune.

IVS Ciuile commune scriptum dicitur, quod habetur in li. Iuris Ciuilis per totum, nec potest hodie condi nisi à supremo principe, hoc est, Imperatore, secũdum Ias. in l. omnes populi in 2. lectura. ff. de Iust. & Iure. Et est ratio, Quia per legem regiam, quæ de Imperatoris po-

toris potestate lata est, populus Imperatori omne Imperium suum, et potestatem concessit ℣ Sed & quod principi. infrà. de Iu. nat. gent. & ciui. Dico in definitione, hoc ius contineri in libris Iuris ciuilis. Quia Imperator Iustinianus cùm otium fuisset cõsecutus, commisit quæstori suo Triboniano, alijsq; Iurisprudentib. ut Iurisconsultorum uolumina, quorum 2000. extabant. & numerum legum siue responsorum tricies centena millia continebant, milleq; & quadringẽtis annis confusè traditæ erant, in ordinem redigerent, quod & factum est. Redegerunt enim in quinquaginta libros, quibus imponebant nomen Digestorum, siue Pandectarũ. Eosq; postea diuiserunt in. ff. uetus. ff. Infortiatum, &. ff. Nouum, ut colligitur ex l. 1. & 2. C. de ueteri iure enucl. In quibus libris continentur leges Iurisconsultorũ, qui fuerunt ante Christum natum, & paulò post, fortè usq; ad tẽpora Constantini, qui Imperium transtulit ab Italis ad Græcos. Postea autem cùm sedes Imperialis esset in urbe Constantinopolitana, sunt aliæ leges latę ab Imperatorib. quæ Constitutiones Imperiales uocantur. Et redactæ sunt in unum Librum, quem uocarunt Codicẽ, licet tres fuerint Codices, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, ut habetur in l. unica. C. de nouo Codi. facien. Et ex illis tribus Codicibus & Libris Digestorum collegerunt Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus, iussu Iustiniani, Institutiones, ut essent prima elementa Iuris ℣ Cumq; hoc. & glo. in ℣ Et cùm sacratissimas. hic in prohe. Ang. & d. Iaso. in ℣ Rursus infra de Actio. l. ij ℣ Sed quum perspeximus. C. de uet. Iur. enucl. Quibus absolutis emendatus est liber ueteris C. & compactus est is Codex, quem nunc habemus secundum gl. in d ℣ Et cùm sacratissimas. in uerbo Adimpleuimus, hoc in prohemio.

50. libri Iuris ciuilis.

Institutiones unde, & quo modo sint collectæ.

Postremò composuit Iustinianus librum Autenticorum, Ius nouissimum continentem, in quo multa ex Pandectis & Codice sunt innouata, pleraq; penitus sublata. Cùm autem Imperium Ro. per Carolum Magnum à Græcis esset translatum ad Germanos, Gręci Imperatores quoq; non poterant ferre legem generalem, Sed illi authoritas unà cum Imperio ad Germanos est translata. Ideo poteris in Ius Ciuile commune scriptum referre leges generales Germanorum Imperatorum, qualis est aurea Bulla Caroli quarti. Item constitutiones & Edicta Imperatorum in Comitijs edita &c. Diuiditur autem Ius Ciuile commune scriptum in duas species, In Ius ciuile in specie scriptum, & Ius Prætorium, secundum gl. in uerbo Ius ciuile ℣ Ius autem ciuile. infr. de iure nat. gent. & ciuili.

Ius Authenticorum.

IVS Ciuile commune in specie scriptum dicitur, quod est conditũ ex l. xij. tab. per Consules, Tribunos, Senatores, Imperatores, et Iuris

Ius Ciuile cõmune in specie.

Plebiscitum. Senatus consultum. Placita Principium. Respõsa prudentum.

consultos. Et hoc comprehendit leges, quæ fiebant per consules. Secundo plebiscita, quæ fiebant per Tribunos. Tertio Senatus consulta, quæ fiebant per Senatum. Quarto Principum placita, quæ fiebant per Imperatores. Quinto Responsa prudentum, hoc est, Iurisconsultorum.

Ius prætoriũ, alias Honorarium.

IVS Prætorium uerò dicitur, quod Prætores introduxerunt, uel adiuuandi, uel supplendi, uel corrigendi Iuris ciuilis grãtia. Et solet alioquin appellari Ius Honorarium, propter honorem Prætoris. l. Ius autem ciuile. ff. de Iust. & Iur. Dico in definitione, Adiuuandi, ut exemplum, De Iure ciuili datur hæredibus petitio hæreditatis, qua agunt ad hæreditatem defuncti: ultra illam introduxit Ius Prætorium bonorum possessionem, qua idem consequuntur hæredes. Et sic adiuuat Ius Prætorium in hoc Ius Ciuile. Dico Supplendi, ut exemplum. De iure ciuili datur pro furto Actio in duplum simpliciter, nec distinguitur, utrum sit furtum manifestum, siue non manifestum. Ius Prætorium autem distinguit, supplens Ius ciuile, scilicet quòd pro furto non manifesto datur actio dupli: Pro furto uerò manifesto, Actio quadrupli. Dico corrigendi. Exemplum. Ius ciuile tam in successionibus ex testamento, quàm ab intestato excludit liberos emancipatos ℌ Emancipatos. infr. de exhæredat. liber ℌ Emancipati. infrà de hęr. quę ab Intest. defer. Hoc correctum est per Ius Prætorium, quod scilicet dat emancipatis, uel bonorum possessionem contra Tabulas, id est, Testamentum, Si pater cum Testamento decessit, uel si ab intestato decessit, dat eis bonorum possessionem, Vnde liberi. dℌ Emancipatos, & dℌ Emancipati. Diuiditur autem Ius Prætorium in duas species: In Edicta Prętorum, & in Edicta Ædilium Curulium ℌ Prætorum. infr. de iure nat. gent. & Ciuili.

Edicta Prætorum.

EDICTA Prętorum sunt, quę à Prętoribus uarijs de causis sunt proposita. Qualia sunt de Restitutione in integrum, de bonorum possessionibus, de Interdictis, &c. & infinitis alijs rebus, quæ hic explicari non possunt.

Edicta Aedilium Curuliũ.

EDICTA Ædilium Curulium sunt, quę proponebantur de ædibus conseruandis, ne scilicet incẽdijs, uel ædium ruina, urbis aspectus deformetur. Item de Edendis, ne scilicet morbosa caro uenderetur, uel nimis magno pretio. Item de uitijs & morbis rerum quarumcunq; uendendarum. De quibus habes totum tit. ff. de Ædili. ædict.

Actiones ex Iure ciuili perpetuæ sunt. Prætoriæ actiones plerunq; annales sunt.

Et hoc discrimen inter Ius ciuile & Prætorium ad hoc conducit scire, quia Actiones, quæ oriuntur ex Iure ciuili, in spiritu plerunq; durant perpetuò, hoc est, triginta annis, præsertim in personalibus. Quæ autem oriuntur ex Iure prætorio, annales plerunq; sunt. De quibus infrà, de perpet. & temp. act. Et tantùm de Iure ciuili communi scripto.

IVS Ci-

IVS Ciuile commune non scriptum, est ipsa Imperij consuetudo, quæ æquè ligat omnes subditos, qui sunt sub Imperio Romano. Et hæc hodie scripta est in libris Feudorum. Et uide in usib. Feudorum, in Tit. hic finitur lex, deinde consuetudines regni incipiunt.

IVS ciuile priuatum siue municipale propriè dicitur, quod non ligat omnes subditos Imperij, sed tantùm eos apud quos hoc Ius est conditum. Et hoc quoq; diuiditur in Ius scriptum, & non scriptũ.

IVS Ciuile Priuatum Scriptum, propriè dicuntur Statuta. Est igitur Statutum Ius Ciuile priuatum scriptum, expresso consensu populi inductum, publicam utilitatem respiciens. Et dicitur alioqui Ius municipale. Et in quibusdam Ciuitatibus Wilkhür siue Weychbild. Dico, Priuatum, ad differentiam Iuris communis, quod indistinctè ligat omnes, qui sunt sub Imperio Romano. Statuta autem regulariter tantùm subditos statuentium ligant, non autem alios. Dico, Scriptum, ad differentiam consuetudinis, quæ sine scriptura inducitur. Dico, Expresso consensu populi, iterum ad differentiam consuetudinis, quæ tacito populi consensu inducitur. Dico, Publicam Vtilitatem respiciens, Primum ideo, quia condere Statuta est meri Imperij, & expeditur Iudicis officio nobili. In hoc est attendendum ad qualitatem rerum super quibus fiunt Statuta, hoc est, si statuendum est super his quæ sunt meri Imperij, & tunc condere Statuta, est meri Imperij. Si autem statuendum est super his, quæ sunt simplicis Iurisdictionis, & tunc condere Statuta, est quoque simplicis Iurisdictionis. Si autem communio uel uniuersitas uult disponere super administratione rerum suarum, & bonorum, tunc neque Imperij neque Iurisdictionis est, sed permissionis. De hoc uide Doctor. copiosè in l. omnes populi. ff. de Iust. & Iure, & in ℌ omnes populi, infrà. de Iur. nat. gent. & ciuili. Secundo dico, Publicam Vtilitatem, ad differentiam constitutionum principum, quæ interdum sunt personales, & respiciunt priuatam alicuius utilitatem ℌ sed & quod. infrà de Iure nat. gent. & ciui.

De Statutis.

Cõstitutiones Principũ personales.

CAVSA efficiens Statuti est expressus consensus Populi. Imperium siue Iurisdictionem siue rerum suarum administrationem habentis, de quo proximè diximus. Et tamen in hoc distingue, aut Iudices siue domini maiores condunt statuta, & debent adhibere consilium prudentum. l. Humanum. C. de legib. Si tamen motu proprio sine sapientum consilijs statuerunt, debet id quod statutum est, diuulgari subditis. ut colligitur ex l. 5. C. de legib. Aut populus condit statuta, & tunc est aut talis populus qui nullam Iurisdictionem neque concessam neq; prescriptam, Et is super decisionibus causarum statuta condere

tuta condere non posset. Super administratione tamen rerum suarum statuere potest, ut de expendenda pecunia cõmuni. Item de defendendis rebus. Aut est populus qui habet Iurisdictionẽ cõcessam siue prescriptam. & subdistingue: Aut Iurisdictio est concessa à duce Marchione, Comite uel simili Magistratu inferiori, & requiritur quòd is qui Iurisdictionem concessit, confirmet & approbet statutum. Aut Iurisdictio est concessa à summo Principe, hoc est, Cæsare, ut in Ciuitatibus Imperij, quæ alijs Principibus subiectæ non sunt, & ualent illorum statuta, etiam sine superioris confirmatione, secundum DD. in d.l. omnes populi. ff. de Iustitia & Iur. & in §. Ius autã Ciuile. infr. de Iure natu. gent. et ciuili. Et hoc casu authoritate magistratus conuocandus est populus, seu illi qui populum repræsentant, in curiam uel alium publicum locum, & preponendum alternatiuè, de quo statuendum est, quo facto, quod maior et sanior pars adprobauerit, statutum dicitur, habetq; uim legis. Vide Barto. in d.l. omnes populi &c.

CAVSA finalis est publica utilitas.

EFFECTVS Statutorum est, quòd si fuerint condita super casibus, de quibus Iure communi nihil dispositum est, indistinctè ualent, & obtinent uim legis, modò sint honesta & rationabilia, nec contra bonos mores, secundum gl. super Rubr. C. de decret. decur. libr. x. & hoc casu dicuntur condita præter Ius. Idem dic, si condita sunt contra Ius positiuũ, id enim per Statuta tolli potest. d.l. omnes populi. ff. de Iustit. & Iur. Hoc tamen fallit si aliqua lex derogatoria extat, quæ scilicet in specie prohibeat super tali casu Statuta condi, ut est text. in Autent. omnes peregrini §. hospes. C. communia de succession. Secundo fallit in casibus principi reseruatis, ueluti in legitimatione spuriorum, arrogatione. Item in uenia ætatis impetranda, (ut si puer petat sibi concedi Ius & potestatem agendi, ac si esset 25. annorum) super quibus nullum Statutum ualet. Vide Iason. in d. l. omnes populi. ff. de Iust. & Iur.

Quando autem quæritur, utrum Statuta condita contra Ius gentium & naturale ualeant, Respondesimpliciter, quòd non, Nisi sint Statuta limitatiua, per quæ illa Iura non tolluntur. Exemplum. Ius naturale dicit neminem lædendum. Iam si Statuto caueretur, Bannitum lædendũ, ualeret Statutum, quia Ius naturale per hoc non tollitur, sed limitatur ex rationabili causa, quòd scilicet Bannitus prius læsit publicam pacem. Et sic coincidit hoc Statutum cum alio præcepto Iuris naturalis, quod habet communem hominum societatem tranquillam conseruandam esse. Et per hoc negligitur inferius præceptum Iuris naturalis de nemine lędendo, ut superius impleatur, uidelicet publica pax &c.

Præceptum Iuris naturalis.

AN au-

AN autem Statuta contra Ius diuinum condi possint, quęritur. Et distingue, Aut loquimur de rebus merè spiritualibus, de quibus neque in Iure Positiuo, neq; in philosophia habetur, quales sunt Articuli fidei &c. Et tunc neq; leges, neq; Canones, neq; etiam Statuta possunt contrà disponere. c. sunt quidam, cum infinitis similibus, xxv. q. 1. gloss. in Autent. Ad hæc. C. de usur. Et uide ix. & x. dist. per tot. & xi. q. iij. per totum. & c. Conuenior. xxiij. q. vij. Aut loquimur de rebus moralibus, siue politicis, de quibus fit mentio in sacris literis. Qualia sunt de Iuramento, de Contentione in Iudicio, de furе, de defensione propriį corporis &c. Et regulariter Statuta condi possunt, etiam contra ea quę habentur in sacris literis, nisi inde sequatur peccatum. Vide quæ notantur in d. Autent. ad hæc. C. de usuris. & in l. fin. C. si. contra Ius, uel utilitatem publicam. Exempli gratia, Ius diuinum dicit: Mutuum date, nihil inde sperantes. Iam si Statutum di- *Lucæ 6.*
sponeret, quòd is qui accepit mutuò centum aureos, tenetur singulis annis ultra sortem dare quinq; uel aliquot aureos, loco accessionis, nihil ualeret Statutum, quia habet peccatum, scilicet usuram, quę omni lure prohibita est. Vide ~~Doct. in d. l. omnes populi. ff. de Iustit.~~ & Iur. & in §. Ius autem ciuile. infr. de iure nat. gent. & ciuili. Et tantum de ijs quæ fiunt contra Ius diuinum. Statuta autem quæ fiunt præter Ius diuinum, ualent per ea quæ suprà notata sunt.

TOLLITVR autem Sratutum reuocatione eorum, qui condiderunt. Secundo per Statutum posterius tollitur prius Statutū contrarium, nisi prius contineat Clausulam derogatoriam. Vide Ang. in d. §. Ius autem Ciuile, hic de Iure nat. gent. & ciuili. Et tantum de Iure Ciuili priuato scripto.

SEQVITVR DE IVRE NON SCRIPTO, Hoc est, de Consuetudine.

EST autem consuetudo Ius Ciuile, non scriptum, tacito consensu populi inductum, publicam utilitatem respiciens, & habet uim legis, ut colligitur ex l. de quibus. ff. de ll. Dico in definitione, non scriptum, ad differentiam Statutorum, quæ non possunt induci, nisi in Scriptis. Dico tacito consensu populi, primo ad differentiam Statutorum, quæ inducuntur per expressum consensum populi. Secundo ad differentiam stili qui ex tacito & expresso Iudicis non tamen in scriptis procedere potest. Dico Populi, iterum ad differentiam stili, qui inducitur consensu unius tantùm, hoc est, iudicis, & respicit ordinem loquendi, scribendi, & procedendi. Consuetudo uerò non inducitur per unum tantùm, sed per uniuersum populum, & respicit de- *Consuetudo.*
cisionem

cisionem Iuris. Dico publicam Vtilitatem respiciens, ad differentiam præscriptioins, quæ inducitur quoq; spacio decennij, sicut consuetudo. In hoc tamen differunt, quòd præscriptio tantùm priuatis & singulis Ius quærit, Consuetudo uerò quærit Ius uniuersitati & publico. Vide doct. in c. Vigilanti. extrà de Præscript.

REQVIRVNTVR ergo ad consuetudinem quatuor principaliter ac copulatiuè. Primo tacitus populi consensus, l. sed & ea, cum sequentibus. ff. de ll. Secundo quòd sit rationabilis, l. quod non ratione. ff. de ll. Tertio, quòd sit præscripta, verjärt/ hoc est, quæ decem annis continuis iure ciuili durauerit, si est præter legem inducta, id est, super tali casu, qui alioqui in Iure non est decisus. Si uerò esset contra legem Iuris Positiui, requireretur longissimum tempus, scilicet 40. anni, & maximè secundum Canones. Vide gl. & doct. in c. fin. extra de consuet.

QVARTO, Frequentia Actuum, quòd scilicet ad minus secundum eam bis iudicatum sit, l. 1. C. quæ sit longa consuet. Vide gl. & doct. in d. c. fin. extra de consuet. & Bart. in d. l. de quibus. ff. de ll.

CAVSA efficiens consuetudinis est tacitus consensus populi, mediante præscriptione.

CAVSA materialis est usus & mores in d. l. de quibus. ff. de ll. Et sic differt usus à consuetudine, sicut differt causa à caussato.

PROBATVR autem consuetudo per duos testes, Zwen alte menner/ qui deponunt ita esse, & continuè sine contradictione obtentum.

Optima legũ interpres cõsuetudo.

EFFECTVS consuetudinis sunt. Primum interpretari & confirmare legem, si secundum legem inducta est. Optima enim legum interpres consuetudo est, l. si de interpretatione. ff. de ll. Secundo si est præter legem inducta, obtinet ipsa uim legis, & secundum eam iudicatur. l. sed & ea, cum sequentibus. ff. de. ll. Tertio si contra Ius Positiuum, tollit illud Ius, nisi obstet aliqua lex derogatoria, id est, talis lex quæ prohibeat talem consuetudinem Iudici. Hoc tamen intellige quantum ad priuatorum utilitatem, si enim contra publicam utilitatem, uel contra Ecclesiam inducta esset consuetudo, non ualeret. Autent. Cassa. C. de sacrosanct. Eccle. Si uerò contra Ius naturale, gentium, uel diuinum inducta esset consuetudo, idem dic quod suprà de statutis. Si enim contra Ius diuinum esset, non appellaretur consuetudo, sed uetustas erroris. c. consuetudo, cum similibus, 8. distin.

Consuetudo quibus modis tollitur.

Tollitur autem consuetudo duobus modis: Primo per contrarium actum, si præscriptio nondum est completa. Secundo si præscriptio est completa, tollitur per non usum tanti temporis, infrà quantum est

tum est inducta antecedentibus aliquibus affirmatiuis. Vt si consuetudo per decennium tacito consensu populi inducta esset, & rursus infrà aliud decennium illius consuetudinis non fieret mentio, sed cõtrarium obseruaretur, per lapsum istius decennij, tacito consensu populi, consuetudo sublata esset per regulam, Nihil tã naturale &c. l. Nihil. ff. de reg. Iur. Vide Panor. in d. c. fin. extra de consuet. Et hæc de speciebus Iuris Ciuilis sufficiant.

CAVSAE efficientes Iuris Ciuilis erant. Primo Decemuiri, qui â Græcis ciuitatibus petebant leges, quas in tabulis eburneis pro rostris proposuerunt, duasque tabulas addiderunt. Inde ortum est Ius 12. tabularum, Ius Ciuile uetustissimum. Secundo Appius Claudius, qui redegit in formam Actiones, quæ uocabantur Ius Ciuile Flauianum, à Gneo Flauio, scriba Appij Claudij, qui eas populo donauit. Tertio Hortensius, qui Plebiscitis dedit authoritatem. Postremo Senatus, Consules, Prætores, Aediles Curules, Imperatores & Iuris consulti. Vide per tot. tit. ff. de origi. Iur. *Causæ efficientes Iuris ciuilis.*

CAVSA materialis Iuris Ciuilis, sumpta est ex præceptis Iuris gentium. Omnia enim negocia circa quæ Ius Ciuile uersatur, aut ciuilia sunt, aut criminalia. Causa materialis ciuilium negotiorum ex primo præcepto Iurisgentium fluxit, quod habet res diuidere. Causa Materialis Criminalium negotiorum dependet ex secundo præcepto Iurisgentium, scilicet, Sontes punire. *Causa materialis.*

CAVSA finalis Iuris ciuilis, est humanam cohercere audatiam, nocendi facultatem refrenare, & bonos defendere, c. 1. 4. dist. Et tantùm de Iure ciuili. *Causa finalis.*

DE IVRE CANONICO.

IVS Canonicum est quod disponit de reb. ac personis ecclesiasticis principaliter. Dico de rebus, ut episcopatib. Canonicatibus, Pręposituris, Parrochijs, Prębendis, Decimis, Censib. & c. Dico de personis, ut Cardinalibus, Patriarchis, Primatib. Archiepiscopis, Episcopis, Prępositis, Abbatib. Decanis, Canonicis, Vicarijs, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Acolitis, Exorcistis, Lectoribus, Hostiarijs &c. secundum Ioan. de Imo. in proh. Decre. qui dicit subiectũ Iuris Canonici esse, circa res ecclesiasticas uersari. Et diuiditur in Ius cõmune & priuatum. Ius cõmune est quod cõtinetur in libris Iuris Canonici per tot. ut in Decre. Sexto Clem. & c. Et hoc subdiuiditur in Decreta, & Decretales.

Decreta sunt quę constituuntur à summo Pontifice, cum consilio Cardinalium & Episcoporum ad nullius consultationem. Et illa fiunt interdum in Concilijs, interdũ uero extra Concilia. Continen- *Decreta quæ & quando fiant.*

tur aut communiter in Decreto Gratiani, illud enim est quasi quædam farrago sententiarum communium ex Conciliis & scriptis Doctorum Ecclesiæ collecta. Et diuiditur in tres partes. Prima cõtinet distinctiones, quarum sunt 101. Secunda continet causas, quarum sunt 36. Tertia est de consecratione. Insertus est quoq; tractatus de pœnitentia. Sed illa Iurisconsultis in plerisq; locis aut omnino nihil, aut certè parum prosunt. Non enim propter decisiones causarum forensium principaliter lata sunt. Extant tamen in decreto quædam forensia, ut de resti. spol. de prob. de testi. de appell. Item extat in eo materia de causis matrimonialibus latissimè tractata. Solent quoq; Iurisconsulti alios textus interdum adducere in argumentum.

Decretales epistolæ. Decretales epistolæ sunt, quas uel summus Pontifex solus, uel cũ Cardinalibus ad consultationem alicuius constituit, secundum glo. in c. omnes, 3. dist. Et inter eas quædam sunt de ritibus & cæremoniis Ecclesiasticis, quales sunt, quæ continentur partim in primo & tertio Decretalium, et illas Iurisconsulti quoq; non curant, nisi quòd interdum ex capitulis illorum librorum colligunt argumenta à similibus ad similia, à maiori ad minus. Quædam uerò sunt quæ causas & negotia forensia concernunt, quales sunt, quæ continentur in fine primi Decretalium, & in secundo per tot. in parte tertij, ut de cõtractibus & ultimis uoluntatibus. Item & in quarto, & in parte quinti. Et illæ propriè pertinent ad Iurisconsultos. Continentur autem Epistolæ Decretales in libris Decretalium antiquarum, & in sexto Decretalium, & in Clementinis.

Decretales antiquæ continent epistolas Gregorij Noni, & suorum antecessorum. Redegit enim eas in unum librum, quem uocauit Decretales. *Sextus Decretalium.* Sextus autem Decretalium est compilatio Bonifacij Octaui, quæ ideo facta est, quia post Decretales Gregorij Noni, quidam pontifices succedentes quoq; ediderunt Decretales, sæpius inter se pugnantes, quam contrarietatem Bonifacius Octauus opera quorundam episcoporum in concilio Lugdunensi sustulit, & hoc opus composuit.

Clementinæ. Clementinę sunt quas Clemens V. in concilio Viennensi compo. suit. His adde extrauagãtes Ioannis, 22. Omnes autem illi libri continent eosdem titulos. Est enim eadẽ ferè ratio per omnia, id est, illi tituli qui sunt in primo Decret. antiquarum, sunt quoq; in primo Sexti, & in primo Clement. Decretales tamen antiquæ multos titulos comprehendunt, de quibus in aliis libris nulla fit mentio.

IVS Canonicum priuatum, sunt Statuta & consuetudines, quæ inducuntur à Capitulis, & aliis Collegiis clericorum. Et de iis dic quod suprà diximus de Statutis & consuetudine. Et tantùm de diuisione Iuris Canonici.

Materia

Materia circa quam Ius uersatur, est Iustitia. Dicitur autem secundum Imperatorem hic, constans & perpetua uoluntas, Ius unicuiq; tribuens. Voluntas est genus. Et idem est ac si dicerem: Est habitus uoluntatis, quia Iustitia comprehenditur sub illa specie qualitatis. Dico constans & perpetua, ad differentiam iniustitiæ, & aliorum uitiorum, quæ quidem sunt habitus uoluntatis, sed non perpetui, nec durabiles. Dico Ius suum unicuique tribuens, ad differentiam fortitudinis, & modestiæ, & aliorum uirtutum. Diuisionem Iustitiæ in uniuersalem & particularem, Item subdiuisionem in distributiuam & commutatiuam, à Philosophis pete. Idem dic de causis, quia Iurisconsulti contenti sunt, tenere officia iustitiæ, nempe Ius suum unicuiq; tribuere. Reliqua committunt philosophis.

Iustitia.

Vbi Phisicus cessat, ibi incipit medicus. Vbi Ethycus cessat, ibi Iuris consultus incipit.

Sequitur Enarratio Textus.

Ius suum unicuiq; tribuere.) Hoc sæpe negligitur, ut superius, scilicet alterum non lædere, impleatur. Exemplum: Si furiosus penes te gladium deposuerit, poscenti secundum posterius præceptum, reddere cogereris, Sed superius uetat, ne scilicet furiosus aliquem ledat.

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM, & Ciuili. Tit. II.

VERS. *Hinc descendit maris.*

QVando quæritur, cuius iuris sit Matrimonium, Respon de quo ad Institutionẽ est Iuris diuini, quia Deus in Paradyso instituit. Quo ad coniunctionem est Iuris naturalis. Quod uerò ad consensum attinet, est Iuris gentiũ. Et quoq; Iuris ciuilis, quo ad stipulationes, & pacta dotalia. Et postremò Iuris Canonici, Quo ad solemnitates, id est, quo ad spõsalia, benedictionem sacerdotis, & introductionem ad Ecclesiam.

Matrimonium cuius Iuris sit.

℣. *Lex est, quod Populus Romanus.*

Differt populus à plebe, sicut genus à specie. Populus enim comprehendit Patritios, Senatores, & quoq; Plebeios. Appellatione autem plebis, ueniunt tantùm plebei & infimi, à Senatoribus et Patritijs separati.

℣. *Sed & quòd Principi.*

Et sic est translata potestas condendi legem generalem in Imperatorem solum. Senatus enim, Consules, Tribuni, Prætores &c. qui poterant legem generalem condere, hodie non possunt propter illam translationem.

VERS. *Proponebant.*

Vt de morbosis animalibus, & de morbis. Dantur enim tres Actio

Nota tres da

Actiones ex dicto Ædilium Curulium.

nes ex dicto Ædilium Curulium. Actio redhibitoria, qua uenditor rem uenditam recipere tenetur, intra sex menses utiles à die uenditionis. Secunda Actio est, quanti minoris, quæ datur contra uendentem rem uitiosam, uel morbosam, in tantam æstimationem, quanti minoris ex uitio uel morbo latenti res ualuit. Et ista Actio datur ad annum utilem. 3 Tertia actio est in factum, quæ datur in uendentem, quanti interest emptoris eam rem non emptam fuisse, & durat xl. diebus. Vide totum Tit. ff. de ædilitio edicto.

§ Sed naturalia.

Occupatio.

Hic § sed naturalia, uidetur pugnare cum his quæ suprà diximus de luregentium, quod inducit pœnas & seruitutes. Et sic uidetur Ius naturale per id mutari, quia Ius naturale dicit neminem lædendum.

Solutio.

Item omnium una libertas. Sed respondeo: Ius naturale propterea nõ esse mutatum propter regulam, quæ habet: Inferiorem legem negligendam esse, ut superior impleatur. Præcepta autem neminem lædere, & omnes esse liberos, sunt inferiora præcepta Iuris naturalis. Superius autem præceptum est conseruare communem hominum societatem, quod adimpleri non posset, nisi illa inferiora negligerentur. Habet autem hic § differentiam inter Ius naturale, & Ius Positiuum. Quòd autem Ius Ciuile subinde mutatur, fit propter casuum circumstantias. Aliud enim iustum est in alijs casibus & alijs regionibus & temporibus. c. Non debet. extra, de consang. & affinit. Obseruabis quoq; Ius naturale duplex esse, Ius primæuum & secundarium. Ius naturale primæuum dicitur quod nos supra diximus ius naturale esse. Secundarium uerò dicitur Ius gentium &c. Et unum sæpe capitur pro alio indifferenter.

Quare Ius Positiuũ subinde mutetur.

DE IVRE PERSONARVM. TIT. III.

HIC Liber tractat per tot. de personis. Sunt autem personę duplices, Liberæ aut seruituti obnoxiæ. Liberæ sunt duplices: Ingenuæ, aut libertinę. Et illę aut sunt sui Iuris, aut alieni. Alieni Iuris sunt filijfamiliàs, qui sunt sub potestate parentum, id est, patris & aui paterni, Cuius potestatis causæ sunt tres: nuptiæ, legitimatio filij naturalis, & adoptio. Sui Iuris sunt patresfamiliàs, cuiuscunque ætatis sint, etiam si essent infantes, & illi sunt aut sub tutela, aut cura, aut neq; sub tutela, neq; sub cura. Sub tutela sunt minores xiij. masculi, & fœminæ minores xij. Sub cura sunt minores xxv. annis. Neq; sub tutela, neq; sub cura sunt maiores xxv. annorum. Dic ergo conditionem hominum esse duplicem: libertatem, & seruitutem.

Libertas

Libertas est naturalis facultas faciendi quod cuiq; libet, nisi quod ui aut Iure prohibetur, & diuiditur in ingenuitatem, et libertinitatẽ. *Libertas:*

Ingenui sunt, qui statim ut nati sunt, liberi sunt, ut ordine ex textu colligemus. *Ingenui qui.*

Libertini uerò sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Et hi erant olim triplices, Romani, Latini, Dedititij. Causæ libertatis quę rendæ non sunt. Quia libertas est Iuris naturalis. Seruitus uerò est constitutio Iurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Explicationem huius definitionis pete ex illis quæ suprà circa secundum pręceptum Iurisgentium diximus, scilicet sontes punire. Causæ seruitutis sunt duplices. Aut enim sunt serui de Iure gentium, aut de Iure Ciuili. De Iure gentium fiunt duobus modis: Captiuitate, & Natiuitate. Natiuitate fiunt, qui nascuntur ex ancillis nostris. Captiuitate, qui in publico iusto bello capiuntur, secundum gl. in .c. Iusgentium, 1. dist. Panor. in c. sicut extra de Iure iur. De Iure uerò Ciuili fiunt per uenditionem. In hac autem requiruntur quatuor copulatiuè. Primo iusta ætas, scilicet xx. anni. Secundo consensus uendendi. Tertio pretij participatio. Quarto notitia conditionis, ut per Iura hic in glo. allegata, in uerbo Maior. *Libertini.* *Causæ seruitutis.* *De Iure ciuili ubi quatuor copulatiuè requiruntur.*

Causa finalis seruitutis est. Prima erat ut seruarentur. Imperatores enim captiuos uendere solebant, & per hoc seruare ne occiderentur. *Causa finalis.*

Effectus est, quòd domino acquiritur, quicquid seruus acquirit. Seruus enim qui in potestate alicuius est, nihil suum habet. ℣. Item uobis, infrà, per quas personas nob. acquir. & infrà per totum tit. de stip. seruorum. *Effectus.*

Tollitur autem Seruitus. Primo per manumissionem, quæ propriè dicitur datio libertatis, quæ quibus modus fiat, in textu uidebimus. Secundo, si seruus fuerit à domino institutus hæres. ℣. licet, cum seq. infr. quib. ex cau. manumit. non licet. Tertio, per adoptionem. Quarto, si dominus in Iudicio seruum filium nominauerit. ℣. fin. infr. de adoptio. Quinto, si seruus fuerit Tutor datus in testamento filio domini sui. *Quib. modis tollitur seruitus.*

DE INGENVIS. TIT. IIII.

℣. *Sed & si quis.*

Quia partus quo ad statum seu libertatem, sequitur conditionem matris, quo ad dignitatem uerò & honores, sequitur patrem. l. Mulieres. C. de digni. lib. xij. & l. fœmi. ff. de Senatorib.

VERS. *Sufficit autem.*

Id est, mater habet tria tempora, quibus partui libertatem acquirere potest: Primùm tempus est conceptionis. Secundùm dicitur *Quo ad libertatem leges in*

spicitur quod certius est. Sed mater semper est certa, ideo eius conditio inspicitur.

medium tempus, scilicet inter conceptionem & partum. Tertium est tempus partus. Sufficit ergo matrem uno ex istis temporibus liberam fuisse, licet reliquis duobus ancilla fuit. Pater autem in hominis procreatione tantùm unum habet tempus, scilicet conceptionis. Igitur fauore libertatis, partus sequitur matrem.

¶ *Cum autem ingenuus.*

Hunc ¶ sic intellige. Si quis fuerit habitus pro seruo, cùm tamen re uera non esset seruus, & postea manumissus fuerit, quæritur an illa manumisso efficiat quòd habeatur pro libertino, non ingenuo. Et deciditur quòd non. Quia nihilominus ingenuus est, cùm manumissio non officiat ingenuitati, si uera seruitus non præcessisset.

DE LIBERTINIS. Tit. V.

HIC titulus continet secundam speciem libertatis, scilicet libertinitatem. Et primo ponit quis sit libertinus: Item, quid sit manumissio, & unde dicatur, quot modis contingat, & quæ sit diuisio libertinorum. Dic ergo Liberti-

Libertini. num dici eum, qui fuit in seruitute, & manumissus est. Erant autem triplices libertini. Romani, Latini, & Deditiȝ.

Romani libertini erant qui consequebantur plenam libertatem, & fiebant ciues Romani.

Latini libertini introducti erant per legem Iuniam Norbanam, quam ferebat Rex Roma. Norbanus. Et illi erant toto tempore uitę suę liberi, post mortem autem fiebant serui. Ita quòd bona eorum non manserunt hęredib. sed ad dominum perueniebant. Et illa libertinitas sublata est per illum tit. C. de lat. lib. toll.

Dedititij. Deditiȝ uerò erant, qui toto tempore uitæ seruiebant, post mortem autem fiebant liberi. Et peculium eorum cessit hæredibus, non autem patronis. Hoc autem introductum erat ab Ælio Sentio rege Roma. per legem Æliam Sentiam, ab eo dictam. Et illa libertinitas quoque est sublata per illum tit. C. de dedit. liber. toll. Et sic secundum hoc Ius tantùm supersunt libertini Romani. Qui quoq; de Iure consuetudinario desierunt in usu esse. Quia hodie de Iure consuetudinario inter Christianos sublata est seruitus, & per consequens libertinitas, secundum Barto. in l. Hostes. ff. de capt. & postl. reuerſ. Panor. in c. sicut extra de Iureiur. Vbi autem nulla est seruitus, ibi quoq; nulla potest esse libertinitas, quia libertinitas est quasi priuatio seruitutis, & priuatio præsupponit habitum. l. decem. ff. de uerbo. obligatio. Ergo sequitur inter Christianos de Iure consuetudinario quoque nullos esse libertinos. Est autem certum omnes homines

mines, qui sunt sub Romano Imperio, teneri ut sint Christiani, si non re, nomine saltem. l. 1. C. de summa trini. & fide Catho.

Differentia inter libertum & libertinum. Libertus & libertinus in hoc differunt, quòd libertinus propriè dicitur quatenus est manumissus, & nusquam respicit, & sic est nomem absolutum. Libertus uerò dicitur respectu patroni, sicut enim pater & filius, dominus & seruus sunt correlatiua, ita quoq; libertus & patronus. *Libertus.*

QVIBVS EX CAVSIS MANVMITtere non licet. Tit. VI.

IN præcedenti titulo dictum est de definitione & diuisione manumissionis, & libertinorum. Item, de circumstantijs, ubi, quomodo, & quando manumissio fieri debeat. In hoc autem titulo tractatur de circumstantia personarum, id est, quis manumittere possit, & sic de causa efficiente.

Possunt autem manumittere, omnes quibus non prohibetur. Prohibetur autem duobus, Primum, illis qui non sunt soluendo, & uolunt in fraudem creditorum manumittere. Nisi manumissio fiat in testamento, & manumissus hæres instituatur. Hoc enim casu creditores nullum sentirent incommodum, Cùm seruus hæres institutus teneatur eis satisfacere, ut hæres. Secundo prohibitum est minoribus xvij. annis, nisi habeant iustas causas manumissionis, De quibus hic in tex. uel in testamento manumitterent, tunc enim satis esset adimpleuisse xiij. annum.

VERS. *Ne iniuria defunctus.*

Non enim minus iniuria afficiendus est defunctus quàm uiuus. Qui autem Iniuria eum affecerit, tenetur hæredibus Actione Iniuriarum. l. ossa. ff. de relig. & sumpt. fun. l. 1 ℣ quoties. ff. de Iurijs.

Prævaluisse tamen.) Id est, prædicta uera sunt quando ex proposito manumittit, ut creditores decipiat. Animus enim & hominis intentio distinguunt facta. l. fœdissimam. C. de adulterijs. Estq; hic ℣ sumptus ex l. in fraudem. ff. qui & à quibus. C. manumiss. &c.

Seruus hæres institutus est.) Id est, quod non potest esse hæres nisi sit liber, Ideoque intelligitur illud prius, scilicet libertas, tacitè concessum, sine quo posterius, scilicet hæredis institutio, ualere non potest.

Aut Alumnum:) Alumnus tam in actiua quàm in passiua significatione capitur. Significat eum quem tu aluisti, & quoq; qui te aluit. Item significat filios ex concubina natos, l. 1. cum gl. C. quæ res pig. oblig. poss. *Alumnus.*

¶ Cum ergo.

Hic ¶ etiam hodie est correctus per ¶ 1. in Autentico. ut sponsa. larg. coll. 9. ubi deciditur quòd quilibet potest in testamento manumittere, cui permissum est testamentum condere: Sed omnis adultus, id est, 14. annorum qui est sui iuris, postquam adimpleuit 14. annum, potest condere Testamentum ¶ cum ergo. hic tit. nostro ¶ præterea, cum gl. infrà, quibus non est permiss. fac. Testa. Ergo sequitur quòd etiam in testamento manumittere possit, postquam adimpleuerit 14. annum.

Mediam uiam, Scilicet inter 14. & 20. uidelicet xvij.

DE IIS QVI SVI VEL ALIENI Iuris sunt. Tit. 8.

Cõtinuatio.

IN titulis præcedentibus explicauimus unam personarum diuisionem, quæ partim Iuris naturalis, partim uerò Iuris gentium erat. Ea enim pars quæ ingenuitatem tradidit, propriè ad Ius naturale spectabat. Cum eo Iure omnes homines liberi sint. Altera uerò pars de seruitute & manumissione ex Iure gentium originem traxit. Sequitur igitur alia personarum diuisio, quòd scilicet liberi homines sunt, aut alieni Iuris, aut sui Iuris. Alieni Iuris sunt, aut sub potestate dominorum, aut sub potestate parentum, & hæc diuisio est partim Iuris gentium, partim uerò est Iuris Ciuilis. Nam ea quæ de potestate dominorum in seruos tradit, ad Ius gentium referenda est, altera uerò, id est, de potestate in liberos, propriè ad Ius Ciuile spectat. Et hoc Ius ex Iure ciuili originem traxit. Cùm reliquæ gentes liberos in potestate non habeant ¶ Ius autem. infrà de patria potest. l. Nam ciuium, ff. de ijs qui sunt sui uel alieni Iuris.

Alieni Iuris.

Patria potestas.

Est itaq; patria potestas Ius, per quod filij, filiæ, nepotes, neptes & cæteri descendentes per lineam masculinam, patri, auo paterno, uel proauo, scilicet legitimo subijciuntur. Dico per lineam masculinam, propter eos qui ex filiabus nascuntur. Illi enim non sunt in potestate aui materni, sed in potestate sui patris & aui paterni. Cùm matres liberos in potestate non habeant ¶ Fœminæ. infrà de adopt. Dico legitimo, quia non omnes liberi, qui patres & auos habent, sub eorum potestate sunt, sed tantùm illi qui legitimos habent parentes. Ad hoc ergo ut intelligas qui liberi propriè sint in potestate parentum, dic, quòd quinq; sunt species liberorum: Primo naturales & legitimi, qui scilicet ex iustis nuptijs procreati sunt, de quibus dicemus in tit. infrà de nupt. Secundo legitimi tantùm, ut liberi adoptiui, de quib. infrà in tit. de adopt. Et illas duas species habent patres in potestate.

Fœminæ liberos in potestate non habẽt.

Quinq; species liberorum.

in potestate. Tertio sunt naturales tantùm, qui scilicet nati sunt ex concubina, uel ex duab. liberis personis, extra matrimonium, inter quas tamen matrimonium potest consistere. Et illi non sunt in patria potestate, nisi legitimentur. Legitimatio autem fit trib. modis. Primo per subsequens matrimonium. c. 1. & c. Tanta est uis. extrà, qui filij sint legit. Secundo per dationem curiæ ℌ fina. infrà de nupt. ℌ Quibus connumerari. infrà de hæredi. quæ ab intest. defer. Tertio per rescriptum Principis, uel Comitis Palatini. Quarta species filiorum dicuntur spurij, qui scilicet ex scorto publico nati sunt, incertos patres habentes, quos uocant, uulgo conceptos. Quinta species est illorum qui ex incestuoso coitu nati sunt, ut ex ascendentibus & descendentibus, item ex collateralibus proximis. Et illæ duæ species quoque non sunt in potestate parentum. Nec possunt legitimari regulariter, nisi legitimatio fierit per rescriptum principis de plenitudine potestatis. Per subsequens autem matrimoniũ legitimari nullo modo possunt. Vide Bal. in l. si qua illustris. C. de Senatusc̃ul. Orfi. *Legitimatio quot modis fiat.*

CAVSAE patriæ potestatis tres sunt: Prima est legitimum matrimonium, de quo infrà de nuptijs. Secunda legitimatio filij naturalis ℌ fin. infrà de nupt. Tertia est adoptio, ut infrà de adopt. in principio. *Causæ patriæ potestatis.*

EFFECTVS uerò patriæ potestatis sunt: Primum, quòd patri acquiritur plenum dominium in bonis profectitijs filij familias, & administratio quo ad usufructum in bonis aduentitijs ℌ Igitur liberi, infrà per quas perso. nob. acquir. l. 1. & 2. C. de bo. mater. Secundo quòd filius familias non potest regulariter patrem in Ius uocare, etiam cum uenia iudicis. l. fin. C. de in Ius uoca. Tertio quòd filius familias non potest contrahere neque agere suo nomine, nisi ad ea quæ ex castrensi, uel quasi castrensi peculio proueniunt, ut colligitur ex glos. in uerbo dignitatem, in l. si longius ℌ si filius familiàs. ff. de Iud. Quarto quòd filius familias non potest Testamentum condere, nisi in castrensibus, uel quasi castrensibus peculijs, ut infrà, quibus non est permiss. fac. test. & ℌ fin. infrà de milit. test. Reliquos effectus patriæ potestatis, uide ℌ Ius autem. in glos. in uerbo. in Ius. infrà de patr. potesta.

Soluitur autem Ius patriæ potestatis sex modis: Primo morte naturali patris, uel aui paterni &c. Secundo morte Ciuili, quando scilicet pater propter aliquod malefactum deportatur, uel est bannitus. intellige tamen, quòd auus paternus prius fuerit mortuus. *Quib. modis soluitur Ius patriæ potestatis.*

Tertio dignitate patriciatus. Illa enim dignitas summa erat post Cæsarem. Idem dic si filius fami. eligitur in episcopum. Quarto si pater fuerit captus ab hostibus, sed dum patria potestas est tantùm in pen- *Patriciatus.*

denti &

denti & ſuſpenſo, nec penitus ſublata, Quia pater ex ſeruitute rediens iure poſtliminij acquirit priſtinam ſuam poteſtatem. Quinto emancipatione. Sexto adoptione aui. Et ſic habes qui ſint alieni luris, uidelicet filij ſub poteſtate parẽtum, & ſerui ſub poteſtate dominorum. Ex quibus facere cognoſces atq; intelliges qui ſint ſui luris. Contrariorum enim eadem eſt diſciplina. Sunt itaq; omnes perſonæ ſui luris, exceptis ſeruis, & filijs familias. Et uocantur patresfamilias ſiue puberes ſint, ſiue impuberes. Sicuti filijfami. dicuntur omnes, qui ſunt ſub poteſtate parentum, cuiuſcunque tandem ætatis ſint. l. Nam ciuium. ff. de ijs qui ſunt ſui uel alieni luris, Patresfamilias autem ſiue illi qui ſui luris ſunt, ſunt aut ſub tutela, uel cura, aut neq; ſub tutela, neq; ſub cura. Sub tutela ſunt maſculi uſq; ad 14. annum, fœminæ uſque ad xij. et uocantur impuberes, ſiue pupilli. Deinde adulti ſiue puberes à xiij. anno uſque ad xxv. annum, ſub cura ſunt & uocantur minores. Ab anno uerò xxv. & ultrà, neque ſub tutela, neq; ſub cura ſunt, & uocantur Maiores. Tunc enim perſonis ac rebus ſuis ipſi præſunt, niſi ſint prodigi, aut furioſi, quibus quoq; dantur Curatores. Quid autem ſit tutela uel cura, Item quotuplices ſint, uidebimus infrà ſuo loco.

Contrariorũ eadem diſciplina.

Quæ perſonæ ſint ſui iuris.

Qui ſui luris ſunt triplices.

Sub tutela.

Neq; ſub cura, neq; ſub tutela.

Sũmaria huius tituli.

Hic titulus tractat primam ſpeciem ſecundæ diuiſionis, ſcilicet, de poteſtate dominorum in ſeruos. Quæ cum de Iuregentium ſatis dura, et intollerabilis ſit, per Ius ciuile eſt aliquo modo reſtricta & limitata, ne domini quacunq; de cauſa in ſeruos ſeuirent, et hoc ideò, quia reip. intereſt, ne quis re ſua malè utatur.

Qui ad ædem ſacram.) Quid hodie Iuris ſit ſi delinquens ad ſacram ædem fugit, uide in. l. fideli. & in. l. præſenti. C. de ijs qui ad eccle. confug. c. inter alia. extra de immu. eccl.

DE PATRIA POTESTATE. TIT. IX.

IN hoc titulo traditur altera ſpecies ſubdiuiſionis ſuprà traditæ, ſcilicet patria poteſtas. Et definitur prima & præcipua cauſa patriæ poteſtatis, ſcilicet matrimonium. Deinde addit cauſam efficientem patriæ poteſtatis, uidelicet Ius ciuile, & ponit quædam exempla.

DE NVPTIIS. TIT. X.

CVM in cauſſis matrimonialibus ſint uaria Iura, quæ circa gradus conſanguinitatis & affinitatis, Item circa diuortia ubique non conueniunt, primum omnium neceſſe iudicamus, de huiuſmodi conſtitutionibus pauca præmittere, ut conſtet ſecundum quæ Iura noſtro tempore cauſæ matrimoniales

moniales tractandæ & iudicandæ sunt.

Sunt itaq; quinq; Iura, quæ ad decisiones causarum matrimonialium allegari possunt. Primum Ius est consuetudo quæ ante legem Moisi extabat. Secundum est Ius Mosaicum. Tertium est Ius Ciuile. Quartum est Ius noui Testamenti. Quintum est Ius Canonicum.

DE PRIMO IVRE, DE CONSVETVDINE scilicet, quæ ante legem Moisi fuit.

PRIMVM itaque de consuetudine ante legem Moisi dicemus. Erat autem illa consuetudo Ius, quod permittebat nuptias in primo gradu consanguinitatis & affinitatis. Nam secundùm illam consuetudinem, Abraham duxit Saram, quæ soror consanguinea eius erat, hoc est, ex eodem patre, & duabus matribus nata. Quia Genes. 20. Abraham dicit Saram esse sororem suam, ex eodem patre, non autem ex eadem matre, licet interpretes ibi exponant sororem pro fratris filia. Cum Abraham Genes. 13. Loth quoque uocauerat fratrem suum, & tamen filius fratris erat, Genes. 11. Secundo, secundùm illam consuetudinem duxit Iacob simul duas sorores, ut Rachel et Lhyam, Gene. 29. Cum tamen Rachel ipsi Iacob in primo gradu affinitatis primi generis propter Lhyam sororem, quæ Iacob uxor erat, iungebatur. Sed hæc consuetudo nihil ad nos, quia Ius Mosaicum, ciuile & Canonicum expresse illos gradus prohibuerunt. Nam si Sara fuit soror consanguinea Abrahę, prohibitus est is gradus per Moisen, Leuit. 18. his uerbis: Turpitudinem sororis tuæ ex patre, siue ex matre, non reuelabis. Et de Iure Ciuili in ℔ inter eas. infrà de nupt. Et de Iure Canonico in c. Non debet, de consang. & affinit. Si autem fuit fratris filia, ut interpretes uolunt, per legem Moisi, is gradus Leuit. 18. non reperitur prohibitus. De Iure tamen ciuili & Canonico prohibitus est ℔ fratris. infrà de nupt. d. c. Non debet de consang. & affi. Exemplum autem Iacob cum duabus sororibus expresse per Moisen Leuit. 18. prohibitum est, nec unquam per Ius Positiuum tales nuptiæ permissæ sunt. Ideo hæc consuetudo nihil ad nos, nec hęc exempla in consequentiam trahenda.

Cõsanguinei sunt ex eodẽ patre, et duabus matrib. Vterini ex una matre, & duobus patribus.

DE LEGE MOISI.

SEcundum Ius diximus esse legem Moisi. Permittebantur autem nuptiæ per Moisen inter consanguineos post primum gradum, & inter affines in primo gradu. Quia filiam fratris ducere licebat, Cùm inter consanguineos hæ per-

hæ personę tantũm fuerint prohibitæ, ut ascendentes & descendentes. Item collaterales proximi, ut frater, soror, siue consanguinei, siue uterini sint, siue ex utroque parente. Item amita, matertera, patruus, auunculus. Ideo sequitur quòd fratris filiam ducere licebat, licet non planè sit in secundo gradu. Fratrum autem & sororũ liberi hoc iure sine dubio coniunguntur. Inter affines autem quoq; tantùm proximiores prohibeantur, ut nouerca, uxoris filia, uxoris neptis, uxoris soror, auunculi uel patrui uxor. Reliquæ personæ sunt permissæ hoc Iure, de quibus omnibus habes Leuit. 18. Expresse autem hoc mandatum erat. Si frater decedebat sine prole, relicta uxore, tenebatur frater superuinens relictam fratris ducere, & semen mortui suscitare, Deutero. 25. Et tamen erat in primo gradu affinitatis. Et tantùm de gradibus consanguinitatis et affinitatis secundum legem Mosi scriptam.

Circa diuortia autem hoc Ius quoque habet speciales constitutiones. Nam Deut. 24. expresse habetur. Quòd maritus poterit dimittere uxorem ex quacunq; causa, & ei dare libellum repudĳ. Et tantùm de lege Mosi scripta.

πολυγαμία. Erat autem ante Mosen, & tempore Moisi, & post Moisen quoque consuetudo, quæ πολυγαμίαν permittebat, Sicuti extant multa exempla, ut Iacob, Dauidis, Salomonis, & qui simul plures habuerunt uxores. Sicuti autem nos consuetudinem, quæ ante legem Mosi extabet, in causis matrimonialibus non sequi debemus, Ita nec legem Moisi, siue consuetudinem illius temporis amplecti tenemur. Primùm ideo quòd Christus ipse πολυγαμίαν, & ea quæ Moises de diuortĳs & libello repudĳ tradidit, sustulit. Nam Matthæi 19. Christus Pharisæis de libello repudĳ ex quacunque causa interrogantibus, ita respondit: Moises ad duritiam cordis uestri permisit uobis dimittere uxores uestras: ab initio autem non fuit sic. Dico autem uobis, quòd quicũq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et per illam ipsam sententiam Christus quoq; improbat πολυγαμίαν, quæ licita erat tempore Moisi, cùm dicit: Quicunq; dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchus est. Item tollitur πολυγαμία per Pauli sententiam, 1. ad Corinth. 7. Vir sui corporis potestatem non habet, sed uxor. Igitur is qui uxorem duxit, illi soli alligatus est, nec potest se alĳ obligare. Secundo quòd Moises in causis matrimonialibus nos non liget, probatur. Nam sicuti alia Iudicialia Mosaica nihil ad nos pertinent, ita nec illa, quæ de matrimonĳs disponunt. Ideò nos sequi debemus leges præsentium magistratuum, ut Cæsaris, & quo Cæsar nos remittit. Certùm est autem, quòd Ius ciuile quoque prohibet quasdam nuptias, quas Moises

Moises permittebat, ut inter me & fratris mei filiam ℣ fratris uerò. Inst it. de nupt. Item inter me & relictam fratris mei. l. fratris. C. de in cest. & inutilib. nupt. Ideo lex Moisi & consuetudo sui temporis de matrimonijs disponentes, ad nos quoq; non pertinent.

DE IVRE CIVILI.

TERTIVM Ius quod de causis matrimonialibus disponit, est Ius ciuile. Prohibentur autem per hoc Ius ijdem gradus, qui supra per consuetudinem ante legem & per ipsam legem Moisi prohibiti erant. Prohibentur autem & alia quædam, quæ de lege Moisi & consuetudine permissa erant. licebat enim de lege Moisi ducere fratris filiam, ut colligitur Leuit. 18. Is gradus de Iure ciuili prohibitus est, ut ℣ fratris uerò, hic tit. nostro. Item de consuetudine, ut diximus, licebat Iudæis plures habere uxores, quod hoc Iure quoq; prohibitum reperitur. l. Eum qui duas. C. de adult. *Ius ciuile.*

Sunt autem in hoc Iure potissimum duo consyderanda. Primum est quod permittit nuptias in secundo gradu consanguinitatis, ut inter liberos duorum fratrum, uel duarum sororum ℣ duorum, hic tit. nostro. l. si neptem. ff. de ritu nupt. Et sic post Moisen, Ius ciuile restrinxit matrimonia per unum gradum. Secundum est, quod Ius ciuile diuortia permittebat multis ex causis. Nam in ℣ distrahuntur, in Autentico de nuptijs col. 4. enumerat Imperator uarias causas propter quas matrimonia legitimè contracta distrahuntur. Sed tamen is ℣ uidetur correctus, per ℣ prædictis itaq; causis, in Autentico, ut liceat matri & auiæ. collat. 8. Sed tamen de illo Iure nouissimo quoq; extant multæ causæ diuortij. *Duo consyderanda circa causas matrimoniales.*

CAVSAE DIVORTII DE IVRE NOVISSIMO.

PRIMA est si alter ingressus fuerit religionem ℣ quia uerò ex consensu, in Autentico, ut liceat matri & auiæ. Secunda est impotentia coëundi. Tertia est captiuitas. d. ℣ prædictis itaque causis. Sed hoc Ius in causis matrimonialibus quoq; non est consyderandum, cùm in nouo Testamento quædam uideantur expresse sublata, præsertim ea quæ de diuortio dicta sunt. Nam Christus Matthæi 19. dicit: Ego autem dico uobis: quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, mœchus est: per quam sententiam reliquæ causæ diuortij sublatæ sunt, præcipuè ea quæ de captiuitate disponit, licet Ius ciuile quoq; non distinguat in captiuitate, scilicet, utrum constet an coniux in captiuitatem redacta, uiuat, & tum non permittatur alteri aliud matrimo-

nium. Si uerò dubium fuerit an uiuat, expectetur per quinquennium, & postea permittuntur nuptiæ ℣ sed etiam captiuitatis. uers. si uerò incertum, in Auteutico de nupt. collat. 4. Cùm ergo Ius ciuile & nouum Testamentum circa diuortia non uidebantur conuenire, per Christianos Imperatores, causæ matrimoniales ad cognitionē Episcoporum reiectæ sunt, ut ipsi secundum ea, quæ in nouo Testamento disposita sunt, iudicent. De alijs uerò casibus in nouo Testamento omissis, condant rationabiles Canones, secundū quos in causis matrimonialibus decideretur. Canones autem prohibēt quoq; secundum gradum in nuptijs, quem leges permiserunt, c. Non debet. extrà, de consang. & affinit.

Nota autem obiter, quòd omnes casus, qui de consuetudine ante legem Moisi, item per ipsam legem Moisi, & per Ius Ciuile prohibiti erant, etiam de Iure hodierno omnes prohibiti sunt. Non enim extat aliquod exemplum, quòd Ius Canonicum permiserit gradum, qui prius prohibitus fuerit. E contrà, autem de Iure hodierno multa sunt prohibita, quæ prius permissa erant, ut uides de Polygamia, Item, de Diuortijs. Item circa gradus consanguinitatis & affinitatis, in quibus hodie nuptiæ prohibitæ sunt, usque ad quartum gradum inclusiuè, d. c. Non debet. extrà de Consanguinitate & Affinitate.

Hodie prohibitæ sunt nuptiæ usq; ad quartum gradū inclusiuè.

Quartum Ius, est Ius noui Testamenti, sed de hoc Iure, quod ad gradus consanguinitatis & affinitatis attinet, nihil disponitur. Sed tantùm habetur in eo, quod ad diuortia attinet.

Causæ diuortij. Mat. 19.

Enumerantur enim duæ causæ Diuortij. Prima est adulterium, de quo Matthæi decimo nono capite. Secunda est, Si alter ex contrahentibus infidelis fuerit, & noluerit habitare cum fideli, sed discesserit, permissum est fideli iterum nubere. De hac causa habes priore Corinth. septimo. Hoc tamen sic intellige, non quòd hodie liceat Christiano ducere Iudæam, uel Thurcæ alicuius filiam, cùm sponsus & sponsa debeant esse eiusdem Religionis. Sed ita intelligendum est, quòd temporibus Apostolorum sæpe alter ex coniugibus conuertebatur ad Christum, altero infideli manente. Illi poterant cohabitare, si uolebant. Si autem infidelis non uolebat, sed discedebat, fidelis non erat ligatus.

DE QVINTO IVRE, SCILICET Canonico.

QVINTVM Ius, est Ius Canonicum. Hoc autem Ius in certis quibusdam casibus omnia Iura suprà dicta mutat. Primum autem mutat consuetudinem, quę ante legem Moisi extabat, prohibendo

bendo scilicet matrimonia inter affines, usq; ad quartum gradum in clusiuè. c. 1. de Consanguinitate & affinitate, per quam constitutionem prohibitæ sunt nuptiæ duarum sororum, simul & separatim. Et de hoc est quoque text. in. c. qui dormierit. cum similib. 27. quæstio. ij. Deinde sustulit quoq; Polygamiã, quæ hac consuetudine permissa erat, de qua xxvij. quæ. ij. & iij. per totum. c. si quis fuerit. 32. q. 7. c. gaudemus. de diuor. & l. eum qui duas. C. de adulte. Secundo mutauit quoq; legem Moisi, in eo quòd prohibuit ducere relictam fratris, siue sponsa, siue uxor fuerit, c. si quis desponsauerit, xxvij. q. ij. c. fin. de Diuortijs. Item quòd diuortia fieri non permittit, nisi ex quatuor causis, de quibus infrà. Cùm tamen de lege Moisi, ex quacunq; fieri non poterat, ut suprà diximus. Tertio mutauit quoque Ius Ciuile, in eo quòd prohibuit matrimonia inter Consanguineos, usq; ad quartum gradum inclusiuè, c. finali de Consanguinitate & affinitate, per quod sublatum est Ius Ciuile, permittens nuptias inter filios fratrum & sororum. Item, in eo quoq; mutauit, quòd non dirimit matrimonia liberorum sine consensu parentum contracta. c. Sufficiat. xxvij. quæstio. ij. Quarto mutauit quoq; Ius Noui Testamẽti, in eo scilicet, quòd Episcopis, Presbyteris, & Diaconis matrimonia interdixit, ut per totum titulum de Cleric. coniug. quum tamen illa matrimonia de Iure Noui Testamenti, & ueterum Canonum licita sint. Sicuti ex dispositione & Exemplis sacræ scripturæ probari potest. Nam Paulus priore ad Timotheum tertio, ita inquit: Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris uirum. Et in eodem capi. addit: Diaconi sint unius uxoris uiri etc. Idem habes ad Titum capite primo. Præterea extant exempla. Quia Matthæi octauo hæc uerba habentur: Vt quum uenisset Iesus in domum Petri, uidit socrum eius iacentem & febricitantem. Vnde colligitur, quòd uxorem habuerit. Et quòd Apostoli uxores habuerint, colligitur quoque ex cap. nono, prioris epistolæ ad Corinthios, ubi dicit: Nunquid non habemus potestatem, sororem mulierculam circumducendi, sicut & cæteri apostoli? Et quòd idem obseruatum sit in primitiua ecclesia, probatur per textum in c. Nycena, 31. distinct. Et ex multis historijs colligi potest. Hæc autem postea per Ius Canonicum mutata, & sublata sunt, ut in titulo de Cleri. coniug. Et in multis alijs locis.

Ius Canonicũ mutauit quoq; Ius Ciuile.

Matrimonia sacerdotum sunt licita.

Quum ergo nunc quinq; extent Iura de Matrimonijs disponentia, & inter se non conuenientia, dubitari poterit, quod nam ex eis debeat seruari in illa diuersitate. Et suprà quidem dictum est, consuetudinem ante legem Moisi seruandam non esse, quia per Moisen sublata est. Et postea lex Moisi per Ius Ciuile quoq; mutata, & Im-

peratores ipsi in causis matrimonialibus à Iure Ciuili recesserunt, easque ad cognitionem Episcoporum reiecerunt, sequitur quòd in causis matrimonialibus extent tantùm duo Iura usitata, Ius scilicet Noui Testamenti, & Ius Canonicum.

Sed certum est, quòd Ius noui Testamenti Canonibus non cedit. Igitur conclude primum, quòd Ius noui Testamenti in casibus in eo decisis, simpliciter sine aliqua limitatione siue mutatione seruandum sit. Sed ex eo tantùm causæ diuortij iudicari possunt, & pro parte quidem, ut Matthæi 19. & 1. Corinth. 7. De alijs autem casibus, ut de gradibus consanguinitatis & affinitatis, nihil dispositum est. Seruatur itaq; in alijs casibus in nouo testamento non decisis, Ius Canonicum. Et hoc ex duab. causis. Primum ideo, quòd Cæsar, cuius subditi sumus, & cui tenemur parere, seipsum & nos in causis matrimonialibus subiecit. Secundo, quòd est Ius usitatum, & à multis seculis ex longissima experientia introductum & obseruatum. Quare seruandum est, quatenus non pugnat cum Iure Noui Testamenti. Pugnat autem cum eo in matrimonijs sacerdotum, ut dictum est. Ergo in hac parte non est seruandum. l. Nam magistratus, ff. de arbitris. c. Sunt quidam 25. q. 1. Et in hoc casu sine dubio pugnat cum Iure Noui Testamenti.

Quòd Ius sequẽdum sit in causis matrimonialibus.

Ius Canonicũ quatenus sequendum sit.

Sunt autem & alijs casus, in quibus Ius Canonicum dicitur pugnare cum nouo Testamento, sed non sine controuersia, ut in illis quæstionibus, utrum post diuortium propter adulterium, innocenti liceat, altera parte uiuente, contrahere matrimonium. Item, utrum sola desertio coniugis sine adulterio, sit causa diuortij. Sed de his quæstionibus infrà dicemus. Et nunc tractationem causarum matrimonialium, secundum Ius usitatum aggrediemur.

Quia autem causæ matrimoniales non possunt intelligi sine cognitione linearum & graduum, propterea præmittemus primùm de arbore Canonica.

DE ARBORE CANONICA.

ARBOR Canonica primùm est excogitata, ut esset quædam demonstratio ad oculum, secundùm quam personarum distantiæ, mutuò inter se discernerentur. § Agnationis. infrà de arbore consanguinitatis. Est autem arbor duplex, Ciuilis, & Canonica.

Arbor ciuilis est, quæ pertinet ad successionem & tutelas. l. Iurisconsultus. ff. de grad. affinit. Et de hac arbore hic nihil dicemus, sed infr. in tit. de arbore consang.

Arbor ciuilis.

Arbor

Arbor uerò Canonica est, quæ spectat ad matrimonia. c. Ad sedem 35. quæst. 5 Est autem illa arbor duplex: Arbor consanguinitatis, & arbor affinitatis. De arbore consanguinitatis primùm dicemus. *Arbor Canonica.*

DE ARBORE CONSANguinitatis.

DICITVR autem consanguinitatis, uinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis unitas. *Consanguinitas.*

Consyderanda autem sunt in arbore duo, scilicet Linea, & Gradus.

Linea dicitur collectio personarum, ab eodem stipite descendentium, gradus continens, & numeros distinguens. Et est triplex, linea ascendentium, descendentium, & collateralium, l. 1. ff. de gradibus affinitatis. c. 1. 35. quæstio. v. Linea descendentium est, quando numeramus à patre ad filium, à filio ad nepotem, à nepote ad pronepotem. & sic deinceps. Ascendentium Linea est, quando numeramus à filio ad patrem, à patre ad auum, ab auo ad proauum, & deinceps. Collateralium uerò est, quando numeramus fratres & sorores, & ulteriores quoq;. Et illa subdiuiditur in lineam æqualem, & inæqualem. Æqualis linea est, quando gradus æquè distant à communi stipite, ut frater & soror æquè distant à communi stipite. Item, patrueles & consobrini à communi stipite. Inæqualis est, quando quædam persona alias gradu præcedit, ut quum quæritur de fratre, & fratris præmortui filio. Item de consobrinis & sobrinis. Quia frater præcedit gradu fratris filium. Et consobrini gradu præcedunt sobrinos. Igitur sunt in linea inæquali. *Linea quid.*

Gradus uerò est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quota agnationis uel cognationis distantia, duæ personæ inter se differunt. Et dicitur gradus ad similitudinem scalarum, graduum, siue locorum procliuium, quia ita gradimur de proximo ad proximum. d. l. Iurisconsultus. ff. de gradi. affinit. *Gradus.*

NVNC DICEMVS DE REGVLIS, EX quibus gradus discerni possunt.

PRIMVM non est necesse tradere regulam de ascendentibus & descendentibus. Quia inter illas personas nuptiæ in infinitum sunt prohibitæ §. Ergo non omnes. hic tit. nostro, propter sequentes tamen regulas intelligen-

das dic hanc esse regulam in ascendentibus & descendentibus.

PRIMA REGVLA DE ASCENDENbus & descendentibus.

Tot sunt gradus, quot sunt personæ, connumeratis intermedijs, una dempta, ut auus & nepos sunt in tertio gradu. Et hoc ideo, quia pater & filius censentur una persona. Dicemus itaque de collaterabib. Et de ijs extant duæ regulæ.

SECVNDA REGVLA DE COLLAteralibus in linea æquali.

Quoto gradu utraque persona distat à communi stipite, eodem gradu etiam inter se distant, ut exemplum. Patrueles & consobrini distant à se mutuò in secundo gradu, quia numerando ad stipitem, quælibet distat ab eo in secundo gradu, Item sobrini inter se distant tertio gradu, quia quælibet persona distat à stipite tertio gradu. Ita filij sobrinorum distant à se inuicem quarto gradu, quia quælibet earum quarto gradu distat.

TERTIA REGVLA DE COLLAteralibus in linea inæquali.

Quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distant inter se. c. ult. extra de consang. & affinit. Exemplum. Patrueles et sobrini sunt in tertio gradu, quia sobrini sunt remotiores, & distant à stipite tertio gradu. Ergo & à patruelib. eodem gradu distant, licet patrueles sint tantùm in secundo à stipite. Aliud exemplum: Nepos Petrutij distat à filia patrui quarto gradu, quia tot sunt personæ usque ad stipitem.

DE ARBORE AFFInitatis.

Affinitas.

AFFINITAS secundum leges est personarum proximitas, proueniens ex iustis nuptijs. Dico ex iustis nuptijs, quia ex interdictis et illicitis nuptijs de iure ciuili non contrahitur affinitas. l. Non facilè ℔ Affines, & ℔ sciendum. ff. de gradibus affinit. Secundum Canones uerò est personarum proximitas ex quocunque coitu proueniens, omni carens parentela. Et de illa affinitate loquimur hic. Et dicitur affinitas, quasi duorum ad unum finem unitas, eo quòd cognationes diuersę, uel per nuptias, uel alioqui pet coitum copulantur.

Duobus modis contrahitur affinitas.

Contrahitur igitur affinitas duobus modis. Primo per legitimas nuptias. Secundo per coitum extra matrimonium, siue sit licitus, siue in-

ue incestuosus.c.discretionem.c.penult. extrà,de eo qui cogno.consang.uxor. suæ. Per nudam autem desponsationem, nondum secuta copula carnali,non est cõtracta affinitas, sed publica honestas, quæ quoque impedit matrimonia,ut infrà dicemus.

Sunt autem tria genera affinitatis. Primum est, quod mediante una persona contrahitur. Persona enim addita personæ,mutat genus attinentiæ,non autem gradum. Exemplum: Ego & frater meus sumus consanguinei in primo gradu consanguinitatis,frater meus ducit uxorem, illa est persona addita per copulam carnis,& mutat genus,id est,alio genere attinet mihi, quia uxor est affinis, frater autem consanguineus, gradum autem non mutat: sicuti enim frater est mihi in primo gradu consanguinitatis,ita uxor eius est mihi iuncta in primo gradu affinitatis. Et hoc genus habet tantũm prohibitionem in matrimonijs usque ad quartum gradum. Reliqua duo genera matrimonia non impediunt. *Tria genera affinitatis.*

Secundum genus affinitatis est, quando primo generi est addita alia persona per carnis copulam. Exemplum. Vxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis iuncta, mortuo fratre meo adde eius relictæ uiduæ alium maritum, & is erit mihi affinis in secundo genere. Aliud exemplum: Soror mea habuit maritum,qui est affinis meus in primo genere, ea mortua, maritus eius aliam accepit, quæ est mihi in secundo genere,& tamen in primo gradu, ibi marito mortuo,eius relictam ducere possum. *Secundum genus.*

Tertium affinitatis genus est,Quod constituitur mediantibus tribus personis. Persona enim secũdo generi per carnis copulã adiecta constituit tertium genus. Exemplum:Relicta fratris mei uxor quæ mihi est in primo genere affinitatis,post eius mortẽ nupsit Gaio,qui est mihi in secundo genere,ipsa decessit,Gaius autem aliam duxit,et illa est mihi in tertio genere affinitatis.Iam quæritur utrum mortuo Gaio liceat mihi ducere relictam eius,& decidítur quòd sic. Quia secundum & tertium genus hodie non impediunt matrimonia.c. Non debet.extrà,de consang.& affini.Primum enim genus tantùm obstat nuptijs,in quo contrahitur affinitas inter sponsum & consanguineas sponsæ,& uicissim inter sponsam & consanguineos sponsi, Inter consanguineos autem sponsi & sponsæ nulla est affinitas, quæ nuptias impediat.Hinc est quòd pater & filius possunt ducere matrem & filiam(scilicet si uidua extat quæ habet filiam, & uir qui habet filium,) Et duo fratres possunt ducere duas sorores,c.quod super his.extra de consang.& affinita. Et ita secundum & uertium genus affinitatis regulariter matrimonia non impediunt, sed tantùm primum genus. Subijciemus ergo in primo genere affinitatis regulas. *Tertium.*

PRIMA REGVLA IN PRIMO genere Affinitatis.

In affinitate proprie non est gradus, sed computantur personæ à consanguinitate contrahentium, ut consanguinei uxoris quoto gradu sunt ipsi uxori iure consanguinitatis, eodem quoque gradu sunt ipsius marito iure affinitatis. Et econtrà, consanguinei mariti quoto gradu sunt ipsi marito Iure consanguinitatis, eodem quoque gradu affinitatis sunt ipsi uxori. Exemplū: Frater mariti est marito iunctus in primo gradu consanguinitatis, Ergo ipsius uxori in primo gradu affinitatis iunctus est. Aliud: Neptis fratris uxoris est ipsi uxori in tertio gradu Iure consanguinitatis, Ergo ipsius marito in tertio gradu affinitatis est.

SECVNDA REGVLA.

Sicuti consanguinitas usq; ad quartum gradum inclusiue impedit matrimonia contrahi, Ita quoq; affinitas usq; ad quartum gradum. d. c. Non debet. extrà, de consang. & affinit. Exempli causa. Si Titius duxeret uxorem, quæ moreretur, quæritur utrum defunctæ consanguineam denuo possit ducere. Et respondè quòd non usque ad quartum gradum. Quia affinitas est perpetuum impedimentum, quod durat etiam mortua persona, mediante qua contrahitur. c. fraternitatis. 35. q. 10. Nunc de nuptijs dicemus. Et primum de sponsalibus.

DE SPONSALIBVS.

Sponsalia quid.

SVNT autem sponsalia mentio & repromissio futurarum nuptiarum. c. Nostrates. 30. q. 5. Et habet nomen à spondendo. Quia ueteres de futuris nuptijs spondebant, inde uenit sponsus & sponsa. Quæ autem requirantur ut sponsalia ualeant, uidebimus de matrimonijs, Eadem enim quæ in matrimonijs requiruntur, ferè etiam in sponsalibus adhibenda sunt. Sunt autem sponsalia duplicia, de futuro, & de præsenti.

Sponsalia de futuro.

Sponsalia de futuro dicuntur tractatus de futuris nuptijs celebrandis, ut cùm adolescens dicit puellæ: promitto tibi, quòd te ducam in uxorem, Per illam promissionem nuptiæ non sunt contractæ, sed tantùm sponsalia de futuro. Sicut in simili dicitur: Promitto tibi quòd emam à te domum tuam. Per hæc uerba emptio non est celebrata, sed tantùm tractatus de futura emptione celebranda, quando scilicet conuenitur de merce & pretio. Ita quoque nuptiæ non sunt contractæ per hæc uerba: Promitto tibi quòd te capiam, quia hoc est tantùm de futuris nuptijs, & ueræ nuptiæ postea contrahuntur

trahuntur per consensum de præsenti, de quibus in. c. penult. extrà de sponsalib. Et licet uideatur, quòd germanica lingua illam differentiam non admittat, tamen si quis obseruet, poterit idem in germanica lingua intelligere. Sæpe enim fit quòd adolescentes differunt, ubi interrogantur, uel à puella, uel ab eius cognatis, quid sit facturus, an uelit eam ducere, adolescens respondit: Promitto quòd eam accipiam, uel promitto tibi quòd te accipiam, tantùm est tractatus de futuris ueris nuptijs celebrandis. Et sic uides sponsaliorum de futuro causam esse consensum per uerba de futuro. d. c. penult. extrà de sponsalib.

Effectus sponsaliorum de futuro.

EFFECTVS sponsaliorum de futuro sunt. Primo quod ea pars per quam stat, quo minus sponsalia deducantur ad matrimonium, tenetur ad duplum arræ, si data est arra. l. Mulier, in principio. C. de sponsalibus. Secundo quòd secuta copula carnali, efficiunt perfectum matrimonium. c. Is qui, extrà de sponsalibus. Tertio consanguinei sponsi non possunt ducere sponsam. & econtrà. Quia licet affinitas contracta non sit, si copula non accessit, publica tamen honestas contracta est. c. ad audientiam, &. c. sponsam alterius, extrà de sponsalib.

Sponsalia soluuntur.

Soluuntur autem sponsalia de futuro: Primo dissensu utriusq; partis & quoq; de Iure Ciuili dissensu parentum. c. præterea, extra de sponsalib. l. in potestate. ff. de sponsali. Secundo si sponsus in terram longinquam se contulerit, & per triennium abfuerit, ita quòd sponsa alteri nubat. c. de illis. extrà de sponsa. l. liberum. C. de repudijs. Tertio si superueniunt sponsalia de præsenti cum alio uel cum alia. c. sicut ex literis. extra de sponsalib. Quarto per affinitatem superuenientem. c. super eo. extrà de consangui. & affinita. Et tantùm de sponsalib. de futuro.

Sponsalia de præsenti.

Sponsalia de præsenti dicuntur, quando de præsentibus nuptijs tractatur, & contrahentes per uerba de præsenti consentiunt, ut dicendo: Promitto tibi quòd sis uxor mea. Item tractabo te tanquam uxorem meam. Item nemo nos separabit, excepta morte &c. Et illa sponsalia propriè dicuntur matrimonium, nec interest inter illa sponsalia & matrimonium, cùm nuptias non concubitus sed consensus faciat. l. Nuptias. ff. de reg. Iur. Nunc itaq; de nuptijs dicemus.

DE NVPTIIS.

NVPTIAE autem siue matrimonium est maris & fœminæ coniunctio legitima, indiuiduam uitę consuetudinem, diuini humanique Iuris communicationem continens. Dico legitima, ad differentiam

Hæc clauſula diuinu atq; humāi iuris etc. additur ad differentiam cōcubinatus, quia eandem affectionē nō poteſt quis habere ad cōcubinam. Vide glo. in uerbo indiuiduam. Inſt. de patr. poteſt.

rentiam ſcortationis. Dico indiuiduam uitæ conſuetudinem, Quia non ſeparantur niſi morte, & diuortio, de quibus infrà. Dico diuini iuris, propterea quòd ambo debeant profiteri eandem religionē. Ita quòd aut ambo Chriſtiani, aut ambo Iudæi ſint. l. Ne quis. C. de Iudæis. Dico humani iuris, quia uxor perfecto matrimonio non ad forum parentum, ſed mariti pertinet. l. de lure ℣ ult. ff. ad municipales.

Et nota obiter Synonima eſſe matrimonium, connubium, coniugium, conſortium, et nuptiæ. Contubernium uerò dicitur, quod ſeruui & ancillæ contrahunt. Sunt autem matrimonia duplicia, clandeſtina & publica.

Vxor ſequitur fōrū mariti.

Cōtubernū, Matrimonia duplicia.

Matrimonia clandeſtina.

Clandeſtina dicuntur quæ clam contrahuntur, non adhibitis teſtibus, quib. probari poſſent. c. 1. &. c. cum inhibitio. extrà, de clandeſt. deſponſat. Et hæc matrimonia ſi ab utraque parte non negantur, ſunt matrimonia: ſi autem ab una parte negantur, probatio incumbit illi qui matrimonium dicit contractum eſſe. d. c. 1. de cland. deſponſ. Et ſi probari poterit, eſt matrimonium, tam coram Deo, quàm coram Eccleſia. c. quòd nobis. extrà, de clandeſt. deſponſat. Si autem probari non poterit, & tamen contractum eſt coram Deo, qui corda ſcrutatur, matrimonium eſt, ſed coram Eccleſia & in foro matrimonium non eſt, propter defectum probationis. Et licet illa matrimonia quoq; dicantur clandeſtinè contracta, in quibus omiſſæ ſunt ſolemnitates, quas Eccleſia de honeſtate requirit, ut eſt publicum proclama, Item benedictio ſacerdotis, introductio in Eccleſiam, & ſimilia. d. c. cum inhibitio. de clandeſt. de ſponſ. Tamen propter omiſſionem illarum, non uitiantur, ſi alioqui nullum impedimē tum ſubeſt. Quia hæc & ſimilia non ſunt de ſubſtantia matrimonij, ſed tantùm de ſolennitate, ut infrà dicemus.

Publica matrimonia.

Publica matrimonia ſunt quę coram teſtibus quibuſdam, quibus probari poſſunt, contracta ſunt, ſiue ſint ſolemnitatibus & ceremonijs ſolitis conſumata, nec ne.

Quæſtio ſi quis cum una clādeſtinè, cū alia publicè cōtraxit, quæ deſponſatio præcedat.

Quando autem quæritur: Si quis cum una contraxit clandeſtinè, & cum alia publicè, quæ deſponſatio præcedat, & alteri præiudicet: Et dic. Aut publicum matrimonium præceſſit clandeſtinum, & non eſt dubium, quòd clandeſtino præfertur. c. ueniens la. 2. &. c. ſi inter, in principio de ſponſalibus. c. Tenor, de re iudica. Aut clandeſtinum præceſſit publicum. Et dic: Aut clandeſtinum probari non poteſt, & non præiudicat publico, niſi in foro pœnitentiali, ſecundum Hoſtien. in ℣ utrum clandeſtina. uerſ. Matrimonium de clandeſt. deſponſ. Aut clandeſtinum matrimonium poteſt probari. Et diſtingue. Aut quæris utrum præiudicet ſequenti publico tantùm,

quo ad

quo ad hoc, ut impediat eius consumationem, & dic quòd sic. c. quòd nobis in fi. de clandest. desponſ. c. quòd nobis, qui filij sint legit. Aut quæris utrum clandestinum præiudicet publico, quo ad legitimationem liberorum ex publico natorum. Et dic: aut liberi procreati sunt, antequam clandestinum ab Ecclesia receptum est, & nõ præiudicat liberis, ante illam Ecclesiæ receptionem natis, etiamsi postea fiat diuortium. c. 2. Qui filij sint legiti. Aut post receptionem prioris clandestini matrimonij procreati sunt, & præiudicat clandestinum matrimonium illorum legitimitati. Quia ab illo tempore detegitur secundum matrimonium non ualere. d. c. 2. sumpto argumẽto à contrario sensu, qui filij sint legit. De pœnis autem eorum qui contrahunt clandestinas nuptias, uide in. c. fin. de clandest. despon. Publica autem matrimonia subdiuiduntur, quædam enim contrahuntur sub conditione, quædam purè. Conditiones autem sunt triplices.

Quædam sunt { Honestæ, & possibiles. / Inhonestę, & impossibiles. / Honestæ, & impossibiles.

Circa honestam & possibilem ita distingue. Aut est conditio necessaria, aut uoluntaria. Si necessaria est, dic: Aut est talis conditio quæ omnino extitura est, nec tamen est de substantia matrimonij, ut si quis hoc modo contrahit: Promitto tibi quòd ducam te, si sol cras orietur. Hæc conditio non suspendit contractum, sed habetur pro non adiecta, secundum Hostien. in sum. sua. in tit. de conditio. apposi. Quæ conditio. Vers. Quid si contrahit sub conditione &c. Et est ratio. Quia talia futura iam sunt præsentia in suis causis. Si tamen quis hoc modo contrahendo, uelit suam promissionem conferre ad aliquod certum tempus, dicendo: promitto tibi matrimonium si sol in Cancrum uenerit &c. matrimonium in suspenso esset usque ad illud tempus: et ualeret matrimonium, si promittens interim cum alia contraheret. Vide Henr. Boy. hic in. c. super eo, de conditio. apposit. Aut conditio non est omnino extitura, & tunc, aut est talis cõditio, quę aliàs sine expressione tacitè intelligebatur in contractu, ut illa: promitto tibi quòd duco te, si Deus uoluerit, si Deo placuerit, si uixerimus, & talis conditio non suspendit matrimonium. arg. l. conditiones extrinsecus, &. l. aliquando. ff. de conditio. & demonstrat. Aut non intelligebatur tacitè, & dic: Aut est talis conditio cuius prę existentia est necessaria ad substantiam matrimonij de Iure speciali, & dispensatiuo: ut si duo qui sibi inuicem iuncti sunt sanguine in secundo uel tertio gradu, contrahunt his uerbis: Promitto tibi nuptias, si Papa dispensauerit, & non ualet simpliciter talis despensatio.

Quia cum

Sponsalia nõ tenent ubi requiritur dispensatio.

Quia cùm sponsalia non teneant ubi requiritur dispensatio, Ergo nec sub conditione contrahi poterunt. arg. l. inter stipulante n ℣ sacram. ff. de uerbo. oblig. Aut est talis conditio, cuius præexistentia necessaria est ad substantiam matrimonij de Iure communi, ut cùm Christianus dicit Iudeæ: contraho tecum matrimonium, si facta fueris Christiana, sine qua conditione non ualeret talis promissio. c. caue, &. c. non oportet. 28. q. 1. Igitur per talem conditionem matrimonia suspenduntur, tam ex ui conditionis, quàm ex natura rei, id est, fidei, quæ debet inesse antequam sit matrimonium. Et tantùm de conditione honesta & possibili necessaria.

Promitto tibi nuptias, si honestè uixeris.

Si autem conditio honesta & possibilis est uoluntaria. Et distingue. Aut est talis quæ tacitè inest, ut si contrahentes ita dicunt: Promitto tibi nuptias, si honestè uixeris, & non habetur pro cõditione, quia non suspendit actum. Et igitur ualent nuptiæ quasi puræ. arg. d. l. conditiones extrinsecus. ff. de conditio. & demonstrat. Et arg. l. Non rectè. C. de fideiussoribus. Aut est talis conditio, quæ non inest tacitè, sicut illa: Contraho tecum, si mihi dederis centum. Item si nauis ex Asia uenerit, Item, si pater meus consenserit. Et distingue. Aut post illam promissionem secuta est copula carnalis, & per copulam censetur promittens à conditione recessisse. Igitur habetur pro matrimonio puro, per tex. in. c. per tuas. extrà, de condit. appo. Aut carnalis copula nondum est subsecuta, & tunc suspendit talis conditio matrimonium, nec potest promittens cogi ante conditionis euentum. c. super eo. extrà, de condit. appos. Et tantũm de conditione honesta & possibili uoluntaria.

DE CONDITIONE INHÕnesta & impossibili.

Si uerò conditio est inhonesta & impossibilis de Iure, ut si quis hoc modo promitteret uirgini, uel mulieri matrimonium: Promitto tibi nuptias si publicè in templo docueris, uel si Missam celebraueris etc. Et quia tales actus mulieris sint inhonesti, et de Iure impossibiles. c. Noua quędã, de pœnit. & remiss. Et nihil operatur talis adiectio, sed censetur matrimonium purè contractum, si modò uterq; consensit, etiam sub ista conditione. c. 1. & fina. de condit. appos. si conditio est inhonesta & impossibilis de facto. Et tunc. Aut est contra substantiam matrimonij, ut hoc modo: Contraho tecum, si prolem uitaueris. Item si te adulterandam tradideris, uel si meliorem non potero inuenire. Et non ualet talis contractus, nec est matrimonium. c. fin. in principio de conditio. appo. Aut non est contra substantiam matrimonij, ut si hoc

ut si hoc modo dicat: contraho tecum, si hominem interfeceris, si furtum aut rapinam commiseris. Et tunc habetur pro non adiecta, & censetur matrimonium purum. d. c. fin ℣ licet de conditio. appo.

Si uerò est honesta & impossibilis, ut si hoc modo contrahat: contraho tecum, si imperium mihi dederis, uel si cœlum digito attigeris, Et quoque habetur pro non adiecta. d. c. fin ℣ licet de condi. appo. Et tantùm de matrimonijs conditionalibus.

Purum matrimonium dicitur quod sine alicuius conditionis adiectione contrahitur, ut si quis hoc modo contrahat: Promitto tibi, quòd sis mea uxor. Item promitto tibi, quòd nemo nos separabit, excepta morte. Et quæ diximus de matrimonijs conditionalibus, siue puris, habent locum tam in publicis, quàm clandestinis desponsationibus. Item tam in desponsationibus de futuro, quàm de præsenti. Item quæ diximus de clandestina & publica desponsatione, quoq; habent locum siue per uerba de futuro, siue per uerba de præsenti.

Omnes autem nuptiæ siue sint clandestinę, siue publicæ. Item siue sint conditionales, siue purę, sunt duplices. Aut enim sunt illicitæ, aut licitæ. *Omnes nuptie duplices.*

DE ILLICITIS NVPTIIS.

NVPTIAE illicitæ sunt, quæ uel natura, uel lege, uel canone prohibente & repugnante contrahuntur. Et illæ subdiuiduntur in incœstas siue nepharias, & inutiles.

Incœstæ siue nefariæ sunt, quæ natura repugnante & prohibente contrahuntur. Quarum causæ sunt. Primum ratio sanguinis inter ascendentes & descendentes usque in infinitum, siue sint naturales & legitimi, siue naturales tantùm, siue legitimi tantùm, siue spurij siue incœstuosi. Quales sunt pater filia, auus neptis, auia nepos, mater filius ℣ inter eas, hic titulo nostro. l. Nuptiæ & l. fin. ff. de ritu nuptiarum. l. si adulterium. ff. de adult.

Secunda causa est consanguinitas inter collaterales proximiores. Quales sunt, frater soror, fratris uel sororis filia, patruus, auunculus, amita, matertera. l. quinetiam. ff. de ritu. nup. Tertia causa est affinitas proximior, ut nurus cum socero. Item uitricus cum priuigna, nouerca cum priuigna, fratris uxor, uxoris soror, sororis maritus. l. ab incest. C. de incestis & inutilib. nup. l. Auunculo. ff. de cond. sine causa. Leges addunt patrem adoptiuum, & filiam adoptiuam.

Effectus autem incestarum nuptiarum & nefariarum sunt, quòd non reputantur pro matrimonio, nec uocantur mariti & uxores. Et sic neque dos, neq; donatio propter nuptias debetur, Neq; liberi

ex eis editi sunt in potestate parentum, cùm neq; naturales neq; legitimi sint, sed incestuosi. Ideoq; hæreditate paterna indigni sunt ℣ si aduersus, hic titulo nostro. Nec etiam de rigore Iuris ciuilis debentur eis alimenta à patre. Autentica, Ex complexu. C. de incœstuo. & inuti. nupt. De æquitate tamen Canonica ali debent. c. cum haberet. extrà de eo qui dux. in matri. quam per adult. poll.

Pœna contrahẽtium incœstas nuptias.

Pœna uerò contrahentium illas nuptias, est confiscatio omnium bonorum. c. quum secundum ll. de Hæreti. in vi. Nisi extent liberi ex priori licito matrimonio. Secundo priuatio cinguli, id est, dignitatis. Tertio missio in exilium, & præterea si uilis persona fuerit, corporis castigatio ℣ Sancimus, in Autentico de incœst. & nepha. nupt. Col. 2. Et illæ nuptiæ contractæ non soluuntur per diuortium, uel alium modum. Ab initio enim nullæ erant & inualidæ.

DE INVTILIBVS NVPTIIS.

INVTILES nuptiæ sunt, quæ tantùm lege & Canone prohibente, & non natura repugnante contrahuntur. illarum causſæ sunt. Primùm, cognatio legalis, ut inter fratrem & sororem adoptiuam, adoptione durante ℣ sed si qua, hic titulo nostro. Secundo, consanguinitas in secundo, tertio, quarto gradu incluſiuè, computando à consobrinis, c. 1. & c. Non debet, extra de Consangui. & Affinit. Tertio, affinitas quoque in secundo, tertio, & quarto gradu, in primo genere affinitatis. In secundo enim & tertio genere affinitatis, matrimonia permissa sunt. d. c. Non debet, cum glo. Quòd autem diximus de prohibitis matrimonijs propter affinitatem, tu intellige, quo ad sponsum & sponsam, non autem eorum consanguineos. c. quod super his, extrà de Consang. & Affinit. Quarto, ratio honestatis, ut si filia Senatoris, uel ducis nuberet alicui artem ludicram exercenti, inutiles nuptiæ essent, quum in coniunctionibus non solùm quid liceat, sed etiam quod honestum sit, consyderari debeat. l. semper in coniunctionibus. ff. de ritu nupt. Quinto, ætas, si scilicet masculi ante xiiij. & fœminæ ante xij. annum contraxerunt ℣ Masculi, hic titulo nostro. Sexto, raptus uirginis seu mulieris, in Autenti. de raptis mulier. quæ rapto, nubunt. per totum tit. De Iure Canonico tamen potest esse matrimonium. c. Raptor. xxvij. quæsti. ij. Vide xxxvi. quæst. 1. per totum, & c. Cum causa. extrà. de raptoribus. Septimo, si pupilla Tutori uel Curatori, siue filio Tutoris uel Curatoris nupserit, l. 1. C. de interd. matri. inter pupill. & tutorem. Octauo, ipsum matrimonium contractum, Qui enim habet uxorem, aliam ducere non poterit. l. Neminem. C. de incœst. & inutilib. nuptijs. l.

Videl. Sẽper in Cõuentionibus et l. Nõ omne. ff. de re. Iur. & ibi Decium.

Eum qui

Eum qui duas. C. de adult. Nono, cognatio ſpiritualis, quæ eſt inter eum qui puellam ſuſcepit ex baptiſmo, & ſuſceptum. l. Si quis alumnum in fin. C. de nuptijs. & extrà per totum de cognatione ſpirituali.

Effectus nuptiarum inutilium ſi contractæ fuerint, hi ſunt, quòd non habentur pro matrimonio, nec ipſi pro maritis & uxoribus. Ideoq; neque dos, neq; donatio propter nuptias debentur, liberi ex illis nuptijs procreati non habentur pro legitimis, & excluduntur ab hæreditate, ſi ſcientes impedimentum ſubeſſe contraxerunt. l. qui contra legum. C. de incœſt. & inuti. nuptijs. c. Referente. extrà, qui filij ſint legitimi. Et nec illæ nuptiæ ſoluuntur, neque per Diuortium, neque per alium modum, cùm ipſo Iure non ualeant. niſi in poſterioribus gradibus diſpenſatum ſit. Et tantùm de illicitis nuptijs.

DE LICITIS NVPTIIS.

SEQVITVR nunc de nuptijs licitis dicendum, quæ autem illæ ſint, ex ſuperioribus facile colligi poteſt. Sunt enim omnes licitæ, quæ non ſunt prohibitæ. Prohibitas autem ex ſupradictis pete.

Quæ requirantur ad matrimonium licitum.

Requiruntur autem ad matrimonium licitum. Primo, quòd contrahentes ſint Ciues Romani, hoc eſt, liberi homines, ut hic in prin. tit. noſtri. licet de Iure Canonico non requiratur. c. 1. extrà de coniu. ſeruorum. Secundo, iuſta ætas, ſcilicet ut maſculus ſit xiij. annorum. puella uerò xij. Tertio, conſenſus parentum.

Duo conſyderanda in conſenſu parentum.

In hoc autem puncto, quòd Canoniſtæ & Theologi noſtri temporis non conueniunt, dic eſſe duo conſyderanda. Primum, utrum conſenſus parentum requiratur in matrimonio contrahendo. Secundo, utrum matrimonium ſine conſenſu parentum contractum ualeat, nec ne.

An conſenſus parentum requiratur.

In primo membro non eſt diſceptatio, Quia tam Theologi, quàm Canoniſtæ concludunt, quòd conſenſus parentum adhiberi debeat in matrimonio contrahendo. Theologi habent pro ſe quartum præceptum: Honora patrem & matrem, & multos ſimiles locos. Canoniſtæ habent. c. Noſtrates, xxx. quæſtio. v. c. penul. & ult. xxxij. quæſtio. ij. Et notatur per legiſtas in. l. Titia. ff. de uerbo. oblig. Nec eſt dubium, quin liberi peccent ſine conſenſu parentum contrahentes.

Quod uerò ad ſecundum membrum iſtius quæſtionis attinet, in quibusdam conueniunt, in quibuſdam non conueniunt. Ideo diſtingue hoc modo: Aut poſt matrimonium ſine conſenſu paren-

tum iam contractum, res non est integra; hoc est, carnalis copula subsecuta. Aut res adhuc est integra, hoc est, carnalis copula non subsecuta.

Primo casu, si scilicet res non est integra. Canonistæ & Theologi quoq; concordant, quòd hoc matrimonium separari non debeat, utcunq; consensus parentum defuerit, Theologi considerant maius scandalum, si rescinderetur. Canonistæ habent textum expressum in. c. cum causa. extrà, de Rapto.

Secundo casu, quando scilicet Res adhuc est integra, nec copula carnalis subsecuta, nec tamen parentes consenserunt. Et distingue: Aut parentes contrahentium sunt duri, qui aut prohibuerunt liberis matrimonia, aut occasionem quærere noluerunt, & nulla quoq; est inter eos disceptatio, sed utrinq; decidunt, quòd matrimonium sine huiusmodi parentum consensu ualeat.

Canonistæ habent Cap. Sufficiat, xxvij. quæst. ij. Theologi allegant Ius Ciuile, ut lege qui liberos. ff. de ritu nupt. Aut parentes non sunt usq; adeo duri, sed alioqui quæsiuissent commoda coniugia liberis, & tamen liberi sine ipsorum consensu alibi contraxerunt, Et dic: Aut parentes tacent, nec impugnant expressè, & quoq; ualet matrimonium, tam secundum Theologos, quàm secundum Canonistas. Theologi habent pro se exemplum Thobiæ iunioris, cui Angelus Raphael, parentibus nescijs, desponsauit Saram filiam Rachuelis, ut Thobiæ 6. capi. Et hoc matrimonium ualuit, quia parentes postquam intellexissent, non impugnauerunt. Thobiæ 11. Licet quoq; res hic non erat integra, Canonistæ habent pro se. d. c. Sufficiat. Aut parentes matrimonium sine ipsorum consensu contractũ, impugnant, Et subdistingue: Aut puer inobediens, qui sine parentum consensu contraxit, perseuerat in sua inobedientia, nec curat in hoc parentes, & tunc si matrimonium consumatur, quoq; est matrimonium, secundum utrosq;, & liberi inde nati sunt legitimi. Theologi habent pro se exemplum Esau, Genesi. 28. Apud Canonistas non habet dubium, d. c. Sufficiat. Aut puer, qui contraxit redit ad parentes, & subijcit se eorum uoluntati post contractum matrimonium. Et in hoc casu si pars, quæ alteram sine consensu parentum ad contrahendum induxit, est honesta, & paris conditionis. Et Theologi quoq; non temerè permittunt separationem, apud Canonistas non habet dubium quin ualeat. Aut pars quæ alteram induxit dolo ad contrahendum sine consensu parentum, est inhonesta, uel saltem leuis & humilis conditionis. Et hoc casu est magna disceptatio inter Canonistas & Theologos. Canonistæ contractum pro firmo iudicant, Theologi dissoluunt.

Canonistæ

Canoniſtæ habent pro ſe textum in. c. Sufficiat. Et licet ibi textus dicat: Sufficiat ſolus ſecundum leges conſenſus, &c. Tamen illa uox leges, interpretanda eſt, i. Canones. c. legum, ij. quæſtion. i. Secundo allegant rationem, quòd in cauſis ſpiritualibus & conſcientiæ, non tantum habet authoritatis, quantum in reliquis contractibus. c. ſi annum ℣ In huiuſmodi, de Iudicijs in vi. Quia patria poteſtas, neq; Iuris naturalis, neq; gentium eſt, ſed Iuris Ciuilis ℣ Ius autem. ſuprà de patria poteſta. Tertio allegant dictum Chriſti, Matthei 19. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ.

Theologi autem habent pro ſe primùm quartum Præceptum: Honora patrem & matrem. Secundo text. Deutero. cap. 7. ubi dicit: Filiam tuam non dabis filio Cananei, &c. nec filiam illius accipies filio tuo. Et ſic patet, quòd Deus poteſtatem contrahendi matrimonia collocauit in parentes, dum dicit: Non dabis filiam tuam, alioqui dixiſſet: Vos liberi ne accipietis, &c. Tertio habent pro ſe textum, Numeri capi. triceſimo, qui dicit: Mulier ſi quid piam uouerit, & ſe conſtrinxerit iuramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognouerit pater uotum, &c. & tacuerit, uoti rea erit, Sin autem ſtatim ut audierit, contradixerit pater, & Vota & Iuramenta eius irrita erunt. Et licet is textus non faciat mentionem de nuptijs. Tamen idem colligi poteſt per argumentum à minori ad maius. Quarto habent pro ſe Ius Ciuile, ut ℣ Maſculi, hic titulo noſtro, & l. Nuptiæ, cum l. ſequenti. ff. de ritu nupt. ubi habetur, quòd parentum conſenſus de neceſſitate requiritur ad nuptias liberorum. Poſtremò allegant argumentum ab abſurdo & inconuenienti. Nam ſi nuptiæ ſine conſenſu parentum contractæ ualerent, ſequeretur quòd quilibet ſcurra, poſſet honeſti alicuius uiri filiam quaſi furari, eamque decipere. Id autem ualde abſurdum & inconueniens eſſet.

Theologi tamen in ſuis libris poteſtantur, ſe per hæc nolle ponere legem Iudicibus, ſed tantùm propter conſcientias, hæc ſcripta eſſe, ſcilicet ſi filia alicuius ſine patris conſenſu contraxiſſet, & matrimonium authoritate patris diſſolutum fuiſſet, & ipſa alij nupſiſſet cum conſenſu patris, quòd non debeat habere malam cõſcientiam. Et hoc de conſenſu parentum.

Authoritas tutorum uel curatorũ non requiritur.

Authoritas tamen Tutorum uel Curatorum non requiritur in matrimonijs contrahendis. l. in copulandis. C. de nupt.

Quarto requiritur conſenſus contrahentium, dic autem conſenſum eſſe triplicem: Conſenſus cohabitationis, conſenſus copulæ carnalis, & conſenſus matrimonialis ſiue coniugalis ſocietatis. c. Sufficiat, xxvij. quæſt. ij.

De consensu cohabitationis.

Consensus cohabitationis matrimonium non facit, quia aliàs inter fratrem & sororem, inter filium & matrem esset matrimonium. d.c.sufficiat. quod tamen fieri nõ potest.c.literas.extrà,de rest.spol. c.Non debet.extrà de consang.& affinit.

De consensu carnalis copulæ.

Consensus carnalis copulæ quoq; non facit matrimonium, quia si contrarium decideretur,sequeretur quòd scortator cum scorto esset in matrimonio. Item sequeretur quòd inter Beatam uirginem & Ioseph non fuisset matrimonium, cùm ipsa ab initio contractus proposuerit uirginitatem retinere.d.c.sufficiat.c.Beata Maria.27.q.2.

De consensu matrimoniali.

Consensus autem matrimonialis siue coniugalis societatis, ut de indiuidua uitæ consuetudine,facit matrimonium.c.cum locum,&. c.Tua,de sponsalibus. Et sic certum est quòd consensus coniugalis societatis facit matrimonium. Dic ergo hunc consensum esse duplicem: Tacitum,& expressum.

Cõsensus matrimonialis duplex.

Tacitus consensus matrimonialis.

Tacitus consensus est, quando nulla uerba saltem ab una parte proferuntur,sed consensus utcunq; colligitur. Et in hoc distingue. Aut quæris de illis,qui loqui non possunt,ut de mutis,& certum est quòd ualet matrimonium, dummodò consensus per signa demonstrari possit. c. cum apud. extrà, de sponsa. Aut quærimus de illis qui loqui possunt, & regulariter non ualet matrimonium, nisi consensus expressè per uerba declaretur. c. licet. extrà, de sponsa duorum,ibi,utroque dicente. Et hoc ideo est statutum ab Ecclesia, ne matrimonia in sint incertis,aliàs sequeretur absurdum,scilicet si adolescens & puella tacitè consentirent,& neuter de alterius uoluntate certus esset,quòd esset matrimonium,neutro sciente. Ad hæc ergo dubia & pericula tollenda,statutum est,ut uerbis exprimant consensum. Dic tamen in hoc casu. Aut neuter contrahentium utitur uerbis,sed signis,& non contrahitur.d.c.licet, sumpto argumento à cõtrario sensu.extrà de sponsa duorum. Aut una pars contrahentium utitur uerbis,altera signis, & tunc si ex signis sumitur uiolenta præsumptio,& est matrimonium,ut si adolescens dicit puellæ: Consentio in te,ut in uxorem, & si uis me in uirum, porrige mihi manum: si hoc fit, est matrimonium, per ea quæ notant Doct. in. c. fin. de sponsa duorum,& in.c.fin.27.q.2.Si uerò una pars tantùm uerbis utatur, altera uerò neq; uerbis, neq; signis, ut in præsentia puellæ adolescens dicit eius patri: Promittitis mihi filiam uestram in uxorem, & tunc si puella præsens tacet,uidetur consentire. Vide de hoc D.Iaſ.in l.Titia,in primo notabili.ff.de uerbo,oblig. Et hoc uerum est,si pater nomine filiæ hoc modo promittit.si autem extraneus quispiam nomine puellæ promitteret,ipsa præsente & tacente, nihil operaretur hoc.

Expressus

Expressus consensus est, quando contrahentes utrinque utuntur uerbis. Et in hoc distingue. Aut usi sunt uerbis consuetis, ut accipio te in meam, & accipio te in meum, & non est dubium quin matrimonium sit contractum. c. si inter uirum. extrà, de sponsalibus. c. licet. extrà, de sponsa duorum. Aut usi sunt uerbis non consuetis ad matrimonium, ut si dicat: non dimittam te, non deseram te, & dic aut constat de mente & consensu contrahentium, quòd uolunt contrahere, ut quia interuenit inter eos fides pactionis, cum carnali copula subsecuta, uel fides consensus. Et tunc quoq; contrahitur matrimonium, ut habetur in. c. 1. de sponsa duorum. c. ulti. 27. q. ulti. Aut non constat de mente contrahentium, & non est matrimonium. ut notatur in. c. Tua nos. extrà, de sponsalibus. *Expressus & tacitus consensus.*

Quinto requiritur quòd non sit nepharium & iure prohibitum, ut diximus de nuptijs illicitis. Et hæc quinq; sunt de substantia Matrimonij.

SOLEMNITATES NVPTIARVM.

ARRAE autem, annuli, dos, donatio propter nuptias, conuentiones, publica nuptiarum celebratio, traductio in ecclesiam, copulatio, benedictio sacerdotis, uelamen sponsæ &c. solemnia sunt nuptiarum, quæ de honestate tantùm, & nõ de necessitate adhibentur. c. nostrates. c. qualis. &. c. sponsus. c. Nullum. 30. q. 5. Et ea quæ requiruntur ad substantiam matrimonij, requiruntur quoq; ad substantiam sponsaliorum, excepta ætate. Sufficit enim contrahentes sponsalia esse septem annorum. extrà, de despons. impub. per totum. l. in sponsalib. ff. de sponsalib.

Causa efficiens matrimonij est consensus per uerba de præsenti, quia consensus nuptias facit, non cõcubitus. l. nuptias. ff. de reg. Iur. Secundo consensus per uerba de futuro, iuncta copula carnali. c. Is qui fidem, &. c. Si inter. extrà, de sponsalibus. *Causa efficiens.*

Causæ finales sunt. Prima propter scortationem uitandam, sicut Paulus dicit: Propter scortationem uitandam unusquisq; habeat suam, & unaquæq; suum. Secunda & potissima causa finalis est ratio procreandæ sobolis. Pudor enim est fœminis nuptiarum præmia non habere. c. pudor. 32. q. 2. c. Non enim. 32. q. 1. *Causæ finales.*

Effectus nuptiarum licitarum sunt, quòd habentur pro legitimis matrimonijs, contrahentes sunt mariti & uxores, debetur dos & donatio propter nuptias, liberi sunt in potestate parentum, admittuntur ad successionem. d. ℌ Si aduersus, sumpto argumento à contrario sensu ℌ Intestatorum, infrà de hæredita. quæ ab intest. defer. *Effectus.*

ENARRATIONES IN INSTITVT.

QVIBVS MODIS SOLVANTVR Matrimonia.

Soluuntur autem matrimonia iam contracta duobus modis. Morte naturali, & per diuortium. De morte non est dubium, quia mortuo marito, uxor libera est à lege mariti, & econtrà.

DE DIVORTIO.

Diuortium. EST autem diuortium legitima separatio mariti & uxoris, cum causæ cognitione, apud competentem Iudicem. Et habet nomen à diuertendo. Dico in definitione Mariti & uxoris, ad differentiam eorum, qui contrahũt incœstas & inutiles nuptias, quia non sunt mariti & uxores. Igitur non opus est diuortio, quia priuatio præsupponit habitum. l. decem stipulatus. ff. de uerb. oblig. Dico cum causæ cognitione, & apud competentem Iudicem. Quia separatio propria authoritate fieri nõ debet, sed coram iudice competenti, Iudiciario ordine seruato, cum sufficienti causarum probatione. c. Seculares, &. c. historia. 33. qu. 2. c. porro de diuortijs. Et si ante causæ cognitionem uxor propria authoritate expulsa fuerit, ante omnia est restituenda. d. c. Historia, cum. c. sequenti. Nisi adulterium sit notorium, & ipsa post expulsionem perseuerat in adulterio notorio, tunc petenti restitutio denegatur, uide quæ notantur in. c. literas, de resti. spol. c. significasti, de diuortijs.

Diuortiũ fit ex quatuor causis. Fit autem diuortium ex quatuor causis, primo propter adulterium. Nam si maritus poterit de adulterio conuinci, uxor habet Ius petendi diuortium. Et econtrà, Matthæi 19. c. Ex literis, de diuortijs.

Casus in quibus uxor adultera non potest accusari. Sunt tamen quidam casus, In quibus uxor adultera non potest accusari à maritò, nec peti diuortium.

Primus est, si maritus quoq; conuincitur de fornicatione & adulterio, & tunc quo ad ipsos fit criminis compensatio. d. c. significasti. in fin. de diuortijs. Et 32. q. 6. per totum.

Secundus, si maritus ipse prostituit eam. c. Discretionem, de eo qui cog. consang. uxo. suæ.

Tertius, cùm uxor uirum credens defunctum, nupsit alij. Quia maritus prior tenetur eam recipere, non obstante adulterio, nisi scienter post reditum primi, apud eum permanserit. c. cum per bellicam. c. si uirgo. 34. q. 2. c. Dominus, de secund. nuptijs.

Quartus, si cognita fuerit ab aliquo, quem credebat esse primum maritum. argumento. c. In lectum. 34. q. 2.

Quintus casus est, si uxor fuerit ui oppressa. l. fœdissimam. C. de adult.

adult.l.uim passam.ff.de adulterijs.c.propositio,32.q.5. de hoc tamen intellige de ui absoluta,non de leuibus minis.

Sextus est, quando adulteram reconciliauit sibi post adulterium commissum, uel eam publicè adulterantem retinet in consortio maritali.32.q.1.per totum.l.crimen.C.de adulterijs.

Septimus,est si infidelis fidelem dimittit, dato sibi libello repudij, & illa nupserit alij, & postea uterq; conuertatur ad fidem, tenetur prior eam recipere,non obstante quòd ab alio sit cognita.c.gaudemus,de diuortijs.

SECVNDA CAVSA est,quando alter coniugum infidelis fuerit.In hoc tamen distingue. Aut ab initio matrimonij uterq; erat infidelis. Aut uterq; erat fidelis, & matrimonio constante alter lapsus est in hæresim,uel gentilitatem. *Secunda cãsa propter quam fit diuortium.*

Primo casu dic. Aut quæris utrum conuersus ad fidem statim possit infidelem relinquere, Et distingue. Aut infidelis est gentilis, & non Iudæus,& non statim relinquere debet, si infidelis uoluerit cohabitare.Et ita secundum Canonistas intelligitur sententia Pauli,1. Corinth.vij. Aut Infidelis est Iudæus. Et distinguunt Doct. Aut maritus est Iudæus ,uxor Christiana, & statim potest uxor relinquere maritum,quia Iudæi habent Legem & Prophetas,quibus muniti & parati sunt animas simplicium fallere, nec desistunt à sua pertinacia, quod non est in gentilibus. Vide quæ notantur in.c.Iudçi xxvij.q.1. Aut maritus factus est Christianus,& uxor Iudæa,Et tum si uxor uult cohabitare, non separentur, Cùm mulieres non facilè possint uiros in errorem deducere. d. c. Iudæi. Sed huic decisioni obstat exemplum Salomonis,quem mulieres gentiles seduxerunt ad Idolatriam,ut habetur 3.Reg.xi. Aut quæris utrum conuersus non statim,sed postea,infidelem in sua infidelitate perseuerantem, possit relinquere. Et dic: Aut infidelis uult cohabitare sine blasphemia Christi,& non sunt separandi,per sententiam Pauli,1.Corinth,7. Aut infidelis non uult cohabitare,uel cohabitare, non tamen sine cõtumelia & blasphemia nominis Christi,& separandi sunt.c.Quanto.uer. si enim alter.extrà.de diuortijs. Et hoc casu sine dubio fidelis etiam suo coniuge infideli uiuente,iterum potest nubere.per tex.Pauli. Si infidelis discedit,discedat.Non enim seruituti subiectus frater uel soror in eiusmodi. Et est tex.in d.c. Quanto. Secundo casu,quando scilicet quæritur de ijs,qui ab initio fuerunt fideles, & alter constante matrimonio lapsus est in hæresim,uel gentilitatis errorem. Et distingue. Aut quæris utrum matrimonium propter hæresim uel talem errorem in totum possit dissolui,ita quòd fidelis altero uiuente, habeat transitum ad secundas nuptias.Et dic,quòd non.d.c.Quanto. *Exemplum contrarium.*

to ℣ si uerò alter. extrà, de diuortijs. Quidam tamen dicunt hoc uerum esse, quando matrimonium fuit consumatum carnali copula, secus si non fuit consumatum. Aut quæris utrum soluatur per separationem thori, & dic: quòd sic. arg. d. c. Quanto ℣ si uerò alter, in uerbo, relinquitur.

Impotentia coëundi.

TERTIA CAVSA est impotentia coëundi, illa autem est duplex, Naturalis, & accidentalis.

Naturalis impotentia dicitur in uiro nimia frigiditas. In fœmina inhabilitas ad matrimonium. Dico ergo. Aut potens contraxit cum impotente, nesciens impotentem esse. Et dic. Aut uir est naturaliter nimia frigiditate affectus, & illa dissoluit matrimonium Iure contractum. c. 1. & 2. 33. q. 1 &. c. laudabilem, de frigid. & malefi. Aut fœmina non est disposita ad matrimonium naturaliter. Et dic. Aut potest ei subueniri, ope medicorum, sine graui periculo corporali, & non dirimit matrimonium. Aut non potest ei subueniri, uel subueniri quidem, sed tamen cum graui periculo, & dirimitur. c. fraternitatis ℣ Per hæc autem, de frig. & malefi. Et licet in his casibus, ut diximus, fiat separatio, non tamen fieri debet. Distingue ergo. Aut non potest apparere de impotentia seu impedimento ante triennium, & triennium expectare debent. c. Laudabilem. de frig. & malefi. Aut constat de impedimento ante triennium, & dic. Aut constat per cõfessionem ambarum partium, & erit tempus arbitrarium. d. c. Laudabilem. de frigid. & malefi ℣ Si autem. Aut ambæ partes non fatentur impotentiam, ut quia uxor probauit uirum esse impotentem, & uir negat. Et dic. Aut impotentia est notoria, & statim fit separatio. d. c. Laudabilem, in principio, sumpto argumento à contrario sensu. Aut impotentia nõ est notoria. Et tunc si alter petit separationem, expectabitur triennium. d. c. laudabilem. Vide Hostiens. in sum. sua, super tit. de frig. & malefi. Et tantùm de ista quæst. si potens contraxit cum impotente, ignorans impotentiam naturalem. Aut potens contrahit cum impotente, sciens impotentiam. Et tunc licet propriè matrimonium non sit, tamen est societas quæ dirimi non debet. Et si eam habere non potest pro uxore, habeat pro sorore. Et econtrà. c. consultationi, &. d. c. laudabilem ℣ quòd si ambo. Si tamen potens pars cum alia contrahat, ualet illud secundum matrimonium, tenetur tamen impotentem ut fratrem uel sororem alere, ut notatur in. d. c. consultationi.

DE ACCIDENTALI IMPOTENTIA.

ACCIDENTALIS impotentia est quæ naturaliter potentem, per accidens reddit impotentem. Et illa subdiuiditur, in uiolentam

uiolentam & occultam. Violenta dicitur quæ uiolenter infertur, ut sectio, propter quam quis amittit uirilia, ita quòd spado fit. Et in hac distingue. Aut illa uiolentia accidit ante matrimonium contractum, & propter eam dirimitur matrimonium. c. quod sedem in fin. iunct. glos. in uerbo impotent. Et glos. in c. ex literis in uerbo contraxit. extrà, de frig. & malefi.

Aut illa uiolentia accidit post matrimonium. Et cunc postquam matrimonium tenuit semel, per impedimentū superueniens non tollitur secundum quosdam. arg. c. discretionem, uers. sed nec affinitas. extrà, de eo qui cog. consang. uxor. Dispensari tamen posset consyderatis circumstantijs, & propter maius periculum uitandum. Si uerō est dubium, an illud impedimentum præcesserit, uel secutum sit, præsumitur quòd præcesserit, ut sic expediantur, nec maneant impediti. Vide Hostien. in sum. sua, de frig. & malefi. in ℣ tertio. uers. Accidentalis, cum uers. sequenti.

Impotentia accidentalis occulta dicitur, quæ fit ex malefitio, (**wann man einem ein ſüplin eingibt**) uel sortilegio (**Zauberei**) In hac distingue. Aut maritus per maleficium siue sortilegium redditus est impotens omnibus, præterquam uxori suę. Et non dirimitur matrimonium, quia illud sortilegium factum est, pro uitando adulterio. Aut per sortilegium uel maleficium factus est impotens soli uxori suę, omnibus alijs mansit potens. Et dic. Aut maleficium accidit in ipso matrimonio contracto. Et non dirimitur, quia speratur quòd curetur. Aut præcessit matrimonium. Et dic. Aut est maleficium temporale, & non dirimitur, Aut perpetuum, & dirimit. c. si per sortiarias. 33. q. 1. Vide Hostien. in d℣ 3. de frig. & malefi.

QVARTO FIT diuortium, si alter coniugum, alter continuis insidijs mortem machinetur, secundum Canonistas in c. 1. & glos. in c. 2. extrà, de diuortijs. *Quarta causa diuortij.*

Theologi nostri temporis addunt QVINTAM CAVSAM, scilicet desertionem, hoc est, si maritus deseruerit uxorem, uel ipsa maritum. In hac causa Canonistæ cum Theologis non conueniunt. *Quinta causa diuortij.*

Canonistæ habent pro se primo dictum Pauli, 1. Corinth. 7. qui dicit: His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à uiro non discedere, quia si discesserit, manere innuptam, aut uiro reconciliari. Secundo habent pro se Ius ciuile in Autentica hodie. C. de repudijs, ubi dicit text. Hodie quantiscunq; annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet. Distinguunt tamen Canonistę hoc modo: Aut constat quòd coniunx discedens adhuc uiuit, & nullæ nuptiæ alij permittuntur. c. Dominus in principio. extrà, de secūdis nupt. Aut dubitatur de eius

uita, &

uita, & ne tum alteri nubat. Si tamen de facto nupserit, non dissoluitur, donec de uita absentis constiterit, tum tenetur relinquere secundum. d. c. Dominus §. si uerò aliquis. Theologi autem quoq; habent pro se dictum Pauli, 1. Corint. 7. quod habet: si infidelis discedit, discedat, non enim seruituti subiectus est frater uel soror in huiusmodi. de quo tex. uide in c. Quanto. extrà, de diuort. Secundo allegant absurdum. Quòd scilicet, innocens pars sine sua culpa priuaretur Iure suo, quod tamen fieri non debet. d. c. discretionem §. Nam etsi. extrà de eo qui cog. Vos cogitate.

DE REDINTEGRATIONE.

Quomodo redintegrentur matrimonia.

REdintegrantur autem matrimonia post diuortium. Primo mutua reconciliatione. c. Apostolus cum sequenti 32. q. 7. Secundò superueniente adulterio à parte illius quæ petijt diuortium. c. Ex literis. extrà, de diuortijs. Tertio, si diuortium per errorem esset factum. Nulla enim sententia in causa matrimoniali ita transit in rem iudicatam, ut non possit retractari quandocunque comperta ueritate. c. lator, extrà, de sent. & re. iud.

De reintegratione post separationem propter infidelitatem seu hæresim, uide quæ notantur in c. de illa, & in c. Quanto. extrà, de diuor. Et de reintegratione post separationem propter impotentiam, uide quæ notantur in c. fraternitatis. extrà, de frig. & malefi.

Sed nunc est quæstio, si matrimonium propter aliquam causam est solutum per diuortium, nec potest reintegrari, quia partes nolunt, uel ob aliam fortè causam, Vtrum alter ex coniugibus altero uiuente possit cum altero, uel cum alia secundò contrahere. Primo uideamus de separatione propter adulterium. quod autem attinet ad personam nocentem, quæ scilicet adulterium commisit, non est dubium, quin matrimonium contrahere non possit cum alio, quamdiu innocens uiuit, quia Christus dicit Matthæi 19. Quicunq; dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur. Et habetur hoc in c. licitè. 32. q. 7. De hoc autem dubitatur utrum innocens pars, adultera uiuente, possit secundò contrahere. In hac quæst. non conueniunt Theologi nostri temporis & Canonistæ. Canonistæ simpliciter interdicunt secũdum matrimonium, quamdiu altera pars uiuit, Allegant ad hoc dictum Pauli, 1. Corinth. 7. quod habet: His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à uiro non discedere, quoniam si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari. Sed certum est quòd uxori non est permissum discedere à marito, qualibet de causa, nisi sit causa fornicationis

Nocens pars non potest cũ alio contrahere, uiuente innocente.

expressè

expressè habetur Matthæi 19. Ergo illa sententia Pauli intelligi debet de discessu ex causa fornicationis, quòd scilicet uterq; maneat sine nuptijs post diuortium, uel reconcilientur. Ita intelligit Augustinus illum locum in Commentario suo ad Cor. & in Homel. 49. et in libro de adulterinis coniugijs. Quæ sententia allegatur in c. quemadmodum. 32. q. 7. Idem tenet Hierony. ad Damasum presbyterũ, cuius sentẽtia allegatur in c. Omnes. 32. q. 7. Et possunt pro hac opinione allegari optimæ rationes.

Prima est fauor liberorum ex coniugibus separatis natorum, ut scilicet parentes reconcilientur. Difficillimè autem reconciliatio obtineri posset, si secundæ nuptiæ liberæ essent.

Secunda ratio est fauor delinquentis, ne omnino eijciatur extrà Ecclesiam, sed agat pœnitentiam. Si enim innocenti parti liberè liceret, nocente uiuente, secundò contrahere, & nocens continere non posset, nõ haberet modum nec uiam perueniendi ad pœnitentiam, quia cum alio contrahere non posset propter dictum Christi: qui dimissam ducit, mœchatur. Si ergo innocens contraxit cum alio, nulla supereſt spes de pœnitentia, cùm tamen Ecclesia non claudat gremium redeuntibus. ut. c. super eo. in vi. de hæreticis. & l. fina. C. de summa trinit. & fid. Catho. Et illa pars non potest redire quamdiu altera uixerit.

Tertia est, Licet per diuortium fiat separatio quo ad cohabitationem & thorum, non tamen soluuntur substantialia matrimonnij, quàm diu ambo uiuũt, quia si substantialia soluerentur, sequeretur, quòd utriq; tam nocenti quàm innocenti permissum esset secundò contrahere. Sed Christus expressè dicit: Qui dimissam ducit, mœchatur. Ergo substantialia matrimonij sublata non sunt, & per consequens secundæ nuptiæ sequi non possunt. Vide de hac quęstione, 32. q. 7. per totum.

Theologi nostri temporis contrà sentiunt, scilicet, si innocens nocentem post multas admonitiones recipere ad consortium noluerit, sed ad aliud matrimonium se conferre uoluerit, quòd liceat, etiam nocente uiuente. allegant ad hoc dictum Christi, Matth. 19. Sumpto argumento à contrario sensu. Dicit enim Christus: Quicunque dimiserit uxorem suam, & aliã duxerit, excepta causa fornicationis, mœchatur. Ergo à contrario sensu, qui propter causam fornicationis uxorem dimittit, & aliam ducit, non mœchatur. Et dictum Pauli quod Canonistæ allegant, interpretantur de discessu propter contentiones, & rixas coniugum, quòd tum demum manere debeant sine nuptijs, donec reconcilientur. Secundo allegant quòd innocens pars sine sua culpa priuaretur Iure suo, quod tamen fieri non debet.

c. discretionem ℣ fina. extrà, de eo qui cog. consang. uxo. Tertio si matrimonium est propter infidelitatem solutum. Et tunc si fidelis incidit in hæresim, & propterea factum diuortium, non licet fideli, hæretica parte uiuente, cum alio contrahere. c. quanto ℣ si uerò. extrà de diuortijs. Aut propter infidelitatem est factum diuortium, ut quia alter est Gentilis uel Iudæus. Et licet fideli contrahere cum alio, etiam infideli uiuente, per dictum Pauli: Si infidelis discedit, discedat, 1. Corinth. 7. & c. quanto ℣ Nos igitur. extrà, de Diuortijs. Si tamen infidelis fuerit conuersus priusquam fidelis iterum contrahat, tenetur fidelis recipere conuersum, c. gaudemus ℣ Qui autem. extra de diuort. Tertio, si matrimonium est separatum propter impotentiam perseuerantem. Et quoq; licitum est potenti contrahere cum alio, impotente uiuente. c. 1. in fin. ferè, de frig. & malefi. Quarto, si separatum est propter continuas insidias, neutri licet contrahere iterum, altero uiuente, per ea quæ notantur in c. quæsiuit, de diuort.

Memineris etiam non tantùm primas nuptias, sed etiam bigamiam, & si fieri posset, octogamiam licitam esse, c. quomodo, c. periant, c. Deus masculum xxxi. q. 1.

SEQVITVR Enarratio textus tituli de nuptijs.

Consensum habeant.

Quorum parentum consensus requiratur.

Hic obserua, Si causæ matrimoniales secundum Ius Ciuile decidi deberent, sicuti tamen non fit, Tamen secundum ea requireretur in matrimonijs filiorum consensus patris, & aui paterni, non autem matris, & aui materni. Quia textus hic dicit: Consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Sed certum est, quòd matres liberos in potestate non habent ℣ fœminæ. infrà, de Adoptio. Ergo & c. Honestum tamen est, quòd matris consensus accedat.

℣ *Mariti tamen.*

Affinitas respicit tantum cõtrahentes, Non autẽ eorum consanguineos.

Et hoc hodie permissum est per regulam, quòd affinitas respicit tantùm ipsos contrahentes, non autem eorum consanguineos. Exemplum: Vxor non potest nubere alicui ex consanguineis mariti, usq; ad quartum gradum, & maritus uicissim non potest ducere uxorem ex consanguineis uxoris prioris, usque ad quartum gradum. Eorum autem consanguinei quicunq; tandem sint, non obstante affinitate, licitè iunguntur.

DE ADOPTIONIBVS. TIT. XI.

DIXIMVS suprà patriam potestatem habere tres causas: legitimum matrimonium, legitimationem filij naturalis, & adoptionem. Sunt autem proximo titulo duæ priores absolutæ. Restat nunc tertia, adoptio scilicet.

Est au-

Est autem adoptio in genere, legitimus actus, per quem quis fit filius, qui alioqui non est filius. Et est duplex: Adoptio in ſpeeie, & arrogatio. *Adoptio quid.*

Adoptio in ſpecie dicitur, quando adoptatur filius familiàs ab aliquo, & ea fit coram quouis magiſtratu, mixtum Imperium habente §. Imperio. hic titulo noſtro.

Cauſa efficiens eſt conſenſus adoptantis, adoptandi, & eius qui adoptandū habet in poteſtate, quales ſunt: auus paternus, & pater. l. In adoptionib. ff. de adoptio.

Effectus eſt, quòd adoptatus ab inteſtato ſuccedit patri adoptiuo, etiam extraneo, licet uiuente patre ſuo naturali in adoptiui poteſtate non fuit §. ſed hodie, hic tit. noſtro. Secundo, ſi auo paterno ſiue materno nepos in adoptionem datus fuerit, quòd per hoc ſoluitur Ius patriæ poteſtatis patris naturalis, & tranſit in poteſtatem aui adoptantis §. Si uerò. hic tit. noſtro, l. penult. c. eod.

Arrogatio uerò eſt, quando adoptatur paterfam. Et hoc fit principis, id eſt, Cæſaris autoritate. Requiruntur autem in arrogatione, quòd arrogandus ſit pubes. Secundo, ſi impubes fuerit, requiritur quòd per reſcriptum principis, cum cauſæ cognitione, & ſufficienti cautione fiat §. cùm autem impubes. hic tit. noſtro. *Arrogatio.*

Cauſa efficiens arrogationis, eſt mutuus conſenſus cum interrogatione & reſponſione reciproca inter arrogatorem, & arrogandū, ſi arrogandus fuerit pubes. l. ij. ff. eod.

Effectus eſt, quòd arrogatus unà cum liberis & rebus ſuis tranſit in poteſtatem arrogantis, d. l. ij §. fi. ff. eo. Et adeo, quòd etiam alteri in adoptionem dari poſſit §. In plurimis, hic tit. noſtro. Et huc refer quæ ſuprà de patria poteſt. diximus. Sunt enim idem. Poſſunt autē adoptare omnes, quibus non eſt prohibitum. Et prohibetur primò caſtratis §. Sed & illud. hic tit. noſtro. Secundo fœminis, exceptis quibuſdam caſibus §. fœmine. hic tit. noſtro. Tertio illis, qui non decem & octo annis maiores natu ſunt, quàm adoptandus §. Minorem hic tit. noſtro. Quarto tutoribus & curatoribus, ne arrogent pupillos uel adultos. l. Nec ei. in prin. ff. eo. *Qui poſſunt adoptare.*

Poſſunt autem adoptari nepotes, et quoq; alieni, in locū filiorum & nepotum. Hic autem nihil dicemus de modis, quibus ſoluitur adoptio, Quia cùm adoptio ſit cauſa patrię poteſtatis, ſoluitur illis ipſis modis, quibus patria poteſtas. De quibus in tit. ſequenti.

VERS. *Imperia Magiſtratus.*

Vides hic, quòd Iuriſconſulti utuntur nomine generis pro ſpecie, quoties ſpeciem non habent. Hic enim adoptio, quæ nomen generis eſt, diuiditur in arrogationem & adoptionem in ſpecie. Sicuti etiam

Iurisdictio in genere diuiditur in Imperiū & Iurisdictionē in specie. Vide Barto. in l. Imperium. ff. de Iurisdic. omnium Iud. Item cognatio in agnitionem & cognitionem in specie.

VERS. *Et naturalia & adoptionis Iura.*

Ex hoc textu nota regulam: Vbi plures sunt rationes, ibi quoq; debet esse fortius Ius, sicut hic uides in patre & auo. Quia in patre est tantùm Ius naturale, In auo uerò naturale & Ciuile. Ideo auus plus Iuris habet in nepote suo, quem pro filio adoptauit, quàm pater.

☞ *Sed si quis.*

Ratio est. Quia Auus tam filium, quàm nepotem habet in sua potestate. Ideoq; quum nepos sit in sua potestate, potest eum, uigore patriæ potestatis, in adoptionem alteri dare, patre suo, hoc est filio, non consentiente.

☞ *Apud Catonem.*

Serui multis modis liberantur.

Serui liberantur multis modis. Primo manumissione, de qua suprà. Secundo institutione hæredis ☞ Idemq; Iuris suprà. Quibus ex causis manu. non licet. Tertio adoptione, de qua hic. Quarto nominatione filij, hoc est, si coram Iudice seruum filium nominauerit, ut hic.

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE POTESTATIS SOLVITUR. Tit. XII.

Imperator hactenus quomodo personæ, quæ in dominorum potestate sunt, soluentur ab illorum potestate, tractauit. Nunc porrò secundum membrum diuisionis suprà traditæ prosequitur, quibus modis Ius scilicet patriæ potestatis soluitur.

VERS. *Ii uerò, qui in potestate &c.*

Imperator hic incipit tractare 1. modum, per quem patria potestate soluatur, scilicet per mortem naturalem, ut infrà in tex.

☞ *Cùm autem.*

Mors ciuilis.

Secundus modus, per quem soluitur patria potestas, est mors Ciuilis. Et ideo dicitur mors Ciuilis, quòd huiusmodi homines, quo ad Ius Ciuile, habentur pro mortuis, & omnes actus Iuris Ciuilis amittunt, qualia sunt: Testamenti factio, testimonium &c. Cùm ergo patria potestas sit Iuris Ciuilis ☞ Ius autem, suprà de patria pot. sequitur, quòd ciuiliter mortui hoc Ius amiserint, & liberi eorū sui Iuris facti fuerint. Sunt autem ciuiliter mortui, banniti & deportati.

Dicitur autem deportatio, in insulam missio, propter aliquod maleficium capitale, ut perpetuò illic maneant. l. Inter pœnas ☞ Decurionis. ff. de Interd. relegat. & deporta. Dico, in Insulam, Quia deportatio fieri non potest, nisi certus locus, & sic Insula assignetur.

Et sic

Et sic habes primam differentiam inter Deportationem & Relegationem. Quia Relegatio est alicuius loci interdictio, quem Relegatus uitare cogitur, & extra illum locum poterit uersari ubicunq; uoluerit. Deportatus autem cogitur in loco assignato manere, & alioqui in omnibus alijs locis non est tutus. Dico, perpetuò, ad differentiam relegationis ad certum tempus, uel in perpetuum, nec admittuitam ciuilem. Quia relegati retinent Ciuitatem, familiam, patriam potestatem, Testamenti factionem, & omnia, quæ sunt Iuris Ciuilis. Deportati uerò tantùm in perpetuum deportantur, et amittunt Ciuitatem, familiam, patriam potestatem, quia sunt ciuiliter mortui & c. l. Relegati, iuncta l. Relegatorum. ff. de interd. relegat. &c. Tu hodie refer ad Bannitos nostri temporis, qui æquiparantur deportatis, maximè si propter tale maleficium bannitus quis fuerit, propter quod in amissione Ciuitatis quoq; bona publicarentur, aliàs æquiparatur Bannitus Relegato, secundum gloss. hic in uerbo, Retinet, quam approbat Barth. in l. Vt uim. ff. de Iustit. & Iure, & uide Barth. in prima quæstione suarum disputationum. Reliqua de Relegatione, Deportatione, & Exilio, uide per totum tit. ff. de Interdict. relegat. & deportatis.

Relegatio.

Deportatus.

§. Sed si ex indulgentia.

Nota ex hoc textu. Quòd infames & damnati per sententiam propter aliquod capitale maleficium, per Imperatorem in integrum restitui possunt, Ita quòd acquirunt omnia Iura prius amissa. Sicuti uidemus in Edicto in Comitijs Spiræ promulgato, ubi seditiosi rustici sunt restituti.

§. Pœnæ seruus.

Serui pœnæ dicuntur hodie, qui damnantur ad mortem per sententiam. Ideo illorum testamenta et codicilli non ualent, secundum Bart. in Autentica, sed hodie. C. de donat. int. uir. & uxor. & l. qui ultimo. ff. de pœnis.

Serui pœnæ.

VERS. *Qui in metallum.*

Damnati in metallum differunt ab his qui in opus metalli damnantur, quòd illi grauioribus uinculis premebantur. Ideo si damnati in opus Metalli fugiebant, postea quoq; in metallum damnabantur. l. Aut damnum §. Inter eos, cum §. sequenti. ff. de pœnis. Sed hæ pœnæ hodie non sunt in usu, ut hic in glos. in uerbo, in metallū.

Damnati in metallum, & opus metalli.

§. Sed ex constitutione.

Tertius modus est dignitas patriciatus. Fuit autem illa dignitas summa post Cæsarem. Idem dic hodie in Episcopis. Si enim filiusfamiliàs electus est in Episcopum, eo ipso liberatus est à patria potestate. Quæ autem sint aliæ dignitates, à patria potestate liberantes, Vi-

Ius patriæ potestatis soluitur.

de in l. fin. glos. C. de Decurio. lib. x. & ℌ fin. in Autentico, Constitutiones, quæ de dignitatib. coll. 6. Vide glos. hic, in uerbo, non liberat.

ℌ *Si ab hostibus.*

Captiuitas. Quartus modus est captiuitas. Sed nota captiuitate patriam potestatem non tolli, sed tantùm suspendi. Ideo si pater captus ab hostibus, redit, recuperat omnia sua iura, ac si nunquam fuisset captus.

VERS. *Sui iuris fuisse.*

Quia l. Cornelia fingit eum prima hora captiuitatis mortuum fuisse. Sicuti Ius postliminij fingit eum nunquam fuisse captum, si reuertitur. Sunt autem illę fictiones necessariæ propter actus liberorũ, ut contractus & testamenta, quæ fiunt in absentia parentum.

ℌ *Præterea.*

Emãcipatio. Quintus modus est emancipatio. Est autem emancipatio relaxatio patrię potestatis, cum cõsensu patris emancipantis, & filij emancipãdi, coram competenti Iudice. Nomen habens à mancipi, id est, proprium, inde mancipare, id est, potestatem alicuius rei acquirere, à quo poteris componere emancipare, id est, potestatem alicuius rei amittere. Dico cum consensu emancipantis, quia filius regulariter non potest cogere patrem, ut eum emancipet, neq; etiam filius inuitus emancipari potest. Exceptis quibusdam casibus, De quibus in glos. fina. huius tituli, in uerbo pene. Ideoque emancipatio est actus uoluntarius, non autem necessarius. Dico coram competente Iudice. Quia nudus consensus patris & filij non est satis, sed requiritur quædam solemnitas, quæ propriè est Iudicis accessus. l. Non nudo. C. de Emancipat.

Causa efficiens. Causam efficientem uides esse consensum utriusque, iuncta solemnitate. Hoc autem casu neuter tenetur allegare causam Emancipationis, sed satis est consensus cum solemnitate coram Iudice. d. l. Non nudo.

Effectus. Effectus Emancipationis est solutio patriæ potestatis, ut scilicet filius postea liberè contrahere, testari, & omnia agere sicut paterfamiliàs, possit. Item quòd acquirit plenum dominium, hoc est proprietatem & usufructum in omnibus bonis suis, tam aduentitijs, quàm profectitijs.

Emancipatio nõ, est pœna sed beneficium. Et sic uides Emancipationem non esse pœnam, sed beneficium, cùm per eam filius multa acquirat, quæ prius non habuit. l. 1. ff. si à parente quis manumiss. fuer. Et propterea debetur patri præmium aliquod, siue sit Legale, siue Conuentionale. Legale præmium, quia ll. tribuunt patri idem Ius in bonis filij, siue nepotis emãcipati, quod habet patronus in bonis liberti, uidelicet, si emancipatus est impubes, ha-

bes, habeat pater eius tutelam, & succedat ei, si sine liberis decesserit §. & tunc, titulo nostro.

Conuentionale præmium debetur patri pro emancipatione. Quia pater potest aliquid accipere à filio, ut eum emancipet. d. l. 1. §. si parens. ff. si à parentihus quis manumiss. fuer. Et uide de his præmijs §. hoc quoque cum sequenti infrà, per quas personas no. acquir. Et prædicta sic intellige, quòd filius emancipatus non excluditur hodie ab hæreditate patris ab intestato decedentis §. si quis igitur. in Autentico de hæredi. ab intest. uenien. collat. 9. Idem dic, si pater testamentum condidisset, & filium emancipatum præterijsset, non instituendo eum, nec exhæredando, tum Prætor dat emancipato bonorum possessionem, contra tabulas §. Emancipatos, infrà de exhæredat. liber. Patria autem potestas semel soluta, amplius honestè reintegrari non potest, nisi per adoptionem. Semel tamen adoptatus, amplius adoptari non potest. l. qui liberatus. ff. de adopt.

Filius emancipatus non excluditur ab hæreditate.

VERS. *Sed Emancipatio.*

Qui uolebat filium suum emancipare, uendebat alicui fortè pro duobus nummis, sub hac conditione, ut statim manumitteret eum. Imaginariæ sunt & simulatæ tam uenditio, quàm manumissio.

DE TVTELIS. TIT. XIII.

SVPRA diximus de personis quæ sunt alieni Iuris, ut de seruis & filijsfamiliàs, id est, quibus scilicet modis alieno Iuri subijciantur, & iterum liberentur. Nunc de his dicemus, quæ sunt sui Iuris. Diximus autem illas esse uel sub tutela, ut pupilli & pupillæ, uel sub cura, ut adulti & minores, uel neq; sub tutela, neque sub cura, ut maiores 25. annorum, qui nec prodigi, nec furiosi sunt. Trademus autem primò de illis qui sunt sub tutela.

Dicitur autem tutela, uis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui se propter ætatem defendere non potest, Iure ciuili data ac permissa, ut hic in principio. Dico in capite libero, quia seruus non potest gerere tutelam, neq; etiam habere tutorem. Si tamen in Testamento datus esset tutor à domino suo, per hoc liber esset §. sed & seruus. infrà. qui test. tut. da. pos. Dico propter ætatem, quia tutor datur masculo minori xiiij. & fœminæ minori xij. anno. ut infrà. Quibus modis tut. fin. in principio. Dico Iure ciuili, quia non est Iuris naturalis, nec gentium, sed Iuris positiui. Habet autem nomen à tuendo, & dicuntur tutores, quasi tuitores. l. 1. ff. de tutel. Et hic titulo nostro in principio. Est autem tutela triplex.

Tutela.

In capite libero.

Propter ætatem.

Iure Ciuili.

Tutela triplex. { I. Testamentaria. II. Legitima,& III. Datiua.

DE TESTAMENTARIA TVTELA.

TESTAmentaria tutela dicitur, cùm liber homo, masculus, maior,& sanæ mentis, qui loqui & audire potest, tutor liberis impuberibus,à testatore in testamento datur, ℣ permissum. hic titulo nostro. Dico liber homo, quia sicuti seruus alioqui non potest esse tutor, ita nec in Testamento tutor dari potest. In hoc tamen distingue, Aut datur seruus alienus in tutorem, aut proprius. Primo casu dic: Aut datur purè, & datio nulla est. Aut datur sub illa conditione, si liber erit, & ualet datio conditione existente ℣ Seruus autem alienus. Infrà. Qui Testa. tut. dar. poss. Secundo casu, quando scilicet datur seruus proprius,& ualet datio, siue cum libertate, siue sine libertate fiat. Nam etiam si detur sine libertate, tamen tacitè uidetur libertatem accepisse, cùm tutela esse non possit, ubi non est libertas ℣ sed & seruus infrà. Qui testa. tut. da. pos. Secundò dico, liber homo simpliciter, quia non distinguitur, siue sit paterfamiliàs siue filius familiàs, qui tutor datur. Quia filiusfamiliàs in publicis causis siue officijs, loco patrumfamiliàs habetur, ideo magistratus & tutelas gerere possunt. l. filiusfamiliàs. ff. de ijs qui sunt sui uel alieni iuris. Dico masculus, quia officium tutelæ uirile est, nec possunt mulieres tutrices esse. Hodie tamen mater & auia, tutrices sunt, si uiduæ manserint,& renunciauerint beneficijs muliebribus, ut. C. per tot. quando mat. tut. offic. fung. poss. Vt dicemus infrà. Dico Maior, quia minor 25. annis tutor esse non potest. Si tamen tutor datur, incipit tutela, cùm maior factus fuerit ℣ furiosus, infrà. Qui test. tut. da. poss. Dico sanæ mentis. Quia furiosus in tutorem dari non potest, si tamen detur, tunc tutor erit, cùm compos mentis factus fuerit. d ℣ Furiosus. Idem dic de prodigo. Quia huiusmodi personæ ipsę opus habent curatoribus, ut infrà dicemus, Dico qui loqui potest, quia muti & surdi tutores esse non possunt. l. 1. ff. de tutel. Tardè autem audientes, tutores esse possunt. Quod dico Liberis, intellige de filijs & filiabus, Item de nepotibus & neptibus patrem non habentibus, Item de posthumis. Si autem in Testamento dederit filijs suis tutores, non comprehenderentur nepotes ℣ si quis filiabus, infrà. Qui test. tut. da. poss. Dico Impuberibus, ad differentiam adultorum (xiij. an.) & puberum, quibus non dantur tutores, sed curatores, ut infrà de cura. per tot. Secundo ad differentiam maiorum, quibus neque tutores, neq; curatores dantur, nisi sint fu-

Officium tutelæ est uirile, hodie tamen mater et auia tutrices dari possunt.

sint furiosi, uel prodigi. Dico in Testamento. Quia in Codicillis dari non possunt, nisi sint Testamento confirmati. l. 3. ff. de testa. tut. Tum autem hæc datio uires acquirit postquam is qui in Testamento hæres scriptus est, hæreditatem adierit. Si autem hæredes scripti hæreditatem repudiauerint, nihil ualet datio, Sicuti nec totum Testamentum. l. si nemo. ff. de Testa. tut. Et illas circumstantias, quas in hac definitione recensuimus, refer quoque ad alias species tutelarum. Quia omnes tutores siue sint Testamentarij, siue Legitimi, siue Datiui, debent esse liberi homines, masculi, maiores, sanę mentis, frugales, qui loqui & audire possunt. Nō tamē omnes tutores in Testamento dati simpliciter ualent. Quia sunt quidam casus in quibus requiritur tutoris confirmatio, ut primo, si pater filium naturalem & legitimum emancipauerit, & postea in Testamento ei tutorem dederit, non ualet datio sine confirmatione. Confirmatio tamen facienda est sine inquisitione, scilicet morum & facultatum tutoris ℌ fin. hic titulo nostro. Idem dic, si pater dederit tutorem filio naturali. In hoc tamen distingue. Aut pater naturalis in Testamēto relinquit aliquid filio naturali, & quoque dat tutorem. Et confirmari potest datio sine inquisitione. l. fin. C. de confir. tut. Si autem mater dederit liberis suis impuberib. in Testamento tutores, distinge. Aut liberos quibus tutores dedit, in eodem Testamento hæredes instituit, & datio confirmari potest, cum inquisitione. l. 1. C. de confirma. tut. l. pater. ff. de Testa. tut. Aut non instituit hæredes, & Iudex non tenetur confirmare dationem. Solebant tamen Prætores eam confirmare. Vide. l. Mater. & quæ ibi notantur. C. de Testa. tut. Et tantum de tut. Testa.

DE LEGITIMA TVTELA.

Legitima tutela dicitur, quando lex dat tutores liberis impuberibus, testamentarijs tutoribus non extantibus, quod fit cùm Testator decessit intestatus. Aut si condidit quidem Testamentum, & in eo tutelæ non meminit. Aut dedit quidem tutorem in Testamento, sed is uiuo testatore decessit ℌ Quod autem, infrà de leg. ag. tut. Est autem legitima tutela quadruplex.

Legitima tutela quadruplex.
- I. Agnatorum.
- II. Patronorum.
- III. Parentum, &
- IIII. Fiduciaria.

DE AGNATORVM TVTELA.

Agnatorum tutela dicitur ea, quam lex hodie agnatis & cognatis proximis

proximis expresse defert, nullis Testamentarijs tutoribus extantib. ℣ Ex his in Autentico de hæred. ab intest. uenien. colla. 9. Dico in definitione hodie, quia olim agnati (schwertmagen) tantùm erant legitimi tutores, Cognati autem (spill magen) excludebantur, ut infrà, per tot. tit. de leg. ag. tut. sed hæc differentia per Ius autenticorũ nouissimum sublata est. Quia uocantur ad successionem & tutelam, qui sunt proximiores, siue sint agnati siue cognati. d℣ Ex his. In Feudis tamen agnatio adhuc habet prærogatiuam, quia cognati excluduntur agnatis extantibus. Sicuti etiam cognatio in Feudis nihil operatur, ut in usibus Feudorum per tot. ferè. Et nota circa hanc tutelam, licet lex agnatis & cognatis deferat tutelam, si in Testa. tutor datus non est, non tamen possunt illi administrare, nisi quædam præcedant. Primo, quòd decernatur administratio per Iudicem. l. 3 ℣ fin. ff. de administ. tut. Secundo quòd conficiatur Inuentarium. l. Tutor qui repertorium, in principio. ff. de administ. tut. Tertio, quòd iuret se utilia facturum, & inutilia prætermissurum. Vide Angel. infrà de legit. ag. tut. circa finem prin.

DE PATRONORVM TVTELA.

TVTELA patronorum dicitur quam habent patroni in libertis & eorum liberis, & ea introducta est, tantũm ex mente & sententia legis 12. tab. non autem expressis uerbis. Nusquam enim in l. 12. tab. cautum reperitur quòd patronus sit tutor liberti impuberis. Quia tamen lex 12. tab. disposuit patronos libertis, sine liberis decedentibus successuros, colligitur eandem legem quoq; uoluisse quòd cum tutela onerentur. Qui enim uult sentire commodum, debet quoque sentire incommodum, ut infrà, de legi. patro. tut. in fi.

DE PARENTVM TVTELA.

PARENTVM tutela dicitur, quando parentes liberorum emancipatorum tutores fiunt, ad exemplum patronorum. Dico ad exemplum patronorum, quia hæc tutela primum neq; ex uerbis, neque ex mente. l. 12. tab. introducta est. Cum lex 12. tab. eius non meminerit, neq; etiam fit mentio in ea de successione in bonis filij emancipati. Ideo tantùm ad exemplum tutelæ patronorum primùm introducta est. Et sic cùm hodie emancipatio in successionibus nihil operetur, & impediat ℣ Si quis igitur in Autentico, de hæred. ab intest. ue. col. 9. Meritò pater filio emancipato succedens, eius tutelam suscipiat. Vide Bart. in l. frater. C. de legit. tute.

DE FIDVCIARIA TVTELA.

FIDVCIARIA tutela dicitur, quando frater fratris sui emancipati im-

pati impuberis post mortem patris tutor fit. Illa autem tutela neq; ex uerbis, neque ex mente legis xij. tab. sicuti agnatorum & patronorum tutela, neq; etiam per interpretationem siue extensionem, sicut parentum tutela, sed tantũ propter fiduciam quam lex habebat erga fratres, introducta est. Quia lex confidebat fratres propter Ius sanguinis futuros diligentiores in defendenda persona fratris impuberis, quare eam appellauit fiduciariam, à fiducia. Hodie autem quia condita est lex, quæ uocat fratres ad successionem fratris emancipati, dicitur & ipsa ex mente ipsius legis legitima per. l. frater. C. de legit. tute.

DE DATIVA TVTELA.

Datiua tutela est actus legitimus, per quem datur tutor impuberi purè, à Iudice mixtum Imperium habente ad petitionem matris uel proximorum consanguineorum testamentarijs uel legitimis tutoribus non extantibus. Et dicitur Datiua, quia à Iudice datur. Dico purè, quia si à Iudice detur tutor in diem, uel sub conditione expressa, datio ipso Iure non ualeret. l. mutuo ℣ sub conditione. ff. de tutel. Dico mixtum Imperium habente, quia datio tutoris est mixti Imperij. Ideoque qui simplicem iurisdictionem in specie tantùm habet, & non Imperium, tutores dare non potest. d. l. muto ℣ tutoris datio. ff. de tutelis. Dico ad petitionem matris, uel proximorum consanguineorum, quia mater, uel ea deficiente, proximi cõsanguinei ad quos hereditas pupilli de Iure pertinet, quàm primùm fieri potest, et infrà annum, Iudicem illius loci, unde originem traxit (da er geborn vnd gezogen ist) & ubi facultates inueniuntur domiciliumq; habet, accedere, & pupillis tutores idoneos petere debent, ut. C. per tot. Qui petant tut. & l. unica. C. ubi petan. tut. quòd si neglexerint tutores petere infrà annũ, & pupillus decesserit, priuarentur eius successione. l. sciant. C. de legit. hæred. Nisi habeant legitimam excusationem, fortassis propter absentiam, aut probabilem facti ignorantiam. Iuris enim ignorantia non excusat. l. fin. C. qui tuto. pet. Dantur autem Datiui tutores trifariam. Aut sine inquisitione, aut ex inquisitione, aut extraordinariè, uel anomalè.

Datiui tutores sunt tri fariam.

i Sine inquisitione dantur, quando non quæritur de moribus eorum, & an sint locupletes.

ii Aut ex inquisitione dantur, quando facultates & mores inquirun tur.

iii Exordinariè siue anomalè dantur, quando mater uel auia datur. Dicitur autem illa tutela anomala, quia neque testamentaria, neque legitima, neque etiam propriè loquendo, datiua est, Cùm mulieres regulariter tutelam tanquam uirile officium, gerere non possint. l. 1. C.

l.1.C.quando mul.tut.off.fungi poſſ. Et illi omnes ſatiſdant rem pupilli ſaluam fore§Nos autem,infrà,de Attilia.tut.

Cauſam efficientem illius tutelæ uides eſſe iudicem habentem mixtum imperium,præcedente petitione matris, uel conſanguineorũ. Hodie tamen ſi facultates pupilli non excedunt 500.aureos,poſſunt dari tutores à quouis magiſtratu§Nos autem,infrà de Atilia.tut.

A QVIBVS DENTVR TVTORES.

Dantur autem à Iudice tutores illi, qui Teſtamento dari poſſunt, de quibus ſuprà.

Mater tamen excipitur,quæ à Iudice poteſt dari tutrix,licet in teſtamento non detur,Autentica Matri & auiæ.C. quando mul.tut. off.fungi poſſ. Et econtrà. Seruus in Teſtamento tutor datur,ut ſuprà qui teſta. tut. da.poſſ. & tamen à Iudice tutor dari non poteſt. Sic creditores & debitores pupilli à Iudice tutores conſtitui non poſſunt,licet in Teſtamento dentur. Cũm fides eorum cenſeatur à teſtatore approbata§ſed hoc.infrà,de ſatiſdat.tut.

QVIBVS TVTORES DARI POSSINT.

Et poteſt dari tutor abſenti,nolenti,& inuito,ſicuti etiam inuitus datur,cũm tutores compelli poſſint,niſi habeant excuſationes§penult.infrà de ſatisda.tut. l. Illud. cum l.ſequenti.ff.de tuto. uel cura. datis ab his.

DE TVTORVM OFFICIO.

Abſoluimus tractationem de conſtituendis tutoribus, reſtat dicendum,quod nam ſit eorum officiũ,ubi pupillus educetur, & quæ detur actio. Tutorum autem officium ſiue ſint teſtamentarij, ſiue legitimi, ſiue datiui, eſt, inſtituere pupillum bonis moribus, mercedes præceptoribus conſtituere, alimenta miniſtris pupilli præſtare, l.cum plures§cum tutor.ff.de adminiſtrat.tut. Corpus & ſalutem impuberis tueri.l.conſilio.in principio.ff.de curat.furioſi. Impuberem defendere,ſi ab alio conueniatur.l.Tutoris præcipuum.ff.de adminiſtra.tut.Pro impubere promittere,ſoluere,& iudicium contra alium intentare. Alimenta pupillo dare. l. iij§tutor. ff. de ſuſp. tut. Pecuniam dare ad uſuram.(gelt auſthun vmb zinß.)ſi pupilli ſubſtãtia eſt mobilis,ut inde ſuſtentetur. Autentica.nouiſſimè.C.de adminiſtrat.tut.Et hoc ſi neglexerint,tanquam ſuſpecti remouentur. Et damna de bonis eorum, pupillo reſartiuntur. l. fin. in principio. C.de adminiſtrat.tut.

Tutorum officium.

DE EDVCATIONE PVPILLI.

Educatur autem pupillus apud matrem,ſi innupta manſerit, ſiuerò nupſerit,uel mortua fuerit apud cognatos,aut eos,quibus Prætor eam

tor eam prouinciam decernit. Est autem potissimum cura adhibenda, ne apud eos educetur, ubi pudicitia eius periclitaretur. l. penult. ff. ubi pupil. edu. deb. &. C. eod. per totum.

QVIBVS MODIS TVTELA FINIATVR.

Finitur autem tutela. Primo pubertate, Item arrogatione, deportatione, seruitute, captiuitate pupilli. Item morte naturali pupilli uel tutoris, capitis diminutione tutoris maxima uel media. De quibus omnibus dicemus inf. Quib. mod. tut. finia.

Finita autem tutela, tenetur tutor reddere rationem suæ administrationis coram Iudice. Durante autem tutela iudicialiter conueniri non potest, l. nisi finita, cum similibus. ff. de tutel. & rationibus distrah. Obligatio autem, ex qua actio tutelæ nascitur, non prouenit ex contractu, sed ex quasi contractu, quia pupillus cum tutore uerè non contraxit, sed quasi. Et oriuntur mutuæ actiones, directa & contraria. Directa datur pupillo, qua conuenit tutorem de reddenda ratione. Contraria autem datur tutori, qua conuenit pupillum, de restituendo quod eius nomine impendit §. Tutores. infr. de obli. quæ ex quasi contractu nasc. *Actio tutelæ habet locum tutela demũ finita.*

In uerbo, Recasuri.

Quia tutores dantur tantùm illis, qui sunt sui Iuris, & impuberes. Nepotes autem ex auo, auo mortuo nõ sunt sui Iuris, si filius aui, hoc est, pater nepotum adhuc uiuit, in cuius potestatem post mortem aui cedunt. Ideoq; auus eius non potest tutores dare in testa. nisi pater eorum uel mortuus fuerit, uel ipsi ab eo emancipati, tum enim possunt.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari possint. Tit. XIIII.

HIC Titulus tractat circumstantiam personarum & temporis. Recenset enim quæ personæ, & quibus Tutores in Testamento dari possint. Deinde quando dentur.

VERS. *Sed sciendum.*

Ratio est, quia seruus tutor esse non potest, nisi sit liber. Ex quo autem dedit seruum Tutorem in Testamento, uidetur ei quoq; libertatem tacitè concessisse, cùm tutela sine libertate esse non possit. Directa libertas est, quæ statim competit ex testamento, ut si Testator ita dixerit in Testamẽto suo: Lego Titio seruo meo libertatem. Hoc casu statim post mortem testatoris ipso Iure, & sine facto hominis liber esset. Fidei commissaria uerò libertas est, ubi testator fidei hæredis committit, ut seruum manumittat, ut hoc modo: Caius hæres meus post mortem meam Titium seruum manumittat, tum enim *Seruus tutor esse non potest.* *Directa libertas.* *Fidei cõmissaria libertas.*

tim ipso iure liber esset, sed requireretur factum hominis, id est, manumissio hæredis.

℣. *Seruus, In uerbo, Purè.*

Id est, Non sub conditione, ut si ita dicit testator: Titius seruus Seij sit tutor filij mei, & non adiecit illam conditionem: si liber erit, inutilis est datio.

VERS. *Certæ autem Rei.*

Tutor datur personis. Tutor, Curator.

Quibus detur tutor, nempe personis, non autem rebus. Et nota hic obiter differentiam inter Tutorem & Curatorem, scilicet quòd Tutor principaliter personæ, secundariò uerò rebus pupilli datur. Curator autem datur principaliter rebus, & secundariò personæ minoris, l. in copulandis. C. de nupt.

VERS. *Quid si nepotes.*

Quæstio est, Si quis in testamento filijs suis tutorem dedit, an nepotibus ex filio præmortuo quoque censeantur tutores dati. Et distinguit Imperator, Aut Testator dicit: Do filijs meis tutorem, & non continentur nepotes. Aut dixit: Do liberis meis tutores, & continentur nepotes. Quia illa dictio latius patet. l. liberorum. in prin. ff. de uer. signi.

DE LEGITIMA AGNATORVM Tutela. Tit. XV.

℣. *Sunt autem agnati.*

Cognatio.

Cognatio in genere propriè dicitur ab eo, quòd quasi unà communiterue nati, uel ab eodem orti, progenitiue sint. Et est duplex: Cognatio legalis, & cognatio naturalis.

Cognatio legalis fit per adoptionem, de qua uide l. Non facilè ℣. cognati, cum sequenti. ff. de gradib. affinit.

Cognatio naturalis dicitur, quæ per iura sanguinis contrahitur. Et est duplex: Agnatio, & Cognatio in specie.

Agnati.

Agnati dicuntur, qui nobis per mares coniuncti sunt, ut patruus, quia iunctus est per masculum, uidelicet patrem, cuius frater est. Et idem habent illi nomen gentilitium, & sunt eiusdem familiæ. Est autem de Iure Ciuili introducta.

Effectus.

Effectus eius est, quòd in successionibus & tutelis præferebantur cognatis. Sicuti etiam hodie in bonis feudalibus fit. Tollitur autem per capitis diminutionem, ut hic & ℣. sed agnationis, infr. eo.

Cognati.

Cognati uerò in specie dicuntur, qui nobis per fœminas iuncti sunt, ut Auunculus, quia per matrem meam mihi iunctus est. Item filius amitæ, licet enim amita sit mea agnata, quia soror patris mei, filius tamen eius, cognatus meus est, quia iunctus per fœminam, hoc est, matrem su-

trem suam. Et hæc species tollitur tantùm maxima & media capitis diminutione. Et licet hæc differentia inter agnatos & cognatos de Iure antiquo procedebat, scilicet quòd agnati in successionibus & tutelis habebant prærogatiuam, ita ut penitus excluderent cognatos. Hodie tamen per Ius Aut. est sublata illa differentia, quia uocantur ad successionem & tutelam proximiores gradu, siue sint agnati, siue cognati. ℣ Ex his in Auten. de hæred. ab inteſt. uenien. coll. ix.

Prædicta tamen intellige de bonis allodialibus. Quia in Feudis agnati etiam hodie habent prærogatiuam, & cognati penitus excluduntur, ut in usib. Feudorum, per totum. Et licet deferat tutelam agnatis & cognatis, si in testamento tutor datus non est, non tamen possunt administrare, nisi quædam precedant. Primo, quòd decernatur administratio per Iudicem, l. iij ℣ fi. ff. de administra. tuto. Secundo, quòd conficiatur Inuentarium. l. Tutor qui Repertorium, in prin. ff. de administra. tutorum. Tertio, quòd iuret se utilia facturũ, & inutilia prætermissurum. Vide Angel. hic.

VERS. *Quia qui nascuntur.*

Filius amitæ tuæ sequitur agnationem & familiam sui patris, & non matris, quæ tua agnata est.

℣ *Quod autem lex.*

Habes hic duos casus, in quibus pater, quo ad tutelam, dicitur Inteſtatus decedere. Primus si fecit testamentum, nec tamen tutelæ in eo meminit. Secundus si dedit tutorem in testamento, & is uiuo testatore decesserit.

℣ *Sed agnationis.*

Id est, illa prærogatiua, quam habent agnati in successionibus & tutelis præ cognatis tollitur capitis diminutione, hoc est, per status mutationem, ut si agnati facti essent serui, aut deportati.

VERS. *Non omnibus modis.*

Id est, non qualibet capitis diminutione tollitur cognatio, sed tantùm per maximam et mediam capitis diminutionem, non autem per minimam, sicuti agnatio. Hoc tamen intellige, non quòd ipsa cognatio, id est, consanguinitas tollatur, cùm sit naturalis quædam conjunctio, quam capitis diminutiones à Iure Ciuili introductæ, tollere non possunt, l. Iura sanguinis. ff. de reg. Iur. *Modi per quos tollitur cognatio.*

Effectum tamen cognationis tollunt, scilicet quòd capite diminuti, maxima uel media capitis diminutione cognatis non succedunt, ut hic in glo. in uerbo, sed agnationis.

DE CAPITIS DIMINVtione. Tit. XVI.

IMPERATOR hic digreditur à propoſito. Inſtituit enim diſputationem principaliter de tutelis, quã modò relinquit, & obiter intepretatur quid, & quottuplex ſit capitis diminutio, cum in §. ſi precedentis tituli eius obiter meminerit.

Eſt autem capitis diminutio prioris ſtatus ſiue conditionis commutatio, ut hic in prin. tit. noſtri, & l. 1. ff. de capit. diminut. Caput enim ſumitur hic pro ſtatu, et diminutio pro commutatione, ſecundũ glo. hic in uerbo commutatio. Eſt autem capitis diminutio triplex: Maxima, media ſiue minor, minima.

Ciuitatem, id eſt, Ius ciuiũ Romanorũ.

Maxima eſt, cùm quis amittit libertatem et ciuitatẽ ſimul, ut damnati per capitalem ſententiam, uel pro ſeruis uenundati.

Media ſiue minor eſt, quum ciuitas amittitur, & libertas retinetur, ut in iſs qui in Inſulam deportantur, uel banniuntur.

Ciuiliter mortuus dicitur, cui omnes ciuiles actus ſunt prohibiti.

Effectus iſtarum duarum diminutionum eſt, quòd diminuti habentur pro mortuis ciuiliter. Quare etiam ad tutelam, curam uel ſucceſſionem ſuorum agnatorum & cognatorum non uocantur. Et propter hunc effectum Imperator iſtum titulum tutelis inſeruit. Vide l. ij. ff. eod.

Recipiunt autem priſtinum ſtatum hoc modo diminuti, per reſtitutionem principis §. ſed ſi ex indulgentia, ſup. Quib. mod. Ius patr. poteſt. ſol. glo. in §. quod aũt. in uerbo, ſi manumiſſus. hic. tit. noſtro.

Minima capitis diminutio eſt, quum libertas retinetur, ſtatus autem hominis mutatur, ut fit in emancipatis & arrogatis.

Effectus iſtius diminutionis eſt, quòd per eam tollitur Ius agnationis, id eſt, prærogatiua in ſucceſſionibus & tutelis, quam habent agnati. Intellige tamẽ de tutela agnatorum tantùm, Quia teſtamentariam et datiuam tutelam tollere non poſſunt. Sed nos ſuprà diximus, illam prærogatiuam agnatorum hodie non habere locum.

VERS. *Serui pœnæ.*

Id eſt, Qui proſciũtur beſtiis, quę pœna amplius non habet locũ. Hodie aũt ſeruus pœnæ dicitur, in quem fertur capitalis ſententia, ut diximus ſuprà in §. pœnæ ſeruus. Quib. mod. Ius patr. poteſt. ſol.

Libertatem amittit) ſcilicet quando rediguntur in ſeruitutem:

Aqua & igni) In cuius locum ſucceſſit deportatio, ut diximus in §. Cùm autem, ſupr. Quib. mod. Ius patr. poteſt. ſol.

Quod accidit his) Id eſt, patribus familiàs.

Alieno iuri) Quia paſſi ſunt ſe arrogari.

Non habuit caput) Quia tempore ſeruitutis cenſetur mortuus.

DE

DE LEGITIMA PATRONORVM Tutela. Tit. XVII.

VIA ſuprà uiſum eſt de legitima agnatorum tutela, & adhuc alia eſt, quæ appellatur legitima, ſcilicet tutela patronorum, eam quoque hic ſubiungit Imperator.

Introducta eſt) Hæc tutela non eſt expreſſa in l. 12. tab. ſed colligitur ex mente illius legis, cùm enim patroni ſuccedunt libertis, meritò ſunt etiam tutores.

VERS. *Quia plerunque.*

Ex illa regula fluunt omnes tutelæ legitimæ.

Plerunque.

Dicit textus plerunq;, propter fœminas. Nam & ipſę ſuccedunt. Tutrices tamen eſſe non poſſunt, exceptis matre, auia, & proauia, quæ hodie legitimis & datiuis tutoribus præferuntur, non autem teſtamentarijs, mòdò renuncient ſecundis nuptijs, ſenatuſconſult. Velleia. & alijs beneficijs à lege fœminis conceſſis. Autentica Matri & auiæ. C. quando mul. tut. offi. fung. poſſ. Vide Barth. in l. ſi quis ſub conditione. ff. de teſtament. tutel.

Quando licet at mulieri petere tutelam.

DE LEGITIMA PARENTVM tutela. Tit. XVIII.

SVPRA dictum eſt de legitima patronorum tutela, Iam ſubijcit de legitima parentum tutela.

Recepta eſt alia tutela) Sicuti Dominus qui manumittit ſeruum impuberem, patronus fit, & tutor liberti impuberis. Ita quoque pater qui emancipat filium impuberem, retinet Ius tutelæ in eo.

DE FIDVCIARIA TVTELA. TIT. XIX.

IMPERATOR hic occurrit tacitè obiectioni, uidebatur quòd illa fiduciaria tutela quoque dicenda ſit legitima, ad ſimilitudinem tutelæ patronorum. Sicuti enim mortuis patronis liberi eorum conſequebantur legitimam tutelam in libertis. Ita quoq; uidebatur defuncto parente filij emancipati tutelam pertinere ad filios defuncti, & ſic fratris emancipati. Imperator autem tantùm ponit antecedens, omiſſa conſequentia, ſic enim argumentatur: Liberi patroni eo mortuo fiunt legitimi tutores libertorum impuberum. Ergo eadem ratione filij mortuo patre emancipante, fiunt legitimi tutores filij, hoc eſt, fratris emancipati. Sed illa conſequentia eſt falſa, quia Imperator decidit hic contrarium, uidelicet quòd propterea non ſit uocanda legitima tutela, cũ

magna sit diuersitas inter filios patroni erga libertos, & fratres inter fratrem emancipatum. Quia si filius emancipatus impubes à patre emancipatus non fuisset, post eius mortem effectus esset sui Iuris, nec cecidisset in potestatem fratrum suorum. Libertus autem si manumissus non fuisset, mansisset in potestate liberorum patroni, patrono scilicet mortuo, quod non est in filio emancipato. Hæc tamen tutela quoq; est legitima, ex alia ratione suprà tradita.

DE ATTILIANO TVTORE. TIT. XX.

SVPRA uisum est de Testamentaria tutela & de legitima, uidelicet, quia cessante testamẽtaria & legitima, opus est prouidere de datiua. Ideo subdit de Attiliano tutore.

De Attiliano tutore) Id est, de Datiua tutela.

VERS. *A Prætore Vrbano.*

Prætor. Prætor propriè dicebatur urbanus Iudex, quia in urbe Ius dicebat à præeundo dictus, quasi præitor. Eius officium Romæ tantùm erat. Nam in prouincijs erant Præsides. Alioqui Præsidis nomen generale est, eo quòd Proconsules, Legati Cæsaris, & quilibet prouincias regentes, licet Senatores fuerint, Præsides appellabantur. l. 1. ff. de officio Præsidis.

Nomen præsidis generale.

DE AVTORITATE TVTORVM. TIT. XXI.

HABES hic effectum tutelæ, nempe pupillum regulariter nihil posse agere, nisi tutoris authoritas accedat. In hoc tamen breuibus ita distingue. Aut agitur ut pupillus contrahendo alium sibi obliget in commodum suum, ut si ab aliquo cẽtum aureos ex causa donationis stipuletur, & ualet contractus sine tutoris authoritate. Aut agitur ut ipse obligetur alij, & non potest sine tutoris authoritate. l. contra lur. ciuil. in princ. ff. de part. Et hæc est summa huius tituli.

VERS. *Ne ullum damnum habeant.*

Pupillus sine authoritate Tutoris adire hæreditatem defuncti non potest. Quia hæres adeundo hæreditatem quasi contrahit cum legatarijs, & creditoribus defuncti. l. Apud Iulian. fin. cum l. sequent. ff. Quibus ex caus. in possessio. eatur. Quare si hæreditas quam pupillus adiret, esset grauata legatis, & ære alieno, damnum haberet, quia legatarijs & creditoribus teneretur satisfacere.

VERS. *Sed curator*) Ratio autem, quare hic adijcitur curator & nõ tutor est, Quia si tutor detur, respiceret datio principaliter personã pupilli. Et sic prioris tutoris authoritas etiam lite finita, extincta esset, quòd fieri non debet, cùm lis non sit modus tollendæ tutelæ. Curator non personæ pupilli, sed liti datur, lite ergo finita, cessat quoq;

Tutor datur personæ pupilli. Curator uerò rei.

quoq; curator. Cùm ceſſante cauſa, ceſſet effectus. Ergo adminiſtratio prioris tutoris agentis cum pupillo quo ad perſonam eius, & cætera negocia, nihilominus manet firma. *Ceſſante cauſa ceſſat effectus.*

QVIBVS MODIS TVTELA finiatur. Tit. XXII.

HIC titulus potiſſimum poſitus eſt propter actionem tutelæ. Diximus enim ſuprà tutores tutela durante, de ratione adminiſtrationis iudicialiter conueniri non poſſe, ſed tum demum poſtquam tutela fuerit finita. Refert ergo ſcire, quot ſint modi per quos finiatur, quos hic ordine in textu audiemus.

¶ Item finitur tutela, ſi arrogati &c.

HOdie legitima tutela non perit per minimam capitis diminutionem tutoris, cùm ea tantùm tollat agnationem, non autem cognationem. Cognati autem hodie quoq; ſunt legitimi tutores, ſicuti agnati. Ergo &c.

DE CVRATORIBVS. TIT. XXIII.

EXPLICATVM eſt ſuprà inter cętera tutelam puberta te finiri. Cum autem puberes uſque ad annum 25. non. dum cenſeantur habiles & idonei ad negocia ſua gerenda, dantur eis poſtea Curatores.

Eſt itaq; cura, poteſtas in capite libero ad tuendum ſiue gerendũ illius negocia, qui propter ætatem ea gerere non poteſt. Dico ad tuendum negocia, quia curator datur principaliter rebus ſiue negocijs, ſecundariò uerò perſonę. Tutor uerò datur principaliter perſonæ, & ſecundariò rebus pupilli. Et hic nota differentiam inter tutorem & curatorem. Primò quòd Tutor datur impuberi & pupillo. Curator uerò puberi & adulto. Secundo, quòd Tutor ut diximus datur principaliter perſonæ, & ſecundario rebus pupilli. Curator uerò datur principaliter rebus, ſecundario perſonæ pupilli. Tertio, Tutor poteſt dari in Teſtamento. Curator uerò non regulariter. Quarto, Tutor datur inuito, Curator uerò non, niſi ad litem ¶ Item, hic tit. noſtro. Sunt autem Curatores duplices. Legitimi, & Datiui. *Differentia inter tutorẽ & curatorem.*

Legitimi ſunt proximi agnati ſiue cognati, quos dat lex Furioſis & prodigis, etiam maioribus xxv. annis, licet Iudices hodie dent ex inquiſitione, hic titulo noſtro ¶ furioſi. *Legitimi Curatores.*

Datiui ſunt qui dantur à Iudice puberibus & minoribus xxv. annis, & maioribus, ſcilicet mente captis, ſurdis, mutis, et qui perpetuo morbo laborant, quia rebus ſuis & negocijs præeſſe non poſſunt. l.

si furioso. ff. de cura. fur. In Testamento autem de Iure dari non possunt, de facto tamen dati, ualet datio, si Iudex confirmauerit.

CAVSA efficiens curæ est, lex & Iudex. Illi ipsi autem Iudices dant Curatores, qui tutores dare possunt, nempe qui habet mixtum Imperium ℣ Dantur, hic titulo nostro.

CAVSA finalis est gerere illius negocia, qui propter ætatem gerere non potest, ut hic in principio. Effectus quære suprà de tutelis.

Finitur autem Cura illis ipsis modis, quibus tutela. Nisi quòd cura anno xxv. Tutela uerò xiiij. cessat. Item si datus est Curator ad negocia certa, siue ad litem certam, finitur cura negocio siue lite finita.

Quib. modis finitur tutela.

Officium Curatoris est agnoscere legata, fidei commissa, hæreditatem & alia bona adulti, furiosi siue prodigi, Inuentario tamen super his facto. Item non solum patrimonium, sed corpus & uitam eius tueri debet, maximè si est furiosus. l. Consilio. ff. de curato. furio.

℣ *Furiosi quoque.*

Prodigus.

Furiosus & prodigus æquiparantur, quo ad curam. Vtriq; enim. etiam cùm maior est factus, curator datur. Est autem Prodigus qui neq; tempus, neq; finem expensarum habet, sed bona sua dilapidando & dissipando profundit &c. Possunt autem Curatores dari prodigis, siue furiosis. Primò filius patri, si prob. est. l. 1. in fin. ff. de cura. furio. Secundò filius matri. l. furiosæ. ff. de cura. furio. Deinde agnati & cognati &c. Finitur autem illa cura, si furiosus cœperit esse sanæ mentis, & Prodigus frugalis. l. 1. Vers. Tamdiu. ff. de cura. furiosi.

DE SATISDATIONE TVTORVM uel Curatorum. Tit. XXIIII.

Satisdatio.

SATISDATIO, de qua hic loquimur, est species prætoriæ stipulationis, qua stipulatur pupillus si fari potest, à tutore, siue adultus à Curatore, coram magistratu ut promittat et caueat res eius saluas fore. Dico: si fari potest, quia si pupillus est infans, stipulatur eius nomine seruus proprius. Si uerò seruum non habuerit, emitur aliquis: quòd si et hoc fieri non potest, constituit Prætor seruum publicum, qui eius nomine à tutoribus stipuletur. l. si pupillus, cum l. sequenti. ff. Rem pupilli sal. fore. Et fit duobus modis Fideiussoribus & pignoribus ℣ Quibus ℣ Quod si, hic titulo nostro.

CAVSA finalis est, ne pupillorum siue adultorum bona à Tutoribus siue Curatoribus diminuantur, ut hic in principio.

EFFECTVS est, quòd ex illa satisdatione quæsita est utilis actio pupillo, finita tutela, & adulto finita cura, quàm primum constiterit quòd curator dolo malo quid egerit. l. Non quasi ℣ hanc stipulationem cum

nem cum glos. in uerbo Aliud. ff. Rem pupilli saluam fore.

VERS. *Quem maior pars elegerit &c.*

Ratio autem, quod unus ex Tutoribus, & Curatoribus gerat administrationem solus, hæc est, quia plerũq; negligentius expeditur, quod pluribus, quam quod uni committitur. l. si plures ℌ quamuis, cum ℌ fin. ff. de admi. tut.

ℌ *Sciendum autem est.*

Imperator in hoc ℌ obiter perstringit quæ personæ sint pupillis & adultis obligatæ ex administratione rerum suarum, si non fuerit satisdatum, uel satisdatum, non tamen idoneè. Circa quod tu ita distingue. Si plures sunt dati tutores simul qui nihil gesserunt, conueniuntur illi primùm, quorum bona excutiuntur, & si inde pupillo potest satisfieri, fideiussores non conueniuntur, sin minus, conueniuntur fideiussores quoq;, cum excussione bonorum. Si & inde pupillo non potest satisfieri, agitur contra Magistratum in subsidium. l. aduersus, cum l. sequenti. C. de magistra. conueni. Si uerò dati sunt plures tutores, & administratio tutelæ diuisa est, ita quòd uni ex eis tantùm cum satisdatione imponeretur. Si hoc casu is nihil gessit, conuenitur primùm ipse gerens, & excutiuntur eius bona. Secundo cæteri Contutores, Fideiussores, & Magistratus in subsidium.

In Magistratibus autem sic distingue. Sunt quidam qui tantùm dant Tutores, nec exigunt satisdationem rem pupilli saluam fore, ut Prætor, Præfectus urbis, &c. Et illi non conueniuntur in subsidium ℌ Neq;, hic titulo nostro. Secundo quidam Magistratus possunt Tutores dare, & exigere satisdationem simul, quales sunt Magistratus municipales, & defensores Ciuitatum. Illi admoniti à cognatis ut darent Tutores, si non dederint, uel dederunt quidem, sed sine satisdatione, uel cum satisdatione, non tamen idonea. Et conueniuntur in subsidium si minoris conditio inde facta est deterior. l. Æmilius. ff. de administra. tuto ℌ Nos autem, suprà de Attiliano tuto. Tertio sunt qui exigunt tantùm satisdationem, nec possunt Tutores dare. Et hi quoq; conueniuntur, si satisdationem non exegerunt, uel exegerunt, sed non sufficienter, Quales sunt Tabelliones, Notarij, & similes. l. 1 ℌ si Magistratus. ff. de Magistra. conue. glo. in ℌ Nos autem, in uerbo eorum, suprà de Attiliano Tutore. *Duplices Magistratus.*

ℌ *Subsidiaria autem Actio.*

Subsidiaria actio dicitur, quando agitur contra Magistratum, excussis tutoribus, eorum collegis, & fideiussoribus.

DE EX-

DE EXCVSATIONE TVTORVM uel Curatorum. Tit. XXV.

QVIA suprà de Tutoribus & Curatoribus constituendis deque illorum officio & actionibus dictum est, & sæpe Tutores uel Curatores excusationes, quibus se à tutelis & curis liberant, obijciunt, Imperator hic modos ad excusationem sufficientes, enumerat.

Excusatio. Est autem excusatio, alicuius iustę causæ allegatio, ob quam non debeant cogi ad tutelam uel curam. Et sumitur ex multis rationib. quas hic in textu audiemus.

§ Item diuus.

Fiscus est Thesaurus principis, siue publicum ærarium, quo reponitur pecunia pœnalis propter aliquod maleficium, uel simile quiddam præstita, uel debita. Bona enim deportatorum, hæreticorum, contrahentium incestas nuptias, Item hereditas eorum, qui mortem defuncti non uindicant Iure, aut qui sibijpsis, metu alicuius atrocissimi delicti, mortem consciuerunt, deferuntur ad fiscum. l. 1. ff. de Iure fisc. Et qui illam pecuniam exigit, procurator fisci dicitur, qui excusatur ab onere Tutelæ &c.

VERS. *Nec anni.*

Nam alioqui si quis aberat Reip. causa, post reditum habebat uacationem anni, infra quem non poterat uocari ad tutelam. Hoc intellige de noua tutela suscipienda, non autem de suscepta.

§ Item Romæ.

Licet excusentur Grammatici, Medici & Rhetores, artes in sua patria exercentes, non tamen omnes excusantur, sed adhibetur certus numerus pro magnitudine Ciuitatum, in quibus degunt.

In minoribus enim ciuitatibus quinq; Medici, tres Rethores siue Sophistæ, & totidem Grammatici, In maioribus septem Medici, quatuor Rhetores, & totidem Grammatici. In maximis autem ciuitatibus, decem Medici, quinq; Rhetores, & totidem Grammatici à tutelis & curis excusantur, & ultra illorum numerum non admittitur excusatio. l. si duas §. Grammatici. ff. eodem.

Philosophi quoq; qui suam artem profitentur, excusantur quotquot fuerint. Non enim certus numerus præfigitur, cùm pauci sint, qui philosophentur. l. sed & reprobari. ff. eodem. De Theologis non est dubium quin sint excusati, quia de Iure Ciuili & Canonico, ab omnibus oneribus & officijs ciuilibus sunt exempti, ut habetur in multis locis. C. de Episcop. & cleri. Iuxta illud: Nemo militans Deo, implicet se negocijs secularibus. Iuris autem professores non excusantur à tutelis, nisi Romæ legerint. d. l. sed reprobari §. fin. uel nisi à

Iuris professores non excusantur à tu

consilijs

consilijs principum fuerint. l. Iurisperitos. ff. eod. Nec etiam excusantur Mathematici, qui docent Musicam, Arithmeticam, Geometriam, & Astronomiam. l. Geometræ. ff. eod. Vide glos. hic in uerbo Grammatici.

Iuris possessores non excusantur à tutelis, nisi Romæ legerint.

VERS. *Non appellant &c.*

Scilicet à datione, cùm se excusare possint. Si tamen excusatione proposita sententia feratur, in qua grauaretur, posset appellare. l. cum in una ℌ Tutor. ff. de appel.

ℌ *Qui autem excusare se uolunt.*

Hic ℌ continet tempus infra quod admittitur excusatio, si qua potest produci. Tu autem ita intellige illam computationem, quòd primo tutores uel curatores dati, si habitant in urbe, siue intra centesimum miliare ab urbe, habeant 50. dies ad excusationem, si uerò ultra centum miliaria habitauerint, pro qualibet dieta 20. miliaria, & ultrà illas dietas 30. dies ad excusationem haberent, postquam cognouerint se tutores datos. Ex hoc tamen uidetur sequi, illorum, qui longius absunt, conditionem esse deteriorem, quàm eorum qui habitant in urbe, aut propè urbem, ueluti si quis esset ducentis miliarijs ab urbe, haberet pro qualibet dieta 20. miliaria, & sic decem dies infrà quos possit proficisci Romam, & ultra illos decem dies adhuc 30. quibus simul computatis, extarent 40. dies, cum in urbe, aut prope urbem habitantes 50. dies continuos habeant, quod tamen esset iniquum. Ideo dicit l. scire oportet ℌ aliud. ff. eod. illam computationem de 30. dieb. esse intelligendam, si tutores habitauerint quadringentis & quadraginta miliarijs ab urbe. Ibi enim haberent 20. miliaria pro dieta, & sic 22. dies, ad profectionem itineris, et ultrà illos 22. dies, alios 30. sicuti hic textus dicit, & computarentur 52. dies continui. Quare uides illam computationem de 30. diebus ad eos qui intra quadringenta & quadraginta miliaria habitant, non pertinere. Cùm ipsi quoq; habeant 50. dies ad excusationem, sicuti mens ℌ nostri in fi. uult, dum dicit: Ne minus sint quàm 50. dies. Licet uerba aliud uideantur sonare.

Computatio dierum intrà quos exceptiones opponere licet.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET Curatoribus. Tit. XXVI.

SAEPE contingit, quòd tutores & curatores in administrationibus habentur pro suspectis. Ideo Imperator illam suspitionem hic tractat.

Est autem suspectus tutor siue Curator, qui non administrat bona fide, sed dolo & fraudulenter. Differunt tamen hic tutor & curator. Quia tutor à pupillo tutela durante & nondum finita, tan-

Vnde colligitur suspicio. ta, tanquam suspectus accusari non potest. Curator uerò potest, etiam durante cura. Et colligitur illa suspicio contra tutorem & curatorem potissimum ex dolo, mendatio ac denegatione alimentorum, ut hic. Hæc autem accusatio est publica, Ideò quilibet accusare potest tutorem suspectum, etiam mulieres, pupillo tamen aliqua ratione uel sanguinis, uel familiaritatis iuncta ℌ consequens, hic titulo nostro. Modò probent dolum. Et fit accusatio coram illis ipsis magistratibus qui tutores dare possunt ℌ Datum, hic titulo nostro.

CAVSA finalis est, ut Tutor remoueatur.

EFFECTVS sunt, primò quòd lite contestata, interdicitur suspecto administratio ℌ si quis autem suspectus, hic titulo nostro. Secundò quòd conuictus de dolo, remouetur tanquam suspectus, etiamsi paratus sit satisdare, rem pupilli saluam fore, & fit infamis ℌ Nouissimè, hic titulo nostro.

VERS. *Dummodo meminerimus famæ eius parcendum.*

Quare parcendum famæ patronorum. Quia libertus in libello non debet exprimere dolum patroni, propter reuerentiam quam debet patrono. Sed tantùm generaliter accusare, quòd malè & negligenter res suas administrauerit. Et hoc casu non fieret infamis, cùm propter dolum non condemnetur per sententiam, ex quo in libello de dolo non sit facta mentio. Vide Bart. in l. Hæ enim in fin. princip. ff. eod.

VERS. *Quinimio & mulieres.*

Quomodo mulieres possunt accusare. In hac accusatione est speciale in fauorem pupillorum & adultorum, quòd mulieres admittuntur. Alioquin enim huiusmodi & similia uirilia officia per Edictum Prætoris eis interdicta sunt, ne contra pudicitiam sexui congruentem, alienis causis se immisceant. Huic autem Edicto Calphurnia improbissima mulier, quæ inuerecundè postulabat, & Magistratum inquietabat, causam dedit. l. 1 ℌ secundo loco, cum ℌ sequenti. ff. de postulando.

FINIS LIBRI PRIMI INstitutionum Imperialium.

IN LIBRVM

IN LIBRVM SECVNDVM INSTITVTIONVM.

DE RERVM DIVISIONE, ET ACQVIRENDO ipsarum dominio. Tit. 1.

IN HOC LIBRO TRACTATVR SECVNdum membrum diuisionis suprà traditæ, de reb. scilicet. Est autem res, generalissimum nomen, cuius appellatione, non tantùm ipsa res, sed etiam causæ & fructus rei, Item Iura & seruitutes ipsi rei debitæ, ueniunt. l. rei appellat. cum glos. ff. de uer bo. sign. Sunt autem triplices res. Res.

Quædam sunt in patrimonio nostro, quæ scilicet dominio nostro subijci possunt, ut res corporales. De quibus infrà tractatur in §. singulorum, usque ad finem tituli nostri.

Quædam uerò sunt extra patrimonium nostrum, quę nostro dominio subijci non possunt, ut res communes, & nullius, quales sunt sacræ, sanctæ, & religiosæ. De quibus tractatur à principio tituli usque ad §. singulorum.

Quædam uerò sunt nec in, nec extra patrimonium nostrum, quales sunt seruitutes urbanorum et rusticorum prędiorũ, ut iter, actus, uia, aquęductus, usufructus, quæ per se non possumt esse, cùm hęreant in alia aliqua re, ut colligitur ex l. 1. ff. de usufru. lega. & l. Rectè dicimus. in princ. ff. de uerb. signifi. Et de ijs tractabitur usq; ad tit. de usucapio. exclusiuè. Quia autem quędam res dominio nostro subijciuntur, de dominio præmittemus.

DE DOMINIO.

EST itaq; dominium Ius perfectè disponendi de re corporali, si rei copiam habeas, sin minus, uendicandi, nisi uel lege, uel conuentione prohibearis. Genus istius definitionis est ius. Reliqua omnia posita sunt ad differentiam aliarum specierum Iuris, ut adoptionis, patrię potestatis, possessionis, usucapionis, præscriptionis, obligationis, actionis &c. Dico autem perfectè disponendi, ad differentiam possessionis, quæ est ius insistẽdi. Item ad differentiam aliarum specierum Iuris, possessor enim non potest perfectè disponere. Dico de rebus corporalib. quia rerum incorporalium, ut seruitutum, & similium, propriè nullum est Ius. d. l. Rectè dicimus. ff. de uerb. significa. Ideo is cui seruitutes debentur nõ

dicitur habere earum dominium, sed Ius in re aliena. Dico si rei copiam habeas, quia dominus rerum suarum copiam habens, dicitur moderator & arbiter rerum suarum. Ideo intellige, si rei copiam habes, hoc est, si rerum tuarum administratio sine controuersia ad te pertinet. Dico Sin minus, uendicandi, quia is qui res suas non possidet, utputa per alium spoliatus, utique de eis perfectè disponere non potest. Poterit tamen eas à possessore quolibet uendicare. Dico nisi lege prohibearis, quia pleræque personæ licet dominium rei habeant, tamen non possunt pro libito tractare. Exemplum: Maritus est dominus dotis, & tamen eam alienare non potest, quia lex prohibet ℔ Nam dotale, infrà. Quibus alien. licet, uel non. Item pupilli, furiosi, prodigi quoque sunt domini rerum suarum, & tamen non possunt de eis disponere, lege prohibente ℔ Vnde in his, suprà de author. tutor. l. Is cui bonis. ff. de uerbo. obligat. Dico nisi conuentione prohibearis, Quia si uenditor pactum in contractu apposuit, de re non uendenda, efficit illud pactum adiectum, quòd emptor utcunq; dominus rei sit factus, rem alienare non possit. Vide doct. in ℔ duo fratres. l. qui Romæ. ff. de uerbo. obligat. Idem dic de debitore, qui creditori suo rem aliquam pro debito obligauit, quia is utcunq; sit dominus rei obligatæ, non tamen potest de ea disponere, quia conuentio obstat. Est autem dominium duplex: directum & utile. Directum dicitur, quod est sine fructu, cum spe tamen consolidationis, quale est, quod habet dominus feudi, siue Emphiteosis. Vtile dicitur, quod habet uasallus, siue Emphiteota. Plenum autem is habere dicitur, qui habet utrumq;, ut est in omnibus bonis allodialibus & hæreditarijs.

Directum. *Vtile.* *Plenum.*

Cognata. Cognata dominij sunt, quasi dominium, & Ius in re. Quasi dominium habet is, qui rem aliquam ab eo, qui non erat dominus, quem tamen putauit esse dominum, ex iusta causa, ut emptionis uel donationis, & bona fide acceperit, id est, nesciens rem alienam esse. Dicitur autem ideo quasi dominium, quia is qui non est dominus, dominium quod non habet, in alium transferre non potest, Iuxta regulam. Nemo. ff. de reg. Iur.

Effectus. Effectus quasi dominij est, quòd mediante præscriptione & usucapione, quę facit quem uerum dominum, & interim si quasi dominus rem amiserit, habet actionem Publicianam, ad repetendam rem amissam, de quib. infrà. Ius in re habet creditor in pignore, licet enim dominus pignoris uideatur creditor, tamen non est dominus, sed tantũ habet Ius pignoris. l. pignus. C. de pig. Actio. Idem dic de seruitutib.

Ius in re habere.

Causę. Causæ dominij sunt duplices. Aut enim de Iure gentium acquirimus, aut de Iure ciuili. Causę Iurisgentiũ sunt occupatio, captiuitas, procreatio

procreatio &c. de quibus hic in tex. Causæ uerò Iuris Ciuilis subdiuiduntur. Aut enim acquirimus per uniuersitatem, ut aditione hæreditatis, agnitione bonorum possessionis & hæreditatis. Aut acquirimus sigillatim, ut usucapione, præscriptione, legato, fideicommisso singulari. De quibus suo loco.

Effectus dominij sunt, quòd dominus potest disponere de re sua pro libito si habet, & non prohibetur lege uel cõuentione. Cùm qui libet in rè sua sit moderator & arbiter. l. in re mandata. C. Mandati. Secundo, si nõ habet rei copiã, potest uendicare, à quocũq; possessore possessa fuerit ℣ Namq; agit. uers. Aut cum eo. infr. de actionib. *Effectus dominij.*

Tollitur autem dominium. Primo si res nostras tradimus alteri animo alienandi. Secundo, Si quis bona fide id quod nostrũ est, possederit & usuceperit. l. Traditionib. C. de pact. Tertio, si res nostræ factæ sunt publicæ, sacrę, sanctę, uel religiosę, ut colligitur ex ℣ Item contrà. infr. de inutilib. stip. *Quib. modis tollatur dominium.*

ENARRATIO Textus.

Hunc tit. poteris docendi causa diuidere in duas partes principales. In prima habes diuisiones rerũ, quòd scilicet sunt quintuplices: Cõmunes, publicę, uniuersitatis, nullius, et singulorum. In secũda in ℣ singulorũ habes causas, quib. res de Iure gentium fiunt nostrę. Tu res ita diuide breuibus. quòd sunt duplices: Corporales & Incorporales. Corporales sunt, quæ sui natura tangi possunt, ut fundus, homo &c. De quib. loquitur totus iste titulus. Et subdiuiduntur. Quædam enim sunt diuini Iuris, quędam humani. Diuini Iuris sunt res sacræ, sanctę, religiosæ, quę nullius dominio subijciuntur. Res humani Iuris subdiuiduntur in cõmunes, publicas & priuatas. De quib. suo loco. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt quæ in Iure consistunt, ut seruitutes &c. De quibus infrà. tit. proximo. *Res diuini Iuris.*

℣ *Et quidem naturali Iure communia.*

Dicuntur communia, eò quòd non tantùm hominibus, sed omnibus animantibus sunt usi. Ita tamen communia sunt, quo ad ipsum continens. Contentum enim à continente separatum desinit esse commune, sed fit priuati Iuris, & cedit occupanti. Exemplum: Mare est continens aquæ, piscium, gemmarum, &c. Si quis ergo hauserit aquam ex mari, aut pisces cœperit, siue gemmas inuenerit, illæ statim fiunt occupantis post separationem à continenti. Idem dic de aëre. Et hic uides usum istarum rerum omnib. ęquè patere. Ipse autem res, communes permanent Iure naturali, nec possunt alicuius dominio subijci, nisi longissima prędscriptione in mari & littore maris id fiat. Sicuti uidemus in Venetis, qui partem maris occupauerunt, & Iurisdictionem in eo consecuti sunt. Vide Bar. in l. Iniuriarum ℣ si quis. ff. de iniurijs.

VERS. *Et ædificijs se abstineant.*) Ædificia enim in littore maris structa, ædificantium sunt, & non communia, modò decreto Iudicis extructa sint, & publicis usibus non obsint, alioqui manu prohiberi potest ne fiant. l. Quamuis. ff. de acquir. do.

VERS. *Quia non sunt Iuris gentium.*

Ius gentium hic sumitur pro Iure naturali, sicuti etiam Ius naturale sumitur pro Iure gentium, ut ℣ sed naturalia. suprà de Iure Nat. gent. & Ciuili.

℣ *Flumina.*

Flumina sunt duplicia: Publica & priuata. Priuata, quæ interdum aquis deficiunt, & quorum proprietas à singulis acquiri potest. Publica uerò dicuntur, quæ perennia sunt, ut Rhenus, Albis, Mogonus, Danubius, &c. l. 1. ff. de flumi. Et de illis loquitur textus noster. Quilibet enim in eis piscari potest, nec ab aliquo prohiberi. l. fin. in fin. princi. ff. de usucapio. Nisi quis fortè continuè in quasi possessione istius Iuris fuerit, quòd solus pluribus annis in publico flumine piscatus sit, tunc potest alios prohibere. l. si quisquam. ff. de diuers. & temp. præscript. Molendinæ tamen sine principis siue magistratus authoritate in publico flumine fieri non possunt, neque etiam aqua abduci potest, ne nauigationi officiat. l. Quo minus. & ibi Bart. ff. de flumi.

Et portus.

Portus. Ripa. Portus est conclusus locus, quo importantur & exportantur merces. l. Portus. ff. de uerbo. signific. Ripa uerò est id, quod fluminis alueum continet, naturalem cursus sui rigorem tenens. l. 1. ff. de flumi.

℣ *Riparum quoque.*

Differentia inter littus & ripam est primo, quòd littus est maris, ripa uerò fluminis. Secundo, quòd usus littoris omnibus communis est, Proprietas uerò nullius. Vsus uerò arborum in ripa natarum quoq; communis est omnibus, Ita quòd quilibet in ripa fluminis poterit stare, piscari, nauesq; arboribus alligare. Proprietas tamen riparum & arborum priuata est, hoc est eorum, qui prope flumen prædia possidēt. Poterit autem dubitari, quę sit ratio, quòd flumina sunt publica, etiam quo ad proprietatem, ripæ uerò non quo ad proprietatem. Respondeam esse rationem, quòd ripæ hominum cultura, & labore incrementum accipiunt, Flumina uerò per se fluunt, sine facto hominis. Ex quo ergo prędia possidentes muniunt ripas, ne impetus fluminis in prædia irruat, Iure quoque proprietas illarum ad eos spectare debet, quia ubi est onus, ubi quoq; debet esse commodum ℣ Quia plerunq; suprà, de legit. patro. tutela.

Flumina publica, ripæ uerò non.

Res communes & publicæ differunt.

Res communes secundum Angel. differunt à publicis, quòd illæ nunquam

nunquam in alicuius dominio fuerunt, sed sunt relicta communia, secundum ius suum naturale primæuum. Publicæ uerò, ut flumina & portus interdum subiiciuntur dominijs circumiacentium, sicuti colligitur ex l. quòd in littore. ff. de acquir. rer. domi. Res autem publicæ differunt à rebus uniuersitatis, quòd illarum usus est omnium populorum simul, qualescunq; sint. Vsus uerò uniuersitatis quoque communis est, sed tantùm illorum hominum, ubi res uniuersitatis sunt sitæ.

℣ *Sacræ Res.*

Res sacræ sunt, ut textus hic dicit, quæ ritè per pontifices consecratæ Deo sunt. Et sunt duplices. Quædam enim dedicantur ad usum & cultum diuinum simpliciter & immediatè, ut calices, libri, ornamenta &c. Et illæ alienari non possunt, nisi causa pietatis, ut si alienentur pro redemptione captiuorum, uel sustentatione pauperum tempore famis, iuxta regulam: Aurum habet Ecclesia, non ut seruet, sed ut eroget, & subueniat in necessitatibus. c. Aurum. xij. quæst. ij. & l. sancimus la. 1. C. de Sacros. Eccles. Vel si Ecclesia habet superflua uasa, & debent, & possunt alienari. Autentica præterea, C. de sacro sanct. Eccles. Quædam uerò res sacræ non dedicantur simpliciter ad cultum diuinum, sed pro sustentatione ministrorum Ecclesię. Et illę possunt alienari, si conditio Ecclesiæ inde fit melior, uel alioqui Ecclesia grauata est ære alieno, nec potest de mobilibus satisfieri ℣ Hoc autem in Autentico de alie. & Emphit. collat. ix.

In alienatione autem requiruntur tria. Primo causæ cognitio, ut scilicet superior Prælatus examinet, utrum alienatio expediat Ecclesiæ, nec ne. Secundo consensus, seu authoritas Prælati Ecclesiæ, secundum Panor. in c. Statuimus, extrà. de transact. Tertio consensus totius Cleri siue Capituli. c. Placuit. xij. quæsti. ij. c. fin. extrà. de reb. Ecclesiast. non alienan. Qui autem his nõ obseruatis alienauerit, siue occupauit, punitur de Iure Canonico, & Ciuili. Pœna Iuris Canonici est, quòd habentur pro sacrilegis, & excommunicantur. c. omnes Ecclesiæ 17. q. 4. Pœna Iuris Ciuilis est. quòd Ecclesia rem alienatam uendicat pretio non reddito. Autentica, qui res. C. de sacrosanct. Eccles. Si tamen res aliqua esset ad pium usum relicta, qui deprehenditur illicitus, debet in alium usum pium & licitum conuerti. l. legatum, & quæ ibi notantur. ff. de usu & usufructu legato. *Res ad pium usum relicta.*

Effectus rerum sacrarum est, quòd sine causæ cognitione temerè in prophanum usum conuerti nõ potest. l. Sancimus. de sacrosanct. Eccles.

℣ *Religiosum.*

Hodie illatione mortui siue cadaueris, simpliciter locus non fit

religiosus de Iure, sed requiritur authoritas Episcopi, sicuti constat.

¶ Sanctæ quoque Res.

Sanctum. Sagmina. Sanctum est, quod ab iniuria hominum, defensum atq; munitum est, dictum à sagminibus. Sagmina enim herbæ sunt, quas legati populi Rom. ferre solebant, ne quis eos uiolaret, l. sanctum. ff. de rerum diuisio.

¶ Singulorum.

Quot modis consequimur rerum dominium. De rebus quæ in dominium nostrum uenire non possunt, diximus. Nunc de rebus priuatis, quarum dominia consequi possumus, dicemus. Consequimur autem earum dominia duobus modis, de Iure gentium, & de Iure Ciuili. In hoc ¶ usq; ad finem tituli tractat de modis Iuris gentium. Et deinde à titulo de usucapione usq; ad titulum de obligationibus tractat modos Iuris ciuilis.

¶ Feræ igitur bestiæ.

Primus acquisitionis modus. Venatio quid Primus modus siue causa acquisitionis rerum priuatarum de Iure gentium, est occupatio, quæ continet quinq; species: Venationem, piscationem, aucupium, captiuitatem, in bello scilicet publico iusto, & inuentionem. Est igitur uenatio occupatio bestiarum ferarum de Iure gentium permissa. Nisi aliqua longiss. præscriptione hoc Ius in aliquo loco solus acquisierit. Dico ferarum, quia qui mansuetas occupat, furtum committit. Dico Nisi aliquã longiss. etc. Quia si quis solus in aliquo certo loco longissima tempore uenatus fuerit, potest alios prohibere, ut colligitur ex l. si quisqua. ff. de diuer. & temp. præscr. Et licet Imperator hic indistinctè permittat uenationem, tamen de Iure consuetudinario Feudorum, illa facultas est restricta ad ursos, apros & lupos ¶ Nemo de pace tenen. in usib. feud.

VERS. *Quod enim ante nullius.*

Res nullius sunt duplices: Primò natura, ut feræ bestiæ, uolucres, pisces, & illæ conceduntur occupanti. Secundò uocantur nullius, existimatione siue censura hominum, ut res sacræ, sanctæ, de quibus loquitur text. in ¶ Nullius, suprà eod.

Integrare) Apibus adhuc in arbore pendentibus cum fauo.

Glo. in uerbo, Talis regula in ¶ pauonum.

Tria animalium genera. Dic secundum glos. hic in uerbo Talis. Quòd tria sunt genera animalium. Quædam sunt prorsus fera, ut lupi, apri &c. & illa conceduntur occupanti, iuxta ¶ feræ igitur bestiæ, suprà eod. Quædam natura quidem fera sunt, sed tamen diligentia hominum mansueta reddita. Et illa tum fiunt occupantium, quando constat abijsse animo non reuertendi, de quibus in ¶ ceruos, hic titulo nostro.

Quædam sunt natura mansueta, ut gallinæ, anseres &c. Et illa per oc-

per occupationem non fiunt occupantis, de quibus loquitur ℌ Gallinarum, hic titulo nostro.

VERS. *Et qui lucrandi animo &c.*

Furtum enim non esset, si detineret, non tamen animo lucrandi, Ad hoc enim ut furtum sit, requiritur dolus & fraus, ut infrà dicemus.

VERS. *In littore maris.*

Dicitur notanter, in littore maris, quia lapilli & gemmæ ibi nati, in nullius bonis unquam fuerunt, igitur cedunt occupanti. Idem dic de alijs rebus natis in publicis siue communib. locis, secus si quis gemmas, aut alias res, in alio loco, quàm ubi natæ sunt, inuenerit, tum enim non fiunt inuentoris, cùm prius dominum habuerint, qui eas amisit. Ideoq; restituere debet. Si uerò retinuerit, furtum committit, Quia animo lucrandi rem alienam contrectat.

ℌ *Præterea.*

Secundus modus generalis Iuris gentium, quo rerum dominia consequimur, est accessio, quæ fit duobus modis. Quandoq; enim accedit rebus nostris, & nostrum fit sine hominum labore & industria, quandoq; per humanum laborem & operationem. Prima accessio est duplex, Continua, & Discreta, Discreta est, quando ex animalibus nostris, ut uaccis, ouib. gallinis &c. quid procreatur, Continua uerò fit per alluuionem. Item si in insula in flumine publico nata fuerit, uel flumen dereliquerit alueum. Est autem alluuio propriè quando flumen paulatim detrahit fundo alicuius, & fundo alterius adijcit, ita quòd non poterit animaduerti, quid quouis momento adiectum sit, Ideoq; illa accessio fit eius, cuius fundo adijcitur, siue lapides, siue ligna, siue gemmas, siue aurum adiecerit, modò terræ inhærent, & oblita sint. l. adeo ℌ preterea. ff. de acquir. rerum. ut Bart. in tracta. de alluuio. in principio.

Secundus modus generalis quo rerum dominia consequimur.

Accessio est duplex.

Secundo accessio, quæ scilicet fit cum hominum labore & industria, fit multis modis, ut commixtione, ædificatione, implantatione, fatione, scriptura, pictura &c. de quibus infrà in text. ordine.

ℌ *Insula.*

Insula dicitur propriè locus, qui undiq; aquis circumdatus est, siue sit in mari, siue in flumine, ut hic in glos. in uerbo insula. Et est duplex, Naturalis, & Accidentalis siue Casualis. Naturalis est quæ non fit casu, sed perpetuò ferè fuit, quales sunt Creta, Rhodus &c. Et de illis non loquitur textus noster. Casualis siue Accidentalis dicitur, quæ uel in mari, quod tamen rarò fit, uel in flumine nascitur. In mari nata, quia nullius est, cedit occupanti, quo ad dominium, & in hoc casu loquitur ℌ noster. Iurisdictio tamen spectat ad illum,

Duplex insula.

qui mare distinguit, ubi nata est. l. Insulæ, cum glos. ff. de Iud. In flumine uerò nata Insula eorum fit ipso Iure, qui propè flumen prædia possident, quo ad dominium. Iurisdictio tamen ad dominum illius territorij pertinet. l. adeo ℣ Insula. ff. de acquir. rerum domi.

VERS. *Scilicet pro modo latitudinis.*

Id est, fit mensuratio insulæ, respectu utriusq; possidentis prædia circa flumen. Et si fuerit in medio fluminis orta, cedit cuiq; dimidia pars insulæ. Si autem in una parte ripæ duo prædia possederint, diuiditur dimidia pars insulæ proportionabiliter ratione creditorum.

Si uerò in littore fluminis orta fuerit, ita, quòd uni sit propior, ab altero uerò longius distet. Iterum fit mensuratio, & cedit unicuique sua pars, pro ratione proportionis, hoc est, is ad cuius prædium inclinat Insula, plus acquirit quàm alter, qui est remotior.

℣ *Cum ex aliena.*

Prima species accessionis. Specificatio.

Sequitur nunc accessio, quæ fit per nostrum laborem, cuius prima species est specificatio. Est autem specificatio, quando quis ex aliena materia bona fide speciem conficit, ut ex alieno auro annulum. Quæritur autem uter sit dominus speciei, an is, cuius fuerit materia, an specificans. Et distingue. Aut species potest reduci ad rudem materiam, sicuti annulus potest reduci ad aurum. Et habet dominus materiæ actionem ad exhibendum, ut scilicet exhibeatur species, & reducatur ad priorem materiam, quo facto habet rei uendicationem, qua consequitur suam materiam. l. In rem ℣ si quis, & ℣ Item quæcunq;. ff. de rei uendicat. Aut species non potest reduci ad rudem materiam, ut si quis ex alieno frumento coxerit panes, ibi panes non possunt resolui in frumentum. Et tunc distingue. Aut specificans fuit in bona fide, id est, nesciuit frumentum esse alienum, & fit dominus speciei. Tenetur tamen domino materiæ actione in factum ad æstimationem materiæ. d ℣ Item quæcunq;. Aut specificans fuit in mala fide, id est, sciuit materiam esse alienam. Et datur domino materiæ actio ad exhibendum, & deinde Rei uendicatio. Quia si quis sciens ex aliena materia aliquid conficit, uidetur operam suam domino materiæ donasse. l. Cuius per errorem. ff. de reg. Iuris.

In uerbo, Species aliqua.

Hic nota Iurisconsultis esse speciem, quod Dialecticis est individuum, ut cùm dico: Promittis mihi Pamphilum, promissio speciei est. Sicuti cùm ita stipulor: promittis mihi hominem, promissio generis est.

℣ *Quod si partim.*

Secunda species accessionis.

Secunda species accessionis in specie est commixtio siue Confusio. Fit autem Commixtio, quando quis partim ex sua, partim ex aliena materia

liena materia speciem facit. Exempli gratia. Si quis furaretur Titio frumentum, & uendiderit Sempronio, Sempronius licet bona fide emerit, nesciens scilicet frumentum esse furtiuum, tamen non fit dominus frumenti. Cùm uenditor, fur scilicet, dominium non habuerit. Igitur manet frumentum alienum, scilicet illius, cui surreptum erat. Iam si Sempronius illi frumento à fure empto suum immiscuerit, & panes coxerit &c. quæritur quid iuris sit in illa commixtione, cùm materia specierum, partim specificantis, partim uerò aliena fuerit. Et distingue. Aut ex commixtione fit certa species, cuius materia separari non potest, ita ut sciatur, quæ pars cuiusq; fuerit, ut uinum, annulus &c. Et subdistingue. Aut commixtio est facta uoluntate solius specificantis bona fide, nesciente illo qui fuerit dominus partis materiæ, & fit specificans dominus speciei, quia concurrunt duæ rationes, uidelicet opera sua, id est, specificatio, & pars quoq; materiæ quam adhibuit, Et in hoc casu loquitur ℣ Quod si partim, hic titulo nostro. Dominus tamen partis materiæ, habet actionem in factum ad æstimationem, per regulam: Nemo cum alterius iactura locupletetur. l. Nam hoc natura. ff. de condict. indeb. Aut est facta commixtio cum consensu, siue uoluntate utriusque, tam specificantis quàm alterius: siue est facta commixtio casu, id est, neutro sciente, & fit species ex commixtione facta communis, daturque actio utriq;, communi diuidundo. l. Idem Pomponius in principio. ff. de Rei uend. Et in hoc casu loquitur ℣ si duorum, hic titulo nostro. Si autem est facta commixtio materiarum, sed singula corpora suam substantiam retinuerunt, ut si frumentum meum alieno commisceatur. Et tunc quoq; subdistingue. Aut frumentum est mixtum uoluntate utriusq;, & fit commune, competitq; actio, communi diuidundo. d. l. Idem Pomponius in principio. Aut est mixtum casu, id est, neutro sciente, siue uoluntate unius tantùm, altero nesciente. Et subdistingue. Aut frumentum extat. Et tunc, aut apparet quantum cuiusq; fuerit, & habet uterq; rei uendicationem, ad repetendum id, quantum de suo aceruo frumenti accesserit. d. l. Idem Pomponius. Aut non apparet quantum cuiusq; fuerit, & iudex ex officio suo æstimabit quãtum cuiq; reddi debeat. ut hic in ℣ sed si ab alterutro. Si uerò frumentum consumptum fuerit. Et iterum subdistingue. Aut fuit consumptum bona fide, & tunc si constiterit quantum cuiusq; fuerit, datur utilis actio ad æstimationem illius consumpti, ex mente. l. qui occiderit ℣ si quis alienum. ff. ad l. Aquili. Si uerò non constiterit quantum cuiuscunq; fuerit, committitur arbitrio iudicis, qui ex officio decernit, quantum cuique debeatur. arg. d ℣ sed si alterutro, hic titulo nostro. Aut malè consumptum est, & furtum commisit consumens.

Distinctio.

Quia

Quia scienter contrectauit rem alienam, animo lucrandi. Ideoq; furti actione tenetur.

VERS. *Condici possunt, in* ℣. *si quis tamen alienam.*

Dominus cui res surrepta est habet quatuor actiones.

Id est, potest agi contra furem actione personali ℣. Appellamus, infrà de actionibus. Et nota obiter dominum, cui res surrepta est, habere quatuor actiones. Prima est actio ad exhibendum, quæ est quasi præparatoria rei uendicationis, nempe qua agitur contra possidentem, ut exhibeat rem, & det inspectioni. Secunda est rei uendicatio, qua rem ipsam, si extat, à quouis possessore repetit. Tertia est actio furti, qua consequitur duplum uel quadruplum, secundum Ius antiquum, & quoq; rei persecutionem habet. De qua infrà. Quarta est conditio furtiua, qua consequitur rei extinctæ æstimationem.

℣. *Cùm in suo solo.*

Tertia species accessionis.

Tertia species accessionis est ædificatio. Fit autem ædificatio de qua hic loquimur duobus modis. Aut enim quis in suo solo ædificat ex aliena materia. Aut in alieno solo, ex sua materia. Primo casu dic. Aut ędificans ędificat bona fide, id est, nescit materiam esse alienam, & sit dominus ædificij, quia ædificium cedit solo. Tenetur tamen domino materiæ actione de tigno iniuncto, qua consequitur duplum. Si uerò ædificium dirutum fuerit, & nondum consecutus est duplū, habet actionem ad exhibendum, & rei uendicationem, qua repetit suam materiam. Idem Iuris est in eo qui habet tignum iniunctum, licet ipse non iniunxerit, ut hic in glos. in uerbo de tigno iniuncto. Aut ędificat mala fide, et agitur contra eum actione ad exhibendum rei uendicatione, actione furti, condictione furtiua, & actione de tigno iniuncto. l. 1. in fin. & l. fin. ff. de tig. iniunct. & glos. hic in uerbo de tigno iniuncto. Secundo casu, quando ædificat in alieno solo ex sua materia. Et subdistingue. Aut ædificat mala fide, sciens scilicet solum alienum, & uidetur domino soli donare illam materiam, l. Cuius per errorem. ff. de regu. Iuris. Ideoque cedit tale ædificium solo, nec uendicatur materia, etiamsi sit dirutum ædificium, & de illo casu loquitur ℣. & ex diuerso, hic titulo nostro. Aut bona fide, & non tenetur domino soli restituere ædificium, nisi soluerit dominus præcium materiæ, & fabrorum mercedes, Iuxta regulam: Nemo locupletetur cum alterius iactura. Et in hoc casu loquitur ℣. certe, hic tit. nostro.

℣. *Si Titius alienam plantam.*

Species accessionis in speciem.

Est planè eadem ratio cum implantatione & scriptura, quæ est cum ædificatione. Sicuti enim ædificium cedit solo, ita quoq; planta & frumentum solo, & scriptura chartę cedit. Et sicuti sciens alienum solum esse, ædificando de sua materia, ædificium domino soli facit,

& sicuti

& sicuti ædificans bona fide in alieno solo, potest petere expensas & æstimationem materiæ: Sic quoque plantans & serens bona fide in alieno solo, petit à domino soli impensas & pretium seminis siue plantæ.

¶ Si quis in aliena tabula.

Ratio diuersitatis est, quòd scriptura cedit chartæ, & tabula picturæ, quia olim cùm non erat papyrus, chartæ multo præcisiores scripturis erant. Picturæ autem propter sumptus colorum semper erant prętiosiores quibuslibet tabulis. Ideo utrinq; uilius præciosiori cedit.

¶ Si quis à non domino.

Est & alius modus acquirendi dominium. Perceptio fructum ex re aliena, bona fide possessa, ut intelligas, pone casum hoc modo: Titius emebat fundum à Sempronio bona fide, cùm tamen fundus nõ esset Semproniĩ, & sic traditione non potuit transferri dominium in emptorem, quia uenditor non erat dominus. Certum tamen est quòd per possessionem longi temporis, id est, decenniĩ, et sic per prę scriptionem, potuit assequi dominium, si ergo interim priusquam fundus emptus pręscriberetur, à uero domino uendicatus fuerit, quęritur an emens & sic possessor bonæ fidei teneatur quoq; ad fructus quos inde percepit. Et distingue. Aut quæritur de naturalibus fructibus, qui sine industria hominum, & labore prouenerunt, ut de pomis, piris, & similibus. Et dic: Aut extant, & uendicat dominus à bonæ fidei possessore. Aut sunt consumpti, & tenetur bonæ fidei possessor condictione sine causa, ad æstimationem in quantum factus est locupletior. Aut quæritur de industrialibus fructibus, qui scilicet hominum labore & industria prouenerunt, ut frumentum, uinum &c. Et iterum distingue. Aut extant, & possunt uendicari per officium iudicis. l. certum ¶ Bonæ fidei. C. de rei uendi. Aut consumpti sunt, & planè nihil tenetur possessor. Pro cura enim & labore suo eos retinet, ut hic in ¶ nostro. Et hæc in bonæ fidei possessore procedunt.

Alius modus acquirẽdi dominium. Perceptio fructum.

Malę fidei autem possessor indistinctè tenetur de omnibus fructibus, tam naturalibus quàm industrialibus, de extantibus quàm consumptis. Similiter quoq; de perceptis & percipiendis, nisi habeat titulum. Tum enim excusatur de percipiendis.

¶ Is uerò.

Sicuti bonæ fidei possessor fructus industriales pro labore & industria suos facit, sic quoq; usufructuarius, & quoque Colonus. Differt tamen usufructuarius à bonæ fidei possessore. Primo, quia ad hoc ut fructus fiant usufructuariĩ, requiritur quòd aut ipsemet, aut alius

aut alius suo nomine eos à terra separet,& percipiat.l.si fur de cerpserit.ff.de usufructu. Bonæ fidei autem possessori cedunt fructus, à quocunq; fuerint separati.l.si usufructuarius messem.ff.Quibus mo. usufruct. amittatur. Secundo differunt,quòd usufructuarius facit omnes fructus suos,tam naturales quàm industriales.l. usufructu legato.ff.de usufructu.Bonæ fidei autem possessor tantùm industriales suos facit,non autem naturales.l.fructus.ff.de usuris.

VERS. *Eadem fere & de Colono dicuntur.*

Colonus est, qui sub certa annua mercede in pecunia numerata, uel alia materia,ueluti frumento,uino,&c.agros suscipit colendos.

Sicuti autem usufructuarius omnes fructus tam naturales, quàm industriales suos facit,Ita quoq; Colonus.Differt tamen colonus ab usufructuario,quòd fructus sunt coloni,à quocunq; fuerint decerpti.l.si apes ℌ fin.ff.de furt.Vsufructuarij uerò tum demum fiunt, cùm ipsemet, uel alius eius nomine à solo separauerit. d.l.si fur decerpserit.ff.de usufructu. Secundò differunt quòd hæres Coloni,eo mortuo in eius locum succedit, & fructus percipit ℌ fin. infrà de Locatio.& conductio.Hæres uerò usufructuarij,non item. per text. nostrum hic.

ℌ *Sed si gregis.*

Debet enim uti,frui,bona fide,sicuti diligens paterfamiliàs, salua rerum substantia.

ℌ *Thesauros.*

Thesaurus est depositio pecuniæ ab ignotis dominis, cuius non extat memoria.l.unica.C.de Thesaur.li.x.Dico ab ignotis dominis, & cuius non extat memoria, quia quando constat quis deposuerit, & quando deposita sit, thesaurus non est.Ideoq; si quis uel lucri, uel metus,uel custodiæ causa pecuniam absconderit,Inuentoris non fit. Qui autem inuenerit,sciens conditionem,& retinuerit,furtum committit.l.Nunquam nuda ℌ Thesaurus. ff. de acquir. rerum domini. Absconditis enim,uel eius hæredum manet. l. Thesaurus.ff.ad exhibendum.Si tamen quis talem pecuniam inuenerit,nesciens conditionem,et putans thesaurum esse,retinendo non committit furtum, quia non est in dolo,ut dicemus infrà de furtis.

Ad hoc autem ut scias quid Iuris sit de thesauris inueniendis siue quærendis,quorum non extat memoria. Distingue. Aut quærit,siue inuenit quis thesaurum in suo loco. Et subdistingue. Aut quæritur simpliciter,non adhibitis artibus magicis,& fit thesaurus inuentoris,siue casu inuenerit,siue inquirendo. Aut inuenit in loco sacro, uel religioso,& fit quoq; inuentoris,si non inquirendo,sed casu fortuito inuenit,d.l.unica.C.de thesaur.lib.x. d.l. Nunquam nuda ℌ Thesaurus

Si quis quærit in suo loco.

In loco sacro.

Thesaurus. ff. de acquir. rerum domi. & ℌ nostro hic. Aut non quæritur simpliciter, sed artes Magicæ adhibentur, & fisco debetur, si inuentus fuerit thesaurus. Glos. in uerbo, Arte, & ibi. Barth. in d. l. unica. C. de Thesaur. lib. x. Aut quis inuenit Thesaurum non in suo loco, neq; in loco religioso, siue sacro, sed inuenit in re aliena, siue in Cæsaris, siue Fiscali. Et subdistingue. Aut quis inuenit thesaurum casu, ut arando, uel aliàs terram alienam colendo, non tamen animo requirendi thesaurum, & fit dimidia inuentoris, dimidia uerò domini soli. Aut studiosè animo quærendi thesaurum inuenit, & tenetur domino soli inuentum restituere, puniturq; pœna extraordinaria. d. l. unica. C. de thesauris, lib. x. *In re aliena.*

ℌ *Per traditionem*

Alius modus Accessionis est traditio. Est autem traditio rei alicuius in aliquem translatio. Et sumitur duobus modis, Propriè & Impropriè. Propriè, quando res mobilis traditur, ut annulus, uestis, liber &c. Impropriè uerò in rebus immobilibus, quæ tradi uerè non possunt, sed fit inductio in possessionem, quæ pro traditione habetur. *Alius modus accessionis. Traditio per quam acquirimus rerum dominia.*

Obseruabis autem solam traditionem non satis esse ad transferendum dominium. l. Nunquam nuda. ff. de acquir. rerum domi. Quia primo requiritur, quòd tradens sit dominus rei traditæ, uel saltem quasi dominus. Iuxta regulam, Nemo plus Iuris in alium transferre potest, quàm ipse habet. Secundo, quòd sit persona habilis ad tradendum, ueluti non pupillus, non furiosus, non prodigus. l. 1. ff. de Curato. furiosi. Tertio, quòd præcedat causa uera, uel putatiua, ut causa emptionis, donationis, dotis, legati etc. Si uera causa præcesit, non est dubium, quin transferatur dominium. Si uerò putatiua præcessit, Distingue. Aut uterque putauit causam subesse, & transfertur dominium, uel quasi dominium per traditionem. Aut tradens putauit subesse causam, & accipiens sciuit nullam subesse, & accipiens hoc modo, furtum committit, quia sciens contractat rem alienam. l. si iussu ℌ 1. ff. de furtis. Aut accipiens putauit causam subesse, tradens autem sciens nullam subesse, & transfertur dominium, quia uidetur donare. l. Cuius per errorem. ff. de regu. Iur. Quarto, quòd res non sit prohibita alienari, ut res sacra, sancta, dotalis, liber homo &c. Et quia illæ utcunque tradantur etiam ex iusta causa, non tamen transfertur dominium. Quinto si traditio fuerit facta ex causa emptionis, requiritur quòd sit solutum pretium, aut alioqui uenditori, pignoribus uel fideiussorib. satisfactum ℌ uenditæ, hic tit. nostro.

VERS. *Sed si is.*

Quare ante solutum precium, uel sufficientem cautionem potest

uenditor rem uenditam tanquam suam uendicare. Nisi uenditor fidem emptoris sit secutus, uel emptor paratus sit in continenti pretiũ soluere, uel alijs modis uẽditori satisfacere, l. inciuile. C. de Reiuend. &c.

☞ *Alia sane.*

In uerbo: Quia palam) Nisi ex qualitate proiectionis intelligi possit res ita proiectas, quòd pro derelicto habeantur. Exemplum: Si quis libros apertos è naui in mare proiecerit, statim appareret eũcientem eos habere pro derelicto, Ideoq; cederent occupanti. Si uerò clausos, et inuolutos abijceret, uideretur non animo amittendi eiecisse, quare & etiam eius manent. l. falsus ☞ Si iactum. ff. de furtis iuncta. glo. hic.

DE REBVS CORPORALIBVS ET incorporalibus. Tit. II.

IN titulo præcedenti, explicatæ sunt multæ diuisiones rerum. In hoc autem titulo, habes aliam diuisionem, scilicet quòd quædam sunt Corporales, quędam Incorporales. Corporales sunt quæ de sui natura possunt tangi, ut fundus, prædium &c. Et sunt duplices. Quædam enim de sui natura sunt quidem tangibiles, quæ tamen propter impossibilitatem tangi non possunt. Qualia sunt corpora cœlestia. Item ea quę in Mari submerguntur. Et de ijs, licet sint res Corporales, tamen de eis iure nihil dispositum est, cùm dominio nostro subijci non possint. Quædam uerò ita tangibiles sunt, quòd à quouis facilè tangi & deprehendi possunt. Quales sunt ædes, fundi, & reliquæ res, quas habemus in nostro commercio: quæ quibus modis nostræ fiant de iure gentium, dictum est in titulo proximo. Quibus autem modis nostræ fiant, de Iure ciuili, audiemus infrà, in titulis de Vsucapio. de donatio. de Testamen. de Legat. de Fideicommissis. de Successione ab Intesta. de bonorum possessione, & in quibusdam titulis sequentib. Incorporales uerò sunt quæ tangi non possunt. Qualia sunt ea, quę in Iure consistunt, ut seruitus, ususfructus, usus, habitatio, usucapio, præscriptio, hęreditas, possessio, obligatio, actio &c. Quarum tractatio usq; ad finem trium librorum sequentium durat, & singularum explicationem suo loco audiemus.

VERS. *Quæ in Iure consistunt.*

Res incorporales in Iure consistere.

Ideo dicit, Res incorporales in Iure consistere, quia incorporalia cogitatione tantùm discernuntur, Quid enim sit hæreditas, tangi nõ potet, sed animus hominis percipit, ideo Iuris esse dicitur, quia per Ius substantiatur, creatur, & nominatur. Et licet contenta in hæreditate sint res corporales, ut fundi, prædia &c. Tamen ipsa hæreditas,

ditas, id est, ipsum Ius per se non est corporale quiddam. Ideo quoque possideri propriè non potest, sed quasi possidetur. Idem dic de reliquis rebus incorporalibus. Et sic nota obiter quòd continens nõ semper mutat naturam propter contenta.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM ET urbanorum prædiorum. Tit. III.

CONtinuatio ad sequẽtes tres titulos talis potest assignari: Dictum est in proximo titulo res incorporales eas esse, quæ consistunt in Iure, quales sunt seruitutes, hæreditas &c. quas Imperator ordine explicabit, & primo orditur à seruitutibus. Seruitus est Ius, quod habemus in re alterius, ut is patiatur aliquid, aut non faciat aliquid. l. Quotiens ℌ Seruitutum. ff. de seruit. Exempli causa: Si haberem iter in fundo Titij, oporteret eum pati, me ire per illum fundum. Vel si habeo Ius in ædib. uicini, ne fenestram faciat &c. me inuito fenestram facere non poterit, & il lud Ius seruitus uocatur, quia uicini ædes uel fundi, in hoc seruiunt ædibus, uel fundis meis. Dico in definitione, in re alterius, ad differentiam dominij, quod est Ius, quod habemus in rebus nostris, & non alienis. Est autem seruitus duplex: Realis & Personalis. Seruitus realis est, cùm res seruit rei, ut fundus fundo, domus domui, prædium prædio, pratum prato &c. Ideo realis dicta, quia personam non respicit, sed durat, etiamsi persona cui debetur, sublata fuerit. Et transit ad quemcunq; successorem, secundum gl. in l. 1. ff. de Seruit. Et sub diuiditur in seruitutes Rusticorum prædiorum, & urbanorum prędiorum. Rusticorum prædiorum sunt, quæ rusticis prædijs debentur, ut agris, uineis, pratis, horreis, stabulis, à reliquis tamen ędificijs, causa inhabitandi factis, seperatis. l. Eo Iure ℌ Stabula. ff. in quib. caus. pig. uel hypoth. contrahitur.

Seruitus.

Duplex seruitus.

Qualia sunt:
- Iter. Actus.
- Via.
- Aquæ ductus.
- Aquæ haustus.
- Pecoris ad aquam appulsus.
- Ius pascendi, Dietrifft.
- Calcis coquendæ.
- Arenæ fodiendæ.

L. 1. ff. de seruit. rustico. præd. His connumerari poteris Ius uenãdi & aucupandi in alieno fundo, Ius piscandi in alieno flumine, Ius secandi ligna in aliena sylua. Nam & hæc rebus seruiunt, & ad successores perueniunt.

Seruitutes urbano. prædiorum.

Seruitutes urbanorum prædiorum sunt, quæ debentur prædijs urbanis. Dicuntur autem Vrbana prædia, omnia ædificia, inhabitandi causa facta, ubicunq; sint, modò non fiant fructuum reponendorum causa, secundum glo. hic in uerbo Villa.

Seruitutes urbanorum prędiorum sunt hæ:
- Altius tollendi ædificium, & officiendi luminibus uicini.
- Aut non extollendi.
- Stillicidium auertendi in tectum siue aream uicini.
- Aut non auertendi.
- Mittendi tigna in uicini parietem.
- Ius deijciendi.
- Item ne officiatur prospectui. l. 1. cum sequentibus. ff. de seruit. urbanorum prædiorum.

Causæ seruitutum Realium.

Causæ seruitutum Realium sunt pactiones, stipulationes, contractus, ut emptiones, donationes, legata &. Si quis uelit. hic titulo nostro. Item usus tanti temporis, cuius initij non extat memoria. Habetur enim talis præsumptio pro constituto. l. 1 & fin. ff. de aq. plu. arc. Requiritur tamen quasi traditio, quę fit per patientiam domini, qui patiendo inducit quẽm in quasi possessionem, & cauet se nõ impediturum utentem seruitutem. l. Quoties ff. de seruit. Effectus est, habere Ius in re alterius.

Amittuntur seruitutes Reales.

Amittuntur autem seruitutes Reales. Primo per confusionem, hoc est, si is qui habet seruitutem in fundo alicuius, illum fundum emat, aut econtra. l. 1. ff. Quemad. seruitut. amittatur. Secundo per ædificationem. Si enim eo sciente, qui seruitutem habet, in eo loco ubi seruitus est, quid ędificatum fuerit, amissa est seruitus. l. si Stillicidij. in prin. ff. Quib. mod. seruit. amittatur. Tertio amittuntur non utendo infra decem annos inter præsentes, & uiginti inter absentes, si seruitus est continua, nec habeat temporis interualla. Si uerò discontinua fuerit, ut si alternis mensibus seruitutem quis habeat, uel aquã in æstate tantùm, in alieno fundo habeat, duplicantur tempora amissionis, ut scilicet non utendo uiginti annis inter prędentes, et quadraginta inter absentes amittatur. l. si sic constituta. ff. Quemad. ser. amit. Et hoc est uerum in seruitutibus rusticorum prędiorum. In seruitutibus autem urbanorum prædiorum non est satis ad amissionẽ, quòd quis intra decennium, uel uiginti annos non fuerit usus seruitute. Sed requiritur impedimentum illius, in cuius bonis seruitus hæret, uidelicet quòd decem uel uiginti annis impedierit ne uteretur illa seruitute. glo. in uerbo Recipiat. hic tit. nostro.

DE SERVITVTIBVS PERsonalibus.

SERVITVTES personales sunt, quando res seruit personæ. Et ideo personalis dicitur, quia tantùm personæ inhæret, & non rebus. Ideo cum persona intermoritur. *Seruitutes personales.*

Et sunt tres, { Vsusfructus. / Vsus, & / Habitatio.

DE VSVFRVCTV.

Vsusfructus dicitur Ius alienis rebus utendi, fruendi, salua rerum substantia. Dico Alienis rebus, quia usufructuarius non est dominus rei, in qua constitutus est ususfructus, Sed tantùm habet Ius fruendi, Er mag es alleyn genieſſen. Ideoq; non datur ei rei uendicatio, sed actio confessoria ℔ Æquè si agat, infrà de Actio. ubi principaliter tractatur materia seruitutum. Dico utendi, ad differentiam Iuris, quod creditor habet in pignore, quo uti non potest. Imò utendo, Wañ er es gebraucht / committit furtum ℔ furtum autem. infrà. De oblig. quæ ex del. nasc. Dico fruendi, ad differentiam Vsuarij, qui tantùm uti potest, quantum opus habet ad quotidianum usum, non autem frui, sicuti Vsufructuarius, qui fit dominus prouentuum, & reddituum rei, ex qua debetur ususfructus, modò ipse percipiat, & à terra separet ℔ Is uerò. supr. De rerum diuisio. l. si fur decerpserit. ff. de usufructu. Dico salua rerum substantia, quia Vsufructuarius ita uti frui debet, ne proprietas fiat deterior. Ideoq; si ususfructus uineæ legatus esset, in locum demortuarum uitium uel arborum, Vsufructuarius alias substituere debet ℔ Sed si gregis. suprà de rerum diuisio. *Vsusfructus.*

Cognata ususfructus sunt usus, habitatio, & quasi ususfructus. De usu & habitatione infrà dicemus. Quasi ususfructus uerò est in rebus quæ usu consumuntur, ut uino, oleo, frumento, pecunia numerata &c. Et dicitur ideo quasi ususfructus, quia non potest esse in huiusmodi rebus, salua rerum substantia. Aut si salua manet substantia, non potest Vsufructuarius uti & frui. Et sic non conuenit cum definitione ususfructus. Constituitur autem quasi ususfructus, præstando cautionem de restituendo tantundem pecuniæ, olei, siue uini &c. uel æstimationem erundem, finito usufructu, quæ cautio loco proprietatis soluendæ habetur. *Cognata.*

Et autem ususfructus duplex: Formalis & Causalis.

Formalis dicitur, quando ususfructus separatus est à proprietate de quo loquitur propriè titulus noster.

Causalis uerò est, quando coniunguntur proprietas & ususfructus, & nihil aliud est in effectu, quàm plenum dominium. Et dicitur illa coniunctio consolidatio ℣ Nam cedendo. hic tit. nostro.

Causę ususfructus sunt pactiones, stipulationes, contractus, testamenta, Codicilli. Vt si testator alicui usumfructum domus suæ legauerit. Item sententia Iudicis, ut si Iudex uni proprietatem, alteri uerò usumfructum adiudicauerit. l. Vsufructus pluribus modis. ff. de usu fruct.

Causa materialis sunt res corporales, & incorporales, mobiles, & immobiles. Mobiles sunt, quæ usu non consumuntur, ut iumenta, pecudes &c. Immobiles, ut prædia urbana & rustica, ut fundus, ædes, prata, uineę &c. Incorporales, ut Iurisdictiones, decimæ, census, reditus &c. Causa finalis, uti frui rebus alienis.

Effectus est, parere Actionem confessoriã ℣ Æquè. infr. de Actio,

QVIB. MODIS FINIATVR VSVFRVCTVS.

Vsufructus finitur multis modis.

Primo, morte Vsufructuarij.

Secundo, maxima et media capitis diminutione.

Tertio, non utendo decem annis inter prędentes, et uiginti inter absentes. l. An ususfructus. ff. de usufruct.

Quarto, mutatione rei, in qua debetur ususfructus, ut si in domo fuerit relictus ususfructus, & illa exusta fuerit, uel deciderit: uel si sit in area relictus, et postea factum sit ędificium, uel si habeam usumfructũ agri alicuius, qui postea fit stagnũ. uel ecõtrà, uel in sylua cedua, ubi postea agri parati sunt etc. In istis & similib. casibus cessat ususfructus, ęa res est mutata. l. Si ager, cũ similib. ff. Quib. mo. usufru. amittatur.

Quinto, confusione, ut si usufructuarius nanciscatur proprietatem, & econtra. l. Si seruus. ff. Quib. mod. Vsufruct. amittatur.

DE VSV.

Vsus dicitur Ius cũ cautione utendi rebus alienis, salua rerum substantia. Dico cum cautione, quia usuarius tenetur satisdare de utenda re, arbitrio boni uiri, id est, Iudicis, & de restituendo eo quod restabit. l. Huic ℣ sed & usus. ff. usufruct. quomodo caue. Dico utendi tantùm, ad differentiam ususfructus, in quo est quoq; ius fruendi, quod hic non habet locum. Ideoq; is qui usum fundi alicuius habet, fructibus.

Differẽtia inter usum & usumfructum.

fructibus, pomis, oleribus, floribus, oleo, fœno etc. & alijs rebus quę in fundo nascuntur tantùm quo ad uictum suum proprium necessarium & suorum, uel interdum etiam conuiuarum siue hospitũ quos recipit, nec aliquid quod ultra uictum supererit, uendere uel alienare potest, quod tamen usufructuario permissum est. Sunt quoq; aliæ differentiæ inter usum & usumfructum, quas poteris colligere in Ioan. de Pla. hic. Fit autem usus dupliciter. Aut constituitur in rebus immobilibus, ut fundo &c. & potest usuarius uti omnibus rebus, quæ inde nascuntur. Aut constituitur in rebus mobilibus, ut grege ouium, & subdistingue. Aut ea quæ inde proueniunt, in usu tantũ sunt, non autem in fructu, & cedunt usuario. Aut non tantùm sunt in usu, sed quoq; in fructu, & non cedunt. Exemplum: Si usus pecorum uel ouium legatus esset, certum est, usuarium lacte, lana, & agnis uti non posse, uel tantùm modicè, quia in fructu sunt, & non in usu §. In pecudum. suprà de rerum diuisio. Ad stercorandum autem agrum pecoribus legatis uti posset §. sed et si pecorum, cum §. sequen. hic titulo nostro.

ter usum & usumfructũ.

CAVSAE eędem sunt, quæ sunt ususfructus, ut hic titulo nostro. Effectus est uti rebus alienis. Finitur quoq; usus illis ipsis modis, quibus ususfructus.

DE HABITATIONE.

Habitatio est Ius separatum ab usu & usufructu, in habitando cõsistens, & tantùm in domo constituitur. Dico tantùm in domo, ad differentiam usufructus & usus, qui in omnibus alijs rebus constitui possunt, modõ usu non consumantur. Secundo differt habitatio ab usufructu & usu, quia Ius habitationis finitur tantùm morte inhabitantis. Ea autem pluribus modis amittuntur, ut dixi. Tertio differt ab usu, quia usuarius Ius suum alteri locare non potest. Is autem qui habitationem habet, locare & gratis concedere alteri potest. Et in hoc casu conuenit cum usufructu. Cum usu quoq; conuenit habitatio, quia eas personas ad se recipere potest inhabitans, quas recipit usuarius. Cum utroq; conuenit, quòd easdem habet causas, quas illæ seruitutes. Secundo, quòd non transit ad hæredes, sicut nec illa duo Iura. Vide Ioan. de Pla. hic.

CAVSAE habitationis, ut diximus, eædem sunt, quæ sunt usus fructus, & usus, de quibus suprà.

EFFECTVS est habitare in alienis ædibus. Finitur autem habitatio morte illius, qui inhabitat, non autem alijs modis, quibus ususfructus tollitur.

VERS. *Iter, actus, uia.*

Differentia inter iter, actum, & uiam hęc est, quòd qui habet iter,

ius habet eundi & ambulandi, siue ipse eat, siue sella uel lectica uehatur, siue equo, alioue quocunq; animali insidat, lumentum tamen & uehiculum ducere non potest. Qui uerò Actum habet, primùm habet omnia iura itineris, & præterea plaustrum & iumentum ducere potest. Viam uerò qui habuerit, tam ius itineris, quàm actus habet, Et præterea Ius trahendi lapides & ligna, ferendique erectam hastam, hoc est, ius habet ducendi exercitum siue peditatum per alienum agrum, modò fructus non lædat. l. qui sella. ff. de seruitu. rusti. præd.

Aedificijs) factis causa inhabitandi.

Etsi in uilla ædificata sint.

E contra omnia ædificia non causa inhabitandi, sed reponendorum fructuum gratia facta, rustica prædia dicuntur, etiamsi sit in urbibus.

℣ *Ideo autem hæ.*

Id est, seruitus est Relatio, quæ uersatur inter duo extrema, inter fundamentum, & terminum. Fundamentum est prædium in quo hæret seruitus, & ex quo debetur. Terminus uerò est fundus siue prædium, ad quod respicit, siue cui debetur seruitus. Ideoque sine istis prædijs seruitus esse non potest, sicuti accidens non potest esse sine subiecto.

Ius in corpore.

Id est, in re aliqua immobili, quæ si fuerit mutata, & ipsum ius usus fructus sublatum est, ut si ager in quo debetur ususfructus, fit piscina. Est autem ususfructus quoq; Relatio, quæ uersatur inter duo extrema, inter fundamentum & terminum. Fundamentum est ipsum corpus, siue res immobilis, in qua debetur ususfructus. Terminus uerò est persona, cui debetur ususfructus.

VERS. *Item alij usumfructum.*

Id est, testator potest eundem fundum duobus simul legare, uni usumfructum, & alteri proprietatem.

Caueatur) Scilicet, de restituendo uino, oleo &c. uel eorum æstimatione, usufructu finito.

Satisdet) Pignoribus, uel fideiussoribus.

Capite minueretur) In seruitutem redigeretur, uel deportaretur.

Per cautionem) Quæ scilicet loco proprietatis habetur.

Maxima) Id est, seruitute.

Media) Id est, deportatione.

Cedendo extraneo) Id est, cedendo Ius ipsum ususfructus, nihil agitur, quia personæ inhæret, à qua separari non potest. Commoditas tamen uendi & cedi extraneo potest, etiam proprietario inuito.

Vtatur) Vsufructuarius habet omnes fructus, tam naturales, quàm industriales, & potest de ijs pro libito disponere, nec tantùm ad usum, sicut usuarius.

Neq; his) Id est, familiæ rusticæ, quæ ibi est fundi colendi causa, urbanæ tamen licet molestus sit, propterea non prohibetur illic morari, ut colligitur ex l. si habitatio ℌ pen. & ultimo. ff. eod.

VERS. *Nec ulli alij Ius.*

Id est, commoditatem quam habet usuarius, alteri cedere uel locare non potest, quòd tamen usufructuarius potest. Et sic intellige non de Iure ipsius usus, sed commoditatis. Quia etiam usufructuarius Ius ipsum, hoc est, usumfructum in alium transferre non potest ℌ Nam cedendo. suprà de usufru.

Cum uxore) Sine quib. usus domus est inutilis. Nam ubicunq; in alia qua lege, siue dispositione fit mentio de se, uel de sua persona, uel similibus. Talia uerba non solùm comprehendunt propriam personam, sed etiam alias quas circa se habet necessariò, puta uxorem, liberos & similes. l. iij ℌ sed quod diximus. ff. de pe. lega.

Proprium aliquod Ius) Scilicet in domo tantùm consistens. Alijs locare, & etiam gratis concedere potest. l. 15 ℌ Inter commodatum. ff. commodati.

VERS. *Exposuimus.*) Continuatio ad sequentem Titulum.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI TEMporis præscriptionibus. Tit. VI.

IN superioribus tit. libri secundi diximus, quibus modis de Iure gentium res singulorum dominio nostro subijciantur. Sequuntur nunc causæ Iuris ciuilis, quæ sunt duplices. Aut acquirimus rerũ dominia sigillatim, aut per uniuersitatem. Sigillatim acquirimus per usucapionem, præscriptionem, legatum, donationem, fideicommissum singulare. Per uniuersitatem uerò consequimur primo aditione hæreditatis, quæ fit duob. modis, ex testamento, & ab intestato. Secundo agnitione bonorum possessionis. Tertio arrogatione. Primum itaq; de usucapione & præscriptione dicemus. Quia autem usucapionis & præscriptionis causa est possessio. Iuxta regulam. Sine possessione præscriptio non procedit. c. sine possessione, de regu. Iur. in 6.

Causæ Iuris Ciuilis.

Per uniuersitatem.

DE POSSESSIONE.

Dicitur autem possessio, quasi pedum positio, quia naturaliter tenetur ab eo qui insistit. l. 1. ff. de acquir. possessio. Possessio in genere est ius insistendi rei corporali, non prohibitæ possideri. Barth. in l. 1. ff. de acquir. possess. Dico Ius insistendi, ad differentiam seruitutum,

seruirutum, dominij, obligationis, actionis, et similium specierum Iuris. Dico rei corporali, ad differentiam rerum incorporalium, quæ propriè non possidentur, sed quasi possidentur. Dico non prohibitæ possideri, propter res sacras, sanctas, & religiosas, quæ possideri non possunt; ut suprà diximus. Cognata possessionis sunt quasi possessio & detentio. Quasi possessio est in rebus incorporalibus.

Detentio. Detentio uerò in pignore, commodato & similibus. Est autem possessio duplex, Naturalis & Ciuilis.

Ciuilis possessio. Ciuilis possessio est Ius insistendi rei corporali, non prohibitæ possideri, id est, causam præbens præscriptioni & usucapioni, ex quibus deinde sequitur dominium, aptum producere ciuiles effectus respectu ueri dominij. Dico aptum producere ciuiles effectus, respectu ueri dominij. Primo, quia per ciuilem possessionem inducitur usucapio & præscriptio, quæ sunt effectus possessionis & causæ dominij. Præscriptione enim completa bona fide, fit possessor dominus. Secundò ad differentiam naturalis possessionis, quæ non est sufficiens ad producendam usucapionem & præscriptionem. l. Acquiritur ℣ fin. ff. de acquir. rerum domi. Nisi mala fides defuerit, Nam tunc et illa producit usucapionem, ut Bart. in d. l. 1. ff. de acquir. posses. Sunt autem illæ duæ possessiones plerunq; coniunctæ, & in certis tantùm casibus separatæ. Nam ciuilem possessionem à naturali separatam, habent illi tantùm. Primò proprietarius. Secundo dominus Emphiteosis. Tertio dominus Feudi. Quarto dominus soli. Quinto præcario concedens. Sexto cuius bona occupantur cùm abest. Nam in absentia si neminem domi reliquit, & alius eius bona occupat, amittit absens naturalem possessionem, ciuilem tamen retinet. l. clam possidere ℣ qui ad nundinas. ff. de acquir. uel amit. posses. Ex prædictis uides quòd causa retinens ciuilis possessionis, est ipse conatus animi, quem quis retinet in mente, ut possessionem de facto, uel naturaliter amissam, recuperet. Et ideo Ciuilis possessio dicitur intellectualis possessio, propterea quòd in animo et in intellectu consistit, secundum Iaso. in. d. l. 1. ff. de acquir. possessio. Exemplum. Si aliquis princeps per uim expellitur possessione rerum suarum, per hoc amittit naturalen possessionem, Ciuilem autem retinet, quàm diu toto mentis conatu innititur, ut naturalem recuperet.

EFFECTVS ciuilis possessionis est producere dominium, mediante usucapione & præscriptione. Secundo impedire præscriptionem in eo qui tantùm naturaliter possidet. Communiter tamen sunt coniunctæ, naturalis & ciuilis possessio. Tertio in eo, cuius bona occupata sunt in absentia, tribuit absenti, & sic ciuiliter possidenti acquisitionem fructuum. In alijs tamen casibus ciuilis possessionis non

nis non est item, quia usufructuarius, uasallus, colonus &c. qui naturaliter tantùm possident, lucrantur fructus. Ergo proprietarius, dominus feudi, & similes, qui ciuilem possessionem habent, non lucrantur.

Naturalis possessio seiuncta à ciuili, est Ius insistendi rei corporali, non prohibitæ possideri, aptum producere ciuiles effectus, respectu alicuius Iuris à dominio separati, & respectu naturalium accessionum. Dico respectu alicuius Iuris à dominio separati, quia possessio naturalis tantùm, non respicit dominium, nec usucapionem. Sed tantùm Ius percipiendorum fructuum, sicuti uidemus in usufructuario, uasallo, et similibus, qui habent naturalem possessionem tantùm, non tamen ad hoc ut mediante usucapione & præscriptione plenũ dominium consequantur, Sed tantùm ut fructus suos faciant. Semper enim recognoscunt alios dominos, usufructuarius proprietarium. uasallus dominum Feudi, Emphiteota dominum Emphiteosis. Et sic de singulis. Et sic naturalis possessio propriè dicitur quando quis corporaliter ipsam rem possidet per se, uel per alium. *Naturalis possessio.*

Et illa dicitur quoque corporalis possessio, nomen habens à pedum positione. d. l. 1. ff. de acquir. possess. Et sic nota breuibus, quòd naturalis possessio acquiritur & retinetur corpore, Ciuilis autem unà cum naturali, corpore, & sic apprehensione quidem acquiritur, animo tamen & mentis conatu retinetur, naturali amissa. Naturalem autem possessionem seiunctam à ciuili habent, usufructuarius, emphiteota, uasallus, superficiarius, precario possidens, & occupans absentis bona.

Quòd ad causas naturalis possessionis attinet, distingue. Aut possessio est uacans, id est, quòd nemo possidet, ut in rebus quæ sunt de sui natura nullius, requiritur apprehensio actualis. Quo refer occupationem cum suis speciebus, de quibus suprà in § feræ igitur bestiæ, de rerum diuisio. & in l. 1. in principio, ibid. Nam hæc protinus eorum fiunt. ff. de acquir. possess. Aut possessio non est uacans, sed aliquis iam possidet. Et subdistingue. Aut prior possessor non tradit uolens, & iterum requiritur apprehensio. l. quod meo § fin. ff. de acquir. possess. Aut prior possessor tradit uolens, & quæritur possessio multis modis. Primo apprehensione. Secundo per solum aspectum. Tertio per introitum in partem illius rei possessæ. l. possideri, in principio. ff. de acquir. possess. Huc refer quoq; missionem Iudicis ex secundo decreto. Nec refert siue quis ipse, siue alius eius nomine deprehẽdat, aspiciat, siue intret in possessionẽ, modò sit habilis persona, quę possit acquirere possessionem, ut non pupillus

sine tu-

sine tutoris authoritate &c. d. l. 1 ℌ adipiscimur. ff. de acquir. poss.

EFFECTVS naturalis possessionis est, quòd naturaliter possidens, facit fructus suos. Fallit in eo qui occupat absentis bona, tamen & illa possessio suum effectum habet. Licet enim occupans absentis bona, propter naturalem possessionem non potest se defendere contra ciuilem possessorem, id est, absentem. Tamen habet ius detinendi contra extraneum, interdicto, scilicet uti possidetis. Secundo, si ui expulsus fuerit naturalis possessor, etiam à uero domino habet interdictum, unde ui, quo recuperat suam naturalem possessionem. l. 1 ℌ Qui autem à me. ff. de ui & ui arma ℌ Recuperandæ, cum sequen. infrà de Interdi.

Amittitur autem possessio naturalis multis modis. Primo possessio rei mobilis amittitur, si res demergatur in mari uel flumine. l. Pomponius, in princ. ff. de acquir. possess. Secundo, si clanculum surrepta, uel per uiolentiam amota est. l. Rem quæ nobis. ff. de acquir. possess. Tertio, ferorum animalium possessionem amittimus, cùm naturalem facultatem & libertatem assecuta fuerint ℌ Cum uerò tuam, suprà de rerum diuisio. Rei immobilis possessio amittitur, primo inundatione, ut si prædium inundatum sit. l. possideri ℌ Labeo. ff. de acquir. uel amitt. poss. Secundò, si latronum & hostium potentia prohibeat possidere. l. Cum unus ℌ fin. ff. de bon. autho. iud. possidend. Tertio, illatione mortui causa perpetuæ sepulturæ. Quia res fit religiosa de Iure ciuili. Quarto, mutatione conditionis, siue status possessoris, ut si possessor factus sit seruus. Quinto, si possessor à Iudice iussus ex primo decreto nolit uicino cauere de damno infecto, mittitur uicinus ex secundo decreto, in eius possessionem, & sic amittitur. l. Qui uniuersas ℌ 1. & 2. ff. de acquir. possess. Sexto, si possessor longo tempore abfuerit. l. furtum ℌ fundi. ff. de usucap. Possessio autem Ciuilis amittitur solo animo, quando scilicet quis reliquit illum animi conatum, recuperandæ possessionis naturalis. l. Quemadmodum, & l. possideri ℌ in Amittenda. ff. de acquir. & amitten. possess.

Possessio Ciuilis quib. modis amittitur.

Est & alia diuisio possessionis. Quædam enim dicitur Possessio Iuris tantum, cùm scilicet quis possidet rem, quam Iure potest possidere, ut si miles uel nobiles possident Feudum, uel clericus beneficium ecclesiasticum. Quædam est facti, ut si quis possidet scienter rem alienam, uel eam quæ possideri non potest, ut sacram, sanctam, religiosam, liberum hominem, res pupilli &c. Quædam uerò dicitur Iuris & facti simul, ut quando quis rem aliquam, quæ non est prohibita possideri, animo & corpore possidet. Possessio enim animi, id est, ciuilis, potest dici Iuris possessio, & possessio corporalis potest dici facti

dici facti. Vide glos. in c. sine possessione, In uerbo sine possessione. De reg. Iur. in xi.

Hæc præmisimus, ut materiam usucapionum & præscriptionum eo facilius intelligi possit, quia ut diximus, possessio causa est usucapionis & præscriptionis. Ideo de ea præmittendum erat. Nunc itaque dicemus de effectu possessionis, de usucapione scilicet & præscriptione.

DE VSVCAPIONE ET Præscriptione.

Est itaq; usucapio siue prescriptio, Ius, rem alienam meam faciens, quam prescripto à Il. tempore, bona fide, & iusto titulo continuè possedi. Dico præscripto à Il. tempore, quia ad hoc, ut præscriptio ualeat, requiritur in usucapione rei mobilis de Iure communi spacium triennij, & de Iure Saxonum spacium unius anni, anni & dierum. Et rei immobilis, spacium decennij inter præsentes, & uiginti inter absentes de Iure communi. De Iure Saxonum uerò spacium 30. annorum, anni & dierum. Dico bona fide, quia si quis sciens rem alienam aut uitiosam, ut sacram, sanctam, religiosam, liberum hominem, res pupilli &c. & similes à Il. possideri prohibitas, possederit, mala fide dicitur possidere, nec usucapit, etiam longo tempore. l. ubi. ff. de usucapio. c. uigilanti. extrà de præscriptio. c. possessor malæ fidei, de regul. Iur. lib. vi. Dico iusto titulo, quia ad hoc ut possessio inducat usucapionem, requiritur quòd præcedat titulus uerus, uel putatiuus. Quales sunt modi acquirendi rerum dominia. De quibus suprà de rerum diuisio. Item tituli pro soluto, pro hærede, pro legato, pro emptore, pro dote, pro suo &c. Dico possedi, quia sine possessione ciuili, præscriptio non præcedit. c. sine possessione de regul. Iur. in 6. Dico continuè possedi, quia possessio non iuuat si fuerit interrupta, quæ interruptio usurpatio dicitur. l. 2. ff. de usucap.

Differunt autem usucapio & præscriptio, quòd usucapio habet locum in rebus mobilib. Præscriptio autem in rebus immobilibus. *Vsucapio. Præscriptio.*

Est autem usucapio duplex. Triennalis & annalis. Triennalis habet locum in rebus mobilibus de Iure communi. Annalis & dierum habet locum in rebus mobilibus de Iure Saxonum. Præscriptio autem de Iure communi est quinduplex. Prima est longi temporis, decem annorum inter presentes, & uiginti inter absentes, quæ habet locum in quibuslibet reb. non uitiosis priuatorum, bona fide possessis. Et de hac loquitur tit. noster. Secunda est longissimi temporis 30. uel 40. anno. qua potest præscribi res furtiua, uel ui possessa, bona fide tamen acquisita. Item pignus à tertio quodam possessum. l. sicut in rem. C. de præscrip. 30. uel 40. annorum. Item habet hæc prescri

ptio locum, quando prescribendū est contra principem, uel Remp. uel Ecclesiam, ut in Autentica, quas actiones. C. de sacro sanct. Eccle. Et præscriptio 30. annorum habet quoq; locum in omnibus actionibus personalibus ex contractibus ortis. l. sicut. C. de prescript. 30. uel 40. anno. Est & præscriptio annalis, ut primo actiones iniuriarum, ex conuitijs ortę. secundum glos. in ℌ sed & l. Cornel. in uerbo introduxit. Inst. de iniurijs. Item omnes Actiones prætoriæ, pœnæ persecutorię. Inst. de perp. & temp. actio. in principio. Præterea est prescriptio biennalis, ut actiones de dolo. Postremò est prescriptio quinquennalis, ut querelę inofficiosi testamenti. l. si quis filium in fin. C. de inofficio. testa. Vide quæ notantur in d. ℌ 1. Inst. de perpet. & tempo. actio. Tertio est prescriptio tanti temporis, cuius initij non exstat memoria, quę habet locum in seruitutibus discontinuis, ut aquæ ductu &c. l. Hoc iure ℌ ductus aquę. ff. de aq. quot. & æsti. et l. 1 ℌ fin. ff. de aq. plu. arc. & c. super quibusdam de uerb. signi. Quarto est prescriptio quatuor annorum, quæ competit contra fiscum uendentem rem alienam, ut hic ℌ fin. & l. bene à Zenone. C. de quan. prescri. Quinto est prescriptio centum annorum, quæ habet locum contra Romanam Ecclesiam. d. Autentica, quas actiones. C. de sacro sanct. Eccles.

Causa usucapionis. CAVSA usucapionis siue prescriptionis propinqua, est continua possessio, mediantib. statuto tempore, bona fide, et iusto titulo.

Causa remota. CAVSA remota est Ius ciuile, quod introduxit usucapionem.

Causa finalis. CAVSA finalis, est ut sit litium finis. argu. l. fin. ff. pro suo. Et respexit Ius ciuile in introductionem usucapionis ad ius naturale, quod habet communem societatem seruandam esse. Illa enim conseruari non posset, nisi certus terminus litibus esset prescriptus. Ideo si quis intra terminum à Iure præscriptum res suas non petierit, censetur eas habere pro derelicto, & earum oblitus esse, quia tempus inducit obliuionem, obliuione autem amittitur dominium. Vide glos. hic in uerbo absentiam, in ℌ quòd autem.

EFFECTVS usucapionis est, quòd usucapiens factus est dominus rei alienę usucaptæ ipso Iure. l. Traditionibus. C. de pact. Præscriptionis uerò effectus est quoque transferre dominium, non tamen ipso Iure, sed ope exceptionis. Obijcitur enim exceptio præscriptionis domino petenti rem prescriptam. Item si prescribēs possessionem rei præscriptę casu amiserit, post præscriptionem completam, parit utilem rei uendicationē. l. si quis emptionis. C. de prescrip. 30. uel 40. annorum. Et glos. hic in prin. in uerbo dominia rerum. Ratio autem quare in usucapione dominium ipso Iure transfertur, & datur rei uendicatio directa, hæc est, quia mobiles res usucapiuntur,

tur, quandiu est uilis & facilis dominij translatio. In præscriptione autem sunt res immobiles, quæ sunt precioſiores. Ideoq; ipsarum dominia non tam facile transferuntur ipso iure, sed ope exceptionis. Vide glo. hic in uerbo, Dominia, in fin. Interrumpitur autem præscriptio duobus modis: Naturaliter & ciuiliter. Naturaliter, primo per inundationem maris uel fluminis. Secundo, si quis è possessione iectus fuerit. Tertio, si res mobilis alicui surrepta fuerit. l. Naturaliter. ff. de usucapio. l. possideri ☞ Labeo. ff. de acquiren. possessio. Ciuiliter uerò fit interruptio multis modis. Primo, si annali actione libellus fuerit oblatus, qualis est Actio iniuriarum uerbalis. Secundo, per litis contestationem in perpetuis Actionibus. Sunt quoq; alij modi, quos uide in glo. cap. Illud, in uerbo, Interruptio, extrà, de prscriptio. Vsucapio tamen in rebus mobilibus, per litis contestationem non interrumpitur. l. Si post acceptum, cum gloss. ff. de Rei uendicatio. Nisi in quatuor casibus specialibus quos habes in glo. l. ut perfectus. C. de anna. excep.

☞ *Furtiuæ quoque res.*

De rebus furtiuis & ui possessis ita distingue: Aut fures, siue uiolenti possessores ipsi possident, & nunquam possunt usucapere, maximè secundum Ius Canonicum, quia sunt malæ fidei possessores. c. possessor malæ fidei, de Regul. Iur. in vi. Aut quidam acquisiuit ab eis, & subdistingue: Aut mala fide acquisiuit, id est, sciens rem furtiuam uel ui possessam emerit, & quoq; non præscribit d. c. possessor malæ fidei. Aut bona fide acquisiuit, id est, putauit alienantem dominum esse, & prescribit de Iure. C. Spacio 30. uel 40. annorum. l. omnes, & l. sicut, C. de præscript. 30. uel 40. anno,

☞ *Sed tamen.*

In præcedentibus tradidit regulam, quòd res uitioſæ non possent usucapi, inter quas recensuit quoq; res furtiuas. Et definiuit furtum committi, quotiescunq; res aliena, etiam ex aliqua causa tradita fuerit. Istius regulæ in hoc ☞ ponit limitationem.

Vsucapiatur) Vt si quis emit rem alienam ab eo, qui nescit alienam, usucapare potest. Cessat enim ratio furti, cùm uenditor ut suam alienauerit.

☞ *Error autem.*

Hic ☞ loquitur de errore proprij facti, qui facilè potest deprehendi, ut si quis credat se emisse, quum tamen non emerit, usucapio non procedit. Secus autem, si quis errat ex facto alieno, ut si hæres credat defunctum rem emisse, licet non emerit, non impeditur usucapio, quia est probabilis ignorantia. l. fin. ff. pro suo, & l. qui in alterius. ff. de reg. iur.

Error pro priij facti.

Error ex alieno facto.

§. *Diutina possessio.*

Scilicet si defunctus incepit præscriptionem possidendo, & mortuus fuerit, poterit hæres continuando præscriptionem implere. Quia defunctus & hæres censentur una eademque persona Iuris fictione. tex. est in Auth. de Iure. à mo. prẽsti. in princ. col. v.

VERS. *Bonorum possessori continuatur.*

Ratio est, quia non attenditur nec mala, nec bona fides hæredis, sed tantùm defuncti, & ideo si defunctus nouem annis prædium aliquod bona fidè & iusto Titulo possederit, & postea hæres eius uno anno cum mala fide, sciens scilicet prædium alienum esse, nihilominus præscriptio completa est.

VERS. *Quòd si ille.*

Id est, Si defunctus mala fide possedit rem per octo annos, et post mortem eius heredes per biennium bona fide, nescientes scilicet rem alienam esse, possederint, præscriptio completa non est, propter malam fidem defuncti. Si autem hæredes post mortem defuncti decem annis illam rem continuè & bona fide possederint, tum præscriptio completa esset, quia possessio patris malæ fidei in hoc tempus non esset computata.

§. *Inter uenditorem.*

Id est, Si uenditor incepit præscriptionem, emptor potest eam complere. In hoc tamen differt à superiori casu, quòd in utroq; , id est, emptore & uenditore, requiritur bona fides.

§. *Edicto diui Marci.*

Si quis emit rem à fisco, statim securus est, fiscus tamen tenetur infrà quadriennium respondere illis, qui aliquod Ius in illa re prætendunt. l. fin. C. de quad. præscrip.

VERS. *Nostra autem.*

Q. d. Idem Iuris est de patrimonio siue priuata substantia Imperatoris, & Augustæ, quod est de bonis fisci. Sicuti enim emens rem alienam à fisco, statim securus est, nec potest cõueniri. Ita quoq; emens rem alienam ab Imperatore uel Augusta, statim securus est. Imperator tamen, siue Augusta de pretio conueniri possunt, infra quadrienium. Item, sicuti res fisci præscribuntur tantùm spacio 40. annorum. Ita quoq; res priuatæ Imperatoris & Augustæ.

DE DONATIONIBVS.
Tit. VII.

IN hoc Titulo habes alium modum, quo res de Iure Ciuili nostræ fiunt, donationem scilicet. Licet donatio quo ad materiam

sit Iuris.

sit Iurisgentium, tamen quia Ius Ciuile formam addidit, dicitur hic modus Iuris Ciuilis esse.

Nota autem obiter donationem, propriè loquendo, non esse contractus, contractus enim est obligatio ultro citroq; obligatoria, l. Labeo ℌ contractum. ff. de uerb. & rerum sig. Quę definitio non conuenit donationi, Nulla enim inest obligatio.

Est itaq; Donatio quædam mera liberalitas, quæ nullo iure cogente conceditur, l. donari. ff. de donation. Et dicitur donatio, quasi dono datio. l. Senatus ℌ Donatio. ff. de mort. causa donatio. Dico mera liberalitas, quia si fit ex necessitate, donatio non est. l. Rem legatam. ff. de alimen. legat. Secundo, si fit ob causam, ut quia aliquem instituisti, quoq; non est donatio, sed remuneratio, **Ein vergleichung seiner mühe.**

Est autem donatio duplex: Impropria, & propria, siue absoluta. Impropria est, quando quid datur, ut tum demum accipientis fiat, quum aliquid fuerit secutum.

Et ea diuiditur in donationem ob causam, & donationem conditionalem.

Donatio ob causam est, quæ interponitur ut à donatario aliquid fiat, uel non fiat, qualis est sponsalitia largitas, & donatio propter nuptias.

Dicitur autem sponsalitia largitas, quæ fit à sponso sponsæ, & econuerso, ante nuptias, in qua est licita causa matrimonij, quia matrimonij intuitu fit. De qua in l. Si à sponso. C. de donat. ante nupt.

Donatio propter nuptias (**Gegenuermachunge**) quam facit sponsus sponsæ in recompensationem dotis, ad hoc, ut sponsæ soluto matrimonio sit consultum. Huius autem donationis causæ sunt pactiones, siue in scriptis, siue sine scriptis fiant, & potest augeri si dos fuerit aucta, ut seruetur æqualitas utrinque ℌ Sed tamen. hic tit. nostro.

Reuocantur autem Donationes ob causam, Si donationes accipiens, conuentiones habitas adimplere noluerit. l. Generaliter. C. de reuoc. donat. Autentica, dos data. C. de donat. ante nupt. *Donationes quomodo reuocantur.*

Donatio sub conditione est, quæ fit in euentum, si aliquid fuerit secutum, qualis est donatio mortis causa. l. 1. & l. Senatus. ff. de donatio. causa mortis.

Est autem Donatio causa mortis, quum donans magis uult seipsum habere, quàm eum cui donat, & magis eum, cui donat, quàm hęredem suum ℌ In summa. hic tit. nostro. Dico mortis causa, quia in hac donatione requiritur, quòd fiat mortis mentio, alioquí haberetur pro donatione inter uiuos, secundum glos. hic in uerbo. Si quid

humanitus. Est autem per omnia æquata legatis & fideicommissis particularibus ℌ Hæ mortis. hic tit. nostro.

Causa istius donationis est pactum, siue stipulatio, cum consensu utriusq;, coram quinque testibus, scriptura interueniente, uel non, modò mors donatoris sequatur, secundum glo. hic in uerbo, Constitutio.

Tolliter autem hæc donatio, primo morte donatarij, si donatarius fuit paterfamiliàs, si fuit filiusfamiliàs, uel seruus, durat nihilominus donatio in persona patris siue domini. l. Si filio familiàs, cum similibus. ff. de mort. causa donatio. Secundò tollitur per pœnitentiam siue reuocationem donatoris. Est enim eius uoluntas usque ad mortem mutabilis & ambulatoria. l. Non uidetur. ff. de mort. causa donatio.

Propria uerò donatio est inter uiuos, quæ fit quum quis ex mera liberalitate, purè sine aliqua conditione uel causa dat uel promittit, ut statim uelit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reuerti. d. l. 1. ff. de donatio. Dico ex mera liberalitate, quia donator non debet astrictus esse ad dandum, nec donatarius ad aliquid faciendum, l. Hoc iure ℌ si quis seruo. cum ℌ sequenti. ff. donatio. Dico purè, sine aliqua conditione uel causa, quia si unum illorum deprehenditur, non est propriè donatio. l. 1. & l. Hoc iure ℌ Labeo. ff. de donationib. Dico ut statim uelit accipientis fieri, quia repetitio non habet locum, sicuti in donatione mortis causa, uel in donatione ob causam, causa non sequuta. d. l. Senatus ℌ 1. de mort. caus. donat.

Causa istius donationis est ipsa traditio uel stipulatio, siue nudũ pactum. Vtcunq; enim neq; stipulatio, neq; traditio accesserit, tamen de iure nouo donatio ualet. l. Si quis argentum ℌ Sin autem. C. de donat. Et hoc uerum, siue in scriptis, siue sine scriptis celebretur, modò in præsentia publicarum personarum insinuetur, si summa excedat 500. aureos, ut hic ℌ Et cum retro.

Reuocatur autem illa donatio hodie propter ingratitudinem donatarij erga donatorem, ueluti si atrocem iniuriam in eum effundat, uel manus impias inferat, uel iacturæ molem ex insidijs suis inferat. Et est ratio, ne sit cuiq; licentia, & alienas res rapere, & liberalitatem irridere donatoris. Hanc tamen reuocationem tantùm habet donator, non autem eius hæredes. l. Generaliter. C. de reuocand. donat.

Sic & apud Homerum.

Hic locus sumptus est ex 17. Odyss. Quum enim Pyrrhęus secum haberet dona, quæ Menelaus dedit Telemacho, iussit Telemachum ea ad se recipere. Telemachus autem quia timebat, ne proci matris sibi

sibi mortem clanculum inferrent, & patrimonium suum inter se diui derent, noluit tum recipere dona Menelai. Disposuit ergo hoc modo: Si proci me clanculum interfecerint, tu Pyrrhæe, retineto illa dona, Si uerò ego eos oppressero, adferes mihi. Hic mauult Telemachus seipsum habere dona Menelai, quàm Pyrrhęum, & mauult habere Pyrrhæum, quàm procos. Itaq; donatio mortis causa dicitur, quia facta est mortis mentio.

Et nota hic obiter, quòd authoritates Poëtarum, Oratorum, Philosophorum, & Medicorum in causis Iuris citari & allegari possunt. Quia hic, & infrà de emptione ℌ Item pretium, & infrà de l. Aquilia ℌ Quod autem, & in l. 1. ff. de contrahenda emptione & uenditione, multi uersus Homerici citantur. Item, in l. In tantùm, in fin. ff. de rerum diuis. citatur testimonium Virgilij. Ita quoq; in l. 2. ff. de ll. habes definitionem legis ex oratione Demosthenis contra Aristogitonem, & in l. Cicero. ff. de pœnis, extat testimonium Ciceronis ex oratione pro Cluentio. similiter in d. l. 2. ff. de ll. extat græca definitio l. Ex Chrysippo Philosopho, & in l. sequent. testimonium Theophrasti. & in l. si pater. ff. de solut. citatur auctoritas Aristotelis. Et in l. septimo mense. ff. de statu hominum, extat authoritas Hypocratis medici. Sed hoc intellige, quòd citari possunt in his, quæ sunt suæ artis, utputa cùm quæstio Physica oblata fuerit: An scilicet puer natus septimo mense post nuptias, uel natus undecimo mense post mortem patris, dicatur legitimè natus. Hæc quæstio Physica est. Ideo ex libris Hypocratis, uel similium decidenda.

Authores in causis citari possunt.

Ad decisiones autem causarum ciuilium illæ citationes necessarię non sunt, sed tantùm probabiles. Ideo eis non statur nisi ualidissima ratione nitantur, ut colligitur ex l. sed diui. ff. de rerum diuisio.

Quando stand sit authoritati Poëtarum, Oratorum &c.

Temerè) Textus dicit temerè, quia reuocari quidem potest propter summam ingratitudinem, ut diximus.

VERS. *Et ad exemplum.*

Id est, sicuti emptio perfecta est, etiam ante traditionem, sic quoq; donatio, & cogitur donator ad traditionem rei donatæ. Et sic nota obiter hic, quòd ualet argumentum ductum à contractibus ad modos acquirendi rerum dominia. Quia Imperator argumentatur hic de uenditione ad donationem, & tamen donatio non est contractus propriè, sed potius modus acquirendi rerum dominia.

Insinuari) Scilicet coram magistratibus, uel in præsentia publicarum personarum scribi. In das Gerichts bůch schreiben lassen.

ℌ *Est & aliud genus.*

In hoc ℌ habes quod donatio quæ dicitur propter nuptias, olim

Donatio ante nuptias.

ante nuptias dicta erat, quia fiebat ante nuptias, & tacitam conditionem de futuro matrimonio continebat, ut scilicet tunc ualeret, cùm matrimonium esset secutum, & quæ postea ex constitutione Iustiniani etiam constante matrimonio augeri poterat, sed cùm illud nomen, scilicet ante nuptias, huic donationi non conueniret, quia post nuptias potuit augeri, Iustinianus sustulit, disponens hanc donationem post nuptias constante matrimonio inchoandam. Et si dos aucta fuerit, augendam, donationemq; propter nuptias appellandam, quàm græci ἀντιφέρνην, quasi pro dote dationem. Reliqua bona uxoris præter dotem, paraphernalia dicuntur.

§. *Erat olim.*

Ius accrescendi.

Ius accrescendi est, cùm portio unius accrescit portioni alterius. Notabis autem quòd in contractibus & actibus inter uiuos ius accrescendi Regulariter non habet locum, id est, portio unius ex contrahentibus non accrescit portioni alterius. l. si mihi & Titio, ff. de uerb. obliga. In ultimis autem uoluntatibus locum habet hoc Ius, quia hoc uidetur ex tacita & coniecturata mente testatoris prouenire, quare etiam non petentium partes accrescunt partibus petentium. Exempli causa. Si plures essent hæredes instituti, & quidam suam partem non peterent, accresceret illa portio portioni petentium.

Vindicta) Scilicet per illum ritum, quo Prætor serui caput uirga tangens, declarabat eum esse liberum. Vide glos. in §. Multis autem modis, in uerbo uindicta, suprà de libertinis.

QVIBVS ALIENARE LICET uel non. Tit. VIII.

Dominium.

IN hoc titulo explicat Imperator partem definitionis dominij, quæ suprà tradita est. Diximus enim dominium esse Ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege uel conuentione prohibearis. Circa quod proposuit hic duos casus. Primus est, quòd quidam licet sint domini rerum suarum, non tamen possunt disponere pro lubito, nec eas alienare, quia uel lex, uel conuentio prohibet. Lex prohibet, ne maritus res dotales alienet, Exceptis tamen quibusdam casibus, de quibus hic in glos. in uerbo dotale, & in uerbo prohibetur. Secundo prohibet, ne pupillus uel adultus sine tutoris uel curatoris sui authoritate alienet. Conuentio autem obstat debitori, quia licet retineat dominium in pignore, non tamen de eo disponere potest pro lubito. Deinde econtrariò, quidam licet non sint domini, tamen certis ex causis, de rebus etiam non suis disponere, & eas alienare possunt, ut creditores qui pi-

qui pignora alienant, si id pactionibus fuit cautum. Si uerò nihil fuit cautum, post unam denunciationem, ut debitor pignus luat, elapso biennio, alienatio ualet. Si uerò fuit cautum ne alienetur pignus, post trinam denunciationem creditor quoq; potest alienare. Vide glos. hic in uerbo, certus modus.

Interdicta sit alienatio.

Si tamen uxor consenserit alienationi, & iurauerit non contraue nire, ualet alienatio propter iuramentum, quia hoc iuramentum po test seruari sine dispendio æternæ salutis. c. Et si Christus. & c. cùm contingat. extrà de iureiur. Hoc tamen uerum est, nisi prius iurasset se nunquam uelle consentire alienationi, tum propter prius iuramē tum, secundum non ualeret. Vide c. licet, de iur. in 6.

Ideoq; uendicari nummi possunt.

Habes hic tres actiones, quibus potest pupillo consuli, si pecuni am sine Tutoris authoritate mutuò dederit. Prima est rei uēdicatio, quæ datur si pecunia nondum est consumpta, sed extat. Secunda est condictio certi ex mutuo, quæ datur contra personam mutuatarij, si pecunia bona fide consumpta est, hoc est, ab eo qui nesciuit mutuan tem esse minorem. Tertia est actio ad exhibendum, quæ datur con tra eum, qui mala fide pecuniam minoris mutuò acceptam consum psit. Id est, sciens mutuantem pupillum esse.

Liberabitur) Ad hoc scilicet ut dominium rei transferatur in pupil lum, non autem ad illum effectum, ut debitor sine Tutoris authori tate pupillo soluens liberetur.

Dare) Id est, Dominium transferre.

Tradere) Id est, possessionem transferre.

Soluerit.

Nota hic ex glos. in uerbo soluerit, tres securitates. Plenam, plenio rem, & plenissimam. Plena est, si debitor soluit pupillo sine tutoris authoritate, & pecunia soluta extat, uel est uersa in commodum pu pilli, ita quòd pupillus inde factus est locupletior. Hoc casu licet de bitor non sit liberatus ipso iure, tamen est securus ope exceptionis. In hoc casu loquitur ℣ sin autem aliter, hic titulo nostro.

Plenior securitas est, si soluit sine decreto Iudicis, cum authoritate tamen Tutoris, quo casu debitor ipso Iure quidem liberatur. Pupil lus tamen si non habet rem saluam, potest in integrum restitui, & in hoc casu loquitur ℣ Ideoq; si debitor, hic titulo nostro. Et est text. in l. 1. & fin. C. si Tutor uel Curator interuenerit. Penissima securitas est, si fit solutio authoritate Iudicis. In hoc casu loquitur ℣ sed hoc, hic titulo nostro.

PER

ENARRATIONES IN INSTITVT.
PER QVAS PERSONAS NOBIS acquiritur. Tit. IX.

SVPRA tradidit quæ res, & quibus modis nostrę fiant. Hic autem exprimit per quas personas nobis acquirantur. Quod autem per nos ipsos res nobis possint acquiri, non est dubium. An autem per alias personas nobis acquirantur, dubitari potest. Imperator ergo hic decidit, quòd etiam per alias personas nobis acquiratur dominium & possessio. Et primùm acquiritur nobis per eas personas, quæ nostro dominio et Iuri subiectæ sunt. Secundo, per seruos alienos, quos bona fide possidemus. Tertio, per liberum hominem, bona fide nobis seruientem. Quarto, per Procuratorem. Item per Tutorem, Curatorem, & similes personas.

In primo casu distingue, Aut loquimur in filijs, aut seruis, Si in filijs, & subdistingue. Aut loquimur in peculio profectitio, quod scilicet filiusfamiliàs ex re, uel propter rem patris acquirit. Et habet pater plenum dominium, tam proprietatem quàm usumfructum. Aut loquimur de peculio aduentitio, quod scilicet aduenit filiofamiliàs, ex bonis maternis, siue à linea materna, uel ex prospera fortuna. Et habet pater usufructum, filius uerò proprietatem. Aut loquimur in Castrensi peculio, quod scilicet filiusfamiliàs in castris acquirit. Aut in quasi Castrensi peculio loquimur, quod scilicet filiusfamiliàs sua arte uel industria acquirit, ut si est Magister artium liberalium; Medicus, Aduocatus, Notarius &c. Vt hic in glos. in uerbo Castrensib. Et in his duobus peculijs nihil acquiritur patri, sed filius retinet tam usumfructum quàm proprietatem. Vide l. cùm oportet, cum ibi notat. C. de bo. quæ lib. Si uerò in seruis loquimur, iterum distingue. Aut loquimur de seruis in quibus habemus plenum dominium, & nobis etiam inuitis acquirunt. Cùm seruus nihil suum habere possit ℣ Item uobis, hic titulo nostro. Aut de ijs loquimur, in quibus habemus tantùm usumfructum, & nostrum sit quod ex re nostra, uel ex operibus suis acquirunt. Reliqua uerò omnia, ut si esset hæres institutus &c. ad proprietarium spectant ℣ de ijs, hic tit. nostro. Idem dic de eo qui liberum hominem, aut seruum alienum bona fide possidet.

℣ *Ex his itaq; &c.*

Quia alteri per alterum Regulariter nec obligatio, nec actio, nec dominium, nec possessio quæri potest, Vt hic & infrà ℣ *Si quis alij*, de inutilibus stipulationibus.

℣ *Hactenus.*

In initio

In initio huius libri diximus duplices esse causas, quibus res nostræ fiunt, de Iure gentium scilicet, & Iure ciuili. Causas Iuris gentium explicauimus in titulo de rerum diuisio. De Iure autem ciuili diximus, quòd res fiant nostræ bifariam, aut sigillatim, aut per uniuersitatem. Sigillatim acquirimus, ut cùm singulæ res separatim nobis acquiruntur, quæ acquisitio pro parte in præcedentibus titulis tractata est, ut usucapione, præscriptione, donatione. Partim uerò explicanda est, ut in titulo de legato, fideicommisso singulari &c. Per uniuersitatem uerò acquirimus res, cùm uniuersa bona alicuius nobis adiiciuntur, quod fit aditione hæreditatis, agnitione bonorum possessionis, arrogatione, assignatione bonorum, libertatum cõseruandarum causa. Aditio autem hæreditatis fit duobus modis. Aut ex Testamento aut ab intestato. Tractat ergo in titulo sequenti primum modum de Testamento. De reliquis, suo loco dicemus.

DE TESTAMENTIS ordinandis. Tit. X.

TESTAMENTVM est uoluntatis nostrę iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri uoluit. l. 1. ff. de Testa. Et appellatur testamentum quasi testatio mentis. ut hic in principio. Huius definitionis genus est sententia. Dico in definitione nostræ uoluntatis, ad differentiam seruorum, filiorum familias, impuberum, furiosorum, prodigorum, mutorum, surdorum &c. Quia illi & similes non habent liberum arbitrium propriæ uoluntatis, Sed dependent ex alieno consilio & potestate. Quare illorum sententia pro testamento non habetur, ut infrà per totum titulum. Quibus non est permiss. fa. testa. Et hæc differentia respicit propriè circumstantiam personarum actiuam, hoc est, qui testamenta facere possunt. In primis enim debemus consyderare an is qui fecit testamentum, fuerit talis persona, quæ potuerit facere. Deinde si potuerit facere, consyderandum est, an secundum dispositionem Iuris fecerit. l. 4. ff. de testa. Sequitur in definitione, iusta sententia. Dico ergo primùm ad differentiam testamenti non solennis, uel imperfecti ratione testium, uel aliorum requisitorum, quia talia Testamenta non ualent, nec sunt iusta sententia, ut infrà de hæredi. quæ ab intesta. defer. in principio. Secundo dico iusta, ad differentiam testamenti illegitimi, siue reprobati, ut si quis institueret hæredem non capacem, ueluti deportatum, uel natum ex incœstu, uel turpiter disponeret, quoq; nõ esset iusta sententia. l. quidam. ff. de conditio. Institu. l. 1. C. de hæred. instituend. Et hæc pars differentiæ respicit circumstantiam personarum passiuam

Testamentum.

uam, hoc est, hæredes instituipossunt in testamento, de quib. infrà. Tertio dico iusta, ad differentiam testamenti imperfecti, in quo planè nullus est institutus hæres, quia non ualet tale testamentum, nec est iusta sententia. Ante hæredis. infrà de legat. Dico de eo, quod quis post mortem suam fieri uoluit, ad differentiam actuum inter uiuos.

Est autem Testamentum duplex: Militare & Paganicum. Testamentum militare est quod miles facit. Et fit bifariam. Aut enim domi extra militiam, siue expeditionem, & tenetur testari secundum dispositionem Iuris, adhibitis solemnitatibus. Illis autem, cum multis similibus. Insti. de militari Testa. Aut testatur in militia siue expeditione. Et subdistingue. Aut in conflictu, hostiumq; congressu, & sic in extremo uitæ periculo testatur, & nullæ solennitates requiruntur. Adeo quòd si in uagina aut clypeo sanguine suo aliquid annotauerit aut puluere gladio inscripserit, pro testamento habeatur, & ualeat. l. milites. C. de testa. militari. Modò probetur duobus testibus, etiã casu fortasse aduenientibus. l. Lucius, cum glos. ff. de testa. milit. Aut testatur in militia, non autem in tanta necessitate, & hostium cõflictu, ut si ualetudinarius esset, & iterum non requiritur solennitas, sed ualet Testamentum utcunq; fiat, modò duos testes ad hoc roget, quibus probetur. Nec enim satis esset testes non rogatos casu accedere, cùm habeat spacium rogandi testes, quæ ratio cessat in superiori casu. l. Diuus, cum glos. in uerbo conuocatis. ff. de militari testa. Quibus autem modis milites hoc priuilegium amittant, Vide l. iñ. & l. ex militari. ff. de test. militari. Et l. & militibus. C. de testamen. mili.

Testamentum Paganicum. Testamentum Paganicum, est quod domi extra militiam constituti facimus, Et hoc diuiditur in duas species in testamentum solemne, & testamentum nuncupatiuum. Solemne subdiuiditur in testamentum quod coram principe, siue apud Acta coram Iudice fit. Et in Testamentũ quod alioqui fit coram septem priuatis personis, seruatis solemnitatibus. In Testamento coram Principe, uel coram Iudice apud Acta facto, non requiruntur aliqui testes, ut est text. in l. Omnium, & ibi D. Iaso. super glos. in uerbo testib. C. de testa. cùm Principis uel Iudicis præsentia sufficiat & suppleat omnem solemnitatem. Licet Bart. ibi requirat duos testes, quem uide. Alteram speciem testamenti solemnis, diximus esse, quod fit in scriptis coram septem testibus priuatis, omni exceptione maioribus. In quo primo requiruntur ea, quæ alioqui in omnibus Testamentis requiruntur, uidelicet, quòd is qui facit Testamentum, habeat testamenti factionem actiuam. Id est, quòd sit talis persona, quæ possit condere Testamentum

mentum, de quibus infrà. Secundo quòd instituatur hæres qui sit de personis, cum quibus testamenti factio passiua est. Id est, quę posset hæres institui, de quibus infrà. Et præter illa communia, habet hoc Testamentum etiam alias solemnitates, quæ necessariò adhibendæ sunt, alioquin non ualet. Primo itaq; requiritur, si testator literas norit, quòd propria manu Testamentum scribat, aut alio scribente, se subscribat. Si uerò nesciat literas, adhibeat aliquem ultra alios septem testes, qui suo nomine scribat & subscribat. Secundò præsentia septem testium, præter eum, qui loco testatoris scribit. Tertio, quòd illi testes sint ad hoc rogati, & non casu accesserint. l. Hæredes palàm ℌ in Testamentis. ff. de testa. Quarto, quòd illi testes sint omni exceptione maiores, ut liberi homines, puberes masculi, non surdi, muti, nec bonis interdicti, uel prodigi, nec potestati testatoris subiecti ℌ Testes, cum sequen. hic tit. nostro. Quinto quòd testes se subscribant, uno eodemque tempore & loco, nullo scilicet actu extraneo interueniente, nec unus testis pro alio scribat, sed quisque proprio chyrographo uti debet. l. singulos. ff. de testa. Nisi fiat in tali loco, ubi tot literati non inueniuntur. Nam tunc duo uel tres, pro alijs literas ignorantibus subscribere possunt. l. fin. C. de test. Sexto quòd testes consignent proprijs annulis, uel alienis, si proprios non habent. l. si unus. in principio. C. de testa. Septimo quòd testator scribat hæredem, aut scribi faciat, proprioq; nomine explicet. l. Hæredes palàm. ff. de testa. Octauò requiritur, quòd omnia illa fiant uno contextu, & sine diuerticulo ad alios actus, nisi interueniat aliqua humana necessitas. l. cum antiquitas ℌ 1. C. de testa. Et si prædictorum unum defuerit, dicitur Testamentum non ualere, propter defectum solemnitatis l. Hac consultiss. C. de Testa.

DE TESTAMENTO SOlemni in scriptis.

Qui ergo uult condere Testamentum in scriptis solemne. Primùm ipse scribat suam uoluntatem, si literas norit, aut si nesciat, manu alterius & secreti amici scribi faciat, in charta spaciosa, & non rasa, ita ut retineat margines, & præsertim in parte inferiori, propter suam & testium subscriptiones, & sigillorum appensiones, & scriptam implicet, ita ut uacans pars, in qua subscriptiones & sigilla fieri debent, emineat, membranulásue siue ligatula, in quibus signa testium affigi debent, appendat. Quo facto uocet septem testes, coram quibus exponat quid eum mouerit, quòd Testamentum solemne & secretum composuerit, & ne possit impugnari, roget eos sua sigilla apprimere, seque subscribere. Et primùm ipse testator se subscribat, si literas norit, Aut si nesciat literas, alius quidam præter

illos septem testes, eius nomine hoc faciat. Postea uerò testes suis prò prijs sigillis, si habēt, aut plures uno ānulo id signēt, & se subscribent.

Sunt autem subscriptionis formæ. Primo, si testator literas norit, se ita subscribat:

Forma subscriptionis si norit literas.

Quòd hoc instrumentum siue charta, sit Testamentum mei N. & quòd omnia & singula contenta, contineant meam ultimam uoluntatem, & quòd testes subsignati, per me rogati, eorum sigilla apposuerint, seq; subscripserint, hoc meo testor chyrographo, anno & die &c. Si uerò nesciat literas testator, tum alius extra numerum septem testium pro eo subscribat, hoc modo:

Quòd contenta in hoc instrumento iussu & petitione N. testatoris manu mea N. scripta, dictus testator uoluerit suum esse Testamētum solemne, ultimamque uoluntatem, testibus subscriptis subscribendam & subsignandam exhibitam esse, testor ego præfatus N. mandato dicti testatoris, literarum ignari, in cuius fidem me rogatu & mandato dicti testatoris subscripsi, signoq; meo quo utor signaui. Testes uerò se ita subscribant:

Ego N. rogatus & præsens unà cum omnibus suprà uel infrà scriptis testibus præsentibus & rogatis, ad singula in hoc præsenti Instrumento contenta & scripta, pro solemni testamento N. nobis exhibita, dicti testatoris precibus & mandato, me in testimonium subscripsi, & id proprio (si habet) uel commodato (si proprium non habet) sigillo signaui &c. Et hæc de confectione testamenti solemnis dixisse sufficiat. Cùm autem testamentorum solemnium in scriptis factorum, tenorem ante publicationem nemo teneat, placuit quoq; de publicatione pauca annectere.

DE PVBLICATIONE TESTAMENTORUM solemnium in scriptis.

Et primo requiritur ad publicationem Testamenti solemnis, quòd Iudex ordinarius adeatur. l. testamenta, & l. consulta. C. de Testa. qui citat omnes, quorum interest publicationem fieri, uelut illos qui ab intestato successissent defuncto. Quia in actibus præiudicialibus uocandi sunt omnes, quorum interest. l. De unoquoq; ff. de re iudica. Secundo debent uocari testes, ut recognoscant sigilla sua. l. Cum ab initio. ff. quemad. testa. aper. Et Testamentum semel hoc modo publicatum & apertum, manet firmum, etiamsi charta fuerit amissa. l. publicati. C. de Testa.

DE TESTAMENTO NVNCVPATIVO.

Testamentum Nuncupatiuum.

Nuncupatiuum Testamentū est, quando testator coram septem testibus uoluntatem suam declarat, hæredemq; palàm omnibus testibus audientibus nuncupat. l. Hæredes palàm. ff. de testa. Nomen habens

habens à nuncupando. Differt autem à Testamento solemni in scriptis, quòd in illo testator celat testes suam uoluntatem, in hoc autem non. Et fit duobus modis. Aut enim testantur parentes inter liberos, & satis est adhibere duos testes, etiam non rogatos, siue sint masculi, siue fœminæ. l. hac consultiss. ex imperfecta. C. de testa. l. fin. C. famii. hercis. Aut testatur quis nuncupatiuè inter extraneos, & fit hoc testamentum coram septem testibus, omni exceptione maioribus, quales sunt liberi homines, puberes &c. de quib. uide quæ diximus suprà in quarto requisito testamenti solemnis. Fit autem hoc Testamentum bifariam. Aut enim illa uoluntas testatoris coram septem testibus declarata, in præsentia Notarij redigitur in formam publicam, id est, conficitur desuper Instrumentum per Notarium, & statur postea huic Instrumento. Aut non redigitur in formam publicam, sed tantùm statur notitiæ testium, uel scripturæ testatoris priuatæ, quę tamen septem testibus probari potest. Et distingue. Aut testatur in infirmitate, aut extrà infirmitatem. Si extra infirmitatem testatur, & iterum subdistingue, Aut testatur in tali loco, ubi possunt haberi testes, & requiruntur septem testes rogati, præsentes & audientes, cum quibus testamenti factio est, nec sint de familia testatoris. Aut testatur in pago, uilla siue alio loco, ubi tot testes adhiberi non possunt, Et sufficiunt quinque. l. fina ℣ Sin autem. C. de Testament. Sin autem in infirmitate testatur. Et dic, aut laborat morbo contagioso, ut peste, &c. & potest testari secundum Priuilegium militare, in præsentia duorum testium. Quia non facilè inueniuntur, qui subeunt periculum. Ideoque necessitas excusat à solemnitate. argum. d. l. fin. C. de Testamen. Aut non est morbus contagiosus, ut febris, &c. Et requiruntur solemnitates requisitæ, uidelicet cum numero septem testium, adhibita tamen distinctione, de qua suprà. Si scilicet in loco fuerit, ubi possunt haberi tot testes, & propter maiorem certitudinem, solet in huiusmodi Testamentis apponi clausula Codicillaris, hoc modo: Si hoc meum Testamentum, non ualet Iure Testamenti, ualeat saltem Iure Codicillorum, uel alterius cuiusdam ultimæ uoluntatis imperfectæ, & non solemnis. De Codicillis dicemus infrà. Et si hæres nominatus in tali Testamento nuncupatiuo, non tamen in scriptis redacto, uelit quòd illud Testamentum probet perpetuò, potest adire magistratum illius loci, & petere, ut testes, coram quibus hæres est nuncupatus, cum omnibus qui aliquod Interesse prætendere uelint, citentur. In quorum præsentia producat hæres Memoriale à priuato aliquo scriptum, uoluntatem Testatoris continens, & legi faciat coram magistratu, petatque Testes examinari, ut deponant an illa fuerit Testatoris ul-

tima uoluntas. Et si Testes, audito tenore Memorialis, siue chartulæ, eam fuisse uoluntatem defuncti, redigitur id in Acta iudicij. Et tunc si examinatis Testibus, nulli extiterint contradictores, publicabit Iudex eorum dicta, & pronunciabit publicationem ritè factam, ac tantam fidem illi scripturæ adhibendam, ac si originale uoluntatis defuncti in scriptis mandatæ extaret. Quibus peractis, talis scriptura publicationis tanquam publica, ubique probabit. ut colligitur ex not. Doctor. in l. Publicati. C. Testament. Et hæc uera, si nulli contradictores extiterint. Si uerò extiterint contradictores, contradictio summatim ante publicationem excutienda est, an sit sufficiens, nec ne.

Si uerò Testamentum nuncupatiuum fit in scriptis, debet Testator hæredem nominare expressè, coram septem Testibus, & Notario, qui postea illam uoluntatem Testatoris redigit in formam publicam. Et hic modus testandi est maximè in usu. Et hic refer distinctiones, quas in proximo membro allegaui. Nihil enim ab eo differt, nisi quòd Testator prius concipit suam uoluntatem in scriptis, & postea illud Prothocollon exhibet Notario, ut publicum Instrumentum desuper conficiat, quod siue confectum, siue non confectum fuerit, nihilominus testamentum est ualidum, quo ad substantialia, modò septem testes extent.

Quomodo autem publicetur hoc Testamentum, practicę & consuetudini uniuscuiusque regionis committendum est. Fit tamen publicatio plerunque per executores, id est, Testamentarios post mensem.

Quomodo æstimãtur liberi hæredes.

Et prædicta, quæ de solemnitate septem testium diximus, uera sunt, si quis in suo testamento instituerit hæredes extraneos, quales sunt fratres, sorores, & remotiores. Secus autem si instituerit liberos suos naturales, & legitimos: Nam hoc casu ualet testamentum, etiam sine prædictis solemnitatibus, modò adhibeantur duo testes, siue masculi siue fœminæ sint. d. l. hac consultissi §. Ex imperfecto, cum Autentica sequenti. C. de Testament. & l. fina. C. fami. hercis.

Quatenus ualeat testamentum ad pias causas.

Secundo de Iure Canonico ualet testamentum ad pias causas, cum duobus testibus. c. Relatum. extrà. de Testament. Imò de Iure Canonico quodlibet testamentum à Parrochianis, in præsentia Presbyteri parochialis & duorum testium factum, ualet. c. Quum esses. extrà de testament. Sed hoc potest procedere in terris Ecclesiæ, secus autem in terris Imperij, quia ibi seruatur Ius Ciuile cum septem testibus. arg. c. Si duobus §. fin. extrà. de appellat.

Causa efficiens testamenti ualidi est testator, qui habet testamenti factio

ti factionem actiuam. Omnis autem illam factionem habet, qui non prohibetur testari. Prohibentur autem testari, filius familiàs in peculio aduentitio & profectitio, Impubes, etiam pater familias, furiosus, mutus, surdus, seruus &c. ut infrà. Quib. non est permissum fac. testamen. per tot. Secundo hæreticus, credens hæretico & fouens. c. Excommunicamus ℌ Credentes. extra de hæret. Tertio, incertus de statu suo, id est, qui nescit utrum sit liber uel seruus, filius familiàs, uel pater familiàs. l. de statu. ff. de testa. Quarto, condemnatus ad mortem Ciuilem, uel naturalem, propter crimen commune. l. Eius qui ℌ 1. ff. de testament. Quinto, perpetuò Banniti, quia æquiparantur deportatis. gloss. in uerbo, Retinent ℌ Relegati. Inst. Quib. mod. ius patriæ potest. solui. Sexto, obsides, die Geisel/ qui scilicet ea conditione alicui traduntur, ut si dans obsides à fide recedat, accipiens uitæ necisque in eos habeat potestatem. l. Obsides. ff. de testament. Illi & similes si fecerint testamenta, sunt ipso iure nulla. Reliqui uerò omnes, extra illos, habent testamenti factionem actiuam. Contrariorum enim eadem est disciplina, iuxta l. 1. ff. de ijs, qui sunt sui uel alieni iuris. *Qui prohibẽtur testari.*

Effectus Testamenti est, quòd hęres institutus in omnibus bonis, in quibus est institutus, statim post mortem testatoris fit dominus ficte, & post aditionem hæreditatis, uerè, & legata debentur legatarijs, secundum dispositionem testatoris. Reipub. enim interest ultimas hominum uoluntates expediri. l. 1. C. de sacrosanct. Eccle.

Huc usq; de testamentorum confectione dictum est, Nunc autem dicemus quomodo testamenta facta infirmentur. Et primùm testamentorum quædam fiunt iure, quædam uerò non iure. Non iure dicuntur fieri, quę carent substantialibus, & solemnitatibus requisitis, ueluti si testator non habuit testamenti factionem actiuam, uel omisit solemnitates, uel non instituit hæredem, nec expressè exhæredauit, quem debeat instituere &c. Et illa testamenta ab initio & ipso iure sunt nulla. l. 1. ff. de iniust. rup. irritoque testam. Iure dicuntur fieri testamenta, quę conficiuntur secundum modos supradictos. Horum tamem quędam infirmantur, quod fit duobus modis, Aut ipso iure, aut officio Iudicis. Ipso iure quoq; infirmantur bifariam. Aut enim rumpuntur, aut fiunt irrita. Rumpuntur primo agnatione naturali uel ciuili, ut quum post testamentum annascitur suus hæres, id est, filius uel nepos, ante mortem testatoris. Vel si ipse testator ante mortem suam, post testamenti confectionem aliquem adoptauerit uel arrogauerit, quod dicitur agnatio Ciuilis ℌ Rumpitur. infrà. Quib. mod. testamen. infirm. Secundo rumpitur, si post testamentum natus fuerit Posthumus ℌ Posthumi. infrà. de exhæred. liber. Tertio, *Quæ testamẽta dicuntur nõ iure fieri.*

Quæ testamẽta iure fieri dicantur.

per posterius testamentum perfectum ℣ posteriore. infrà. Quib. mo. testam. infirm. Irritum fit testamentum iure factum, Primo, si testator capite diminutus fuerit, etiamsi minima fuerit capitis diminutio, ut adopt℣ Alio quoq; modo. infrà. Quib. mod. testam. infir. Secundo, quando hæres, scriptus uel nominatus, hæreditatem no adit. d. l. 1. ff. de iniust. rupt. irritoque testam. Tertio, si Testator metu futuræ pœnæ seipsum interfecerit. l. ij. in fin. C. qui testa. fac. poss. Officio iudicis infirmantur testamenta quando opponitur querela inofficiosi testamenti, de qua infrà suo loco.

Quorum altero in pace) Quod nos dicimus paganicum.

Quæ sint Calata Comitia, uide apud Gell. libr. 15. capi. 27. Ea autem testamenta uocabant ipsi Calata Comitia, quæ nos appellamus Paganica. Et quod nos dicimus militare, ipsi uocabant procinctum, quasi succinctè fieret.

℣ *In uerbo familiæ emptor.*

Familiæ emptor, qui heredis loco erat, coram quinq; testibus & æstimatore hæreditatis, qui Libripens uocabatur, emebat hæreditatem æstimatam à Libripende, pro uno aut altero nummo. Et illa emptio erat imaginaria, & sic in illo Testamento requirebantur tres personæ. Primo uenditor, qui loco testatoris erat. Secundo emptor familiæ, id est, hæreditatis, qui erat loco hæredis. Tertio Libripens, qui æstimabat hæreditatem. Addebantur quoq; quinq; testes, quibus probabatur illa imaginaria uenditio.

Per emancipationem) Sicuti iure ueteri emancipatio filij familiàs fiebat per imaginariam uenditionem, quia pater emancipans uendebat eum alicui pro nummo, fortè sub illa tamen conditione, ut emptor eum statim manumitteret, de quo in ℣ præterea, suprà. Quib. mod. Ius patr. pote. sol. eadem simulatione fiebant quoq; testamenta, de quibus hic.

Emancipatio) Id est, imaginaria uenditio.

VERS. *Sed ut nihil.*

In hoc principio usque ad ℣ Possunt, habes quatuor formas Testamentorum, Prima erat Testamenti, quod fiebat domi, extra militiam, & uocabatur Calata Comitia. Secundum, quod in militia fiebat, & dicebatur procinctum. Tertium, quod fiebat per æs & libram, id est, hæreditate æstimata pro exiguo ære, pro quo emebat is, qui dicebatur familiæ emptor, & hæres erat. Libra autem propriè hæreditas dicitur. Sicuti enim libra in duodecim uncias diuiditur, Sic quoque hæreditas in duodecim partes, ut gloss. hic in ℣ Quòd uerò, in uerbo Libram. Sed hæc omnia sunt sublata. Quartum, est solemne Testamentum in scriptis, quod collectum est ex iure Ciui-

re Ciuili, Constitutionibus Principum, & Iure Prætorio. Primo à Iure Ciuili sumptum est, quòd testes adhibentur. Ex Constitutionibus Imperatorum, subscriptiones testatoris et testium, ut d.l. Hac consultissima. C. de Testam. Tertio de Iure prætorio, signacula et numerus septem testium ℣ Iure enim honoratio. hic tit. nostro.

Constitutionum) Id est, ex ll. Principum, quibus lus uetus emendabatur.

Iure Ciuili) Id est, ex libris Pandectarum, ut l. hæredes Palam. ff. de Testamentis.

Sed neque mulier.

Licet mulier in Testamentis non possit esse testis, tamen in Codicillis, Donationibus caussa mortis, & alijs uoluntatibus. Item, in omnibus causis Ciuilibus, & quoq; Criminalibus regulariter testis esse potest, secundum gloss. in l. fin. in uerbo quinq;. C. de Codicillis. l. qui testamento ℣ Mulier. ff. de testam. Et uide glo. c. forus. in uerbo fœmina, extrà de uerbo. signifi.

Intestabiles &c.

Intestabilis est, qui nec Testamentum facere, nec in Testamento hæres instituì, nec etiam testis adhiberi potest. Quales sunt qui ob crimen famosum damnantur, uel qui muliebria passi sunt, de quib. in gloss. hic in uerbo *intestabiles*. *Intestabiles.*

VERS. *Reprobatum est.*

Notabis hic obiter quòd domesticum testimonium reprobetur, non solum in Testamentis, uerum etiam in omnibus alijs actibus inter uiuos. l. 2. C. de Testibus. Nisi fiat aduersario uolente, uel probaretur innocentia domestica. Qui autem sunt domestici, uide glos. hic, in uerbo. In ea. *Domesticum testimonij in omnibus contractib. etiã inter uiuos non ualet.*

Vetustissimi) Sicuti familiæ emptor & eius coniuncti in tertio genere testamentorum, quod fiebat per æs & libram, non poterant esse testes in Testamento. Sic hodie nec hæres, nec eius couiuncti testes esse possunt, quia hæres successit in locum familiæ emptoris.

DE MILITARI TESTAMENTO. Tit. XI.

Propter nimiam imperitiam) Magis enim debent scire arma quàm leges. l. fin ℣ Arma. C. de Iure deliber. Ideoque Iuris ignorantiam quoq; allegare possunt, & excusantur, ut hic in textu, in uerbo Imperitiam. Quæ autem requirantur ad hoc, ut quis possit Iure militari testari, Vide in gloss. super Rubr. An autem nostri milites gaudeant hoc priuilegio, est communis opinio, quòd non. Quia illorum militia non est priuilegiata. Vide Ang. hic, in ℣ Planè, & Ioan. de Pla. in principio tituli nostri. *Iuris ignorãtia excusat milites.*

Sed testari) Regula est, quòd filiusfamiliàs regulariter non potest condere Testamentum. Hæc regula fallit, Primo in filiofamiliàs milite, qui in Castris & domi in peculio Castrensi testari potest, ut hic. Secundo fallit in peculio quasi Castrensi, de quo quilibet filiusfamiliàs potest testari ℣ fin. hic titulo nostro.

℣ *Quid ergo?*

Veluti si miles testaretur in castris priuilegio militari, & instituere Titium heredem, sub hac conditione: Titius heres meus esto, si factus fuerit Consul. Postea miles missus est domum, & decessit infrà annum. Titius autem heres institutus, post biennium factus est Consul, & sic conditio infra annum non est impleta. Quæritur an ualeat Testamentum quasi militis. Et uidetur quòd non. Quia militare Testamentum post missionem ad domum, anno elapso extinguitur. Et hæc conditio, scilicet si factus fuerit Consul, finito integro biennio est impleta. Ergo &c. Tamen deciditur contrarium, quòd ualeat. Quia euentus conditionis in testamentis retrò trahitur ad tempus testamenti, & ideo hæres institutus sub conditione, ea adueniente censetur hæres institutns purè, tempore testamenti.

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE Testamentum. Tit. XII.

SVMMA istius tituli usq; ad ℣ præterea, hæc est, quòd filius familiàs non potest condere Testamentum, nisi de peculio Castrensi, & quasi Castrensi.

VERS. *Item furiosi.*

Nam in testamentis requiritur sanitas mentis, & non corporis. Hinc est quòd Notarij in omnibus testamentis, scribunt: sanus mẽte & intellectu, licet languens corpore. l. 2. et ibi Barto. ff. de testamen.

Nec ad rem) Occurrit tacitæ obiectioni, id est, Testamentum impuberis siue furiosi, propterea non confirmatur, quòd post confectionem impubes factus est pubes, uel furiosus sanæ mentis. per d. regulam. Quod ab initio non ualuit &c. ut glo. hic in uerbo inutile.

℣ *Item surdus.*

In muto & surdo ita distingue. Aut naturaliter hoc accidit, aut casu. Si naturaliter muti & surdi sunt, nec Testamenta, nec Codicillos facere possunt. Si uerò id casu accidit. Et dic. Aut quis est surdus & mutus simul. Et distingue. Aut nouit literas, & potest Testamentum manu sua scribere, obseruatis solemntiatibus, aut non nouit, et testari non potest. Aut morbus est separatus. Et tunc si est surdus tantùm, & habet uocem articulatam, & testari potest. Si uerò aures apertæ fuerint, lingua autem impedita, potest Testamentum scribere, si li-

re. si literas norit, quas si non nouit, non potest Testamentum conde re. l. discretis. C. qui testa. fac. poss.

DE EXHAEREDATIONE liberorum. Tit. XIII.

ENVMERATA sunt in superioribus quę in quolibet te stamento perfecto requirantur, supereſt adhuc aliud quiddam, propter quod Testamentum impugnatur, ue luti si pater habeat in sua potestate filios, filias, nepotes & neptes ex filio, & eos expresse non exhæredauerit, nec hæredes in stituerit, infirmatur eius Testamentum. Quare hic tit. tractat exhæ redationem liberorum. Est igitur exhæredatio liberorum, à succesſi one excluſio. Et est duplex. Tacita, & expressa. Tacita est, quando mater uel auus maternus filios siue nepotes silentio prætereunt. Si lentium enim matris uel aui materni tantùm facit. quantum patris et aui paterni expressa exhæredatio ✠ Mater uel auus, hic titulo no stro. Habent tamen isti liberi querelam inofficioſi Testamenti, de qua infrà suo loco dicemus. Expressa est, quando pater uel auus pa ternus filium nepotem, siue neptem, uel econtrà, præcedente ſufficienti causarum probatione à succeſſione expresse et nominatim exclu dit. Dico pater uel auus paternus, ad differentiam matris & aui ma terni, qui liberos & nepotes non habent in potestate. Quare etiam expressa exhæredatio non requiritur, sed sufficit silentium: Dico præcedente sufficienti causarum probatione, Quia si non sufficiens causa ingratitudinis filij erga patrem probata fuerit, exhæredatio non ualet, et Testamentum infirmatur ✠ Aliud quoq; in Autentico, ut cùm de appel. cog. coll. 8. Dico expresse & nominatim, Quia nõ satis est liberos inter cæteros exhæredari, sed nominatim, ut hoc mo dò: Titius filius meus exhæres esto, propter illam uel illam causam.

Exhæredatio quid, & est duplex.

CAVSAE exhęredationis, propter quas parentes libe ros suos exhæredare possunt, sunt XIIII.

Prima, si quis parentibus suis manus intulerit.
Secunda, si grauem uel atrocem iniuriam eis ingesserit.
Tertia, si eos in criminalibus causis accusauerit, quæ non sunt con tra Principem, uel Rem publicam.
Quarta, si cum maleficis hominibus ut maleficus uersatur.
Quinta, si uitæ parentum suorum per uenenum siue alio modo insi diari tentauerit.
Sexta, si nouercæ aut concubinæ patris sui se immiscuerit.
Septima, si delator contra parentes extiterit, et per suam delationem grauia dispendia eos fecerit sustinere.

Octaua,

Octaua, si pater coniectus fuerit in uincula, & filius nolit pro eo fide iubere.

Nona, si filius prohibuit parentes condere Testamentum.

Decima, si præter uoluntatem parentum arenarijs & mimis filius se sociauerit.

Vndecima, si filia mauult impudicè uiuere, quàm matrimonio iungi.

Duodecima, si filius neglexerit patrem furiosum curare uel nutrire.

Decima tertia, si filius patrem captiuum non redemerit.

Decimaquarta, si filius fuit hæreticus ℌ. Aliud quoq;, cum ℌ sequen. in Autentico, ut cùm de appellat. cognoscitur, collatione 8.

Et econtrà, si filius uel nepos de castrensi, uel quasi castrensi peculio Testamenta condiderint, nec extent descendentes, tenentur parentes aut hæredes instituere, aut certis ex causis eos exhæredare, alioqui Testamentum non ualet.

Octo sunt causæ propter quas liberi possunt exhæredare parentes.

- Prima, est si parens accusauerit filium de crimine capitali, nisi accusatio fiat de crimine lesæ maiestatis, uel hæresis.
- Secunda, si pater ut maleficus, uel alio modo insidiatus fuerit uitæ filij.
- Tertia, si pater immiscuerit se nurui uel concubinæ filij.
- Quarta, si pater prohibuit filium Testamentum condere in castrensi, uel quasi castrensi peculio.
- Quinta, si pater insidiatus fuerit uitæ uxoris, & sic matris filij, uel mater uitæ mariti ueneno, si ue alio modo.
- Sexta, si pater filium in furore constitutum curare & nutrire neglexerit.
- Septima, si pater filium captiuum redimere noluerit.
- Octaua, si filius fuerit orthodoxus, pater uerò hæreticus. Vide ℌ si uerò contigerit cũ sequen. in Autentico, et cum de appel. cogno. colla. 8.

Poteris quoque addere alias causas æquè graues, uel grauiores, propter quas permittitur exhæredatio. Hoc enim à simili probatur. Nam sicuti in Feudo sunt expressę causæ, propter quas uasallus amittit Feudum, Tamen propter alias non expressas, æque tamen grauiores, quoq; amitti potest. c. Vnico ℌ porro in usibus Feud. in titulo, quæ fuit prima caus. benef. amitt. Et hoc obtinuit D. Doctor Hieronymus

nymus Shiurpff, in publica disputatione. Et sic uides exhæredari posse descendentes ut filios, & ascendentes, ut patrem, matrem, auum, et auiam &c. In collateralibus autem etiam proximioribus non opus est exhæredatione. Nam etiam præteritio fratrum non inualidat Testamentum, cùm ipsi querelam inofficiosi Testamenti proponere non possint, nisi turpes personæ pro eis sint institutæ ℌ soror, infrà de inoff. testa. Exhæredare autem alios & remotiores gradu planè ineptum eũ. l. quidam ℌ sed uideamus. ff. de uerb. oblig. Est autem in exhæredatione obseruandum, ut purè fiat, non sub conditione, item: ut fiat in tota hæreditate, non in parte. Vide glos. in l. 3. ℌ Ante hæredes. ff. de liber. & posthu.

Filium) Naturalem uel legitimum, uel legitimum non emancipatũ.

Silentio præterierit) Si non instituendo hæredem, nec exhæredando.

Inutiliter testabitur) Id est, ipso iure non ualet Testamentum, si filius est præteritus. Hoc tamen ita procedit, si filius petierit declarari Testamentum esse nullum. Si uerò tacuerit, licet de rigore iuris non ualeat, tamen de æquitate Testamento subuenitur. l. filio. cum glos. fin. ff. de iniust. rup. irri. testa.

VERS. *Sed non ita.*

Iure ueteri erat differentia inter filios & filias, nepotes et neptes ex filijs, quia pater tenebatur filium instituere hæredem, uel nominatim exhæredare, Secus autem in filiabus & nepotibus, ut hic.

Inter cæteros) Vt hoc modo: Titium filium meum hæredem instituo, cæteros omnes exhæredo. Sub hac exhæredatione continebantur filiæ, nepotes & neptes ex filijs. Hodie nulla est differentia quo ad exhæredationem inter masculos & fœminas ℌ sed hæc. infrà. eo. c

VERS. *Nominatim.*

Ratio quòd filij nominatim exhæredari, aut hæredes instituí debent, nec præteriri, hæc est, quòd etiam uiuentibus parentibus existimantur quodammodo domini rerum paternarum, quod dominium per præteritionem & silentium patris eis non adimitur. Requiritur ergo expressa exhæredatio. l. in suis. ff. de liber. & posthu.

ℌ *Posthumi.*

Posthumus dicitur quasi post humationem patris natus. Et sunt triplices. Primo dicuntur posthumi, qui nascuntur post mortem patris. Secundo, quia nascuntur patre quidem uiuente, sed tamen post conditum Testamentum. l. 3 ℌ posthumos. ff. de iniust. rup. irritoq; testa. Tertio est posthumus qui nascitur auo ex uxore filij sui. l. Gallus in principio. ff. de liber. & posthu. Et Iure ueteri requirebatur aut in- *Posthumus.*

aut institutio, aut expressa exhæredatio, Eratque differentia inter posthumum & posthumam. Hodie autem nec posthumus nec posthuma exhæredari possunt, cùm non sentiant, nec cadat in eos aliqua causa ingratitudinis, ex 14. l. si quis in suo. C. de inoff. test. Quare si præteriti fuerint nec instituti, rumpunt Testamentum. Est tamen differentia inter filium præteritum & posthumum præteritum, quia filius præteritus statim & semper facit Testamentum nullum. Posthumus uerò præteritus tum demum rumpit Testamentum iure factum, si uiuus natus fuerit. d. l. 3. ff. de iniust. rupt. irritoq; test. Nam si uxor abortum fecerit, manet Testamentum firmum ℣ Ideoque hic titulo nostro.

VERS. *Sed fœminini.*

Vides hic Iure ueteri differentiam fuisse inter posthumum et posthumam, quia posthumus nominatim exhæredabatur, posthuma uerò inter cæteros, ita tamen, ut aliquid legetur, ne scilicet uideatur præterita per obliuionem. Sed hæc differentia hodie sublata est per rationem in l. Maximum uitium. C. de liber. præterit. uel exhæred. & per ℣ fina. ibidem.

℣ *Posthumorum.*

Casus istius ℣ talis est. Pone, Titius habet filium Sempronium nomine, & ex eo nepotem Gaium, si is Titius uult condere testamentū, quod omni Iure ualeat, necesse est, eum ita testari: Sempronium filium meum hæredem instituo, & si contigerit, quòd ipse me uiuo mortuus fuerit, substituo Gaium nepotem ex eo natum. Hoc casu licet Sempronius decedat uiuo patre suo, tamen ualet Testamentum, quia Gaius nepos testatoris, qui habetur loco posthumi, in illo Testamento institutus est. Si autem Gaius nepos esset præteritus, et Sēpronius filius uiuo Titio patre suo decederet, rumperetur hoc Testamentum, quia Gaius nepos post mortem Sempronij patris sui, intrat in locum sui patris, & fit suus hæres. Ergo cùm inuenit se præteritum, nec extat aliqua persona per quam excludatur, certum est quòd Testamentum rumpit.

VERS. *Id lege Iulia.*

Sicuti iure ueteri testatores dicebant in testamentis: Si post mortem meam intra decem menses, filio meo mortuo, nepos mihi natus fuerit hæres uel exhæres esto. d. l. Gallus. in prin. ff. de libe. & posth. Ita quoq; consulebat Iulius Velleius obseruandum esse in nepotibus ex filijs, ut auus hoc modo institueret: Titium filium meum hæredē instituo. et si contigerit eum moriante mortem meam, Sempronium nepotem ex eo substituo, uel exhæredo. d. l. Gallus ℣ Nunc de lege. Alioqui si post testamentum uiuente auo moreretur, esset nepos suus

hæres

hæres aui, qui rumperet testamentum eius, si non esset hæres nominatus, uel expressè exhæredatus.

¶ Emancipatos.

Ratio est quòd de Iure ciuili filij emancipati nec hæredes instituí, nec exhæredari necesse erat. Quia Ius ciuile in successionibus respiciebat agnationem, ut infrà de legit. agnat. succeſſ. in. principio. Agnatio autem omnibus capitis diminutionibus tollitur ¶ sed agnationis. suprà de legit. agnat. tut. Et emancipatio est minima capitis diminutio ¶ Minima, suprà de capit. diminut. Ergo cùm in successionibus, prima ratio erat agnatorum. Et agnatio emancipatione tollebatur. Sequitur etiam emancipatos de Iure ciuili à successione exclusos esse. Sed prætor potius cognationem naturalem, quàm agnationem, quæ Iuris ciuilis est, consyderat. Quare etiam propter illam naturalem cognationem quæ per emancipationem tolli non potest, admittit liberos emancipatos præteritos ad successionem contra Testamentum.

VERS. *Emancipati.*

Quia tam naturalia quàm ciuilia Iura in liberis adoptiuis emancipatis cessant, & habentur planè pro extraneis. Quare non opus est exhæredatione, nec institutione.

VERS. *Quaratione.*

Hoc hodie correctum est per ¶ sed hodie, suprà de adopt. Vbi dicitur quòd per adoptionem ab extraneo factam Ius patriæ potestatis patris naturalis non dissoluitur.

¶ Sed hæc quidem.

Per hunc ¶ prædicta ferè omnia sunt correcta. Dicas igitur quòd hodie tam filij, quàm filiæ, tam nepotes quàm neptes, ex filijs aut hæredes sunt instituendi, aut iustis ex causis exhæredandi. Et hoc uerum respectu patris uel aui paterni. Mater enim uel auus maternus possunt silentio præterire filios & nepotes ¶ Mater, hic titulo nostro. Illi tamen liberi in Testamento à matre præteriti, possunt opponere querelam inofficiosi testamenti, ut infrà audiemus de inoff. testa.

¶ Circa adoptiuos.

Liberi autem in adoptionem extraneo dati manent in potestate patris naturalis ¶ Sed hodie, suprà de adoptio. l. penult. C. de adoptio. Similiter & posthumi & posthumæ, omnino exhæredari non possunt, ut diximus, quare hic ¶ quo ad posthumos hodie est correctus. l. si quis in suo. C. de inofficio. test.

DE HAEREDIBVS INSTI-tuendis. Tit. XIIII.

IN præcedentibus titulis tractauimus de eo, qui habet testamenti factionem actiuam, hoc est, qui testamenta facere, & hæredes instituere possit, & similibus. Hic autem habes de eo qui habet testamenti factionem passiuam, hoc est, qui, & quomodo hæres in Testamento institui possit.

Est autem hæredem instituere, nihil aliud, quàm sibi hæredem aliquem statuere. Dicitur enim instituere, quasi suo loco statuere. Hoc enim agit instituens, ut institutus post mortem suam sit dominus omnium bonorum suorum, una enim & eadem persona est hæredis & defuncti, ut in Autentico de iureiur. à morien. præst. colla. 5. in principio. Fit autem institutio tribus modis. Purè, sub conditione possibili, & in diem incertum. Purè, ut cùm testator simpliciter dicit: Titius hæres meus esto. Sub conditione, hoc modo: Si Seia uidua manserit, hæres meus esto. In diem incertum, hoc modo: Titius cum capere poterit, hæres meus esto. l. in tempus, in principio. ff. de hæred. inst.

Potest autem hæres institui quilibet qui non lure prohibetur hæreditatem capere. Hinc sequitur liberos homines, seruos proprios, & alienos, hæredes institui posse. Si modò domini seruorum alienorum tales personæ sint, quæ hæreditatem capere possint. l. Neq; per se. C. de hæred. instit. Item instituti possunt patresfamiliàs, filiusfamiliàs, mutus, surdus, furiosus, prodigus, miles, laicus, clericus, monachus, ciuitas, Imperator, Augusta, fiscus, Ecclesia, & quilibet locus uenerabilis ℣ Testamenti autem. infrà de hæred. qual. & different. l. Cum hæredes. C. qui Testa. fac. poss. l. Hereditatis. C. de hæred. inst. Non autem hæredes institui possunt, Primo, deportati, siue perpetuò banniti. l. 1. C. eod. Secundo, damnati in metallum. l. Si in metallum. ff. de ijs qui pro non script. Tertio, Anabaptistæ. l. Nulli. C. Ne sacrum baptis. reiter. Quarto, collegium non priuilegiatum. l. collegium. C. de hæredib. instituen. Quinto, nati ex damnato, uel incœstuoso coitu. Autentica. Ex amplexu. C. de incœstu. & inutilibus nupti.

In deportatis tamen & similibus personis attende tria tempora. Tempus Institutionis, medium tempus, & tempus mortis Testatoris, siue acquirendæ hæreditatis. Si tempore Institutionis deportatus fuit, institutio non ualet. l. 1. C. de hæred. inst. Si uerò medio tempore fuit deportatus, & ante aditionem restitutus, medium tempus non officit. l. Sed etsi ℣ solemns. ff. de hæred. inst. Si tempore mortis testa-

tis testatoris deportatus fuerit, quoq; non ualet institutio. Nam Ius hæredis eo maximè tempore inspiciendum est, quo acquirit hæreditatem. l. si alienum ℌ In extraneis. ff. de hæred. inst.

EFFECTVS Institutionis est, quòd institutus fit dominus omnium bonorum post mortem instituentis.

Hunc titulum diuide principaliter in tres partes. In prima habes quæ personæ possint hæredes instituí, & ponit regulam, quòd tam liberi homines quàm serui, tam propríj quàm alieni regulariter hęredes instituí possunt. In secunda parte in ℌ hæreditas, tractat quomodo hæreditas in institutione diuidatur. In tertio ℌ hæres explicat quomodo fieri debeat institutio, nempe purè, & sub conditione possibili.

ℌ *Hæreditas.*

Habes hic diuisionem hæreditatis. Diuiditur autem hæreditas plerunque in duodecim partes, sicuti as in duodecim uncias, quæ diuisio necessaria est, quando testator uult hæredes instituere ex inæqualibus partibus. Veluti si testator habeat tres filios, Titium, Sempronium, & Gaium, quos inęqualiter uelit hæredes instituere, ita quòd dimidia hæreditatis perueniat ad Titium, altera uerò dimidia diuidatur pro rato inter Sempronium et Gaium. Hoc modo instituere t: *Titium filium meum instituo ex semisse*, Sempronium ex quadrante. Id est, Titius habebit sex partes hæreditatis, & sic dimidiam. Sempronius tres, & sic quartam hæreditatis, Gaius quoq; tres, & sic quartam hæreditatis.

Plerunq;) Dicit plerunq;, quia interdum diuiditur in 24. interdum in 36. uncias, ut infrà audiemus.

VERS. *Neque enim.*

Occurrit tacitæ obiectioni. Poterit enim obiici, si unus tantùm in semisse, & sic dimidia hæreditatis institutus est, uidetur quòd reliqua semissis pertineat ad hæredes ab intestato, Cum as contineat duos semisses. Ergo alter in quo nemo est hæres institutus, uidetur ad hæredes ab intestato pertinere. Sed textus hic decidit contrariũ, quòd scilicet hoc casu tota hæreditas comprehendatur sub semisse. Et est ratio, quia quis non potest pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere.

VERS. *Si uerò totus as.*

Id est, si tota hæreditas diuisa fuerit inter eos, qui expressis partibus instituti sunt, & supersunt alíj hæredes scripti sine expressis partibus, tum diuiditur hæreditas hoc modo, Quòd instituti ex certis partibus habent unam dimidiam, & cæteri aliam dimidiam.

ℌ *Et si plures.*

Si quis institueret hęredes ex multis partibus, ita quòd excederent assem, & supereisset alius hæres non expressis partibus institutus, is reliquum quod dupondio deesset, retineret. Exemplum: Testator instituit Titium ex semisse, id est, ex sex partib. Gaium ex besse, id est, octo, Sempronium autem sine expressis partibus. Habebit ergo Sempronius decem partes, quæ desunt dupondio, sic quoq; hoc modo dupondius expletus sit, et unus siue plures hæredes sine expressis partibus instituti fuerint, itur ad tripondium, id est, accipient quod deest 36. uncijs.

§. Impossibilis.

Quia ultimæ uoluntates interpretandæ sunt potius ut ualeant, quàm ut pereant. l. si quando §. 1. C. de inofficio. testa.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE. Tit. XV.

PRoximus titulus de primo gradu institutionis proposuit. Hic autem disponit de secundo gradu Institutionis, quæ substitutio dicitur.

Est igitur substitutio nihil aliud, quàm secunda institutio, quæ fit post primam, in locum deficientis, ut quando testator ita dicit: Titius hæres meus esto, si uerò Titius defecerit, Sempronius hæres meus esto, ut colligitur hic in princ. tit. nostri. Et diuiditur in duas species, in directam & obliquam, siue fideicommissariam.

Directa. Directa dicitur, quando quis capit hæreditatem deficientis, mediante nulla alia persona, ut in exemplo iam proposito.

Obliqua. Obliqua est, quando quis capit hęreditatem ex fideicommisso, ut cùm hoc modo dico: Titius hæres meus esto: si uerò defecerit, Sempronius hæres meus esto, & fidei eius committo, ut restituat Seio, de hac infrà de fideicommiss. hæred. Directa subdiuiditur in uulgarem, pupillarem, exemplarem, breuiloquam, & compendiosam.

Diuisio directæ substitutionis.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Vulgaris dicitur, quæ fit cuilibet à quolibet de uulgo, dum tamen substituens testamentum facere, & substitutus ex testamento capere possit. Vide doct. in l. 1. ff. de uulg. & pupil. sub. Et illa subdiuiditur in expressam & tacitam. Expressa, quæ fit uerbis negatiuis, hoc modo: Si Titius hæres meus non est, Sempronius hæres esto, ut hic tit. nost. Tacita, quæ fit uerbis affirmatiuis, ut cùm testator dicit: uocs duos inuicem substituo, uel sic: uter inter Titium & Seium uixerit, hæres meus esto. Tunc si uterq; uixerit, ambo hæredes sunt, si uerò unus decesserit, alter solus hæres erit ex asse. l. Titius & Seius. ff. de hæred. instit.

Effectus substitutionis. Effectus substitutionis uulgaris expressæ & tacitæ, recensęt Bar. in l. 1. ff.

in l. ff. de uulg. & pupil. sub. Et sunt quinq;. Primus est, quod facit substitutum admitti ad hæreditatem, si institutus non fit hæres. Secundus, quòd testamentum potest sumere uires à substituto, si fortè institutio non ualet. Tertius, quòd illa uulgaris expressa substitutio, continet tacitam pupillarem. Quartus, quòd per eam succeditur defuncto, non ei cui substitutus quis est. Quintus, quòd uulgaris substitutio facit de suo & necessario hærede uoluntarium, id est, seruus in institutione fit suus & necessarius hæres, hoc est, nolit uelit, cogitur adire hæreditatem. In substitutione uerò est uoluntarius hæres, hoc est, poterit abstinere si uoluerit. l. si filius hæres. ff. de libe. & posthum.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Pupillaris substitutio est, quando pater filio suo impuberi alium hæredem substituit, & idem est ac si illi impuberi testamentum conderet, Pater enim potest filio impuberi condere testamentum, post suum testamentum. l. Moribus. cum similibus ℣ Prius. ff. de uulg. & pup. sub. Et est quoq; duplex: expressa, & tacita. Expressa est quæ hoc modo fit: Si filius meus mihi hæres erit, & in pupillari ætate post mortem meam decesserit, Titium ei substituo, ut infr. de uulg. & pup. sub. in princ. Et dico hic notanter: ei substituo, Quia in pupill. sub. substitutus non fit hæres defuncti testatoris, sed ipsius pupilli instituti, & in pupillari ætate decedentis. Tacita est, quæ fit uerbis: Quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo, in pupillari ætate decedenti.

Pupillaris substitutio.

Expressa.

Tacita.

Quatuor requiruntur ad pupillarem sub. ut ualeat secundum glos. in uerbo liberis, infrà. de pupil. sub. in prin.

- Primum, ut sit de liberis pupillus cui substituitur. Nam extraneo substitui non potest.
- Secũdo, quòd sit impubes cui substituitur.
- Tertio, quòd substituens habeat eum in potestate.
- Quarto, quòd omnes alij liberi sint instituti uel exheredati, aliàs nullum esset principale testam. Et per consequens pupillaris substitutio quoq; non ualeret.

Effectus pupill. substitutionis secundum Barth. in l. Morib. ff. de uulg. & pup. sub. sunt quatuor. Primus, quòd pupillaris expressa continet tacitam uulgarem. Secundus, quòd per eam succeditur pupillo, & non defuncto, Et hic uide differentiam inter uulgarem & pupillarem, quia in uulgari succeditur defuncto, In pupillari autem pupillo, cui quis est substitutus. Tertius, quòd pupillaris expressa excludit matrem, & alios ascendentes per lineam maternam præte-

Effectus pupil. substi.

ritos, quos filius præterire non potuisset. Quartus, quòd si pater substituit filio suo impuberi talem hæredem, qui ipsi patri esset suus & necessarius hæres, ut seruum &c. fit is substitutus impuberi quoq; suus & necessarius hæres. d.l. Moribus §. prius, & l. sed si. ff. de uulg. & pupill. sub.

Expirat autem pupillaris substitutio secundum Azo. in summa sua, quinq; modis. Primo maxima, media & minima capitis diminutione pupilli, Subuenitur tamen substitutis per utiles Actiones. Secundo, si non adita est hæreditas patris. Tertio, si patris Testamentum per querelam inofficiosi testamẽti fuerit expugnatum in totum. Secus si in parte tantùm. Nam tum ualeret pupillare testamentum. Quarto si substituenti testatori fuerit agnatus posthumus. l. si pater filium. ff. de uulg. & pupil. sub. Quinto, per pubertatem, ut gloss. in d. §. Qua ratione. Et tantùm de pupillari.

DE EXEMPLARI SVBSTITVTIONE.

Exemplaris substitutio est, quando parentes utriusq; sexus substituunt furioso uel mente capto eius descendentes, uel his deficientib. fratres, uel etiam extraneos, si scilicet neq; ascendentes, neq; etiam fratres habuerint. Et dicitur exemplaris, quia fit ad exemplum substitutionis pupillaris. Sicuti enim pater filio impuberi potest substituere, ita quoq; parentes utriusq; sexus, furiosis & mente captis substituere possunt, quia ipsi rebus suis præesse non possunt, sicut nec pupilli. §. Qua ratione, cum similibus. infr. de pupil. sub. In quibus autem differat hæc substitutio à pupillari, & in quibus concordet. Vide gl. in uerbo, Ad exemplum, in d. §. Qua ratione. Et est quoq; duplex, expressa, & tacita. Expressa est quæ fit uerbis expressis. Tacita est quæ continetur in expressa uulgari, facta furioso uel mente capto, de quibus uide Ioan. de Platea, in d. §. Qua ratione. Cessat autem hæc substitutio adueniente sanitate, uel cùm furiosus compos mentis factus fuerit. Secundo, si frater furiosi, uel extranei substituti fuerint, cessat substitutio, liberis à furioso procreatis. l. Humanitatis. C. de impub. & alijs sub.

DE BREVILOQVA SVBSTITVTIONE.

Breuiloqua substitutio est, quæ continet duas uulgares, & duas pupillares substitutiones, ut cùm duo impuberes, hoc est, qui nondum nati sunt 14. annos, instituti à parente, qui eos habet in potestate sibi inuicem reciprocè substituuntur, hoc modo: Titium et Seium filios meos impuberes hæredes instituo, & sibi inuicem substituo. Hæc substitutio primo continet duas pupillares substitutiones, uidelicet uter illorum in pupillari ætate decesserit, est ei superstes substitutus. Deinde continet duas uulgares, scilicet cùm ambo instituti uixerint

xerint usque ad pubertatem, & uter illorum postea decesserit, alter substitutus manet uulgariter. Dicitur autem breuiloqua, quia breuibus uerbis continet communiter quatuor substitutiones. Dicitur quoq; reciproca, quia fit quædam reciprocatio in mutua substitutione.

DE COMPENDIOSA SVBSTITVTIONE.

Compendiosa substitutio dicitur, quæ sub compendio uerborum plures substitutiones seu tempora complectitur, & fit per aduerbium quandocunq;, secundum glo. in c. Raynutius. ext. de test. in uerbo, Si absq;, & fit his uerbis: Instituo Titium filium meum hæredem, & quandocunq; decesserit, Gaius hæres esto. Vides quòd aduerbium quandocunque hic complectitur uulgarem & pupillarem substitutionem. Si enim institutus in pupillari decesserit, est hæc compendiosa substitutio quoq; pupillaris. Si uerò post pubertatem decesserit, uulgaris. Et sic quoq; comprehendit plura tempora, tem pus pupillaris ætatis, & quoq; tempus totius uitæ. Potest autem hæc substitutio fieri tam à milite, quàm à pagano. Si fit à milite, ualet Iure directo. Si uero à pagano, & sic à non milite fit, distingue: Aut institutus moritur in pupil. ætate, & ualet substitutio quoque Iure directo, quia pater uidetur casu impuberi testamentum fecisse. Aut post pupillarem ætatem institutus moritur, & subdistingue: Aut fit substitutio per hæc uerba: Quandocunq; filius meus institutus decesserit, substituo Sempronium, Et ualet substitutio: quia est uulgaris, & succedit substitutus non ipsi instituto, sed testatori. Trahitur autem hæc substitutio ad fidei commissum, id est, ac si testator dixisset: filium meum instituo, & rogo eum, uel fidei eius committo, ut hæreditatem adeat & restituat Sempronio substituto. Aut fit substitutio per hæc uerba: Quandocunq; filius meus decesserit, substituo ei Sempronium, & non ualet substitutio, si institutus moritur post pubertatem, quia Sempronius est hic substitutus instituto, & non testatori, quod fieri non potest post pubertatem, quia pater non potest aliquem substituere filio, nisi sit pupillus. Ergo &c. Vide glos. in uerbo, Ad exemplum §. Qua ratione. infrà. de pupil. sub. Et hæc de directa subst. sufficiant. Notabis autem obiter, quòd sicuti directa institutio hæredis tantùm fit in testamento, & in nulla alia ultima uoluntate, Ita quoq; directæ substitutiones fiunt tantùm in testament. Obliqua autem siue fideicommissaria institutio uel substitutio etiam in Codicillis fieri potest §. Codicillis. cum sequ. infrà. de Codi.

DE OBLIQVA, SIVE FIDEICOMMISsaria substitutione.

Dicitur autem obliqua siue fideicommissaria substitutio, quæ fit

hoc modo: Instituo Titium filium meum hæredem, & rogo eum, ut hæreditatem restituat Sempronio, si decesserit Titius sine liberis. De qua latius infr. de fideicom. hære. Vide de substitutionibus. gl. in uerbo, Ad exemplum ¶ Qua ratione. inf. de pupil. sub. gl. & doct. in d. c. Raynutius. extr. de testam. Doct. in l. 1. & l. Moribus. ff. de uulg. & pupil. sub.

In testamento) Dicit notanter in testamento, quia in Codicillis & alijs ultimis uoluntatibus substitutio directa non ualet.

Substituere potest) Id est, si fortè hæreditas esset grauata ære alieno, adeo quòd hæredes instituti non facilè adirent eam, Ne ergo post mortem testatoris eius bona suo nomine uenderentur, quod ignominiosum esset, permissum est testatoribus tres uel quatuor hæredum gradus facere. Quòd si unus hæreditatem repudiauerit, tamen alter adiret, cuius nomine, & non testatoris, bona deinde uenderentur. Quòd si nec aliquis ex institutis siue substitutis hæreditatem adire uelit, potest testator loco nouissimo seruum suum hæredem instituere, qui uelit nolit, cogitur esse hæres, & bona testatoris, istius serui nomine uenduntur.

¶ *Etsi ex disparibus.*

Vt si testator institueret Titium in sex uncijs, Gaium in quatuor, & Seium in duabus, & illos tres sibi inuicem substitueret, non tamen expressis partibus in substitutione. Quæritur si Titius moriatur ante aditionem, quomodo sex unciæ Titio relictæ, inter Gaium & Seium reciprocè substitutos, diuidentur. Decidit Imperator quòd Gaius habebit quatuor uncias, & Seius duas. Quia in institutione Gaius quatuor, & Seius duas uncias habebant.

¶ *Si seruum.*

Hic est casus istius ¶ Quidam instituit seruum alienum hæredem, quem putabat esse liberum & sui Iuris: & si hæres non esset, substituit Meuium. Defuncto testatore seruus institutus iussu domini sui adiuit hæreditatem. Meuius autem substitutus, quia testator errauit in conditione instituti, petebat hæreditatem iure substitutionis. Quærebatur itaq; quomodo hæc uerba interpretanda sint, scilicet, si hæres non esset. Et dicit Imperator, si testator sciuisset illum hæredem institutum seruum esse, ita fieret interpretatio: Id est, si neq; ipse seruus hæres erit, neq; alium scilicet dominum suum hæredem effecerit. Si uerò testator ignorauerit institutum esse seruum, ut in casu nostro, sic fit interpretatio: Si hæres non esset, id est, si institutus hæreditatem sibi uel ei, cuius iuri postea subiectus esse cœperit, (per arrogationem, scilicet uel per redactionem in seruitutem) non acquisierit, Meuius hæres esto. Et quia hic uterq; tam institutus, quàm substi-

tutus

tutus habet pro se rationem, Quia dominus instituti adiuit hæreditatem, propter seruum suum institutum. Igitur argumentatur hoc modo, contra substitutum, uulgaris substitutio post additionem hæreditatis per institutum est extincta. l. post aditam. C. de impub. & alijs subst. Sed tu es uulgariter substitutus, & seruus meus institutus hæreditatem meo iussu adit. Ergo sequitur tuam substitutionem esse extinctam. Et per consequens te non posse instituere petitionem hæreditatis. Econtra substitutus pro se contra institutum quoq; habet rationem, & argumentatur hoc modo: Voluntas testatoris potius spectanda est, quàm uerba. Sed certum est testatorem credidisse te liberum hominem instituere, & uoluisse si liber non esses, ut ab hæreditate excluderetis. Et sic uoluit liberum hominẽ instituere, elegitque tuam, non domini tui personam. Sequitur ergo, quia liber non es, & tamen sub illa conditione institutus, quòd institutio statim nõ ualuit, & hæreditas ad me pertineat. Cùm ergo uterq; pro se habeat rationem, diuiditur hæreditas. Primo in duos semisses, & alter semissis diuiditur in duos quadrantes. Primus integer semissis, & unus quadrans alterius semissis, dantur Meuio Iure substitutionis, ita quòd nouem uncias habeat. Domino autem instituti datur quadrãs, propterea quòd hæreditatem adiuit. l. si paterfamiliàs, cum sequentib. ff. de hæred. insti. Vide glos. *hic in uerbo, in partem.*

DE PVPILLARI SVBSTITVtione. Tit. XVI.

VERS. *Nam moribus.*

RATIO, quòd pater filio impuberi potest Testamentum facere, est ne impubes decedat intestatus. Decederet enim intestatus, si pater ei Testamentum non fecerit. Cùm nullus impubes Testamentum condere possit ℣ præterea suprà qui testa. facer. possunt.

Ad exemplum) Quia furiosus & pupillus in pleriſque æquiparantur, ut colligitur ex ℣ pupillus. infrà de inutilib. stip.

VERS. *Illud palàm.*

Id est, propterea substitutio non est inualida, quòd institutio & substitutio sunt scriptæ in eadem charta, licet pupillo sit periculosum.

℣ *Liberis autem suis.*

Pater pupillariter substituere non potest, nisi sibĩpsi condat Testamentum, & in eo substituat.

℣ *Vel singulis.*

Id est, si Testator uult quòd nullus impuberum decedat sine Testamento,

ſtamento, poteſt ſingulis ſubſtituere. Si uerò uult quòd legitimo modo ſibi inuicem ab inteſtato ſuccedant, non eſt neceſſe ſingulis ſubſtituere, ſed tantùm nouiſſimè, ut hoc modo: Quicunq; filiorum meorum nouiſſimè impubes deceſſerit, ſit ei Titius hæres.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA infirmentur. Tit. XVII.

SVMMA iſtius tituli hæc eſt, quòd teſtamenta fiunt duobus modis, non Iure, & Iure. Non Iure fiunt, quæ carent ſolemnitatibus requiſitis, uel quando teſtator non habet Teſtamenti factionem actiuam, & tamen fecit Teſtamentum, uel hæres inſtitutus non habet teſtamenti factionem paſſiuam, uel filius in poteſtate conſtitutus, præteritus eſt &c. Et illa ipſo Iure non ualent. Iure fiunt in quibus prædictorum nihil deſyderatur. Et illa infirmantur duobus modis. Primum ipſe Iure. Secundo per officium Iudicis. Ipſo Iure infirmantur quoq; bifariam. Aut rumpuntur, aut irrita fiunt. Rumpuntur primo per agnationem ſui hęredis, quod fit, ſi poſt Teſtamentum factum natus fuerit Poſthumus, uel teſtator aliquem adoptauerit, uel arrogauerit. Secundo rumpitur per poſterius Teſtamentum Iure factum. Irrita fiunt, ſi teſtator fuerit capite diminutus, ut ſi arrogatus fuerit. Per officium Iudicis infirmantur Teſtamenta Iure facta, quando proponitur querela inofficioſi teſtamenti. De qua in titulo ſequenti.

His caſibus) Id eſt, teſtator decedit ſine Teſtamento, & uocantur ad ſucceſſionem ab inteſtato, qui ſunt gradu proximiores. Quia tam primum quàm poſterius Teſtamentum irritum eſt. Primum rumpitur per poſterius, poſterius autem ideo non ualet, quia hæres uel conditio defecit.

℔ *Sed etſi quis.*

Hæc ſecunda inſtitutio non uidetur ualere, quia cùm hæreditas ſit ſucceſſio in uniuerſum Ius defuncti. l. Hæreditas. ff. de reg. Iur. Videtur quòd in re certa quis non poſſit eſſe hæres. Tamen deciditur hic contrarium. Quia altera parte detracta habetur hæres ex certis rebus inſtitutus pro hærede omnium bonorum, ne teſtator cenſeatur partim teſtatus, partim uerò inteſtatus deceſſiſſe. l. 1 ℔ ſi ex fundo. ff. de hæred. inſt.

VERS. *Teſtamentum ſecundo loco.*

Licet teſtator in ſecundo Teſtamento dicat, quòd primum Teſtamentum quoq; ualeat, nihilominus tamen primum inualidatur per ſecundum, quia nemo poteſt decedere poſt ſe relictis duobus Teſtamentis. Hęres tamen in primo teſtamento inſtitutus conſequitur maiorem

iorem partem hæreditatis,& hoc ex secundo testamento, quòd scilicet approbauit suam institutionem nomine fideicommissi. Nam hæres secundi testamenti,cogitur esse cõtentus sua parte, uel quarta parte hæreditatis, & restituere nomine fideicommissi reliquam partem instituto *in* primo Testamento. Idem enim est ac si testator dixisset in secundo Testamento: Titius hæres esto in certis reb. & fidei eius committo,ut reliquam partem hæreditatis restituat hæredi.

Capite diminutus) Id est, maxima uel minima capitis diminutione, ut si paterfamiliàs fecit testamentum & dederit se postea in arrogationem, hoc testamentum est irritum, quod per arrogationem fit filiusfamiliàs,qui regulariter testari non potest,ut suprà diximus.

¶ Non tamen.

Regula est,quòd testamentum fit irritum, si testator est capite diminutus. Hęc regula fallit,si testator ante mortẽ suam est restitutus.

DE INOFFICIOSO TESTAmento. Tit. XVIII.

IN proximo titulo dictum est, quibus modis Testamentum ipso iure infirmetur sine facto hominis. In hoc autem titulo habes quomodo infirmetur,non ipso Iure,sed officio Iudicis, quod fit per querelam inofficiosi testamenti. Est autem inofficiosum Testamentum, quod contra pietatis officium factum est. Dico contra pietatis officium,propter parentes & liberos,qui sibi ipsis debent mutuum officium & pietatem.l.1.ff.de obseq.à liberis,& libert.parent.& patro.præstand. Et sic nota,Testamentum hoc casu non impugnari, propterea quòd solemnitates omissæ sunt, sed tantùm fit querela, quòd quis dicit se præteritum, uel iniustè exhæredatum. Est itaq; querela inofficiosi Testamenti remedium subsidiarium, quo petit quis ut iudex ex officio suo Testamentum rescindat,quasi contra pietatis officium factum. *Querela inofficiosi testamenti quid.*

Datur autem hæc querela tribus, Descendentibus, Ascendentibus, & Collateralibus proximis. Descendentibus datur, ut filijs, filiabus,nepotibus, neptibus &c. In his tamen distingue. Aut loquimur de liberis naturalibus tantùm, & subdistiugue, Aut tractatur de Testamento patris,& non possunt querelam inofficiosi Testamenti instituere,siue præteriti sint,siue exhæredati (debentur tamen eis alimenta ex bonis paternis)quia non sunt in patria potestate,nec sui hęredes,ut colligitur ex glos.in ¶ fin.suprà de nupt. Aut tractatur de inofficioso Testamento matris, & tam naturales quàm spurij de inofficioso Testamento cõqueri possunt, si sunt pręteriti,uel in iustè exhæredati.

exhæredati.l.Si ſuſpecta.§.de inofficioſo.ff.de inoff.Teſta. Aut loquimur de liberis naturalibus & legitimis ſimul, uel legitimis tantùm. Et diſtingue. Aut ſunt exhæredati, aut præteriti. Primo caſu ſubdiſtingue. Aut ſunt exhæredati ex iuſta cauſa ingratitudinis, de quibus ſuprà, & ualet Teſtamentum, nec poteſt impugnari per querelam inofficioſi Teſtamenti.§.ſiue igitur, in Autentico, ut cùm de appel.cog.coll.8. Aut ſine iuſta cauſa à patre exhæredati ſunt, uel à matre, uel auo materno præteriti (quæ præteritio pro exhæredatione habetur.§.fin.ſupra, de exhæred.lib.) Et habent querelam inofficioſi Teſtamenti.l.Non putauit.§.ſanè.ff.de bon.poſſ.cont.tab.§.fin.in fi. cum glos.ſupra de exhæred.liber. Secundo caſu, quando ſcilicet liberi à patre uel auo paterno præteriti ſunt. Eſt diſtingue. Aut fuerunt in teſtatoris poteſtate, & non opus habent querela inofficioſi Teſtamenti, quia Teſtamentum eſt ipſo Iure nullum.§.ſed qui filium, cum ſequen.ſupra de exhæred.liber. Aut fuerunt emancipati, & iterum non opus habent hac querela, quia datur eis à Prætore bonorum poſſeſſio cont.tab.§.Emancipatos, ſuprà de exhæred.liber. Et tantùm de deſcendentib.

Secundo datur hæc querela aſcendentibus uſq; in infinitum contra Teſtamenta inofficioſa liberorum. In iſs tamen quoq; diſtingue. Aut ſunt parentes naturales tantùm, aut naturales & legitimi ſimul, ſiue legitimi tantùm. Primo caſu dic. Aut pater naturalis, uel auus paternus præteritus, uel iniuſtè exhæredatus eſt, & non poteſt proponere querelam inofficioſi Teſtamenti. arg. d. gloſ. fin.§.fin.ſuprà de nupt. Aut mater naturalis filij, uel etiam mater ſpurij præterita, uel iniuſtè exhæredata eſt à filio naturali, uel ſpurio, & poteſt hanc querelam proponere.arg.d.l.ſi ſuſpecta.§.de inofficioſo.ff.de inofficio.teſta. Secundo caſu, quando ſcilicet loquimur de parentibus naturalibus & legitimis ſimul, uel legitimis tantùm. Et diſtingue. Aut liberi qui teſtantur ſunt in poteſtate parentum, aut ſunt emancipati. Si in poteſtate parentum ſunt, & ſubdiſtingue. Aut teſtantur de peculio aduentitio, & Teſtamentum eſt ipſo Iure nullum, nec opus eſt querela, ut ſupra diximus in titulo. Quibus non eſt permiſſ.fac. Teſta. in principio. Aut de Caſtrenſi uel quaſi Caſtrenſi peculio teſtantur, et iterum ſubdiſtingue. Aut loquimur de parentibus à linea paterna, ut patre, auo paterno &c. Et tunc, aut ſunt expreſſè exhæredati, aut præteriti. Si exhæredati, iterum diſtingue. Aut exhæredatio contingit propter iuſtam cauſam, & ualet Teſtamentum filij, nec poteſt impugnari per querelam inofficioſi Teſtamenti.d.§.ſiue igitur in Autentico, cum de appel.cog.coll.8. Aut exhæredatio contigit ſine iuſta cauſa. Et ſubdiſtingue. Aut exhæredatus eſt parens à filio milite in militia

militia constituto,& non habet locum querela l. De inofficioso. C. de inofficio. testa. Aut est exhæredatus à filio pagano, siue à non milite,& habet locum querela inofficiosi testamenti. Autentica Presbyteros. C. de Episcop. & cler. Aut loquimur de parentibus à linea materna,& distingue. Aut quæris de liberis legitimis tantùm, et ualet testamentum siue præteriti, siue exhæredati sint. Aut quæris de liberis naturalibus & legitimis simul,& subdistingue. Aut filius exhæredauit illos iustam ob causam, & ualet Testamentum. d ℌ siue igitur in Autentico, ut cum de appell. cog. coll. 8. Aut sine iusta causa,& est locus querelæ, l. cum filium. C. de inoff. testa. Nisi filius sit miles. d. l. de inofficioso. C. eod. si emancipati liberi de bonis suis quibuscunque testati fuerint, præterierintque parentes, siue exhæredauerint, quæritur an habeat locum querela. Et distingue. Aut loquimur de parentibus à linea paterna,& tunc subdistingue. Aut sunt exhæredati, uel præteriti. Et tunc si exhæredati sunt ex iusta causa, ualet testamentum, nec potest impugnari. d ℌ siue igitur, in Auten. ut cum de appella. &c. Si uerò sine causa eos exhæredant,& habent querelam. Si uerò eos prætereunt,& habent bonorum possessionem contra tabulas. l. Pantonius. ff. si à parente quis manumiss. fuer. Aut loquimur de parentibus à linea materna, sine causa præteritis, uel exhæredatis,& dic quòd habent querelam inofficiosi Testamenti. arg. l. cum filium. C. de inoff. Testa.

Tertio datur hæc querela inofficiosi Testamenti, proximis collateralibus, ut fratrib. sororibus. Sed hoc casu requiruntur duo. Primo, ut illi qui proponunt illam querelam, sint defuncti fratres, uel sorores utrinq; coniuncti, uel ad minus consanguinei, id est, ex eodem patre nati. Secundo, quòd nè turpis persona pro eis instituta. Si enim esset honesta persona instituta, non possent Testamentum impugnare. l. fratres. C. eod.

Sunt autem tres causæ propter quas frater agens de inofficioso Testamento fratris,& turpibus personis institutis, repelli potest. *Causæ propter quas frater de inofficioso testamẽto fratris etcæ. repelli potest.*

Prima est, si frater mortem fratri defuncto uoluit inferre. Secunda, si eum uoluit criminaliter accusare. Tertia, si properauit iacturam substantiæ eius inferre ℌ ingratitudinem, in Autentico de nup. coll. 4. Et hæc refer ad ea quæ suprà diximus, de exhæredat. liber.

Datur autem hæc querela contra scriptos, uel nuncupatos hæredes, directos uel fideicommissarios uniuersales quicunque fuerint, etsi Imperator, uel Deus instituueretur, id est, ipsa ecclesia. l. Papinianus ℌ si Imperator, cum glos. ff. de inoffi. testa. ubi citatur dictum Augustini dicentis: qui uult Deum instituere hæredem, filium ue-

rò exhæredare, alium quærat pro consilio, non Augustinum. c. quicunq. 17. q. 4.

Et incipit competere post aditam hæreditatem (quæ intra sex menses, uel annum adiri debet.) Et durat usq; ad quinquennium. l. si quis filium, in fin. C. eod. Et si filius præteritus, uel exhæredatus medio tempore ante querelam præparatam decesserit, transmittit eam ad suos descendentes. l. scimus §. In medio, & d. l. si quis filium. C. eo. Ad extraneos uerò hæredes non transmittitur querela, nisi fuerit præparata, id est, nisi filius uiuens eam inceperit & præparauerit, & post præparationem mortuus fuerit. l. Posthumus §. si quis. ff. eod. Circa effectus querelæ inofficiosi Testamenti distingue. Aut exhæredatis, sine iusta causa à patre: uel præteritis à matre, sine iusta causa, in Testamento est relicta legitima, aut minus legitima, aut omnino nihil. Primo casu, si scilicet legitima relicta est, coguntur liberi esse contenti, nec possunt testamentum impugnare. Secundo casu, quando minus legitima relicta est, agitur ad supplementum legitimæ. d. l. si quis filium. Tertio casu, quando scilicet nihil omnino relictum est, distingue. Aut quæris de præteritione matris, et adhuc datur querela inofficiosi testamenti, usq; ad legitimam §. fina. iuncta glos. supr. de exhæred. libero. Aut quæris de præteritione patris, petitur totum Testamentum rescindi, & si pronunciatum fuerit contra Testamentum, nec appellatum, fit actor hæres uniuersalis, uel bonorum possessor. l. Omnimodo §. sin uerò. C. eod. titulo. Legata tamen & fideicommissa singularia, in Testamento inofficioso relicta, præstari debent §. si uerò contigerit, in Autentico, ut cum de appell. cog. coll. 8.

Est autem legitima liberis debita triens, id est, tertia pars bonorum, si sunt quatuor liberi, uel pautiores. Si uerò plures quàm quatuor extarent, legitima omnium bonorum esset semissis, id est, dimidia pars bonorum, quę pater tempore mortis habuit deducto ære alieno, legatis & sumptib. funerum. Autentica nouissima. C. eod. tit.

Repellitur autem quis ab hac querela tribus modis. Primo, si à tempore aditæ hæreditatis tacuit per quinquennium. d. l. si quis filium, in fin. C. eod. Secundo, si agnouit Testamentum illud præstando aduocationem his qui agunt ex Testamento. Hoc enim modo uidetur Testamentum approbare. l. si. ff. eod. Tertio si competit aliud remedium quàm querela, ut bonorum possessio contra tabulas, uel condictio ex lege §. Tam autem, cum glos. hic titulo nostro. l. Papinianus §. si quis impuberi. ff. eod.

§. *Plerumque.*

Hic nota obiter quando querela inofficiosi testamenti locum habeat, ut

beat, ut primo si parentes utriusq; sexus liberos suos sine causa exhæredant, ut hic in uerbo sine causa. Secundo, si parentes à linea materna eos prętereant, quæ pręteritio pro exhæredatione habetur.

Hoc colore) Sed hodie hic color seu hæc ratio, scilicet quòd testator non sanæ mentis fuerit non habet locum, secundum Bart. l. Nam et his, in fine. ff. eo. Ad hoc ergo, quòd hæc querela locum habeat, satis est proponere causam exhæredationis siue prætéritionis non esse ueram.

Vltra fratres) Reliqui cognati utcunq; proximi gradu, contra officium pietatis impugnare non possunt. Si uerò testamentum per se non ualeret, ut quia testator non habuit testamenti factionem actiuam, uel hæres institutus testamenti factionem passiuam, uel alioqui testamenti solemnitates omissę sint, tum quilibet qui ab intestato succederet, uel interesse aliquod prætenderet, impugnare posset.

℣ *Si Tutor.*

Tertio, si actor approbauit Testamentum præstando aduocationem. Sed hic in textu est limitatio istius regulæ. Hic est casus istius ℣ Titius habuit duos filios, Gaium & Seium. Gaius erat pubes & maior, quem pater sine iusta causa exhæredauit. Seio autem qui impubes erat, certam pecuniæ summam legauit, cuius tutelā gessit Gaius frater maior exhæredatus, defuncto testatore, Gaius accepit legatum ex eo Testamento, nomine pupilli sui, hoc est, fratris. Soluto autem illo legato, uolebat suo proprio nomine contra illud Testamentum querelam inofficiosi testamenti proponere, propterea quia sine iusta causa exhæredatus erat. Quærebatur an possit agere, & uidebatur quòd non. Quia per acceptionem legati, nomine pupilli fratris sui, uidetur Testamentum approbasse. Probans autem Testamentum, & deinde agens querela, repellitur exceptione. l. Nihil. ff. eod. Tamen Imper. hic decidit contrarium, scilicet quòd nihilominus filius exhæredatus, tutor impuberis, cuius nomine accepit legatum, ad huc suo proprio nomine etiam querelam inofficiosi Testamenti proponere possit. Nec obstat ratio dubitandi. Quia procedit quando quis acceptat legatum tanquam aduocatus, uel procurator ipsius, & sic nomine uoluntario, tunc enim Testamentum approbaret. secus autem quando acceptaret legatum, nomine necessario & tutorio uel curatorio nomine, ut hic. Tunc enim non uidetur Testamentum approbare, quia necessitas excusat. Et sic adhuc potest suo nomine querelam inofficiosi Testamenti proponere.

Amittit) Id est, si nomine pupilli Tutor egerit querela inofficiosi Testamenti, et uictus fuerit, nihilominus tamē potest petere legatum sibi ipsi in eodem Testamento relictum.

§ *Igitur quartam.*

Hodie tertiam, ut diximus. Ita autem intellige tertiam legitimam esse, si liberi sunt quatuor, uel pauciores &c. ut si testator haberet in bonis 600. aureos, omnium filiorum legitima simul est triẽs, id est, 200. aurei, qui postea diuiduntur pro rato, ita ut quilibet habeat 50. Et hac legitima parentes liberos suos priuare non possunt. Econtrà autem liberi parentes prohibere non possunt, de reliquis duab. partibus, pro lubito disponere.

Iure hæreditario) Id est, si pater fecit Testamentum, tenetur filijs relinquere legitimam Iure institutionis. Si uerò Codicillos conderet, quocunq; titulo relinquere potest. Vide glos. hic in uerbo Iure legati. An autem hodie legitima alio titulo relinqui possit quàm institutionis, uide quæ notantur in Auten. nouissima. C. de inofficio. testamento.

DE HAEREDVM QVALITATE & differentia. Tit. XIX.

DE institutione & substitutione hæredum, suprà dictum est. Hic autem titulus diuisionem hæredum complectitur. Sunt autem hæredes successores in uniuersum Ius defuncti, ut colligitur ex l. Hæreditas. ff. de Reg. Iur. Et sunt triplices, necessarij, sui & necessarij, & extranei. Necessarius hæres est, seruus proprius, Qui ideo necessarius hæres dicitur, quia uelit, nolit, statim post mortem testatoris liber fit & hæres, quæsita tamen post mortem defuncti, uel quæ defunctus ei debebat ex naturali obligatione, retinet, nec potest à creditoribus de his molestari, si à Iudice separationem impetrauerit, antequam bona hereditaria attingat. l. 1 § fin. ff. de separat.

Sui & necessarij hæredes sunt, qui sunt in potestate testatoris, ut filius, filia, nepos, neptis &c. respectu patris & aui paterni. Nepos tamen & neptis, tum demum sui hæredes sunt, si nemo eos gradu præcedit. Id est, si pater eorum aut decesserit, aut ab auo emancipatus fuerit. Appellantur autem sui hæredes, quia sunt domestici, & uiuo patre, quodammodo domini existimantur. l. in suis. ff. de liber. & post hu. Necessarij uerò dicuntur quia ex lege 12. tab. siue uelint, nolint, coguntur se immiscere. De Iure prætorio tamen habent facultatem abstinendi, si hæreditas est grauata ære alieno.

Extranei hæredes sunt omnes, qui non sunt in potestate testatoris. Hinc est quod fratres, sorores &c. & omnes reliqui gradu remotiores, imò & liberi respectu matris & aui materni, pro extraneis hæredibus habentur. Et illæ duæ species hæredum sui & extranei habent Ius

bent lus deliberandi, uel si inuentarium fecerint, ante aditam hæreditatem, sine periculo, hæreditatem defuncti adeunt, hoc est, non tenentur creditoribus ultrà quàm hæreditas defuncti se extendit.

Tunc enim nepos) De iure ciuili emancipati liberi à succeſſione penitus repellebantur, quia erant capite diminuti. De iure autem prætorio admittebantur, ad bonorum poſſeſſ. cõtra tabulas, ſed per edictum de coniungendis cum emancipato liberis (de quo. ff. de coniungen. cum emanci. lib.) diſpoſitum erat, quòd etiam nepotibus ex filio emancipato, ipſe quoq; emancipatus admittebatur. Hodie autem hoc teneas de emancipatis: Si teſtator condidit teſtamentum, & in eo præterijt emancipatum, adhuc ius uetus locum habet, uidelicet quòd emancipatus præteritus habet bonor. poſſeſſio. contra tabulas, de quibus ſuprà in ☞ emancipatos, de exhæreda. libero. Si uerò ſine teſtamento deceſſerit parens, relictis poſt ſe liberis emancipatis, & liberis in poteſtate ſua conſtitutis, et hoc caſu ſuccedit emancipatus unà cum alijs filijs in poteſtate exiſtentibus, ex æquo, quia differentia inter emancipatos, et eos qui ſunt in poteſtate, hodie eſt ſublata per Autent. ceſſante ſucceſſione, et in corpore unde ſumitur. C. de legiti. hæredib. Et ita tenent communiter DD. Ioan. fab. et Ange. hic Bart. l. 1. in prin. ff. de coniung. cum emanci. liber. glos. in d. Autent. Ceſſante ſucceſſione. Et ſic habes quod hic ☞ & totus titul. ff. de coniungend. cum emanci. liber. hodie per d. Auten. Ceſſante ſucceſſione, correcti ſunt, ſi teſtamentum non eſt conditum. Condito uerò teſtamento ius uetus firmum manet.

☞ *In extraneis.*

Teſtamenti factio eſt duplex: Actiua, & Paſſiua. Actiuam is dicitur habere, qui eſt talis perſona, quæ poteſt teſtamentum condere. Paſſiuam autem is dicitur habere, qui poteſt hæres inſtitui in teſtamento.

Et id duobus temporibus) Quando quæritur de temporibus quæ in hæreditate requiruntur, diſtingue: Aut teſtator condidit teſtamentum, aut deceſſit inteſtatus. Primo caſu ſubdiſtingue: Aut loquimur de neceſſario hærede, uel de ſuo hærede, & requiritur habilitas duobus temporibus, Scilicet tempore teſtamenti, ut poſſit hæres inſtitui. Secundo, tempore mortis teſtatoris, ut inſtitutio poſſit habere effectum. Tempus autem aditæ hæreditatis hoc caſu non attenditur, quia nullum eſt medium ante tempus mortis teſtatoris, & tempus aditæ hæreditatis. Cùm in his caſibus lex ſine facto hominis in continenti teſtatore mortuo, faciat nos hæredes. Aut loquimur in extraneo hærede, & requiruntur tria tempora, uidelicet quod inſtitutus ſit habilis tempore conditi teſtamenti. Secundo, tempore mortis te-

ſtatoris. Tertio, tempore aditæ hæreditatis, Quia lex extraneos hæredes non facit in continenti hæredes, ſicuti ſuos & neceſſarios, ſed tantùm quando adierunt.

VERS. *Sed ſiue is.*

Habes hic differentiam inter ſuos hæredes & extraneos. Si enim ſuus hæres ex teſtamento capit hęreditatem, dicitur ſe immiſcere bonis hæreditarijs. Si autem recuſauerit, abſtinere dicitur. Actus autem hæredis extranei, eſt adire uel repudiare.

Prætor ſuccurrit) Per reſtitutionem in integrum uſque ad annum 29. Datur enim quadriennium poſt tempus maioris ætatis, intra quod lęſus in minore ętate poteſt petere reſtitutionem in integrum. l. Superuacuam. C. de tempor. in integr. reſtitu. &c.

Quadriennium binum 4. Jarem

§. *Sed noſtra.*

Hodie habet hæres utrumque beneficium, tam ius deliberandi, quàm confectionem Inuentarij, ſi mauult deliberare, habet à lege annum. Si uerò à Iudice petierit tempus deliberandi, arbitrabitur Iudex quantum tempus ſit dandum, non tamen minus det, quàm centum dies. Et ſi poſt deliberationem adierit, tenetur omnibus creditoribus in ſolidum. Si uerò mauult Inuentarium facere, ultra uires hęreditarias, non tenetur, & detrahit Falcidiam à legatis. l. Scimus §. Et ſi præfatam. C. de Iure deliberandi.

§. *Item extraneus.*

Summa iſtius §. hæc eſt, quòd hæres extraneus poteſt hæreditatem adire bifariam. Primùm ipſo facto, id eſt, quòd tractet res hæreditarias tanquam ſuas, uendendo, locando, donando &c. Secundo, nuda uoluntate, uerbis tamen declarata, hoc eſt, quòd fateatur ſe hæredem eſſe. Et occurrit Imperator in hoc §. tacitæ obiectioni. Nam ſi hęres extraneus poſt aditã hęreditatem Inuentario non confecto teneatur creditoribus in ſolidum, poteſt quęri, quando hæreditas dicatur adita. Et huic quæſtioni Imperator hic reſpondet.

DE LEGATIS. Tit. XX.

HVC uſq; propoſuit Imperator modos, quibus res noſtræ fiunt de Iure Ciuili, partim per uniuerſitatem, partim uerò ſigillatim. Ideo hic inſerit materiam legatorum, quæ relicta ſingularia ſiue particularia dicuntur.

Eſt autem Legatum donatio à defuncto relicta, ab hærede præſtanda. Dico donatio, quia in multis æquiparatur donationi mortis cauſſa. Dico A defuncto relicta, ad differentiam donationis inter uiuos. Legatum enim non debetur, niſi teſtamentum morte teſtatoris confirmatum fuerit. Dico ab hærede præſtanda, ad differentiam

ferentiam donationis mortis causa, quæ plerunq; præstatur à defuncto. Differt quoq; legatum à donatione mortis causa, alijs modis. Primo, quia legatum semper ab hærede præstatur, ut hic in definitione legati, Donatio autem mortis causa à quolibet. Secundo, in donatione causa mortis, obligatur donans, in legato non. Tertio, si accuso testamentum tanquam inualidum, perdo legatum, non donationem. Quarto, filiusfamilias donare potest, legare non potest. Vide gloss. in ℔ Nam cum prudentibus, in uerbo ferè, suprà de donatio. A donatione inter uiuos differt legatum, quia illa non potest reuocari, nisi ex certis causis. De quibus in l. fin. C. de Reuocand. donatio. legatum uerò potest usq; ad mortem legantis semper reuocari, ambulatoria enim est uoluntas defuncti usq; ad mortem. l. iij℔ Non solum, & l. iiij℔. ff. de adimend. legat. Differt quoq; legatum ab hæreditate, quia hæreditas est uniuersalis successio in omnibus bonis, & transit ad hæredem cum onere. Legatum uerò est singulare quiddam, & transit ad Legatarium sine aliquo onere, nisi quòd interdum detrahitur quarta per legem Falcidiam, l. Si hæreditatem. ff. Mandati. Cum fideicommissis singularibus sunt omnino adæquata legata. De fideicommissis uerò uniuersalibus, idem dic quod de hæreditate. Et hæc de definitione legati sufficiant.

Fit autem Legatum sex modis. Primo, in re propria testatoris. Secundo, in re hæredis. Tertio, in re Legatarij. Quarto, in re communi. Quinto, in re aliena. Sexto, in re quæ non est in rerum natura.

Primo, quando legatum fit in re propria Testatoris. Distinguet Aut testator est dominus rei legatæ reuocabiliter, aut irreuocabiliter. Si reuocabiliter, ut maritus in dote. Et subdistingue. Aut maritus legat dotem extraneo cuidam, & non uxori, & non ualet legatum, supr. quibus alien. licet, uel non, in prin. Aut maritus legat dotem ipsi uxori, & dic: Aut dotem ab uxore prius accepit, & ualet legatum dotis, quia plenius est legatum quàm actio de dote, facilius enim potest uxor dotem suam legatam ex testamento acquirere, quàm si intentaret Actionem de dote. Aut maritus nihil accepit in dotem ab uxore, & tunc si simpliciter & in genere legat dotem, non ualet legatum, est enim inutile, propter incertitudinem. Si uerò certam pecuniam, ut centũ aureos, uel certum corpus, ut fundum Tusculanum etc. pro dote legauit, ualet legatũ ℔ Sed si uxori. hic tit. nost. Aut testator est dominus rei irreuocabiliter. Et subdistingue: Aut res legata est in bonis testatoris sine onere, aut est alteri obligata, aut habet eam in alterius bonis, puta quòd aliquis ei debet. Primo casu tenetur hæres soluere legatum, siue testator sciuerit rem legatam suam esse, siue putauerit alienam uel Legatarij℔ Si quis rem suam. hic titulo nostro.

Secundo casu, quando scilicet res legata erat pignori data, uel alteri obligata. Et distingue: Aut loquimur de rebus, quæ grauatæ uel obligatæ erant priusquam legarentur. Aut post legatum alicui obligatæ sunt. Primo casu subdistingue. Et tunc aut testator legando sciuit rem legatam pignori datam, uel obligatam esse, & tenetur hæres eam luere, & Legatario soluere, etiamsi ipsi creditori legauerit. Aut ignorauit rem legatam pignori datam. Et subdistingue: Aut legauit coniunctæ personæ, & tenetur hæres luere. l. prædia. C. de fideicommiss. Aut legauit omnino extraneo, & non tenetur hæres luere ℣ Sed etsi rem. hic tit. nostro. Aut loquimur de rebus, quæ post testamentun factum alteri obligatæ sunt. Et tunc aut testator uendidit, aut tantùm pignori dedit. Et subdistingue: Aut uendidit totam rem, & si constat uendidisse animo adimendi legatario, & cessat legatum. Si uerò non animo adimendi uendidit, ualet legatum, agiturque cum hærede, ut uel redimat, uel eius æstimationem præstet. Si uerò partem rei tantùm uendidit testator, pars non uendita indistinctè debetur legatario. Vendita uerò pars tum demum legatario cedit, si non animo adimendi uendita est ℣ si rem suam legauerit. hic tit. nost. Si uerò res legata post conditum testamentum non est uendita, sed tantùm pignori data, & tenetur hæres simpliciter luere, & legatario soluere. d ℣ Si quis rem suam. hic tit. nostro. Tertio, quando scilicet testator habet rem legatam in bonis alterius, utputa quia Titius debet ei centum aureos, & potest eam rem legare cui uult, etiam ipsi debitori, & si debitori legata fuerit purè, poterit debitor heredem conuenire, ut liberet eum per acceptilationem. Si uerò ad certum tempus res legata fuerit, hæres infra illud tempus non potest debitorem conuenire ℣ Si quis debitori. hic titulo nostro. Et si legatum rei propriæ est purè factum, dominium illius rei, à morte testatoris fictè transit in Legatarium. Ab adita uerò hæreditate uerè. Legatarius tamen potest legatum repudiare, si uult. l. Si tibi ℣ Cùm seruus. ff. de Legat. 1. Et prodest hoc scire propter quæstionem, utrum fructus rei legatæ, à tempore mortis testatoris ad Legatarium uel hæredem pertineant.

Secundo, fit legatum in re hæredis. Et huc refer distinctiones, quas de re testatoris posuimus. Vbiq; enim conueniunt, excepta ea parte, qua diximus quid iuris sit, si post legatum factum res fuerit uendita uel alienata. Nam post legatum factum in re hæredis, non ualet alienatio rei legatæ ab hærede facta, si modò uult hæres esse ex Testamento, & Testator in ea sententia perseuerauerit, etiamsi alienauerit animo adimendi legatum. Quia actus hæredis, non tollit dispositionem defuncti. l. Si mihi Sẽpronius. ff. de Legat. 1. Et in legato rei hære-

rei hæredis nihil refert, siue Testator sciuerit, siue ignorauerit rem hæredis esse ℔. Non solum, cum glos. in uerbo hæredis. hic titulo nostro. Sed hoc casu dominium rei legatæ non transit in Legatarium, nisi facta traditione ab hærede. Vide Ang. hic in ℔ Legatum. Vers. Et prædicta.

Tertio fit legatum in re Legatarij. Sed hoc casu distingue: Aut legatur illi res sua, quam habet sine onere, nec est grauata, & omnino non ualet legatum, quia quod prius nostrum est, amplius nostrum fieri non potest, etiamsi post legatum factum, eam alienauerit ℔. Sed si rem Legatarij. hic tit. nostro. Aut legatur ei res sua propria, pignori tamen alteri data, & ualet legatum, ita quòd hęres eam Legatario redimere tenetur. l. Si tibi in principio. ff. de Legat. 1.

Quarto fit legatum in re communi. In quo distingue: Aut legator legando fundum communem, dixit: Lego Titio totum fundum, & ualet legatum in totum, ita quòd hæres alteram partem fundi luere tenetur, siue Legatario eius æstimationem præstare. l. Iulianus in principi. ff. de Legat. iij. Aut dixit simpliciter: Lego fundum communem. Et subdistingue. Aut habuit fundum communem cum extraneo, & ualet legatum in ea parte tantùm, quæ testatoris est, etiamsi post legatum testator uiuens, alteram partem quoque redemit. l. v ℔ fina. Cum ibi notat. ff. de Legat. 1. Aut habuit fundum communem cum hærede, & tunc aut dixit: Lego meum fundum, & uidetur tantùm suum Ius, aut suam personam legasse, aut simpliciter dixit: Lego fundum communem, & debetur Legatario totus fundus. l. Cùm filius ℔ Dominus. ff. de legat. ij. Vide Barto. in l. v ℔ fin. ff. de legat. 1.

Quinto fit legatum, quando quæritur, an legatum rei alienæ ualeat, nec ne. Et distingue. Aut testator sciuit rem legatam esse alienam, aut ignorauit, primo casu distingue. Aut res legata ante mortem Testatoris non peruenit ad Legatarium. Et tunc distingue. Aut dominus rei legatæ post mortem Testatoris uult uendere illam rem, & tenetur hæres illam rem redimere, & Legatario præstare. Aut dominus non uult uendere, & tenetur hæres iustam æstimationem Legatario soluere, l. Non dubium ℔ fina. ff. de Legat. iij. Aut peruenit ad eum ex caussa lucratiua, puta donationis, uel legati, & cessat illud legatum, quia duæ caussæ lucratiuæ circa eandem rem, & eundem hominem concurrere non possunt, ut hic ℔ si res aliena. Aut peruenit ad eum ex causa onerosa, ut emptionis, & tunc aut emit totam rem, aut tantùm proprietatem, deducto usufructu. Primo casu potest legatarius agere contra hæredem, actione ex Testamento, qua consequitur precium rei legatæ. d ℔ si res aliena.

Secundo

Secundo casu, quando nudam proprietatem emit, distingue. Aut usufructus peruenit postea quoq; ad legatarium ex causa onerosa, ut quia emit ab usufructuario, & iterum tenetur ei hæres ad precium totius rei. Aut usufructus peruenit ad eum ex causa lucratiua, puta morte, uel capitis diminutione usufructuarij, & tenetur hæres legatario tantùm ad pretium proprietatis, deducto usufructu ℣ si cui fundus, hic titulo nostro. Secundo casu, quando ignorauit alienam rem esse, & dubitatur an legatum ualeat, & distinguendum est. Aut legauit omnino extraneo, et non ualet legatum, ut hic ℣ quod autem diximus. Aut legauit coniunctæ personæ, ut uxori, fratri, uel simili, cui alioqui reliquisset legatum, & ualet. l. cum rem alienam. C. de legat. Probatio autem hoc casu incumbit legatario, uidelicet, quòd probat testatorem sciuisse rem alienam esse. Est enim legatarius actor, & hæres reus. Actore autem non probante, reus etsi nihil omnino præstiterit, absoluitur, ut hic in uers. Et uerius. l. Qui accusare. C. de edendo.

Cui probatio incumbat rẽ alienam esse nesciuisse testatorem.

Sexto, quando quæritur utrum legatum rei, quę non est in rerum natura, ualeat nec ne, distingue. Aut non est in rerum natura, nec speratur futura, ut homo mortuus, uel chymera, & non ualet legatum ℣ sed si talis, hic titulo nostro. Aut non est in rerum natura, speratur tamen futura, ut fructus futuri, fœtus pecorum, & ualet legatum ℣ ea quoq; res, hic titulo nostro. Et nota in dubio, quando scilicet non certo constat an res legata extet uel non, hæredem teneri de prosequenda & restituenda re legata, & si prosecutio requirit magnos sumptus, pertinebũt illi sumptus ad hæredem. Si uerò res legata non longe abfuerit, satis est hæredem soluere in eo loco, ubi est legatum. l. cum seruus, cum ibi nota. ff. de legat. 1. Et sic habes ex prædictis quæ res possint legari, nempe res priuatorum, quæ dominio nostro subijci possunt. Poteris itaq; facile concludere, quæ res non possint legari. Quando enim constat quod legari possit, statim concluditur quod legari non possit. Contrariorum enim eadem est disciplina. l. 1. ff. de his qui sunt sui uel alien. Iuris. Infert ergo quòd res quæ non sunt in nostro commertio, ut sacræ, sanctæ, religiosę, liber homo, & similes, ut res publicæ, uniuersitatis, communes, legari non possunt, licet sint in rerum natura ℣ sed si talis, hic tit. nostro. Omnes autem res quæ legari possunt, legantur, aut purè, aut sub conditione, aut in diem, aut ex die. De quibus suo loco dicemus.

Quot modis legentur res.

Tertia diuisio quòd legatur aut ex Testamento, aut ab intestato. Ex testamento legatur duobus modis. Aut in Testamentis, aut in Codicillis. In Testamentis requiruntur septem testes. In Codicillis quinque. l. 2 ℣ Et si quid tale, cum glos. in uerbo legatorum. C. Com

mu. de

mu. de legat. Ab intestato olim legari non poterat ℌ præterea in fin. de fideicom. hæred. Quia autem fideicommissa particularia olim ab intestato fieri poterant. d ℌ Præterea, & legata hodie æquiparata sunt illis fideicommissis ℌ sed non usque, hic titulo nostro. Sequitur quòd etiam legata ab intestato relinqui possint. Ita colligit Ioan. de Pla. in d ℌ præterea.

Potest autem legatum relinquere quilibet qui habet testamenti fa ctionem actiuam. l. 2. ff. de legat. 1. Et legari potest illis qui testamenti factionem passiuam habent. Vide ℌ legari, hic titulo nostro, cum glos. in uerbo Testamenti, quæ explicat, qui non habent testamenti factionem passiuam. Et potest legatum fieri ante hæredis institutionem, inter medias hæredum institutiones, & quocunq; tempore testamenti, modò tamen hæredes instituantur. Quia ex hæredis institutione testamentum uires capit ℌ Ante hæredis, hic titulo nostro. Et legatur in Testamentis & Codicillis. l. 2 ℌ Et si quid tale, cum glo. in uerbo legatorum. C. Communia de legat. *Qui legare potest.*

CAVSA efficiens legati, est is qui habet testamenti factionem actiuam. l. 2. ff. de legat. 1.

CAVSA materialis est, res quæ nostro dominio subijci potest, de qua suprà in prima diuisione.

CAVSA finalis est, ut transferatur dominium rei legatæ in legatarium.

EFFECTVS est parere tres actiones, rei uendicationem, actionem hypothecariam, & actionem personalem ex testamento, & quoque exceptionem. Sed circa istas actiones distingue. Aut legata est res testatoris, aut aliena. Si res testatoris legata est purè, distingue. Aut legauit debitori suo liberationem & habet legatarius exceptionem contra hæredem petentem debitum, aut legauit alij qui ei nihil debebat, & dic. Aut est legatum generis, siue quantitatis, ut si legaret equum in genere, uel decem modios frumenti &c. Et dantur duæ actiones tantùm, hypothecaria, & actio personalis ex Testamento, non autem rei uendicatio, quia certa res hoc casu per legatarium uendicari non potest. Aut legauit aliquid in specie, quod est indiuiduum, ut lego Titio illud uas uini, uel Stichum, si modò tantùm unus Stichus est, secus si plures sunt, uel fundum Tusculanum, & dantur tres actiones, Rei uendicatio, Hypothecaria, & Actio personalis.

Rei uendicatio ideo datur, quia statim post mortem testatoris, dominium rei legatæ transit in legatarium fictè, post aditam hæreditatem uerè.

Hypothecaria uerò ideo datur, quia omnes res defuncti sunt legatario

gatario hypothecatæ, quàm diu legatum solutum non fuerit.

Personalis autem actio ex Testamento ideo datur contra hæredem, quia hæres creditoribus & legatarijs obligatus est ex quasi contractu ℣ Hæres quoq;. infrà de obliga. quæ ex quasi contrac. nasc. Illæ tamen tres actiones non dantur simul legatario, sed unam illarum elegit. l. cum filius ℣ uarijs. ff. de legat. 2. Aut res aliena hæredis siue legatarij legata est, & non datur legatario rei uendicatio, quia testator non erat dominus, quare etiam dominium necp; ficte, necp; uerè in legatarium transferre potuit. Datur igitur uel hypothecaria, uel actio personalis ex Testamento. Et hæ actiones intentandę sunt post aditam hæreditatem, non autem antè, & per eas legatarius consequitur ab hærede rem legatam. Hæres tamen istis actionibus conuentus à legatario liberari potest multis modis.

Primo, si res legata sine facto hæredis periret, ut si domus legata sine culpa hæredis combureretur, uel seruus legatus decederet ℣ si res legata, hic titulo nostro.

Secundò, liberatur per transformationem rei legatæ. l. Lana. ff. de legat. 3. ut si lana legata esset, uestis quæ uiuente testatore inde fit, non debetur, quia uestis non potuit reduci ad rudem materiam, & lana desinit esse lana, postquam uestis est inde facta. Massa tamen auri & argenti legata, & postea scyphi ex ea facti, exigi possunt, quia aurum non desinit esse aurum, sed potest reduci ad rudem materiam. d. l. lana. Cum ibi nota. ff. de lega. 3.

Tertiò liberatur hæres, si legatarius rem alioqui ex causa lucratiua nactus esset ℣ si res aliena, hic titulo nostro.

Diximus suprà quemlibet legare posse, qui habet Testamenti factionem actiuam. Ita quoq; cuilibet legari potest qui habet Testamenti factionem passiuam. Qui autem sint illi, uide in ℣ legari, cum glos. in uerbo Testamenti, hic titulo nostro. Et potest legatum fieri ante hæredis institutionem, inter medias hæredum institutiones, & quocunq; tempore Testamenti, modò tamen hæres instituatur. Quibus modis legatum fiat caducum, uide. l. unicam ℣ Et cum triplici. C. de cad. tollend. Et quibus modis adimantur legata, uidebimus infrà titulo proximo.

VERS. *Sed quod deest.*

Id est, Id quod ueteri iure erat in fideicommissis, & deficiebat in legatis, hodie additum est legatis, & econtrà, quod erat in legatis, & deficiebat in fideicommissis, hodie quoq; accessit ad fideicommissa. Defuit autem in fideicommissis, quòd fideicommissarius post mortem testatoris, non habebat tres actiones, sicuti legatarius. In legatis uerò defuit respectu fideicommissorum. Primo quod in fideicommissis po-

missis poterat relinqui alicui post mortem hæredis, siue legatarij, in legatis autem non ℣ post mortem, hic titulo nostro. Secundo quòd fideicommissa fiebant ab intestato, legata verò non fiebant nisi in testamento ℣ præterea, infrà de fideicommiss. hæreditati. Tertio fideicommissarius singularis poterat rogari ut rem relictam restitueret alteri, legatarius autem non item, ut infrà de singulis rebus per fideicommissum relictis &c. in prin. Hodie idem est ius circa omnia in legatis & fideicommissis singularibus.

℣ *Non solum.*

Tale legatum) Adeo quòd etiam pœna non debetur quæ est adiecta tali legato, ut hoc modo: Hæres meus det post mortem meam Titio templum, et si non dederit, det ei nomine pœnæ mille aureos, hoc casu neutrum legatum ualet.

Concurrere non posse) Id est, simul, diuersis tamen temporibus concurrere possunt, de quo est casus in l. existimo. & DD. ibi. ff. de uerbo. obligatio.

℣ *Si res aliena.*

Duas lucratiuas causas) Causa lucratiua dicitur quando aliquid gratis, remuneratione, uel mutua præstatione nobis obuenit, ut ex donatione, legato, fideicommisso singulari &c. Causa onerosa uerò appellatur cùm aliquid ita accipimus ut uicissim alia re quadam acceptum rependamus, ut est emptio, Item permutatio. uide Bart. in l. ita stipulatus, in ultima parte. uers. & erit solutio. ff. de uerbo. obligatio.

Agere potest) Scilicet ad rem ipsam, quia res & precium rei non sunt eadem, sed diuersa. l. fundum Cornelianum. in prin. ff. de noua tio. Ergo si legatarius precium siue æstimationem rei in duobus testamentis legatæ, ex uno testamento consecutus est, nihilominus tamen potest ipsam rem ex altero testamento consequi. Secus uerò si rem ipsam ex primo testamento consecutus fuisset, tum enim non posset agere ad precium ipsius rei, cuius factus erat dominus ex causa lucratiua.

℣ *Si eadem res.*

Viuo testatore) Dicit notanter, si uiuo testatore decesserit collegatarius, quia si mortuo testatore alter decesserit, pertineret legatum ad hæredem eius, iure transmissiuo. l. Vnica ℣ cum igitur. cum glos. in uerbo cedere. C. de caducis tollend. Licet regula sit, Quòd bonum argumentum sit à contractibus ad ultimas uoluntates, & econ-

trà, hæc tamen regula fallit in casu ℌ noſtri. Nam eadem res duobus legata in ultimis uoluntatibus inter eos diuiditur, nec prior excludit posteriorem, Secus est in contractibus, ut præuentio locum habet. Si enim eadem res uendita est duobus, is acquirit dominium, cui primò est tradita, nec alter emptor potest eam uendicare, licet prior contraxerit, l. quoties duobus. C. de rei uendica.

ℌ *Si cui fundus.*

Hic est casus istius ℌ Quidam testator legauit cuidam fundum alienum sciens, cuius proprietatem deducto usufructu legatarius uiuo testatore emit, Vsufructus autem postea quoq; ex causa lucratiua, ut morte uel capitis diminutione usufructuarij peruenit ad legatarium, ità quòd uiuo testatore plenum dominium istius fundi legatarius nactus est. Iam quæritur utrum legatarius mortuo testatore proprietatem & usumfructum simul possit ab hærede petere actione ex testamento? Et deciditur, quòd æstimatio proprietatis tantùm debebitur, quod ususfructus peruenit ad eum ex causa lucratiua.

ℌ *Si quis debitori.*

Si nihil plus) Vt si mihi deberet 100. in diem puta, ut post quinquennium soluat, & legauit mihi illud idem debitum purè, ualet legatum quod plus est in legato quàm in debito. Creditor enim legatarius accepit ex testamento illos 100. statim, quos alioquí sine legato post quinquennium tantùm accepisset, & interim caruisset illo lucro, quod consequitur ex illis 100. purè solutis. Illud ergo lucrum quod debitor consequitur ex pecunia in diem debita, et purè soluta, & propter legatum, commodum repræsentationis dicitur. Hinc est quòd dicimus, plus dat, qui citò uel ante tempus dat. arg ℌ plus autem in uers. qua enim ratione. infrà de actione.

VERS. *Quod si uiuo testatore,*

Potest tamen quæri quid si debitor in diem uel sub conditione legauit suo creditori, illud debitum purè & priusquam testator decederet conditio extitit, siue dies uenit, ita quòd illud debitum purè debeatur, utrum etiam tale legatum adhuc ualeat, & uidetur quòd non, quia legatum in eum casum peruenit, à quo non potuit incipere. Dies enim siue conditio extitit, ita quòd ultra non in diem, neq; sub conditione debetur, & in legato non plus est quàm in debito, & hoc modo cessat commodum repræsentationis. Tamen Imperator hic decidit contrarium, uidelicet, quòd ualeat tale legatum, & est ratio, quia legatum ab initio ualet, & potuit habere locum commodum re-

dum repræsentationis, id est, potuit fieri quòd debitor ante diem uel conditionis euentum moreretur. Et satis est hoc casu, quòd creditor quoq; habeat actionem ex testamento.

Non tenetur hæres) Id est, ad æstimationem manumissi, quia seruus per manumissionem factus est liber, & liberi hominis nulla est æstimatio. *l. 2* ℌ Cum in eadem naue. ff. ad legem Rhodiam, de iactu.

ℌ *Si quis ancillas.*

Si ancilla cum natis legata fuerit) Duo sunt legata. ut hic in gloss. in uerbo cedunt. Similiter si serui ordinarij cum uicarijs legati fuerint, quoque duo sunt legata per se. Quare si ancilla, uel serui ordinarij defecerint, nati ex ancilla & serui uicarij nihilominus debentur. Secus tamen esset, si seruus cum peculio, & fundus cum instrumentis legarentur, hoc enim casu seruo extincto, & fundo alienato, peculium serui & instrumenta fundi non debentur. Et est ratio, quia hoc posteriori casu peculium & instrumenta accessiones sunt legati principalis, serui scilicet & fundi. Deficiente autem principali legato, deficit quoque accessio. Sed illa ratio cessat in priori casu, ut in ancilla &c. quia nati ex ancilla non habentur pro accessione propter dignitatem hominis. l. iustissime, in princ. ff. de ædili. edicto. Sicuti etiam alioqui dicitur, quòd partus ancillæ in fructu non est, quia absurdum esset hominem in fructu uel accessione esse, cum omnes fructus gratia hominis creati sint ℌ partus. suprà de rerum diuisio.

ℌ *Si peculium.*

Seruus, id est, cuius peculium legatum est. Hic est casus istius ℌ in uers. quod si post mortem testatoris. Quidam legauit cuidam peculium serui sui, & decessit, post mortem testatoris, ante aditam hæreditatem, auctum est peculium legatum, Quæritur qui accedat hoc augmentum, an legatario, uel hæredi, & distingue. Aut peculium est legatum ipsi seruo in testamento manumisso, & accedit ei omne quod ante aditam hæreditatem adiectum est, quia eius legati dies ab adita hæreditate, & non antè cedit. Cùm etiam libertatem non prius consequatur quàm hæreditas sit adita. Aut peculium legatum est extraneo, & non accedit illi augmentum ante aditam hæreditatem, post mortem testatoris acquisitum, quod eius legati dies à tempore mortis testatoris cedit, & eo tempore etiam debetur legatum extraneo. Quare si quid post mortem testatoris accessit, hæredi & non legatario accessit.

Cedere diem) Legati diem cedere, significat diem adesse, quo incipit legatum deberi. l. cedere diem. ff. de uerbo. signifi. Dicimus au-

rem diem in legatis cedere tribus modis. Primo ad transmissionem ad hæredem legatarij. Secundo quo ad obligationem. Tertio quo ad dominij translationem, siue petitionem.

Primo casu, quando scilicet quæritur de cessione diei, quo ad transmissionem, & distingue. Aut legatum est purum, Aut in diem, Aut sub conditione. Si est purum, siue in diem certum, & cedit dies legati à tempore mortis testatoris, id est, si legatarius etiam post mortem testatoris fuerit mortuus, ante euentum tamen illius diei incepti nihil transmittit ad suum hæredem. Si uerò est conditionale, ut hoc modo: lego Titio 100. aureos, si factus fuerit consul &c. & ante euentum conditionis nihil transmittit ad hæredes, Cùm dies illius legati ante conditionis euentum non cedit.

Secundo casu, quando scilicet quæritur de cessione diei, quo ad obligationem, id est, quando hæres dicatur legatario obligatus, & respondeo, ante aditam hæreditatem diem cedere non posse, quia tum nulla extat persona, quæ possit conuenuiri. Ita enim quasi obligatio hæredis tum demum incipit, postquam hæreditatem adiuit ℔ hæres, infrà de obligationib. quæ ex qua. contract. nas. Itaq; post aditam hæreditatem cedit dies legati quo ad obligationem. Distingue in hoc casu. Aut legatum est purum, & statim obligatur hæres post aditam hæreditatem regulariter. Aut legatum est conditionale, uel in diem certum, & cedit dies legati aduenient conditione uel die.

Tertio casu quando quæritur de cessione diei, quo ad petitionem, siue dominij translationem, & distingue. Aut legatum est purum, siue in diem certum, & cedit dies à tempore mortis testatoris effectè, ab adita uerò, uerè, id est, quòd tum demum legatarius rem legatam, tanquam suam petere potest. Si uerò in diem, uel sub conditione relictum est, non cedit dies legati, quo ad dominij translationem, nisi aduenient conditione uel die. uide Bart. in l. Vnica ℔ Et cum lex. C. de cadu. tollend.

Rebus peculiaribus) Vt puta si in peculio fuissent pecora, fœtus illorum quoque cedit extraneo legatario, quia contigit ex rebus peculiaribus. Secus autem si ex donatione aliquid peculio accesserit, post mortem testatoris ante aditam hæreditatem.

℔ *Si generaliter seruus.*

Vt si testator haberet plures seruos, & legaret Titio seruum in genere, non exprimendo nomen, eligit legatarius, ita ut eligat nec optimum,

mum, nec pessimum, sed mediocrem. Secus est in contractibus, Si enim res in genere promittitur, electio promissoris est, non stipulatoris. Nam imputet sibi stipulator cur uerba expressius non dixerit, iuxta l. Quicquid astringendę. ff. de uerbo. obliga. Nota ex hoc textu Iurisconsultis genus esse, quod Dialecticis est species, Quando enim quis legat alicui seruum uel hominem, legatum generis dicitur, ut in hoc legato, quia non constat de quo seruo uel homine testator senserit, habet legatarius electionem, ita tamen eligere debet, ut nec optimum, nec pessimum, sed mediocrem eligat. l. legato generaliter. ff. de legat. 1. Si generaliter, id est, in genere subalterno uel infimo, tum in superioribus non ualet legatum, ut si quis legaret animal, corpus, substantiam, uel eius quiddam, legatum inutile esset, propter generalitatem, hæres enim præstando muscam liberaretur. Vide glos. in uerbo electio ☞ si generaliter, hic tit. nostro.

☞ *Incertis autem personis.*

Repeti non posse) Id est, licet Ciuiliter hæres non esset, tamen naturaliter debeat, & licet obligatio naturalis non pareat actionem, ad petendam scilicet rem, si tamen res illa fuerit soluta, repeti nō potest. Conditio constituitur per si, ut cùm dico: lego Titio 100. si filiam suam filio meo dederit in uxorem. Modus autem constituitur per ut, ut cum dico: lego tibi 100. ut literis incumbas. Causa constituitur per quia, ut cùm dico: quia filium meum instituisti, lego tibi decem. Demonstratio uerò fit ostendendo aliquid, quod est, uel non est, ut hoc modo: Stichum seruū meum uernam do, lego. Conditio autem et modus si defecerint, uiciātur legata regulariter, falsa enim demonstratio & causa non nocent.

☞ *An seruo hæredis.*

Pure inutiliter) Id est, propter confusionem hæreditatis & legati, quia hæreditas & legatum concurrerent circa eandem personam, ut hæres & legatarius esset idem in effectu, domino enim acquiritur quicquid seruus acquirit. Si enim hoc casu dominus hæres, & seruus eius legatarius esset, is dominus sibiipsi solueret legatū, quod deberetur seruo suo. quod esset absurdum.

Quia diutius testator) Propter regulam Catonianam, quę habet, legatum quod ab initio non ualuit, ex post facto non potest conualescere.

VERS. *Sub conditione uerò.*

Vt hoc modo: Si seruus hæredis mei eo tempore quo incipit deberi legatum, manumissus fuerit, uel alia ratione de potestate hæredis exierit, det ei hæres meus 100, ualet legatum tanquam conditionale, in conditionis euentum.

Ex diuerso) Quæritur tamen quòd si seruus fuerit hæres institutus, & dominus eius in eo testamento legatarius, an ualeat legatum, & uidetur quòd non, quòd hæreditas & legatum uidentur concurrere circa eundem hominem. Tamen deciditur contrarium, quòd post mortem testatoris domino serui non statim debetur nomine serui sui hæredis instituti, sicut superiori casu, legatum, Cùm requiratur, ut seruus ipse iussu domini eam adeat, & ante actualem aditionem domino nihil debetur de hæreditate. Quare hoc legatum potest ualere, quia fieri potest, quòd ante aditam hæreditatem seruus alteri uendatur, uel manumittatur, ita quòd priori domino legatario, hæreditas per illum seruum non debeatur. Sed hæreditas uel à seruo manumisso, uel ab alio, in cuius potestate fuerit, peti potest. Si uerò seruus in eadem persona manserit, euanescit legatum domino factum, ne scilicet hæreditas & legatum concurrant circa unam & eandem personam.

Quibus casibus) Scilicet si seruus hæres institutus ante aditam hæreditatem iussu prioris domini manumissus, uel alteri uēditus esset, & sic è potestate domini prioris qui legatarius erat, exierit.

Pœnæ nomine.

Quæ impossibilia) Vt si quis ita legaret: *Si* Stichus Sempronium interfecerit, habebit ex testamento meo 100. aureos, *Si* uerò non interfecerit, nihil habebit.

DE ADEMPTIONE LEgatorum. Tit. XXI.

SICVTI nemo cogitur in Testamento alicui quid legare, sic quoq; potest cogi in Testamento, uel Codicillis legata non reuocare, siue adimere. Cùm Testanti uoluntates usq; ad mortem sint ambulatoriæ & mutabiles. l. 4. ff. de adimend. legat. Cùm ergo proximo titulo de constituendis legatis dictum sit, meritò quoq; subiungitur hic, quibus modis illa adimantur.

Est itaque legatorum ademptio nihil aliud, quàm relictorum per contrariam uoluntatem propter pœnitentiam Testatoris, pura siue conditionalis reuocatio. Reuocatio genus est istius definitionis. Dico per contrariam uoluntatem, quia requiritur quòd cōtraria mens testatoris deprehendatur, siue fiat contrarijs uerbis, siue præsumpta uoluntate, de quibus infrà. Dico propter pœnitentiam, quia per utrumq; uidetur testator rem legatam adimere, Si tamen alienauerit, quando constat quòd eum legati non pœnituerit, ualet legatum, nō obstante

obstante alienatione §. si rem suam legauerit, suprà de legat. Dico pura siue conditionalis, quia ademptio potest fieri purè & sub conditione. l. Datum. C. de legat. Et si sub conditione sit existente conditione, ademptum est legatum.

Fit autem ademptio illa tribus modis. Primo in eodem Testamento, quo legatum relictum est. Secundo, in alio Testamento. Tertio, nuda uoluntate. Et primo casu distingue, Aut testator expressis uerbis adimit legatum in eodem Testamẽto, & uidetur nunquam fuisse relictum. l. si ita sit scriptum. ff. de legat. 1. Aut deleuit siue cancellauit legatum, aut conscidit Testamentum. Si deleuit siue cancellauit Testamentum, distingue. Aut cancellauit ante consumationem Testamenti, & ademptum est legatum, siue consulto siue inconsulto deleuerit. l. 1 §. sed si legi. ff. de ijs quæ in test. del. Aut post consumationem Testamenti deleuit, & subdistingue, Aut deleuit consultò, & debetur quidem legatum, hæres tamen habet exceptionem contra legatarium potentem. Aut inconsulto deleuit, & potest nihilominus petere legatum legatarius. l. 1 §. sed consulto, & ibi Bart. ff. de ijs quæ in testa. delent. Si uerò legatum in Testamento est discissum, distingue, Aut Testator ipse conscidit, & non potest legatarius agere. Aut alius inuito testatore conscidit, & potest agere legatarius. d. §. sed consulto. His tamen casibus legatario incumbit onus, ut probet testatorem inconsulto cancellasse, uel legatum eo inuito esse conscissum §. Et uerius, suprà de legat. Secundo, quando scilicet legatum adimitur in alio Testamento, distingue, Aut adimitur in Testamento perfecto, & ademptũ uidetur ipso Iure sine facto hominis. l. Si Iure. ff. de legat. 3. Aut fit ademptio in Testamento imperfecto, uel Codicillis, secundum quosdam, & tum debetur quidem legatum, adhuc tamen hæres ipso Iure potest se defendere contra legatarium petentem per exceptionem, secundum glos. in d. l. Datum. C. de legat. Tertio casu, quando scilicet legatum adimitur nuda uoluntate, distingue. Aut expresse constat de nuda uoluntate testatoris, ut si rem legatam alteri donauerit, animo adimendi, & legatum est ademptum. l. Rem legatam. ff. de adimend. legat. Aut non expresse constat de eius uoluntate, sed tantùm præsumptione colligitur, & tum aut præsumptio sumitur ex grauissimis & capitalibus inimicitijs inter testatorem & legatarium, & uidetur ademptum legatum non ipso Iure, sed ope exceptionis, si in illis capitalibus inimicitijs usque ad mortem Testatoris perseuerauerint. Si uerò redierint in gratiam, & pœnituerit Testatorem offensæ, legatum relictum reintegratur. l. 4. ff. de adimend. legat. Et in summa si Testamentum est inualidum, aut initio, uel ex post facto inualidatur quibuscunque

modis, regulariter omnia legata sunt adempta. Excepto eo casu, quando infirmatur Testamentum, ut propterea quòd liberi, uel parentes sine iusta causa sunt exheredati. Tum enim nihilominus debentur legata ℣ Si uerò contigerit, in Autentico, ut cùm de appellat. cog. collat. 8. Et potest adimi totum legatum, etiam si plus fuerit ademptum quàm legatum, uel etiam pars rei legatæ adimi potest, ut reliqua tantùm debeatur. Exemplum: Si quis centum legauerit, potest quinquaginta adimere, nulli autem potest legatum adimi, nisi ei cui relictum est. Quare si filio uel seruo res fuerit legata, & patri uel domino adempta, ademptio non ualet. l. legatum nulli. ff. de adimend. legat. Ita quoque adimere nemo potest, nisi is qui reliquit. l. generaliter ℣ Hoc tamen. C. de reuocand. donat. Quare ademptio hæredis nihil ualeret.

EFFECTVS Ademptionis est, quòd res legata simpliciter adempta remanet penes hæredem, cum omni onere suo. l. Si adimendo, & ibi Bart. ff. de adimend. legat. Fit autem translatio legati quatuor modis.

Primo, à persona in personam, ut cùm dico: centum florenos quos Titio legaui, lego Seio.

Secundo, ab eo qui dare iussus est transfertur, ut alius det.

Tertio fit translatio de re ad rem, ut cùm una res pro alia legatur, ut pro fundo, decem floreni.

Quarto, de tempore præsenti, in conditionis alicuius euentum, ut cùm id quod purè datum est, transfertur sub conditione. l. Translatio. ff. de adim. legat.

DE LEGE FALCIDIA. Tit. XXII.

PROXIMO Titulo dictum est, quibus modis legata alicui in totum adimantur, Hic autem habes modum per quem adimitur tantùm pro parte. Fit autem hic modus per legem Falcidiam, qua scilicet contra lus uetus dispositum est, ne quis ultra dodrantem, id est, nouem uncias, legaret. Et si totam hæreditatem legatis testator absumeret, habet hæres facultatem per hanc legem Falcidiam, quartam partem à legatis defalcandi, uel abscindendi. Habet itaque hæc sectio uel defalcatio locum, quando testator omnino nihil reliquit hæredi, & potest integram quartam à legatis defalcare. Si uerò hæredi aliquid relictum fuerit, non tamen quarta, defalcat per legem Falcidiam, quod deest quartę. Exemplum. Vt si quis habeat in bonis 400. & de ijs legaret 380. poterit hæres scriptus defalcare octoginta, ut quartam suam habeat integram. Datur autem hæc defalcatio hæredi instituto, hæredi hæredis in-

redis instituti, & quoque hæredi ab intestato, quod fit in præsentia quinq; testium. l. ultima. C. quando dies legati cedit. Et habet nomen hæc lex à Falcidio authore, uel est metaphora sumpta à falce, sicuti enim falce fœnum, ita quoque lex Falcidia legata resecat, ut hic in glos. 1. Habet autem hęc l. locum, Primo in legatis, ut hic. Secũdo, in fideicommissis particularibus. l. 2. C. ad l. falcid. Tertio, in mortis causa donatione. l. Si quis quadragintorum ℣ Si enim. C. eod. Quarto, in donatione inter uiuos, quæ morte confirmatur, ut est donatio inter uirum & uxorem. l. in donationibus. C. eod. Et priusquam datur hoc beneficium, deducitur omne æs alienum, etiam id quod testator hæredi debebat, modò hæres fecerit inuentarium, & testator non prohibuerit, licet per confusionem utriusque bonorum factum sit indebitum. Secundo deducitur funeris impensa. Tertio, pretia seruorũ manumissorum. Quarto, id quod ad inuentarij cõfectionem expressum est. l. Scimus ℣ In computatione. C. de iure deliber.

Sunt tamen quędam legata à quibus nihil omnino potest defalcare hæres, utcumq; tota hæreditas sit absumpta legatis, ut primo à legatis in militis Testamento relictis, qui testatur in expeditione. l. in Testamento. C. eod. Secundo, si legantur instrumenta. Tertio, si dos legatur uxori, quia suam rem recipere uidetur. l. si prædiorum. C. eo. Quarto, si libertates legatæ fuerint secund. glos. in ℣ Non licebit, in Autentico de trien. & semiss. col. 3. Quinto, in legitima filijs relicta. l. scimus ℣ sancimus. la. 1. C. de inoffi. Testa. Sexto in legatis relictis ad pias causas, ut pro redemptione captiuorum ℣ si autem hæredes, in Autentico de trien. & semiss. Alios casus in quibus lex falcidia cessat, uide in glos. fin. hic titulo nostro.

℣ *Quantitas autem.*

Mortis tempore) Id est, tantùm cõsideratur quid testator tempore mortis suæ habuerit, & ab illo potest detrahi falcidia. Si autem post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid eius bonis accesserit, illa accessio non reputatur ad bona hæreditatia, nec ab ea potest detrahi falcidia. Sed ultra quartam quæ defalcatur, illa accessio quoq; hæredibus cedit, in qua legatarij nihil Iuris habent.

VERS. *Ex diuerso.*

Is qui habebat centum in bonis & post mortem eius ante aditam hæreditatem, quarta pars, id est, 25. casu ab hæreditate defecerint, utrum hæres institutus adhuc in reliquo possit detrahere quartam, & respondetur hic simpliciter, quòd non, quia hic consideratur tempus mortis testatoris sui.

Decreuerint bona) Id est, 25. aurei perierint solida legata, id est, nec potest detrahi quarta à septuaginta quinque aureis restantibus.

Et sic dico

Et sic dico breuiter quicquid post mortem testatoris ante aditam hę reditatem, hoc casu hæreditati uel accedit uel decedit, non ad legatarium spectat, quantum attinet ad quartam.

VERS. *Nec eares.*

Occurrit tacitę obiectioni, quæ res efficit, id est, licet de rigore iuris hęres institutus hoc casu, quãdo scilicet quarta deficit in eo quod supereſt, nihil possit defalcare, tamẽ potest legatarium cogere, si modò uult legata ex testamento legatorũ petere, ut aliquam portionem ex æquitate hæredi remittat. Si enim nihil amitteret legatarius, hæres non adiret hæreditatem, qua non adita, testamentum non ualeret, nec etiam legata deberentur.

☞ *Finalis.*

Hic est casus istius ☞ Si testator 400. florenos habet in bonis, & legat 400. detrahit hæres quartam partem, hoc est, centum. 25. **von einem jeglichen hundert.** Si uerò 300. & 50. detrahit hæres ab illo legato tantùm 50. & sic octauam partem hæreditatis, quia alteram octauam partem, hoc est, 50. prius habuit ex institutione, & ita tantum detrahit, ut suam legitimam suppleat. Si uerò quingentos legauerit, cùm habeat in bonis tantùm 400. Primum detrahit hęres quintam partem à legatis, hoc est, centum aureos, in quibus scilicet legata excedebant hæreditatem post illam detractionem, à reliquis trecentis, nihilominus detrahit quartam partem, puta 75.

DE FIDEICOMMISSARIIS HAEREditatibus. Tit. XXIII.

SVPERIORIBVS Titulis hoc tantùm actum est, ut intelligatur quibus modis Iure directo ex Testamento res nostræ fiant. Hic autem audietur ratio, qua per mediam personam, inter Testatorem scilicet & eum, ad quem hæreditas peruenit, rerum dominia consequantur, per fidei commissum scilicet.

Est autem fideicommissum, institutio hæredis directi, cum hoc modo, ut adeat hæreditatem, & eam restituat tertio cuidam, à testatore nominato, retenta quarta omnium bonorum, si libet. Dico hæredis directi, ut cum hoc modo, quia quædam personæ sunt, quę in Testamento non possunt hæredes institui Iure directo, nec etiam aliquid eis legari potest, quales sunt spurij. Dispositum ergo est, ut instituatur alius hęres, qui potest institui, & postea illi fideicommissario restituat, ut hic in principio tituli nostri. Dico, retenta quarta, quia sicuti per legem falcidiam potest hæres retinere quartam, si ultra dodrantem legatum est, sic quoq; per Senatusconsul. Trebell. introductum

troductum est, hæredem directum posse retinere quartam hæreditatis. Est autem duplex, Vniuersale, & Singulare.

Singulare est, quando hæredis fidei committitur singulas res, hoc est, domum, fundum, alicui restituere, & hoc est adæquatum legatis.

Vniuersale uerò est, quando hæres instituitur & fidei eius committitur, ut totam uel partem hæreditatis tertio alicui restituat, qui fideicommissarius appellatur, & potest utrumque tacitè uel expressè fieri. Expressè, ut cùm testator dicit: Titius hæres meus esto, & rogo ut quàm primum adeas hæreditatem, eamq; restituas Seio. Tacitè uerò fit hoc modo, si pater filium & filiam simul instituerit, & adiecerit: Mando tibi filia ne condas testamentum, si sine liberis decesseris. Per hoc mandatum uidetur fidei filiæ committere, ut hæreditatem fratri restituat. l. qui filium. ff. ad Senatus consul. Trebell.

CAVSA impulsiua fidei commissi hæc est, quòd cùm essent quædam personæ, ut diximus, quæ directo iure hæredes instituí non poterant, introductum est, ut instituantur obliquè, & sic per fideicommissum.

EFFECTVS est restitui totam hæreditatem deducta quarta, per hæredem directum fideicommissario §. In primis, hic titulo nostro. Et hic non refert cuius conditionis sit hæres directus, modò sit capax, nec etiam refert, siue institutus sit, siue ab intestato succedat. l. 1. §. hoc autem. cum similibus. ff. ad Trebell. Et si nolit directus hæres adire hæreditatem, compelli potest ad aditionem & restitutionem. l. Si eius §. si necessarij. ff. ad Senatus consul. Trebell. Et ualet illa restitutio, siue inter præsentes, siue inter absentes fiat. Si inter præsentes, tunc potest fieri, aut re, aut uerbis. Re fit, si hæres directus patitur res hæreditarias à fidei commissario possideri, animo restituendi. Verbis fit, ut si ei promittat se uelle restituere. Inter absentes autem potest fieri restitutio, siue per nuncium uel per literas in dicet se uelle restituere, & statim cùm constat de mente hæredis directi, censentur omnia bona hæreditaria esse in bonis fideicommissarij, utcumque possessionem nondum nactus sit. l. restituta, & l. facta. ff. ad Senatusconsu. Trebell. Et si postea fuerit impeditus, habebit rei uendicationem.

Inter absentes quomodo fit restitutio.

Restitutione autem siue re, uerbis, literis, siue per nuncium facta, transeunt omnes actiones & obligationes in fideicommissarium, i. ut conuenire possit omnes, qui defuncto obligati fuerant. l. quamuis. ff. ad Senatusconsul. Trebell. Super fidei commissis autem erant lata duo Senatusconsulta, unum Pegasianicum, alterum uerò Trebellianicum. In Pegasiano inerant primo, quòd hæres directus retinebat quartam in restitutione §. sed quia hæredes, hic titulo nostro.

Secundo,

Secundo, quòd hæres directus propter quartam, quam retinuit, solus ferebat omnia onera hereditaria, nisi inter eos interuenisset stipulatio de communicandis oneribus ℣ post quòd, hic titulo nostro. Tertio interueniebant stipulationes emptæ & uenditæ hæreditatis ℣ Ergo, hic titulo nostro. Quarto, quòd hæres directus nolens adire, cogebatur adire, omnibus oneribus in fideicommissarium translatis, d ℣ Ergo. hic tit. nostro. Sed ab hoc Senatusconsulto, & quoq; à Pegasianicis stipulationibus est recessum, & statur illi, quod per Senatusconsultum Trebellianicum introductum est, uidelicet, quòd hæres institutus cogitur adire hæreditatem, eamq; postea fideicommissario restituere, ita tamen quàd quartam partem retinere possit, siue illa quarta sit ei à testatore relicta, siue nō relicta. Secundo, quòd hoc casu diuiduntur Actiones, quæ contra defunctum dari potuissent, modò non sint pœnales, quia illæ contra hęredes non dantur ℣ Non autem. infrà. de perpet. & tempo. actio. pro rata portione utriusq;, nisi hæres directus totam hęreditatem restituisset fideicommissario. Eo enim casu competunt fideicommissario contra eum omnes Actiones ℣ Sed quia stipulationes, in fin. hic tit. nostro. Sunt tamen quidam casus, in quibus hæres directus cogitur restituere hæreditatem fideicommissario, nec tamen retinet quartam. Primo si coactus est adire. l. Nam quòd ℣ qui compulsus. ff. de Senatusconsult. Trebellia. Secundo, si testator miles erat. l. Marcellus autem ℣ Quòd autem. ff. ad Senatuscon. Trebell.

℣ *Postea Diuus.*

Confirmatio fideicommissorum per Augustum, qui disposuit, quòd essent necessitatis, non uoluntatis.

℣ *Restituta.*

Qui recipit) Transfert hęres directus in fideicommissarium actiones utiles, ipse uerò retinet directas, quæ ab eius ossibus separari non possunt, ut nota. in l. quis ergo. ff. de pecul.

℣ *Sed quia hæredes.*

Nota hic obiter ex glo. in uerbo perinde, quòd quarta debetur sex modis.

Prima debetur liberis in bonis ascendentium, & ascendentibus in bonis descendentium, quæ dicitur legitima, iure naturali debita. Hodie tamen tertiam habent, ut suprà diximus de inofficio. testam.

Secunda, quæ debetur hæredibus, quando testator ultra dodrantē legauit, quę dicitur quarta Falcidię. de qua suprà de lege Falcidia.

Tertia est Trebellianica, quæ datur hæredi directo in restitutione hæreditatis, de qua loquimur hic.

Quarta, quæ datur filio arrogato, à patre adoptiuo sine iusta causa eman-

sa, emancipato uel exhæredato ℣ Cum autem impubes, & ℣ sed etsi decedens. suprà de adoptio.

Quinta est, quæ datur concubinæ, quæ eo animo apud quendam uixit, ut duceretur in uxorem, quę postea si fuerit expulsa, debetur ei quarta pars bonorum illius qui eam expulit ℣ qui uerò legem. in Auten. ut liceat matri uel auiæ. collat. 8.

Sexta, quando diues maritus decedit, relinquens post se uxorem inopem & indotatam, retinet ipsa quartam omnium bonorum, si tamen tum tres uel pauciores liberi extarent. Si uerò plures, succedit unà cum liberis ex æquis portionib. Auten. Præterea. C. unde uir & uxor. uide glo. in c. Raynutius. extrà de testament.

℣ *Ergo si quidem.*

Emptæ & uenditæ) Stipulatio emptæ & uenditæ hæreditatis hæc erat, quòd emptor & uenditor stipulabantur, si quid ad uenditionẽ peruenirent post contractum ex re uendita, emptori restitueret, & econtrà emptor promitteret, quòd damna quæ haberet uenditor, restituere uellet, ut glos. in l. uenditor. in uerbo interposita. ff. de hæred. uel actio uendita. Ita quoq; hoc casu stipulabatur, quòd si quid ex hę reditate peruenirent ad hæredem directum, restitueret fideicommissario, & econtrà fideicommissarius promitteret omnia damna restituere, quæ inde essent futura hæredi directo.

℣ *Sed quia stipulationes.*

Vel repetere solutum) Id est, restitutum, si restituit per errorem totam hæreditatem, deceptus ignorantia facti, repetere potest, ut quia restituit 600. aureos, putans restare 200. ex quibus possit habere quartam. Si hoc casu est deceptus, id est, quòd 200. non restant, sed tota hæreditas continet 600. aureos, potest repetere quartam hæreditatis fideicommissario indebitè solutam. Secus autem esset si ignorantia iuris esset deceptus, ut quia resciuisset se posse retinere quartam, tum omnino non habet locum repetitio, quia ignorantia iuris non excusat. l. regula. ff. de iuris & facti ignor.

℣ *Nihil autem.*

Sicuti fideicommissarius uniuersalis potest cogere hæreditatem directum, ut restituat hæreditatem, ita quoq; is qui in parte est institutus, cogi potest ut adeat, & eam partem restituat ex asse, id est, tota hæreditate.

℣ *Si quis unà.*

Hæc est mens istius ℣ hęres institutus potest habere quartam duobus modis, aut in re, aut in fundo &c. uel in quantitate certa, ut in 100. aureis ex dispositione testatoris, aut in nulla re certa, sed tantùm ex hæreditate capit quartam.

Primo casu, quando scilicet habet quartam in re certa, distingue. Aut habet in re certa totam quantitatem, uel etiam plus quarta, & habetur pro legatario, nec potest conueniri à creditoribus, sed transfert restituendo omnes actiones in fideicommissarium. Aut non habet in re certa integram quartam, et tunc si est contentus, illo relicto, nec agit ad supplementum quartæ, iterum habetur pro legatario, nec potest conueniri à creditoribus. Si uerò agit ad supplementum quartæ ex Senatusconsul. Trebellia. tunc tenetur pro ea parte creditoribus respondere.

Secundo uerò casu, quando scilicet non est relicta certa, & expressa res nomine quartæ, Sed ipse simpliciter retinet quartam, & tenetur pro illa quarta quoq; respondere creditoribus, quia hoc casu habetur, ut cohæres, & non ut legatarius, ideoq; ad onera hæreditaria obligatur.

Pro dodrante) Veluti si alicui deberentur 80. aurei ex hæreditate quadam, tunc creditori tenetur fideicommissarius pro 60. & hæres directus pro 20. & est ratio, quia uterque tenetur considerata proportione partis, quæ ad eum peruenit. Ad fideicommissarium autem perueniunt tres partes hereditatis, ad directum uerò hæredem una, ergo tres partes debiti fideicommissarius præstare debet, & hæres directus unam.

Et secum deliberare) Occurrit tacitæ obiectioni, Posset enim obiici, si in re certa hæredis scripti relicta, continetur maxima pars hæreditatis, & ipse nihilominus restituendo minimam partem fideicommissario, per hoc transferre debet omnes actiones in eum, uidetur iniquum esse &c.

Huic respondet Imperator, uidelicet fideicommissarium deliberare posse utrum expediat hæreditatem sibi restitui nec ne, & sic non potest cogi, ut recipiat hæreditatem restitutam.

℣ *Præterea.*

Vt id rursum) Sicuti in institutionibus directis potest testator plures gradus hæredum facere substituendo, ita quoq; in fideicommissis fieri potest, hæres enim directus rogari potest, ut restituat fideicommissario hæreditatem, & is iterum rogari potest, ut alij restituat, & sic deinceps.

℣ *Fina.*

Hæc est summa istius ℣ Si testator instituit hæredem, & rogat eum adire hæreditatem, & restituere Caio, nec tamen extat testamentum scriptum, nec tot testes quib. probari possit fideicõmissum.

Si hoc

Si hoc casu hæres institutus negaret fideicommissum, potest ei fideicommissarius hæres deferre Iusiurandum, quod tenetur præstare. Si autem præstare recusauerit, & post negationem exceptionem opposuerit, scilicet esse quidem fideicõmissum relictum, sed in testamento inualido. Ideo non ualere fideicommissum. Hæc exceptio nihil prodesset propter mendaciũ precedens. Si autem primùm fuisset confessus, & opposuisset postea illam exceptionem, releuasset eum.

Iusiurandum est affirmatio uel negatio, mediante religione, uel est remedium quo deciduntur lites, deficientibus probationibus.

Et est triplex.

- Veritatis, est quãdo quis simpliciter sic esse uel non esse iurat, & subdiuiditur in
  - Conuentionale Iuramentũ, quod et uolũtarium, siue extra Iudiciale appellatur est, quod quis parti defert extra Iudicium.
  - Iudiciale est, quod pars parti defert in Iudicio, Iudice approbante, et hoc Iuramentum habet locum, quando de Iure Saxonũ res conscientiæ alicuius committitur.
- Credulitatis, quod & Iuramentum Calumniæ dicitur, est quando quis iurat sic esse, uel non esse.
- Affectionis, quod et Iuramentũ in litem appellatur, est, quando res, de qua agitur, iuxta affectũ iurantis taxatur, ut quando quis iurat, se malle carere 100. aureis, quàm illa uel illa re, licet tanti uẽ di non possit.
  - Necessarium, est quod in defectum probationis Iudex defert.

DE SINGVLIS REBVS, PER FIDEIcommissum relictis. Tit. XXIIII.

QVIA hodie fideicommissa singularia sunt adequata legatis, poteris huc referre, quæ suprà de legatis dicta sunt.

Libertas.

Libertas est duplex: Directa & Fideicommissaria. Directa est, quæ fit uerbis directis, ut si testator sic dicat: Titius seruus meus liber esto, uel ita: Titio seruo meo libertatem lego. Istis casibus statim post mortem testatoris fit seruus ipso iure liber, & libertus defuncti testatoris, non autem hæredis ipsius ℌ Qui autem. Vers. At is. hic titulo nostro. Fideicommissaria libertas est, quæ fit his uerbis: Titius hæres meus esto, & rogo eum, ut post mortem meam Stichum

Libertas duplex.

Fideicommissaria libertas

seruum meum manumittat. Hic Stichus nõ statim fit liber ipso iure, sed requiritur factum hominis, hoc est, manumissio hæredis. Ideoque hæredis libertus fieret, non testatoris. d ℌ Qui autem. hic titulo nostro.

DE CODICILLIS. Tit. XXV.

DICTVM est hactenus de testamentis solemnibus & perfectis, ratione solemnitatum. In hoc autem titulo dicetur de testamentis imperfectis, quæ dicuntur Codicilli.

Codicillus quid.

Est igitur Codicillus, testamentum imperfectum, quo sine solemnitatibus dictis, per fideicommissum aliquid relinquitur. Dico Imperfectum, ad differentiam testamentorum perfectorum, in quibus requiruntur solemnitates, ut septem testes. l. fin ℌ fi. C. De Codicillis. Dico, Per fideicommissum, quia in Codicillis non potest quis directè hæres instituí, sicut in testamento, & si directè fiat institutio, nihilominus trahitur ad fideicommissum ℌ Codicillis. hic tit. nostro. l. Scæuola. ff. ad Senatusc. Trebell.

Differunt tamen testamenta et Codicilli in alijs quoq; casib. Primò per secundum testamentum perfectum, rumpitur primum ℌ sed etsi quis, sup. Quib. mod. test. infir. Sed per secundum Codicillum primus non rumpitur, nisi expressè caueatur. l. Cum proponatis. C. eo. Secundo, per arrogationem posthumi rumpitur testamentum ℌ Rumpitur, supr. Quib. mod. testa. infir. Sed Codicilli si ab intestato facti fuerint per agnationem posthumi, non rumpitur. l. Si quis. ff. de Iure Codicill. Tertio, in testamento non possunt esse testes, nisi rogati. l. hac consultiss. C. de testa. In Codicillis autem etiam casu aduenientes testes esse possunt. d. l. fin ℌ fi. C. eod. Quarto, in testamentis tantùm masculi testes esse possunt ℌ Testes autem, suprà de testam. ord. In Codicillis autem etiam fœminæ adhiberi possunt. glos. in l. qui testamenti ℌ Mulier. ff. de testa.

In quo conueniant Codicillus & Testamentum.

Conueniunt autem etiam in hoc, quòd quis potest condere testamentum cum scriptura, uel sine scriptura ℌ sed cùm paulatim, & ℌ sed hæc. supr. de testa. Ita quoq; Codicilli in scriptis, uel sine scriptis fieri possunt, modò fiant in præsentia quinq; testium, secundum glo. hic in princ. tit. nostri.

Fiunt autem Codicilli duobus modis. Cum testamento, & sine testamento. Quando fiunt cum testamento, confirmantur aut in futurum, aut in præteritum, aut de præsenti per clausulam Codicillarẽ. l. Conficiuntur. in prin. ff. de iure Codicil. In futurum confirmantur, quando Codicillos præcedit testamentum, in quo testator ita dixit: Quicquid in Codicillis per me fiendis dixero, ualere uolo. In præteritum con-

ritum confirmantur, quando testator in testamento sequenti dicit: Codicillos quos feci, seruari uolo. l. Siue in initio. C. de Codicillis. De præsenti per clausulam Codicillarem, ita confirmantur Codicilli, ut si testator condiderit testamentum, adhibitis sex testibus, uel adhibitis septem testibus, inter quos tamen sunt qui non sunt omni exceptione maiores, ut infames, banniti, & adiiceret illam clausulam: Si hoc meum testamentum non potest ualere ut testamentum, ualeat ut Codicillus. l. fin ℣ Illud quoq; C. eod. Vide glo. hic in uerbo, Confirmatos. Sine testamentis autem fiunt Codicilli, quando quis decedit intestatus, & conuocatis quinq; testibus, declarat coram eis suam uoluntatem, instituendo hæredem fideicommissarium. l. Si quis, in princi. ff. de Iure Codicillorum.

CAVSAE efficientes Codicillorum, sunt personæ, quæ habent de Iure testamenti factionem actiuam. l. Diui ℣ Codicillos. ff. de Iure Codicill. Quæ autem illæ personæ sint, uide suprà, in titul. qui testamen. fac. poss. uel non. Et illis relinqui in Codicillis potest, qui habent testamenti factionem passiuam. De quibus uide glos. in ℣ Legari. suprà, de legat.

CAVSA finalis est, quòd ibi propter defectum septem testium quis non possit condere testamentum solemne, potest tamen condere Codicillos, si habeat quinq; testes, ne intestatus decedat, ut colligitur ex principio tituli nostri.

Circa effectus Codicillorum distingue. Aut Codicilli confirmantur in testamento, aut fiunt ab intestato. Primo casu hæredes in testamento instituti, directè tenentur adire hæreditatem, & restituere ei, cui in Codicillis relicta est. possunt tamen retinere quartam ex Senatuscons. Trebell. l. ij ℣ fin. ff. de Iure Codicill. Et si testamenta, in quibus Codicilli confirmantur, sunt inualida, ut quia hæres directus ex eis hæreditatem adire non potest, infirmantur quoq; Codicilli. Secundo sunt facti Codicilli ab intestato, hoc casu uidentur directè instituti illi qui alioqui ab intestato succederent, & rogati seruare, quæ in Codicillis dispositа sunt, licet re ipsa instituti non sint. l. Conficiuntur, cum glos. in uerbo, Possunt, & l. Si quis cum, & ibi Bart. ff. de Iure Codicillo. Quare etiam adire tenentur, & fideicommissario restituere, retenta quarta Trebellianica, ut colligitur ex d. glo. in uerbo, possunt.

Et petitur res in Codicillis relicta, uel condictione ex lege, ut l. Vnica. ff. de condict. ex lege, uel actione utili ex testamento. Cùm Codicilli ad instar testamentorum sint inducti. l. ij ℣ 1. ff. de Iure Codic. Vide glo. hic in uerbo, Relinquitur.

Infirmantur autem Codicilli illis ipsis modis, quibus testamenta,

quos uide ſuprà. quib. mod. teſta. infir. In hoc tamen fallit, quòd agnatione poſthumi, Codicilli ab inteſtato facti, non rumpuntur. l. ſi quis cum, in prin. ff. de Iure Codicill.

Conditionem) Vt ſi teſtator in Codicillis diceret: Titius ſit hæres meus, ſi factus fuerit Conſul, non ualeret, quia eſt directa adiectio et Inſtitutio.

Subſtituo) Vt hoc modo: Inſtituo Titium hæredem meum, & ſi hæres non erit, ſubſtituo ei Gaium.

FINIS SECVNDI LIBRI INSTITV-
tionum Imperialium.

ENARRATIONES D.
DOCTORIS MELCHIORIS KLING, in Librum III. Inſtitut.

DE HAEREDITATIBVS, QVAE AB inteſtato deferuntur. Tit. I.

OMNE IVS QVO utimur, à Iuſtiniano in §. fin. ſuprà de Iure nat. gent. & ciuili, ita diuiſum eſt, quòd uel ad perſonas, uel ad res, uel ad actiones pertineat. Perſonarum tractatio in primo libro abſoluta eſt. Diuidit enim perſonas primùm in liberas & ſeruiles. Deinde in eas, quæ ſunt alieni Iuris, ut ſerui, & filiifamiliàs: & eas quæ ſunt ſui Iuris, ut paterfamiliàs. Et illæ quæ ſunt ſui Iuris, aut ſunt ſub tutela, ut minores xiiij. annorum: Aut ſub cura, ut minores xxv. annorum. Aut neq; ſub Tutela, neq; ſub Cura, ut maiores xxv. annorum.

Summa totius libri ſecundi Dupliciter conſequimur rerum dominia.

Deinde in ſecundo libro ſuſcepit tractationem rerum, & eas quoque diuiſit hoc modo, Quòd rerum dominia conſequimur dupliciter. Aut de Iure gentium, aut de Iure ciuili. Iure gentium, per occupationem, inuentionem, procreationem, alluuionem &c. De quibus ſuprà de rerum diuiſi. cum ſequen. De Iure uerò ciuili quoq; bifariam conſequimur. Aut ſigillatim, ut uſucapione, præſcriptione, legato, fideicommiſſo ſingulari. Aut per uniuerſitatem, ut ex ſucceſſione, quæ fit duobus modis. Aut ex Teſtamento, De quo à titulo de teſta. uſq; ad fi. 2. li. Aut ab inteſtato, de quo in preſenti titulo tractabitur.

QVIS

QVIS DICATVR INTESTATUS decedere.

Dicitur autem is intestatus decedere, qui aut omnino Testamentum non fecit, aut fecit quidem, sed non iure. aut iure fecit, sed id postea ruptum, irritumue factum est, aut nemo ex eo hæres extitit, ut hic in principio tituli nostri. Dico in definitione, qui omnino non fecit Testamentum, propter eos qui uolunt testari, aut qui uolunt, sed non possunt, ut impuberes, furiosi, prodigi &c. l. 1. in principio. ff. de suis & legit. hæredi. Dico autem, non iure fecit, propter illa Testamenta, quæ quidem facta sunt, sed sine solemnitatibus iuris, ut quia non sunt adhibiti testes. Dico ruptum est, propter Testamenta quæ per agnationem sui hæredis rumpuntur, quod fit, si post Testamentum factum, testator quem adoptauerit, uel posthumus natus fuerit ℣ Rumpitur. suprà, quibus mod. testa. infir. Dico irritum factum, Quia testamentum etiam iure factum, per capitis diminutionem testatoris, fit irritum ℣ alio autem modo, suprà quib. mod. test. infirmentur. Dico nemo hæres extitit, propterea quòd Testamentum uires capit ex hæredis institutione, & eius aditione ℣ Ante hæredis, suprà de legat. l. 1. in fin. cum glos. ff. de uulg. & pupill. substit. Quare prædicti omnes dicuntur intestati decedere, & eo casu uocantur ad successionem defuncti legitimi hæredes. In qua successione dic: Aut loquimur de successione in bonis hereditarijs siue allodialibus. Aut loquimur de successione in bonis Feudalibus. Primo casu dic: Aut quæris de successione secundum Ius ciuile, aut secundum Ius Saxonum.

Suus hæres in iure dicitur, qui est descendens defuncti in patria potestate constitutus.

DE SVCCESSIONE IN BONIS HAEREDITARIJS, siue allodialibus secundum Ius ciuile.

De successione in bonis hereditarijs secundum Ius ciuile primum dicemus, Secundum quod habetur triplex ratio hæredum. Prima est descendentium, ut filiorum, filiarum, nepotum, neptum &c. qui sui hæredes dicuntur, & excludunt omnes alios ℣ intestatorum, hic titulo nostro. Nec refert siue in potestate parentum, siue emancipati fuerint ℣ si quis igitur, in Autentico de hæred. ab intest. uenien. col. 9. Secunda, si defuerint descendentes, habetur ratio ascendentium, ut parētum utriusq; sexus, secundum graduum prærogatiuam, ut scilicet pater præferatur auo. d ℣ si quis igitur. Tertio habetur ratio collateralium. d ℣ Si quis igitur. la. 2. in eod titu. in Autentico. coll. 9. Circa descendentes distinguendum est. Sunt enim quinq; species filiorum siue descendentium, uide glo. in c. tanta est uis, in uerbo repellendus, extrà qui filij sint legit. Et similem glos. in c. liberi. 32. q. 4. in uerbo liberi. Primo sunt naturales & legitimi, ex iustis nuptijs pro-

In successione habetur triplex ratio hæredum.

Quinq; species filiorum.

creati. Secundo legitimi tantùm, ut adoptiui. Tertio, naturales tantùm, ut ex concubina, uel duab. liberis personis, extra matrimoniũ nati. Quarto, Spurij, qui habent incertum patrem, & ex scorto publico nati sunt. Quinto, ex incœstuoso & prohibito coitu nati. De quib. omnibus suprà de patria potesta. diximus. Et hic primum de successione naturalium & legitimorum liberorum dicemus.

DE SVCCESSIONE NATVRALIVM ET legitimorum liberorum.

Naturales & legitimi liberi succedunt parentibus tam paternis, quàm maternis ab intestato indistinctè, siue masculi sint, siue fœmineę, siue in potestate parentum fuerint, siue emancipati ℔ nullam. Autentico de hæred. ab intest. uenientib. coll. 9. Et quod dicitur de filijs & filiab. idem dic de nepotib. & neptib. pronepotib. & pronep-
* tib. Succedunt enim nepotes & pronepotes in bonis aui, & auię cum patruis, & auunculis, amitis & materteris in stirpem (id est, eam partem accipiunt, quam parens eorum accepisset, si unus sit, siue plures) & non in capita. Cùm filij repræsentent patrem, & censeantur eadem persona cum eo. d ℔ si quis igitur, in Autent. de hæred. ab intestat. uenientib. coll. 9.

*Hoc tamen est intelligendum, cum quodam temperamento, quia filij uocantur ad hæreditatem patris in capita, nepotes, & ulteriores gradu, in stirpem: & est ratio quia ipsi nepotes patris locum intrant ℔ si quis igitur. Autentico de hæred. ab intest. uen. coll. 9.

DE SVCCESSIONE LEGITIMORVM filiorum tantùm.

Filij legitimi tantùm succedunt in bonis paternis.

Circa secundam speciem, quando scilicet quæritur de legitimis tantùm, hoc est, de adoptiuis, & dic quòd succedant tantùm in linea paterna, & non materna. Distingue tamen. Aut sunt adoptati patres familiàs, qui scilicet nullos habent parentes à linea paterna. Aut sunt adoptati filijfa. id est, qui habent patrem uel auum paternum. Primo casu subdistingue. Aut manserunt in patris adoptiui potestate, nec sunt emancipati. Et idem Iuris est, quod in naturalib. & legitimis ℔ intestatorum, hic tit. nostro. Aut sunt emancipati, & tunc aut sunt emancipati iustam ob causam, & habentur pro extraneis, nec succedunt ℔ cum autem impubes, cum seq. suprà de adop. Aut sine iusta causa sunt emancipati, & restituuntur eis omnia bona, quę nomine ipsorum pater adoptiuus accepit. Et præterea quoq; quarta pars bonorum ipsius patris, etiam uiuo patre. d ℔ Cum autem impubes. suprà de adoptio. Secundo casu, quando scilicet filius familiàs adoptatus est, distingue. Aut est adoptatus ab auo, & succedit ei ad instar naturalium & legitimorum ℔ sed hodie suprà de adoptionibus. Aut est adoptatus ab extraneo, ut fratre, uel reliquis ulterioribus gradu

ribus gradu, & tunc aut is decedit testatus, & tantùm consequitur filius adoptiuus ex eius Testamento, quantum ei fuerit relictum. Aut decedit intestatus, & subdistingue. Aut filius adoptiuus est ab eo emancipatus, & nihil consequitur. Quia sublatum est per emancipationem ius filiationis ℌ Minus, hic titulo nostro. Aut mansit in eius potestate, & succedit ut filius. l. Cum in adoptiuis ℌ sed ne articulum. C. de adoptionibus.

DE SVCCESSIONE naturalium tantùm.

Tertiò casu, quando scilicet tractatur de successione naturalium tantùm, & distingue. Aut loquimur de successione in bonis maternis, & tunc aut mater fecit Testamentum, nec eos instituit hæredes, & possunt agere contra Testamentum matris querela inofficiosi testamenti, etiamsi legitimi hæredes fuerint instituti, secundum glos. In uerbo cum legitimis. l. si qua illustris, in ℌ fin. C. ad S. C. Orfi. Aut non condidit Testamentum, sed decessit intestata, & succedunt simul naturales cum legitimis, si extant, modò mater non sit illustris persona. d. l. si qua illustris ℌ fin. C. ad S. C. Orf. Aut loquimur de successione in bonis paternis, & tunc aut pater naturalis decedit testatus, aut intestatus. Primo casu distingue. Aut reliquit post se unà cum filijs naturalibus, etiam legitimos liberos, aut parentes, aut uxorem indotatam pauperem. Si liberos reliquit legitimos unà cum naturalibus, in Testamento potest naturalibus relinquere unam unciam, quam habebunt cum matre ℌ consyderemus, cum similib. in Autentico de trien. & semisse. colla. 3. Si uerò unà cum naturalibus parentes post se reliquit, potest filius naturalibus in Testamento relinquere quantũ uult, modò parentes retineant legitimam, id est, tertiam partem bonorum. Autentica licet ℌ Quod si parentes. C. de naturalibus liber. Si autem reliquit defunctus qui locuples fuit, unà cũ liberis naturalibus, etiam uxorem pauperem, & indotatam, & potest similiter naturalibus relinquere quantum uult, uxori tamen debetur quarta. luxta dispositionem Autenticæ. Præterea. C. unde uir & uxor. Aut pater naturalis decedit sine legitimis liberis, parentibus et uxore, et potest naturalibus liberis totam substantiam suam in Testamento relinquere. d. Autentica. Licet ℌ quòd si parentes. C. de naturalibus liber. Secundo casu, quando scilicet pater naturalis decedit intestatus, & tunc aut extant naturales & legitimi liberi unà cum naturalibus tantùm, & naturales non succedunt, sed aluntur à legitimis, secundum substantiæ mensuram, à bono uiro, id est Iudice arbitratam ℌ Si quis igitur habens. cum similibus, in Autentico, quibus modis natural. effici. sui. collat. 7. Aut non extant naturales & legitimi,

Naturales liberi succedũt in bonis maternis.

Aut loquimur de successione in bonis paternis.

Legitima tertia pars bonorum.

Iudex in legibus præsumitur bonus uir.

& legitimi, neque etiam uxor &c. Et tunc aut pater naturalis habuit simul plures concubinas, & ex eis liberos, & nihil omnino debetur eis, propter odium effusæ libidiuis ℌ Si uerò effusa: in Autentico, quibus modis natural. eff. sui. Aut habuit eodem tempore tantùm unam concubinam, & ex ea liberos, & debentur eis unà cum matre duæ unciæ hæreditatis, id est, sexta pars ℌ si quis autem defunctus, cum similibus. in Autentico, quib. mod. nat. effic. sui. & d. Autentica, licet ℌ ab intestato. C. de naturalibus liber. Et quæ de filijs, & filiab. naturalibus dicuntur, eadem dic quoq; de nepotibus & neptibus, et pronepotibus ℌ De nepotibus, in Autentico. Quibus modis natur. effi. sui.

DE SVCCESSIONE SPVRIORVM, & uulgo quæsitorum.

Quarto, de spurijs & uulgo quæsitis dic: Aut quæritur de successione paterna, & non admittuntur ad successionem, cùm patrem demonstrare non possint. l. uulgo. ff. de statu. ho ℌ uulgo. infrà de successio. cog. Aut quęritur de successione in bonis maternis, ut matris & aui materni, & distingue. Aut mater fuit illustris persona, & tunc si habuit simul cum spurijs etiam legitimos liberos, & spurij neq; ex Testamento neq; ab intestato succedunt. l. Si qua illustris persona ℌ sancimus. C. ad S. C. Orifi. Aut non habuit legitimos liberos, & succedunt spurij ex testamento, & etiam ab intestato. secundum DD. post glos. d. l. Si qua illustris. Si uerò mater non fuit illustris persona, tunc succedunt ei, & auiæ & auo materno, ex Testamento, & ab intestato, etiam unà cum legitimis ℌ Nouissimè, infrà ad S. C. Orifi ℌ Vulgo, infrà de successio. cogn. l. 1 ℌ Sed & uulgo. ff. ad S. C. Tertul. l. Hac parte, & l. Modestinus. ff. unde cognati. Et si in Testamentis fuerint à matribus præteriti, datur eis querela inofficiosi Testamenti. l. si suspecta ℌ de inofficioso. ff. de inofficio. Testa.

DE SVCCESSIONE ILLORVM, QVI EX incœstuoso & nefario concubitu nascuntur.

Nati ex incœstuoso coitu, neq; ad successionem patris neque matris admittuntur. Filij spurij õni substantia indigni.

Quinto. Nati ex incœstuoso & nefario concubitu, neq; ad successionem patris, neq; matris admittuntur, quales sunt nati ex patre & filia, fratre & sorore &c. Item ex adulterio nati, quib. de rigore Iuris ciuilis ne alimenta quidem à parentib. debentur, cùm sint omni substantia parentum indigni, nec nomen habeant filiorum ℌ ult. Autentico, quib. mod. naturales effici. sui. coll. 7. ibi. Nec est alendus à parentib. Autentica. Ex complexu, & in corpore unde sumitur. C. de nefa. & incœst. nupt. De æquitate tamen Canonica debentur eis alimenta. c. cùm haberet. & ibi pulchra glos. in uerbo secundum facultates, extrà.

tates. extrà, de eo qui dux. in matri. quam per adult. pol. in fin. et huic textui etiam standum esse statuo de lure ciuili, propter naturalem æquitatem, quam Canones semper ob oculos habent & est pulcherrima ratio. Nam educatio liberorum est luris naturę, atq; originem habet ex instinctu naturæ. c. lus naturæ. 1. dist. adeo quidem, si parentes liberis indigentibus alimenta negarent, homicidij possunt accusari. l. necare. ff. de lib. agnos.

Naturalem æquitatem Canones semper ob oculos habent.

DE SVCCESSIONE ASCENDENTIVM.

Deficientibus descendentibus, qui sui hæredes dicuntur, uocantur ad successionem ascendentes utriusq; sexus, secundum graduum prærogatiuam. Hic autem memineris tot esse species ascendentium, siue parentum, quot diximus esse descendentium. Filij enim & parentes sunt correlatiua, & correlatiuorum est eadem natura. l. fin. cum glos. C. de indic. uid. toll. Dic ergo quinq; esse species parentum, naturales & legitimos, legitimos tantum, parentes spuriorum, naturales tantùm, & parentes incestuosorum.

DE SVCCESSIONE NATVRALIVM ET legitimorum parentum simul.

Primùm dicemus de legitimis & naturalibus parentibus simul. In quibus distingue. Aut soli ascendentes extant, & succedunt ex æquo, salua gradus prærogatiua, quòd scilicet extantibus matre & patre, diuiditur inter eos hæreditas filij defuncti, exclusis auis. Mortuo uerò patre & matre, uocantur aui & auiæ utriusq; parentis, & datur auis paternis dimidia pars, & auis maternis altera dimidia, etiamsi sint dispares numero. Nec hic sexus attenditur, nec etiam utrum defunctus in potestate fuerit, uel emancipatus. Autentica defuncto. C. ad S. C. Tertul. ℣ Si igitur defunctus, cum sequent. in Autentico, de hæred. ab intest. uenien. colla. 9. Aut extant unà cum ascendentibus fratres & sorores, & liberi fratrum, uel sororum præmortuarum. distingue. Aut sunt fratres & sorores consanguinei, siue uterini tantùm, & excluduntur ab ascendentibus. Aut sunt fratres & sorores utrinq; coniuncti. Et tunc aut quærimus de patre, & succedunt pariter pater, fratres & sorores defuncto in capita, fratris uerò uel sororis præmortuarum liberi in stirpes ℣ 1. in Autent. ut filij fratrum succed. collat. 9. d ℣ Si uerò cum ascendentibus in Autentico de hæred. ab intest. uenien. Et idem iuris est in matre, si supereſt uiuente marito suo. Aut quærimus de matre, quæ uidua est, & tunc aut mansit uidua, nec conuolauit ad secundas nuptias. Et idem iuris est quod in patre. Aut secundo nupsit infra tempus luctus, & ita infra annum, & fit infamis, quo casu distingue, Aut infamia non remittitur

Tot species ascendentiũ, quot descendentium.

Correlatiuorum eadē est natura.

Quinq; species parentum.

remittitur uiuente filio, & omnino non succedit ℌ. 1. cum similibus, in Autentico de nupt. coll. 4. Aut infamia remittitur, & non succedit, nisi omnibus filijs mortuis, & sic tantùm nouissimo succedit, secundum glos. in ℌ Et quoniam mater, in uerbo, in uirilem, in Autentico de nupt. coll. 4. Aut secundo nubit, & post annum, & tunc aut quærimus de bonis defuncti filij castrensibus, quasi castrensibus, uel aduenticijs, & succedit mater ab intestato, unà cum liberis suis, hoc est, fratribus & sororib. defuncti, pleno iure, id est, quo ad proprietatem & usumfructum. Aut quærimus de bonis quæ defunctus à patre suo acquisiuit, hoc est, de bonis profectitijs. Et tunc, Aut fecit Testamentum, & instituit matrem hæredem, & succedit mater ex Testamento pleno iure. Aut decessit intestatus, & scilicet quo ad suam partem consequitur mater in illis bonis tantùm usumfructū ℌ Hinc nos, & ℌ Et quoniam mater. in Autentico de nupt.

DE SVCCESSIONE LEGITIMORVM parentum tantùm.

Secundo casu, quando scilicet loquimur de parentibus legitimis tantùm, id est, adoptiuis, distingue, Aut loquimur de matribus, & non succedunt liberis adoptiuis, quia fœminæ regulariter adoptare non possunt ℌ fœminæ. suprà de adopt. Aut loquimur de patribus adoptiuis, & tunc aut arrogatus est paterfamilias, & subdistingue, Aut fuit ante arrogationem à patre naturali emancipatus, ita quòd pater naturalis, etiam durante adoptione adhuc uiueret, & succedit pater naturalis cum matre, fratribus & sororibus, fratrumq; filijs, eo modo quo suprà diximus, excluso adoptiuo patre, quia hodie in successionibus emancipatio non attenditur ℌ si uerò, in Autentico de hæred. ab intest. uenien. coll. 9. cum similib. Et adoptatio tanquam res inter alios acta, patri naturali non potest ius suum auferre per uulgaria. Aut pater naturalis, & auus paternus filij arrogati ante arrogationem sunt mortui, & tunc, Aut mater extat naturalis & legitima &c. & excludit patrem adoptiuum. l. 2 ℌ obijcitur, cum sequentib. ff. ad S.C. Tertull. secundum Paul. de cast. in Autentica defuncto. C. ad S.C. Tertull. Aut non extat mater, sed fratres et sorores utrinque coniuncti, & succedunt unà cum patre adoptiuo secundum glos. in d ℌ mortuo, in uerbo, Aliæ personæ, in fin. infrà de acquisi. per arrogat. Si autem fratres & sorores quoq; non extant, succedit pater adoptiuus in solidum. d ℌ mortuo, infrà de acquisit. per arrogat. Aut adoptatus est filiusfamilias, & distingue, Aut est adoptatus ab auo paterno, uel materno, & soluitur ius patriæ potestatis patris naturalis, etiam sine emancipatione, & transfertur in auum adoptantem ℌ

Si uerò

Si uerò pater naturalis. suprà de adopt. Quare etiam filio adoptiuo succedit, excluso patre naturali, per rationes quæ colligi possunt ex l. cum in adoptiuis ℌ Si uerò pater naturalis. C. de adopt ℌ sed & si pater. suprà quibus mod. Ius patriæ potest. sol. Aut filius fam. adoptatus est ab extraneo, & manet ius patriæ potestatis patris naturalis firmum, ita quòd ei succedat. d. l. cum in adoptiuis. C. de adopt ℌ sed hodie. suprà de adopt.

DE SVCCESSIONE NATVRALIVM parentum tantùm.

Naturales parentes tantùm, succedunt quoque liberis suis naturalibus eo modo quo liberi ipsis, & sicuti parentes naturales debent liberis suppeditare alimenta, ita uicissim liberi parentibus alimenta præstare debent ℌ de nepotibus, in Autentico, quib. mod. nat. eff. sui. collat. 7. Dic ergo: Aut decedente filio naturali, quærimus de Iure patris, matre mortua. Et tunc, aut filius decedit testatus, & potest patrem instituere hæredem in omnibus bonis. si uult, nisi habeat descendentes. Si uerò nolit eum in omnibus bonis instituere, poterit in parte bonorum &c. Aut decessit Intestatus, & succedit pater in duabus unciis, id est, in sexta parte hæreditatis, per Iura, suprà de liberis naturalibus allegata. Aut quærimus de Iure matris, & tunc, Aut filius condidit Testamentum, nec ei reliquit legitimam, id est, tertiam partem, & potest mater Testamentum impugnare per querelam inofficiosi Testamenti, arg. l. si suspecta ℌ de inofficioso. ff. de inofficio. testa. Aut decessit intestatus, & tunc, Aut mater est sola, & succedit ei in uniuersum ℌ fin. infrà ad S. C. Tertull. Aut mater non est sola, sed extant pater, fratres, & sorores defuncti, & utrinq; coniuncti, & succedit pater in duabus unciis, id est, in sexta parte. Mater uerò, & fratres in reliquo, ut Saly. in d. Autentica defuncta. C. ad S. C. Tertull.

DE SVCCESSIONE PARENTVM, SPVriorum, uel uulgo quæsitorum.

Quando de parentibus spuriorum uel uulgo conceptorum quæritur, distingue. Aut quæritur de linea paterna, & non succeduut, quia spurij incertos patres habent, nec possunt eos demonstrare. Aut quæritur de linea materna. Et tunc, Aut spurius fecit Testamentum, & matri non reliquit legitimam, & potest mater Testamentum impugnare, per querelam inofficiosi Testamenti. d. l. si suspecta ℌ de inofficioso. ff. de inofficio. testa. Aut decedit intestatus, & deuoluit hæreditatem simpliciter ad matrem. d ℌ fina. infrà, ad S. C. Tertull. Et quæ diximus de patribus & matribus, tu quoq; refer ad auos & auias.

ENARRATIONES IN INSTITVT.

DE SVCCESSIONE PARENTVM Incœstuosorum.

De incœstuosis parentibus quærendum non est, cùm ibi nulla sit successio, nec appellatio parentum & filiorum ℌ ult. in Autentico, Quibus modis natural. eff. sui. Autentica. Ex complexu. C. de incœst. nup.

DE SVCCESSIONE COLLATERALIUM.

Tot sunt species fratrum, quot ascendentium, & descendentium.

Tertio, si quis decesserit, & neq; descendentes, neq; ascendentes post se reliquerit, uocantur ad successionem fratres & sorores utrinque coniuncti in capita, fratrumq; & sororum liberi in stirpes. Meminеris autem & hic quoque tot esse fratrum species, quot diximus esse filiorum & parentum. Quare de singulis dicemus. Et primùm de fratribus naturalibus & legitimis simul.

DE SVCCESSIONE NATVRALIVM ET legitimorum fratrum simul.

Circa fratres naturales & legitimos simul distingue: Aut extant fratres & sorores utrinq; coniuncti cum liberis fratrum, & sororum defunctorum, & succedunt fratres, sororesq; defuncto ab intestato in capita, liberi uerò defunctorum fratrum, unà cum eis in stirpem, exclusis fratribus consanguineis & uterinis. Autentica cessante. C. de legit. hæred ℌ Si igitur defunctus. in Auten. de hæredib. ab intest. uenien. colla. 9. Aut non extant fratres utrinque coniuncti, sed consanguinei, uel uterini tantùm, liberiq; ex fratre consanguineo uel uterino, & succedunt defuncto eò modo, quo iam diximus, exclusis patruis, & auunculis defuncti, licet eiusdem gradus sint, Autentica, post fratres, cum similibus. C. de legit. hæred. Ita tamen quòd consanguinei in bonis paternis, uterini uerò in bonis maternis præferantur. l. De emancipatis ℌ penult. C. de legit. hæred.

DE SVCCESSIONE LEGITIMORVM fratrum tantùm.

Quando quæritur de legitimis fratribus tantùm, dic, quòd sibi in uicem non succedunt. Patribus enim tantùm, & non familiæ, nec cognatis patrum succedere possunt. l. Cum in adoptiuis ℌ Neq; enim ex ueteri. C. de adoptio.

DE SVCCESSIONE NATVRALIVM fratrum tantùm.

Legitimi fratres sibi inuicem non succedunt.

De naturalibus fratribus tantùm ita responde: Aut sunt legitimati, & distingue. Aut legitimatio facta est per subsequens matrimonium, & succedunt omnibus fratribus ex eo matrimonio editis, nec excluduntur à legitimè natis ℌ Trib. cum sequen. Et ibi Barth. in Autentico,

Autentico, quib. mod. natural. effi. sui. Aut legitimatio facta est per dationem Curiæ, uel per rescriptum principis, & tunc, Aut quærimus de successione fratrum legitimè natorum, & non succedunt eis, quia solius patris, & nullius ultrà, propter illam legitimationem successores facti sunt ℔ Filium uerò, in Autentico. quib. mod. nat. effic. sui. Aut quærimus de successione naturalium fratrum legitimatorum inter se, & succedere possunt ab intestato. argum. l. ij. & l. Si Spurius. ff. unde cognati. Aut non sunt legitimati, & succedunt sibi inuicem. d. l. ij. & d. l. Si spurius. ff. unde cognati. Et in ijs seruatur quoq; illa regula, quòd fratres & sorores, utrinq; coniuncti, excludunt eos qui sunt coniuncti ex altero parente tantùm.

DE SVCCESSIONE FRATRVM VVLgò quæsitorum.

Fratres uulgo quæsiti, qui tantùm uterini sunt, succedunt sibi inuicem ab intestato, quum sint cognati. d. l. ij. & d. l. Si spurius. ff. unde cognati.

DE SVCCESSIONE INCOESTVOSOrum fratrum & sororum.

De incœstuosis fratribus quærendum non est, quum inter eos nulla sit successio, nec alicuius iuris participatio, per suprà allegata iura.

Quando autem nec ascendentes, neq; descendentes, neque etiam fratres & sorores, uel fratrum & sororum liberi, sed remotiores gradu extant, tunc uocantur ad successionem omnes, qui sunt gradu proximiores, & habet tunc locum regula: Qui prior est gradu, potior est iure. Et si plures eiusdem gradus extiterint, uocantur simul in capita, id est, secundum personarum numerum. Neque hoc casu attenditur, utrum illæ personæ, unde originem cognatio traxit, fuerint fratres utrinq; coniuncti, uel ex altero parente tantùm, cùm hęc uinculorum coniunctio tantùm in successione fratrum & sororum, eorumq; liberis, & non in ulterioribus gradibus spectetur. Nec etiam distinguitur, utrum masculi sint, uel fœminæ, emancipati, nec ne ℔ Si uerò neq; fratres, in Autentico, de hęredib. ab intest. uenien. Hinc sequitur patruum, auunculum, amitam, materteram esse eiusdem iuris. Item patruum magnum, item auunculum magnum, amitam magnam, materteram magnam quoq; esse eiusdem iuris. Item, sequitur amitam siue materteram ex uno parente tantùm excludere amitam, & materteram magnam &c. ex utroq; parente. Item amitam magnam, uel materteram magnam excludere filios patrui magni, siue auunculi magni, & liberos amitæ siue materteræ ex uno parente tantùm excludere nepotes auunculi ex utroque parente. Item

sequitur auunculum siue materteram ex altero parente tantùm propiores esse filijs patrui ex utroq; genere.

Durat autem successio in ascendentibus & descendentibus, usque in infinitum, neque præfigitur certus graduum ordo. In collateralibus autem durat usque ad decimum gradum, secundum glo. in ℌ fin. & ibi Doct. infrà, de successio. cog. Et si in decimo gradu nemo extiterit, hæreditas uacat, & cedit fisco. l. 1. C. de bon. uocant. libr. 10.

Repelluntur autem à successionibus. Primo, diminuti capitis diminutione, maxima, & media ℌ Quod autem, suprà de capitis diminutione. Sed hoc casu hæreditas defertur alijs cognatis. Secundo, Si parens damnatus esset crimine perduellionis, desinerent liberi eius sui hæredes esse ℌ Interdum. hic tit. nostro. Tertio, is qui duxit uxorem contra decreta Iuris, repellitur à successione illius uxoris. l. ij. ff. de ijs quibus ut indig. Quarto, is cuius negligentia & culpa testator defunctus est. Quinto, qui non uindicauerunt iure necem defuncti. l. Hæredem. ff. de ijs quibus ut indig.

Quibus modis subuenitur hæredib.

Hoc tamen casu subuenitur hæredibus. Primo, si iudicis iniquitate occidens absolutus fuerit. Secundo, si hæredes fuerint minores. 25. annorum. Tertio, si authorem reperire non potuerunt. l. Propter uenení ℌ Vlt. ff. ad S. C. Syllcian. l. Minoribus. C. de ijs, quibus ut indig. Sunt & alij modi, propter quos à successione quis repellitur, quos uide per totum titul. C. & ff. de ijs, quibus ut indig. Istis autem casibus omnibus habet locum regula: Quod aufertur indigno, applicatur fisco. l. Papinianus ℌ Meminisse. ff. de inofficio. testamen. Et tantùm de successionibus in bonis hæreditarijs de Iure Ciuili, Nunc dicemus de Iure Saxonum.

DE SVCCESSIONE SECVNDVM Ius Saxonum.

Ad hoc, ut rationem succedendi de Iure Saxonum intelligas, dic breuibus. Aut decedit masculus, aut fœmina. Si masculus. Et distingue. Aut est miles, siue equestris ordinis, id est, Von Ritters art. Aut non miles, ut Ciuis, Rusticus. Si miles est. Et dic: Aut habuit uxorem, aut non habuit uxorem. Primo casu diuiduntur bona, excepto feudo, inter tres, inter uxorem, proximum agnatum seniorẽ,

Leibzucht.

& hæredes. Vxori debentur donatio propter nuptias, quæ & Sponsalitium appellatur. Vtensilia, die Gerãde. Tertio, Sponsalitia largitas, die Morgengabe. Et Cibaria domestica, Mußtheyl. Et hæc omnia capit mulier sine onere. Non enim tenetur satisfacere creditoribus.

DONATIO

DONATIO PROPTER NVPTIAS quid sit.

Donatio propter nuptias, siue dotalitium, quæ uulgo **Leibzucht oder Leibgeding** uocatur, secundum gloss. **Weichbildt**/ Articul. 22. dicitur propriè remuneratio, quam maritus in bonis suis, uxori in recompensationem dotis constituit, & de hac suprà, de donatio. diximus.

Constituitur autem, Aut in rebus mobilibus, aut in rebus immobilibus.

In rebus mobilibus constituitur sine hæredum consensu. In rebus immobilibus constitui non potest sine hæredum consensu. Et si res fuerit Feudalis, requiritur consensus domini. **Landtrecht** lib. 1. Articul. 21. & Articul. 51. Sed contentio est, quid propriè ueniat hoc casu appellatione hæredum. Quidam intelligunt tantùm illorum hæredum consensum requiri, qui habent querelam inofficiosi testamenti, quales sunt: ascendentes & descendentes. Quidam uerò extendunt etiam ad alios hæredes collaterales. Pendet itaque uis ex eo, quid propriè significet nomen hæres, à lege prolatum. Hoc autem non est materia nostra. Sed in donatione propter nuptias, habet mulier tantùm usumfructum, secundum gloss. **Lehenrecht**. Articu. 31. libr. 1.

SPONSALITIA LARGITAS QVID SIT.

Sponsalitia largitas, quæ uulgo **Morgengabe**/ uocatur, est do- Morgengabe.
natio, quam erogat uir militaris in uxorem, antequam cum ea ad prandium discubuerit, **Landtrecht**/ lib. 1. Arti. 20. Et dicitur quoque interdum largè loquendo dos, d. Artic. 20. Potest tamen fieri, quandocunq; uiro placuerit, secundum gloss. **Weichbildt**/ art. 22. Poterit autem maritus donare uxori nomine sponsalitię largitatis, sine consensu hęredum, seruum impuberem, ancillam inermem, sepes, ædificia, carpenta nondum absoluta, & pecora pascualia. **Landtrecht**/ lib. 1. Artic. 20. Item poterit ei dare (*Non tamen intellige*, **von Stütpferden**) equos, qui ad labores rusticos nondum coaptati sunt, & gregatim pascuntur. Item, uaccas, capras, & porcos. **Landtrecht**. libr. 1. articul. 24. & libr. 2. articul. 21. Et hæc non debentur, nisi expressè constituta fuerint. Si autem fuerint constituta, poterit mulier exigere, sicut utensilia, & quoque cibaria domestica. Dic autem in sponsalitia largitate, Vtensilibus & Cibarijs domesticis. Aut mulier statim post tricesimum separat se à liberis suis, & potest statim illa tria capere. Aut non statim separat se à liberis. Et tunc: Aut liberi sunt cum matre in bonis, & matri adhuc liberum est, quandocunque uoluerit illa exigere, sine aliquo impedimento, siue filius Zimmer.

ducat uxorem, siue non. Aut mater est cum filijs in bonis. Et tunc, si filius duxerit uxorem, & mortuus fuerit, præfertur uxor filij ipsi matri in sponsalitia largitate, utensilibus, & quoq; cibarijs domesticis, non obstante, quòd mater sua nondum acceperit, Landtrecht/ libr. 1. articul. 20.

Vtensilia quid.

Gerade. Vtensilia, Die gerade uocantur, suppellex, & tes domesticæ, ad quemcunq; usum quæsitæ, secundum glo. in principio Weichb. art. 23. Et hæc non constituuntur per pacta inter maritum & uxorem. Sed ex legis prouisione debentur uxoribus nobilium, post mortem maritorum suorum. Et eo multa pertinent, ut anseres, oues, cistæ columnatæ, mit angehenckten lidden/ lecti, puluinaria, linteamina, mensalia, manutergia, pelues, candelabra, balneamina, linum, uestes muliebres, & multa alia. De quibus uide Landtrecht/ lib. 1. art. 24. Et Lehenrecht. c. 56. in glo. Vers. Auff daß jr eygentlich wisset. Et. Weichbildt, art. 23. in text. & glo. Et de utensilibus mulier hoc casu non tenetur parare lectum hæredi, sicuti alioqui proxima cognata post mortem mulieris sine filio decedentis, tenetur marito mensam, & lectum &c. de utensilib. instruere. Quia nobilis mulier tenetur lectum dare. Zum hergeweidt. Landtrecht. lib. 1. art. 22.

DE DOMESTICIS CIBARIIS.

Domestica cibaria sunt, quę parata sunt ad quotidianum uictum illius anni, & supersunt post triceſimum in quibusuis ædib. siue curijs ipsius mariti, & pertinent caro, lac, pennæ, farcimina, casei, butyrum, sal, adeps, mel, pisces, uinum, cereuisia, & alia potus genera. Item: siligo, legumina, & multa alia, quæ omnia diuidit mulier cum hæredibus. Landtrecht. lib. 1. art. 22.

Sed in his dic: quòd nach Weichbildt recht/ mulier diuidit in his tantummodo ædibus & curijs, in quibus habet ius aliquod, ut quod ad eam pertinet iure dotalitij. In alijs uerò ædibus in quibus ius dotalitij non habet, non diuidit cibaria cum hæredibus, sed ex eis tantum uictum habet, donec donatio propter nuptias siue dotalitium fuerit restitutum. Et hoc uerum, ut diximus: nach weichbildt recht/ ut Weichbildt/ art. 24. Sed illa differentia plerunq; non seruatur, ut quæ suprà diximus circa sponsalitiam largitatem de matre in bonis filiorum &c. tu quoque extende ad utensilia, & cibaria domestica. Et in his tribus, scilicet sponsalitia largitate, utensilibus & cibarijs domesticis, habet mulier plenum ius, tam usum fructum, quàm proprietatem sine onere, ideoque ad suos hæredes postea ab intestato deuoluit, uel uiuens pro lubito de illis disponit.

Landt-

Landtrecht. lib. 3. art. 38. Debentur autem illa mulieribus, si alioqui iure hæreditario nihil accipiunt. Est enim in quibusdam regionibus consuetudo, quòd mulieres accipiunt tertiam partem bonorum iure hæreditario. Sed tum habent electionem accipiendi uel tertiam partem, uel alia mulieribus debita. Si tertiam partem elegerint, habent eam cum onere, ita quòd tenentur satisfacere creditoribus ut hæredes, electis alijs, habent ea sine onere, secundum glos. fina. Landtrecht/art. 24. Et tantùm de ijs quæ pertinent ad relictam uiri militaris.

QVID DEBEATVR PROXIMO agnato uiri militaris.

Proximo agnato, Dem nechsten schwertmagen/ uiri militaris defuncti, debentur res expeditoriæ, quas uulgo uocant, Hergeweidt.

Dicuntur autem res expeditoriæ, præparamenta ad expeditionem exercitus pertinentia, secundum glos. fin. Art. 27. Landt. lib. 1. Dico autem breuibus. Aut defunctus relinquit post se plures filios masculos, & subdistingue. Aut sunt puberes, & diuidunt inter se æqualiter res expeditorias, ita tamen ut senior retineat gladium, in argumentum tutelæ & curæ. Aut filij sunt impuberes, & accipit senior agnatus res expeditorias, quas retinet usq; ad annos pubertatis filiorum. Interim autem tutor eorum est, & tempore pubertatis adueniente, restituit filijs cum omnibus quæ precepit, nisi probauerit res in eorum utilitatem uersas. Landtrecht/ libr. 1. art. 23. Si uerò nulli extant filij, sed plures agnati eiusdem gradus, tum illi diuidunt res expeditorias, ita tamen ut senior gladium retineat. Landt. libr. 1. Art. 22. Et hoc casu senior diuidit, iunior autem eligit. Land. lib. 3. art. 29. Si autem neque filij, neque agnati extiterint post tricesimum, præsentantur res expeditoriæ iudici, siue preconi, qui eas retinet per annum & diem, quo elapso, in suos usus conuertere poterit, nisi is, cui debebantur, iusto impedimento fuerit impeditus, ut si fuerit captiuus, uel in seruitio imperij cõstitutus. Land. lib. 1. art. 28. Idem dic de utensilibus & cibarijs domesticis. Hergeweid.

Pertinent autem ad res expeditorias, gladius defuncti cum ualidiori equo instructa, meliora arma pro uno equite instruendo, quę tempore mortis defunctus possedit, lectus paratus, mensale, duæ pelues cum manutergio, et alia ad expeditionem militarem pertinentia, quæ omnia uidua defuncti præstare tenetur, si modò extant. Si uerò non extiterint in bonis defuncti, neque uidua, neque hæredes, ipsa comparare, uel æstimationem præstare cogi possunt. Ideo si illæ res, uiuente uiro, uenditę fuissent, et sic prędium in locum Was zu der geweid gehörig etc.

eorum successissset, tam masculi, quàm fœminæ agnati, uel cognati. Spillmagen/in ijs, ex æquo, tanquam in rebus hæreditarijs succederent. Landt. lib. 1. art. 22. Præterea si uiuente marito quædam illarum rerum loco pignoris obligatæ fuissent, neq; uidua, neq; hæredes redimere tenerentur, sed is cui de iure deberetur, poterit, si uelit redimere. Landt. lib. 1. art. 24. in fin.

DE REBVS HAEREDITARIIS.

Hæredi autem debentur res hæreditariæ. Et dicuntur res hæreditariæ, quæ ad donationem propter nuptias, sponsalitiam largitatem, utensilia, cibaria domestica, & res expeditorias non pertinent. Landt. libr. 1. art. 24. Petuntur autem statim post tricesimum, & si tum nemo extiterit qui petat, deferuntur iudici, siue præconi, qui eas retinet per annum, & diem, hoc est, per annum, & sex integras septimanas, infra quod tempus, si hæredes non extiterint, conuertet iudex in usus proprios. Landtrecht. lib. 1. arti. 28. Sunt autem res hæreditariæ duplices. Aut enim sunt mobiles, aut immobiles. In mobilibus procedit quod iam dictum est de iudice, quia in eis habet locum annalis præscriptio. d. art. 28. lib. 1. Immobiles autem peti possunt, usque ad terminum xxx. annorũ, anni, & dierum. Landt. lib. 1. art. 29. Et solent numerari inter res hæreditarias, omnes fundi, & liberæ proprietates, omne aurum & argentum, siue sit rude, & sic in massa, siue in pecunia numerata, omnes annui redditus, dimidia cibariorum domesticorum, equi, equæ, & pulli equarum, qui quæúe in curribus siue aratris possunt esse usui, boues siue sint castrati, siue non, omnia animalia masculini sexus, ut arietes, hirci, porci saginati, uellus, ephippia, frena, & alia multa, quæ suprà enumerata non sunt. De quib. uide textum & glos. Weichbildt. artic. 26. Et ab his deducuntur primùm merces familiæ & ministrorum usq; in diem obitus defuncti. Mercenarijs quoq; usq; in diem trieesimum prouideatur, ut circumspiciant si alicubi recipiantur. Landtrecht. lib. 1. art. 22.

Et ueniunt huiusmodi res ad hæredem cum onere, hoc est, quòd ipse tenetur satisfacere creditoribus. Quę autem actiones de iure Saxonum ad hæredem sint transitoriæ, & quæ non, Vide Land. lib. 1. arti. 6. & libr. 3. art. 21. Quæ autem sit ratio succedendi, quo ad personas hęredum, infrà dicemus. Si uerò decedit uir militaris, uxorem non habens, fit diuisio bonorum inter duos, inter proximum agnatum & hæredem. Proximo agnato debentur res expeditoriæ secundum distinctionem proximè traditam. Hæredi autem omnia alia, quæ post restitutionem rerum expeditoriarum extiterint. Landt. lib. 1. art. 27. Et tantùm de successionibus in bonis hęreditarijs uiri militaris

militaris. De Feudo infrà dicemus. Aut decidit uir non militaris, & non habet locum diuiſio, de qua ſuprà. Quia omnia quæ extant, ad hæredes ſuos maſculos ſiue fœminas pertinent. Landt. lib. 1. Artic. 27. Et hæredes tenentur uxori reſtituere donationem propter nu. ſi conſtituta eſt ſecundum dotis quantitatem. Si autem neque dos numerata, neque donatio propter nuptias conſtituta fuiſſet, ſuccederet uxor inops ſecundum ea, quæ habentur C. unde uir & uxor. De quo uide Weichbildt. art. 22. in glos. in uerſ. Nota. Et tantùm de ſucceſſione in bonis uirorum. Aut decedit mulier. Et dic: Aut eſt nobilis, & ſubdiſtingue. Aut habet maritum, & diuiduntur eius bona inter tres, inter maritum, proximas cognatas et hæredes, ſiue ſint maſculi, ſiue fœminæ.

Marito debentur res mobiles, proximis cognatis utenſilia. In quibus dic: Aut habet filias. Et tunc, ſi quædam maritatæ ſunt, quæ ſuam partem à matre acceperunt, & non diuidunt utenſilia cum alijs, quæ adhuc ſunt in domo matris. Filij autem qui clerici ſunt, cum ſororibus diuidunt utenſilia, niſi habeant præbendas. Et eſt ratio, Quia clerici neq; Feudum, nèq; res expeditorias capiunt, cùm illa debeantur militibus. Ipſi autem non militant. Ideo in recompenſationem admittuntur ad utenſilia. Landt. lib. 1. art. 5. Aut non habet filias, & tamen proximæ cognatæ utenſilia diuidunt, & tenentur recipientes utenſilia marito defunctæ parare lectum, quemadmodum uxore uiuente parabatur. Item menſam cum menſali, ſedile cum pului nari. Landt. lib. 3. art. 38. Hæredi autem debentur res hereditariæ, Land. lib. 1. art. 27. & art. 31.

Aut mulier militaris non habet maritum, & tranſmittit utenſilia ad proximiorem cognatam, reliqua omnia ad hæredes. Aut decedit mulier ciuis, uel ruſtica. Et tunc ſi maritum habet, diuiduntur eius bona inter duos, inter maritum & hæredes. Maritus retinet res mobiles, Hæredes autem res immobiles & hæreditarias. Si maritum non habet, omnia pertinent ad hæredes. Landt. lib. 1. art. 27. ſumpto arg. à contrario ſenſu. Vtenſilia enim de iure ſcripto ad proximam cognatam de iure non tranſmittit, licet in multis locis de conſuetudine quoq; utenſilia debeantur. Et tantùm de diuiſione rerum quas defuncti poſt ſe relinquunt. Nunc de ordine ſuccedentium dicemus.

DE ORDINE SVCCEDENTIVM, de Iure Saxonum.

Tres ſunt ordines ſuccedentium de Iure Saxonum, ſicuti quoque de Iure communi diximus; Deſcendentium, Aſcendentium, & Collateralium.

DE

DE SVCCESSIONE DESCENDENtium de Iure Saxonum.

In descendentibus Ius Saxonum planè concordat cum Iure ciuili, cùm & in eo descendentes primum locum habeant, omnibus alijs ascendentibus & collateralib. exclusis, filij & filiæ in capita, nepotes & neptes cum patruis & auunculis in stirpes succedentes. Land. lib. 1. art. 5. & art. 17. Et exigitur hoc Iure quoque collatio eorum, quę uiuis parentibus quis acceperit. Land. lib. 1 art. 13.

DE SVCCESSIONE ASCENDENtium de Iure Saxonum.

Secundus ordo est ascendentium. In quibus Ius Saxonum à Iure communi recedit. Nam de Iure communi fratres & sorores utrinq; coniuncti, unà cum parentibus ad hæreditatem defuncti uocantur, ut suprà diximus. De Iure autem Saxo. quamdiu pater extiterit, tamdiu linea collateralium penitus excluditur. Ideo diuiditur hæreditas defuncti inter patrem & matrem in capita, fratribus & sororibus exclusis. Landt. lib. 1. art. 17.

DE SVCCESSIONE COLLATEralium de Iure Saxonum.

Tertius ordo est Collateralium, In quo sunt tres alij ordines. Primus est fratrum & sororum utrinq; coniunctorum. Secundus fratrum & sororum ex uno parente. Tertius est aliorum quorumcunque qui proximiori gradu agnationis siue cognationis defuncti erant. De quibus singulis dicemus.

Fratres igitur & sorores utrinq; coniuncti, defuncto, non extantibus patre & matre, succedunt, & excludunt primùm auos & auias defuncti, ut colligitur ex d. art. 17. lib. 1. sumpto arg. à contrario sensu. Ibi enim nulla fit mentio aui & auiæ, sed tantùm patris & matris. Et addit text. Qui si non extiterint, fratres & sorores defuncti uocantur. Ita colligit glos. ibi. Et in hoc quoq; recedit à Iure communi, cum uel auum & auiam admittat cum fratrib. & sororibus, ut suprà diximus. Secundo excludunt fratres consanguineos & uterinos tantùm, quia illi sunt in gradu remotiores, ut colligitur ex art. 3. Landt. lib. 1. Et est text. Landt. lib. 2. art. 20.

Tertio excludunt liberos fratrum & sororum suarum, quia Ius repræsentationis de Iure Saxonum non habet locum in collateralib. sicuti ex. d. art. 17. patet. Vbi dicit tex. Quando ad hæreditatem soror non pertinet, neq; frater, omnes qui se in uno gradu existere probauerint cognationis, æquam in his percipiant portionem. Et probatur ex. d. art. 20. lib. 2. Et in hoc quoq; recedit à Iure communi.

Secundus ordo in collateralibus est, fratrum & sororum consangui-

sanguineorum siue uterinorum tantùm. Et cum eis uocantur liberi fratrum & sororum ex utroq; parente. Landt. lib. 2. art. 20. & glo. art. 3. lib. 1. Et cum his fortè possent uocari auus & auia.

Postremo, quando neq; descendentes extant qui primum locum habent, neq; ascendentes proximi, qui secundum locum habent, neque etiam fratres & sorores, utrinq; coniuncti, qui tertium locum habent, neq; etiam fratres & sorores ex altero parente tantùm, siue liberi fratrum & sororum ex utroque parente, qui quartum locum habent, extant. Tum procedit regula Iuris Saxonum. **Wann sich ein erb verschwestert oder verbrüdert / die sich gleich nahe zu der sip ziehen mögen / die nemen gleich theyl daran / es sei man oder weib.** De quo in d. art. 17. lib. 1. Et prædicta procedunt in naturalib. & legitimis liberis, parentibus & fratribus. Quòd enim attinet ad successionem naturalium, spuriorum, incœstuosorum & similium, seruatur Ius commune. Et tantùm de successionibus in bonis allodialibus, siue hæreditarijs. Nunc de successione Feudi dicemus.

DE SVCCESSIONIBVS IN BONIS Feudalibus.

Hæc successio in Feudis propriè ad causam intestati pertinet, quia uasallus in ultima uoluntate de Feudo disponere non potest. c. unico in principio de succeſſ. Feud. In Feudi autem successione duo sunt ordines.

Vasallus in ultima uoluntate de Feudo disponere nõ potest.

PRIMVS ORDO DE SVCCESSIONE Descendentium.

In descendentibus dic: Aut sunt fœminæ, siue masculi ex fœminis, ut nepotes ex filiab. Et ad illos de feudo nihil omnino pertinet, nisi speciali pacto, siue inuestitura id acquisitum sit. c. unico de natur. succeſſ. Feu. Aut sunt masculi, & illi omnibus alijs præferuntur, secundum ea quæ suprà quoq; in bonis allodialibus, siue hæreditarijs dicta sunt, hoc est, quòd filij defuncti succedunt æqualiter, nepotes autem ex filio loco patris sui, non distinguendo, utrum feudum nouum, siue paternum fuerit. d. c. Vnico, in principio de succeſſ. feud. & d. c. Vnico, de natura. suc. Feudi.

II. DE SVCCESSIONE COLLATERALIVM.

Secundus ordo est Collateralium, qui admittuntur descendentibus non extantibus. Et in his distingue. Aut feudum est nouum, aut paternum, Si nouum est, & non admittuntur Collaterales, sed reuertitur ad dominum, descendentibus non extantibus. Nisi per inuestituram ordinatum fuerit, ut frater fratri succedat. c. unico de. benef. frat. c. Vnico, de feud. March. Dicitur autem Feudum nouum, quod de

quod de nouo acquisitum est, & non proventum ab ascendentibus. Si uerò parentum fuerit, quòd scilicet aliquis ex superioribus, siue ascendentibus acquisiuit. Et uocantur primo fratres defuncti, cum fratrum præmortuorum filijs, qui scilicet in locum patrum suorum succedunt. c. Vnico. uers. His uerò, de succes. frat. Quibus deficientibus habet locum regula. Qui prior est gradu, potior est Iure. d. c. Vnico. in fin. de succes. feu. Et prædicta omnia procedunt in filijs, nepotibus, fratribus naturalib. & legitimis simul, hoc est, qui uerè in matrimonio nati sunt. Naturales enim spurij, & similes, nihil Iuris in feudo habent. Imò & si filius naturalis legitimatus fuerit, tamen adhuc non est capax feudi ℣ Naturales, si de feu. cont. fue. int. dom. & ag. Vas.

Durat autem hæc successio in feudis usque in infinitum, hoc est, quamdiu aliquis extiterit natus ex primo acquirente. d. c. Vnico, de nat. succes. feu. Ascendentes autem per lineam directam, ut pater, auus &c. descendentibus non succedunt. Nam si feudum est paternum, descendentes id communiter nanciscì non possunt quandiu extant ascendentes. Et sic cessat in paterno feudo. Si autem fuerit nouum feudum, ex natura eius succedunt tantùm descendentes, & nulli alij. d. c. Vnico, de nat. succes. feud. Nota quoq; obiter, quòd inter Ius commune, & Ius Saxonum, quod ad ordines succedẽtium in feudo pertinet, nulla est differentia, licet sit quædam diuersitas in simultanea inuestitura. Sed hoc nihil iam ad propositum.

SEQVITVR ENARRATIO TEXTVS.

Aut non Iure) Æquiparantur enim Testamentum nõ fieri, uel fieri quidem, sed non ordine Iuris. l. quoties. ff. qui satisda. cog.

Ruptum) Vt per agnationem sui hæredis, quod fit si post Testamẽtum conditum posthumus nascitur, uel filius arrogatur.

Irritum.) Vt si Testator se in adoptionem dederit.

Aut si nemo ex eo hæres.) Fundamentum enim, & caput Testamenti, est hæredis institutio, hæreditatis ex eo aditio.

Ad suos autem hæredes.) Id est, descendentes. Sui autem hæredes sunt triplices. Naturales & legitimi, legitimi tantùm, & naturales legitimati.

℣ *Intestatorum.*

Sui hæredes qui dicuntur.

Quib. modis fiat legitimatio.

Hic ℣ cum sequentibus usq; ad ℣ emancipati continet definitionem, diuisionem, & ordinem suorum hæredum. Dicuntur autem sui hæredes, qui fuerunt in potestate morientis. Et sunt triplices, Naturales & legitimi, legitimi tantũ, et naturales legitimati. Legitimatio fit tribus modis. Per dationem curiæ, per rescriptum principis, & per subsequens matrimonium. Deinde in ℣ lta demum est limitatio ad defi-

ad definitionem. Non enim omnes qui in potestate sunt morientes, æquè succedunt. Sed hi tantùm, quos nemo gradu præcedit.

Veluti emancipatione) Hoc hodie sublatum est. Quia in successionibus non attenditur emancipatio ¶. 1. In Autentico, de hæred. ab intest. uenien. collat. 9.

Ius enim postliminij) Captiuitas enim efficit, quòd ius succedendi in suspenso est, propterea quòd patria potestas suspenditur ¶. si ab hostibus. suprà, quibus modis ius patriæ potesta. sol. Tamen si reuersus fuerit ab hostibus, admittitur ad successionem per Ius postliminij, quod fingit eum semper domi fuisse.

Perduellionis crimen) Crimen perduellionis dicitur, quando quis hostili animo arma contra principem uel Remp. mouet. l. fi. ff. ad. l. Iul. Maiest. Et dicitur perduellionis, quasi hostilis, cum perduelliones hostes appellentur. l. quos nos. ff. de uerb. signifi. Alios casus uide in glos. in uerbo, quod ad nostram. *Crimen perduellionis.*

¶ *Cùm filius filiaue.*

Hactenus dixit de successione suorum hæredum, qui sunt in pari gradu, ut filius, filia, &c. Hic autem dicit de successione eorum, qui sunt dispares in gradu, ut si quis decederet relictis post se filijs & filiabus superstitibus, & quoq; simul nepotibus ex filio præmortuo.

Non in capita, sed in stirpes.) Successio in capita propriè dicitur fieri, quando hæreditas diuiditur secundum personarum numerum. In stirpes fieri dicitur, quando plures tantùm accipiunt quantum unus, ut si extarent duo filij, & tres nepotes ex filio præmortuo, diuideretur hæreditas defuncti in tres partes, quarum quilibet filiorum unam haberet, & tertia pars inter nepotes defuncti filij diuiditur. *In capita succedere.* *In stirpes succedere.*

¶ *Cum autem quæritur.*

Hic est casus istius ¶ Quidam habuit filium, & ex eo nepotem. Filium autem iustis ex causis exhæredauit, & extraneum hæredem instituit, postea filius exhæredatus moritur. Et hæres institutus noluit adire hæreditatem, uel fortè etiam moritur, ita quòd Testamentum est destitutum, & res peruenerunt ad causam intestati, idemque est, ac si Testamentum non esset conditum. Hoc ergo casu quæritur, utrum nepos ex filio exhæredato eo, scilicet, exhæredato mortuo, et Testamento destituto, sit auo suus hæres, nec ne? Et distingue. Aut uiuo auo ille nepos uel conceptus, uel natus est, & fit suus hæres, quia auus decessit intestatus. Aut est conceptus & natus post mortem aui, & suus hæres auo non efficitur, quia nullo cognationis iure auum attigit. *Casus.*

VERS. *Vnde liberi.*

Hæc bonorum possessio datur liberis emancipatis, si parens eo-

Quando cõpetat bonorũ possessio unde liberi.

rum decesserit intestatus. Si uerò fecit testamentum, & eos prꝛeterijt, dat prætor eis bonorum possessionem, contra tabulas ℣ Emancipatos, suprà. de exhæredat. liber.

℣ *At ij, qui.*

Casus.

Hic est casus istius ℣ Si pater naturalis filium suum, quem in potestate habebat, emancipauerit, & emancipatus postea in adoptionem extraneo se dederit, quæritur, utrum etiam patri naturali succedat. Et distingue, Aut mansit in adoptiua familia, & non succedit patri naturali iure isto, Aut est à patre adoptiuo quoꝙ emancipatus. Et subdistingue. Aut emancipatus est uiuo patre naturali, & succedit patri naturali de Iure prætorio. Aut est emancipatus post mortem patris naturalis, & neq; naturali, neꝙ etiam adoptiuo succedit. Sed hæc omnia hodie sunt sublata per Ius Autenticorum, quod disponit, in successionibus ab intestato non attendi neq; emancipationem, neꝙ patriam potestatem.

VERS. *Quod ideo placuit.*

Id est, si filius adoptiuus post mortem patris naturalis à patre adoptiuo emancipatus patri naturali succederet, sequeretur, quòd in potestate et uoluntate patris adoptiui esset, utrum liberi defuncti uel eius agnati succederent. Nam si pater adoptiuus filium adoptiuum emanciparet, succederet filius, & non agnati. Si autem non emanciparet, non succederet filius, sed reliqui agnati. Et sic penderet successio ex alieno arbitrio, quod fieri non debet. l. Illa institutio. ff. de hæred. instit.

℣ *Eadem hæc obseruantur.*

Id est, prætor dat liberis emancipatis bonorum possessionem duobus modis. Primo, si in testamento prꝛeteriti sunt, dat eis bonorum possessionem contra tabulas. Si uerò ab intestato quis decesserit, dat eis bonorum possessionem unde liberi. Sicuti autem non succurrit prætor liberis emancipatis in adoptiua familia existentibus ab intestato. Sic quoq; non succurrit eis per bo. poss. contra tab. si in testamento prꝛeteriti fuerint. Verbo, Alia tamen parte uocari, id est, licet liberi naturales & legitimi à patre naturali emancipati, & tempore mortis eius existentes in adoptiua familia, non uocentur per bonorum possessionem: unde liberi, uocantur tamen per bonorum possessionem: Vnde cognati, suis scilicet hæredibus & agnatis non existentibus.

℣ *Item uetustas.*

In hoc Paragrapho habes triplex Ius. Primùm, quòd tantùm liberi ex filijs uocabantur inter suos hæredes. Nepotes autem & neptes ex filiabus, non inter suos hæredes, sed inter cognatos uocabantur.

bantur. Secundum Ius erat, quo disponebatur illam differentiam inter nepotes esse tollendam. Hac tamen ratione, ut nepotes & neptes ex filiabus admittantur, unà cum nepotibus ex filijs ad eam partem quam mater eorum accepisset, cum diminutione tamen tertiæ partis. Tertium Ius & nouissimum est, quòd nulla habetur ratio sexus, Sed nepotes ex filiabus æquè uocantur, ut nepotes ex filijs.

DE LEGITIMA AGNATORVM SVCcessione. Tit. II.

IVRE ueteri tres erant gradus hæredum. Primo sui hæredes. Secundo agnati, hoc est, iuncti per masculos, qui uocabantur secundo loco, suis hęredibus scilicet deficientibus. Tertio deficientibus suis hæredibus & agnatis, uocabantur cognati. Hic autem titulus loquitur de secundo gradu, de agnatis scilicet, qui dicuntur legitimi hęredes, quasi à lege, & non à natura introducti. Est autem totus titulus per Ius Autenticorum correctus, ut §. 1. in Autentico. de hæred. ab intesta. uenien.

Lex facit illud discrimen inter agnatos & cognatos, non natura.

VERS. *Item si quis ex cæteris.*

Hodie filius adoptiuus, quo ad consanguineos patris sui adoptiui, habetur pro extraneo. Ideoque nulli ex familia succedit, excepto patre.

§. *Cæterum inter masculos.*

Hic Paragraphus continet quatuor Iura. Primo ponit mediam Iuris prudentiam, qua restricta erat successio agnatorum, ita ut agnatæ, id est, fœminæ nobis iunctæ per masculos, ultra sorores non succederent. Secundo ponit Ius prætorium, quo disponebatur agnatas fœminas, ultra sorores admitti per bonorum possessionem: Vnde cognati, id est, tertio loco. Tertio ponit l. 12. tabul. quæ uocabat pariter ad successionem tam agnatos, quàm cognatos, etiam ultra sorores. Quartum Ius est constitutio Iustiniani, qui illam successionem reduxit ad. l. 12. tab. & disposuit omnes agnatos per uirilem sexum, etiam ultra sorores ad successionem admitti. Tu adde quintum Ius Autenticorum, & nouissimum, quo cauetur tam masculos, quàm fœminas indistinctè admittendos ad successionem, sublata omni differentia agnationis & cognationis, ut in tit. de hęred. ab intest. uenient. collat. 9.

Quatuor Iura.

§. *Hoc etiam addendum.*

Ius uetus post suos hæredes uocabat tantùm agnatos. Filios autem & filias sororum non uocabat, quia erant cognati, & sic tertio loco. Imperator autem in hoc §. & hoc ipsum Ius emendat, disponēs *filios* sororum, licet sint cognati, quoq; ad successionem uocandos.

Ius uetus.

¶ *Placebat autem.*

Successorium edictum.

Successionem.) Id est, successorium edictum, quod propriè dicitur, quando unus ordo succedentium deficit, uel recusat hæreditatem adire, & sequens ordo uocatur. Exempli causa: Sui hæredes sunt primi ordinis, qui si abstinuerint ab hereditate, uocantur agnati. Agnatis quoq; recusantibus uocantur cognati. Et hoc dicitur de ordine in ordinem. Deinde eo quoq; utimur, de persona in personam, ut si filius recusat, admittitur nepos, ex successorio edicto. Item, si frater uel soror recusant, admittuntur liberi ex eis, & aliæ personæ eiusdem ordinis. Olim autem proximo agnato recusante, sequens in ordine non admittebatur, sed uocabantur cognati, exclusis reliquis agnatis. Quod postea Prætores corrigentes, disposuerunt agnatos remotiores gradu, unà cum cognatis admittendos. Quia autem & hæc correctio insufficiens uidebatur Iustiniano, sustulit eam, disponens successorium edictum de persona in personam in agnatis sequentibus, proximo recusante, locum habere. Et hoc inde colligit. Deficiente proximo agnato, qui pupilli Tutor esse debebat, uocatur sequens agnatus ad tutelam, exclusis cognatis. Ergo deficiente proximo agnato, qui debebat uocari ad hæreditatem, uocatur sequens agnatus, exclusis cognatis. Tenet consequentia, quia ubi est onus, ibi quoq; debet esse commodum. Sed penes agnatos etiam remotiores, onus est, tutelæ scilicet, Ergo etiam commodum, id est, successio penes eos esse debet, exclusis cognatis.

De ordine in ordinem succesßio.

De persona in personam succesßio.

Nota. Hodie de persona in personam successorium edictum locum habere.

Successionem non esse.) Scilicet si proximior agnatus recusabat hereditatem adire, non admittebatur alius agnatus ex eodem ordine, sed cognati uocabantur.

¶ *Ad legitimam.*

Videtur quòd pater, qui filium emancipauit, ei non possit succedere, quia pater est agnatus filij &c. Agnatio autem etiam minima capitis diminutione tollitur ¶ Sed agnationis, suprà, de legiti. agnat. tutel. Emancipatio autem est minima capitis diminutio ¶ Minima, suprà, de capitis diminut. Ergo &c. Sed ad hoc respondè, quòd text. in d ¶ Agnationis, non dicit simpliciter agnationem tolli per capitis diminutionem, sed utitur uerbo, plerunque, propter patrem & fratrem, qui etiam iure ueteri emancipati succedebant. Sed de hoc hodie non est quærendum, cùm emancipatio in successionibus nihil officiat.

Contracta fiducia.) Id est, Etiamsi pater in emancipatione filij non dixerit: Reseruo mihi in bonis eius ius succedendi. Nihilominus tamen succedit, quia semper præsumitur dictum esse.

DE SE.

DE SENATVSCONSVLTO TERtulliano. Tit. III.

QVIA agnati in successione præferebantur cognatis, ut dictũ est, & mater est cognata filij, uidebatur quoq; quòd existentibus agnatis, ad successionem filij non sit admittenda. Ideo in hoc titulo ponitur speciale beneficium matribus concessum. Primo ut excludant agnatos. Deinde si tantùm sorores defuncti extiterint cum matre, mater habebit dimidiam, & sorores omnes alteram dimidiam. Si uerò unà cum matre, fratres & sorores superstites extabant, fiebat secundum illud Ius successio in matrem, fratres & sorores in capita. Quomodo autem mater hodie succedat filio, uide quæ suprà diximus. In hoc titulo habes quinq; Iura. Primo Ius 12. tab. quod usq; adeo excludebat fœminas, quòd etiam agnatos matribus præferret. Secundum est Ius prætorium, quod uocabat matres tertio loco per bonorum possessionem, unde cognati. Tertium est constitutio Claudij, quæ tribuebat matribus successionem in bonis illorum liberorum, qui in acie principis perierant. Quartum est S.C. Tertullianum, quo disponebatur matrem ingenuam quæ ter, et matrem libertinam, quę quater peperisset, ad successionem defunctorum filiorum aut filiarum admittendam. Quintum est constitutio Iustiniani, quæ matrem admittit in successione filij, exclusis agnatis, cum distinctione tamen, quæ est in ℔ Sed cum antea, utcunq; tandem defunctum uel defunctam pepererit.

Beneficium

Quinq; Iura habentur in isto titulo.

DE S.C. ORIFITIANO. Tit. IIII.

IN titulo præcedenti dictum est de successione matrum in bonis liberorum, In hoc autem tit. quibus modis liberi uicissim succedant matribus, tractatur. Cùm autem communis regula de iure antiquo fuerit, quòd in successionibus primo loco uocabantur sui hęredes, secundo agnati, tertio cognati, Et matres ac filij sint inter se cognati, & non agnati, Sequitur illos duos titulos, de S.C. Tertulliano, de S.C. Orifitiano, fuisse fallentias ab illa regula, & casus speciales.

Regula antiqua.

Ex lege 12. tabu.) Agnatorum. Ratio est, quia lex 12. tab. tantùm respiciebat agnationem, quæ minima cap. dimi. hoc est, emancipatione, uel adoptione tolli poterat. Nouum autem Ius, ut S.C. respicit tantùm cognationem, & sic Iura sanguinis, quæ capitis diminutione minima tolli non possunt ℔ fin. supr. de legit. agnat. tut.

ENARRATIONES IN INSTITVT.

DE SVCCESSIONE COGNA-torum. Tit. V.

HIC titulus continet tertium ordinem hæredum iuris ueteris, ſucceſſionem ſcilicet cognatorum, deficientibus ſuis hæredibus et agnatis.

DE GRADIBVS COGNA-tionum. Tit. VI.

COnſanguinitas eſt uinculum perſonarum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali propagatione contractum. Et dicitur conſanguinitas, quaſi ſanguinis unitas. Et habetur eius ratio circa ſucceſſiones, tutelas, & matrimonia. In ſucceſſionibus enim & tutelis plerunq; proximi ſunt potioris Iuris, & excludunt remotiores. Econtrà autem in matrimonijs contrahendis ulteriores gradu ſunt tutiores, & proximi repelluntur. Diſcretio autem illorum ex arbore depicta deprehenditur.

DE ARBORE.

Arbor primum excogitata.

Eſt enim arbor primùm excogitata, ut eſſet primùm quaſi quædam demonſtratio ad oculum, ſecundum quam perſonarum diſtantiæ mutuò inter ſe diſcernerentur §. Agnations, hic tit. noſtro. Eſtq; duplex, arbor ciuilis, & arbor Canonica. Arbor Canonica eſt, quæ ſpectat ad matrimonia. c. Ad ſedem. 35. q. 5. De qua ſuprà dictum eſt in titulo de nuptijs.

Arbor duplex.

Arbor Canonica.

DE ARBORE IVRIS CIVILIS.

Arbor Ciuilis.

Arbor ciuilis eſt, quæ ſpectat ad ſucceſſiones & tutelas. l. Iuris conſultus, in principio. ff. de grad. aff. Et licet illæ duæ arbores, *in quibuſdam* d fferant, In quibuſdam tamen quoq; conueniunt. Primùm enim conueniunt in eo, quòd utraq; arbor habet lineas & gradus. Quid autem ſit linea, item quid ſit gradus, dictum eſt ſuprà in titulo de nuptijs.

In quibus conueniũt arbor ciuilis & arbor canonica.

Secundo conueniunt arbor Iuris ciuilis & arbor Canonica, quòd utrinq; eſt eadem regula in aſcendentibus & deſcendentibus, utroque enim Iure pater & mater in linea aſcendentium, filius & filia in linea deſcendentium ſunt in primo gradu. Et ſic deinceps. Quia in aſcendentibus et deſcendentibus poteſt primus gradus conſtitui etiam in Iure ciuili. l. 1. in principio. ff. de grad. affinit.

In quo differat arbor ciuilis ab arbore canonica.

Differt tamen arbor Ciuilis ab arbore Canonica, quia in arbore ciuili in collateralibus non conſtituitur primus gradus. d. l. 1. in principio. ff. de grad. affinit. De Iure uerò Canonico conſtitui poteſt. d. c. Ad ſedem. 35. qu. 5. ut frater & ſoror ſunt proximi collaterales, &

rales, & tamen de Iure ciuili in secundo gradu sunt. De Iure uerò Canonico sunt in primo gradu. Et ratio istius differentiæ sumitur ex regula Iuris ciuilis, quæ dicit. Quòd unaquæque persona adiecta, constituit nouum gradum ℣ Hactenus, hic titulo nostro. Ideo quia ego sum patri meo in primo gradu, si nascitur postea alius ex eodem patre soror uel frater, ex generatione istius causatur nouus gradus, & per consequens appellatur secundus. Ius uerò Canonicum hoc non consyderauit, sed tantùm illud quòd duo fratres, aut duæ sorores tribuunt initium transuersali lineæ, & ideo in primo gradu illius lineæ eos constituit.

Secunda differentia est, quòd in Iure ciuili traditur regula. Quòd in linea transuersali sola persona adiecta facit nouum gradum, ut diximus. Quia Ius ciuile numerat gradus quo ad successiones & tutelas. Successio uerò & tutela deferuntur de una persona ad aliam. Meritò ergo quælibet persona in collateralibus constituit nouum gradum. Sed Iure Cano. regula est, Quòd ad causandum nouum gradum, requiruntur duæ personæ. Et est ratio, quia Ius Canonicum numerat gradus ratione matrimonij. Sicuti ergo nuptiæ requirunt duas personas, sic quoque duæ personæ simul de Iure Canonico constituunt unum gradum. d. c. Ad sedem. 35. q. 5. ut frater & soror, de Iure Canonico constituunt primum gradum, Consobrini & patrueles secundum, sobrini tertium, filij sobrinorum quartum gradum.

Regula Iuris ciuilis.

Regula Iuris canonici.

Schweſter vnd brüder kinder.

Priusquam tradamus regulas, hoc obseruari oportet, cellulam unam cuam, quæ scilicet continet imaginem, nec habet proprium nomen, uocari Petrutium, & haberi in linea ascendentium respectu superioris, pro filio, & in linea descendentium pro patre, respectu uerò fratris & sororis, pro fratre & sorore &c. Omnes uerò cellulæ sumunt nomen à Petrutio illo, exceptis illis quæ per genitiuum exprimuntur, quales sunt fratris filius, sororis nepos. Fingitur enim Petrutius quasi persona quædam, cui cæteræ in cellulis nominatis cognatæ & agnatæ sunt. Secundo obseruabis in ascendentibus, & descendentibus, poni utrumque sexum in eadem cellula, ut patrem, matrem, auum, auiam, filius, filia, nepos, neptis, Et in lateribus consanguinitatem esse separatam, ita quòd agnati, id est, iuncti per masculos, sunt in dextro latere arboris, & cognati iuncti per fœminas in sinistro latere. Tertio notabis, Arbores habere communiter duplices numeros in singulis cellulis, superiores, & inferiores. Superiores denotant gradus secundum arborem canonicam. Inferiores uerò secundum arborem ciuilem.

Arbores duplices habere numeros.

SEQVVNTVR REGVLAE. PRIMA REGVla, de Ascendentibus & Descendentibus.

Quot sunt personæ, de quibus quæritur, computatis intermedijs, una dempta, tot sunt gradus inter eas. Exempli causa. Quando quæritur quoto gradu distat abauus à Petrutio, numerantur quinq; personæ, deme unam, & remanent quatuor, tot ergo gradibus inter se distant. Ita quoq; si quæritur quoto gradu distet filius ab abnepote, habebis quatuor personas, deme unam, & efficitur tertius gradus. Item quando quæritur quoto gradu distet pronepos à proauo, numerabuntur sex personæ, (& in illa numeratione potest præteriri Petrucius, si placet,) si uerò placuerit numerare, habetur pro patre, & cellula patris pro auo, cellula uerò aui pro proauo, deme unam, & remanent quinq;, sunt ergo in quinto gradu. Addunt autem rationem à simili, quod in ascendentibus & descendentibus una persona semper abundat. Quia sicuti una columna non constituit fenestram, ita una persona non constituit gradum. Duæ autem columnæ coniunctæ constituunt unam fenestram, & tertia adiecta, duas, quarta tres. Sic quoq; duę personę unum gradum, tres, duos gradus, & quatuor tres constituunt.

II. REGVLA IN COLLATERAlibus, in linea æquali.

Tot sunt gradus, quot sunt personæ, stipite dempto. Est autem stipes ea persona, à qua cæterę omnes, de quibus quęritur, descendunt & originem trahunt. Vt frater & soror sunt in secundo gradu, quia numera cum eis stipitem, hoc est, patrem, & habes tres personas, deme nunc stipitem, & remanent duæ, quę constituunt secundum gradum. Item quando quæritur quoto gradu distent inter se patrueles & consobrini, numerando habes quinq; personas cum stipite, deme stipitem, & efficies quartum gradum. Sic sobrini distant à se mutuò sex gradibus, filij sobrinorum octo gradibus. Tot enim ubiq; personas habebis, si stipitem ademeris.

III. REGVLA DE COLLATERALIbus, in linea inæquali.

Eadem est regula hic quæ fuit suprà in linea æquali, nempè. Quot sunt personæ tot sunt gradus, stipite dempto, ut si quæratur, quoto gradu sint patruus & pronepos, numerabis sex personas, deme stipitem, id est, eam personam à qua patruus & pronepos originem trahunt, & remanent quinq;, sunt ergo in quinto gradu. & sic de similibus. Diximus suprà arborem ciuilem pertinere ad successiones & tutelas. Est autem in successionibus, tum demum eius usus quando nec descendentes, nec ascendentes, nec etiam fratres & sorores, fratrumque & so-

que & sororum liberi extant. Tum enim & non antea habet locum regula: Qui prior est gradu, potior est Iure. Illa ergo graduum discretio, ex regulis quas de arbore tradidimus, deprehendi potest. Ponamus autem exempla. Pone Petrucius decedit, relictis post se liberis patrui, & liberis auunculi, quæritur quis succedat, & concludo eos simul succedere, quia pari gradu defuncto iuncti erant, nempe quarto. Aliud exemplum in linea inæquali. Petrucius decessit, & reliquit post se patrui nepotem, & neptem sororis, quæritur uter succedat, & numerandi sunt gradus. Prior enim posteriorem excludit, & inuenies patrui nepotem distare à Petrutio quinto gradu, quia sunt sex personæ, deme stipitem, & manent quinq;. Neptis uerò ex sorore quarto gradu distat. Excludit ergo in successionibus nepotem patrui, quia gradu præcedit.

DE ARBORE IVRIS CANONICI.

Quia hęc arbor non ad successiones & tutelas, ut superior, sed ad matrimonia pertinet. Ideo dantur peculiares regulæ. Est autem duplex arbor Canonica. Arbor consanguinitatis, & affinitatis.

DE ARBORE CONSANGVINITA-tis, Regula I.

In ascendentibus & descendentibus nulla est differentia inter ius Canonicum & Ciuile. Datur enim eadem regula utrinq;. Tot sunt gradus, quot sunt personę, connumeratis intermedijs, una dempta.

SECVNDA REGVLA DE COLLATERALL-bus, in linea æquali.

Quoto gradu utraq; persona distat à communi stipite, eodem gradu etiam distant inter se, ut exemplum: Patrueles & consobrini distant à se mutuò secundo gradu, quia numerando ad stipitem, quilibet distat ab eo secundo gradu. Ergo etiam inter se secundo gradu distant. Item liberi sobrinorum distant inter se quarto gradu, quia utrinque distant à stipite quarto gradu. Ergo etiam inter se distant eodem.

TERTIA REGVLA IN LINEA INAEQVALI.

Quoto gradu remotior distat à stipite, eodem gradu distant inter se, c. ultimo, extra de consang. & affinita. Exemplum. Patrueles & sobrini sunt in tertio gradu, quia sobrini sunt remotiores, & distant à stipite tertio gradu. Ergo etiam à patruelibus eodem gradu distant, licet patrueles sint tantùm in secundo gradu à stipite.

ALIVD EXEMPLVM.

Nepos Petrucij distat à filia patrui omnino tantùm in 4. gradu, quia tot sunt personæ usq; ad stipitem, quare eodem gradu inter se distant. Notabis autem autem matrimonia usq; ad quartum gradum in-

dum inclusiuè prohibita esse. In quinto autem gradu permittuntur. c. non debet. extrà, de consangui. & affinit. Potest tamen dispensari in matrimonijs quarto gradu contractis. Reliquas regulas arboris affinitatis, uide suprà de nupt.

Propior sobrinus.

Vt text. hic intelligas, dic sobrinos esse duplices. Propiores & remotiores. Propriores sobrini sunt liberi patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, & materteræ magnæ, ut ff. nostro. Remotiores uerò sunt liberi consobrinorum uel patruelium, ut hic ff. Sexto gradu.

Propiores.

DE SERVILI COGNATIONE. Tit. VII.

SVPRA tradidit Imperator de Iure cognationis in liberis hominibus. Quia autem de Iure naturali inter seruiles personas quoq; cognatio oritur, dubitatur utrum etiam sibi inuicem succedant. Et primo certum est, durante seruitute, successionem non esse permissam, cum successio Iuris ciuilis sit. Serui autem de Iure ciuili habentur pro nullis. l. seruitutem. & l. quod attinet. ff. de reg. Iur. Si autem libertatem fuerint consecuti, admittuntur hodie in successionibus. Et primo descendentes, quib. deficientib. ascendentes & collaterales, excluso patrono. Sed totus iste titulus non est in usu, quia hodie non habemus seruos.

Iure patronatus.) Ius patronatus de quo hic loquimur, est Ius quod retinet patronus in persona & bonis manumissi.

Ius patronatus.

DE SVCCESSIONE LIBERTORUM. Tit. VIII.

HIC Tit. non est in usu, quia non habemus seruos, & sic per consequens nec libertos. Seruitus enim de Iure consuetudinario apud Christianos est sublata. Dicitur autem Libertus qui ex iusta seruitute manumissus est, alioqui etiam libertinus dicitur, sed respectu patroni dicitur propriè libertus, quia patronus & libertus sunt duo correlatiua, sicut pater & filius. Patronus itaq; manumittendo seruum, retinet tantùm ferè Iuris in bonis liberti, quantum pater emancipando in bonis filij, uidelicet quòd nanciscitur eius tutelam, si impubes fuerit, & succedit ei decedenti, siue suis hæredibus &c.

Libertus.

Patronus & libertus duo correlatiua.

Sed ad cohæredes eorum hoc onus redundaret.) Tertia pars debetur patronis sine omni onere, adeo quòd si libertus in suo testamento quid legauerit, illud legatum non soluitur ex tertia parte patroni, sed ex reliqua parte hæreditatis.

Legitima patroni in bonis liberti.

DEBO-

DE BONORVM POSSESSIONIBUS. Tit. X.

IN hoc Tit. habes secundùm modum, quo rerum dominia per uniuersitatem acquirimus, uidelicet agnitione bonorum possessionis. Est autem bonorum possessio Ius Prætorium, propter quod prosequimur & retinemus patrimonium, siue rem quæ cuiusq;, cum is moritur, fuerit. l. iij. ℣ bonorum. ff. de bono. poss. Est itaq; una dictio, sicuti hæreditas uel paterfamilias. Dico in definitione Ius, ad differentiam possessionis bonorum, de qua suprà de usucap. Quæ licet etiam sit Ius, tamen non est merum ius, cùm consistat in facto. Diximus enim in definitione: Possessio est Ius insistendi rei corporali &c. Insistendi autem rei corporali utiq; factum continet, quare illa possessio facti & non Iuris esse dicitur, sed tamen tribuit ius. Dicitur enim possessio, quasi pedum positio l. 1. ff. de acq. poss. sed hæc bonorum possessio, de qua hic loquimur, est res incorporalis tantùm in Iure consistens, sicuti hæreditas, dominium &c. Nam ius quod in bonis defuncti, uel ex testamento, uel ab intestato consequimur, uocatur de Iure ciuili hæreditas, De Iure uerò prętorio bonorum possessio. Prætorium uerò dico ad differentiam hæreditatis. *Hæreditas enim Iuris ciuilis nomen est, bonorum possessio autem Iuris Prętorij nomẽ est.* Dico propter quod prosequimur, ad differentiam bonorum possessoriæ hæreditatis petitionis. Bonorum possessoriæ hęreditatis petitio enim actio est, qua id petimus, quod nobis ex eo quòd bonorum possessionem agnouimus, debetur. Bonorum autem possessio non est actio, uel instrumentum agendi, sed est causa istius actionis, sicuti dominium est causa rei uendicationis. Non enim dicimus: ago bonorum possessione unde liberi, uel unde cognati. Sed ita: ago bonorum possessoria hæreditatis petitione, quia bonorum possessionem, unde liberi &c. coram Prętore agnoui. Vide gl. in l. iij. in uerbo, Ius persequendi. ff. de bon. poss. Dico prosequimur, ad differentiam hęreditatis, quia eam consequimur nuda uoluntate ℣ fin. suprà. de hære. qual. & diffe. Sed in bonorum possessione requiritur ut coram prætore eam agnoscamus, & is suum decretum interponat. d. l. 3 ℣ si causa. ff. de bono. poss. Sunt autem & aliæ differentiæ inter bonorum possessionem et hæreditatem. Primo, quòd hæreditas potest peti infra spacium 30. annorum. l. licet, cum ibi notat. C. de Iure delib. Bonorum autem possessio à liberis intra annum petenda est, ab agnatis uerò & cognatis centum dierum spacio ℣ Cum igitur, hic titulo nostro. Secundo, hæreditatem prosequimur per actionem, quæ petitio hæreditatis uocatur. Bonorum autem possessionem per actionem, quæ uocatur possessoria

Bonorũ possessio quid sit.

Bonorum possessoriæ hæreditatis petitio.

Differentiæ inter bonorũ possessionem & hæreditatem.

possessoria hæreditatis petitio. In effectu tamen nulla est differentia inter hæreditatem, & bonorum possessionem, quia illud idem consequimur ex hæreditate, cùm bonorum possessores uice hæredum habeantur. l. ij. ff. de bono. possess. Sunt autem bonorum possessiones duplices, Ordinaria & extraordinaria.

Ordinaria est, quæ stabilita est certa parte edicti Prætoris, & diuiditur in bonorum possessionem, quæ datur ex Testamento, et eam quæ datur ab intestato.

Ex Testamento duæ dantur bonorum possessiones. Prima dicitur secundum tabulas, quæ datur hæredibus scriptis in Testamento, & eis deficientibus substitutis &c. l. ij ℣ defertur. ff. de bon. poss. secundum tab. Secunda bon. poss. ex Testamento datur contra tabulas, & datur liberis naturalib. & legitimis sine iusta causa exhæredatis, uel præteritis à matre, uel auo materno, siue sint nati, siue sint post humi, siue in potestate morientis constituti, siue emancipati: & arrogatis, id est, legitimis tantùm, quia in potestate fuerunt morientis. l. i. in principio. ff. de bon. poss. contra tab ℣ Emancipatos, suprà de exhæredat. lib.

Ab intestato autem dantur quatuor bonorum possessiones. Prima est, unde liberi. II. Vnde agnati. III. Vnde cognati. IIII. Vnde uir & uxor.

Ad unde liberi, admittuntur liberi naturales & legitimi indifferenter, siue in potestate fuerint, siue emancipati, siue etiam sine iusta causa exhæredati, uel præteriti à matre, uel auo materno. Item liberi arrogati, non tamen emancipati. Et admittuntur secundum ordinẽ, de quo suprà, quòd scilicet filius excludit nepotem, ex se natum. & sic deinceps.

Vnde agnati, & unde cognati, olim separatę erant, cùm agnati haberent prærogatiuam præ cognatis. Hodie autem idem est, cùm prærogatiua agnationis sit sublata, & admittuntur ad illam bonorum possessionem liberis deficientibus.

Vnde uir & uxor, competit illis, qui legitimum matrimonium contraxerunt, sed tum demum eis datur, quando nec ascendentes, nec descendentes, nec etiam cognati extant, nisi coniunx præmoriens locuples fuisset, & superstes pauper. Tunc superstes unà cum liberis defuncti succederet iuxta formam Autenticæ, præterea. C. Vnde uir & uxor. Et prædictæ bonorum possessiones tribuunt ius in proprietate, id est, dominio & possessione, & conceduntur cum plena causæ cognitione.

DE EXTRAORDINARIA BONORUM possessione.

Extra or-

Extra ordinaria bonorum possessio est, quæ non est stabilita certa parte edicti. Et subdiuiditur. Nam quædam est quæ conceditur cum causæ cognitione, & tribuit quoq; ius in proprietate & possessione, quædam uerò sunt quæ conceduntur sine causę cognitione. Et tribuunt tantùm ius in possessione, non autem in proprietate.

Extraordinaria quare dicatur.

Prima extra ordinaria bonorum possessio est, quæ competit quoties ex mouis ll. datur hæreditas ex testamento, uel ab intestato. Et dicitur extra ordinaria, quia non habet certam sedem, sed interdum datur ex testamento, interdum uerò ab intestato. Exemplum. Si quis esset captus ab hostibus, & illic moreretur, datur eius bonorum possessio, id est, hæreditas, non secus ac si domi esset mortuus, propter l. Corneliam, quæ fingit eum mortuum ante captiuitatem. l. lex Cornelia. ff. ge uulg. & pupil. substi. Et hæc bonorum possessio extra ordinaria dicitur primùm, quia datur ex noua lege, hoc est, ex l. Cornelia. l. iij. ℣ Dari. ff. de bo. poss. l. Nec nos. C. de capt. & postli. reuers.

Secundo hoc casu ex l. 12. tab. nemo uocatur ad successionem capti, & apud hostes mortui, quia per captiuitatem quis efficitur seruus, & seruus de iure 12. tab. habetur pro nullo, nec potest habere hæredem. l. seruitutem, & l. quod attinet. ff. de reg. iur.

Tertio hæc bonorum possessio nõ comprehenditur sub istis quę dantur ex Testamento, neq; etiam sub illis quæ dantur ab intestato, sed promiscuè datur, siue quis decedat cum testamento, siue sine Testamento. Si enim captus fecit Testamentum, ante captiuitatem, & postea apud hostes moritur, datur bonorum possessio ex testamento. Si uerò sine Testamento decesserit apud hostes, datur extra ordinaria bonorum possessio ab intestato. d. l. iij ℣ dari. ff. de bono. poss. Et sic uides illam bono. possessiouem, non esse comprehensam in tertio loco edicti prętoris, cùm non detur necessario ex Testamento tantùm, ut bo. poss. contra tabulas, nec etiam ab intestato tantùm, ut unde liberi, uel unde cognati &c. Sed interdtm ex Testamento, interdum uerò ab intestato, prout res postulauerit.

Extra ordinarię autem bo. poss. quę tantùm ius in nuda possessione, sine domínio tribuunt, sunt tres.

Prima est Carboniana, quæ datur quando filio impuberi non instituto, nec exhæredato, sed prętcrito, status controuersię mouetur ab eo, qui paterna bona possidet, quasi nõ fuerit filius defuncti, tunc enim mittitur impubes in bonorum possessionem defuncti, quam retinet donec causa filiationis fuerit decisa, & differtur illa decisio usq; ad tempus pubertatis. l. 1. in principio. ff. de Carbo. edicto. Et datur hæc bonorum possessio omnibus quibus datur bonorum possessio contra tabulas, uidelicet, omnibus liberis in bonis paternis &c.

Secunda est, quæ datur uxori nomine uentris. Nam si quis decedit, relinquens post se uxorem, quę asserit se grauidam ex defuncto, mittitur illa in bonorum possessionem defuncti, quo usq; constat utrum conceperit ex eo, nec ne. l. Vbicunq;. ff. de uentre in possess. mitten. Et sic istis duobus casibus consequuntur tantùm nudam possessionem, sine aliqua proprietate, & dominio.

Tertia est quæ datur gratia litis agnoscendæ, id est, querelæ intentandæ, quæ secundum Iaso. dat filio emancipatio, exhæredato, uel præterito à matre facultatem, ut admittatur de Iure ciuili ad querelam inofficiosi testamenti, ad quam alioqui non admitteretur. Cùm illa querela sit Iuris ciuilis, & Ius ciuile emancipatum non agnoscit. Ideoq; hæc bonorum possessio est quasi præparatoria ad querelam inofficiosi Testamenti. l. Papinianus §. 1. ff. de inoff. Testa. Vide Iaso. in l. Certum. C. Vnde legit. Et tantùm de diuisione bonorum possessionis.

Potest autem quæri, utrum bonorum possessiones sint sublatæ per noua Iura. Et uidetur quòd sic, quia hodie est sublata differentia emancipationis patriæ potestatis, agnationis & cognationis, quæ erant causæ, quare inducerentur bonorum possessiones. Et sic cessante causa, uidetur cessare effectus. Tamen glos. & Doct. contrarium decidunt, uidelicet quòd non sint sublatæ, quia nusquam reperitur, illa Iura expresse correcta esse, & uitanda est legum correctio, quare si quis uelit, posset etiam hodie bonorum possessione uti, glo. Bart. & Doct. in d. l. Certum. C. Vnde legitimi.

Vtrum autem bono. possessiones sint necessariæ, uideamus. Et primo de bonorum possessione secundum tabulas, circa quam est communis conclusio, quòd nec olim, nec hodie sit necessaria, sed uoluntaria. Quia institutus hæres poterat adire hæreditatem ex Testamento de Iure ciuili, si uolebat, uel de Iure prætorio per bo. possessionem, secundum tabulas. Ergo liberum erat. Hoc tamen fallit in quibusdam casibus, in quibus & olim, & hodie bonorum possessio secundum tabulas est necessaria. De quibus uide Bald. super Rubr. C. qui admit. ad bono. possess. & Ange. suprà, de exhęredat. libero. in princ.

Fallentiæ.

Bonorum possessio contra tabulas, sicuti olim, ita & hodie necessaria est, in liberis scilicet emancipatis, ut diximus, qui sunt exhæredati uel præteriti. Vide Iaso. in l. Certum. C. Vnde legitimi.

Videamus nunc utrum bonorum possessiones ab intestato sint necessariæ. Et primo quòd ad bonorum possessionem: unde liberi, attinet, dic, quòd olim fuit necessaria liberis emancipatis, quia de Iure ciuili non

ciuili non admittebantur ℣ emancipati, suprà, de hæred. quæ ab intesta. Hodie uerò nemini est necessaria, cùm etiam emancipati liberi hodie de Iure ciuili succedant ℣ Si quis igitur, in Autentico, de hæredib. ab intesta, uenientib. collat. 9. Secunda: unde agnati, uel unde legitimi, & tertia: unde cognati, hodie non sunt necessariæ. Quia differentia agnationis & cognationis hodie est sublata per Ius Autenticorum ℣ Si uerò nec ℣, in Autentico, de hæred. ab inteſt. uenien. Olim tamen, unde cognati, necessaria erat. Quarta: unde uir & uxor, sicuti olim fuit necessaria, ita & hodie. Quia de Iure Ciuili coniuges sibi inuicem non succedunt, etiam cognatis & agnatis deficientibus. Prætor tamen dat eis bonorum possessionem, excluso fisco. l. 1. cum ibi nota. C. unde uir & uxor. Et breuiter ubicunq; quis potest esse hæres de Iure Ciuili, ibi nulla bonorum possessio est necessaria. Et econtra ubi quis non potest esse hæres de Iure ciuili, ibi bonorum possessiones necessariæ sunt. Qui autem illi casus sint, ex superioribus pete. Et sic habes, quòd quædam sunt necessariæ, quædam uerò uoluntariæ & utiles.

Bonorum possessiones extraordinariæ, sicuti olim, ita hodie quoque sunt necessariæ, secundum communem Docto. opi. Et maximè ea, quæ datur gratia litis agnoscendæ, hodie necessaria est liberis emancipatis, uel in testamento prætéritis, uel exhæredatis, qui aliter querelam intentare non possunt. Licet enim ab intestato sit sublata differentia emancipationis, condito tamen testamẽto, adhuc durat. Vide glo. Bar. & Iaso. in d. l. Certum. C. Vnde legitimi.

Est & alia diuisio bonorum possessionum. Nam quædam dicitur Edictalis, quædam uerò Decretalis. Edictalis est, quam quis potest habere ex edicto Prætoris mortui, sed à Iudice uiuo nondum petita. Decretalis uerò est, quæ intra præscriptum tempus à iudice uiuo petita est. Hodie enim decretum Prætoris non requiritur, sed satis est, coram quouis Iudice bonorum possessionem agnoscere. l. fin. C. qui admit. ad bono. poss. possunt ℣ fin. hic tit. nostro.

Causa efficiens bonorum possessionis est prætor, ut hic in princ.

Causa autem impulsiua, quæ mouit Prætorem, est breuitas & duritia Iuris ciuilis circa successiones, quod Prætor suppleuit, emendauit & confirmauit, tam ex testamento, quàm ab intestato.

Primum enim quum l. 12. tabu. de successionibus ab intestato disponeret, adeo succinctum erat, ut ne quidem matres in bonis filiorum, nec alios quoscunq; cognatos admittebat, sed tantùm suos hæredes, & agnatos uocabat, ut suprà, de S. C. Tertullia. in principio ℣ Intestatorum, suprà, de hæredi. quæ ab intestat. defer. & suprà. de legit. agnat. successio. in princi. Ideo primùm S. C. Tertullianum &

Orificianum suppleuerunt quæ deerant legi 12. tabul. disponentis matres ad successionem filiorum, exclusis agnatis: & econtrà filios ad bona matrum admitti. Quia autem cognatis neq; adhuc consultum erat, motus est Prætor ad illam partem supplere, disponens cognatos per bonorum possessionem uocari tertio loco, ut sup. de success. sio. cognat.

Secundo erat Ius ciuile nimis durum, & contra æquitatem naturalem, quia excludebat filios emancipatos à successione parentum, hoc Prętor emendauit, naturalem æquitatem secutus, & dedit eis bonorum possessionem: unde liberi ℌ Emancipati. sup. de hæred. quæ ab intest. defer. Tertio confirmauit prætor Ius ciuile in eo, quod scriptis hæredibus dat bonorum possessionem, secundum tabulas, qui tamen alioqui possunt esse hæredes de Iure ciuili, ut hic in princ. tit. nostri. Quo autem casu emendet prætor Ius ciuile testamento facto, uidebimus in textu in prin. tit. nostri.

EFFECTVS sex bonorum possessionum ordinariarum, & primæ extraordinarię sunt, quòd tribuunt Ius in proprietate, & in possessione, non minus quàm aditio hæreditatis de Iure ciuili, ut glo. magna in l. 1. ff. de bonor. possessio. Et de istis bonorum possessionibus tantùm loquitur tit. noster.

EFFECTVS autem trium bonorum possessionum extraordinariarum posteriorum, quære suprà in earum definitionibus.

ENARRATIO Textus ℌ sunt autem.

Præteritis liberis) Id est, in testamento patris, uel aui paterni. Nam qui præteriti sunt in testamento matris, uel aui materni, non possunt dicere testamentum nullum, nec etiam petere de Iure annullandum, quia mater liberos non habuit in potestate. Ideoq; proponunt querelam inofficiosi testamenti ℌ fina. suprà, de exhæredatio. libero. Potest autem quæri, cur detur hæc bonorum possessio liberis præteritis in testamento patris, cùm propter illam præteritionem testamentum sit ipso Iure nullum ℌ Alioqui. supr. de exhæred. liber. Ad hoc respondeo. Quòd primo datur propter liberos emancipatos in testamento præteritos, qui de Iure ciuili planè erant incogniti, nec alia uia extabat, per quam poterant uenire ad hæreditatem defuncti. Secundo licet tale testamentum de Iure ciuili in totum sit nullum. l. Si filius qui in potestate. ff. de liber. & posthu. Tamen de Iure prætorio aliquo modo ualet, quare per illam bonorum possessionem contra tabulas est impugnandum. Vide gloss. hic in uerbo, contra tabulas.

Extraneo manumissori.) Ideo dicit, extraneo manumissori, quia olim in emancipandis liberis talis erat ritus, quòd si pater aliquem uolebat eman-

lebat emancipare, uendebat alicui fortassis pro uno nummo. Et sic erat tantùm imaginaria uenditio, ut emptor eum postea manumitteret ℣ Præterea, cum similibus. suprà. Quib. mod. Ius patriæ potestatis soluatur. Et is manumissor licet extraneus esset, retinebat aliquid iuris in successionibus manumissi, cui præferebantur in illa successione decem personæ, quas habes hic in textu. Sed hoc est hodie sublatum.

℣ *Sed eas quidem.*

Hæc est summa quatuor Paragraphorum sequentium. Olim ex testamento erant duæ bonorum possessiones, à prætore introductæ contrà tabulas, & secundum tabul. quæ etiam hodie sunt in usu. Ab intestato uerò erant octo, quarum Imperator reliquas quatuor sustulit, & reliquas quatuor confirmauit. Sublatæ autem sunt primo undecim personæ. Secundo, ea quæ dabatur familiæ. Tertio, unde liberi, patroni, patronæq;, & parentes. Quarto, unde cognati manumissoris. Manserunt autem reliquæ quatuor, uidelicet unde liberi: unde legitimi: unde cognati: & unde uir & uxor.

Contracta fiducia.) Quòd scilicet emancipans filium, semper retinet Ius in eius bonis succedendi, siue hoc expresserit, siue non expresserit, ut suprà, de legitima agnato. successio ℣ fin. cum glos. Quare illa bonorum possessio: unde decem personæ, superuacua est.

VERS. *Cùm enim.*

Quia ex Constitutionibus Iustiniani, patroni, & illi qui patronis ex transuerso latere iuncti sunt, succedant libertis decedentibus sine liberis, usq; in quintum gradum, sicuti ingenui inter se succedunt in decimum gradum. Ergo superfluum erat speciales bonorum possessiones de patronis, liberis, parentibus, & familia patronorum proponere, quum essent uti bonorum possessione, contra tabulas: unde legitimi, unde cognati, propter illam æquiparationem, & similitudinem, quæ est facta inter successiones ingenuorum, & libertinorum. ut hic in princip ℣ Cumq; antea, & suprà de successio. libert ℣ Multis aliis. Ideo etiam Imperator illas duas bonorum possessiones, tanquam ex familia, & ex patrono sustulit.

Dispari gradu.

Vt in bonorum possessione: unde liberi, sunt filij & nepotes. Si filij recusauerint hæreditatem, admittuntur nepotes.

VERS. *Et si intra.*

Vt si primùm liberi repudiarent, defertur agnatis, quibus recusantibus, defertur cognatis, &c. Et hoc est successoriũ edictum, de quo suprà diximus. Vide suprà, de legitima agnato. successs ℣ Placuit.

VERBO. *Admittuntur.*

Si liberi defuncti statim post eius mortem repudiarent bonorum possessionem, quam primum deferret Prætor agnatis, nec expectaret donec tempus liberis præfixum, hoc est, annus utilis laberetur.

Dies utiles.

Dies utiles: Dies utiles dicuntur, quibus coram Iudice litigari potest, feriis nō computatis. Itaq; datur pro anno utili plerunq; quadriennium, ut l. fin. C. de tempo. in integ. resti.

VERS. *Sed bene.*

In bonorum possessione non requiritur, quòd prætor suum decretum interponat, sed satis est quocunq; modo eam coram Iudice agnoscere.

DE ACQVISITIONE PER ARROgationem. Tit. XI.

HIC Titulus tractat tertium modum uniuersalem, per quem rerum dominia consequimur, arrogationem scilicet.

DE ARROGATIONE.

Est autem Arrogatio, ut suprà diximus, species adoptionis, quando quis adoptat patrem familias, hoc est, eum, qui est sui Iuris, & per illam arrogationem consequitur pater adoptiuus Ius in persona in bonis arrogati. Circa quod distingue. Aut quærimus de Iure patris adoptiui in bonis arrogati dum uiuit arrogatus. Et dic, quòd pater adoptiuus tantùm habet usufructum §. Ecce. Vers. Nihil. hic tit. nostro. Aut loquimur de Iure quod habet pater adoptiuus in bonis filij arrogati, post mortem arrogati. Et subdistingue. Aut arrogatus est liberatus à potestate patris naturalis per emancipationem, & tunc si decedit sine descendentib. uiuo patre naturali qui emācipauit eum, & excluditur pater adoptiuus per patrem naturalem in eius successione. Aut est liberatus à pat. pote. per mortem patris naturalis. Et tunc si extat mater, adhuc excluditur pater adoptiuus. Si uerò & mater fuerit mortua. Distingue. Aut arrogatus est impubes, & impubes quoq; decessit, & restituuntur eius bona illis, qui ab intestato successissent, excluso patre adoptiuo. Aut arrogatus est pubes. Et tunc si unà cum patre adoptiuo extant fratres uel sorores defuncto utrinque coniuncti, & succedunt unà cum patre adoptiuo. Si non extant fratres &c. succedit pater arrogans solus. Et hoc casu habet locum ille titulus, uidelicet quòd uniuersa bona arrogati eo mortuo, perueniant ad patrem adoptiuum. Vide quæ suprà diximus de hæred. quæ ab intest. defer.

Quales sunt operarum obligationes.

Quas scilicet liberti debebant filio arrogato, ut patrono. Sunt autem operæ

tem operæ libertorum duplices, obsequiales, & fabriles, siue artificiales. Obsequialium aliæ sunt in faciendo, ut de reuerendo patrono, & assurgendo ipsi. Aliæ uerò consistunt in non faciendo, ut de non testificando in patronum, de non uocando eum in ius.

Fabriles siue artificiales sunt scribere, pingere &c. quas stipulatus est patronus à liberto in ipsa manumissione. Sed hic text. loquitur tantùm de operis obsequialibus, quæ in faciendo consistunt, ut de reuerendo patrono. Nam illæ operæ transeunt tantùm ad suos hæredes, non autem ad extraneos. Vide Azo. in summa sua. C. de oper. liberto.

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA bona addicuntur. Tit. XII.

HIC habes quartum modum per quem rerum dominia de iure ciuili per uniuersitatem consequimur, addictionem scilicet bonorum, causa cõseruandarum libertatũ. Est autem addicere bona nihil aliud, quàm alicui ea dare eo pacto, ut creditoribus satisfiat. Est autem hic modus fauore libertatis introductus. Et habet tum demum propriè locum, quando quis condit Testamentum, & in eo reliquit seruis suis libertatem directè, uel per fideicommissum, & postea nemo ex scriptis hæredibus uult adire hæreditatem, ita quòd libertas propter desertionem Testamenti impeditur. Ad hoc autem ut libertates conseruarentur permissum est, quòd aut illi quibus relicta est libertas, aut extranei, aut etiam fiscus petant sibi bona defuncti addici, qui si uolunt cauere creditoribus hæreditarijs datis pignoribus, uel fideiussoribus de satisfaciendo, addicuntur eis bona defuncti, & conseruantur libertates relictæ, siue sint directæ, siue fideicommissariæ. Illi autem quibus bona addicuntur, neq; hæredes ex Testamento sunt, neq; ab intestato, sed anomali propriè dicuntur.

℣ Sed *is qui.*

Quæritur ergo utrum restitutione post addictionem facta libertates debeant reuocari. Et decidit Imperator quòd non.

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS, QVAE fiebant per bonorum uenditionem, & ex Senatusconsulto Claudiano. Tit. XIII.

ERANT olim alij duo modi, per quos quis alicui succedebat per uniuersitatem. Primus erat, si debitor cessabat in solutione, & actio cõtra eum solemniter proponebatur, neque ipse ueniebat, neq; soluebat, succedebat ei credi-

tor in omnibus, tanquam mortuo, etiamsi debitor haberet hęredes, & licebat creditori omnia uendere, nec opus erat iudiciali authoritate. Hodie autem solemnitates illarum actionum sunt sublatæ. Ergo nec talis uenditio locum habet, Sed tantummodo datur licentia creditoribus sine solemnitate uerborum, proposita actione, si debitor non ueniat, per officium Iudicis postulare se mitti in possessionem, quòd etiam obtinent & disponunt de bonis, prout utile uisum est. Alius modus erat, si mulier capta amore serui alicuius, contra denunciationem domini illius serui, ei se immiscuerit, fiebat illa ancilla illius domini, & eius substantiam tanquam dominus capiebat, ex dispositione Senatusconsulti Claudiani. Sed hoc erat durum. Ideo est sublatum.

DE OBLIGATIONIBVS. Tit. XIIII.

HVC usq; sunt explicata duo mẽbra partitionis, suprà in ✠ Omne autem Ius, de iure nat. gent. & ciuili, traditę, de personis in primo libro, & de rebus in secundo. Restat tertium membrum de actionib. Quia autem actionum causæ sunt obligationes. l. licet ✠ Ea obligatio. ff. de procurat. Igitur de obligationibus hic dicemus.

QVID SIT OBLIGATIO.

Est autem Obligatio uinculum Iuris, quo necessitate stringimur aliquid soluere, facere uel dare.

DEFINITIONIS EXPLICATIO.

Dico stringimur, quia sicuti boues stringuntur funibus, ita homines obligationibus. Dico autem aliquid soluere, facere, uel dare, ad differentiam dominij, per quod uendicamus res nostras, si rei copiam non habemus.

DIVISIO OBLIGATIONVM.

Et diuiditur in obligationem naturalem & ciuilem. l. fideiussor ✠ fideiussor. ff. de fideiussorib.

DE OBLIGATIONE NATVRALI.

Obligatio naturalis dicitur, quando quis tantùm ex æquitate naturali, uel dispositione Iuris gentium obligatur, ut Bar. in l. Iulianus uerum debitorem. Vers. Item dubitatur. ff. de condictio. indeb.

SVBDIVISIO OBLIGATIONIS NATVRALIS.

Obligatio Naturalis subdiuiditur. Nam quædam prouenit ex Iure naturali primæuo, & sic ex solo instinctu naturali, quæ etiam in bruta cadit. Et tunc, aut Ius ciuile approbauit, & oritur inde actio, quale est educare sobolem. De quo per totum titulum. C. de alend. libert. & paren. Aut Ius ciuile non approbauit, ut est obligatio antidoralis

tidoralis, de qua per glo. in l. Sed etsi ℌ consuluit. ff. de petit. hæred. Et non oritur actio.

OBLIGATIO ANTIDORALIS QVID.

Antidoralis obligatio est uoluntaria, & non necessaria. Licet enim quilibet naturaliter sit obligatus officia pro officijs reddere, & benemeritis benemerita remunerare, nemo tamen ita necessariò obligatur, ut cogi possit beneficijs respõdere, Excepto liberto, qui quadam necessitate stringitur & obligatur patrono etiam ad obligationem Antidoralem. l. 1 ℌ cum patronus. ff. de offi. præ. urbis. Istius obligationis causæ quærendæ non sunt, quia proueniunt ex lure naturali primæuo. Effectus tamen octodecim uide apud Iaso. in l. Ex hoc iure. ff. de iust. & iur. Quædam uerò naturalis obligatio prouenit, non ex ipso instinctu Iuris naturalis primæui, sed ex Iuregentiũ, atq; oritur ex simplici promissione seu conuentione, & sic ex nudo pacto. Et contrahitur in omnibus contractibus innominatis Iuris gentium, ad quos non accedit uinculum ciuile, stipulatio scilicet, uel rei traditio. Et illa subdiuiditur. Quædam enim est inducta ad obligandum, quædam uerò ad liberandum. Circa primam, quæ scilicet inducta est ad obligandum, distingue. Aut approbatur à Iure ciuili in certis quibusdam casibus, ut si nudo pacto ciuitatibus usuræ promissæ essent, propter nudum pactum, propterea non deberentur usuræ promissæ, quia illud parit tantùm naturalem obligationem, ex qua non oritur actio, quia cùm Ius ciuile hunc casum specialiter & expresse approbat, oritur actio, propter approbationem Iuris ciuilis. l. Etiam. ff. de usuris. Et dicitur illud nudum pactum iam legitima conuentio. Iuxta l. legitima. ff. de pact. Aut est improbata à Iure ciuili, ut si quis cõtraxerit cum pupillo infantiæ proximo, uel furioso, uel prodigo, cui bonis interdictum est, & tunc ne naturalis quidem obligatio nascitur. l. Quod pupillus. ff. de condict. indeb. l. pupillus. ff. de actio. & obligatio. l. Is cui bonis. ff. de uerb. obligatio. *Antidoralis obligatio.*

Aut obligatio naturalis proueniens ex Iuregentium, & sic nudo pacto, neq; approbata, neq; improbata est à Iure ciuili. Et tunc non oritur actio, sed exceptio contra soluti repetitionem. Et hoc est in multis casibus.

Primo, si promitto tibi centum ex nudo pacto. l. Iuris gentium ℌ Quinimo, & ℌ sed cum nulla. ff. de pact.

Secundo, ex contractu patris cum filio in potestate existente.

Tertio, ex contractu fratrum in eiusdem potestate. l. frater à fratre. ff. de condict. indeb.

Quarto, ex contractu domini cum seruo alieno. l. Naturaliter. ff. de condict. indeb.

Quinto,

Quinto, si reus nudo pacto transegit cum actore suo, ut ab eo accipiat certam pecuniæ summam, & discedat à lite. l. siue apud acta. C. de transactio.

Sexto, ex legatis in Testamento minus solemni relictis, secundum communem opinionem Doct. in l. Cum quis. C. de Iur. & fact. igno.

Septimo, ex contractibus innominatis, traditione uel stipulatione non secuta. l. Ex placito. C. de rerum permutat.

Octauo, ex contractu pupilli pubertati proximi, sine tutoris authoritate. l. 1. in fin. ff. de nouatio.

Nono, ex furto filij uel serui, patri uel domino facto. l. Ne cum filiofamiliàs, cum l. sequenti. ff. de furt. &c. Ex istis omnibus casibus oritur tantùm naturalis obligatio, non autem ciuilis, quia Ius ciuile neque approbat, neq; improbat. Ideoq; inde non oritur actio, sed exceptio.

CAVSAE OBLIGATIONIS NATVRALIS.

Causas istius speciei obligationis naturalis, uides esse nudum pactum, siue simplicem conuentionem. Secundo contractus innominatos, stipulatione siue rei traditione non uestitos. Tertio contractus nominatos, & delicta respectu quarundam personarum, ut patris & filij, domini & serui &c.

EFFECTVS OBLIGATIONIS NATVRALIS.

Effectus autem istius speciei naturalis obligationis sunt primo, si res naturaliter tantùm debita, soluta fuerit, quod repeti non potest. Obstat enim exceptio, licet nulla detur actio ex obligatione naturali. d. l. Iuris gentium ℌ sed cum nulla. ff. de pactis. Secundo ualet ad compensandum. l. Etiam. ff. de compensat. Tertio nouat præcedentem obligationem. l. 1. ff. de Nouatio.

Quòd autem dixi: Naturalem obligationem non parere actionem, intellige si una & simplex fuerit, si uerò fuerit duplicata, tunc efficax est ad producendam actionem. Est enim regula. Quod ubi præcedit debitum naturale tantùm, si illud idem debitum nudo pacto iterum promittatur, uel à debitore, uel ab alio, inducitur constitutum, & habet locum actio de constituta pecunia ℌ de constituta. Inst. de actio. Cano. in c. Quinta uallis. extrà de Iure iur.

Quædam uerò naturalis obligatio à Iure gentium, et sic ex consensu proueniens, est inducta ad liberandum. Et in hoc casu distingue. Quandoq; approbatur de Iure ciuili, & per eam tollitur omnis obligatio. l. Ab emptione. ff. de pact. Quandoq; uerò Ius ciuile resistit, prohibendo scilicet pacisci, & nihil operatur. d. l. Iuris gentium ℌ si paciscar. ff. de pact. & l. transigere. C. de transactioni. Quandoq; uerò Ius ciuile, neq; assistit, neq; resistit, ut quando creditor facit debitori suo

ri suo pactum de non petendo, & ex isto pacto debitor liberatur naturaliter, ne cogatur debitum soluere, licet ciuiliter maneat obligatus. Et creditor quoq; naturaliter obligatur debitum amplius non petere. l. si unus §. pactus ne peteret. ff. de pact. Et ita habes casum, quo naturalis obligatio tollitur, ciuili remanente. Econtrà notabis alium casum, ubi ciuilis obligatio tollitur, & naturalis manet. Vt si debitor qui uerè debet, iurauerit se non debere, per illud iuramentum tollitur ciuilis obligatio, naturalis tamen manet. Et in summa. Ex quocunq; nudo pacto, siue promissione, siue etiam partium conuentione, quæ non habet speciale nomen contractus, de Iure gentium oritur naturalis obligatio, modò sit utrinq; consensus. Vide Iaso. super Rubr. ff. de uerb. obligat.

DE CIVILI OBLIGATIONE.

Obligatio ciuilis est, quando quis non est obligatus ex Iure naturali, uel gentium, sed ex dispositione Iuris ciuilis tantùm, deficiente scilicet consensu obligati, ut Bart. in l. Iulianus uerum debitorem. ff. de condict. indeb.

DIVISIO CIVILIS OBLIGATIONIS.

Ciuilis obligatio est duplex. Quædam parit actionem in effectu exactionis, ut si quis damnatus est per sententiam iniquè, quę trāsiuit in rem iudicatam, & mandatur executioni, is utiq; non consentit, quare etiam propter dissensum non obligatur naturaliter, ciuiliter tamen obligatur, & datur contra eum actio cum effectu exactionis propter autoritatem rei iudicatæ. l. Qui Romæ §. Duo fratres. ff. de uerb. obligat. Quædam uerò est quæ quidem actionem parit, non tamen exactionem, ut si quis spe futuræ numerationis dedit alicui chyrographum, in quo confitetur se certam pecunię summam ab eo mutuo accepisse, quam tamen non accepit. Hic scribens non obligatur naturaliter, quia non consensit obligari sine numeratione, ciuiliter tamen obligatur. Ideo propter illam ciuilem obligationem solū habet creditor contra scribentem actionem propter Chyrographū: exactionem tamen non habet, quia scribens potest se defendere exceptione non numeratæ pecuniæ. Vide Bart. in l. 1. ff. de fideiussoribus, & in d. l. Iulianus uerum debitorem. ff. de condict. indeb.

CAVSA Itaq; ciuilis obligationis solius, est approbatio Iuris ciuilis deficiente consensu debitoris obligati &c.

EFFECTVS est regulariter parere actionem, non autem exactionem. Sicut naturalis obligationis solius effectus est parere exceptionem, non autem actionem. Licet autem obligatio habeat duas species, naturalem scilicet & ciuilem, ut audiuimus. Tamen illæ rarò à se mutuò sunt diuulsæ. In illis enim casibus tantùm, quos indicauimus, aut

uimus, aut paucis alijs qui colligi possent, sunt separatæ, alioquin enim semper sunt coniunctæ.

Primum enim sunt coniunctæ in omnibus contractibus nominatis Iuris gentium. Quales sunt contractus qui re & consensu contrahuntur. Secundo sunt coniunctæ in contractibus Iuris gentium innominatis, si rei interuentu sunt uestiti. Vt si dedi tibi rem, ut aliam mihi dares. Tertio, coniunguntur in contractibus Iuris ciuilis, quales sunt stipulatio, literarum obligatio, contractus Emphyteuticus, & sponsalitia largitas. Quia in illis omnibus est consensus, qui de Iure gentium constituit naturalem obligationem. Et ad hoc accedit Ius ciuile, quod illos contractus approbat, unde oritur ciuilis obligatio. Quarto concurrunt in delictis, quia ex præcepto Iuris gentium (Sontes punire) oritur obligatio naturalis. Nam naturalis obligatio duo habet Capita, consensum, ut in omnibus contractibus, Et naturalem æquitatem, ut in quasi contractibus & delictis. Ita notanter dicit Barto. in l. 1. in prin. ff. colum. fi. de condictio. indebi. Et ex Iure ciuili, quod de delictis singulis disposuit, oritur ciuilis obligatio. Quinto sunt coniunctæ in quasi contractibus, & quasi delictis regulariter.

CAVSAE autem naturalis & ciuilis obligationis simul, & sic obligationis in genere, sunt primo omnes contractus nominati Iuris gentium, & Iuris ciuilis simpliciter, & contractus innominati, quatenus traditio rei interuenit, uel factum aliquod.

Contractus nominati sunt quadruplices. 1. Quidam contrahuntur re, ut mutuum, indebitum, commodatum, depositum, pignus, 2. Quidam uerbis, ut stipulatio. 3. Quidam literis, ut literarum obligatio. 4. Quidam consensu, ut emptio, uenditio, locatio, conductio, societas, mandatum.

Contractus autem innominati sunt quinq;. Permutatio, id est, quando datur species pro specie. uide glo. in l. 1. in uerbo nomen, in fine. ff. de uer. permutatio. & glo. fina. in l. 1. C. eo. titu. & ibi dd. Permutatio, do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias. Secundo quasi contractus, ut negociorum gestorum, tutelæ &c. De quibus dicetur in titulo, de obligat. quæ ex quasi contractu nascuntur. Tertio, delicta, quæ sunt duplicia, Priuata & publica. Priuata sunt, furtum, rapina, damnum, & iniuria. Publica sunt, crimen læsæ Maiestatis, parricidium, homicidium &c. De quibus suo loco. Quarto quasi delicta, de quib. in tit. de obligat. quæ ex quasi del. nascuntur. Et de his causis tractatur usq; ad titulum de actionibus.

Naturalis autem & ciuilis obligationis simul effectus est, parere actionem cum effectu exactionis. Quam primum enim quis alicui naturaliter &

turaliter & ciuiliter obligatus est, parit illa obligatio ius persequendi in iudicio cum effectu, quod debetur &c. l. licet ℣ Ea obligatio. ff. de procura.

Tollitur autem obligatio. Primùm per solutionem. Secundo, si res debita, sine culpa debitoris interierit. Tertio, per acceptilationem. Quarto, per nouationem. De quib. singulis dicemus suo loco.

QVIBVS MODIS RE CONTRAhitur obligatio. Tit. XV.

IN hoc titulo tractatur prima species contractuum, uidelicet contractus qui re contrahuntur, qui inde nomen habent, quòd neq; ciuilis obligatio, neq; etiam actio naturalis oriri potest, nisi ipsa res interueniat.

Contractus qui re contrahũtur sunt quinq;.
1. Mutuum.
2. Indebitum.
3. Commodatum.
4. Depositum.
5. Pignus.

DE MVTVO.

Mutuum est cũm res nostras, quæ pondere, numero, mensuráue consistunt, alteri damus, ut idem genus nobis reddat. l. ij. ff. de reb. cred. Et dicitur mutuum quasi ex meo fiat tuum, ut hic in textu. Dico in definitione res nostras, quia mutuans debet esse dominus, uel quasi, rei mutuatæ. d. l. ij ℣ In mutui. ff. de reb. credit. Dico numero, pondere & mensura, ad differentiam commodati, in quo non ueniunt eiusmodi res, sed tales quibus utimur, ut illas ipsas species, et non alias eiusdem generis reddamus. Dico alteri damus, ad differentiam commodati, depositi & pignoris, in quibus res ita tradimus, ut non accipientium fiant, & dominium transferatur, sed ad alium finem, ut infrà audiemus. In mutuo autem res ita datur accipienti, ut eius fiat, alioqui non posset ea uti. Dare enim significat dominium transferre. Dico ut idem genus nobis reddat, primo ad differentiam commodati & depositi, in quibus redduntur illæ ipsæ species, quæ traditæ sunt, & non aliæ eiusdem generis. Vt si commodauit tibi equum gratis, tenéris mihi reddere illum ipsum equum, & non alium. Similiter si deposui penes te centum aureos, illos & non alios eiusdem generis tenéris restituere.

In mutuo autem non redduntur illę ipsæ species, sed aliæ eiusdem generis, ut si 100. quis acceperit mutuò, potest illos consumere, & mutuanti alios 100. aureos eiusdem ualoris reddere. Secundo ad differentiam contractus innominati, do ut des &c. Si enim non illud

genus, sed aliud utputa pro siligine triticum reddideris, non erit mutuum, sed contractus innominatus, do ut des.

DIVISIO MVTVI.

Mutuum est duplex, Naturale, & Ciuile. Naturale est cùm tibi numero actualiter pecuniam meam, uel aliam rem, quæ numero, pōdere, mensuraue consistit, do mutuò actualiter sine stipulatione, uel literarum obligatione. Ex illa re, id est, numeratione, uel actuali traditione, oritur mutuum naturale, quod parit obligationem, ex qua postea oritur actio, quæ uocatur condictio certi specialis, qua repeto rem mutuò datam, ut hic in principio.

Ciuile mutuum subdiuiditur in mutuum in quo natura cooperatur, & in mutuum merè ciuile, in quo natura non cooperatur. In primo subdistingue. Quoddam enim fit per quandam fictionem Iuris, ut si filiusfamilias ex peculio profectitio dederit alicui pecuniam mutuò, hoc casu mutuatarius patri illius obligaretur, licet ille nihil numerauerit, & oritur mutuum ciuile, quia Ius ciuile introduxit quòd ex contractu filij quæritur obligatio patri, et fingitur hîc Ius patrem illam pecuniam numerasse, etsi non numerauerit. Quare respectu patris oritur mutuum ciuile tantùm. In hoc autem ciuili mutuo cooperatur natura, in eo quod pecunia à filio est actualiter numerata. Ideo dicitur mutuum ciuile, in quo cooperatur natura. Item si deposui centum aureos penes Titium, & postea promisi, ut ipse Titius depositarius uteretur illis 100. fit iam ex illo depositio mutuum, Licet non ut mutuum, sed ut depositum numerauerim. Ius tamen fingit numerationem denuo interceſſisse, quare oritur mutuum ciuile in quo cooperatur natura. l. Certi condictio ℌ fin. ff. de reb. cred. Et ex hoc mutuo quoq; competit actio, quæ uocatur certi condictio specialis. Quoddam uerò mutuum ciuile, cui natura cooperatur, dicitur quãdo quis per stipulationem promittit alicui mutuò dare 100. aureos. Et illam stipulationem in continenti sequitur, uel præcedit numeratio, oritur mutuum ciuile per stipulationem, cui natura per numerationem cooperatur. Inde tamen non oritur actio ex mutuo, sed ex stipulatione impleta propter mutuum. l. Si ita stipulatus ℌ Chrysogonus. uers. supereſt. ff. de uerb. obligat.

Mutuum uerò mere ciuile, in quo natura non cooperatur est, si quis non animo donandi, sed spe futuræ numerationis dat chyrographum suum alicui, in quo confitetur, se centum aureos mutuò accepisse, quos tamen non accepit. Ex illa scriptura oritur mutuum ciuile tantùm, quia actualis numeratio non accessit, & sic natura non potest cooperari, nihilominus tamen ex illo mutuo ciuili, oritur ciuilis obligatio post biennium, nisi mutuatarius probet pecuniam numeratam

meratam non fuisse. Et hoc casu quoq; non oritur Actio ex mutuo, sed ex contractu literarum propter mutuum. Si autem quis animo donandi dedisset Chyrographum, statim esset natum huiusmodi mutuum ciuile, & obligatio. Vide Barth. in l. ñ ℔ In mutui datione. ff. de reb. cred.

CAVSA mutui, est res consistens in numero, ut pecunia: ponderе, ut cera: & mensura, ut uinum, oleum, frumentum &c. mediante datione, ut idem genus reddatur.

EFFECTVS est, parere obligationem, unde oritur Actio, quæ uocatur Condictio certi specialis, qua scilicet repetimus quod alicui mutuò dedimus. Quia autem hic fit mentio Actionis, quæ condictio certi uocatur. Dic condictionem esse Actionem, qua certam speciem uel quantitatem petimus. Tunc autem dicitur certum quiddam, quando apparet quid, quale, quantúmue sit, quod debetur, ut uini Rhenensis quatuor amphoras. l. Vbi autem non apparet. ff. de uerbo. obligat.

Cõdictio certi specialis.

Condictio quid.

Condictio est duplex: Condictio certi generalis, & condictio certi specialis.

Condictio certi generalis, est quæ datur ex omnibus obligationibus puris, ex quibus quid certi debetur, excepta causa mutui. l. Certi condictio. in prin. ff. de reb. cred.

Condictio certi specialis, est quæ datur in mutuo.

Condictio autem Triticaria habet locum in omni specie & quantitate, nisi sit debita ex causa mutui. Item in re incorporali, ut seruitute. Item pro possessione, quam quis obligatus est mihi dare. Vide Azo. in summa sua. C. si cert. petatur.

QVAE IN CONTRACTIBVS consyderari soleant.

In contractibus solent quinq; consyderari.

DE CASV FORTVITO.

Primùm est casus fortuitus, quem nulla hominum prouidentia cauere aut prouidere potest.

DE DOLO.

Secundum est dolus. Est autem dolus machinatio alicuius decipiendi causa, cùm aliud agitur, & aliud simulatur. l. ñ ℔ 1. ff. de dolo.

DE LATA CVLPA.

Tertium est lata culpa, quæ propriè est minima negligentia, scilicet non intelligere, quod omnes intelligunt. Estq; duplex. Lata culpa uersutiæ, & lata culpa socordiæ.

Lata culpa uersutiæ est, quum quis est satis diligens in rebus suis, in alienis autem negligens.

Lata culpa socordiæ, est magna & suprema negligentia, quæ etiam nimia securitas appellatur, non intelligere quod omnes intelligunt.

DE LEVI CVLPA.

Quartum est leuis culpa, scilicet non adhibere eam diligentiam et custodiam rebus alienis, quam diligens paterfamilias adhibet in reb. suis. l. Ea igitur. ff. de pignorat. actio.

DE LEVISSIMA CVLPA.

Quintum est leuissima culpa, non scilicet adhibere tantam diligẽtiam in rebus alienis, quantam adhibet diligentissimus quisq; paterfamilias in rebus suis ✠ Item is cui. Vers. At is qui. hic titulo nostro. In mutuo ista omnia præstantur. Siue enim pecunia mutuata casu, dolo, lata, leui, uel leuiss. culpa mutuatarij amissa fuerit, nihilominus mutuatarius tenetur reddere, quia factus est dominus rei mutuatæ.

Nota. hæc quinq; in mutuo consyderari.

DE INDEBITO.

Secundus contractus, qui scilicet re contrahitur, est indebitum. Dicitur autem indebitum, quando quis soluit per errorem, quod non debet. Dico soluit, quia is contractus non oritur, nisi actualis solutio accedat. Dico per errorem, quia si quis sciens soluit indebitum, uidetur donare, nec potest repetere. l. Cuius per errorem. ff. de reg. Iuris.

DIVISIO INDEBITI.

Indebitum est quadruplex. Primo, Naturaliter & Ciuiliter indebitum, ut si id soluatur, quod nullo iure debeatur. Secundo, Naturaliter indebitum, & Ciuiliter debitum, ut si quis soluat, quod confessus est se debere in Chyrographo dato, spe futuræ numerationis. Et in his duobus casibus habet locum condictio indebiti. Tertio, est indebitum ciuiliter, & debitum naturaliter, ut inter patrem & filium, dominum & seruum. Item legatum relictum in testamento minus solemni. Et hoc casu si quis soluerit errore iuris uel facti non probabilis, repetere non potest. Hoc fallit in muliere & minore, quos ignorantia excusat. Quarto est indebitum, ope exceptionis, circa quod dic, quòd exceptiones hoc modo sunt quadruplices.

Prima est Dilatoria, siue temporalis, ut si quis promisit alicui 100, in diem, ante euẽtum illius diei nihil debet, quia habet exceptionem. Tamen si illud indebitum ante euentum illius diei soluerit, non repetit per condictionem indebiti, quia certum est debitum iri.

Secunda Exceptio est perpetua. Circa quam distingue. Aut est fauorabilis, ut si mulier fideiuberet pro aliquo, ex illa fideiussione nihil debet, quia habet exceptionem Senatusconsulti Velleiani. Si autem indebitè, uel errore Iuris uel facti soluerit, potest repetere per cõ dictionem

dictionem indebiti. Aut est odiosa exceptio, ut si filiusfamilias acceperit ab aliquo pecuniam mutuò, non tenetur reddere, quia habet exceptionem Senatus consulti Macedoniani. Si tamen indebitè soluerit per errorem Iuris, non potest repetere per condictionem indebiti, quia illa exceptio est odiosa.

Tertia Exceptio est dubia, ut si quis promittat sub conditione, hoc modo: Titi promittis mihi 100. si hoc anno celebrabitur Concilium: ante conditionis illius euentum nihil debet promissor, habet enim exceptionem. Si tamen indebitè per errorem soluerit, potest repetere per condictionem indebiti, quia dubium est an sit futurum debitum nec ne.

Quarta Exceptio, quæ fuit inducta rigoris Iuris conseruandi caussa.

Vt sunt, { Exceptio litis pendentiæ, contra uerum debitorem. / Exceptio fori. / Exceptio epistolæ Diui Adriani, &c.

EXEMPLVM.

Si sunt plures fideiussores alicuius, qui omnes sunt soluendo, quilibet tenetur tantùm pro sua parte, nec potest conueniri in solidum, quia habet exceptionem epistolę Diui Adriani. Si tamen in solidum soluerit, & sic indebitè, non potest repetere per condictionem indebiti à creditore, confideiussores tamen propterea conuenire potest. Vide Bart. in l. 1. ff. de condict. indeb. & Ioan. de Plat. hic.

EFFECTVS Indebiti est, parere Actionem, quæ uocatur condictio indebiti, qua quis repetit id, quod indebitè solutum est. Et datur ei qui indebitè soluit, aut cuius mandato solutum est, & hæredibus eius. Et datur contra eum cui solutum est indebitum, & contra hæredes eius.

Cessat autem illa Actio primo, quando quis sciens soluit indebitum, quia uidetur donare. Secundo, si per sententiam damnatus est soluere, quod non debet, & sententia transit in rem iudicatam. Et is cui quid indebitè solutum est, tenetur omnia præstare, quæ præstantur in mutuo, id est, siue pecunia casu, siue dolo, siue qualicunq; culpa perierit, reddere tenetur. Et hic contractus impropriè dicitur contractus, est enim potius distractus, & impropriè dicitur contractus.

DE COMMODATO.

Tertius contractus, qui re contrahitur, est commodatum. Est autem commodatum alicuius rei ad certum usum gratuita facta concessio, ut eadem species, & non alia eiusdem generis nobis reddatur. Et

dicitur commodatum, quasi commodo utentis datum. Primo dico in definitione alicuius rei, quia hic contractus non oritur, nisi res interueniat. Secundo dico ad certum usum, ad differentiam precarij, quia precarium conceditur indefinitè, & sine certi usus prefinitione, Ideoq; potest reuocari quandocunq; placuerit concedenti, & præstatur in eo solùm dolus & lata culpa. l. Quæsitum §. Eum quoq;, & l. Cum precario. ff. de precario. l. Lucius. ff. de donatio. In commodato autem est tantùm certus usus præfinitus, quem si quis transgreditur, & re commodata aliter utitur, furtum committit §. Furtum autem, infr. de obligat. quæ ex delicto nascuntur. Ideoq; commodans rem commodatam reuocare non potest, nisi usu finito. Tertio dico usum, ad differentiam pignoris & depositi. Quia si creditor pignore, uel depositarius re deposita usi fuerint, furtum committunt. d §. Furtum autem, infrà, de obligat. quæ ex delicto nascuntur. Quarto dico gratuita, ad differentiam locationis & conductionis. Quam primum enim datur merces pro usu rei, transit in aliam speciem contractus, & fit locatio. Commodatum enim de sui natura debet esse gratuitum, alioqui non esset commodatum. Quinto dico concessio, & non translatio, quia commodans retinet dominium & possessionem rei commodatæ. l. Rei commodatæ. ff. eod. Postremò dico ut eadem species reddatur, ad differentiam mutui, in quo non redditur eadem species, sed idem genus, ut suprà diximus.

Commodatũ gratuitum esse debet.

Consistit autem commodatum in rebus mobilibus & immobilibus: corporalibus, & incorporalibus, puta habitatione. l. 1 §. Inter commodatum. ff. eod. In illis autem quæ usu consumuntur, ut pecunia, oleo &c. non consistit commodatum, nisi fiat ad pompam & ostentationem, ut si quis accipiat pecuniam commodato, ut diues appareat. l. iij §. fin. ff. eod.

QVAE ACTIONES EX HOC contractu oriantur.

Oriuntur ex isto contractu duæ actiones. Actio commodati directa, & Actio contraria.

Directa actio commodati.

Directa datur commodanti & eius hæredib. contra commodatarium, & eius hæredes, qua petit restitutionem rei commodatæ, quæ si non restituitur, iuratur contra contumacem in litem.

Contraria.

Contraria datur commodatario, eiusq; hæredibus contra commodantem, & eius hæredes. Primum, ut impediat eum uti re commodata. Secundo, ad ægritudines & impensas maiores, in re commodata factas. Tertio, si quis sciens commodauit uasa uitiosa, in quibus uinum uel oleum infusum, corrumperetur, teneretur hac actione. l. In rebus §. possunt, cum §. sequenti. ff. eod.

Sunt ta-

Sunt tamen casus, in quibus directa actio non potest competere commodanti, ut si quis commodaret alicui equam, quam comitaretur pullus, pro repetendo pullo non potest dari directa actio commodati, quia non fuit in commodato. Datur itaque utilis actio ex mente contrahentium. l. 5 § usq; ff. eodem. Item si ego propria authoritate acciperem utendum equum amici mei, et putarem eum ratum habiturum, hic quoq; competeret tantùm utilis actio ad repetendum.

Casus in quibus non competit directa actio.

AD QVEM PERTINEAT PERICVLVM si res commodata perijt.

Quando autem quæritur ad quem pertineat periculum, si res commodata perijt, distingue. Aut est commodata gratia commodantis tantùm, ueluti si sponsus commodet sponsæ ornamenta, ut honestius ad eum duceretur, & præstatur tantùm dolus, si fuerint amissa. l. si ut certò § Interdum. ff. eod. Aut est commodata gratia utriusq;. Vt si Titius & Gaius pararent simul conuiuium in ædibus Titij, & Gaius commodaret Titio pocula, hoc casu præstatur dolus, lata & leuis culpa. l. In rebus in principio. ff. eod. Aut commodatur tantùm gratia commodatarij, tunc præstatur dolus, lata & leuis culpa, non autem casus fortuitus. Sunt autem tres casus in quibus commodatarius etiam tenetur, si res commodata casu perit. Primus est, si commodatarij culpa perit, puta quia remisit rem commodatam, per minus idoneam personam, uel equum fortè commodato accepit, ut Lypsiam proficisceretur, & profectus est in bellum. Secundus, si expressè pacti sunt inter se de præstando casu fortuito. Tertius, si commodatarius interpellatus, ut rem restitueret, nec restituit. Hoc casu propter moram tenetur de casu fortuito. c. Vnico, extrà de commodato. l. 5 § Sed interdum. ff. eod.

Nota tamen si res commodata perijt culpa nuncij illam deferentis, perit periculo commodantis, si non potest imputari culpa remittenti in eligendo talem nuncium. l. Argentum. ff. eodem.

DE DEPOSITO.

Quartus contractus qui re contrahitur, est Depositum. Est autem Depositum quod ad custodiendum alicui datum est. Dictum ex eo, quòd ponitur, quasi seorsim positum. Præpositio enim de, auget, ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet. l. 1. in principio. ff. depositi. Dico ad custodiendum, ad differentiam aliorum cõtractuum, quia depositarius tantùm custodit, nec potest re deposita uti. Vtendo enim furtum committit. d § furtum autem, infrà de oblig. quæ ex delicto nascuntur,

DIVISIO DEPOSITI.

Depositum est triplex. Depositum sequestrarium, depositum quod fit causa impediendarum usurarum, & depositum quod simpliciter fit gratia custodiæ.

DE DEPOSITO SEQVESTRARIO.

Depositum sequestrarium est, quando res aliqua litigiosa sub hac conditione traditur sequestro, ut retineat, donec ex causæ cognitione constet cui debeatur. Et hoc casu deponentes amittunt possessionem rei depositæ. In sequestrum enim transfertur possessio. l. licet ℔ rei. ff. depositi. Nisi aliter expressè sit actum. l. Interesse. ff. de acquir. poss. Et in hoc deposito, sequester officium suum deponere non potest, nisi subsit iustissima causa. l. ei ℔ fin. ff. eod. Et de hoc deposito hic non loquimur.

Secundum depositum est, quando debitor offert creditori suo pecuniam debitam, quam creditor recipere recusat, & ad euitandum cursum usurarum, consignat eam, & deponit in publicum, uel sacram ædem. l. acceptam, cum glo. C. de usuris. Et neq; de hoc deposito hic loquimur.

Tertium depositum est, quando quis apud amicum rem suam tantùm custodiæ causa deponit, ita ut dominium & possessio penes deponentem maneat. Et potest quandocunq; uoluerit reuocari. c. Bona fides, extrà de deposito. Et de hoc deposito loquimur hic. Consistit autem tantùm in reb. mobilibus, non autem in immobilibus. Dantur autem in hoc contractu quoq; duæ actiones, directa & contraria. Directa datur deponenti, eiusq; hæredibus contra depositarium, eiusq; hæredes, si depositarius dolo uersatus est in deposito, uel hæredes inde facti sunt locupletiores. Agit itaq; deponens, primo, ad restitutionem rei non deterioratæ cum omnibus accessionibus. l. 1 ℔ quæ depositis. ff. eod. Secundo, si hæres nesciens rem penes testatorem depositam fuisse, alienauerit eam, nec poterit redimere, agitur ad precium rei. d. l. 1 ℔ fin. cum l. 2. & 3. ff. eod. Tertio, si quis rem incendij, naufragij, tumultus uel ruinæ causa deposuit, & depositarius inficiatus fuerit, agitur contra eum ad duplum ℔ In duplum, infrà de actio. Et in hac actione iuratur in litem, si depositarius non uult restituere. d. l. 1 ℔ Si rem depositam. ff. eod. Et hæc actio est bonæ fidei, personalis, ciuilis, & famosa.

Contraria uerò actio datur depositario, eiusq; hæredi contra deponentem, eiusq; heredem, in qua uenit quòd utiliter est impensum à depositario in rem depositam. Item uenit interesse, ut si quis sciens deponeret seruum qui fur esset. Et in hac non iuratur in litem, neq; etiam est famosa, quia contrariæ actiones non infamant ℔ Ex quibusdam. infr. de pœna temerè litig.

Est autem

Contraria uerò actio datur depositario, eiusq; hæredi contra deponentem, eiusq; hæredem, in qua uenit quod utiliter est impensum à depositario in rem depositam. Item uenit interesse, ut si quis sciens deponeret seruum, qui fur esset. Et in hac non iuratur in litem, nec̨ etiam est famosa, quia contrariæ actiones non infamant ℔ Ex quibusdam, infr. de pœna temerè litig.

Est autem Depositum priuilegiatum, quòd contra ipsum non admittitur compensatio regulariter ℔ In bonæ fidei. uers. Excepta, infrà de actio.

AD QVEM SPECTET PERICVLVM interitus rei depositæ.

Periculum autem interitus rei depositæ non spectat ad depositarium, nisi dolo uel lata culpa uersutiæ res eius perit. l. 1 ℔ si quis, & l. quòd Nerua. ff. depositi, De leui enim & leuissima culpa non tenetur depositarius. Quia imputet sibi deponens, quòd rem suam apud negligentem amicum deposuerit. Si tamen depositarius obtulit se deposito, præstatur quoq; leuissima culpa. d. l. 1 ℔ sed etsi se quis. ff. eod. Casum autem fortuitum præstat depositarius. Primo si expressè actum est, quia contractus ex partium conuentione legem accipiunt. d. l. 1 ℔ Si conueniat, & ℔ sæpe. ff. eod. Secundo, propter moram depositarij, ut qua post litem contestatam, potuit rem reddere, nec reddidit, ita quòd perijt. l. si in Asia ℔ fina. ff. eod. Et uide glos. in d. l. 1 ℔ Sæpe. ff. eodem.

DE PIGNORE.

Quintus contractus qui re contrahitur, est pignus. Dicitur autem pignus propriè res mobilis, quæ pignori est obligata, & tradita creditori, ut sit saluum debitum suum, dictum pignus à pugno, quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. l. plebs ℔ pignus ff. de uerb. sig. Dico in definitione propriè, quia alioqui etiam pignus nomen generis est, comprehendens sub se pignus in specie & hypothecam. Secundo, quia impropriè etiam capitur pro re immobili, ut gloss. in d. l. plebs. ff. de uerb. sig. Dico res mobilis, ad differentiam hypothecę, quia hypotheca indifferenter constituitur tam in re mobili quàm immobili, Pignus autem tantùm in re mobili. Dico tradita iterum ad differentiam hypothecæ, quia hypotheca constituitur tantùm per nudam conuentionem sine actuali traditione, Pignus autem non nisi cum traditione. Et ea est proprijssima differentia, qua pignus secernitur ab hypotheca.

Requiruntur enim in pignore duo copulatiue. Primum, quòd sit res mobilis. Secundo, quòd tradatur, quę ambo possunt abesse in hypotheca ℔ Inter pignus, cum glos. infrà de actio.

Est autem

Est autem pignus triplex, Conuentionale, Prætorium, & Iudiciale.

Pignus conuentionale dicitur quod contrahitur ex conuentione partium. l. 1. ff. de pignora. actio.

Pignus Prætorium est, quando Iudex uel Magistratus mittit quem in possessionem alicuius. l. Non est mirum. ff. de pigno. actio. Hoc tamen intellige, si fiat missio in possessionem, ut caueatur pro legatis, uel de damno infecto. uel de nouo opere demoliendo.

Iudiciale est, quando iudex iubet mitti in possessionem ex officio suo, ut sententia definitiua mandetur executioni. Et hoc casu capiuntur primo mobilia. Secundo immobilia. Tertio peruenitur ad debita. l. A diuo ℣ In uenditione. ff. de re iud.

Conuentionale pignus fit bifariam, expressè & tacitè. Expressè quando partes expressis uerbis conueniunt de oppignorando. Tacitè quando fit ex ui & potestate legis, sine hominum expressa conuentione, licet hoc quoque posset dici hypotheca, quia non semper traditur.

PONAMVS QVAEDAM EXEMPLA.

Primo omnia bona promittentis dotem nomine uxoris alicuius sunt tacitè oppignorata ipsi marito, & econtà. Dote soluta omnia bona mariti sunt tacitè oppignorata uxori pro dote. l. 1 ℣ Et ut plenius. C. de rei uxo. actio. Secundo, locatori fundi, sunt omnes fructus ex eo percepti, tacitè oppignorati. Item omnia inuecta & illata pro pensione. l. certi. C. de locato. Reliquos casus in quibus est tacitum pignus. Vide apud Azo. in tit. In quib. cauſ. pig. taci. contra.

Possunt autem oppignorari res, in quibus quis habet dominium, uel quasi. l. Si inter ℣ si debitor. ff. de pignorib. Nec refert siue præsentes sint res, siue futuræ, ut sunt fructus pendentes. Item partus pecorum. l. Et quæ nondum. ff. de pigno. Item res corporales & incorporales, ut cautiones, instrumenta, nomina debitorum. Et hoc casu ceduntur utiles actiones. l. cum conuenit. ff. de pigno. Item seruitutes personales oppignorari possunt, ut usus, ususfructus, l. si is ℣ usus fructus. ff. eod.

Et potest fieri oppignoratio in singulis quoq; rebus, & quoq; uniuersis. Si tamen in uniuersis fit, intelliguntur quædam debitori excepta, de quibus non est uerisimile, quòd specialiter obligasset, puta suppellex, uel uestis aliqua. Oppignorari autem regulariter non possunt, Primo res religiosæ, & sacræ. l. 3. C. quæ res pig. oblig. poss. l. Sancimus neminem. C. de sacrosanct. eccl. Secundo liberi homines. Adeo quòd pater filium pignori non potest dare. l. Qui filios. C. quę res pig. oblig. non poss. Tertio, res quarum rustici opus habent in

cultura

cultura agrorum.l. pignorum, cum Autentica sequenti. C. quæ res pig.oblig.non poss. Quarto, seruitutes urbanorum prædiorum, ne deformaretur urbis aspectus.l.si is ℣ fina.ff.de pigno.

Quando autem & quibus modis creditor possit alienare pignus, uide quæ dixi in ℣ Contrà autem, suprà quib.aliena.licet uel non.

Datur autem in hoc contractu actio pignoratitia directè, debitori, qua repetit pignus si pecuniam soluerit, uel alia ratione creditori satisfecerit.l.si rem ℣ omnis.ff.de pig.actio. Actio autem pignoratitia contraria datur creditori ad sumptus, si quos fecit in pignore. De hac actione & actione hypothecaria dicemus in ℣ Item Seruiana, infrà de actio. Præstatur autem in hoc contractu dolus, lata & leuis culpa. Casus autem fortuitus & leuissima culpa non præstantur.l.si cùm uenderet ℣ Venit.ff.de pignorat.actio.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS. Tit. XVI.

NON tantùm re contrahitur obligatio, sed etiam uerbis, qui contractus propriè stipulatio dicitur. Est autem stipulatio conceptio uerborum, quib. is qui interrogatur, daturum, facturumúe se id, de quo interrogatus est, in continenti spondet uel promittit.l.5 ℣ stipulatio autem.ff.eod. Et habet nomen à stipulo, quod apud ueteres firmum significabat, fortè à stipite descendens, ut hic in principio tituli nostri. Est enim stipulatio firmissimus contractus, quo reliqui solent colligari. Dico in definitione, conceptio uerborum, quia hic contractus non oritur, nisi uerborum solemnitas interueniat. Dico daturum, facturumúe, quia stipulatio propriè contrahitur per uerba futuri temporis, et per uerba presentis tẽporis contracta, (ut, promittis quòd des mihi 100.) regulariter non ualet. Dico in continenti, quia responsio debet sequi interrogationem in continenti, nullo actu extraneo interueniente.d.l.1 ℣ qui præsens.ff.eodem. Dico quòd interrogatus spondet &c: Quia in hoc contractu requiritur quòd precedat interrogatio, & sequatur responsio, alioqui stipulatio non esset. Inde sequitur quòd neq; surdus, neq; mutus, neq; absens, stipulari possunt. Exaudire enim se inuicem debent, nec stipulatio esset, si promissor annueret capite, cùm neq; naturaliter, neq; ciuiliter obligetur.d.l.1.in principio, & ℣ si quis ita.ff.eodem.

Stipulatio quid.

IN QVIBVS DIFFERAT STIPVLATIO à conuentione &c.

Differt autem stipulatio primùm à conuentione, quia Conuentio est nomen ualde generale ad omnem contractum & distractum, siue re,

siue re, uerbis, literis, siue consensu, siue per nuncium, uel per epistolam, siue expressè, siue tacitè fiat. l. 1 ℌ conuentionis, cum similibus. ff. de pact. Et sic differt conuentio à stipulatione sicuti species à genere.

SECVNDO DIFFERT STIPVLATIO à promissione.

Secundo differt à promissione, quia promissio etiam generalius quiddam est quàm stipulatio. Adaptatur enim ad pactum, pollicitationem & stipulationem, angustior tamen est quàm conuentio. l. Sciendum ℌ Dictum. ff. de Edil. edicto.

TERTIO DIFFERT STIPVLATIO à nudo pacto.

Tertio differt à nudo pacto. Quia nudum pactum propriè fit, quando quis non interrogatus promittit, ita tamen ut is cui fit promissio, consentiat, licet promittentem non interrogauerit. Ideoque contrahitur per nudi consensus ministerium, sine uerborum solemnitate, nec parit actionem. l. Iurisgentium ℌ sed cum nulla, cum ibi nota. ff. de pact.

QVARTO DIFFERT STIPVLATIO à pollicitatione.

Quarto differt à pollicitatione, quæ est, quando unus promittit, & alter nec tacitè, nec expressè consentit promissioni. l. pactum. ff. de pollicitatio. Et fit communiter inter absentes per literas, uel per nuncium. Vides ergo in quibus differant stipulatio, nudum pactum, & pollicitatio, quòd scilicet in stipulatione requiruntur interrogatio et responsio. Item consensus utriusq;. In nudo pacto satis est promissio sine interrogatione, modò tamen uterq; consentiat. In pollicitatione quoq; satis est nuda promissio cum consensu unius tantùm, promittentis scilicet. Vide Do. Iaso. super Rub. ff. de uerb. obligat.

DIVISIO STIPVLATIONIS.

Est autem stipulatio triplex, pura, in diem, & conditionalis.

DE STIPVLATIONE PVRA.

Stipulatio pura est, in qua nulla dies siue conditio apponitur, & illa statim committitur quando est contracta, cessat enim & uenit dies. l. cedere diem. ff. de uerb. signifi. Debet tamen tantùm temporis præterire, quòd traditio fieri possit, nisi tacitè insit tempus. Vt si quis purè promitteret dare centum Francofordiæ, hic dies tacitè ineſt, quo scilicet possit uenire Francofordiam.

DE STIPVLATIONE IN DIEM.

Stipulatio in diem est, quando dies apponitur certa uel incerta, dum tamen certum sit, quòd sit uentura. Vt promitto 100. post mortem meam. Et hæc stipulatio non committitur, id est, promissum peti non potest

ti non potest, priusquam ueniat dies. Ante euentum enim diei peti non potest, licet promissor statim sit obligatus. Ideoq; in hac stipulatione dicitur dies cessisse, non autem uenisse. Id est, obligatio est quidem statim contracta, commissa tamen ante diei euentum non est. Imo etsi dies uenisset, eodem tamen die peti non potest, quia totus is dies arbitrio soluentis tribuitur ℌ omnis stipulatio, hic tit. nostro.

DE STIPVLATIONE CONDITIONALI.

Stipulatio conditionalis est, quando apponitur conditio de futuro, quæ habet se ad esse & non esse, ut si ita stipulor: Promittis mihi 100. si Cæsar uicerit Thurcam. l. itaq; ff. si certum petatur. Et hæc stipulatio non obligat ante euentum conditionis, nec etiam quid peti potest. Quia quod est in conditione, non est in obligatione. l. si quis sub conditione. ff. si quis omissa causa testa. Hinc est quòd dicitur in stipulatione pura, cessit & uenit dies, id est, promissor statim est obligatus, ita quod peti potest. In stipulatione autem in diem cessit quidem dies, id est, promissor est quidem obligatus, nondum tamen uenit, id est, ante euentum diei peti non potest. In stipulatione conditionali neq; cessit, neq; uenit dies, id est, promissor non est obligatus, nec etiam ab eo quicquam peti potest ante euentum conditionis.

SECVNDA STIPVLATIONVM DIVISIO.

Secunda stipulationum diuisio est, quòd quædam consistunt in dando, quædam in faciendo. In stipulationibus dandi promissor simpliciter ad dandum tenetur. l. ubi autem ℌ fin. ff. de uerb. obligat. Et natura istius stipulationis est, quòd diuidi potest, id est, quòd pars debiti potest solui, & promissor eiusq; hæredes tantùm in reliqua parte conueniuntur. Et hoc est uerum, si promissa est quantitas aliqua, ut 100. aurei. Secus si aliquod corpus, ut homo, uel equus &c. uel aliud quoddam indiuiduum promittatur. Tum enim pars regulariter non potest solui. l. ñ ℌ Et harum, &. l. stipulationes non diuiduntur in principio. ff. eod.

In stipulationibus autem que in faciendo consistunt, ut si quis promittat ædificare domũ, scribere librum. si id non fit, potest agi ad interesse, quanti scilicet stipulatoris interfit, rem promissam factam non esse. Et hoc uerum, si non est adiecta pœna, ut hoc modo. Promittis mihi fodere uineam, & si non feceris, promittis nomine pœnæ 10. &c. Et utilius est adñcere pœnam, cùm interesse non facilè possit probari. l. fin. ff. de prætorijs stip ℌ fin. hic tit. nostro.

Stipulationum quædam sunt iudiciales, quædam Prætoriæ, quædam conuentionales, & quædam communes, scilicet tam Prætoriæ quàm Iudiciales.

ENARRATIONES IN INSTITVT.

DE STIPVLATIONIBVS IVDICIALIB.

Iudiciales stipulationes sunt, quæ à legib. Iurisconsultorum uel Imperatorum sunt adinuentæ, & per officium Iudicis uiuentis, siue principaliter, siue incidenter accedatur, ubicunq; ei æquum uisum fuerit, exercentur, ut est cautio de dolo, uel simile quiddam, quod legibus ciuilibus & non prætorijs introductum est. Et hæ stipulationes non sunt numeratæ, nec etiam comprehenduntur sub certis titulis, sed sunt sparsæ per uniuersum Ius ciuile.

DE PRAETORIIS STIPVLATIONIBVS.

Prætoriæ stipulationes sunt, quæ non à lege Iuris consultorum et Imperatorum, sed tantum à Iure Prætorio introductæ sunt, & à Iudice uiuo exrecentur. Et sunt triplices, Iudiciales, Cautionales, & communes. l. 1. in principio. ff. de prætorijs stipulat.

DE PRAETORIIS STIPVLATIONIBUS Iudicialibus.

Prætoriæ stipulationes Iudiciales sunt quæ interponuntur propter sententiam, ut consequatur effectum, quales sunt Iudicatum solui, quod continet tres clausulas. Prima de re iudicata soluenda. Secunda, de causa defendenda. Tertia, de dolo malo abfuturo. l. Iudicatum solui. ff. iud. solui. Item continet rem ratam haberi, qua cõmuniter cauet Procurator, si non habet mandatum, uidelicet, dominum suum rem ratam habiturum &c. de quo suo loco. Item de nouo opere demoliendo, quatenus per sententiam apparebit iniustè ædificatum.

DE PRAETORIIS STIPVLATIONIBUS Cautionalibus.

Prætoriæ stipulationes Cautionales.

Prætoriæ stipulationes Cautionales sunt non quib. stipulamur, ut sententiæ pareatur, sed instar actionum habentur. Agimus enim per eas, ut quid nobis detur, uel fiat, inducaturque nouatio, quod fit quatuor modis. Primo, per stipulationem legati. Secundo, per stipulationem de tutela. Tertio, per stipulationem rem ratam haberi. Quarto, per stipulationem damni infecti.

Nouatio per stipulationẽ. legati.

Nouatio per stipulationem legati fit hoc modo: Si quis mihi in testamento legaret 10. in diem, ante euentum illius diei, actione ex testamento ab hærede testatoris petere non possum. Si autem stipulor ab hærede illos decem purè, nouatur Actio ex testamento, per illam stipulationem prætoriam, quæ dicitur legati stipulatio, et possum statim petere Actione ex stipulatu. l. Si Stichum ℔ legata. ff. de nouat.

Secundo fit nouatio per stipulationem Prætoriam Cautionalem de tutela, hoc modo: Tutor finita tutela conuenitur Actione tutelæ. Si autẽ interposita fuerit stipulatio prætoria cautionalis, quæ dicitur rem pu-

rem pupilli saluam fore, potest tutor conueniri Actione ex stipulatu, quia Actio tutelę est nouata siue transfusa in Actionem ex stipulatu, propter stipulationem interpositam. l. Si pupillus. ff. de nouat.

Tertia stipulatio prętoria cautionalis est, rem ratam haberi, & inducitur per eam nouatio. Exemplum. Vt si procurator ad negocia alicuius exegerit pecuniam indebitam, si non promisit de rato, id est, dominũ suum ratum habiturum, conuenitur per condictionem indebiti à soluente pecuniã. Si autem promisit de rato, nouatur illa condictio indebiti, & datur Actio ex stipulatione illa prętoria, qua promisit rem ratam haberi. l. si sine, in prin. ff. rem ratam haberi. Differt autem hæc cautio de rato à superiori cautione de rato, quòd superior fit per procuratorem ad litem propter effectum sententiæ. Hæc autem per procuratorem ad negotia, ut nouetur condictio indebiti.

Quarta cautionalis stipulatio, quæ inducit nouationem damni infecti, hoc modo fit: Si uicinus meus ui uel clam extruit opus, quod possit mihi nocere, competit mihi contra eum interdictum, quod ui aut clam. Si autem stipulor ab eo de damno infecto, illa stipulatio prætoria cautionalis nouat prius interdictum, quod ui aut clam. Vide. l. 1 ℣ Iudiciales, cum gl. & Bart. ff. de prætoriis stipulat.

DE STIPVLATIONIBVS PRAETORIIS communibus.

Stipulationes prætorię communes sunt, quæ fiunt iudicij sistendi causa, & partim respiciunt processum Iudicij, partim uerò effectum sententiæ, qualis est illa: Promittis sistere in iudicio illo uel illo die. Idem promittis defendere causam &c.

EFFECTVS prætoriarum stipulationum est, quòd stipulator per eas redditur securior & cautior. Ideoq; omnes cautionales dici possent. d. l. 1 ℣ communes. ff. de prætoriis stipulat.

Differunt autem stipulationes prætorię à Iudicialibus stipulationibus, quòd in Iudicialibus stipulationib. non requiruntur fideiussores & pignora, sed satis est simplex cautio siue repromissio, ut patet in cautione de dolo, nisi aliter à partibus actum sit. In prætoriis autem stipulationibus non est satis nuda promissio, sed requiritur satisdatio per fideiussores & pignora. Exceptis tribus. *Differunt stipulationes prætoriæ à Iudicialibus.*

Prima est stipulatio ex noui operis nunciatione, in qua distingue. Aut quis facit nouum opus in solo priuato, & tenetur satisdare pignoribus, uel fideiussoribus, de non nocendo uel demoliendo. Aut ædificatur in publico, & satis est nuda repromissio.

Secunda est stipulatio de damno infecto, in qua quoq; distingue. Aut fit opus in flumine publico, quod minatur damnum, & requiritur satisdatio per fideiussores & pignora. Aut sunt ædes in solo pri-

uatorum, quæ minantur ruinam, & satis est nuda promissio. Hæc tamen distinctio procedit, si quis cauet nomine proprio. Si enim alieno nomine caueret, ut procurator, indistinctè teneretur satisdare per fideiussores & pignora, nec satis esset promissio.

Tertia est stipulatio dupli in euictionib. ubi satis est repromissio, nisi expressè actum sit de satisdatione. In reliquis stipulationibus omnibus Prætorijs requiritur satisdatio uel per pignora, uel per fideiussores. d. l. 1 ℌ Stipulationum. ff. de prætorijs stipula.

Secundo differunt, quòd stipulationes Iudiciales etiam pœnales sunt perpetuę, id est, durant 30. annis, ut infrà. de perpetu. & tempo. acti. Vt si quis stipuletur hoc modo: Promittis de dolo abfuturo, & si dolum commiseris, promittis nomine pœnę 100. Si promissor ante lapsum 30. annorum dolum cõmitteret, incideret in pœnam, quia hæc stipulatio Iudicialis est perpetua. Prætorię autem pœnales sunt temporales, annum tantùm durantes. Vt si quis hoc modo stipulatur: Promittis de non iniuriando uerbis, & si iniuriam mihi feceris, promittis nomine pœnæ centum. Hoc casu si promissor elapso uno anno, conuitia dixerit, non incidit in pœnam, quia hęc stipulatio est tantùm annalis. l. in honorarijs. ff. de acti. & obligat.

Tertio differunt, quòd stipulationes prætoriæ ferè omnes comprehenduntur sub certis titulis, ut sub titulis, de Ædilitio edicto, de noui operis nunciatione, de damno infecto, prætorijs stipulationib. rem pupilli saluam fore, iudicatum solui, rem ratam haberi &c.

Iudiciales non comprehenduntur sub certis titulis, sed sunt sparsę per uniuersum Ius ciuile &c. Et tantùm de prætorijs & Iudicialibus stipulationibus. De quib. omnibus uide tex. in l. 5. & ibi Bart. & Iaſ. ff. de uerb. oblig. text. cum gl. & Bart. in l. 1. ff. de prætorijs stipu.

DE CONVENTIONALIBVS STIPVLATIONIB.

Conuentionales stipulationes sunt, quæ neque iussu Iudicis uiui, neq; per edicta prætoris mortui, sed ex partium conuentione concipiuntur, quarum totidem sunt genera, quot possunt esse contractus ℌ Conuentionales. infr. de diuisi. stipu.

DE STIPVLATIONE COMMVNI.

Stipulationes communes sunt, quę interdum sunt Iudiciales, interdum uerò Prætoriæ ℌ Communes. infr. de diuisi. stip. Quales sunt: rem pupilli saluam fore, stipulatio duplæ, stipulatio de rato &c.

Stipulatio enim, rem pupilli saluam fore, prętoria est, quando is, cui decernitur tutela, pupillo cauet, res suas saluas fore.

DE STIPVLATIONE IVDICIALI.

Iudicialis uerò est, quando onus tutorum iussu Iudicis uiui, non ipsi pupillo, sed alijs contutoribus cauet rem pupilli saluam fore, propter sedan.

pter ſedandam diſcordiam.l.iij.in fine.ff.de adminiſtr.tuto. Sic ſtipulatio duplæ in euictionibus tum demum prætoria eſt, quando uenditur ſeruus,uel animal aliquod.Iudicialis uerò eſt, quando uenditur aliqua alia res præcioſior:ſic quoq; ſtipulatio de rato eſt prætoria,quando interponitur à procuratore Actoris.Iudicialis uerò eſt, quando interponitur à procuratore Rei,ut Ioan.de plat.infrà.in tit. de diuiſi.ſtip. Hæ ergo tres ſtipulationes dicuntur communes,quia interdum ſunt Iudiciales,interdum uerò Prętorię. Vide Bart.in l.5. in prin.ff.de uerb,oblig.Et tantùm de diuiſione ſtipulationum.

Acquirimus autem obligationem non tantùm ex noſtra ſtipulatione,ſed etiam ex ſtipulatione illorum,quos in poteſtate habemus, puta per liberos noſtros, puta in peculio profectitio, quo ad plenã proprietatem,& in peculio aduentitio, quo ad uſufructum.Item acquirimus per ſeruos &c.De quibus ſuo loco.

CAVSA ſtipulationis eſt ſolemnitas uerborum,precedente ſcilicet interrogatione,& ſequente reſponſione,cum conſenſu & præſentia utriuſq;,tam ſtipulatoris,quàm promiſſoris.d.l.1.in princi.ff. de uerb.obliga. Et hic contractus eſt à Iure ciuili introductus,non autem à Iure gentium.

EFFECTVS ſunt, primo quòd ſtipulatio tanquam uinculum quoddam firmat omnes contractus,ſuper quibus interponitur. Secundo parit obligationem ad dandum,faciendum,uel pręſtandum, & per conſequens Actionem.

Dantur autem ex ſtipulatione duæ Actiones. Condictio certi generalis,& Actio ex ſtipulatu,ut hic in principio tit.noſtri. Condictio certi generalis habet locum, quando certum quid deductum eſt in ſtipulationem,puta quod continet quid,quale,quantum:ut quando quis ſtipulatur uini Rhenenſis decem urnas. Actio autem ex ſtipulatu datur,quando incertum eſt,quid ſit promiſſum:ut ſi quis promittit equum in genere.

Redditur autem ſtipulatio inutilis multis modis, Primo propter impoſſibilitatem naturæ. Secundo,propter impoſſibilitaten Iuris. Tertio, quando quis alteri, cuius iuri ſubiectus non eſt, ſtipulatur. Quarto,propter diuerſitatem in qualitate & quantitate. Quinto,ratione perſonæ ſtipulantis,uel promittentis. Sexto,impoſſibilis conditio. Septimo,circumſtantia loci. Octauo,error in re promiſſa. Nono, turpitudo. De quibus omnibus habetis titu. de inutilibus ſtipula.

ENARRATIO Textus.

Si incerta ſit.) Hoc fallit in dote,pro qua datur Actio ex ſtipulatu, licet incerta ſit,& ſtipulatio non ſit interpoſita. Fingitur enim inter-

posita fauore dotis, l. 1. in princi. C. de rei uxor. actio. Regula est, quòd incertitudo uiciat stipulationem. l. Ita stipulatus. ff. de uerb. oblig. Tu breuibus dic. Aut promittitur quid in genere generalissimo, ut si promitto animal, inutilis est stipulatio, et nulla datur Actio, quia stipulator dando muscam liberaretur. Aut promittitur quid in genere subalterno, quod Dialectici uocant speciem, certisq; finibus continetur, ut homo, equus. Et debetur nec optimus, nec pessimus, sed mediocris. l. legato generaliter. cum glo. ff. de legat. 1. Vide copiosiss. Doct. in d. l. Ita stipulatus. ff. de uerb. obliga.

Confestim.) Confestim intellige cum quodam temporis moderamento, fortè decem dierum, quòd scilicet stipulator non statim pulset fores promissoris. l. Quid dicimus ff. de solutio.

¶ *At si ita.*

Quia ad tempus quid non potest deberi.) Tempus non est modus tollendę obligationis, sicut nec inducendę, quia tempus, neq; delictum, neq; contractus, neq; quasi delictum, neq; quasi contractus est. Ergo non inducit obligationem, quia omnis obligatio ex istis quatuor oritur. Sic quoq; obligationem non tollit tempus, quia non numeratur inter illos modos, qui obligationem tollunt. De quibus infrà. Quare sequitur, quòd in hac obligatione, qua quis promisit alicui decem aureos annuos, quo ad uiuit promissor, etiam hæredi stipulatoris obligatus sit. Hæres tamen petendo illos aureos, repellitur à promissore per exceptionem pacti conuenti. Quia inter stipulatorem & promissorem conuentum erat, quòd illi aurei tantùm in uita stipulatoris peterentur. l. obligationum ferè ¶ placet. ff. de actio. & obligat.

¶ *Loca etiam.*

Tempus adiectum.) Committitur autem id tempus arbitrio Iudicis, qui æstimat quanto tempore diligens paterfamiliàs in locum solutioni destinatum peruenire possit, ut neq; duplomate, id est, diebus & noctibus, & tempestate contempta hæc continuare cogatur. Neq; tam delicatè progredi debet, ut reprehensione dignus appareat. Sed ratione habita temporis, ætatis, sexus, ualetudinis, &c. proficiscatur promittens ut eo tempore perueniat, quo pleriq; eiusdem conditionis solent proficisci. l. continuus ¶ cum ita stipulatus. ff. de uer. oblig.

¶ *Conditiones.*

Conditio est triplex, de præsenti, de præterito, & conditio de futuro. Conditiones de præsenti, & conditiones de præterito impropriè sunt conditiones, nec suspendunt obligationem. Vt cùm dico: promittis mihi 100. si iam est conuentus principum Augustæ: si illi principes sunt Augustæ, statim obligatio est commissa, Si uerò non sunt

non sunt Augustę, statim est nulla, nec suspenditur. Conditio autem de futuro propriè est conditio, ut cum dico: promittis mihi 100. si Cæsar uicerit Thurcam. Hæc obligatio suspenditur usq; ad euentum conditionis.

Ne quantitas stipulationis.) Si enim non est adiecta pœna in stipulatione facti, cogitur stipulator agere quanti sua interest rem promissam factam non esse, & sic teneretur probare interesse, quod tamen est difficile probatu, ut l. fin. ff. de prætor. stipulat.

VERS. *Sed si quædam fiert.*

Id est, si quis stipuletur factum affirmatiuum & factum negatiuũ simul, ut hoc modo: Promittis mihi ædificare domum, & postea non impedire, quo minus inhabitem.

DE DVOBVS REIS PROMITTENDI, & stipulandi. Tit. XVII.

DVO rei promittendi propriè dicuntur qui unam & eandem quantitatem, simul & semel æquè principaliter promittunt, ut hoc modo: Titi promittis mihi decem aureos. Et Sẽproni promittis mihi eosdem decem aureos &c. Sunt duo rei promittendi, & quilibet tenetur in solidum.

Duo autem rei stipulandi dicuntur, quando duo uel plures unam & eandem quantitatem simul & semel æquè principaliter ab uno stipulantur, & tenetur promissor ciuilibet stipulantium in solidum.

Differunt autem duo rei promittendi & stipulandi ab eo qui in defectum promittit, quod adiectus in defectum non tenetur ad certam quantitatem, sed ad id tantùm, quod creditor à debitore suo consequi non potest. l. Decem, cum ibi not. ff. de uerb. oblig.

Differunt quoq; Correi à fideiussoribus, quòd fideiussores accedunt obligationi alterius, nec possunt cõueniri in solidum, nisi Reo principali excusso. Correi autem sunt æquè principaliter obligati pro se &c. De quibus dicemus in tit. de fideiussorib. Hodie tamen duo rei permittendi & stipulandi non constituuntur, nisi expressè agatur, Autentica. Hoc. C. de duob. reis promitt.

Ex duobus reis.

Vt si quis ita stipulatur: Titi promittis mihi 10. aureos, si celebrabitur concilium. Et Semproni promittis mihi eosdem, purè constituuntur duo rei promittendi.

DE STIPVLATIONE SERuorum. Tit. XVIII.

VERS. *Sed etsi hæreditas in plerisq;.*

Dicit notanter in pleriſq;,quia hæreditas non indiſtinctè ſuſtinet uicem defuncti. Si enim defuncto quid fuerit ablatum, dicitur furtum commiſſum. Hæreditati autem regulariter furtum fieri non potest. Sed ſi quid amouetur, dicitur crimen expilatæ hæreditatis. Vide glo. hic in uerbo pleriſq;.

VERS. *Idem Iuris eſt.*

In hoc differt ſtipulatio filiorum familiàs à ſtipulatione ſeruorũ, quod filij familiàs in duobus caſibus ſibijpſis ſtipulando acquirunt obligationem, & non patri, ut ſi ſtipulantur ex cauſa caſtrenſi, uel quaſi caſtrenſi. Secus ſi ex cauſa aduentitia, uel profectitia, quia illa obligatio acquiritur patri.

§. *Sed cum factum.*

Stipulatio ſeruorum eſt duplex, quædam conſiſtit in dando, quædam in faciendo. Quæ in dando conſiſtit acquiritur domino. Et in hoc caſu loquitur principium iſtius tituli. Quę uerò in faciendo conſiſtit, acquiritur ipſi ſeruo, commoditas tamẽ ad dominum pertinet. Et in hoc caſu loquitur §. ſed cum factum.

DE DIVISIONE STIPVLA-tionum. Tit. XIX.

VERS. *Iudiciales ſunt.*

Exempla Iudicialis, uide in gloſ. in uerbo de dolo, & in uerbo de perſequendo.

Prætoriæ ſunt.) Damni infecti, ut hoc modo: Ædes uicini mei minãtur ruinam. Ego ſtipulor ab eo de damno futuro, ut caueat de reſarciendo, ſi quid inde damni acciderit.

Si aliter.) Nam & Prætor tum demum iubet res pupilli ſaluas fore caueri, quando cõſtituitur tutor. Et fit hæc cautio ipſi pupillo. Quãdo autem unus ex tutorib. iuſſu iudicis non ipſi pupillo, ſed alijs contutoribus, cauet rem pupilli ſaluam fore, propter ſedandam diſcordiam, iudicialis res eſt.

DE INVTILIBVS STIPVLA-tionibus. Tit. XX.

VERS. *Nec in pendenti.*

Nota hic regulam, quando ſtipulatio à principio eſt nulla, ut eſt ſtipulatio liberi hominis, licet poſtea deueniat ad caſum à quo poſſit incipere, utputa ſi liber homo promiſſus, factus fuerit ſeruus, non tamen reconualeſcit ſtipulatio. Et ſic econtrà, ſi ſtipulatio ab initio ualuit, ut ſi quis ſtipuletur ſeruum, qui deueniat ad caſum, à quo non poſſet incipere ſtipulatio, puta quòd ſine facto promiſſoris manumitteretur,

mitteretur, uiciaretuŕq; stipulatio, quæ ab initio ualuerit.

VERS. *Nam infans.*

Infans propriè dicitur, qui nõdum adimpleuit septimum annum. Infantiæ proximus, qui nondum adimpleuit decimum annum. Pubes uerò, qui adimpleuit 14. Et pubertati proximus, qui adimpleuit decimum annum.

℣ *Si scriptum.*

Solemnitas stipulationis hæc est, quòd precedat interrogatio, & sequatur responsio. Et est duplex. Solemnitas extrinseca, & intrinseca. Extrinseca est, quando in instrumento tam de interrogatione, quàm de responsione cauetur. Intrinseca est, quando tantùm in instrumento fit mentio promissionis, tum ius præsumit interrogationem accessisse, nisi contrarium probetur.

℣ *Quotiens.*

Neq; enim necesse est in respondendo omnia repeti, quæ stipulator expresserat ℣ præterea, suprà eodem.

Adiecerit pœnam.) Vt hoc modo: promittis Sempronio dare 50. et si non dederis, promittis nomine pœnæ centum.

VERS. *Et si creditori.*

Vt si creditor meus, cui fundum oppignoraui, promisit alicui pœnam, quam si teneretur præstare, forte cogeretur uendere fundum meum oppignoratum. Ego itaq; stipulor ab illo cui debetur pœna, ut creditori meo pœnam remittat. Hoc casu ualet stipulatio, licet alteri fiat, quia mea interest fundum meum quem oppignoraui, propter pœnæ commissionem non distrahi.

℣ *Versa uice.*

Sicuti stipulatio facti alieni sine pœnæ adiectione non ualet, Ita quoq; promissio alieni facti non ualet, ut hoc modo: Promitto tibi quòd Titius scribat tibi librum.

℣ *Item nemo rem suam.*

Vt hoc modo. Promittis mihi uuas in uinea mea nascituras, non ualet, quia quod prius meum est, amplius meum fieri non potest.

℣ *Quod turpi ex causa.*

Sicut enim de natura impossibile est, quem digito cœlum attingere, Ita quoq; de Iure impossibile est, quem posse homicidium, uel sacrilegium committere.

DE FIDEIVSSORIBVS. Tit. XXI.

DICTVM est suprà de obligationibus, quibus quis principaliter & pro seipso obligatur, Sequitur nunc quib. modis quis pro alio, & sic accessoriè obligatur. Sunt autem personarum species, quę

pro alijs

pro alijs intercedunt, quinq; . Mandator, Sponsor, Constitutus, Expromissor, & Fideiussor.

Mandator. Mandator est qui consentit de præstando officio gratuito, & constituitur tantùm ante obligationem principalis, excepto uno casu, ut cùm mando creditori alicuius, ne urgeat debitorem suum periculo meo, l. Si uerò non remunerandi ℣ si post. Vers. planè. ff. mandati.

Sponsor. Sponsor est qui sua sponte & sine rogamine intercedit pro alio principali debitore præsente.

Constitutus. Constitutus est, qui promittit nudo pacto soluere, quod ipse uel alius antè debebat, & is tantū post obligationem principalis accedit.

Expromissor. Expromissor est, qui promittit pro non obligato, ut si dominus uellet manumittere seruum, qui ei deberet decem, & aliquis accederet promittens domino illos decem pro seruo, diceretur is expromissor, quia promittit pro seruo qui obligatus non est saltem ciuiliter, l. Et eleganter ℣ seruus pactionis. ff. de dolo.

Fideiussor. Fideiussor uerò est, qui per stipulationem obligatur pro alio principali ad illud idem, ut sit creditori diligentius cautum. Et si plures sunt dati fideiussores uni creditori, tenentur omnes in solidum ipso Iure, nisi creditor diuidat petitionem suam, l. reos. C. de fideiussoribus.

Beneficia fideiussorum.

Habent tamen fideiussores duo beneficia quæ obijcere possunt. Primum est beneficium epistolæ diui Adriani, quo creditor cogitur diuidere obligationem, & à singulis suam partem petere, si modò soluendo sunt. Si uerò quidam fideiussorum soluendo non sunt, cæteri onerantur ℣ si plures, hic titulo nostro. Hoc tamen uerum est, si huic beneficio expressè non renunciauerunt. Secundum beneficium fideiussorum est dispositio Autenticæ præsente. C. de fideiusso. qua cauetur quòd creditor fideiussorem conuenire non potest, nisi prius excusso principali debitore, qui si fuerit absens, uel non soluendo, conuenitur fideiussor. Possunt autem fideiubere omnes, qui alioqui obligari possunt. Excipiuntur tamen milites. l. Milites. C. locati. Secundo clerici. Tertio mulieres. Vt C. per totum tit. Ad S. C. Velleiã. Et potest fideiussio fieri pro omnibus personis, quæ ciuiliter & naturaliter obligari possunt. Item potest accedere fideiussor tãtùm in ciuili obligatione, ut pro eo qui dedit chyrographum alicui spe futuræ numerationis, in quo cõfitetur se pecuniam mutuò accepisse, quam tamen non accepit. Et hoc casu habet fideiussor exceptionem contra creditorem, non numeratæ pecuniæ. Similiter potest accedere fideiussor in sola naturali obligatione, ut si detur pro seruo tantùm naturaliter ob-

raliter obligato. Prædicta tamen omnia intellige in ciuilibus causis, quia in criminalibus fideiussio non admittitur.

CAVSA finalis est, ut creditori diligentius sit cautum. Sunt enim duæ cautiones quę dicuntur pleng, per fideiussores scilicet, & pignora. Si autem fideiussor pro reo soluit, repetit ab eo per actionem mandati.

Finalis) Id est, fideiussio debet fieri per stipulationem, & stipulatio fit per interrogationem & responsionem, & sic solemniter. Si autem nunc in instrumento esset scriptum quem fideiussisse, nec tamen fieret mentio stipulationis, nihilominus præsumitur quòd stipulatio interceserit, & sic quòd omnia sint solemniter acta, quia huiusmodi solemnitates intrinsecæ præsumuntur. l. sciendum. ff. de uerb. oblig.

DE LITERARVM OBLIGATIONE. Tit. XXII.

SEQVITVR tertia species contractuum, ex qua oritur obligatio, contractus literarum scilicet. Est autem obligatio literarum, quando debitor spe futuræ numerationis dat chyrographum, in quo confitetur se certam pecuniæ summam mutuo accepisse. Dico spe futuræ numerationis, quia si ex causa de præterito cõfiteor me debere, ut quia emi rem aliquam à creditore, & tunc non attenditur numeratio, sed tantùm an præcedens causa fuerit sufficiens. Et hoc casu non habet locum materia tituli nostri. l. Aduersus. C. de non nume. pecu. Debet enim hæc obligatio fieri de præsenti, non autem de præterito. Dico dat chyrographum &c. quia si debitor confitetur sine scriptura, non est obligatio literarum ut Saly. in. l. generaliter. C. de non num. pecu. Dico in quo confitetur se mutuò accepisse, quia si confiteretur pecuniam sibi esse numeratam, non esset contractus literarum, sed contractus qui re contrahitur, mutuum scilicet. Dico certam summam, quia hic contractus regulariter habet locum in reb. quæ numero, pondere, & mensura consistunt. Si autem ex alia causa quàm mutui confessio fiat, statim præiudicat sibi confitens. l. generaliter. C. de non nume. pecu. Est enim speciale in mutuo.

Causam efficientem istius obligationis uides esse confessionem in literis factam. Et est hic contractus à iure ciuili introductus. Reliqui enim ferè omnes sunt iuris gentium.

EFFECTVS est quòd confessio in literis facta parit ciuilem obligationem tantùm ante biennium, non autem naturalem, quia deficit consensus debitoris, uoluit enim tacitè se nolle obligari, si numeratio pecu- *Effectus.*

ratio pecuniæ non sequereter. Post biennium accedit quoq; naturalis obligatio ad ciuilem. Præsumitur enim quòd pecunia sit numerata, ex quo debitor infra biennium chyrographum à debitore non repetijt. Oritur autem ex illa obligatione actio ex stipulatu, si stipulatio interceſſit. Si uerò non interceſſit, oritur actio quæ uocatur condictio ex lege. l. in contractib. C. de non nu. pec. Et si creditor infra biennium actione ex stipulatu egerit, potest repelli per actionem in factum. Si uerò condictio ex lege à creditore proposita fuerit infra biennium, eliditur per exceptionem non numeratæ pecuniæ. Et transfertur onus probandi in creditorem, ut probet scilicet pecuniam, de qua in chyrographo mentio fit, numeratam esse. si uerò post biennium agit creditor, probatur actio per confessionem chyrographariam. Non enim præsumitur debitorem fuisse tam negligentem quòd infra biennium chyrographum suum non repetierit, si pecunia numerata non fuisset. Et sic est præsumptio pro scriptura, quæ transfert onus probandi in debitorem, ut probet scilicet pecuniam numeratam non fuisse. Et hoc speciale in hoc contractu. Idem tamen est in sponso, qui confitetur se accepisse centum aureos in dotem à socero, iuxta. l. in contractibus, in fin. C. de non nume. pecu. In quibus casibus cessat exceptio non numeratæ pecuniæ. Vide Ioan. de Plat. hic. Hæc tamen exceptio non numeratæ pecuniæ cessat in quinq; casibus. Primus, quando quis confitetur se recepisse depositum. Secundus, quando procurator fisci confitetur se recepisse solutiones tributorum, & collectarum. Tertius, quando maritus post dotalia instrumenta confitetur se dotem recepisse. Quartus, quando procurator fisci uendens rem, confitetur sibi precium esse solutum. Quintus, quando mulier in instrumento fideiussionis confitetur se precium recepisse pro fideiussione. Vide Ioan. de Plat.

Post multum temporis.

Non potest se defendere per exceptionem non numeratæ pecuniæ, nisi paratus esset probare pecuniam numeratam non esse.

DE OBLIGATIONIBVS EX consensu. Tit. XXIII.

SEQVITVR quarta cõtractuum species, contractus scilicet qui consensu cotrahuntur. Dicuntur autem illi contractus consensu contrahi, propterea quòd in eis nudus consensus parit obligationem & actionem, quod non est in alijs contractibus. Ideoq; differunt ab alijs contractibus. Et primo differunt ab illis qui re contrahuntur, quales sunt mutuum, indebitum, commodatum, depositum, pignus, de quorum substantia est quòd

tia est quòd res interueniat, alioqui nihil operantur. Secundo differunt à stipulatione, de cuius substantia est, quòd partes sint præsentes, & consensum uerbis exprimant. Tertio differunt à literarum obligatione, in qua necessario requiritur scriptura. Quarto differunt à contractibus innominatis, qui quoq; consensu contrahuntur. Sed tamen in eis solus consensus nihil operatur, requiritur enim rei interuentus. Consensus tamen est de substantia omnium contractuum. Sed consensus solus per hoc sine alio adminiculo nusquam parit obligationem & actionem, quàm in emptione, locatione, societate & mandato.

Præterea differunt ab omnibus contractibus, suprà nominatis, quòd in superioribus principaliter obligatur tantùm unus, ut in mutuo mutuatarius, in stipulatione promissor. In his autem contractibus obligatur uterq;, ut in emptione obligatur emptor ad precium, uenditor uerò ad tradendam rem uenditam.

Postremo differunt à stipulatione, quòd in ea nihil uenit, nisi de quo expressè actum est. In illis autem contractibus officio iudicis ex bono & æquo multa præstantur, de quibus actum non est. Vt si quis ignorans uenderet equum uitiosum, teneretur emptori de uitio, utcunque de eo nihil sit actum. Item si quis simpliciter conduceret domum, cuius parietes rumperentur & cæ. teneretur conductor de ruptis & cæsis officio iudicis ex bono & æquo, licet de eis nihil sit actum.

Vitium est à natura. Morbus uerò per accidens.

Per epistolam.) Inde sequitur quòd etiam surdus & mutus hoc modo possunt contrahere.

Promittat.) Et quod uerbis omissum est, habetur pro omisso, neq; aliquid præstatur ex æquo & bono.

DE EMPTIONE ET VENditione. Tit. XXIIII.

PRimus contractus qui consensu contrahitur, est emptio. Cœpit autem emptio primum à permutatione. Olim enim cum nummus non esset, neq; merx, neque precium constituebatur, Sed unusquisq; secundum temporum ac rerum necessitatem utilibus inutilia permutauit, quia autem non semper, nec facilè concurrebat, ut tu haberes quod ego desyderarem, & econuerso, ego haberem, quod tu accipere uelles, inde electa materia est, cuius publica & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, eaq; materia forma publica percussa, nummus dicebatur, precium à merce distinguens, ac emptionem constituens, uide. l. 1. ff. de contrah. empt.

QVOMODO CONTRAHITVR EMPTIO & uenditio primo.

Contrahitur autem emptio & uenditio solo consensu, postquam inter emptorem & uenditorem de precio conuentum est uerè & nõ simulatè. Dico solo consensu, quia non requiritur interuentus rei, utcunq; enim merx tradita non est, nec precium numeratum, tamen si conuentum est, utrinq; orta est obligatio, quòd scilicet uenditor tenetur ad tradendam rem, & emptor ad precium numerandum. Deinde quoq; non requiritur partium præsentia, quia inter absentes, ut per nuncium, uel epistolam emptio fieri potest. Dico uerè & non simulatè, quia si de precio conuentum est animo donandi, emptio non est. Contrahitur autem emptio & uenditio bifariam. Aut per uerba præsentis temporis, ut quia uenditor dicit: uendo tibi illam uel illam rem. Aut per uerba futuri temporis, ut quia uenditor promittit uendere & tradere. Primo casu distingue. Aut facta est uera traditio rei uenditæ, & emptor non habet actionem ex empto ad perfectionem contractus, quia per traditionem iam perfectus est, habet tamen alias actiones. Prima, si res empta fuerit euicta, potest emptor agere de euictione contra uenditorem. l. Ex empto in principio. ff. de act. empti. Secunda, si res uiciosa (intellige de uicio latenti) est uendita, habet emptor actionem redhibitoriam contra uenditorem, ut contractus dissoluatur. d. l. Ex empto ℣ Redhibitionem. ff. de act. empt.

Tertia, si uenditor pacta adiecta emptori non seruauerit, habet emptor contra eum actionem præscriptis uerbis &c. ad impletionem pactorum. l. 2. C. de pact. int. empt. & uend.

Aut est facta quasi traditio, puta quia uenditor confitetur se rem uenditam præcario tenere ab emptore, quo casu, quia translata est naturalis possessio, per quasi traditionem competit emptori ad consequendam ciuilem possessionem, actio ex empto. Ita colligitur ex gl. in l. Iulianus ℣ possessionem. ff. de actio. emp. Aut res uendita omnino non est tradita. Et tunc, aut emptor precium non numerauit, uel numerauit, sed tantùm partem precij, & non potest agere contra uenditorem actione ex empto, ut res tradatur (nisi aliter conuentum sit) quia uenditor rem ipsam pro pignore, retinere potest, nisi precium soluatur. d. l. Iulianus ℣ offerri. ff. de actio. empti. Aut emptor numerauit precium, & tunc, aut uẽditor habet rem uenditam, & competit actori actio ex empto, ad rem tradendam. Aut uenditor non habet rem, et agit emptor contra eum ad interesse, quanti scilicet sua interest, quòd res tradita non est. l. 1. in prin. ff. de actio. empt.

Secundo casu, quando scilicet emptio & uenditio celebratur per uerba

uerba futuri temporis. Distingue. Aut est à contrahentibus aliquid datum nomine arrarum, & tunc si communi consensu ab emptione disceditur, arra non amittitur. Si uerò altero nolente disceditur, & tunc si emptor discedit, amittit quod nomine arræ dedit. Si uerò uenditor discedit, restituit duplum arræ ℣ In his autem. hic tit. nostro. Aut nihil est datum nomine arrarum, & impunè disceditur. argum. l. ñ. C. quando liceat ab emptio. discedere.

Secundo contrahitur emptio & uenditio, aut in scriptis, aut sine scriptis.

In scriptis fit, quando conuentum est, quòd non aliter ualeat, quàm si desuper facta sit scriptura, quo casu contractus dicitur perfectus, postquam scriptura redacta est in mundum ℣ In his autem. hic tit. nostro. Et ante illam absolutionem scripturæ uterq; potest pœnitere. Si tamen ab initio simpliciter contrahitur, & postea fit scriptura tantùm ad probationem contractus, quo casu cõtractus etiam sine scriptura ualet. l. Contrahitur. ff. de pignor.

Si uerò sine scriptis celebratur emptio, statim est perfecta, quo ad obligationem, nec etiam est locus pœnitentiæ, utcunq; merx tradita non sit, nec pretium solutum, nisi data sit arra. Tum enim locus est pœnitentiæ. Ita tamen quòd si emptor à contractu recedit, arram amittit. Si uerò uenditor, restituat duplicatam.

Tertio contrahitur emptio uel purè, uel in diem, uel sub conditione. Purè fit, quando nec dies, nec conditio adñcitur, sed simpliciter contrahitur. In diem uerò, cùm adiecto die quo emptio perfici debet, contrahitur. Sub conditione, cùm in aliquem casum differtur emptio. De quibus uide ℣ Omnis stipulatio, cum sequen. sup. de uer. oblig. Dicitur autem & illa Conditionalis emptio, quando exprimitur, quòd si quis meliorem conditionem adiecerit, res sit inempta, ut ff. per tot. De in diem addictio.

Quarto contrahitur emptio. Aut simpliciter, aut adiectis pactis. Simpliciter contrahitur, quando uenditor tenetur tantùm ad tradendam rem, emptor uerò ad numerandum pretium. Adiectis pactis contrahitur, quando ultrà traditionem rei & pretñ numerationem, alia quoq; requiruntur, ut hoc modo: Vendo tibi domum meam sub illo pacto, ut si tu posthac uendere uolueris, mihi uendas. Vel hoc modo: Vendo tibi sub hoc pacto, ut quandocunq; libuerit, à te redimere possem. De quib. C. per tot. tit. de pact. int. empt. & uend.

CAVSA efficiens contractus istius, est consensus contrahentium. l. 1. in fin. ff. de contrah. empt.

CAVSA materialis est pretium in pecunia numerata, & merx siue res quæ uenditur. d. l. Ex empto. in prin. ff. de actio. empti.

EFFECTVS est parere obligationem ad tradendam rem uenditam, & pretium numerandum, quę obligatio parit duas actiones. Actionem ex empto, & Actionem ex uendito.

DE ACTIONE EX EMPTO.

Actio ex empto datur emptori, qua agit contra uenditorem, ut rem uenditam tradat. Et hæc complectitur tres alias Actiones. Primo, Actionem de euictione, qua agit emptor contra uenditorem, si non fuerit dominus rei uenditæ, & res euincatur. Secundo, Actionem redhibitoriam, qua agit infra sex menses ad rescindendum contractum, si uendita est res, habens uitium latens. Tertio, Actionem præscriptis uerbis, Si uenditor placitis non steterit, d.l. Ex empto. ff. De Actio. empti.

DE ACTIONE EX VENDITO.

Actio ex uendito competit uenditori ad ea consequenda, quæ ei emptor præstare tenetur. In qua actione ueniunt primum, pretium, quanti scilicet ea res uendita est. Secundo, usuræ pretij post diem traditionis. Nam cùm emptor re fruatur, æquissimum est eum usuras pretij soluere. l. Iulianus ℌ Ex uendito. ff. de Actio. empti.

Hic contractus celebratur inter omnes personas non prohibitas. Prohibetur autem in illis, quæ habent aliquam potestatem in persona emptoris uel uenditoris. Hinc sequitur patrem non posse emere à filio, & econtra. Nisi in Castrensi & quasi castrensi peculio. l. ij. ff. de contrah. empt. Item tutorem à pupillo, curatorem ab adulto, & econtrà, nisi alterius tutoris autoritas accedat. Idem dic de procuratoribus, negociorum gestore, cœconomo ecclesiarum. l. Si in emptione ℌ fin. ff. de contrah. empt.

QVAE RES VENDI NON possint.

Vendi uerò non possunt res sacræ, sanctæ, religiosæ, publicæ, uenenum malum, frumentum quod pro exercitu principis, uel ad usum Reipublicæ comparatum sit. Item liquores, arma, & similia, Barbari, Spadones seu Eunuchi uiolenter facti, liberi à parentibus, perpetua hæreditas uiuentis &c. ut Colligitur ex tit. C. quæ res uendi non possint.

AD QVEM SPECTET COMMODVM & periculum rei uenditæ.

Quando autem quæritur, ad quem spectet commodum et periculum rei uenditæ. Distingue. Aut uenditio est facta alternatiuè, ut uendo tibi Stichum aut Pamphilum. Et nũc interitus prioris spectat ad uenditorem, periculum uerò posterioris ad emptorem. l. Si in emptione ℌ Si emptio. ff. de contra. empt. Aut est facta uenditio super una re

una re certa. Et tunc, Aut expressè conuentum est, ad quem periculum pertinere debeat, & pertinet ad illum, qui in se suscepit. l. *Si in uenditione*, in princip. ff. de per. & commo. rei uendi. Aut nihil est conuentum. Et subdistingue. Aut uenditio est conditionalis, et tunc pendente conditione, spectat periculum ad uenditorem. l. Necessario ℣ Quòd si pendentem. ff. de per. & com. rei uend. Aut est pura uenditio, uel per conditionis euentum purificata. Et subdistingue, Aut res uendita est uerè tradita, aut omnino non est tradita, aut est tantùm quasi tradita. Primo casu subdistingue. Aut tempore traditionis, res est sine uitio, & periculum superueniens spectat ad emptorem. l. 1. C. de pericu. & com. rei uend. Aut tempore traditionis res erat uitiosa. Et distingue. Aut loquimur de uitijs naturalibus, siue accidentalibus rerum animatarum, utputa de morbis animalium siue corruptis moribus seruorum. Et tunc, Aut est uitium patens, & spectat periculum ad emptorem, Aut est uitium latens, ut quia uenditur seruus, qui est fur. Et tunc si ex illo uitio perit res uendita, periculum uenditoris est. l. final. C. de per. & com. rei uendi. Aut non loquimur de uitijs naturalibus rerum animatarum, sed de uitijs quarumcunque rerum, quæ fortè rei uenditæ ex facto emptoris, uel uenditoris insunt, ut quia uenditor uendit rem alienam, quę potest euinci. Et distingue. Aut causa euictionis præcedebat contractum, id est, ante emptionem potuisset res euinci, & pertinet periculum ad uenditorem. Aut causa euictionis sequuta est emptionem, ut quia emptor post contractam emptionem fortè obligauit rem emptam, ita quòd ab eo possit euinci, & periculum emptoris est. d. l. 1 ℣ Auctor. C. de pericu. & com. rei uend.

Secundo casu, quando scilicet res uendita perit ante traditionem. Distingue. Aut perit per uenditorem, quia eius culpa, mora, uel calliditate factum est, quo minus res traderetur, & periculum pertinet ad uenditorem. l. Quòd si neq; ff. de pericu. & commo. rei uend. Aut stetit per Emptorem quo minus traditio fieret. Et periculum spectat ad emptorem. l. Lectos. ff. de pericul. & commod. rei uend. Aut uterq;, tam emptor, quàm uenditor fuit in mora uel culpa, quo minus traditio fieret. Et tunc ad eum spectat periculum, cuius culpa uel mora nouissima traditionem impediuit. l. Illud. ff. de pericul. & commo. rei uend. Aut neuter erat in mora, uel culpa, et tunc si res uendita perit, periculum emptoris est. l. fina. C. de pericul. & com. rei uenditæ.

Tertio casu, quando scilicet res uendita non est uerè tradita, sed quasi tradita, puta quia liquores per emptorem gustati sunt, grana mensurata, animalia signata. Est distingue. Aut uenditæ res sunt per

modum certarum ſpecierum, uel certa corpora, ut quia quis emit uniuerſum, quod in horreis poſitum erat, uel emit illam & illam amphoram uini, expreſſè deſignatam, & ſpectat periculum ad emptorem. Aut uenditæ ſunt quædam res è multis eiuſdem generis ad menſuram tantùm, Vt ſi quis ſimpliciter emeret in cella uinaria decem urnas uini menſurandas ex numero uaſorum illic exiſtentium. Et tunc ſi perit unum antequam menſuretur, pertinet periculum ad uenditorem. l. ñ. C. de pericul. & commo. rei uendi. Et quæ de periculo dicta ſunt, tu quoq; refer ad commodum. Ad quem enim ſpectat commodum, ad eundem ſpectat quoq; periculum. Quando autem Res aliena, uel alteri obligata uenditur, & poſtea ab emptore euincitur, quæritur, quibus modis emptori ſubueniatur. Et diſtingue. Aut expreſſè conuentum eſt de re euicta, uenditorem nulla actione teneri. Aut conuentum eſt re euicta, uenditorem actione de euictione tantùm non teneri. Aut conuentũ eſt re euicta uenditorem de certo modo tantùm teneri. Aut omnino nihil conuentum eſt. Primo caſu diſtingue. Aut uenditor uendidit bona fide, neſciens ſcilicet rem alienam, uel alteri obligatam. Et tunc ſi euincitur, non tenetur, neq; de pretio reſtituendo, neq; ad intereſſe. Aut uenditor uendens ſciuit rem eſſe alienam, & ſic fuit in dolo. Et tunc re euicta, tenetur emptori ad pretium, non obſtante illa remiſſione. Non enim debet ſimplicitas emptori obeſſe, & uenditori dolus prodeſſe. l. Tenetur §. fin. ff. de act. empt.

Secundo caſu, quando ſcilicet conuentum eſt uenditorem actione de euictione tantùm non teneri. Diſtingue. Aut quæritur de pretio reſtituendo. Et tunc ſubdiſtingue, Aut emptor ſciens emit rem alienam uel obligatam, & ea euicta, non poteſt repetere pretium. l. Si fundum. C. de Euictio. Aut neſciuit rem alienam, & tenetur uenditor reſtituere pretium. Aut quæritur de intereſſe præſtando, & non tenetur uenditor. Per remiſſionem enim euictionis uidetur quoq; remiſſum intereſſe. l. Emptorem §. Qui autem. ff. de actio. empti.

Tertio caſu, quando ſcilicet conuentum eſt de re euicta, Venditorem de certo modo tantùm teneri. Et tunc ſeruatur quod eſt conuentum. Pactum enim eſt regulatum ſecundum ualuntatem contrahentium, modò abſit dolus.

Quarto caſu, quando ſcilicet omnino nihil actum eſt de euictione. Diſtingue. Aut euincitur poſſeſſio, aut proprietas rei uenditæ. Si poſſeſſio, tunc non competit actio emptori contra uenditorem ad pretium reſtituendum, quia res pro non tradita habetur. Sed poteſt emptor agere ad rem tradendam, uel ſecundum quoſdam ad intereſſe. l. Ratio poſſeſſionis, in principio, iunct. glo. ff. de actio. empti. Si

uerò pro-

uerò proprietas euincitur, tunc aut euincitur de facto, & uenditor non tenetur, nisi promiserit emptori stare de euictione facti. l. 2. in principio. ff. de hæred. uel actio. uend. Aut euincitur de iure, & sic causa cognita, & subdistingue. Aut sententia per quam euincitur fuit iniquè lata per errorem, & non tenetur uenditor. l. si per imprudentiam. ff. de euictio. Aut sententia fuit iusta. Et subdistingue. Aut fuit uendita res euicta cum uniuersitate, puta quia uendita fuit tota hæreditas, in qua erat prædium alienum, quod euinci poterat, & tunc si nominatim fuit actum de illo prædio, & tenetur uenditor. Si uerò nominatim de eo actum non erat, non tenetur uenditor per l. 1. C. de euict. Aut res euicta fuit uendita singulariter, nec est facta mẽtio euictionis. Et tunc si emptor in tempore, ante sententiam scilicet denunciauerit uenditori de euictione, & tenetur uenditor de euictione. l. si rem quam ℣ fina. ff. de euictio.

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

Postremo de rescindenda uenditione dicemus, quo casu distingue. Aut uenditio est ab initio nulla, aut ex post facto annullanda. Primo casu, aut est nulla ratione rei, ut si scienter empta est res sacra, sancta, religiosa, publica, liber homo &c. et non opus est rescissione. Aut est nulla propter defectum substantialium contractus. Et subdistingue. Aut loquimur de substantialibus extrinsecis emptionis, qualia sunt merx et precium. Et tũc quia uitia sunt apparentia quoq;, non opus est rescissione, sed contractus ab initio non ualuit ℣ preciũ autem. hic titulo nostro. Aut loquimur de defectu substantialium intrinsecarum, qualis est consensus. Et tunc, aut deficit consensus propter dolum qui dedit causam contractui, & quoq; non opus est rescissione, sed emptio fuit ab initio nulla. l. Et eleganter, in principio. ff. de dolo. Aut defuit consensus propter metum qui potuit cadere in constantem uirum. Et rescinditur emptio per actionem, quòd metus causa, ut C. & ff. per totum titulum. de eo quod met. caus. Secundo casu, quando scilicet emptio ab initio ualet, sed ex post facto annullatur, subdistingue. Aut respicimus personas contrahentium, ut si minor contraxit & læsus est, & rescinditur emptio per restitutionem in integrum, ut C. per totum, si aduersus uenditio. Aut non respicimus personas contrahentium, sed ad ipsum contractum, Et tunc aut uendita est res habens uicium latens, & rescinditur uenditio infra sex menses per actionem redhibitoriam. l. Exempto ℣ redhibitionem, cum similibus. ff. de actio. empti. Aut res uendita non est uiciosa, & tunc, si quis deceptus est ultra dimidiam iusti precij, agit uel ad supplementum precij, uel ad rescissionem contractus. l. 2. C. de rescind. uend. c. cum causa, extrà de empt. & uend.

Arrarum nomine.) Arra datur duobus modis. Primo, ut sit argumẽtum emptionis, quo casu potest uterq; recedere ab emptione cum amissione arrarum. Secundo datur pro parte precij, quo casu neuter à contractu altero nolente recedere potest.

Diuersæ scholæ.) Contentio erat utrum etiam esset emptio & uenditio, si species solueretur pro specie, & quidam, ut Sabinus & Cassius tenuerunt, quòd sic. Et probauerunt ex uersib. Homericis, quos habes hic in textu. Sed contrariam opinionem, scilicet quòd non esset emptio, sed permutatio, tenuit Proculus. Primo ex illa ratione quòd in emptione requirantur duo, merx scilicet, et precium. Sed quando datur species pro specie, ut uinum pro frumento, non potest constare, quodnam ex his sit merx, & quod sit precium. Præterea habet & ipse pro se uersus Homericos, in sexto Iliados.

Iuppiter eripuit mirè huic præcordia Glauco,
Qui cum Tityde demens crepitantia mutat
Arma subæratis auro uisenda coruſco.
Proque nouem centum, pro ferro tradidit aurum.

Quia autem Proculus habet pro se rationes firmiores, & quoq; uersus Homericos, meritò eius sententia prævalet, quia ubi super una re uariæ sunt opiniones, statur illi quæ habet plures uel fortiores rationes.

VERS. *Vtiq; tamen.*) Quando res uendita est surrepta, & constat ubi sit, dantur tres actiones. Primo rei uendicatio. Secundo condictio, qua scilicet agitur contra personam illius qui surripuit. Tertio, actio furti. Hæ autem actiones dantur dominis tantùm. Quia autem emptor ante traditionem rei non est dominus, quæritur ergo si res empta surrepta fuerit, quibus actionibus possit repeti. Et dic uenditori tanquam domino competere prædictas actiones, quas cedit emptori, & emptor uirtute illius cessionis, illis uti potest.

DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE. Tit. XXV.

SECVNDVS contractus qui consensu contrahitur, est locatio & conductio, quæ est duplex. Quædam enim est temporalis, quæ scilicet fit ad certum tempus, & illa retinuit nomen locationis. Quædam uerò est perpetua, & illa aliud nomen sortita est, & dicitur Emphiteosis. Primum de locatione temporali dicemus: Est autem locatio & conductio personæ uel rei pro mercede in pecunia numerata, uel conuenta ad usum facta concessio. Dico pro mercede, ad differentiam commodati, quod quoq; est concessio, sed gratuita. In pecunia numerata dico, quia si conueniatur,

conueniatur, ut una res detur usui pro alia, ueluti si usui darem tibi equos hodie ad opus faciendum, ut tu mihi eras alios equos utendos dares, non esset locatio sed contractus innominatus, facio, ut facias. §. præterea hic tit. nostro. Dico ad usum, ad differentiam emptionis et uenditionis, in qua res non conceditur ad usum tantùm, sed dominium transfertur si uendens & tradens est dominus.

Est autem duplex locatio temporalis, Expressa, et Tacita. Expressa est, quando uerbis expressis conueniunt de re aliqua constituta, certa mercede locanda. Tacita, quando conductor finito tempore locationis retinet rem locatam sine aliqua alia & noua conuentione. Vtriusq; tamen eadem est natura. Nam in tacita censetur repetitum id, de quo in expressa locatione conuentum erat.

CAVSA efficiens istius locationis est consensus, quamprimum enim de mercede pro re usui danda conuentum est, efficit ille consensus contractum, qui locatio dicitur.

CAVSA materialis est merx, & res quæ locatur.

EFFECTVS est parere obligationem, quę obligatio parit duas actiones. Actionem ex locato, & actionem ex conducto.

Actio ex locato datur locatori, qua petit mercedem promissam, quam si conductor non soluit, potest expelli. Item expellitur, si dominus rem conductam propriis usib. necessariam probauerit.

Tertio, si domum reficere uoluerit. Quarto, si conductor malè in re locata uersetur. Extra illos casus conductor expelli non potest. l. Ædem. C. eodem.

Pro mercede autem sunt locatori omnia illata & inuecta tacitè obligata. l. certi. C. eod. Secundo agit locator hac actione ad restitutionem rei locatæ, in qua consequitur quoq; restitutionem destructorum. l. cum conductorem. C. eod.

QVID PRAESTETVR IN ACTIONE locati.

In hac actione præstatur dolus, lata & leuis culpa. Ideo si res conducta dolo uel culpa conductoris periret, periculum conductoris esset. l. In iuditio. C. eod. Sub culpa comprehenduntur primo imperitia. Secundo, error, ut si fulloni uestes poliendæ datæ essent, quas mutaret. Tertio negligentia &c.

DE ACTIONE EX CONDVCTO.

Actio ex conducto datur conductori alicuius corporis uel rei ex his ferè causis, utputa si re non liceat uti quam conduxit, quia possessio totius agri, uel partis eius non præstatur conductori, aut domus non reficitur &c. Et potest agere conductor ad remissionem mercedis. In quo tamen distingue. Aut conductor impeditur uti re locata,

re locata, impedimento locatoris, & tenetur locator ad interesse, quanti scilicet conductoris interfuit re conducta uti non potuisse. Aut impeditur impedimento tertij cuiusdam. Et subdistingue. Aut locator potuit prohibere ne impediatur conductor, nec prohibuit. Et iterum tenetur ad interesse, si non prohibuit. Aut non potuit prohibere, & remittitur pensio, seruata iusta proportione. Item agit conductor pro remissione pensionis propter sterilitatem, ubi scilicet recompensari non potest cum ubertate residui temporis. l. licet cum similibus, C. eodem.

Remittitur quoq; conductori pensio propter uim fluminum, graculorum, sturnorum, aut hostium, uel si uredo fructum corruperit, aut solis feruore non assueto id acciderit, uel ager terremotu ita corruerit, ut nusquam sit, uel domus sine culpa conductoris incendio perierit. Et breuiter propter omnem uim, cui resisti non potest, agit conductor ad remissionem mercedis, siue pensionis. l. Ex conducto. ff. eod. Item agit conductor hac actione contra locatorem, si seruum furem, uel uiciosum &c. uel uasa uiciosa scienter siue ignoranter locauerit. l. sed addes §. 1. ff. eod. Qui autem possint locare & conducere, Item quæ res locentur, Vide suprà de empt. Et tantùm de locatione temporali. Nunc de perpetua quæ emphiteosis dicitur, dicemus.

DE EMPHITEOSI.

Emphitheosis est contractus, per quem dominus retento dominio directo, & ciuili possessione, transfert in Emphiteotam utile dominium, & naturalem possessionem rei immobilis, ad hoc ut singulis annis ipse, uel hæredes eius, domino suisq; hæredibus, annuam pensionem soluant. Et habet nomen à græco ἐμφιτεύειν, quod implantare significat. Fitq; communiter in scriptis, Nisi consuetudo regionis aliter teneat. l. 1. & ibi Bart. C. de Iur. Emphiteo. Dico in definitione dominum directum transferre utile dominium in emphiteotam &c. ad differentiam emptionis, in qua transfertur per traditionem tam utile, quàm directum dominium, modò tradens fuerit dominus. In emphiteosi autem directum dominium non transfertur sed tantùm utile. Secundo ad differentiam locationis temporalis, in qua neq; possessio, neq; dominium transfertur. Sunt & aliæ differentiæ inter locationem & emphitheosim, quòd locatio semper fit ad certum tempus, Emphiteosis autem communiter in perpetuum. Item quod conductor rem locatam alteri locare potest, locatore etiam irrequisito. l. nemo. C. eod. Emphiteota uerò Emphiteosim alienare non potest, nisi dominum requisierit, an ipse uelit emere, & si dominus directus usque ad tres menses distulerit, tum potest emphiteota uendere cui uult, modò

uult, modò detur domino directo quinquagesima pars (der abzug) l. fin. C. de Iure Emphiteo. Dico in definitione rei immobilis, quia Emphiteosis in rebus mobilibus constitui non potest, sicut nec feudum. Et sic iterum differt à locatione, quæ tam in rebus mobilibus, quàm immobilibus fieri potest. Dico ut singulis annis pensionem soluant, ad differentiam feudi, propter quod uasallus nullam soluit pensionem domino directo, sed cum suis fideliter seruit.

Est & alia differentia inter emphiteosim, & feudum, quòd emphiteota emphiteosim etiam domino inuito, seruato modo, de quo suprà diximus, alienare potest. Vasallus autem sine consensu domini feudum alienare non potest, ut per totum titu. de prohi. feu. alie. per Frid. & Lothar. Dico uel hæredes eius, ad differentiam usufructus, qui non transit ad hæredes, sed unà cum persona usufructuarij desinit. Emphiteosis etiam ad hæredes Emphiteotæ transit, modò soluãt annuum Canonem. Est autem Emphiteosis duplex, Ecclesiastica, & Priuata. Emphiteosis ecclesiastica constituitur, quando œconomis uidetur congruum esse, quędam bona, quæ fortè alioqui non sunt satis culta, in Emphiteosim dari. Et hæc amittitur, si emphiteota intra biennium Canonem non soluerit. c. potuit, extrà de locato. Priuata Emphiteosis est, quando aliquis priuatus uel secularis transfert utile dominium alicuius rei in Emphiteotam. Et hæc Emphiteosis amittitur, si emphiteota intra triennium, annuum Canonem non soluerit. l. 2. C. de Iure emphi. Constituitur autem utraq; Emphiteosis, aut in perpetuum, ut scilicet neq; emphiteotæ, neq; hæredib. eius auferatur, quàmdiu pensio prędstetur. Aut constituitur inter certas personas, id est, usq; ad tertium uel quartum gradum &c. Aut ad certum tempus, quod tamen rarò fit. *Emphiteosis duplex.*

CAVSA efficiens propinqua istius contractus, est consensus contrahentium.

CAVSA autem remota est ius ciuile. Nam omnes alij contractus à Iure gentium sunt introducti. Exceptis quatuor, stipulatio, literarum obligatio, donatio propter nuptias, & contractus emphiteoticus. Illi enim à iure ciuili introducti sunt, ut glos. in §. Ius autem gentium, in uerbo penè, suprà de Iure nat. genti. & ciuili. Primùm enim tantùm steriles fundi concedebantur in emphiteosim, ut maiori fide & diligentia colerentur. Postea ex constitutione diui Zenonis, quæ est pars Iuris ciuilis, dispositum est. Idem seruandum est in fertilibus fundis, ut scilicet pro annuua pensione concederentur §. adeo, hic titulo nostro. *Cõtractus Iuris ciuilis.*

EFFECTVS est parere obligationem, ex qua deinde nascitur actio, quæ uocatur conductio ex lege, scilicet diui Zenonis, quę illum contractum

contractum introduxit, quo petitur Canon ab eo cui res in Emphiteosim data est, & agitur ad alia obseruanda, de quibus actum est in glos. in uerbo propriam §. Adeo, hic tit. nostro.

Quando autem quæritur ad quem pertineat periculum, si res Emphiteotica perit, distingue. Aut est conuentum ad quem spectare debeat, & spectat ad eum qui in se suscepit. Aut nihil est conuentum. Et tunc, aut perit tota res, & periculum est domini directi. Aut pars rei perit etiam maxima, & spectat ad Emphiteotam, adeo quòd nihilominus tenetur ad pensionem.

ENARRATIO TEXTVS.

Si alieno arbitrio.) Vt si inter locatorem & conductorem ita conuenerit. Quanti Titius æstimauerit, tanti sit res locata, ualet locatio. Si modò Titius arbitrator iustam mercedem æstimauerit.

§. *Locatio & conductio.*

Sicut enim emptio & uenditio consensu contrahuntur, ita quoque locatio, & sicut in emptione substantialia contractus sunt precium & merx, ita quoq; in locatione substantialia contractus sunt, merces, & res quæ locatur.

Præterea sicut in emptione precium arbitrio tertij committi potest, ita quoq; in locatione merces. Postremo sicut in emptione precium debet esse in numerata pecunia, alioqui esset permutatio, ita quoq; in locatione merces, alioqui esset contractus innominatus, facio ut facias.

Sed eo nomine.) Quia sicut in emptione precium debet esse certum, uel ex alterius definitione certificandum. Ita quoq; merces in locatione debet esse certa, uel certificanda.

Ac si naturalis esset contractus.) Omnes alij contractus ex Iuris dispositione habent quædam substantialia, quę omissa uiciant contractus. Emphiteosis autem constat ex sola priuata conuentione contrahentium.

§. *Item quæritur.*) Si materia est artificis, tunc sine controuersia contrahitur emptio. Si uerò materia est conductoris, locatio est. Quia tum conducit tantùm operam artificis.

VERS. *Conductor autem.*) In locatione primùm seruantur illa, de quibus expresse actum est. Deinde autem, quia locatio est contractus bonæ fidei, multa ueniunt præstanda ex æquo & bono, de quibus etiam expresse conuentum non est, Qualia sunt, quòd locator potest petere interesse, si merces non soluatur. Item tenetur locator reficere fenestras, ostia, tecta, & parietes domus, si sine culpa conductoris perierint.

DE SO.

DE SOCIETATE. Tit. XXVI.

TERTIVS contractus qui consensu contrahitur, est societas. Dicitur autem societas duorum pluriúmue conuentio, honestè contracta, ad uberiorem quæstum, & commodiorem usum. Dico plurium, quia contra naturam istius contractus est, quòd unus tantùm contrahat. Dico honestè contracta, quia malorum nulla est societas. Itaque si duo conuenerint de lucro communicando ex prohibita caussa, ut furto uel simili maleficio, societas non esset. l. Si à Reo ℌ fina. cum similibus. ff. de fideiussoribus. Dico ad uberiorem quæstum, ad differentiam eorum, qui simul habitant in eadem habitatione, qui licet largè loquẽdo pro socijs haberi possint, reipsa tamen socij non sunt. Ideoq; non competit directa actio pro socio, sed utilis tantùm, ut Spec. in tit. de lud ℌ generalia. Vers. Hoc etiam.

Contrahitur autem societas bifariam, Expressè & tacitè.

Contrahitur societas.

Expressè contrahitur, quando duo uel plures consultò & deliberatè, de rerum earum communicatione conueniunt. Et illa fit quatuor modis. Primo de omnibus bonis in qua ueniunt ipso lure omnes res corporales, quo ad dominium & possessionem. Deinde hæreditates, legata, donationes caussa mortis. Nomina (geldtschuld) tamen non ueniunt ipso lure, sed alter alteri cedit actiones. l. 1. 2. & 3. ff. eodem. Non tamen ueniunt in hac societate, quæ ex prohibitis caussis, furto uel alio maleficio accesserunt. Delictorum enim fœda & turpis communio est. l. Si fratres ℌ fina. cum ll. sequentibus. ff. eod. Secundo, simpliciter sine mentione omnium bonorum. Et tunc ueniunt solùm illa, quæ ex quæstu, id est, opera personali quæruntur. Vt si quod lucrum exemptione, uenditione, locatione, conductione &c. descendit, non autem hæreditates, legata, & donationes mortis caussa &c. Quia illa non ex quæstu, nec opera, sed ob meritum quoddam accedunt. l. Coiri cum sequentib. ff. pro socio. Tertio fit societas alicuius certæ negociationis, ut uini, frumenti, olei &c. Et tunc ueniunt solùm ex illa negociatione quæsita, & nihil præterea, ut hic in principio tituli nostri. Quarto contrahitur societas in una aliqua re, et tunc ultra rem illam societas non extenditur, ut in equo, uel alia re emenda. l. 5. ff pro socio.

Tacitè contrahitur societas, ut si duo fratres maiores 25. annis negociati fuerint, & posuerint quid in commune, uidetur tacitè societas contracta in his scilicet negocijs, in quibus est communio. Secus tamen in hæreditate paterna communi, quia societas non est, nec competit actio pro socio, sed communi diuidundo, uel familiæ her-

ciscundæ. Vt Bart. in l. Cum duob ℌ Papinianus. ff. pro socio.

Potest autem societas contrahi, uel ad certum tempus, uel usq; ad mortem alicuius ex socijs. Item purè, uel sub conditione. l. 1. ff. eod. In æternum autem societas nullo modo contrahitur. l. Nulla. ff. eod. Est autem de natura istius contractus, quòd seruetur id, de quo expressè partes conuenerunt. Si autem nihil conuentum est, seruatur æqualitas damni & lucri secundùm proportionem Geometricam, hoc est, si Titius & Seius contraxissent societatem, & Titius posuisset ducentos aureos, Seius uerò 100. tunc spectarent ad Titium duę partes lucri, uel damni, ad Seium uerò una.

CAVSA efficiens societatis est, consensus contrahentiũ. Quàm primum enim placuit de ineunda societate, perfecta est societas, licet in commune nihil sit collatum. l. Qui admittitur. ff. eodem.

EFFECTVS est parere obligationem, ex qua nascitur actio post societatem finitam, quæ uocatur actio pro socio. In societate tamen uectigalium, in qua propter uarios alios contractus neutri prodest à societate recedere, datur actio pro socio, etiam societate durante. l. Actione ℌ Nonnunquam. ff. eodem.

Agitur autem hac actione ad collationem rei, lucri, damni, faciendam iuxta distinctionem suprà traditam, ut si sit in omnibus bonis, agitur ad collationem omnium bonorum, & sic deinceps. Et datur hæc actio socio & hæredibus eius contra socium, & eius hæredes, estq; directa, id est, communis, einer hat den andern vorzunemen/ ab utraq; parte ℌ Ex quibusdam. infrà de pœna teme. litigant. In hoc autem contractu præstatur tantùm dolus, lata et leuis culpa, hoc est, quòd in re communi socius tenetur tantam diligentiam adhibere, quantam adhibet in rebus propriis. Leuissima tamen culpa non præstatur. Imputet enim sibi qui negligentem socium elegerit, l. cum duobus ℌ Venit. ff. eod ℌ fina. hic titulo nostro. Soluitur autẽ societas. Primo, morte naturali unius ex socijs, adeo, quòd si plures sint in societate & unus moriatur, tota societas soluatur, ni si nouo consensu reintegrauerint, uel conuentum esset inter eos, societatem etiam post mortem alicuius ex socijs durare. l. Actione ℌ Morte. ff. eod ℌ soluitur, hic tit. nostro. Secundo, morte ciuili, ut maxima capitis diminutione, ueluti si quis ex socijs esset deportatus, uel in seruitutem redactus. l. Verum ℌ societas. ff. eod. Tertio, publicatione omnium bonorum. d. l. Actione ℌ publicatione. ff. eodem. Quarto, morte naturali rerum quæ sunt in societate. Quinto, morte ciuili rerum in societatem collatarum, ueluti, si conditionem mutauerint, & ex prophanis sacræ, uel religiosæ factæ fuerint. d. l. Verum ℌ fina. ff. eod. Sexto, renunciatione tempestiua. d. l. uerum ℌ

fina. ff.

fina.ff.eodem. Septimo contrario consensu ℌ Manet, hic titulo nostro. Octauo, cessione bonorum ℌ Item si quis, hic titulo nostro. Nono, finito negocio.

ℌ *De illa sanè.*

Ita intellige hunc ℌ Titius & Seius conuenerunt ut duæ partes lucri pertineant ad Titium, & damni tantùm tertia pars, & econtrà ad Seium duæ partes damni, lucri uerò tertia, ualet conuentio, & tunc computatione facta si omnibus expensis deductis supererit, Titio cederent duæ partes lucri, & Seio tertia. Si autem nihil lucrati sunt, sed sunt in damno, tunc una pars damni spectat ad Titium, & duæ partes ad Seium. Ratio hic est in textu. Quia sæpe tam in preciosa alicuius est opera, ut ex industria sua omne lucrum societati accedat.

DE MANDATO. Tit. XXVII.

QVARTVS contractus, qui consensu contrahitur, est mandatum. Dicitur autem Mandatum contractus, quo quis honestum officium & lege permissum gratuitò, tacitè uel expressè expediendum suscepit. Et dicitur mandatum, quasi manu datum. Contrahitur enim per hæc uerba plerunq;: Rogo, uolo, peto, committo &c. l. 1. ff. Mandati. Dico in definitione officium, quia hic contractus propriè est beneuolentia, quam reddit amicus amico, & ab amicitia primò sumpsit originem. Honestum dico, Quia in rebus turpibus & inhonestis, non est obligatorium mandatum, ut si quis mandaret committere furtum, uel adulterium ℌ Illud quoq; hic tit. nostro. Dico lege permissum, quia utcunque mandatum sit honestũ, tamen si est cõtra leges, quoq; non est obligatorium, ueluti si quis mandaret filiofamiliàs dari pecuniã mutuò, non ualeret mandatum, esset enim contra Senatusconsultum Macedonianum. l. 1. cum similibus. C. ad Senatusconsultum Macedonianum. Dico gratuitò, quia si merces interuenit, mandatum non est, sed locatio operarum ℌ fina. hic titu. nostro. Remunerandi tamen causa potest mandator mandatori aliquid dare, & manet nihilominus mandatum. l. Si remunerandi. ff. Mandati. Tacitè dico, quia quando me præsente patior quem gerere negocia mea, mandare uideor. d. l. Si remunerandi ℌ Si passus. ff. Mandati. Dico expediendum suscepit, Quia si quis administrat negocium in absentia alicuius sua sponte sine mandato suscepto, mandatum non est, sed quasi contractus. Ideoq; non oritur actia mandati, sed actio negociorum gestorum ℌ Igitur, infrà, tit. proximo.

Contrahitur autem mandatum sex modis. Primo, mea tantùm

gratia, ueluti si mandem ut negotia mea geras, uel pro me fideiubeas. Secundo, alieni tantùm, gratia, ueluti si mando tibi, ut Titij negocia geras. Tertio, gratia mea & aliena, puta, ut mea & Titij negocia geras. Quarto, gratia tua & mea, ueluti si mandem, ut credas procuratori meo pecuniam sub usuris. Quinto, tua & aliena gratia, uelut si mando, ut Titio sub usuris pecuniam credas. Si autem mandarem, ut ei crederes pecuniam sine usuris, esset mandatum tantùm gratia aliena. Sexto, gratia mea, tua, & aliena, ueluti ut pecuniam mihi & Titio sub usuris credas. Si autem tua tantùm gratia fit mandatum, ut hoc modo: Titi rogo te, ut des pecuniam sub usuris, mandatum non est, sed consilium, nec oritur Actio mandati.

Potest autem mandatum contrahi inter præsentes, & absentes, per nuncium uel epistolam. Item purè, in diem, à die uel sub conditione.

CAVSA efficiens istius contractus est consensus.

EFFECTVS est, si mandatum à mãdatario est susceptum, quod parit obligationem. Si autem ab eo susceptum non est, nihil parit. Est enim ab initio liberum mandatum suscipere, uel non suscipere? Susceptum tamen obligat suscipientem, iuxta regulam: Contractus nominati ab initio sunt uoluntatis, ex post facto autem necessitatis. sicut. C. de actio. & obligatio. Obligatio autem illa parit duas Actiones, Actionem mandati directam, & Actionem mandati contrariam. Actio mandati directa datur mandãti, qua petit rem ex mandato suo emptam, unà cum fructibus, Vel si mandatum expeditum non est, agit ad interesse. Veluti si Titio mandassem, ut Lypsiæ in nundinis mea negotia gereret, quia acceptasset mandatum, nec tamen gessisset, competeret mihi Actio mandati directa contra eum, in quantum mea interest, negocia gesta non esse. Si autem nihil interest, nulla datur Actio, etiamsi mandatum susceptum expeditum non est. l. Si procuratorem ℔ Mandati actio. ff. mandati. Actio mandati contraria datur mandatario, eiusq; hæredibus, contra mandantem, eiusque hæredes postquam mandatum impleuit, qua petit, quòd mandantis nomine expendit, in qua ueniunt quoq; Vsuræ. Veluti si mandatarius empturus nomine mandantis, acciperet ad hoc pecuniam mutuò sub usuris, agit quoq; hac Actione ad usuras contra mandantem. Item datur hæc Actio procuratoribus & fideiussoribus ℔ Si quid autem. suprà. de fideiussoribus. Item datur ei, qui pro alio promittit animo nouandi.

QVID PRAESTETVR IN MANDATO.

Quando autem quæritur, quid præstetur in Mandato. Distingue. Aut est tale mandatum, in quo requiritur exactissima diligẽtia, ut in

caussis

cauſſis forenſibus, quæ mandantur procuratori, & tenetur procurator præſtare leuiſſimam culpam. l. à procuratore. C. Mandati. Aut eſt tale mandatum, in quo requiritur exacta diligentia, ut ſoluere pecuniam, ædificare domum &c. Et tenetur mandatarius præſtare leuem culpam. l. In re mandata. C. Mandati. Idem dic de illis quæ requirunt modicam diligentiam, ut portare literas, uel ſimile quiddã, niſi mandatarius in ſe receperit cuſtodiam uel mercedem, tunc enim teneretur etiam de periculo rei. quod nota contra uectores & nuncios. l. Eum qui ℣ ſi epiſtolam. ff. de furtis. De caſu autem fortuito non tenetur.

Finitur autem mandatum. Primo, ſi re integra mandatarius reuocauit. Dicitur autem re integra ſi eo tempore renunciet is, quo mandati integrum ius explicandi eandem rem per ſe uel per alium reſeruatum ſit. Si tamen mandatarius poſt negocium ſuſceptum aduerſam ualetudinem, capitales inimicitias, aut ſimiles cauſſas prætendere poſſit, tunc quoq; renunciatio habet locum. l. Si mandauero ℣ ſi. cum iij. ll. ſequentib. ff. Mandati. Secundo, morte mandatarij re integra. Tertio, morte mandantis re integra. Si tamen poſt mortem mandantis, mandatarius mandatum fuerit executus, & ignorauerit mandantem mortuum, ſubueniretur ei ex æquitate ℣ Recte. hic titulo noſtro.

EXPOSITIO TEXTVS.

Aut ſi uolente.) Id eſt, Si Titius fideiuſſiſſet pro Sempronio, creditor autem, qui eum fideiuſſorem accepiſſet, egit cum eo ex fideiuſſoria cauſſa. Titius autem mandat, ut cum Sempronio reo principali agat ſuo periculo, mandatum dicitur contractum gratia tua, & mandantis.

Stipuleris.) Exemplum. Gaius dedit Seio centum aureos, & uult alium delegare qui pro eo promittat, ita ut fiat nouatio. Seius autem creditor recuſat, ideoq; Gaius principalis debitor mandat Seio creditori ſuſcipere promiſſionem à delegato ſuo periculo, hoc mandatum utiq; fit mandantis & mandatarij gratia.

℣ *Tua tantùm gratia.*) Mandatum inutile eſt duplex, Conſilium, & turpe mandatum. Mandatum tua tantùm gratia, eſt conſilium. Ideoque non obligatorium, quum ex conſilio nemo teneatur. In hoc tamen diſtingue. Aut loquimur in contractibus. Et tunc ſi conſilium ſit bona fide, & non tenetur conſulens, modò mandatarius alioqui fuiſſet facturus, etiamſi non fuiſſet conſultum. Si autem non fuiſſet alioqui facturus, & tenetur conſulens. l. Si remunerandi ℣ Planè. ff. Mandati. Aut eſt conſilium fraudulentum, utputa, quia conſulens ſciebat quem breui ceſſurum bonis, & manda-

uit,ut quis illi daret pecuniam mutuò, certò consulens hoc casu tenetur Actione de dolo.l. Quòd si cum scires.ff. de dolo. Aut loquimur in delictis. Et tunc aut delictum est sequutum,& tenetur consulens illi,in cuius perniciem consuluit. Eius enim ope factum esse intelligitur.l. Qui seruo.ff.de furtis. Aut delictum non est secutum,& tunc aut loquimur de grauioribus delictis, qualia sunt:Magna furta,item cædes,& similia,& punitur consulens extraordinarie, id est, non est certa pœna in Iure expressa,quæ debet imponi illi, qui consuluit ut quis delinqueret,sed punitur arbitrio Iudicis. Et est ratio. Quia in leuioribus spectatur exitus,non uoluntas. Secus autem in grauioribus.l.In eum.ff.de extraor.crimine. Aut loquimur de leuibus, ut de iniuria uerbali,&c. & non tenetur consulens.l. Item apud Labeonem ℣ si curauerit.ff.de Iniurijs.

Non tamen ullam.) Consulens tamen tenetur illi, in cuius perniciem consuluit.d.l.qui seruo.ff.de furtis.

℣ *Is qui exequitur mandatum.*

Regula est,fines mandati diligenter custodire debere, nec ab eis recedi.In hac distingue. Aut mandatum est generale,nec habet determinatam & certam formam, ut: mando alicui, ut emat mihi librum,nec tamen exprimo pretium, & ualet emptio, pro quocunq; pretio res empta sit.l. Præterea.ff. Mandati. Aut mandatum habet specificam & determinatam formam,puta quia mando tibi,ut domum meam uendas pro centum aureis,& tũc si mandatarius maioris uendiderit,ualet uenditio,quia maiori summæ inest minor. Si uerò minoris,non ualet,& possum domum meam,non obstante uenditione,uendicare,nisi emptor sit paratus reliquum quod deest summæ,addere.l. diligenter.ff.eodem. Sic quoque,si mando ut emas mihi rem pro centum aureis,maioris emere non licet,Minoris uerò sic, Quia maiori summæ inest minor.

Integra res sit.) Res dicitur integra multis modis, In procuratore ad litem dicitur integra ante litem contestatam, ut colligitur ex l. Nulla.C. de procurat. In procuratore autem ad negocia integra res est,si nondum fecit præparamenta necessaria. Exemplum. Si tibi mandassem,ut ædifices mihi domum,quamdiu lapides & ligna parata non sunt,res integra est, & potest mandatum reuocari à parte mandantis &c.

℣ *Mandatum non suscipere.*

Regulariter omnes contractus nominati ab initio sunt uoluntatis,ex post facto autem necessitatis. l. sicut. C. de acti. & obliga. In mandato tamen est speciale,quia mandatarius etiam mandato suscepto re integra pœnitere potest,& renunciare. Ratio istius specialitatis hæc

tis hæc est, quòd ex mandato tum demum datur Actio directa, post quam cœpit interesse mandãtis. Sed integra mandantis nihil interest. Ergo nulla competit Actio. Et per consequens habet locum reuocatio, quæ ratio cessat in alijs contractibus.

Nulla mercede constituta.) Si enim incerta fuerit constituta merces, fit contractus innominatus, do ut facias, & competit actio præscriptis uerbis.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE ex quasi contractu nascuntur. Titulus XXVIII.

DIXIMVS suprà causſam Actionis personalis esse obligationem. Obligationis autem causſas, contractus, quasi contractus, delicta, quasi delicta. De contractibus huc usque dictum est, Nunc de quasi contractibus dicemus. Dicitur autem Quasi contractus, quando quis obligatur ignorans. Dico Ignorans, ad differentiam uerorum contractuum, in quibus consensus est de substantia. Sed in quasi contractibus licet utrinque non sit consensus, leges tamen interim consentiunt nomine ignorantis, præsumentes neminem tam stultum, quin uelit conditionem suam etiam absens meliorem fieri. Igitur hic tit. nostro.

Oriuntur autem ex obligatione quasi contractuum sex actiones.

Actio
- Negociorum gestorum.
- Tutelæ.
- Communi diuidundo.
- Familiæ herciscundæ.
- Ex testamento.
- Condictio indebiti.

DE ACTIONE NEGOCIORVM gestorum.

Actio negociorum gestorum oritur, quando quis sua sponte aliena negocia necessaria in alicuius absentia utiliter gerit. Dico sua sponte, Si enim alterius gerit negocia rogatus, non datur Actio negociorum gestorum, sed actio mandati. Secundo, ad differentiam tutelæ, in qua tutores quoque gerunt aliena negocia, non tamen sua sponte, sed ex necessitate. Ideoq; specialis Actio ad hoc est prodita, scilicet Actio tutelæ. Dico Aliena, ad differentiam propriorum negociorum, ex quorum gestione nulla datur actio. Dico Necessaria, Quia si quis tantum utiliter gerit sine necessitate, hæc actio non datur, Sed permittitur expensarũ ablatio, si sine læsione prioris

status auferri

ſtatus auferri poſſunt. l. Sed an ultrò ℣ Is autem. & l. Ex duob. ff. de neg. geſt. Dico In alicuius abſentia, Nam ſi gero alterius negocia, in eius præſentia, uideor ab eo habere mandatum. Ideoq; hæc Actio non cõpetit, ſed Actio mandati. l. Remunerandi ℣ Si paſſus. ff. Mandati. Dico Vtiliter gerit, utcunq; enim effectus non ſequatur, tamen ſi quis utiliter gerit, datur hæc Actio. Exemplum. Si medicus curaret abſentis cuiuſdam filium, nec poſſet reſtituere priſtinæ ſanitati, ita quòd filius moreretur, teneretur nihilominus pater medico, Actione negociorum geſtorum. Et habet hæc Actio quoque locum, ſi tantùm unum negocium geſtum ſit, ſecundum gloſſ. hic in uerbo, Negociorum. Eſt autem Actio negociorum geſtorum duplex, Directa & Contraria.

Directa datur ei, cuius negocium geſtum eſt, eiusq; hæredi contra geſtorem, ut reddat rationem adminiſtrationis, et reficiat ſi quid male adminiſtrauit.

Cõtraria datur ipſi geſtori, eiusq; hæredi, qua repetit ſi quid impendit de ſuo.

Ceſſat tamen hæc Actio contraria in multis caſibus. Primo, ratione affectionis, ut ſi uitricus ex paterna affectione præſtitiſſet priuigno alimẽta, uel maritus uxorem ægram ex maritali affectione curaſſet &c. l. ſi paterno. C. de nego. geſt. Secundo, ſi quis prohibuiſſet quem eius negocia gerere. l. fina. ff. de nego. geſt. Vide Ioann. de Plat. hic.

Quando autem quæritur, ad quid teneatur negociorum geſtor. diſtingue. Aut loquimur de geſtis. Et tunc ſi nullus adfuit qui potuit commodius gerere, regulariter tenetur de dolo, lata & leui culpa. l. Tutori. C. de nego. geſt. Si autem adfuit diligentior qui potuiſſet commodius gerere, tenetur geſtor de leuiſſima culpa ℣ Sicut. hic tu. noſtro. Interdum tamen tantùm tenetur de dolo, ut ſi aliquis uideret mea bona diſtrahi, coactus affectione, meis negocijs gerendis ſe obtulit. l. iij ℣ Interdum. ff. de negocijs geſt. Aut loquimur de neglectis negocijs: Et tunc, aut acceſſit, ut geſturus omnia & indiſtinctè tenetur de neglectis. Aut acceſſit, ut geſturus aliqua, & tunc aut diligentior aderat qui uolebat omnia gerere, & quoq; tenetur negligens de omnibus. Aut nemo aderat, & tenetur tantùm de ſuſceptis, non autem neglectis. Vide Angel. hic.

DE ACTIONE TVTELAE.

Secunda eſt actio tutelæ, quæ ideo dicitur ex quaſi contractu orta, quia inter tutorem & pupillum oritur obligatio, pupillo etiam ignorante & non conſentiente, imò inuito. Quia autem nihil interſe contraxerunt, nec ex delicto, aut quaſi delicto obligati ſunt, dicitur hæc

hæc actio ex quasi contractu procedere, & oritur hæc actio, tutela finita. Est autem duplex, Directa, & Contraria.

Directa datur pupillo contra tutorem finita tutela, ut reddat rationem suæ administrationis.

Contraria uerò datur tutori contra pupillum, qua repetit si quid in rem pupilli impendit, uel pro eo fuerit obligatus. Idem dic de Actione tutelæ, quæ datur contra eum, qui gessit tutelam nomine alterius tutoris &c. Quid aũt & quottuplex sit tutela, suprà dictum est. Præstat autem tutor regulariter dolum, latam culpam, & leuem culpam. l. Quicquid. C. Arbitrium tutelæ.

DE ACTIONE COMMVNI diuidundo.

Tertia est actio communi diuidundo, quę competit pro rebus singularibus diuidendis, uel pro his quæ in re communi expensa sunt, uel si quis solus ex re communi fructus perceperit. Veluti si duobus fundus esset legatus, & unus solus ex eo fructus percepisset, certè obligatus esset alteri. Quia auten neq; contraxit, neq; deliquit, neq; quasi deliquit, ex quasi contractu obligatio orta est. Est autem duplex hæc actio, Directa & utilis.

Directa datur ijs qui habent rerum dominium in re communi.

Vtilis uerò illis, qui habent quasi dominium, ueluti his qui emerunt rem communem bona fide à non domino. De hac actione infrà dicemus, de actionibus mixtis.

DE ACTIONE FAMILIAE Herciscundæ.

Quarta est actio familiæ herciscundæ, quæ competit pro uniuersitate, ueluti pro hæreditate diuidenda. Quia uerò hæredes inter se nihil contraxerunt, ex quasi contractu uidentur obligati, ut diuidãt. Differt autem hæc actio à superiori, quòd illa datur pro rebus singularibus diuidendis, hęc autem pro uniuersitate. Et est quoq; duplex, Directa, & Vtilis.

Directa datur hæredibus, siue ex testamento, siue ab intestato sint hæredes. Vtilis uerò est, quæ datur bonorum possessoribus, quia de iure ciuili hæredes non sunt. Et de hac infrà dicemus.

DE ACTIONE EX TESTAMENTO.

Quinta est actio ex testamento, quæ competit legatarijs, eorumq; hæredibus pro legatis, contra hęredes grauatos. Licet enim legatarij cum hæredibus nihil contraxerint, tamen hæredes adeundo hæreditatem, cum omnibus legatarijs & creditoribus, quasi contrahere uidentur.

DE CON.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Sexta est condictio indebiti, quæ ideo dicitur oriri ex quasi contractu, quia quando quis soluit quod non debet, putans tamen se debere, potius distrahere quàm contrahere uidetur. Ideoq; ex quasi cõtractu obligat accipientem, quod postea reddere tenetur. Quid autem sit indebitum, & quando habeat locum condictio indebiti, suprà dictum est de indebito.

§. *Exquibusdam.*

Sunt quædam actiones quæ dantur in confitentem, in simplum. In negãtem autem in duplum, quia inficiando lis crescit, quales sunt, Actio damni, Iniuriæ, ex l. Aquilia, Actio depositi ex quatuor causis, incendio, naufragio, ruina &c. & Actio ex testamento, quæ competit pro legatis ad pias causas §. Furti, infrà, de actio. In illis Actionibus dicit textus hic. Si quid indebitè soluatur, non potest repeti per condictionem indebiti. Exempli causa. Si quis ageret contra me, quòd penes me deposuerit centũ aureos in incendio, licet depositum non sit penes me, sed penes alium. Ego autem uereor, si negem depositum, & ipse me uicerit, quòd condemnatio fiat contra me in duplũ propter infitiationem. Ideoq; ante condemnationem soluo depositum. Iam quæritur, si postea constiterit Actorem nihil penes me, sed penes alium deposuisse, utrum ego illud simplum, quod indebitè solui, per condictionem indebiti repetere possim, & decidit quòd non. Videor enim tacitè transegisse cum deponente, & potuit fieri si litigassem, quòd fuissem damnatus in duplo. Quare debeo contentus esse, quòd solutio simpli me liberauit.

VERS. *Ex l. Aquilia.*) Vt si quis alterius seruum me præsente interfecisset, et ego accuser licet non fecerim, tamen quia uereor, quòd condemnatio fiat in duplum, si negarem, do illi simplum, postea utcunq; constiterit me non fecisse, tamen illud simplum indebitè solutum repeti non potest. Quia ex quibus causis lis inficiando crescit, ex ijsdem indebitè solutum non repetitur.

VERS. *Quæ certa constituta.*) Erant enim olim quatuor genera legatorum per uendicationem, per damnationem, per sinendi modum, & per præceptionem. Sed illa hodie sunt sublata. Vide quæ dixi suprà in §. Sed olim, de legatis.

PER QVAS PERSONAS NOBIS obligatio acquiritur, Tit. XXIX.

HIC Titulus differt à superiori, per quas personas res nobis acquiruntur, quòd ille loquitur de acquirendo rerum dominio, hic autem de acquirenda obligatione.

Peculium

Peculium filiorumfamiliàs est quadruplex, scilicet profectitium, Aduentitium, Castrense, & quasi castrense. In profectitio habet pater proprietatem & usumfructum. In aduentitio habet filius dominium & pater usumfructum. In castrensi uel quasi castrensi pater nihil habet. Ideoq; si filius ex peculio castrensi uel quasi castrensi contraxerit obligationem, sibi acquirit. Si autem ex peculio aduentitio contraxerit, proprietas obligationis pertinet ad filium, exercitium uerò actionis ad patrem. In peculio profectitio omnis obligatio indistinctè quæritur patri.

QVIBVS MODIS TOLLITVR obligatio. Tit. XXX.

QVibus modis obligationes ex contractibus & quasi contractibus constituantur, ex superioribus colligi potest. Nunc autem dicendum erit, qua ratione obligationes ex illis duabus causis contractæ, tolli possint. Obligationes enim ex delicto uel quasi delicto ortæ, non tolluntur simili modo, ut infrà dicemus. Tolluntur autem illæ obligationes duobus modis, Aut ope exceptionis, aut ipso Iure.

Ope exceptionis dicuntur tolli, quando naturalis obligatio tantùm sublata est, ciuili remanente, ex qua adhuc competit Actio, quę tamen per exceptionem eliditur. Fit autem hoc multis modis, uidelicet per omnes exceptiones peremptorias Iuris, ut primo ratione pacti, ut si creditor facit debitori suo pactum de non petendo, liberat eum à naturali obligatione. Quia autem ciuilis obligatio per hoc nudum pactum tolli non potuit, competit creditori adhuc Actio cõtrà debitorem, quam debitor per exceptionem pacti de non petendo, elidit. Et sic obligatio ope exceptionis tollitur.

Secundo, ratione doli uel metus, ut si quis dolo uel metu inductus est ad promittendum per stipulationem propter dolum uel metum, naturaliter non obligatur, quia defuit consensus. Propter promissionem tamen adhuc durat ciuilis obligatio, quæ tribuit stipulatori Actionem. Sed illa eliditur ope exceptionis, doli uel metus &c. Idem dic de exceptionibus non numeratæ pecuniæ, Iurisiurandi, & Iuramento uoluntario, & omnibus alijs exceptionibus peremptorijs Iuris, quę elidunt ciuilem obligationem non ipso iure, sed ope exceptionis.

Tertio rei iudicatæ ratione, ut si quis me conueniret in Iudicio pro centum, & Iudex ferret pro me sententiam absolutoriam, quæ transiret in rem iudicatam, per illam essem liberatus à naturali obligatione. Ciuilis tamen remaneret, à qua liberarer opponendo exceptionem rei iudicatę, l. 3. ff. de Exceptio.

Quarto,

Quarto, ratione temporis, ut si emissem bona fide à creditore hypothecam aliquam, posset debitor, cuius est hypotheca, à me uendicare. Tamen si possideo eam triginta annis, liberor, ita quòd si me cõ ueniret, exceptione præscriptionis me defendere possem.

Quinto, per Chyrographi exceptionem. Nam creditor restituendo debitori Chyrographum aut instrumentum, uidetur ei tacitè facere pactionem de non petendo. l. Labeo ait. ff. de pactis.

Ipso Iure dicitur tolli obligatio, quando omnino extinguitur, nec aliquæ reliquiæ neque naturalis, neque ciuilis obligationis, durant. Et fit multis modis. Primo, solutione. Secundo, acceptilatione. Tertio, nouatione & delegatione. Quarto, contrario consensu. Quinto, compensatione. Sexto, confusione. Septimo, oblatione, depositione, & consignatione pecuniæ debitæ. Octauo, interitu speciei debitæ sine culpa debitoris. Huc refer omnes exceptiones peremptorias facti siue intentionis, siue litis finitæ. Primùm dicemus de solutione.

DE SOLVTIONE.

Est autem solutio actualis satisfactio per ipsum debitorem, si est habilis persona, uel per alium eius nomine, creditori idoneo facta. Dico, si est habilis persona, Quia prodigus, furiosus, pupillus, & c. licet debeant, non tamen sine tutorum uel curatorum autoritate solue re debent. Dico, Vel per alium eius nomine, Quia tutores & curatores, nomine pupillorum & minorum soluunt. Item procuratores & quilibet administratores. Item quilibet pro alio soluere potest. Dico creditori idoneo, Quia pupillo & similibus non potest fieri solutio, sed tutoribus & curatoribus. De quo uide ✠ At ex contrario, cum Paragraphis sequen. iuncta gloss. in uerbo, soluerit, suprà, quibus alie. licet, uel non. Dico Actualis, propter res incorporales, quæ sicut tradi non possunt, ita nec solui. Dico Satisfactio, quia omnis satisfactio siue fiat pignoribus, siue fideiussoribus, uolente creditore pro solutione habetur. l. Satisfactio, cum glo. ff. de solutio. Et sic solutione est sublata omnis obligatio, adeo quòd non opus sit soluenti se defendere exceptione. Si tamen exceptionem solutionis obiecerit, non dicitur exceptio Iuris, sed facti, siue intentionis, siue litis finitę, ut infrà de exceptionibus dicemus.

DE ACCEPTILATIONE.

Acceptilatio est quidam distractus obligationis, in quo ad similitudinem stipulationis interrogatio debitoris præcedere, & responsio creditoris sequi debet, ad hoc ut debitor à naturali & ciuili obligatione liberetur. Et habet nomen ab acceptum ferre, quasi credi-

tor

tor dicat, habeo pro recepto, quod mihi debebas, etiamsi nulla solutio intercesserit. Dico in definitione distractus, ad differentiam stipulationis, quæ quoq; fit per interrogationem & responsionem, sed ea tendit ad obligandum, hæc uerò ad liberandum. Dico Ad similitudinem stipulationis, ad differentiam nudi pacti de non petendo, per quod tollitur tantùm naturalis obligatio, ciuili remanente integra, à qua tamen ope exceptionis reus quoque liberatur. Dico Interrogatio debitoris, & responsio creditoris, quia in hoc distractu debitor interrogat creditorem: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? Creditor respondet: Habeo acceptum, id est, habeo pro recepto, licet nihil solutum sit. Dico debitorem ab utraque obligatione liberari, quia acceptilatio est propriè imaginaria solutio. Sicuti ergo per ueram & actualem solutionem omnis tollitur obligatio, ita quoque per illam imaginariam solutionem tollitur obligatio uerbis contracta.

Fit autem acceptilatio duobus modis. Per simplicem acceptilationem, & per Aquilianam stipulationem.

Simplex acceptilatio locum habet in sublatione obligationis, quæ ex stipulatione orta est. Ea enim quia solemnibus uerbis est contracta, contrarijs solemnibus uerbis tolli potest. Quia nihil tam naturale, quàm unumquodq; eodem genere dissolui, quo colligatum est. l. Nihil tam naturale. ff. de reg. Iur.

Acceptilatio autem quæ per Aquilianam stipulationem fit, habet locum in alijs obligationibus, quæ ex contractibus Iuris gentium sumpserunt originem. Illæ autem quia aut re, aut consensu contrahuntur, nudis uerbis tolli non possunt. Quodlibet enim eodem genere dissoluitur, quo est colligatum. Transfundantur autem illæ obligationes, primùm in Aquiliana stipulatione, & postea fiat acceptilatio. Aquiliana stipulatio fit hoc modo: Si Titius mihi deberet centum ex caussa mutui, & esset quoque obligatus ex caussa emptionis, illæ obligationes tolli nõ possunt per acceptilationem, quia re & consensu sunt contractæ. Si tamen ego ita stipulor à Titio debitore: Titi, promittis mihi ex caussa stipulationis omne id, ad quod ex quibuscunque alijs caussis mihi obligatus es? Si Titius promittit, iam omnes illæ obligationes siue re, siue consensu contractæ fuerint, transfusæ sunt in stipulationem, adeo quòd iam non habeantur pro obligationibus, re & consensu contractis, sed uerbis. Iam itaque post illam obligationem transfusam Titius debitor interrogat creditorem: Habesne acceptum, quod hodierno die per Aquilianam stipulationem tibi promisi? Si creditor respondet, Habeo, acceptumque tuli, &c. Titius debitor omnino est liberatus.

Primùm enim omnes obligationes ſunt transfuſæ in Aquilianam ſtipulationem. Obligatio autem ex illa ſtipulatione contrarijs uerbis per acceptilationem ſcilicet ſublata eſt.

Tertius modus quo obligatio ipſo Iure tollitur, eſt nouatio. Dicitur autem Nouatio prioris obligationis in poſteriorem transfuſio. Et habet nomen à nouando. Eſt autem duplex: Propria & Impropria.

Propria Nouatio eſt, quæ obligationem primam ſimpliciter tollit, & transfundit in ſecundam. Et ea quoq; eſt duplex: Vera nouatio, & quaſi nouatio.

Vera Nouatio eſt, quando quis eandem rem, quę ſibi debebatur, ab eodem debitore aliquid addendo uel minuendo æquè principaliter ſtipulatur, ut hoc modo: Titi promittis mihi uſumfructum fundi tui: ipſe promittit, poſtea ſtipulor: Titi promittis mihi totum fundum tuum. promittit. Iam quæritur, utrum prima ſtipulatio quæ cõtinet minus, ſit transfuſa in poſteriorem. Circa quod dic, illam ſtipulationem fieri bifariam. Aut enim expreſſè agitur, quòd ſecunda ſtipulatio fiat animo nouandi, & tunc transfunditur prima in ſecundam. Si uerò non agitur expreſſè de nouando, non fit nouatio, ſed agitur ex utraq; ſtipulatione, & hoc uerum, quando quis ſtipulatur ab eodem debitore. Si autem noua perſona in ſecunda ſtipulatione acceſſerit, ueluti ſi debitor delegaret alium, qui per ſtipulationem promitteret ſtipulatori quod ipſe debebat, fieret nouatio per delegationem, quia acceſſit noua perſona. l. fi. C. de Nouatio.

Quaſi nouatio eſt, quæ fit per ſtipulationem pœnalem, hoc mòdo: Titi promittis mihi ædificare domum, & ſi non ædificaueris infra annum, promittis nomine pœnæ centum. Iam quæritur, utrum cum iſta pæna ędificare domum, adhuc ſit in obligatione, uel utrum per ſtipulationem pœnalem illa obligatio ſit nouata. Et diſtingue. Aut eſt expreſſè actum de utroq; ſoluendo, & utrumq; debetur. Aut eſt tantùm de pœna actum, & prior obligatio eſt nouata. Aut nihil eſt actum. Et tunc in dubio quoq; debetur ſolum pœna. Vide Doct. in l. Ita ſtipulatus. ff. de uerbo. oblig.

Impropria nouatio eſt, quando prima obligatione manente, adijcitur ſecunda obligatio, quod fit per litis conteſtationem & ſententiam.

Per litis conteſtationem enim in multis cauſſis hæredes incipiunt eſſe obligati, qui antè obligati non erant. Sic quoq; per ſententiam adijcitur noua obligatio priori, quia ultra primam actionem oritur quoq; actio ex ſententia, quæ uocatur in factum

Quarto tollitur obligatio ipſo Iure per contrarium conſenſum, quod

quod habet locum. Primo in obligationibus, quæ consensu contrahuntur, traditione rei, uel solutione pretij nondum secuta, & sic re integra &c. Secundo habet locum in quibusdam maleficijs, ut in iniuria, quæ dissimulatione tollitur, quo ad ius partis. Vide glos. hic in uerbo, quæ consensu.

Quinto tollitur per compensationem, de qua infrà in ℣ Compensationes, de actionibus.

Sexto tollitur confusione, quod fit si debitor fit hæres creditoris, uel creditor hæres debitoris. Tunc enim cõfunduntur eorum bona, & tolluntur obligationes quæ inter eos contractæ erant. l. debitori. C. de pact. cum similibus, in glos. ibi. allega.

Septimo tollitur oblatione, depositione, consignatione, ut hoc modo: Si debitor pecuniam debitam, quam creditor recusat accipere, consignat, & deponit in publico, ipso iure liberatus est ab obligatione sortis & usurarum. l. acceptam, cum glos. C. de usuris.

Octauo tollitur, si species debita sine culpa debitoris interierit. l. si ex legati. ff. de uerb. oblig.

Nono tollitur transfusione, ut cùm debitor deportatur, uel aliud delictum committit, propter quod omnia bona publicantur, tunc transfunduntur obligationes in fiscum, ita ut debitor ipso iure liberetur, & fiscus teneatur creditorib. ut successor. l. si debitori, in principio. ff. de solut. Vide glos. fina. hic tit. nostro. Et huc refer omnes exceptiones litis finitæ.

VERS. *Quicquid te mihi.*

Non opus est creditorem uti omnibus istis uerbis, quę sunt in textu, sed satis est interrogare de sua obligatione.

℣ *Quo genere.*

Acceptilatio enim à lure ciuili est introducta. Contractus autem ex consensu & re, sunt luris gentium, & Ius ciuile non potest tollere, quę sunt luris gentium ℣ fin. suprà de legit. agnato. tutel. Ergo &c.

FINIS LIBRI TERTII INSTITV-
tionum Imperialium.

ENARRATIONES IN INSTITVT.

CLARISS. VIRI D. MELCHIORIS KLING. I. V. DOCT. IN quartum Imperial. Institutio. Librum dictata.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX delicto nascuntur. Tit. I.

EX QVATVOR CAVSIS, QVIBVS OBligationes nascuntur, duæ sunt absolutę, Contractus scilicet, & quasi contractus. Restant posteriores duæ: delicta, & quasi delicta.

Sunt autem delicta duplicia, Priuata, & Publica. Priuata, persequimur ciuiliter & criminaliter. Ciuiliter, quando petimus ut pœna nobis adiudicetur. Criminaliter, quando agimus, ut reus luat pœnam in corpore, uel præstet quid fisco. Sunt autem quatuor species priuatorum delictorum. Furtum, Rapina, Damnum, Iniuria. De publicis infrà audiemus in tit. fina. De Priuatis autem dicemus ordine, et primùm de furto.

DE FVRTO.

Est autem furtum contrectatio fraudulosa rei alienæ mobilis, corporalis, uel etiam usus eius, possessionisue, quæ fit animo lucrifaciendi, inuito domino, quod lure naturali est prohibitum committere. Et habet nomen à furuo, id est, nigro, eo quòd clam & obscurè fit, et plerunq; nocte: uel à fraude, uel à ferendo, id est, auferendo, uel à greco uerbo, φέρειν, quod ferre, siue portare significat, unde etiã ipsi φῶρες, quasi ablatores deduxerunt. l. 1 ff. de furtis ff. Furtum, hic tit. nostro. Dico in definitione, contrectatio, quia sine actuali contrectatione, furtum non dicitur fieri, licet uoluntas, uel uerba, uel scriptura interueniant. Sola enim cogitatio uel scriptura, furem non faciunt. l. 1. ff. de furtis. Dico fraudulosa, quia si quis credat aliquem facilè permissurum contrectare res suas, contrectando non committit furtum. Item si quis putat sibi licere clanculum surripere res suas proprias, et surripit rem alienam, putans propriam, surripiendo non committit furtum ff. quia tamen, infrà de ui bo. rapto. Dico rei alienę, quia in re propria quis non potest committere furtum. Secus si habet cum alio rem cõmunem, ut l. si socius. ff. de fur. Dico mobilis, quia immobilia propter sui immensitatẽ, contrectari non possunt ff. quod autem, suprà de usucap. Si tamen quis cretam de fundo alieno abstulerit, furtũ committit, non quia fodit cretam, sed abstulit. l. si cretæ. ff. de furtis.

Dico

Dico corporalis, Quia res incorporales sicuti nec tradi, nec possideri possunt, ita nec contrectari. l. seruus ℌ Incorporales. ff. de acquirerum domi. Dico usus, possessionisue, Quia si creditor utitur pignore, & depositarius depósito, furtum committunt ℌ furtum autem, hic titulo nostro. Dico animo lucrifaciendi, propter eos, qui res alienas contrectant, non tamen animo furandi, Furtum enim non committunt ℌ Item si is, suprà de usucapio. & præscriptio.

Dico domino inuito, quia quando fit uolente domino, etiam si furripiens putat inuito domino fieri, furtum non est ℌ placuit, cum ℌ sequen hic titu. nostro. Dico quòd Iure naturali prohibitum est committere, Quia Ius naturale dicit: Quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Hinc est, quòd Scythæ, qui Iure scripto carent, nullum delictum grauius puniunt, quàm furtum, ut apud Iustinum.

De furti diuisione, hic nihil dicemus, licet olim in furtum manifestum, & non manifestum diuideretur. Tamen illa diuisio hodie non habet locum, sed eadem ratio est de furto quocunq; modo contracto. Oriuntur autem ex furto duæ actiones, Condictio furtiua, & actio furti.

Condictio furtiua datur domino, eiusq; hæredi, contra furem eiusq; hæredem, si aliquid de furto ad eos peruenit, uel lis cum fure cõtestata sit ad persecutionem rei ablatæ, siue eius æstimationem, si tamen is cui res surrepta est, dominus non sit, sed habuerit fortè Ius in re, puta Ius pignoris, datur ei condictio certi &c. *Habenti ius in re condictio certi datur.*

Venit autem in hac actione res ipsa, etiam impensis & diligentia furis melior facta: hoc uerum, si extat res: si autem non extat, uenit æstimatio rei, quanti plurimi fuerit à tempore furti. Etiam si res sine culpa furis perierit, semper enim fur moram facere uidetur. l. in re ℌ si ex causa. ff. de condict. furt. Et hæc actio est ciuilis.

DE ACTIONE FVRTI.

Actio autem furti est criminalis, & datur ad pœnam, Olim in qua druplum & duplum. Hodie autem quia illa distinctio sublata est, agitur hac actione, ut fur luat pœnam in corpore.

Datur autem hæc actio omnibus, quorum interest ex honesta, & probabili causa, utputa domino, quasi domino, &c. de quibus in textu. Mitigatur tamen pœna propter minorem ætatem, & competit contra furem, siue pubes siue impubes fuerit, dum tamẽ sit doli capax. l. Impuberem. ff. de furtis.

Deinde contra eum, qui furi præbuit opem, siue consilium, ad furripiendas res: sed hoc est uerum, si furtum esset secutum, alioqui non datur. l. si is. ff. de furtis.

Et hæc actio non datur contra hæredes furis, quia est pœnalis ℌ

Non autem. infrà de perpet. & tempor. actionibus.

Datur quoq; domino, cui res surrepta est, rei uendicatio, qua uendicat rem suam, à quocunq; fuerit possessa. Item actio ad exhibendum, qua agit contra possidentem, ut detur inspectio rei possessæ.

Pœna furti de iure consuetudinario.

Pœna autem furti de iure consuetudinario, est pœna laquei, quæ secundùm iura feudorum habet locum, si quis fuerit furatus, ualens quinque solidos. Si minus furatus fuerit, uirgis castigatur ✠ Si quis quinq; solidos, de pace tenen. & eius uiolato.

Impunita furta sunt, quę fiunt permittente iure, quale fuit furtum Iudæorum in Ægypto. Item si quis furaretur res Thurcarum, siue aliorum Barbarorum. l. Non solum. C. de commer. & merca. Item si quis surripuit res aleatoris. l. 1. ff. de aleato. Hęc et similia puniri non possunt. Qui enim facit aliquid lege permittente, non peccat. l. Graechus. C. de adulteriis.

OBLATVM FVRTVM.

Si fur rem furtiuam dedit alicui custodiendam, Is autem qui custodiam suscepit, timet ne apud eum inueniatur, Ideoq; offert tertio custodiendam, apud quem si concepta fuerit, habet contra afferentem actionem oblati furti. Hodie suscipiens rem furtiuam scienter, & celans, tenetur actione furti.

Rem apud se.) Hodie non potest quis cogi, ut permittat quem scrutari in domo sua, utrum ibi sint res furtiuæ, siue furto subtractæ. Expedit enim patrifamiliàs ne secreta patrimonij sui pandantur.

Hoc tamen fallit, quando esset suspicio contra aliquem, & apparent indicia, quòd res esset in domo alicuius, quia tunc potest implorare officium Iudicis, ut detur familia pro quęrendo furto. Ita tamē, ut quærens primùm iuret de Calumnia, Vide Ioan. de Plat. hic.

Præfatæ actiones.) Id est, quæ ex requisitione oriebantur, ab usu communi recesserunt. Si uerò furem ipsum susceperit & celauerit, fur non est, sed receptator, & punitur eadem pœna qua fur. Vide totum titulum ff. de receptator.

An neutro.) Et uidetur quod neutro teneatur, quia delictum est factum cum consensu & uoluntate domini. Furtum autem fit, quando quid contrectatur inuito domino, sed tamen contrarium hic deciditur.

Contra eum dari.) Datur enim actio in duplum ad interesse pro seruo corrupto, & quoq; furti actio in duplum.

Consilium corruptoris.) Hic uides puniri affectum sine effectu secuto. Punitur enim Titius hic de seruo corrupto, cùm tamen corruptus non sit, quod uidetur esse contra regulam.

Cogitatio-

Cogitationis pœnam nemo patitur .l. cogitationis .ff. de pœnis, sed dic illum effectum per signa exteriora hic fuisse demonstratum, ideoque punitur.

¶ *Interdum.*) Agit pater contra furem tantùm, ut fur puniatur etiam de Iure ueteri. Non enim poterat petere duplum, uel quadruplum, quia liberi hominis nulla est æstimatio. Præterea duplum & quadruplum petebat is, qui erat dominus rei ablatæ, sed pater non est dominus filij, cùm sit liber homo .l. Cum hæredes ¶ fin. ff. de acquir. possess.

Non tenetur.) Id est, si furtum nõ est secutum, si uerò secutum est, tenetur, ut suprà diximus, de mandato.

¶ *Hi qui.*) Quia ex delicto filij contra patrem, & serui contra dominum, non competit actio furti.

Quia nec ex alia ulla causa.) Res à filio patri surrepta fit furtiua, & sic uiciosa. Ideoque usucapi non potest ab alio possessore, qui emit eam à filio, Pater tamen non potest agere contra filium actione furti, quia est actio famosa, quæ inter patrem & filium non habet locũ, sicuti quoq; uxor si furata sit marito, non tenetur actione furti, sed actione rerum amotarum, Itaq; si filius habet castrense uel quasi castrense peculium, unde possit soluere, datur patri contra eum actio in factum .l. si quis uxori ¶ 1. & 2. ff. de furt. Quòd hic dicitur dominum non habere actionem furti contra seruum furem, procedit, si sint leuiora furta, tunc enim publicè uindicanda non sunt. Si uerò sint magna furta, agitur contra eos criminaliter .l. respiciendum ¶ furta. ff. de pœnis.

Cuius interest.) Ratione honestæ causæ, uel ratione custodiæ, uel ratione possessionis, uel Iuris realis.

Agere posse.) Quia eius interest ratione Iuris, quòd habet in pignore.

In personam.) Scilicet debitoris. Hic nota commodius esse agere actione reali, quàm actione personali.

¶ *Quæ de Fullone.*) Sicuti fullo & sarcinator propter custodiam quam præstant, habent contra furem actionem furti, si sunt soluendo. Ita quoque commodatarius, quia eius interest ratione custodiæ. In hoc tamen differunt, quòd si fullo uel sarcinator soluendo sunt, domino nulla competit actio contra furem. In re commodata autem sublata, habet dominus electionem, uel agere contra cõmodatarium actione commodati, uel contra furem actione furti, una tamen electa, ad alteram redire non potest. Ratio autem istius differentiæ est. Quia commodatum fit gratia unius tantùm, scilicet commodatarij. Ideoque ex liberalitate domini commodantis,

Differentia inter fullonẽ & commodatarium.

fauemus ipsi domino, ut habeat electionem, contra quem agere uelit. Sed cum fullone & sarcinatore fit locatio ratione utriusque, quare si fullo custodiam susceperit, & est soluendo, ipse agit actione furti re sublata.

Commodatam acceperit.) Id est, semper dominus habet electionem, siue commodatarius sit pro parte soluendo, siue sit in solidum soluendo.

Pœna criminalis furti. Fur famosus.

§ *Furti actio siue dupli.*) Pœna autem criminalis furti, de Iure nouo est, quòd fustigetur. Autentic. sed nouo Iure. C. de seruis fugitiuis. Hoc fallit si sit fur famosus, qui scilicet sæpius furatus sit, uel alioqui magnum furtum commiserit, ut glos. in d. Autentica, sed nouo Iure, & tunc suspenditur. Secundo fallit, quando furando frangit publicam pacem. Tunc enim pro furto quinque solidorum suspenditur. Ita loquitur § si quis quinq; solidos. de pace tenenda. in usib. Feud. Tertio fallit, si per statuta & consuetudines prouinciarum aliter est dispositum.

DE VI BONORVM RAptorum. Tit. II.

Rapina.

RAPINA est contrectatio rei alienæ mobilis, ui, & dolo malo facta. Explicationem generis & quarundam differentiarum, uide suprà de furtis. Dico in definitione rei mobilis, Quia immobiles rapi non possunt, sicuti nec occupari, sed propriè inuadi dicuntur.

Vi dico, ad differentiam furti, quod clam fit. Dico dolo malo, quia si quis rem alienam rapuerit, putans suam esse, errore ductus, hac actione non tenetur, sed aliter punitur, ut audiemus in textu.

Oritur autem ex hoc delicto actio, quæ uocatur ui bonorum raptorum. Et est inducta per edictum prætoris, quod habet tria capita. Primum caput est, quando coactis, id est, coadunatis hominibus est datum damnum. Secundum, cùm non coadunati sunt homines, sed simpliciter res aliqua dolo malo per uim rapta est. Et istis duobus capitibus pœna est, quadruplum intra annum utilem, post annum uerò, simplum. In quadruplo autem comprehenditur persecutio rei. l. 2. ff. de ui bonorum rapto. Tertium caput est, ubi est damnum datum in turba, ad hoc principaliter non congregata, sed ad rapientis cursum & clamorem aduentitia. Eius pœna est duplum intra annum utilem: post annum, simplum, ut colligitur ex d. l. 2. & l. Prætor ait § Erit. ff. eodem.

Datur autem hæc actio ei, cuius interest, res raptas non esse, eiusque hæredibus. de quo interesse, uide quæ suprà dixi de furtis.

Et datur

Et datur contra raptorem, & cum, qui præbuit opem & auxilium.

Illi uerò qui publicas uias obsident & rapiunt, ultimo supplicio afficiuntur, secundùm consuetudines regionum. Vide Bart. in l. capitalium §. famosos. ff. de pœnis.

Et est intra annum utilem.) Pro anno utili, intelligite quadriennium. l. superuacuam. C. de tempo. in integ. rest.

VERS. *Quadruplum.*) Vides hic esse duas differentias inter furtum & rapinam. Prima quòd in duplo, uel in quadruplo furti, non inest rei persecutio. Sed in quadruplo rapinæ inest rei persecutio. Ita quod pœna rapinæ in effectu tantùm triplum est.

Secunda differentia, non distinguitur, utrum sit raptor manifestus, uel non manifestus, semper enim in quadruplo punitur.

Quam qui clam amouet.) Ratio quòd raptor mitius punitur, quàm fur manifestus, hæc est, quòd raptor se exponit periculo mortis inuadendo, fur autem non sic.

Secundo, quòd furtum est frequentius quàm rapina. Debet itaque seuerius puniri propter exemplum. l. Aut facta §. fina. ff. de pœnis,

VERS. *Quod non solum.*) Nota hic quòd rapina habet locum in rebus mobilibus. Inuasio autem in rebus immobilibus. Si quis autem dolosè inuadit res immobiles, tenetur eos restituere cum fructibus.

DE LEGE AQVILIA. Tit. III.

DAMNVM, de quo hic loquimur dicitur propriè, quando quis dolo, culpa, siue iniuria seruum, siue quadrupedē alterius occiderit, uulnerauerit, uel alioqui res eius fregerit, ruperit, aut usserit. Et habet nomen à demo, quasi sit ademptio, siue diminutio patrimonij. l. iij. ff. de dam. infec. Dico dolo siue culpa, Quia si quis seruum alienum, insidiatorem siue quadrupedem ad sui defensionem, uel casu occiderit, hac lege non tenetur. Quia quod quis ad corporis siue uitæ suæ defensionem facit, iustè facit. l. ut uim. ff. de Iust. & Iure.

Secundo dico dolo et culpa, propter infantes & furiosos, qui cùm non habeant animi iudicium, non possunt dici damnum dare.

Sub culpa comprehende imperitiam, siue negligentiam, ut si quis foueam lupis fecerit, eò loco quo frequenter homines ire solent: uel si quis equos commiserit ei, qui propter imperitiam non potuit gubernare siue retinere. Item si quis stipulam suam, siue spinam incendit, & ignis latius euagatus, uicini segetem, siue uineam læsit, quoq; tenetur hac

netur hac actione, nisi subita uis uenti id effecerit. l. qui occidit ℣ In hac. ff. ad l. Aquiliam. Dico iniuria, ad differentiam quadrupedum siue animalium irrationabilium, quæ dicuntur pauperiem facere, & non damnum, cùm in eis non sit iniuria. Sensu enim carent, ut infrà, si quadrup. paup. fecis. dicatur. Seruum dico, quia si quis liberum hominem occiderit, tenetur l. Cornelia, de sicarijs, & punitur ferro ℣ Item lex Cornelia, infr. de publ. Iudi. Dico seruum uel quadrupedē uulnerauerit, iterum ad differentiam liberi hominis. Qui enim liberum hominem uulnerat, tenetur actione iniuriarum, de qua in tit. sequenti. Dico res eius fregerit, &c. Quia omnia damna, quibuscunq; modis fiant in rebus nostris, huc referenda sunt.

Oritur autem actio ex hoc delicto, quę dicitur damni iniuria, quę est introducta ab Aquilio Tribuno. Et habet tria capita.

Ex primo capite tenetur is qui alienum seruum, alienamue quadrupedem, quæ pecudū numero uenit, quales sunt muli, asini, oues, boues &c. iniuria occiderit. In seruo tamen occiso distingue. Aut est occisus casu, & occidens non tenetur. Aut dolo, et tunc occidens tenetur lege Cornelia de sicarijs, & tanquam homicida punitur gladio. Et si lege Aquilia prius actum sit, nihilominus potest etiam agere lege Cornelia de sicarijs. l. inde Neratius ℣ si dolo. ff. ad l. Aquil. Aut est occisus culpa, & locum habet actio legis Aquiliæ, & quoq; extra ordinariè punitur occidens.

In actione l. Aquiliæ primum uenit æstimatio occisi quanti plurimi eo anno uendi potuisset. Secundo omne damnum, quod ex illo facto accidit, ueluti si seruus esset hæres institutus, & priusquam iussu domini hæreditatem adiret, occideretur, teneretur occidens, non tantùm de seruo occiso, sed etiam de damno priuatæ hæreditatis ℣ Illud, hic in tit. nostro. Secundum caput non est in usu.

Ex tertio capite, competit actio pro omni damno cæterarum rerum, utputà si quis seruum, uel eam quadrupedem, quæ pecudum numero uenit, uulnerauerit, uel eam quadrupedem quæ pecudum numero non est, ueluti canem, uel feram bestiam occiderit. Præterea, si damnum est datum in alijs omnibus rebus, quæ anima carent, quod fit rumpendo, frangendo, urendo, &c. competit hæc actio.

In hoc tamen distingue. Aut quis dedit damnum suo corpore in aliud corpus, ueluti si sua manu seruum uulnerauerit, & datur directa Actio legis Aquilię. Aut datur damnum à nō corpore in corpus, ueluti si quis pecus alienum ita incluserit, ut fame perierit & necaretur. Vel de corpore datur damnum in non corpus, ueluti si quis tibi annulum de manu exeusserit, ut in aquam caderet. His duobus casib. datur utilis Actio l. Aquiliæ, & quoq; Actio in factum. Aut datur

damnum

damnum de non corpore in non corpus, ueluti si quis misericordia ductus debitorem meum incarceratum soluerit, ut liber fieret, & habet locum Actio in factum subsidiaria. Vide glo. fin. hic.

Obligatur autem is qui damnum dedit ex tertio capite, ad æstimationem rei, quanti ea res triginta diebus proximis fuerit.

Si aliter periculum effugere nō potest.) Ac sic cum moderamine inculpatæ tutelæ. Differt hic titulus à titulo sequenti. Quòd in hoc accipitur iniuria pro omni eo, quod est factum non Iure, siue per dolum, siue per culpam fiat. In titulo autem sequenti accipitur pro contumelia, in qua uenit tantùm dolus, non culpa. Secundo, quòd actio l. Aquiliæ datur ad damnum resarciendum regulariter. In hac Actione autem iniuriarum agitur ad uindictam.

VERS. *Nam si id.*) Vides itaq; duo requiri ad hoc, ut quem casus fortuitus in hac Actione excuset. Primo, ludens iaculis sit talis, qui consuetit similia facere. Secundo, quòd faciat loco consueto, alioqui non excusatur.

Neq; præclamauit.) Hunc textum nota ad hoc: Si uicinus timet, ne ex ædibus suis alteri uicino damnum accidat propter ædes eius malè emendatus. Vt primò denunciet uicino, ædes esse emendandas, ut damnum euitetur. Quòd si uicinus contempserit, & postea ex ædibus denunciantis damnum datum est, non tenetur, quia alter potuit præcauere. Hoc quoq; colligitur ex l. qui foueas. ff. eod. tit.

VERS. *Imperitia quoq; culpæ.*) Quòd dicit imperitiam culpæ annumerari, procedit in medico & artificibus, qui artem aliquam profitentur. Item in Iudice, qui propter imperitiam malè iudicat, eo enim ipso, quòd se locat pro iudice & assessore, uidetur se asserere peritū, & ideo tenetur de imperitia. l. si iudex. ff. de uarijs & extraord. cog. In alijs enim, si se peritos non asserunt, hoc non procedit.

Sed quanti id in eo anno.) Ita tamen quòd æstimatio fiat quanti res communiter ualuerit, non ex singulari affectione.

Longè aliquando pluris.) Vt si quis occidisset cœcum, qui ante annum cœcus non fuerit, occidens in plus teneretur, quàm in æstimationem damni. Tenetur enim præstare æstimationem sani hominis, cùm mutilatum occiderit.

Quà ratione.) Hæc actio quoq; alia ratione est pœnalis, quia per inuitationem crescit in duplum ☞ In duplum, infrà de actio.

VERS. *Ideoq; constat.*) Nisi hæres inde factus sit locupletior, utputa, quia tu occidisti bouem, & hęres tuus comedit carnes eius, gloss. in d. l. Inde Neratius. ff. ad l. Aquil.

☞ *Liberum autem est.*) Nota ex hoc textu optimam regulam. Quando ex eodem delicto oriuntur duæ actiones, ciuilis & criminalis, quòd

lis, quòd una intentata, altera quoq; potest intentari. Et est liberum actori, à qua actione uelit incipere. In hoc tamen distingue. Aut utraque actio tendit ad uindictam, & tunc una peracta altera nõ competit. Exempli caussa. Si liber homo iniuria esset occisus, tenetur occidens primum actione iniuriarum, Deinde quoque de homicidio ex lege Cornel. de sicariis. Hæ ambæ actiones tendunt ad uindictam, quare una electa, altera non habet locum, debet tamen accusatio primum eligi. l. Prætor edixit ℣ si dicatur. ff. de iniuriis.

Aut una tendit ad persecutionem rei familiaris, & altera ad uindictam, & tunc licet in eodem libello, non possunt simul intentari, iuxta l. Interdum. ff. de publ. iud. Tamen una peracta, altera nihilominus durat, ut in terminis nostris. Primum enim agi potest ciuiliter ad æstimationem serui occisi, ex l. Aquilia, qua actione finita, potest nihilominus intentari publica accusatio legis Corneliæ de sicariis. Idem dic de furto, rapina, & similibus.

Duæ actiones oriuntur ex rapina.

Ex rapina enim competunt duę actiones. Prima est quadruplum, in qua inest persecutio rei raptæ. Secunda est criminalis, de qua iam diximus, quæ tendit ad uindictam. Ita loquitur text. noster hic. Et l. Prætor ait ℣ Hoc edicto. ff. de ui bono. rapto. Et l. unica. C. quando ciuil. act. cri. præiud.

℣ *Cæterum placuit.*) Licet differentia sit inter actionem directam & utilem, quantum ad uerba, in effectu tamen nulla est differentia. Idem enim consequitur agens actione utili, quod consequitur actione directa. Nam utrinque emendatio damni præstatur, ut colligitur ex l. antepenult. ff. de neg. gest.

Dicitur autem propriè directa actio, quæ competit ex uerbis & mente legis 12. tab. Vtilis uerò dicitur, quando non expressè constat ex uerbis leg. 12. tab. Sed iurisconsulti ex interpretatione introducũt l. penult. ff. si quadrup. paup. fecis. dicatur.

Actio in factum subsidiaria legis Aquiliæ est à Prætore in subsidium l. Aquiliç introducta, ubi l. 12. tab. expressè non prouidit, necalij Iurisconsulti per interpretationem dederunt utilem actionem.

DE INIVRIIS. Tit. IIII.

INIVRIA, ut hic sumitur, dicitur propriè, quando quis dolo malo liberi hominis corpus, dignitatem uel famã lædit. Dico dolo malo, Quia si quis ioco, aut certando, uel etiam inuitus quem lædit, non tenetur hac actione. l. Illud relatum ℣ 1. & l. si cum seruo. ff. eodem.

Secundo dico dolo, ad differentiam damni legis Aquiliæ. Vbi quoque locum habet leuissima culpa. Hic autem tantùm dolus.

Liberi

Liberi hominis dico. Si enim quis seruum læserit, habet locum Actio legis Aquiliæ. Dico lęsit. Nam si liber homo occiditur, agitur propriè l. Cor. de sicarijs, & instituitur publicum iudicium.

Fit autem iniuria quatuor modis, re, uerbis, literis, & gestu. Re, quocies manus inferuntur, quod fit, quãdo quis se pulsatum, aut uerberatum, uel domum suam ui introitam dicit. Et actio ex hac iniuria descendens, est ciuilis, & non prætoria. Competit enim ex lege Cornelia, ideoq; est perpetua, id est, 30. annis, ut glos. hic in ℔ sed & lex Cornelia, in uerbo, introduxit. Huc refer si quis domum absentis signat, uel liberum hominem pro seruo fugitiuo capit, uel stuprum etiam in ancillam alicuius cõmittit, uel in inferiorem uicinum aliquid proijcit, uel in superiorem uicinum fumum immittit. l. si iniuriæ, l. si stuprum. l. si inferiorum, cum similibus. ff. eodem. Re,

Et isto casu tenetur actor probare ea esse facta animo iniuriandi. Omnia enim ista sine iniuria fieri possunt.

Verbis fit iniuria, cùm alicui conuitium fit, ueluti, si quis fur nominatur. Verbis.

Huc quoq; refer, si quis fideiussores idoneos reprobat, uel fideiussores in iniuriam debitoris interpellat. l. si creditor. ff. eod. Et in istis duobus casibus quoq; requiritur ea esse facta animo iniuriandi.

Literis fit iniuria, cùm quis librum, carmen, uel historiam ad infamiam alicuius pertinentem, scripserit, uel componi curauerit. Nec refert ediderit nomine suo, uel alieno. An adiecto nomine eius in quem scripsit, nec ne. Idem dic de eo, qui talem scripturam curauit emendam, uel uendendam. Et competit pro hac iniuria publica accusatio, imponiturque pœna capitalis. l. unica. C. de famo. libel. Literis.

Gestu fit iniuria, ut si quis utitur ueste lugubri, uel squalida ad iniuriam alicuius, uel barbam, capillosque demittit, uel alioqui faciem quis mutet, siue linguam in contumeliam alicuius extendat. Gestu.

Et in hac quoq; requiritur, quòd Actor probet eum animo iniuriandi fecisse. In alijs enim speciebus iniuriarũ regulariter probatio imponitur reo, uidelicet, ut probet se non animo iniuriandi fecisse.

Et iniuria quæ uerbis & gestu fit, est à Prætore introducta, ideoque annalis, nec post lapsum anni de ea agi potest. l. si non conuitij, cum similibus. C. de iniur. gloss. in d ℔ sed & lex Cornel. in uerbo, introduxit, hic titul. nostro. Possunt autem facere iniuriam, & hac actione conueniri omnes, qui iniuriam pati possunt. Hoc tamen fallit in furiosis, & impuberib. qui licet patiantur iniuriam, ipsi tamen iniuriam propriè facere non possunt. Nam iniuria ex affectu facientis consistit.

Oritur autem ex hoc delicto actio, quæ uocatur actio iniuriarũ,

quæ tum demum nascitur, si iniuriam passus eam ad animum reuocauerit. Si enim quis aduertit, & non reputat pro iniuria, sed ridet, nec curat, actio iniuriarum non nascitur, uel etiam si esset rata, tamē per dissimulationem aboleretur, nisi corpus læderetur ℌ fina. cum ibi nota. hic tit. nostro.

Et datur hæc actio primum illi, qui per seipsum passus est iniuriam. Secundo datur patri, qui per liberos suos iniuriam passus est licet filiofamil. pro sua persona quoque actio iniuriarum competat, iuxta l. filiusfamiliàs. ff. de Actio. & oblig. pater tamen habet exercitium Actionis. Tertio datur marito propter iniuriam illatam uxori, non autem econtrà. Vxores enim à uiris, non uiri ab uxoribus defendendi sunt ℌ patitur. hic tit. nostro. Et pro iniuria illata uxori competunt tres Actiones. Primo, patri uxoris. Secundo, marito eius. Tertio, socero, si maritus adhuc erat in potestate, nec unius actio per alium consumitur. l. 1. in fin. ff. eod. Quarto, datur hæredibus si facta est iniuria cadaueri, ossibus, & epitaphio defuncti. Vel si quis famæ defuncti insidietur. l. Ossa. ff. de relig. & sumptib. fu. & d. l. 1 ℌ si fortè. ff. eod. Quinto datur domino pro atroci iniuria illata seruo. Vel si atrox non fuerit, in contumeliam domini tamen facta sit, adhuc competit Actio ℌ seruis autem. hic titu. nostro. Et datur primo contra eum, qui fecit iniuriam. Secundo, in eum, qui dolo malo curauit ut fieret. Tertio, in eum, qui mandauit alicui ut faceret iniuriam. Quarto, in eum, qui conduxit aliquem ad hoc. Quinto, in eum, qui persuasit alicui aliàs nolenti, ut sibi obediret ad iniuriam faciendam ℌ Non solum. hic tit. nostro. l. Non solum. in prin. & ℌ Si Mandato, cum sequenti. ff. eod. Contra impuberes tamen & furiosos, ut suprà diximus, non datur, quia hic requiritur dolus, qui nō potest esse in furioso & impubere infantiæ proximo. Et in summa, contra quemcunq; Actio de dolo, ratione personę, locū habet, contra eundem habet quoq; locum Actio iniuriarum. Hinc sequitur, contra uniuersitatem aliquam, siue senatum, Actionem iniuriarum propriè intentari non posse. Quia Vniuersitas de facili dolum non potest cōmittere. l. Sed si ex dolo ℌ sed an in municipes. ff. de dolo. Contra hęredes quoq; & hęredibus hęc actio non datur, nisi lis fuerit contesta. l. iniuriarum actio. ff. eod. Condemnatus tamen hac actione infamatur ℌ Ex quibusdam, infr. de pœ. teme. litig. Qui uult uitare infamiam, defendat se per procuratorem. Tunc enim sententia fertur, nō contra ipsum principalē, sed cōtra procuratorem. l. 1. C. de sent. & Interl. omni. Iud. De omni iniuria potest quis uel ciuiliter, uel criminaliter agere. Ciuiliter agit, quādo petit pœnā sibi adiudicari, et datur actio in tantum, in quantum iniuriam passus ad animū reuocauerit,

Vt cum

Vt cùm dicit in libello, se malle tot uel tot aureos amittere, quàm talem iniuriam pati. Licet in tali æstimatione plerunq; iudicis taxatio attendatur. Criminaliter agit, quando petit iniuriantem puniri in corpore, uel ad pœnam pecuniariam fisco applicandam. Et tunc iudex potest pœnam imponere ex arbitrio, adeo quòd suum arbitrium usq; ad mortem extendere possit, secundum glo. in ℌ In summa, in uerbo Extra ordinaria. hic tit. nostro. Modò facti qualitatem diligenter perpendat. quod fit, si considerat dignitatem eius qui iniuriam passus est. Ex ea enim augetur siue minuitur pœna, alioqui pœna plerunq; augetur, si iniuria est atrox, quod fit quatuor modis. Primo ex ipso facto, ut si quis fustibus cæsus esset. Secundo ex loco, ut si in foro, uel in conspectu prætoris iniuria facta est. Tertio ex persona, ut si quis magistratum iniuria affecerit. Quarto ex loco uulneris, ut si quis in oculo percussus esset &c. Si tamen ciuilis uel criminalis actio electa fuerit, Actor una contentus esse debet, nec potest redire ad aliam. Vtraq; enim tendit ad uindictam. l. Prætor edixit ℌ si dicatur. ff. eod. Nisi una cum iniuria quoq; damnum datum esset. Tum enim etiam post criminalem actionem, posset quis agere ad damnũ. Vt gl. & doct. in ℌ fin. hic tit. nostro.

Excusatur autem quis ab hac actione. Primo ratione officij, ut si quis in magistratu constitutus, quid exequitur, uel paulò durius quem alloquitur, siue iubeat incarcerari, non uidetur hoc facere causa iniuriæ. Iuris enim executio, non habet iniuriam. l. Iniuriarum actio. ff. eod. Secundo si ueritatem dicit is qui iniuria afficit aliquem. Sed in hoc distingue. Aut Reipub. interest hoc scire, Veluti si quis obijceret alicui, eum esse spurium, uel damnatum de homicidio &c. si uera sunt, non tenetur obijciens, Reipub. enim interest eius infamiam notam esse, ne ad testimonia uel dignitates admittatur. Aut Reipub. non interest scire, Veluti si quis obijceret alicui, quòd est cœcus, uel claudus &c. & tunc tenetur obijciens. l. Eum qui nocentem, cum ibi nota. per Bart. ff. de iniur. Tertio, si quis facit iniuriam causa uenandæ Reipub. ut si scutum illius perforaret, qui malè se gessisset in bello, non teneretur, quia fieret ad uindictam maiestatis publicæ. l. quod Reipub. ff. eod. Quarto, ratione artis, ut si quis Astrologus, uel diuinator consultus, dicit quem furem, non tenetur actione iniuriarum, sed aliàs tanquam illicitam artem exercens, punitur. l. Item apud Labeonem ℌ si quis Astrologus. ff. eod. *Excusatio ab Actione iniuriarum.*

QVIBVS MODIS TOLLATVR Actio iniuriarum.

Tollitur autem hęc Actio iniuriarum septem modis. Primo, dissimulatione, quòd scilicet iniuriam passus, comedit, bibit, risit, &

iocosè conuersatus est cum iniuriante ℔ fin. cum gloss. hic tit. nostr. Secundo, per pactum. l. si tibi ℔ quædam. ff. de pact. Tertio, per transactionem. Quarto, per iusiurandum delatum iniurianti, si iurat, se non feciſſe iniuriam, uel feciſſe, non tamen animo iniuriandi. l. Non solum ℔ 1. Verſ. proinde. ff. eod. Quinto, per lapsum unius anni. l. Si non conuitij. C. eod. Sed hoc uerum est, quòd tollitur ope exceptionis, non tamen ipso iure. Quia sicut tempus non est modus inducendæ obligationis, ita nec tollendę, ut dixi in ℔ At si ita stipuleris, supr. de uerb. obligat. In tribus tamen casibus perpetua est hæc Actio, scilicet quando quis est uerberatus, pulsatus, uel domus sua per uim introita ℔ sed & lex Cornelia, cum ibi nota. infr. eod. Sexto, per satisfactionem, ut scilicet non possit amplius ad uindictam agi, licet ad damnum. Et hic nota optimam Cautelam. Quòd quando agitur contra aliquem Actione iniuriarum, & timet de condemnatione, est consultum ut soluat ante condemnationem id, in quod damnari possit, & sic euitat infamiam. Absoluitur enim per sententiã interlocutoriam ab obseruatione iudicij. Quæ interlocutoria habet uim sententię definitiuę. Vide Bar. in l. Infamem. ff. de pub. iu. Septimo tollitur morte illius, qui passus est iniuriam ante litem contestatam, & morte iniurianti post litem cõtestatam. l. si eam ℔ qui iniuriarũ. ff. si quis Cautio.

Actio iniuriarum perpetua.

Cautela de uitanda infamia.

Differentia inter sententiam iniustã & iniquam.

Cum enim prætor.) Differentia inter sententiam iniustam & iniquam. Iniqua dicitur, quando quis scienter iniquè iudicat, & tum facit litem suam, & tenetur in solidum. Iniusta sententia dicitur, quando ignoranter & per imperitiam iniustè iudicat, & tunc non tenetur in solidum, sed in quantum bono uiro uidetur, nec etiam efficitur infamis. Vide Ioan. de Plat. hic.

Pugno pulsatus.) Differentia inter pulsare & uerberare hæc est. Quia uerberare fit cum dolore & fustibus. Pulsare autem sine dolore, ut pugnis.

℔ *In summa.*) Vel criminaliter uel ciuiliter, una tamen intentata, non potest redire ad aliam, cùm utraq; tendat ad uindictam.

Per procuratorem.) In Actione tamen iniuriarum ciuiliter intentata admittitur procurator, etiam mandatum generale habens. l. Licet ℔ Ad Actionem, cum glo. ff. de procurato. l. sed si unius ℔ Procuratorem autem. ff. eod.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX quasi delicto nascuntur. Tit. V.

DE obligationibus, quæ ex contractibus, quasi contractibus, & delictis, dictum est. De illis autem quæ ex quasi delictis proficiscuntur, dicendum erit. Dicitur autem quasi delictum propriè, quando

quando quis neq; ex dolo, neq; lata culpa, sed fortè ex imperitia siue negligentia sua, uel suorum conueniri potest. Eius ponuntur hic in tex. tria exempla. Primum est de Iudice, quòd is malè iudicando litem suam facit. In quo distingue. Aut is iudex fuit paterfamiliàs, aut filiusfamiliàs. Primo casu subdistingue. Aut sciens, uel ex proposito malè iudicauit. Et tunc, aut loquimur de ciuilibus caussis. Et iterum distingue. Aut est Iudici aliquid datum uel promissum, ut malè iudicaret, & damnatur læsę parti in triplum eius, quod accepit, & in duplum illius, quod promissum est, Autentica, Nouo Iure. C. de pœna iudic. quòd malè iudic. Aut neq; datum, neq; promissum quid est, sed alioqui dolo, & ex proposito alteram partem læsit. Et datur contra eum actio in factum, siue de dolo ad expensas, & æstimationem litis, fitq; infamis. l. fina. C. de pœna. iudic. qui malè iudica. Aut loquimur de criminalibus caussis, & confiscantur omnia eius bona, quòd malè iudicauit, depositoq; cingulo & dignitate, in exilium mittitur. d. Autentica. Nouo Iure §. Si quis autem, in Autentico, ut litig. in exord. lit. Iur. Collat. 9. Pœna iudicis

Et hoc membrum distinctionis non pertinet ad nos. Quia illi Iudices uerè delinquunt. Aut malè iudicauit, non tamen ex dolo, sed propter errorem aut imperitiam. Tunc aut pars læsa appellauit à sententia, & non tenetur Iudex, si pars succubit in caussa appellationis. Quia eius sententia manet firma. Argu. l. A proconsulibus. C. de appellatio. Si uerò læsus in causa appellationis obtinuit, siue non appellauit, punitur Iudex. Pœna autem est in arbitrio Iudicis, qui debet habere rationem sumptuum & damnorum læsæ partis. Dic tamen. Aut Iudex errauit circa facillimas leges, quas scire debebat, qualis est Autentica cessante. C. de legit. hæred. & grauius punitur. Aut circa difficillimas leges errauit, ut de intellectu. l. Gallus. ff. de liber. et posthu. & mitius punitur secundum glo. Aut Iudex fuit filiusfamiliàs, & distinctiones suprà traditæ quoq; locum habent. Distingue tamen. Aut is filiusfami. habitauit in domo patris, & pater conueniri potest de eo, quòd per imprudentiam iudicauit, quatenus est in peculio filij secundùm quosdam. Aut seorsim habitauit, & ipse filius conuenitur, non pater §. Si filiusfamiliàs, cum glo. hic tit. nostro.

Secundum exemplum est, si ex alicuius domo, uel propria ipsius, uel conducta, uel in qua gratis etiam habitat, quid deiectum, effusumue fuerit, & alicui noceret, & tenetur inhabitans pro deiecto siue effuso à familia sua, ut ab uxore, liberis, & ministris &c. Quo casu distingue. Aut deijciendo uel effundendo damnum datur in rebus, ut si quis effunderet aquam putridam sub die, & lęderet uestes alicuius, teneretur simpliciter ad duplum damni &c. Si de nocte factum

fuerit. Distingue. Aut fit in loco, per quem frequenter iter fieri solet, & quoq; tenetur deficiens siue effundens. Aut alio loco, & non tenetur. Aut damnum est datum personæ alicuius liberi hominis. Et subdistingue. Aut deficiendo uel effundendo est uulneratus, & damnatur effundens siue deficiens, in quantum Iudici æquum uidetur, scilicet ad expensas factas in curatione, in mercede medicorum, & in operis quibus caruit, & carituras erat. Aut liber homo deficiendo est occisus, & pœna quinquaginta aureorum statuta est, non tamen pro æstimatione occisi, Quia liberi hominis nulla est æstimatio, sed ad hoc, ut non impunè fiat, hæc pœna statuta est, quæ datur Actori. Quia hæc Actio est popularis ℣ Ob hominem liberum, & ibi Iohann. de Plat. hic titulo nostro. Idem dic de eo quod appensum est. Hoc tamen adde, si appensum nocere possit, licet nondum nocuerit, tamen pœna decem aureorum statuta est in appendentem. Si uerò nocuerit, dic secundùm distinctionem proximè traditam. Et licet patrifamiliàs hoc casu teneatur ex facto uxoris, liberorum, & ministrorum, tamen si filiusfamiliàs seorsim ab eo habitauerit, & quid ex domo eius deiectum fuerit, effusúmue &c. pater conueniri non potest, sed ipse filius. d ℣ Si filiusfamiliàs. hic titulo nostro.

Tertium Exemplum est, Si illi, quos caupones, stabularij, siue exercitatores nauium negocijs suis præponunt, in rebus illatis damnum dederint, uel furati fuerint, Ipsi caupones, stabularij, siue ipsi exercitatores nauium, ex quasi maleficio conueniri possunt. Et datur Actio contra eos in duplum, propterea quòd malorum hominum operâ usi sunt. Distingue tamen. Aut primum constat, quisnam ex seruis dederit damnum, & poterit damnum passus contra eum Actione noxali agere, in qua est liberum cauponi, stabulario, &c. uel seruum dare pro noxa, uel eum retinere, uel noxam alioquin resarcire, ut infr. per totum tit. de noxalib. Actio. Aut non constat quis fecerit, et agit damnum passus contra cauponem, nautam, stabularium, Actione in factum ad duplum. Vide Azo. super hoc titulo.

Cur detur Actio in factũ.

Ex omnibus ergo quasi maleficijs oritur Actio, quæ uocatur in factum, & datur regulariter etiam hæredibus, non autem contra hæredes, quia est pœnalis ℣ fin. in glo. hic tit. nostro.

DE ACTIONIBVS. Tit. VI.

QVI Iura docent, solent in coniungendis continuationibus titulorum et Rubricarum plerunque diligentes esse, tum propter faciliorem intellectum materiæ propositæ, tum quoque quòd Rubricarum authoritas maxima est, & sæpe

& sæpe pro legibus allegari soleat. Nisi sint Rubricæ Decretorum, quæ cùm sint factæ docendi tantùm causa, ab eo qui Ius condendi leges non habuit, pro Autenticis non habentur, nec etiam quicquam probare possunt. Sicuti de istis omnibus copiosissimè Iason, hic in principio scribit.

Nos autem quia principalem titulum istius libri, quàm breuissimè enarrare decreuimus, rationem continuationis quoq; non intermittemus, & ut sequentia facilius intelligantur, ducemus continuationem, non à proximo titulo præcedenti, sicuti fieri solet, sed ab initio secundi libri, Primùm itaq; scias, ea quæ ab initio secundi libri usq; hunc tit. dicta sunt, continere causas Actionum.

Secundus liber cum principio tertij, usq; ad titulum de obligat. habet causas actionum Realium, eodem ferè ordine, quo hoc titulo tractantur. Certum enim est, quòd primus titulus secundi libri tractat modos, quibus dominia rerum consequimur. Dominium autem tribuit Actionem Realem, quæ uocatur rei uendicatio, & omnium est præcipua, de qua tractatur in ℔ omnium. Vers. Aut cum eo. hic titulo nostro. Sequentes tituli in secundo libro de seruitutibus, de usufructu, de usu & habitatione, tractant res incorporales, ut seruitutes reales & personales. Seruitutes autem tribuunt Actiones, quæ uocantur Negatoria & Confessoria. De quibus habes in ℔ æque, hic titulo nostro.

Præterea titulus de usucapionibus tractat de materia quasi dominij, ex quo non oritur rei uendicatio, sed Actio Publiciana, de qua in ℔ Namq;, hic titulo nostro.

Postremo requiritur materia successionis, ex qua oritur Actio, quæ uocatur petitio hæreditatis, illa habet duplicem causam. Aut enim oritur ex Testamento, aut ab intestato. Actio ex Testamento est duplex: Vniuersalis & singularis. Actio uniuersalis oritur ex titulis de Testamentis, de hæred. instituen. de substitutionibus, de fidei commissis uniuersalibus. Actio singularis oritur ex titulis de legato, de fideicommisso singulari. Petitio uerò hæreditatis ab intestato oritur ex materia titulorum de hæred. quæ ab intesta. defe. De Senatus consul. Tertul. De Senatus consul. Orificiano, de successione cognatorum. Titulus uerò de bonorum possessionibus, pertinet ad interdicta adipiscenda, & tantùm de secundo & principio tertij libri. Tertius liber à titulo de obligationib. usq; ad hunc tit. continet causam Actionum personalium, quæ est obligatio.

Actio uniuersalis.
Actio singularis.
Petitio hæreditata.
Bonorũ possessio.

Obligationis autem causæ sunt quatuor, Contractus, quasi Contractus, Delicta, quasi Delicta. Contractus fiunt quatuor modis, Re, Verbis, Literis, & Consensu. Ex contractibus quire contrahuntur,

Cõtractus fiunt quatuor modis.

oriuntur actiones: Condictio certi, Condictio indebiti, actio commodati, depositi, & pignoris. De quarum causis est titulus: Quibus modis re contrahi. obliga. Et habetur in ℌ Item Seruiana ℌ Rei persequendæ ℌ Omnes autem, & ℌ actionum quædam, hic titulo nostro.

Ex contractu uerbali oritur actio ex stipulatu, de cuius materia est titulus, de uerb. oblig. & d ℌ Omnes autem, hic tit. nostro.

Ex literarum obligatione oritur actio de non numerata pecunia, de quo est tit. de litera. obliga.

Ex consensu oriuntur actiones ex empto, uendito, locato, conducto, pro socio mandati. De quibus sunt tit. de empt, locat. societ. & manda. Et d ℌ actionum quædam, hic tit. nostro.

Ex quasi contractu oriuntur actiones negociorum gestorum tutelæ, communi diuidundo, familiæ herciscundæ, de quib. est tit. de obliga. quæ ex quasi cont. nascuntur.

Principium quarti libri tractat de delictis priuatis, & quasi delict.

Ex delictis oriuntur quatuor Actiones, furti, ui bonorum raptorum, legis Aquiliæ, & Iniuriarum. De quibus in singulis titulis.

Ex quasi delicto oritur Actio personalis in factum, de quo in titu. de quasi delicto. Et sic habes quod omnia suprà dicta, causæ Actionum sunt. Sicuti ergo auroram matutinam sequitur pluuia, ita dominium & quasi dominium & obligationem sequitur actio. Et cohæret hic tit. cum superioribus, sicuti cohærent causæ & effectus, Quia autem omnes causę absolutæ sunt, nunc de effectu earum, hoc est, de Actionibus dicemus.

Sicut aurorã matutinã pluuia, sic dominium & quasi & obligationem sequitur actio.

DEFINITIO ACTIONIS.

Actio est Ius persequendi in Iudicio, quod sibi debetur, ut hic in principio tit. nostri. Genus istius definitionis Ius est. Dico autem Ius, ad differentiam rerum corporalium, quę in Iure consistere non possunt, ut suprà de reb. corporalib. diximus. Secundo ad differentiam officij Iudicis, quod nõ est species Iuris, sed potius exercitium quoddam, nec potest propriè dici Actio. In hoc tamen distingue. Aut consyderamus officium iudicis, prout personæ iudicis cohæret, & tunc nullo modo potest dici Actio. Nam Actio competit partibus qua Ius suum consequuntur. Aut consyderamus officium iudicis, ut à partib. petitur & imploratur in locum deficientis actionis, qualis est petitio restitutionis in integrum. Item petitio excusationis à tutela &c. Et largè loquendo potest dici actio. Si enim hoc casu specificum nomen non habet, tum appellatur persecutio. l. pecuniæ, uersi. persecutionis. ff. de uerb. sig. Persecutio autem quoq; dicitur actio. l. Actionis uerbo. ff. de uerb. sig. Ergo tale officium iudicis largè potest dici actio.

Officiũ iudicis largè loquẽdo potest dici Actio.

actio. Sed strictè & propriè loquendo, omnio differunt actio & officium iudicis. Primo certum est, quòd actio regulariter præsupponit ius aliquod, uel obligationem. l. licet ℣ Ea obligatio. ff. de procurato. Officium autem iudicis propriè neq; dominium, neq; obligationem præsupponit. Nam non debetur quod officio Iudicis petitur, sed quasi debetur, ut deprehenditur in petitione restitutionis in integrum &c. l. qui per collusionem ℣ precij. ff. de actio. empt. Bart. in l. fin. ff. de iniurijs, glo. in l. si seruum ℣ fin. in uerbo, posse. ff. de uerbo. oblig. Hinc est quòd pars læsa simpliciter implorat officium iudicis. Et Iudex non ex debito, sed ex mera gratia & misericordia subuenit, secundum glo. super Rub. ff. de interrogat. actio. Secundo differunt, quòd in his quæ ueniunt iure Actionis pars per interpellationem, etiam extra iudicialem constituitur in mora. l. qui Romæ ℣ cohæredes, iuncta glo. in uerbo, Testato. ff. de uerb. oblig. Et glo. in l. unum, in uerbo, cùm petitum esset. ff. si certum petatur.

Actio semper præsupponit aliquod ius.

Non debetur quod ex officio iudicis petitur.

In his autem quæ officio iudicis ueniunt per interpellationem extra iudicialem, pars non constituitur in mora. l. cum postulassem, in principio, ff. de dam. inf. &c.

Ratio diuersitatis colligitur ex prima differentia, quòd scilicet officium Iudicis nullam præsupponit obligationem. Et ubi nulla est obligatio, ibi quoq; nulla est petitio. Vbi autem nulla est petitio, ibi quis non potest in mora constitui. Ergo &c. l. si pupillus. ff. de uerb. oblig. Dico in definitione. Persequendi, ad differentiam exceptionum quæ dantur reis, non ut persequantur, sed ut se contra Actores defendant, secundum glo. hic in uerbo persequendi. Dico autem in Iudicio, ad differentiam eorum, quę persequimur extra Iudicium, quales sunt fures nocturni et diurni, milites deserentes militiam, publici latrones, & malefactores, debitores fugitiui, quando Iudicis copia haberi non potest, dummodò tamen creditor ultra 20. horas eum non retineat: aliàs diceretur habere priuatum carcerem contra dispositionem Iuris. C. de priuatis carce. per totum. l. 4. ff. ad l. Aquili. C. per totum, quando licet unicuiq; &c. Et in summa, omnes qui ad perpetuam obedientiam astricti sunt, quales sunt uxores, liberi, seruii, extra iudicium propria authoritate capere et persequi possumus, secundum glo. hic & Iaso. in uerbo iudicio.

Vbi nulla est obligatio, ibi nulla est petitio.

Quos liceat extra iudicium persequi.

Dico quòd sibi debetur. Primo ad differentiam officij iudicis, per quod non petimus, quod nobis debetur, sed quod quasi debetur, ut suprà diximus. Secundo, ad differentiam accusationum criminalium & publicorum iudiciorum, in quibus non persequimur, quod nobis debetur, sed ad uindictam agimus, ut quis puniatur. Potest quoque positum esse ad differentiam actionum Realium, in quibus nihil de-

nihil debetur, sed petimus id quod prius nostrum est, secundum gl. hic, quæ tamen in hac parte reprobatur. Licet enim in Actione Reali propriè nulla sit obligatio, tamen subest quædam quasi obligatio ut gloss. hic decidit. Sunt autem actiones duplices. Reales & personales.

Reales sunt, quibus rem persequimur, contra quemcunq; possessorem, Et sunt aut præiudiciales, aut non præiudiciales. Non præiudiciales diuiduntur in Vendicatorias & Reuocatorias. Vendicatoriæ sunt, quibus res nostras uendicamus. Et sunt duplices. Quædam dantur directè ad res uendicandas, quædam uerò sunt præparatoriæ uendicationis: Quę directæ dantur, sunt duplices. Aut enim dantur pro rebus corporalibus, aut incorporalibus. Pro rebus corporalibus, dantur duæ, Rei uendicatio, quæ datur domino, & actio Publiciana, quę datur quasi domino. Pro reb. in corporalibus quoque dantur duę, Confessoria, & actio Negatoria. Præparatorię uendicationis sunt duæ, Actio ad exhibendum, & Actio rescissoria. Reuocatoriæ actiones Reales sunt duplices: Quædam enim dicuntur propriè reuocatoriæ, quædam uerò auocatoriæ. Reuocatoriæ dicuntur, quibus traditio rei, quæ in fraudem alicuius facta est, reuocatur. Et sunt quinq;, Pauliana, Fauiana, & quasi Fauiana, Caluisiana, & interdictum Fraudatorium. Auocatoriæ sunt, quibus auocantur res, quæ locatoribus, uel creditoribus tacitè obligatæ erant, quales sunt: Actio Seruiana, & quasi Seruiana, Saluianum interdictum. Actiones autem Reales prę iudiciales dicũtur, quibus de statu alicuius personæ contenditur. Et sunt tres: Prima datur domino & seruo. Secunda patrono & liberto. Tertia parenti & filio. Actiones personales uerò dicuntur, quibus agimus contra eum, qui est nobis obligatus ad faciendum aliquid uel dandum, & semper aduersus eundem habent locum. Et illæ oriuntur ex obligatione.

Vendicatoriæ actiones.

Actiones personales.

Obligatio uerò actionem personalem pariens, oritur ex quatuor causis. Ex delicto, quasi delicto, contractu, & quasi contractu. Quæ ex delicto oriuntur, subdiuiduntur: Quędam oriũtur ex delicto siue facto proprio cuiusdam, quædam uerò ex facto seruorum, siue lasciuia animalium suorum. Illarum autem quæ ex facto proprio oriuntur, quædam sunt pœnæ persecutorię tantum, quędam uerò mixtę. Pœnæ persecutorię tantùm dicuntur, quibus pœnam persequimur debitam ex aliquo delicto priuato, & illæ dantur uel in simplum, uel in duplum, uel in quadruplum, uel ex arbitrio Iudicis.

In simplum dantur Actiones pœnales, quarum sunt tres: Prima datur aduersus eum, qui quid ex albo Prætoris corrupit. Secunda aduersus eum, qui patronum, uel parentem in Ius uocauit, cum id non impe-

non impetrasset. Tertia aduersus eum, qui ui exemit eum, qui in ius uocaretur.

In duplum dantur actio furti non manifesti, & actio serui corrupti. In quadruplum uerò datur actio furti manifesti, actio quòd metus causa, Actio de ea pecunia, quę ad hoc data est, ut quis calumnię causa negocium alicui faciat. Ex arbitrio Iudicis agitur actione iniurjarum.

Mixtæ uerò dicuntur, quibus tam rem, quàm pœnam persequimur simul. Et illæ quoq; dantur, aut in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. In simplum datur actio l. Aquiliæ, de damno dato, si modò reus confitetur se damnum dedisse. In duplum dantur, primo Actio depositi ex quatuor causis, ut si quis deposuerit causa tumultus, ruinæ, incendij, uel naufragij.

In secundo Actio ex Testamento contra eos, qui relicta sacrosanctis Ecclesijs dare distulerint.

Tertio Actio l. Aquiliæ de damno dato. Intellige autem illas tres Actiones, tum demum in duplum dari, si reus negauerit, contra confitentem enim dantur in simplum. In triplum datur actio contra eos, qui maiorem uerę æstimationis quantitatem inferunt, ut litium executores ampliorem sportularum summam inde exigere possint. In quadruplum uerò datur Actio ui bonorum raptorum. Et in istis omnibus Actionibus mixtis, rei persecutio continetur sub ipsa pœna. Nec enim datur specialis Actio ad rem persequendam. Et tantum de Actionibus, quæ oriuntur ex facto proprio cuiusq;.

Actiones oriuntur ex facto seruorum siue animaliũ

Actiones uerò quæ ex facto seruorum, siue animalium suorum lasciuia oriuntur, sunt duæ, Actio noxalis, & Actio, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. In istis habet dominus electionem, ut det uel seruum, siue quadrupedem pro noxa, uel damnum resarciat. Et tantum de Actionibus ex delicto.

Actio ex quasi delicto.

Ex quasi delicto oritur Actio in factum, de qua suprà titulo proximo. Quæ ex contractibus oriuntur Actiones, subdiuiduntur. Quædam enim dantur non tantùm contra ipsum contrahentem, sed etiã contra eum qui habet contrahentem in potestate, patrem scilicet & dominum. Et illarum quædam dantur peculiotenus contra patrem & dominum, ut est Actio de peculio. Quædam uerò dantur contra patrem & dominum ex contractu filij, uel serui in solidum, cum limitatione tamen, & sunt quinq;, Actio quòd iussu, tributoria, de in rem uerso, Institoria, et exercitoria. Quędam uerò Actiones dantur contra ipsum contrahentem tantùm, & illarum quędam sunt mixtę, quædam meræ personales.

Actiones contra patrem et dominum.

Mixtæ actiones.

Mixtæ dicuntur, quæ sunt tam reales, quàm personales, & sunt tres. Fa-

tres. Familiæ herciscundæ, communi diuidundo, & finium regundorum. Meræ personales sunt duplices, quædam dantur contra Reum non in solidum, sed in quantum facere potest, & sunt quinq; Actio de dote, qua agit mulier contra maritum. Item si quis egerit cum parente uel patrono suo. Actio pro socio. Item si quis conuenitur ex donatione sua, et quando agunt creditores contra eum, qui cessit bonis. Actiones autem quæ dantur in solidum, dicuntur in quibus reus condemnatur ad totum id quod petitur. Et sunt duplices. Aut enim bonæ fidei, aut stricti iuris.

Actiones meræ personales.

Actiones bonæ fidei.

Actiones bonæ fidei dicuntur, in quibus ex æquo & bono multa ueniunt, de quibus non est actum. Et sunt decem & septem: Ex Empto, Vendito, Locato, Conducto, Negociorum gestorum, Mandati, Depositi, Tutelæ, Commodati, Pignoratitia, Familiæ herciscundæ, Communi diuidundo, Præscriptis uerbis, quę de æstimato proponitur, quæque ex permutatione competit, & Petitio hæreditatis. His adde actionem pro socio, licet non detur in solidum.

Stricti iuris actiones.

Stricti Iuris actiones dicuntur, in quibus nihil uenit, nisi de quo expressè est actum, ut sunt actio de constituta pecunia. Actio in factum, Ex Iureiurando descendens, Actio ex stipulatu, Condictio certi ex mutuo, Depositi. Et breuiter omnes aliæ actiones personales, quæ suprà inter actiones bonæ fidei numeratæ non sunt. Et tantùm de contractibus.

Ex quasi contractu actiones.

Ex quasi contractu oriuntur sex actiones, de quibus diximus suprà de obligationib. quæ ex quasi contractu nascuntur. Nunc ordine de singulis suo loco dicemus. De Realibus primùm dicemus.

DE ACTIONIBVS REALIBVS.

Actio realis.

Dicitur autem actio Realis propriè, per quam rem nostram, quę ab alio possidetur, petimus. Quòd dico in definitione rem nostram, tu primùm intellige de domino, qui petit rem suam. Deinde de quasi domino, qui petit rem nondum usucaptam ℣. Namq;, hic tit. nostro. Tertio de eo qui ius aliquod habet in re quadam, ut seruitutem, & id amisit ℣. æque, hic titulo nostro. Quarto de eo, qui habet ius pignoris, uel hypothecæ in re alicuius ℣. Item Seruia. hic tit. nostro. Quòd dico in definitione ab alio possidetur, fit ad differentiam actionis personalis, quæ non respicit possessores rerum, sed personas ex contractu, quasi contractu, delicto, uel quasi delicto obligatas.

Possessor.

Hæc autem actio propriè inhęret rei, & sequitur possessorem qualiscunq; etiam fuerit. Quòd autem dico Possessor, tu intellige primùm qui naturaliter & ciuiliter possidet. Secũdo de eo qui naturaliter tantùm possidet. Tertio de eo, qui desijt dolo malo possidere. Quarto de eo, qui quasi possidet res incorporales, & Iura, ut seruitutes, Iurisdictiones,

dictiones, decimas, & similia. Et breuiter intellige de omnibus qui restituendi habent potestatem, uel dolo desierunt habere potestatem restituendi, &c. l. officium. ff. de rei uendi. Diximus autem Actiones Reales esse duplices. Quasdam dari directè ad res uendicandas, & illas subdiuidi. Aut enim dantur pro rebus corporalibus, quales sunt Rei uendicatio & Actio Publiciana. De rei uendicatione primùm dicemus.

DE REI VENDICATIONE.

Rei uendicatio est Actio Realis, quæ datur domino contra possessorem quemlibet, ad uendicandam rem suam corporalem. Genus istius definitionis est Actio. Dico autem Realis, ad differentiam Actionum personalium. Dico autem domino, ad differentiam Actionis Publicianæ, quę datur quasi domino ad uendicandam rem suam quam nondum usucepit. Secundo ad differentiam Actionis confessoriæ, & negatoriæ, quæ quoq; non datur dominis, sed illis, qui habent ius in re alterius, puta seruitutem realem. Et sic capitur hic non dominus propriè & strictè. Dico contra possessorem ad differentiam Actionum personalium. Secundo ad differentiam rerum incorporalium, quæ non possidentur, sed quasi possidentur. Est autem duplex Rei uendicatio: Directa, & Vtilis. Directa datur illi, qui habet plenum dominium in re aliqua, uel saltem dominium directum, qualis est dominus feudi siue emphiteosis. *Rei uendicatio.* *Duplex rei uendicatio.*

Vtilis autem rei uendicatio competit illi qui habet utile dominium alicuius rei, qualis est Vasallus uel Emphiteota. l. 1 ℣ fin. ff. si ager uectiga. uel Emphit. petatur.

CAVSA istius Actionis est dominium propriè & strictè sumptum. In libello autem rei uendicationis medium concludendi est, quòd Actor est dominus rei petitę, & reus est possessor. Tenetur ergo Actor probare illa duo copulatiuè, nempe se esse dominum, & reum esse possessorem. Aliàs rei uendicatio non procedit.

Quibus autem modis illa duo probentur, dicemus. Et primo de probatione dominij, quæ est difficilis, circa quam distingue. Aut loquimur de rebus, ex quarum qualitate constat, quòd ante occupationem siue apprehensionem Actoris, fuerint in bonis nullius, quales sunt feræ bestiæ, gemmæ, lapilli in littore Maris inuenti. Item Insula in mari nata &c. De quibus loquitur ℣ feræ igitur bestiæ, cum sequentibus, suprà de rerum diuisi. Et dominium illarum rerum probatur directè per probationem occupationis, siue apprehensionis per regulam. Quæ nullius in bonis sunt, occupanti conceduntur. Et hęc probatio est facillima. *Quō probetur dominium.* *Regula.*

Aut loquimur de rebus, ex quarum qualitate colligi non potest,

quòd antea nullius fuerint. Sed certum est, eos dominum habuisse, quales sunt, fundi, domus, animalia mansueta, pecunia numerata, & omnes species, siue res opera hominum factæ, & in esse productæ. De quibus loquitur l. Adeo ℣ cum quis. ff. de acquir. rerum domi. & ℣ cum ex aliena, cum multis sequent. suprà de rerum diuis. Et in istis distingue. Aut probatur quòd quoq; in nullius bonis aliquandiu fuerint, quod fit tribus modis. Primo, si prior dominus habuerit illas res pro derelicto, ut. ff. per tot. pro derelicto. Et hoc casu probatur dominium per solam apprehensionem siue occupationem. Secundo, si res erat tributaria, & uacauit biennio, præsumitur quoque habita pro derelicto, probaturque dominium per apprehensionem & possessionem biennalem. l. qui agros. C. de omni agro deser. lib. xi. Tertio, si officio iudicis fiunt proclamata, uel affiguntur publica edicta hoc modo. Si quis uelit dicere illam uel illam rem suam esse, compareat infra certum terminum &c. Et si nemo comparuerit infra illum terminum, censetur quoq; res habita pro derelicto, & occupans eam postea eius dominium per apprehensionem probet, secundum laso. hic, qui multa ad hoc allegat. Istis tamen tribus casibus probatur tantùm utile dominium, non autem directum. Aut probari non potest, quòd aliquandiu in nullius bonis fuerint. Et dic: Aut quærimus de probatione dominij utilis. Et tunc, si quis dicit & probat se rem immobilem decem annis inter præsentes, & 20. inter absentes cum titulo, & bona fide possedisse, dominium utile probatum est, secundum glos. & doct. in l. traditionibus. C. de pactis. Aut quærimus de probatione dominij directi. Et dic: Aut loquimur de rebus mobilibus, & probatur dominium, si possessio cum titulo & bona fide per triennium continuum probata fuerit. d. l. Traditionibus &c. Aut loquimur simpliciter de quibuscunq; rebus, & probatur dominium bifariam. Primo per præscriptionem tanti temporis, cuius initij non extat memoria, secundum Bal. & Doct. in d. l. Traditionibus. Secundo per allegationem alicuius tituli, ut si quis dicat rem sibi donatam, uenditam, legatam, item quòd habeat ex successione alicuius, ut hæres &c. Sed hoc casu requiruntur tria copulatiuè. Primùm ipse titulus, ut emptio, legatum, donatio. Secundo quòd res fuerit tradita. Tertio, quòd tradens fuerit dominus. l. cum res, iuncta glos. Et quæ ibi notantur per Doctor. C. de probatio. Vide Specula. in titulo de Locato ℣ fina. Vers. 56. Nec satis est probaret titulum, & traditionem, si non probetur tradentem dominum fuisse. Nemo enim plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habet, Iuxta uulg. reg. in 6.

Et hæc de probatione dominij à parte Actoris in rei uendicatione dixisse

ne dixisse sufficiant. Nunc dicemus quid Actor teneatur probare à parte rei.

Requiritur ergo ad hoc, ut rei uendicatio locum habeat, ut probet Reum rem petitam possidere, aut dolo desijsse possidere.

Probatur autem possessio multis modis. Primò, si Reus insistit in ipsa re. l. 1. & iij. cum similibus. ff. de acquirend. possessio. Secundo, si fructus illius rei colligit. Tertio, si ei respondetur de pensionibus secundum Barth. & Doctor. in l. Qui uniuersas. §. Quod per colonum. ff. de acquirend. possessio. Quarto, si fecit fundum coli. glos. in l. iij. C. fini. reg. Ne autem Actor decipiatur, primùm debet Reum conuenire, & interrogare, an possideat illam rem, uel an dolo desierit possidere, quia uelit eam uendicare. l. Qui petitorio. ff. de Rei uendicatione. Et si Reus in ludicio fateatur se possidere, uel desijsse possidere, iam Actor tutus est, & potest contra eum agere, modò tamen probet dominium, nec refert siue Reus possideat siue non, nihilominus damnatur, dominio probato. Quia per confessionem obtulit se liti. l. Sin autem, in principio. ff. de Rei uendicatio. Si autem negauerit, dicemus quid Iuris.

Cautela ex parte Actoris.

Primò, quando Reus negat se dolo desijsse possidere, Actori probandum est, eum possedisse, et se denunciasse, ne alienaret illam rem, quia uelit eam uendicare, quo probato, probatum est Reum desijsse dolo possidere. Barth. in d. l. Qui petitorio. ff. de rei uendicatio. In hoc bene distingue.

Aut Reus alienauit rem uendicandam post litem contestatam, et conuenitur nihilominus Rei uendicatione. d. l. Qui petitorio. Aut alienauit ante litem contestatam dolo, & non competit Rei uendicatio contra eum, sed actio in factum ad Interesse, ut colligitur ex titul. C. de aliena. iudic. mut. caussa facta. Ita tenet quoque Panor. in c. 1. extra, da alien. iudic. mut. causs. facta. Quidam tamen arguunt, si Reus tempore primæ Citationis possederit, & postea desierit, possidere, quòd præsumatur in dolo, alleg. ad hoc D. Iaso. Bal. in c. fin. extra. de Iudic.

Quando possessor præsumatur in dolo.

Secundò, quando scilicet Reus post aptum Actoris libellum negat se possidere, Distingue. Aut bona fide negat, id est, nesciens se possidere, & nihil officit negacio, etiamsi possideat, secundum Bart. in l. final. ff. de Rei uendication. Aut mala fide negat, id est, sciens se possidere. Et subdistingue. Aut negat qualitatem possessionis, aut quia dicit, se emisse à uero domino, & tunc si Actor probat alium Titulum, puta quòd reus possessionem consequutus est à furioso, pupillo, uel simili, & punitur Reus in translatione possessionis. Aut negat ipsam possessionem, & tunc, si negat partem possessionis,

& ab Actore de mendacio conuincitur, adiudicatur illa pars, quam negauit Actori. Bald. in l. Cogi. C. de pet. hæred. Si uerò negat totam posſeſsionem, & ab Actore conuincitur, tenetur Iudex ad petitionem Actoris, eum mittere in posſeſsionem rei, tanquam uacantem dominio, etiam nondum ab Actore probato. d. l. fin. ff. de Rei uendica. Et huc refer totum titulum suprà, de rerum diuiſio. Libellus in Rei uendicatione, quo ad ſubſtantialia, poteſt ita proponi præmiſsis præmittendis.

LIBELLVS IN REI VENdicatione.

Coram uobis D. Iudex comparet Titius, & proponit Semproniũ fundum Tuſculanum poſsidere, uel dolo deſiſse poſsidere.

Medium conſtituendi.

Quia autem is fundus Iure dominij directi uel utilis ad Actorem ſpectat, & Reus habet facultatem reſtituendi. Ideoq; petit Actor, ſe declarari dominum illius fundi, & Reum ad reſtitutionem, unà cum fructibus à tanto tempore perceptis, quique à diligenti patrifamiliàs uſq; ad finem iſtius controuerſiæ percipi potuiſsent. Hoc procedit contra poſseſsorem malæ fidei. Bonæ fidei enim poſseſsor non tenetur de fructibus percipiendis, ſed tantùm de perceptis & extantibus. Vide gloſ. ℣ ſi quis à non domino, in uerbo, Cogitur reſtituere, Inſt. de rerum diuiſio. Quos Actor deductis omnibus impenſis ad eius culturam factis, per tot uel tot aureis taxat, ſalua tamen Iudicis taxatione condemnari, eumque condemnatum, ad reſtitutionem prædictorum compelli & cogi. Et hæc uera ſunt, quando petitur res unà cum fructibus. Si uerò ſimplex res peteretur, fieret talis concluſio libelli. Petit itaq; Actor, ſe declarari dominum rei petitæ, & Reum ad eius reſtitutionem condemnari, damnatumq; ad reſtitutionem cogi & compelli.

DE ACTIONE PVBLICIANA.

Secunda Actio Realis, quę pro rebus corporalibus repetendis datur, eſt Publiciana.

Actio Publiciana.

Eſt autem Actio Publiciana Actio Realis, qua petimus id quod nobis ex iuſta cauſa à non domino bona fide traditum eſt, & nondum uſucaptum. l. 1. ff. de Publ. in rem actio. Et habet nomen à Publicio prætore, qui eam introduxit.

CAVSA Impulſiua hæc erat: quum de Iure ciuili nulla Actio extaret, qua quis rem amiſſam, quæ bona fide, & ex iuſta cauſa tradita erat, nec tamen uſucapta (Rei enim uendicatio ſoli domino datur) Publicius æquitate motus, hanc Actionem introduxit, ne quis ſuo Iure, id eſt, quaſi dominio temerè priuaretur ℣ Namque ſi cui. hic titulo noſtro.

Sed dico

Sed dico in definitione Actio Realis, ad differentiam Actionum personalium. Quòd autem sit Realis inde patet, quia datur quasi domino, ad petendam rem, sibi ex emptione, donatione, uel alia iusta causa traditam, & nondum usucaptam contra possessorem quemcunq;. Inde patet quoq; ex eo, quòd imperator eam connumerat inter Actiones Reales prætorias. Dico ex iusta causa, ad hoc enim, ut hæc Actio locum habeat, requiritur iusta causa, hoc est, quòd præcedat aliquis titulus, ad translationem dominij aptus, quales sunt: Tituli emptionis, donationis, dotis, legatorum, &c. l. ij. & iij. ff. de Publicia. Actio. Dico à non domino, Quia si à uero domino res tradita esset, & postea amissa, competeret nõ Publiciana Actio, sed Rei uendicatio. Dico bona fide, Nam qui sciens rem alienam emit, is non facilè habet usucapiendi causam. Ideoq; eam rem amissam hac Actione recuperare non potest. Vbi enim usucapio & præscriptio locum non habent, ibi quoq; non oritur Actio Publiciana, et econtrà. l. Traditionem, & quæ ibi notantur. ff. de Publicia. in rem Actio. Dico traditum, quia sine traditione, uel quasi traditione regulariter possessio non procedit. Vbi autem nulla est possessio, ibi quoq; nulla oritur usucapio, uel præscriptio, & ubi nulla est usucapio, ibi quoq; non habet locum Publiciana. Ergo ubi nulla traditio uel quasi, non est locus Publicianæ, ut Sorites sit perfectus. Dico nõdum usucaptum, quia si res mobilis possessa usucapta, uel immobilis præscripta esset, non competeret Actio Publiciana, sed rei uendicatio. Quia per usucapionem rerum mobilium, transfertur directum dominium, et per præscriptionem immobilium transfertur utile dominium. d. l. Traditionibus, cum ibi nota. C. de pact. Sed de istis singulis infrà latius dicemus.

Vides iam rei uendicationem & Actionem Publicianam in quibusdam conuenire. Primò, sicuti rei uendicatio datur uero domino, ita Publiciana quasi domino.

Secundo, sicuti rei uendicatio datur contra eum, qui possidet uel desijt dolo possidere. Item qui habet restituendi facultatem, ita quoque Publiciana.

Tertio, sicuti in rei uendicatione possessor tenetur de dolo, culpa seu mora. Item de damnis, fructibus, & expensis restituendis, Ita quoque in Publiciana. Et breuiter, in omnibus ferè conueniunt, iuxta l. Eum qui §. in Publiciana. ff. de Publ. in rem Actio.

Differunt tamen quoq; in quibusdam. Primò, rei uendicatio non datur ad res incorporales. l. Vendicatio. ff. de rei uendi. Actio autem Publiciana datur tam ad res corporales, quàm ad incorporales. Si enim seruitus, quæ est res incorporalis à non domino esset alicui con

ſtituta, & priuſquam præſcriberetur amiſſa, competeret pro ea recuperanda, Actio publiciana. l. ſi ego §. ſi de uſufructu. ff. de Publicia. in rem Actio.

Et eſt ratio diuerſitatis, ſecundum Iaſon. Quia pro rebus incorporalibus conſtitutis per ueros dominos competunt Actiones ſpeciales, ſcilicet confeſſoria & negatoria. Si uerò à non dominis conſtituuntur ſeruitutes, & poſtea amittuntur, nulla extat ſpecialis Actio. Ideo extenditur ad eas Actio Publiciana. d. l. ſi ego.

Secundo differunt, quòd rei uendicatio datur etiam contra titulo poſſidentem. l. officium. ff. de rei uend. Publiciana autem non datur contra titulo poſſidentem, ut colligitur ex l. ſiue §. ſi duob. iunct. glo. ff. de publ. in rem Actio. Niſi talis titulus eſſet procuratus in odium agentis, tum enim poſſeſſor eſſet in mala fide, uel niſi poſſeſſor haberet titulum à fure, uel ab alio, qui tenuiſſet rem cum uitio. Iſtis enim caſibus competeret Publiciana etiam contra titulo poſſidentem, ſecundum Iaſo. & Docto. hic.

Ratio autem, quòd Publiciana non datur regulariter contra titulo poſſidentem hæc eſt, quòd poſſidens cum titulo habet duo, titulum ſcilicet & poſſeſſionem. Agens autem Publiciana contra titulo poſſidentem habet tantùm unum, nempe nudum titulum, quia poſſeſſio eſt amiſſa. Et ſic in poſſidente cum titulo, ſunt duæ rationes. In altero uerò tantùm una. Vbi autem ſunt plures rationes, ibi quoq; debet eſſe fortius Ius §. ſi uerò, cum ibi nota. ſupr. de adoptio.

CAVSA iſtius actionis eſt quaſi dominium. Sicuti enim in rei uendicatione requiritur Actorem eſſe dominum, ita quoq; in hac Actione requiritur Actorem eſſe quaſi dominum.

Requiruntur autem ad quaſi dominium, ut ex ſuperioribus colligi poteſt, quinq;. Primò, traditio rerum mobilium corporalium, uel quaſi traditio rerum immobilium, uel incorporalium. l. Traditionem. ff. de publ. in rem Actio. l. Seruus §. Incorporales. ff. de acquirend. rerum dominio.

In titulis tamen pro legato & pro hærede, non eſt neceſſaria traditio. Quum etiam ſine ea quæratur dominium. Apprehenſio tamen neceſſaria eſt, ſecundum glo. in l. Celſus. in uerbo exiſtimarent. ff. de uſucapio. Secundo, quod ex titulo habili ad translationem dominij traditio facta ſit, ut ex emptione, donatione, dote &c. ut ſuprà diximus. Tertio, quòd à non domino acceperit. Quarto, quòd bona fide acceperit ab eo, quem putauit dominum, quiq; habebat facultatem diſponendi de rebus ſuis, ut non pupillus, nec furioſus &c. & crediderit per traditionem ſe dominum factum. l. Eum qui à furioſo §. Prætor. ff. de publ. in rem Actio. Quinto, quòd credat ſe

tempore

tempore agendi dominum non esse, uel dubitet, propterea quòd nondum usuceperit.

Sed tamen hæc quinq; omnia de necessitate probanda non sunt. Sed tantùm duo. Nempe traditio & titulus. Reliqua tria non item. Primo enim probare non tenetur rem à non domino traditam, secundum Angel. hic. Neq; etiam bonam fidem probare tenetur. Illa enim præsumitur, donec contrarium probetur.

Præterea hæc & similia consistunt in intellectu, & relinquuntur alicuius conscientiæ, nec possunt cadere in sensum testis, secundum glo. hic, in uerbo, dicit.

Et prædicta quinq; requiruntur à parte Actoris. Dic autem breuibus, causam Actionis Publicianæ esse duplicem, Propinquam & remotam. Propinqua est quasi dominium.

CAVSAE remotæ sunt causæ quasi dominij, ut traditio, titulus, bona fides &c. Sicuti causa propinqua rei uendicationis est dominium, & causæ remotæ sunt modi acquirendi rerum dominia &c.

Materia istius Actionis tota dependet ex titulo de usucapioni. & præscriptio.

A parte autem Rei requiruntur illa ipsa, quæ suprà de rei uendicatione enumerauimus, uidelicet quòd Reus possideat, uel dolo desierit possidere. Item quòd habeat restituendi facultatem.

Sicuti autem rei uendicationis effectus est, quòd Reus testibus, instrumentis, uel propria confessione conuictus, tenetur rem restituere cum omnibus fructibus, damnis & expensis. Ita quoq; in Actione Publiciana dicendum est.

Extinguuntur autem prædictę duę Actiones per usucapionem & præscriptionem. Nam si res mobilis spacio triennij, & immobilis inter præsentes decennio, & inter absentes uiginti annis, bona fide, iusto titulo possessa fuerit, extinctæ sunt Actiones Reales, quia dominium uel quasi dominium, quæ sunt causæ istarum Actionum, per usucapionem & præscriptionem in possessorem translata sunt. *Quibus modis extinguatur rei uendicatio & Publiciana.*

LIBELLVS IN ACTIONE Publiciana.

Licet domus quam Titius possidet, Actori ab eo, quem credidit dominũ esse, ex iusta causa, emptionis scilicet, tradita sit, ab eoq; aliquandiu possessa, ita quòd in causa præscribẽdi fuerit, tamen cũ ipse abesset, illa domus à Titio apprehensa & occupata est, qui eam iam possidet, nec uult restituere, licet restituendi habeat facultatem. Petit ergo Actor per uestã sententiam declarari, eam domũ iure quasi dominij ad se pertinere, & Titium possessorem, ad illius restitutio- *Narratio facti. Medium concludendi.*

nem condemnari, condemnatumq; oportunis Iuris remedijs ad restitutionem compelli & cogi.

Nota hic obiter, Si quis intentauit primo rei uendicationem, et in ea succubit, quia dominium non potuit probare, quòd nihilominus adhuc potest intentare Publicianam, & econtrà, modò soluat aduersario suo expensas. l. Minor ℣ si seruus. ff. de euictio.

Secundo nota. Licet regulariter libellus incertus non ualeat, nec etiam admittatur, tamen quando Actor incertus est, an sit dominus uel quasi dominus illius rei quam petit, potest alternatiuè concludere, uidelicet peto me declarari dominum, uel quasi dominum, & ualet libellus secundum Innoc. in c. constitutus. extra de restitut. in integrum. Et tantum de Actionibus Realibus, quæ dantur pro rebus corporalibus.

Et prædicta procedunt in Iudicio Prætorio, hoc est, quando Actor petit se declarari dominum uel quasi dominum, & est paratus probare dominium uel quasi. Secus si intentaretur iudicium possessorium, hoc est, si quis diceret se fuisse in possessione alicuius rei, & spoliatum esse, tum intentatur interdictum, unde ui, uel remedium ex Canone reintegranda, ij. quæstio. iij. Et hoc casu satis est probare possessionem et spoliationem. c. In literis, extra. de restitut. spol. Et tutius est intentare possessorium, quàm petitorium propter probationes. Multò enim facilius probatur possessio & spoliatio, quàm dominium, uel quasi.

DE ACTIONIBVS REALIBVS, QVAE dantur pro rebus incorporalibus.

Actiones Reales, quæ dantur pro rebus incorporalibus, hoc est, seruitutibus, & alijs Iuribus, sunt duæ, Confessoria & Negatoria.

DE ACTIONE CONFESSORIA.

Confessoria. Confessoria est Actio Realis, qua agimus contra impedientem, nos uti Iure siue seruitute competenti nostræ personæ, uel rebus nostris ex re alterius. Et dicitur Confessoria, quia proponitur uerbis affirmatiuis. Dico in definitione, Actio Realis. Primo, quia datur illi, qui habet affine dominij, id est, Ius in re. Secundo, quia rei, hoc est, fundo siue domui inhæret, & rem sequitur à quocunq; cœperit possideri. l. Via constituitur ℣ si fundus. ff. de seruitut. Rustico. prædior. Dico Iure, quia hæc actio non tantùm competit pro seruitutibus, sed pro quolibet Iure incorporali, secundum Ioan. Fab. hic, & Speculat. in ℣ secundo, in titulo de restitutione spol. Hinc est, quòd si quis me impediret in receptione decimarum, uel reddituum ex re aliqua, uel impediret me uti Iurisdictione, competeret Actio Confessoria contra impedientem. Dico seruitute, propterea quòd hæc Actio pro

ctio pro omnibus seruitutibus, tam realibus, quàm personalibus datur. Dico nostræ personę, propter usumfructum, usum, & habitationem, quæ sunt seruitutes personales, & personis inhærent, quæque cum personis intercidunt. Dico rebus nostris, propter seruitutem urbanorum & rusticorum prædiorum, quæ non personis, sed reb. hoc est, fundis siue domibus debentur. Dico autem ex re alterius. Primo, quia res alicuius propria ei non seruit. Secundo, quia seruitus est relatio, & uersatur inter duo extrema, Fundamentum scilicet & terminum.

Fundamentũ est res aliena seruiens, nam in ea consistit seruitus. *Fundamentũ.*

Terminus uerò est res siue persona dominans, quò respicit illa seruitus. *Terminus.*

Conuenit autem hęc Actio cum superioribus, quod sicuti rei uendicatio datur domino, & Publiciana quasi domino. Ita quoq; hæc datur illi qui habet Ius in re, quod est affine dominij.

Differt tamen ab eis, quòd illæ dantur pro rebus corporalibus, hæc autem pro rebus incorporalibus. Sicuti autem res corporales possunt peti bifariam, In iudicio petitorio, & iudicio possessorio, ut diximus. Ita quoq; res incorporales, de quibus hic loquimur, petuntur bifariam. Aut enim petitur earum proprietas, aut quasi possessio.

Proprietas petitur in iudicio petitorio, in quo scilicet Actor petit declarari, illam seruitutem iure ad se pertinere. Et tum propriè locum habet hæc Actio confessoria.

Est autem hæc Actio duplex, Directa, & utilis.

Directa datur illis qui habent directum dominium in prędijs siue domibus, quibus debetur seruitus. Et datur contra eum qui est directus dominus illius rei, ex qua seruitus debetur. Vtilis uerò datur illi qui habet utile dominiũ, siue Ius aliquod in illa re, cui debetur seruitus, quales sunt: creditor pignoris, Vsufructuarius, Emphiteota, Vasallus, secundum Ioan. de Plat. hic.

CAVSA istius actionis est Ius quod in re alterius habemus. Hoc autem Ius probatur per contractus inter uiuos, uel per ultimam uoluntatem, iuncta patientia domini illius rei seruientis, quæ loco traditionis habetur. Item per præscriptionem, modò is qui agit sit dominus directus, uel utilis fundi illius dominantis. Si enim esset quasi dominus, competeret Actio Publiciana, ut suprà diximus.

EFFECTVS istius Actionis est, quòd Reus conuictus ad petitionem Actoris, & implorationem officij Iudicis, cum restitutione Interesse, fructuum & damnorum, ab impedimento abstinere cogitur. l. Loci corpus ℔ In confessoria, cum ℔ sequenti, & l. Et si forte ℔ fin. ff. si seruit. uend.

Præterea

Præterea tenetur Reus conuictus præstare cautionem, quòd in futurum nec ipse, nec hæres eius, nec successores eius impedituri sint Actorem uti tali seruitute. l. Harum. cum similibus. ff. si seruit. uendi.

Et prædicta uera sunt, quando quis agit iudicio petitorio, id est, quando dicit, hoc ius, uel hanc seruitutem in re alterius sibi competere, uirtute alicuius contractus, siue actus, & quasi traditam per patientiam domini. Hoc casu tenetur illa probare. Secus autem si ageret iudicio possessorio, id est, diceret se in quasi possessione alicuius seruitutis in re alterius fuisse, et de facto eiectum, siue in ea turbatum. Et sic spoliatum se proponit. Et agit ad restitutionem quasi possessionis, quo casu non competit Actio confessoria, sed pro spoliatione utile interdictum, unde ui, uel utilis Actio in factum, surrogata in locum illius interdicti, uel utilis Actio ex constitutione. l. Si quis in tantam. C. Vnde ui. de quibus dicemus infrà de interdictis. Et hoc casu teneretur tantùm probare, se in quasi possessione fuisse. Et per Reum euictum. Pro turbatione autem possessionis, quasi istius competeret Interdictum, quasi uti possidetis. l. sicuti ℌ Aristo. ff. si seruitus uendicetur. Vide Specul. de restitut. spol. in ℌ Nunc dicemus.

Quibus modis probetur possessio.

Quando autem quæritur, quibus modis probetur hæc possessio. Distingue. Aut loquimur de seruitutibus negatiuis, ut est, altius non tollere ædificia, & probatur per unum solum Actum, ut si Actor dicat, se prohibuisse, ne altius tollatur ædificium uicini, et aduersarium acquieuisse probationi Bart. in l. 1. C. de seruitut. & aq. Aut loquimur de seruitutibus affirmatiuis, quales sunt: ire, agere, licere, Item aquam ducere per alterius fundum. Et in istis subdistingue.

Quædam sunt, in quibus potest usus esse per modum facultatis uel amicitiæ, ut ire per fundum. Cuilibet enim datur facultas per alterius fundum eundi, nisi prohibeatur. l. iij ℌ Planè. ff. de acquirend. rerum domi. Et de his non dicitur. Quædam sunt, in quibus usus nõ potest esse per modum facultatis, ut si quis ducat aquam per fundum tuum, tunc per primum actum, inducitur quasi possessio. l. 1. In princi. & ℌ quod autem. ff. de aqua quo. & æst.

Quibus modis tollitur Actio Confessoria.

Tollitur autem Actio confessoria illis ipsis modis, quibus amittuntur seruitutes, pro quibus competunt, quos uide suprà de seruitut. & usufruct.

LIBELLVS IN ACTIONE Confessoria.

Conueni cum Titio, & emi ab eo pro tot aureis Ius, ut per fundum suum Tusculanum, ad fundum meum Seianum, quorum confinia cohærent, aquam ducere liceret. Et ipse post seruitutis istius constitutionem

stitutionem passus est ducere aquam in fundum meum, & ita per suam patientiam hoc mihi Ius quasi tradidit. Quumque aliquandiu in libera & quieta possessione ducendi aquam per fundum suum, fuissem, & id mihi uirtute dicti contractus & quasi traditione liberè licere putassem, familia Titij eius iussu me impediuit, & adhuc impedit, quo minus mihi aquam ducere liceat, propter quod impedimentum tanti mea interest, &c. Peto itaq; per uestram sententiam declarari, eam seruitutem ducendæ aquæ per fundum Tusculanum Titij, fundo meo Seiano competere, Titiumque condemnari, ut post præstationem Interesse, mediante uestro officio caueat, se, hæredes, & successores suos in futurum non esse impedituros, me uti Iure meo constituto, &c.

Hic libellus ita esset formandus, si quis iam fuisset in quasi possessione seruitutis per contractum, & quasi traditione constitutæ, & iterum amissæ. Secus autem si seruitus tantùm promissa esset, & non quasi tradita. Tum enim ageretur contra promittentem, Actione personali ex stipulatu, præscriptis uerbis, uel ex empto, secundum Iaso. hic.

DE ACTIONE NEGATORIA.

Actio Negatoria est Actio Realis, qua agimus res nostras non seruire rebus siue personæ illius, qui contendit sibi Ius in eis competere. l. ij. cum ibi notatis. ff. Si seruitus uendic. Et dicitur Negatoria, quia plerunque negatiuè proponitur, licet interdum proponatur uerbis affirmatiuis, effectus tamen semper est negatiuus, ut quum dico: Ius mihi esse altius tollendi ædes meas, idem est, ac si dicerem, prohibente uicino, Ius ei non esse prohibendi me, ne altius tollam, Ita quoq; licet Confessoria plerunque proponatur uerbis affirmatiuis, tamen interdum quoq; proponitur negatiuis uerbis, ut quum dico, uicinum meum non posse altius tollere ædes suas. Per hæc uerba ago Actione Confessoria, mihi competere Ius in ædibus uicini, ne ipse altius tollat. Et sic nota hic obiter, In seruitute altius non tollendi, utramque Actionem locum habere, tam Confessoriam, quàm Negatoriam.

Confessoria locum habet, quando ago mihi Ius esse in ædibus uicini mei, ne ipse altius tollat.

Negatoria autem, quando contendo aduersarium Ius non habere in ædibus meis, quo impediat ne altius tollam, & sic ago tantùm pro libertate mea tetinenda, quæ mihi competit de Iure communi. Quum enim aër sit communis res, unicuique liberum est eo uti, nisi ex conuentione prohibeatur. Ideo nego uicino meo Ius competere, quo me prohibere cupit ne altius ædificem, l. Altius. C. de seruitut.

l. cumeo,

l. cum eo, cum similibus. ff. de seruitut. urbanorum prædiorum. Dico Actio Realis, quia datur domino illius rei, quæ contenditur esse libera, & in qua negatur seruitus. Dico res nostras, ad differentiam Actionis confessoriæ, qua agimus rem alienam nobis seruire. Reliquæ partes difinitionis omnes positæ sunt ad differentiam Actionis confessoriæ. Nota quoq; hanc Actionem non tantùm pro seruitutibus, sed quoq; pro alijs iuribus competere, ueluti si quis neget ex rebus suis deberi decimas, redditus uel census. Ad hoc autem ut hæc Actio locum habeat, requiruntur duo.

Primum, quòd Actor habeat dominium, uel Ius aliquod in ea re, in qua negatur seruitus.

Secundo, quòd Reus prætendat in ea re sibi esse constitutam seruitutem. Et licet in omnibus Actionibus onus probandi regulariter imponatur Actori, & non Reo: Ideo quòd si Actor in probatione defecerit, Reus, & si nihil omnino præstiterit, absoluitur, Iuxta uulgatam l. Qui accusare. C. de edendo.

In hac tamen Actione diuersum seruatur, quia Actor non tenetur probare intentionem suæ Actionis, uidelicet rem suam non seruire rebus alienis, sed satis est, ut probet se dominum istius rei esse. Hoc enim casu eius intentio est fundata, per probationem dominij, propter præsumptionem Iuris, quod præsumit quaslibet res esse liberas, quæ præsumptio transfert onus probandi in Reum, ut scilicet probet, in rebus Actoris Ius sibi constitutum esse. Et hoc ideo, quia Actor agit negatiuè, Reus autem excipit affirmatiuè. Affirmatio uerò probanda est, & non negatio. l. Actor. C. de probatio. Vide glo. in l. Sicuti ℣ Sed si quæratur, in uerbo Possessoris. ff. Si seruit. uendi. Bart. in l. In ædibus. C. de seruit. & aqu.

Præsumptio Iuris.

Probat ergo hoc casu Reus seruitutem sibi constitutam in rebus Actoris, multis modis, ut per pactiones, stipulationes, contractus, per ultimam uoluntatem, &c ℣ si quis uelit, suprà, de seruitut. Item, per præscriptionem, quæ habetur loco constituti. l. Hoc Iure ℣ Ductus aquæ. ff. de aqu. quot. & æst. l. si quis diuturno, in principio. ff. si seruit. uendi. Et sic Reus in Actione negatoria in effectu nihil differt ab Actore in Actione Confessoria.

LIBELLVS IN ACTIONE NEGATORIA.

Licet fundus Titianus Iure dominij uel quasi, quo ad Sempronium liberè, & sine aliquo onere uel seruitute ad me pertineat, tamen quia Sempronius contendit, in eo constitutam esse seruitutem fundo suo, eaque utitur, licet ego negem, & utendo res meas facit deteriores. Peto ergo per uestram sententiam declarari, Sempronio non esse Ius utendi aliqua seruitute in rebus meis, sed fundum meum, quo

ad ipsum,

ad ipsum, esse liberum. Et tantum de Actionibus Realibus non prę-iudicialibus, quæ dantur directè ad res uendicandas: Nunc de Prę paratorijs Rei uendicationis dicemus.

DE ACTIONIBVS PRAE-paratorijs.

Dicuntur autem præparatoriæ Actiones ideo, quia præparant uiam alijs Actionibus, quando res ob aliquod impedimentum uendicari & haberi non potest. Et sunt duæ, Actio ad exhibendum, & Actio rescissoria.

DE ACTIONE AD EXHIBENDVM.

Actio ad exhibendum est Actio Realis, quæ datur cuilibet, cuius interest pecuniariter, ad hoc ut res mobilis exhibeatur in publicum, deturq; experiundi copia, & habet locum contra quemcunq; possessorem. l. ñ. ad exhibend. *Actio ad exhibendum.*

Dico Actio Realis, Ideo quia persequitur rem à quocunq; fuerit possessa naturaliter & ciuiliter, uel naturaliter tantùm, siue etiam detenta per se uel per alium. Imò datur contra quemlibet, qui tempore sententiæ habet restituendi facultatem. l. Cum seruus. ff. ad exhibend. Licet ergo text. in l. iñ ℌ Est autem. ff. ad exhibend. dicat, cp sit Actio personalis, tamen id potest intelligi, quòd delictum interdū præbet causam huic Actioni, sicuti uidemus in seruo qui noxam dedit, & postea absconditur. Iam agitur ut is seruus exhibeatur, & sic delictum istius Actionis, hoc casu causa est: Tamen quia semper persequitur ipsam rem à quocunq; fuerit possessa, potest dici Realis, præsertim cùm propter rei uendicationem sit præcipuè inducta. l. 1. ff. ad exhibendum. Dico pecuniariter. Hoc intellige ad differentiam affectationis. Licet enim alicuius interfit ex affectu, quòd res exhibeatur, tamen si inde non sentit commodum pecuniarium, non habet locum hæc Actio. Dico cuius interest pecuniariter, quia hæc Actio multis datur. Primo datur domino, qui præparat ut possit rem suam à possessore suo uendicare. Et hoc casu idem ferè operatur, quod interrogatio, qua Actor interrogat Reum, an non possideat rem, de qua suprà in rei uendicatione dictum est. Estque maximè necessaria, propter res, quæ Iure ascensionis alicui acquiruntur. Vt si mea gemma inclusa esset tuo auro, non possum uendicare priusquam eximeretur. Ago itaq; ad exhibendum, ut separetur gemma ab auro, & postea uendicetur. l. Gemma. ff. ad exhibendum. Et hoc casu est præparatoria Rei uendicationis directæ. Secundò, datur ei qui habet seruitutem in re aliqua, ut si quis haberet usufructum equi, & hoc casu est præparatoria Rei uendicationis utilis. Tertio datur ei qui habet ius in re, scilicet Ius pignoris, uel hypo-

thecæ,& tunc est præparatoria Seruianæ uel hypothecariæ. Quarto datur ei qui petit omnes seruos alicuius exhiberi, ut noxium seruum agnoscat. Nam quando testes dicunt,se non agnoscere personam,uel rem nominaliter,sed si eam uiderent,cognoscerent,res siue persona debet eis ostendi.l.Si criminis.C.ad exhibend.Quo casu est præparatoria Actionis noxalis.

Postremò datur cuilibet, cuius interest pecuniariter rem exhiberi.l.iij.per totum ferè.ff.ad exhibend.Dico Res mobilis,ad differentiam rerum immobilium, quæ sine alicuius exhibitionis propositione se exhibent.Itaq; pro rebus mobilibus tantùm locum habet. Circa quas distingue.

Aut promissa est exhibitio ipsi Actori per Reum,& tunc non habet locum hæc Actio, sed Actio ex stipulatu propter promissionem. Quia factum est deductum in obligationem.l. Vbi autem ℣ qui id. ff.de uerborum obligatio. Aut non est promissa exhibitio,& tunc. Aut quærimus de tabulis Testamenti alicuis,siue Codicilli exhibendi,quas fortè aliquis detinet.Et subdistingue. Aut ipse Testator adhuc uiuus, uel eius hæres post mortem Testatoris agit pro exhibendis tabulis.Et hæc Actio locum habet.l. iij ℣ si ipse. ff. de tabulis exhibendis. l. iij. ff. quemadmod. Testamenta aperiantur.l.iij ℣ si quis. ff.ad exhib. Aut alius quidam præter Testatorem & hæredem,cuius interest tabulas exhiberi, utputa Legatarius, &c. agit, & non competit hæc Actio,sed interdictum de exhibendis Tabulis.d.l.iij. ℣ si ipse Testator.ff.de Tabulis exhibendis. & d. l. iij ℣ si quis. ff. ad Exhib. Aut quærimus de alijs rebus mobilibus,quàm Tabulis Testamenti,ut seruo,equo,pecude,&c. Et subdistingue. Aut loquimur de instrumentis, & uariæ competunt Actiones, secundùm uarietatem contractuum celebratorum.

EXEMPLVM.

Legatarius agens contra hæredem,ut exhibeat Instrumenta,quibus probetur origo rei legatæ, habet Actionem ex Testamento. l. Instrumenta.C. de fideicommissis. Sic quoq; emptori agenti contra uenditorem competit Actio ex empto ad exhibitionem Instrumentorum,quibus proprietas & approbationes finium probentur.l. Titius hæres.ff.de Actionib.empti. Plura exempla uide apud Azon, in summa sua.C.ad Exhib. Dico ut exhibeatur in publicum,quia res coram magistratu exhiberi debet.l.iij ℣ Hoc interdictum. ff. de Tabulis exhibendis.l.In publicum.ff.de seruis fugiti.Ita enim exhibitio fieri debet,quòd Actor rem exhibitam tangere et apprehendere possit,& si Instrumentum est exhibendum, ita exhibeatur, ut Actor facultatem legendi & describendi habeat.

Est autem

Est autem exhibitio facienda in eo loco, ubi res fuit tempore litis contestatæ. Si uerò Actor uelit alibi exhiberi, tenetur in se suscipere periculum, & omnes expensas, exceptis illis, quæ in inuestigando siue curando consistunt, & res est exhibenda in ea causa, in qua fuit cũm Iudicium susciperetur. Dico detur experiundi copia, quia priusquam res exhibeantur, pleræque Actiones intentari non possunt, cũm illa exhibitio ad præparationem Rei uendicationis, aliarumq; Actionum fiat. Dico & habet locum contra quemcunq; possessorem, quia in hac Actione principaliter requiruntur duo copulatiuè: Primò, quòd Reus possideat, & habeat facultatem restituendi. Secundo, quòd Actoris interfit pecuniariter, ut dictum est. Sed ad probationem istius interesse non requiruntur testes uel instrumenta, sed satis est Actorem curare, se non calumniæ causa exhibitionem postulare. l. Thesaurus. ff. ad Exhiben.

CAVSA Materialis est istius Actionis: dominium, quasi dominium, Ius in re, contractus, & delictum.

Quando dominium, & quasi dominium est causa, tũc præparat uiam Rei uendicationi directæ, & Actioni publicianæ.

Quando Ius in re est causa, ut est Ius ususfructus, tunc est præparatoria Rei uendicationis utilis.

Contractus quoque potest esse causa, sicuti uidemus in pignore. Tunc est præparatoria Actionis Seruianæ.

Delictum quoq; potest esse causa, & tunc præparat uiam Actioni noxali, sicut suprà diximus.

CAVSA finalis est, ut res exhibeatur.

EFFECTVS est, quòd reus conuictus condemnatur ad exhibitionem rei, cum omnibus accessionibus & utilitatibus. Et si dolo uoluerit exhibere, iurat Actor contra eum in litem, id est, iurat quòd sua tantùm interfit rem non exhiberi. l. Non ignorabit. C. ad exhibend. Si uerò culpa rei intercessit, quo minus res exhiberetur, tenetur ad interesse. l. Si optione, cum l. sequenti. ff. ad exhibend. Vide Azo. in summa. C. ad exhibend.

LIBELLVS IN ACTIONE AD Exhibendum.

In hac actione libellus est formandus eo ipso modo, quo formaretur, si principalis Actio, propter quam exhibitio petitur, intentaretur. Et hoc ideo, ne Iudex putet, exhibitionem sine causa postulari. In principali tamen causa, non proceditur priusquam exhibitio fiat, sed certa forma libellandi in hac Actione præscribi non potest, cum multarum Actionum, ut diximus, sit præparatoria, quarum quælibet habet suum proprium medium concludendi, Ponamus itaque

unum exemplum, ut scilicet sit præparatoria Actionis noxalis, hoc modo: Domine Iudex, uicinus meus habet plures seruos, quorum unus ædes meas clanculum ingressus est, & uiginti aureos furtim subtraxit. Quia autem illis qui egredientem eum pecunia subtracta uiderunt, notum eius nomen non est, & tamen si inspectioni detur, furem demonstrare & agnoscere possent, Peto pronunciari uicinum meum teneri ad exhibitionem omnium seruorum suorum, ut testes cognoscere, furemq; indicare possint. Et mihi deinde noxalem Actionem contra dominum furis intentare liceat. Hoc modo quoq; in alijs Actionibus formandus esset libellus, ut si rem tuam uelis exhiberi, proponeres ad similitudinem Rei uendicationis, te dominum illius rei, & Titium possessorem, qui tamen neget tuam esse, petas itaque eum condemnari, ut exhibeat, tuq; posthac rei uendicationem intentare possis.

DE ACTIONE RESCISSORIA.

Secunda Actio Præparatoria, est Actio Rescissoria, quæ licet interdum sit personalis, ut quando præcedens Actio est personalis, tamen quia plerunque habetur pro Rei uendicatione utili, secundum Iason. hic, nos eam quoq; huc uolumus inserere.

Est autem nihil aliud hæc Actio, quàm quæ rescindit usucapionem.

Dicitur autem Actio Rescissoria, qua agitur ad rem usucaptam, quasi usucapta non esset. Et habet nomen à rescindendo, quia usucapionem completam rescindit, & est contraria Publicianę. In Publiciana enim Actione quasi dominus, qui amittit rem suam nondum usucaptam, repetit eam quasi esset usucapta. Ita econtra in hac Actione, Actor repetit rem usucaptam, quasi nunquam usucapta. Dico in definitione simpliciter, qua agitur, quia hæc Actio datur tribus. Primo, præsenti contra absentem, qui scilicet in absentia rem præsentis usucepit. Vt si Titius uenderet Sempronio librum meũ, & traderet, Sempronius autem emptor postea discederet, & abesset per continuum triennium, ita ut librum meum usucaperet, post usucapionem completam rediens, mihi nõ competit contra eum Rei uendicatio, quia illa datur domino tantùm. Dominium autem per usucapionem translatum est. L. Traditionib. C. de pact. Competit uerò Actio rescissoria, qua peto per officium Iudicis me in integrum restitui, & usucapionem rescindi, ut rem meam, cuius dominium per usucapionem in emptorem translatum erat, utiliter uendicare possem.

Et hoc casu quando præsens agit contra absentem, non distinguitur, ex quibus caussis usucapiens abfuerit. Datur enim contra eum, qui Reipub. causa abest. Et sic ex causa necessaria & probabili,

multò

multò magis competit contra eum, qui abest ex causis probabilibus tantùm, uel non necessarijs, ut colligitur ex textu nostro hic.

Requiruntur tamen hoc casu, quod absens domi non reliquerit Procuratores, neq; etiam habeat coniunctos, siue idoneos possessores, quos præsens domi in usucapientis absentia potuisset conuenire, & usucapionem interrumpere. l. Ergo. cum similibus. ff. ex quibus causis maio. Si itaq; absens neminem domi reliquit, tunc datur hæc Actio contra redeuntem. Præsens tamen non tenetur semper expectare, donec absens redeat, sed si sperat breui reuersurum, expectare tenetur. Sin minus, ut si est captus absens ab hostibus, & non tenetur expectare præsens, sed detur Curator bonis absentis, contra quẽ poterit procedere ordinariè, usq; ad definitiuam sententiam & executionem. l. Ab hostibus ℌ Ego autem. ff. Ex quibus caus. maio. Vide Iason. hic in ℌ Rursus, & Bart. in l. Ignorare, ad finem. C. de restitutio. militum.

Secundo datur absenti contra absentem. Vt si me absente Titius rem meam bona fide emeret, & post traditionem quoq; abesset, donec usucapionem compleret. Si postea ambo reuertimur, competit mihi contra Titium Actio Rescissoria, qua ago ut officio Iudicis restituar in integrum, & usucapio rescindatur, egoque rem meam utiliter uendicare possim.

Tertio datur absenti contra præsentem. Veluti si Titius bona fide emeret à Seio rem Sempronij, & præsens usucaperet, quia fortè Sempronius abfuit per triennium, datur Sempronio reuerso Actio Rescissoria contra præsentem. Sed in istis casibus duobus, quando scilicet absens agit contra absentem, uel absens contra præsentem, non quælibet absentia excusat, ad hoc ut usucapio possit rescindi.

Dic ergo absentiam esse quintuplicem. Prima est necessaria & probabilis. Secunda probabilis tantum. Tertia necessaria tantum. Quarta uoluntaria, sine contumacia. Quinta uoluntaria, cum contumacia, secundum glos. & Bart. in l. fina. ff. de Restitutione in integrum, & Iaso. in ℌ Rursus. hic tit. nostro.

Exempla necessariæ & probabilis absentiæ, multa colligi possunt. Vt primò, si quis abest propter Rempublicam cuiuscunq; ciuitatis, ut causa Militiæ siue Legationis. l. Sed etsi per Prætorem ℌ fin. ff. ex quib. caus. maio.

Secundo, si abest causa aduersæ ualetudinis. l. quæsitum. ff. de re iudica.

Tertio, si captus est ab hostibus. l. ab hostib. & l. Ait prætor ℌ Item ei. ff. Ex quibus caus. maio.

Quarto, si captus est à prædonibus, aut potentioribus ui, & detinetur in uinculis. l. succurritur. ff. Ex quibus causis maio. Appellatione autem uinculorum, non tantùm ueniunt carceres & compedes, quia etiam is in uinculis esse dicitur, qui ita obligatus est, ut sine dedecore in publico apparere non possit, ut dicit Iaso. in ℌ Rursus, col. 11. hic tit. nostro. Et colligitur ex glos. c. si qui testium, in uerbo paupertate, extra de testib. Et illis omnibus qui hoc modo absunt, & dominia rerum per usucapionem amittunt, succurritur per restitutionem in integrum, daturq; Actio rescissoria, qua agunt ad res usucaptas, quasi usucaptę nõ essent. Et hoc uerum, si domi non reliquerint procuratorem nec defensorem, qui nomine eorum potuisset agere, & usucapionem impedire. Quid autem Iuris sit si domi relictus est Procurator, & tamen absens lęsus, Vide quæ notantur per Bart. & Doct. in l. fin. ff. de rest. in integ. Exempla probabilis absentiæ tantùm hęc sunt, ut si quis abest causa studiorum, hoc est probabile, sed non necessarium, quia nemo cogitur &c. Et is rediens quoq; restituitur, si domi non reliquerit Procuratorem, qui potuisset usucapionẽ impedire. Vide quæ not. in l. contumacia ℌ contumax. ff. de re iud. & l. Nec non in princi. ff. Quibus ex caus. maio. Exemplum absentię necessarię tantùm, ut si quis esset relegatus. Et circa hoc dic. Aut quis expulsus est ui è ciuitate, siue aufugit propter iustum metum. Et dic. Aut illius bona sunt publicata, & agitur contra fiscum. Aut sunt per sententiam alicui priuato adiudicata. Et sententia est ipso iure nulla, quia sententia contra absentem, non contumacem lata, non ualet. l. de unoquoq; ff. de re iud. Si uerò nemini sunt adiudicata, sed usucapta per aliquem, usucapio rescinderetur per hanc Actionem. Aut quis est relegatus propter aliquod delictum, & is simpliciter non restituitur, nisi domi non potuisset relinquere Procuratorem. l. Papinianus. ff. de mino. Exemplum absentiæ uoluntarię sine contumacia est, ut mercatoris uel alterius cuiuspiam, qui abest sui commodi causa. Et is rediens, non habet rescissoriam Actionem contra eum, qui res suas usucepit, plerunq; enim habent domi Procuratorem negociorum, secundum Iaso. in d ℌ Rursus, in undecima col. hic tit. nost. Exemplum absentiæ uoluntariæ cum contumacia est, ut si quis citatus & monitus per Iudicem, tamen abest, et is quoq; non habet actionem rescissoriam, nec auditur appellans regulariter, Vide Bart. in d. l. fin. ff. de restitu. in integ. Et regulariter quotiescunque quis ex necessitate & non ex uoluntate abest, nec potuit per alium res suas domi curare, subuenitur ei per restitutionem in integrum. l. sed etsi per Prætorem ℌ fin. in fine. ff. Ex quibus causs. maio. Et ubicunque iudici equum uidebitur, poterit absentem restituere ex clausula generali,

Clausula.

nerali, nisi contrarium iure cautum sit. Vide Ioan. Fab. hic.

Secundo dico simpliciter qua agitur, quia hæc actio non tantùm datur lęsis per usucapionem, uerumetiam rerum successoribus, & illis quorum interest, ut colligitur ex l. primus in prin. ff. de minorib.

Et datur non tantùm contra eum qui immediate sentit lucrum ex usucapione, uerum etiam contra eius successores, & contra tertium ad quem res peruenit. Maximè quando actio præcedens est realis. l. cum miles. ff. ex quib. caus. maio. Dico ad rem usucaptam simpliciter, quia hæc Actio datur tam pro rebus mobilib. quàm immobilib. usucaptis. Quando pro mobilibus competit, utilis est, & non directa, quia res mobiles usucapiuntur, usucapione autem transfertur dirẽctum dominium. l. Traditionibus. C. de pactis. Et prętor directum dominium restituere non potest, quare etiam directam Actionem dare non potest. Dat itaq; hoc casu Actionem quę per usucapionem amissa erat post rescissionem usucapionis utiliter. Quando autem pro rebus immobilibus datur, directa est, & non utilis. Nam res immobiles præscribuntur, præscriptione autem dominium directum non tollitur, sed utile. Quare rescissa præscriptione, adhuc competit Actio directa, quæ ante præscriptionem completam competebat, licet sic sortiatur cognomen, & appelletur rescissoria, ut si ante completam præscriptionem competíssset, Rei uendicatio post rescissam præscriptionem adhuc competit, Sed appellatur rei uendicatio Rescissoria. Et sic de similib. secundum omnes Doct. hic.

Actio rescissoria utilis.

Prætor directum dominiũ restituere nõ potest.

Complectitur autem hæc Actio duo remedia, Remedium rescindens, & Remedium rescissorium.

Remedium Rescindens propriè dicitur officium Iudicis, quod dat restitutionem in integrum, rescinditque usucapionem, quę quasi obstaculum impediebat Actionem, & ponit rem in statum, in quo erat prius quàm usucapio compleretur. l. quod si minor §. restitutio. ff. de mino. Et hoc petitur infra quadriennium.

Remedium Rescissorium est, illa Actio, qua quis post usucapionis rescissionem agit ad ipsam rem, quæ usucapta erat. Et hæc Actio interdum est Realis, interdum est Personalis.

Realis est quando ante completam usucapionem Realis actio cõpetebat, ut si rei uendicatio competebat post rescissionem usucapionis: adhuc intentatur rei uẽdicatio, sub nomine Actionis rescissorię.

Personalis uerò, quando competebat personalis Actio ante completam usucapionem, ueluti, si Titius fuisset mihi obligatus ex mutuo, & Actio esset extincta per præscriptionem, quod fit per 30. annos, rescinderetur primùm illa præscriptio per remediũ rescindens, & daretur postea Actio personalis ad mutuum meum persequen-

dum sub nomine Actionis rescissoriæ. Hinc sequitur Actionem rescissoriam non esse propriam speciem Actionis per se, sed potius adiectionem Actionis præcedentis, siue potius cognomen. Sequitur enim omnino eius naturam. Vide Ioan. Fabri, in §. Rursus, in 5. colum. hic tit. nostro.

CAVSA efficiens istius Actionis est lęsio propter iustam absentiam, uel aliam iustam causam, quæ Prætori iusta uideri potest, ut iusta ignorantia. l. 1. ff. Quibus ex caus. maio. Quib. probatis restituitur Actor in integrum per officium Iudicis rescindens usucapionem.

CAVSA materialis nulla est, quia nulla subest materia per se existens, ex qua hæc Actio nascatur. Sed Prætor tantùm ex æquitate dat eam. Ideo dicitur Datiua, & non Natiua.

CAVSA finalis est ut usucapio rescindatur.

LIBELLVS IN ACTIONE RESCISSORIA.

Quidam contendunt materiam istius actionis per unum libellum cõiunctum expediri non posse, sed requiri duos libellos proponi separatim, quòd scilicet primo proponatur libellus in officio iudicis rescindente, in quo petatur restitutio in integrum, & usucapionis rescissio, quibus impetratis proponendus sit alius libellus, illius scilicet Actionis, quæ per usucapionem sublata erat, sub nomine tamen Actionis rescissoriæ. Quorundam uerò opinio est, satis esse proponi unum libellum, qui contineat utrumq;, uel saltem esse liberum, coniunctim uel separatim agi. Et hanc opi. tenet D. Iaso. hic in fi. §. Rursus. Nos formabimus libellos separatim, ex quibus quoq; facilè colligi potest ratio proponendi coniunctim.

Non autem possunt præscribi certæ regulæ siue formæ libelli in hac Actione, cùm uariarum Actionum naturam habet. Is autem qui aptè libellum concipere uelit, primùm obseruet, qualis fuerit Actio, quæ per usucapionem extincta erat, & narret in principio libelli impedimentum siue causam, propter quam in integrum restitui cupit. Deinde petat in libello eo ipso modo, quo peteretur in Actione, quę per usucapionem extincta est, siue sit realis, siue personalis. In personali tamen concluditur ad dandum, uel ad faciendum: In Reali uerò ad declarationem dominij, uel quasi.

Forma itaq; libellum in officio rescindente separatim hoc modo.

Libellus

Cùm ego Reip. caussa abessem, neminemq; domi qui negocium meum expediuisset, reliquissem, uendidit Sempronius rem, quę mea erat, & tradidit Titio, qui eam usucepit antequam redirem. Nec enim usucapionem interrumpere potui propter iustum impedimentum. Cur autem Iura absentibus, uel aliàs iusta causa impeditis, subueniant,

ueniant, eosq; in integrum restitui iubeant, Peto per officium uestrum me restitui in integrum, dictamque usucapionem rescindi, & me ad agendū pro dicta re admitti. Perinde ac si usucapta nunquam fuisset. Postquam autem per officium rescindens restitutio in integrum impetrata fuerit, usucapioq; rescissa, potest deinde illa Actio intentari, quæ per usucapionem sublata erat, sub nomine tamen Actionis rescissoriæ, hoc modo.

Licet Titius rem, quæ mea erat, cūm ego Reipub. caussa abessem, emisset, & usucepisset, dominiumq; illius rei per usucapionem in eum translatum esset. Ego quoq; impediebar illam rem uendicare. Tamē quia illa usucapio per officium iudicis rescindens rescissa est, & sic obstaculum quod agere impediebat, sublatum. Ideo peto per uos declarari, dictam rem ad me pertinere Iure dominij, uel quasi, eamq; mihi restitui, ac si usucapta nunquam fuisset. Et hæc est Actio Realis. Eodem autem modo formatur in Actione personali, ut tamen præmittatur causa obligationis, & in fine Actionis rescissoriæ petatur ad dandum, uel faciendum. Qui uerò coniunctim illa uelit proponere, poterit utrumq; libellum in unum simul connectere, & quoq; admittitur, secundum Iaso. Et tantum de Actionibus Realibus non præiudicialibus uendicatorijs. Nunc de Actionibus Realibus non præiudicialibus reuocatorijs dicemus.

DE ACTIONIBVS REVOCATORIIS.

Sunt autem Actiones reuocatoriæ duplices. Quędam enim dicuntur propriè Reuocatoriæ, quædam uerò Auocatoriæ. Reuocatoriæ dicuntur, quibus traditio rei, quæ in fraudem alicuius facta est, reuocatur. Dico in definitione traditio, ad differentiam Actionum rescissoriarū, quibus agitur, ut usucapio completa rescindatur. His autem Actionibus agitur principaliter, ut traditio, per quam dominium alicuius rei translatum erat, uel transferri debebat in fraudem alicuius, quasi facta non esset, reuocetur, & sunt quinque.

Species Actionum Reuocatoriarum.
- Pauliana.
- Fauiana.
- Quasi Fauiana.
- Caluisiana. Et
- Interdictum fraudatorium.

DE ACTIONE PAVLIANA.

Actio Pauliana est Actio Realis, qua creditores priuati reuocant id quod debitor in fraudem eorum uerè alienauit & tradidit, quasi nunquam traditum fuisset. Et habet nomen à Paulo Iuris consulto, qui eam primùm introduxit, secundum opinionem Vltramontanorum.

Quòd

Quòd dico in definitione, Actio realis fit ideo primum, quia Imperator eam connumerat inter reales, ut habetur in ℌ Item si quis in fraudem, hic tit. nostro.

Secundo quòd habet magnam cognationem cum superioribus proximis ℌ Sicuti enim per rescissoriam rescinditur usucapio completa, ita per Paulianam reuocatur traditio uerè facta. Alioqui si quis rigidè & strictè singula uelit excutere, probare posset eam esse personalem, quia oritur ex fraude, & sic ex delicto &c.

Quòd dico creditores, tu primùm extende ad eum quoq; qui rem aliquam uni uendidit, nec tamen tradidit, & postea in fraudem primi emptoris, eandem rem alteri quoq; uendidit, & tradidit.

Certum est, quòd conditio secundi emptoris est potior propter traditionem, adeò quòd primus emptor illam rem uendicare non potest. l. quotiens. C. de Rei uendi. l. Siue autem ℌ si duobus. ff. de publi. in Rem Actio. Tamen si illa traditio secundo emptori in fraudem primi facta est, reuocatur per utilem Actionem Paulianam, ac si res tradita non esset. Cum distinctione tamen, de qua infrà.

Secundo extende, si Creditor alicui cesserit omnia iura, quæ habet contra debitorem quendam, certum est, quòd illa cessione non obstante, Creditor cedens, ab eodem debitore possit petere æs alienum, (propter Actionem directam, quam cedens tetinet) Nisi cessionarius cum debitore fuisset litem contestatus, uel nisi partem debiti suscepisset, uel nisi cessionarius denunciauerit debitori ne solueret cedenti, iuxta l. iñ. C. de nouatio. Iam autem si creditor cedens liberaret debitorem in fraudem cessionariꝰ, priusquam cessionarius cum debitore potuisset litem contestari, uel partem debiti suscipere, uel debitori denunciare ne solueret cedenti, poterit cessionarius illam liberationem à Creditore debitori in fraudem eius factam, per utilem Actionem Paulianam reuocare. Tertio extende. Nam certum est, quòd Creditores habentes hypothecam expressam in bonis debitorum, prę feruntur aliꝭ creditoribus Chyrographariꝭ, qui scilicet hypothecam non habent, licet sint priores. iuxta l. Eos cum multis simi libus. C. qui potior. in pignor. habentur. Tamen si illa hypothecatio posteriorum creditorum fieret in fraudem creditorum priorum, & posteriores creditores essent participes fraudis, id est, scirent primã obligationem, & debitorem alioqui non esse soluendo &c. posset illa hypotheca per creditores priores reuocari per utilem Actionem Paulianam. Alios autem casus, utrum scilicet alienatio à patre in fraudem liberorum, & alienatio liberorum in fraudem parentum facta possit reuocari, uide per Angel. hic. Tu breuiter conclude. Quotienscunque Actus aliquis geritur à duobus in fraudem tertiꝭ, ita quòd

fraus u-

fraus utriusq; interuenit. Potest is actus regulariter per utilem Actionem Paulianam reuocari. Ita decidunt Doct. in d. § Item si quis in fraudem, hic tit. nostro. Dico priuati, quia inter creditores priuatos, et fiscum debitorē existentem, aliquid interest, Nam in debitore ciuitatis, siue fisci, satis est fraudem interuenisse à parte alienantis, licet accipiens sit in bona fide: Semper enim reuocari potest, non distinguendo, siue alienatio facta sit ex causa lucratiua, siue onerosa. l. ñ. C. de deb. Ciuita. lib. xi. Secus est in priuatis creditoribus, quia ad hoc ut traditio reuocetur, per eos requiritur, quòd fraus interceſſerit à parte utriusq;, tam alienantis, quàm recipientis. Distingue tamen. Aut debitor alienauit titulo oneroso, ut quia uendidit &c. Et tunc requiritur quòd interueniat fraus ab utraq; parte. Aut alienauit titulo lucratiuo, ut donatione uel legato, & satis est probare fraudem à parte alienantis.

Quō probetur fraus in alienatione.

Probatur autem fraus in alienatione hoc modo. Quòd debitor sciuerit se habere creditores, & bona sua non sufficere. l. si quis cum haberet. ff. de ñs quæ in fraudem cred. § In fraudem. suprà quib. ex caus. manu. non licet. Quòd autem sciuerit se creditores habere, probatur de facili ex suo proprio facto. Nemo enim ignorantiam propriæ facti prætendere potest. l. quanquam. ff. ad S. C. Velleia. Quòd autem sciuerit bona sua non sufficere creditoribus, facilè apparet, Quia nemo uidetur tam negligens esse, ut proprij patrimonij uires ignoret.

An autem & quando quis dicatur ignorare uires patrimonij sui, Vide nota. per Bart. in Autentica, sed cum C. ad l. Fal. & Iaso. hic.

Deinde probatur fraus ex præsumptionibus. Primo si debitor alienat omnia bona sua ex causa donationis, uel ex causa emptionis, pro exiguo tamen precio, uel alienaret maiorem partem &c. præsumitur fraus ab utraque parte accessisse, licet aliàs non probetur. l. Omnes § Lucius. ff. quæ in frau. cred. glos. in l. Nomen § filio, in uerbo, Omnis substantia, & ibi Bart. ff. de lega. 3. l. summa, in principio. ff. de pecu. Secundo, si alienatio fieret in coniunctam personam. l. Data, cum similib. C. de dona. Tertio, si post alienationem debitor reperitur ipsa bona possidere. l. sicut § superuacuum. ff. quib. mod. pig. uel hypo. sol. licet hoc casu intelligi possit simulata, & imaginaria alienatio, quæ est ipso iure nulla, nec opus est ut reuocetur. Quarto, quando alienatio fieret clam, ut colligitur ex l. fin. ff. de ritu nupt. Istis enim casibus præsumitur fraus, etiamsi non probetur. Quòd dico reuocant. Tu intellige tribus concurrentib. Primo quòd alienatio sit facta fraude, de qua suprà. Secundo, quòd creditores sint per sententiam iudicis missi in possessionē bonorum debitoris. Tertio quòd

fiat excus-

fiat excussio bonorum debitoris, an scilicet ex illis, quæ alienata non sunt, satisfieri possit creditoribus, quo casu reuocatio non admitteretur, si uerò inde satisfieri non possit, intentaretur actio Pauliana. l. 1. & l. ignoti. C. de reuo. his quæ in frau. cred. Dico in fraudem, nam propter alienationem bonorum debitoris quæ sine fraude creditorum fit, hæc actio non datur, quando autem dicatur in fraudem fieri, iam dictum est. Dico in fraudem creditorum, quia quando alienatio fit in fraudem legis, & non hominis, non reuocatur per hanc actionem. Sed est ipso iure nulla. l. si libertus, & ibi Bart. ff. de Iure patro. Dicitur autem tum fieri in fraudem legis, quando Actus geruntur inter personas prohibitas, ut si tutor contrahit cum pupillo sine alterius tutoris autoritate, uel aliàs fit ad excludendam legis prouidentiam, ut si temerè fundus dotalis alienaretur. l. Non dubium. C. de II. Secus si fieret tantùm in fraudem alicuius hominis, ut creditoris: tum enim licet ipsa alienatio per se ualeat, potest tamen reuocari per hanc actionem. Dico in definitione uerè alienauit, ad differentiam alienationis simulatæ & imaginariæ &c. quæ est ipso Iure nulla. l. Nuda. ff. de contrah. emptio. Dico simpliciter alienauit, quia non distinguitur, siue alienatio fiat per Actus inter uiuos, siue in ultima uoluntate, ut legando, uel fidei committendo. Primo tamen casu competit actio Pauliana directa. Secundo uerò casu cõpetit utilis. l. qui autem ℣ Item si necessarius, iunct. glo. ff. quæ in frau. cred. uide laso. in d. ℣ Item si quis in fraudem, hic tit. nostro. Dico tradidit. Nam in alienatione efficaci traditionem interuenire necesse est. Sine traditione enim dominium non transfertur ℣ per traditionem, cum similib. supra de rer. diuis. Ideo si res tradita non esset, non opus esset reuocatione. Dico quasi traditum non esset. In hoc enim casu fingitur in odium debitorum, qui dolose alienant, quòd traditio facta non sit, quæ fictio uincit ueritatem. Et in hac parte æquiparatur, Actio Pauliana rescissoriæ. In illa enim fingitur rem usucaptam non esse, cum tamen reuera sit tradita & alienata, quæ alienatio ipso Iure quidem ualet, potest tamen reuocari à creditoribus. Et hoc adeo uerum est, quòd etiam in reuocatione precium non restituitur, siue ab eo qui accepit alienatam, siue ab hæredibus eius petatur. Nisi precium extet, uel esset in utilitatem debitoris uersum. Tum enim restitueretur emptorib. cum hac Actione nemo fraudaretur. l. si debitor. l. ex his, & l. ait prætor ℣ hæc Actio. ff. quæ in frau. cred.

An autem emptores possint retinere rem alienatam si parati essent satisfacere creditorib. uide Doct. in d. ℣ Item si quis in fraudem, hic titulo nostro. Est autem hæc Actio duplex, Directa & Vtilis.

Directa datur ueris creditorib. qua reuocant id, quod per Actus inter

inter uiuos in fraudem eorum alienatum est. Vtilis uerò datur ex identitate rationis, etiam his qui reuera creditores non sunt, ut si eadem res duob. est uendita, & in fraudem primi, secundo tradita, de quo diximus suprà, super uerbo creditores. Item datur pro reuocatione eorum, quæ in ultimis uoluntatibus alienata sunt.

CAVSAE Actionis Paulianæ sunt maleficium, & quasi contractus. Ex maleficio tum demum dicitur nasci, quando fraus à parte utriusq; tam alienantis, quàm recipientis interuenit. Est enim fraus siue dolus delictum. l. Item exigit. ff. de dolo. l. 1. Iuncta glos. in uerbo Crimine. ff. de fideiusso. tuto.

Actio Paulia na quando dicatur nasci ex quasi contractu.

Ex quasi contractu dicitur nasci, quando dolus intercedit tantùm à parte alienantis. Nec recipiens est particeps doli. Hoc enim casu non potest dici quòd nascatur ex contractu &c. quia recipiens rem alienatam cum creditoribus nihil contraxit. Ex maleficio quoq; non potest dici orta, quia in eo requiritur dolus recipientis, qui hic deficit. Ex quasi maleficio quoq; non potest iudicari orta, quia ne culpa quidem recipientis accessit, cùm tamen necesse sit, ut hæc Actio habeat aliquam causam. Recipiens enim est obligatus creditorib. Concludendum erit hanc Actionem ex quasi contractu ortam esse ad similitudinem indebiti, quod ignoranter solutum est. Tenetur enim recipiens ex quasi contractu ℔ Item is cui, suprà de oblig. quę ex quasi contractu nascuntur. Ex in quasi contractibus obligatur quis etiam si non consentiat per uulgaria.

Et ex prædictis inferemus contra communem opinionem, hanc Actionem non esse merè Realem, nec merè personalem. Merè Realis non est, quia Realium Actionum causæ sunt, dominium, quasi dominium, ius in re &c. Sed causa Actionis Paulianæ non est dominium, nec quasi dominium, nec etiam ius aliquod Reale, sed maleficium, & quasi contractus causæ sunt, ex quibus oritur obligatio, quæ deinde parit actionem personalem. Merè personalis quoq; non est, quia hæc prosequitur rem alienatam, & agit contra possessores, ut alienatio rei reuocetur. Necesse ergo erit eam non esse mere personalem, quum personales tantùm personas obligatas prosequantur, non autem rerum possessores. l. 1 ℔ si hæres, iuncta glos. cum multis similibus. ff. ad S.C. Trebel. Conclude igitur secundum Iaso. hanc Actionem Paulianam esse Actionem personalem in rem scriptam. De quibus suo loco dicemus. Et inde quoq; non sequitur hanc Actionem non esse datiuam, sed natiuam, quia nascitur ex maleficio, uel quasi contractu, ut dictum est.

EFFECTVS est, quòd possessores tenentur cedere de bonis, hoc modo in fraudem alienatis. De quibus suprà.

An autem hoc uerum sit in primis possessoribus tantũm, uel an extendatur ad alios possessores, id est eos, qui nõ ab ipso debitore, sed à primo emptore et ultra acquisiuerunt. Vide Ias. in d. ℌ si quis in fraudem. hic tit. nostr. Dic tamen breuibus, quamdiu durat fraus & dolus, tã diu durat hęc Actio, quia posita causa, sequitur quoq; effectus.

Est autem hæc Actio interdum perpetua, interdum uerò temporalis, interdum uerò indifferens.

Perpetua est, quotiescunq; quid ex causa lucratiua ad aliquem dolosè peruenit. Id enim potest usq; ad annos 30. reuocari. l. Ait prętor ℌ hæc Actio. ff. quæ in frau. credi. secundum intellectum Barth. ibi, & Ias. hic in ℌ nostro.

Temporalis uerò est, quando res corporalis peruenit ad bonorũ possessorem ex causa onerosa. Tum enim infra annum utilem, id est, quadriennium, reuocatio admittitur. d. l. Ait prætor ℌ Annus. Incipit autem is annus currere à tempore factæ excussionis, uel à tempore quo incipit Notorium fieri, debitorem non esse soluendo.

Indifferens uerò est in alienatione rerum incorporalium, ut si debitor in fraudem creditorum alium debitorem suum liberaret. Tũc enim ad reuocandam illam liberationem datur tantum tempus, infra quod illa Actio debitoris duraſſet. d. l. Ait prętor ℌ Si conditionalis. ff. quæ in frau. cred. Et hæc Actio datur hæredibus creditorum, & contra hæredes eorum, in quos bona sunt alienata.

LIBELLVS IN ACTIONE PAVLIANA.

Postquam aliquamdiu cum Titio fuissem negociatus, suoq; nomine magnam pecuniæ summam exposuissem, ita quòd in 200. aureis mihi manserit obligatus, quos ab eo cõsequi non potui. Licet autem hoc debitum notum ei fuerat, uiresq; patrimonij sui perspectas habebat, quòd scilicet nõ sufficeret ad satisfaciendum credito meo. Cùm tamen experiretur me uehementius urgere ad crediti solutionem, domum quæ tum extabat, ex quo tum potuisset satisfieri, in fraudem et prędiudicium meum alienauit, uendidit & Sempronio tradidit. Qui unà cum eo erat particeps fraudis, & sciebat bona sua non sufficere credito meo. Quia autem contra dictum Titium debitorem meum egi Actione personali, & obtinui, quòd mihi in dictis 200. florenis condemnaretur, iussuq; Iudicis in possessionem bonorum eius mittebar. Sed comperi post excussionem, bona eius credito meo non sufficere. Quare peto domum illam in fraudem meam alienatam, quam nunc possidet Sempronius, uel dolo desijt possidere &c. in bona Titij debitoris mei, ac si alienata nunquam fuisset, restitui, meq; in eius possessionem mitti, ut inde mihi satisfieri possit. Et hic libellus procedit quãdo alienatio facta est ex causa onerosa, Si uerò ex causa

lucratiua

lucratiua facta fuisset, non esset necesse in libello meminisse fraudis recipientis alienationem. Satis enim esset fraus alienantis.

DE ACTIONE FAVIANA

Actio Fauiana dicitur, qua patronus id quod libertus in fraudem suam uerè alienauit, quasi alienatum non esset, reuocat. Et habet nomen ab Autore. Definitionem hic non explicabimus, idem enim in effectu cõtinet, quod definitio actionis Paulianę. Ius enim quod in superiori habet creditor, in hac habet patronus, & sicuti creditor reuocat alienata à debitorib. ut sibi satisfiat, ita quoq; patronus reuocat.

Differt tamen hæc Actio ab Actione Pauliana. Primùm, quòd in Actione Pauliana creditor non tenetur quemlibet ex possessoribus pro rato conuenire, sed poterit eligere quem uelit, & eum conuenire insolidum, quatenus ad eum peruenit. In Fauiana autem si libertus res suas in plures alienauit, tenetur patronus omnes conuenire in partem debitam, & sic pro rato. l. 1 ℣ si pluribus. ff. si quid in frau. patro. Secundo differt, quòd in Actione Pauliana creditor reuocans, non tenetur restituere pretium, si res in fraudem suam uendita est. In Fauiana autem patronus reuocans tenetur pretium restituere. Et est ratio, quia creditor reuocans agit de damno uitando, patronus autem de lucrò captando. In reuocatione tamen patroni datur emptori electio, utrum malit rem emptam habere iusto pretio, si fortè primùm pro uiliori empta fuisset. An uerò ab ipsa re discedere uelit, pretio restituto. d. l. 1 ℣ si quis in fraudem. ff. si quid in frau. patro. Ratio.

Requiruntur autẽ ea ipsa, quæ in Actione Pauliana, nempe fraus liberti alienantis in alienatione per actus inter uiuos. In alienatione autem per ultimam uoluntatem à neutra parte dolus requiritur. d. l. 1 ℣ Dolum, & ℣ si alienatio. ff. quæ in frau. patro.

Liberti autem fraus probatur illis ipsis modis, quibus debitoris fraus. Primò, si libertus sciuerit se habere patronum. Secũdo, quòd sciuerit post alienationem patronum suum non posse habere tertiã partẽ bonorum suorum, secundũ ea quę habentur in ℣ Sed nostra, iup. de succes. libe. Secundo requiritur missio in bonorum possessionem liberti. Tertio excussio. De quib. in proxima Actione diximus.

Datur autem hæc Actio patronis, & eorum hæredibus, si plures sunt, singuli reuocant uirilem portionem, & uno deficiente, accrescit reliquis. l. Quodcunque. ff. Si quid in fraud. patro. Et datur contra recipientes alienationem, eorumq; hæredes, usq; ad 30. annos. Est enim perpetua Actio, & personalis in rem scripta. d. l. 1 ℣ Hæc Actio. ff. si quid in frau. patr. Et agitur in ea non tantùm ad ipsam rem, sed etiam ad fructus præteritos & perceptos post litem contestatam. d. l. 1 ℣ fin. & l. ij. ff. si quid in frau. patro. Et si res non restitui- Quid ueniat in actione Fauiana.

tur, iuratur contra possessorem in litem. l. Tenetur. ff. eod.

Cessat autem hæc Actio Fauiana ex quatuor causis. Primò, si patronus post excussionem potest habere tertiam partem ex bonis liberti. l. Si patronus §. Si libertus. ff. Si quid in frau. patr. Secundo, si patronus non potest habere tertiam, ideo quia libertus in uita donauit quædam bona amicis bene meritis. l. Viuus. ff. eod. Tertio, si res in fraudem alienata non extat. Quarto, si libertus res suas donaret in fraudem patroni, & donatarius eas alteri uenderet qui usucaperet. l. si id. ff. eod.

DE ACTIONE CALVISIANA.

Actio Caluisiana.

Actio Caluisiana est indifferens. Competit enim tam creditori ad reuocandam alienationem in fraudem suam à debitoribus factam, quàm patrono ad reuocandam alienationem à liberto in fraudem suam factam, secundum glo. hic. Quando competit creditori, in effectu est Actio Pauliana. Quando uerò patrono competit, in effectu est Actio Fauiana. Quare nihil de ea dicemus.

DE ACTIONE QVASI FAVIANA.

Actio quasi Fauiana.

Actio quasi Fauiana dicitur, qua filius arrogatus id quod à patre adoptiuo in fraudem eius alienatum est, quasi alienatum non esset, reuocat l. fin. ff. si quid in frau. patro. Dicò in definitione filius arrogatus, Quia iure cautum est, si quis patremfamiliàs impuberem arrogauerit, qui tenetur cauere, si eum postea emancipauerit, uel sine causa exhæredauerit, omnia bona quæ ab arrogato acceperat se restituturum, & præterea quoq; quartam partem suorum bonorum §. Cum autem impubes, cum seq. supr. de adoptio. Iam si pater adoptiuus in fraudem filij arrogati alienaret sua bona, ita quòd post emancipationem uel exhæredationem arrogati in bonis eius, quarta pars extare non posset, competeret filio Actio quasi Fauiana, qua reuocaret usq; ad quartam partem. d. l. fi. ff. Si quid in frau. patro. Et hęc uera sunt in bonis ipsius patris alienatis. Secus si pater adoptiuus arrogati bona alienaret. Hæc enim alienatio est ipso iure nulla, tanquam à legibus interdicta. l. Cum non solum §. Ipsum autem, cum Paragraphis sequentibus. C. de bon. quæ liber. Quia pater in bonis arrogati habet nudum usufructum §. Ecce, suprà, de acquisit. per arrogat. Ideo uti frui tenetur salua rerum substantia. Si tamen pater adoptiuus in præiudiciũ filij arrogati uelit omnino alienare, bona cautela esset quòd filius prius cogat patrem, ut eum emancipet. Licet enim regulariter pater cogi non possit, ut filium emancipet, tamen si impubes est arrogatus & pubes factus, senserit sibi non expendere in patris adoptiui potestate esse, poterit patrem cõgere, ut ipsum emancipet. l. Non nunquam, cum l. sequen. ff. de adopt. Post emancipationem autem

Cautela.

uendicaret

uendicaret bona sua à patre. Quia per emancipationem Ius patriæ potestatis, unde usus fructus debebatur, sublatum est ¶ Præterea. suprà. Quib. mod. Ius pat. potest. sol. Et licet tex. in d. l. fin. ff. Si quid in frau. pat. loquatur tantùm de filio arrogato, non aũt de naturali & legitimo, tamen Bart. in l. non usq;. ff. si quis à parente manu. extendit eum quoq; ad filios naturales & legitimos. Et distinguit hoc modo: Aut pater alienat in fraudem liberorum, ex titulo lucratiuo, & potest alienatio reuocari per querelam inofficiosæ donationis. Aut alienatio est facta ex titulo oneroso, ut ex causa emptionis. Et tunc si facta est pro minori precio, in eo quod ultra ualet res quàm pretium, quoq; reuocari potest alienatio per querelam inofficiosæ donationis. Si uerò iusto pretio facta esset alienatio, distinguit. Aut ex pretio est satisfactum creditoribus patris, & non habet locum reuocatio, etiam quo ad legitimam, Quia legitima debetur deducto ęre alieno. Aut inde non est satisfactum creditoribus, sed est fraudulenta alienatio, & reuocatur usq; ad legitimam portionem. Idem dic de alienatione liberorum in fraudem parentum facta. Debetur enim & parentibus ex bonis liberorum legitima. Explicationẽ aliarum partium definitionis pete ex Actione Pauliana. Fraus autem in hac Actione quoq; probatur. Primò, quòd pater sciuerit se arrogasse filium impuberem. Secundo, quòd sciuerit in bonis eius quartam debitam deprehendi non posse.

DE INTERDICTO FRAVDATORIO.

Interdictum fraudatorium propriè datur, quando quis rem non suam, sed alienam in fraudem alicuius alienat. Exemplum: Titius est impubes & pupillus, habens debitorem Seium. Tutor pupilli habet creditorem Gaium, & mandat Seio debitori Titij impuberis, ut ex credito ipsius impuberis satisfaciat Gaio suo creditori. Hoc casu creditum impuberis in fraudem suam est alienatum in creditorem tutoris sui. Quæritur an habeat locum Actio Pauliana. Et dic quòd non. Sed competit interdictum fraudatorium, si modò creditor tutoris fuit particeps doli, id est, sciebat sibi satisfieri ex credito pupilli. l. Pupilli debitor. ff. de solu. Et tantum de Actio. Reuocatorijs, nunc de Auocatorijs dicemus.

Interdictum fraudatoriũ quãdo detur.

DE ACTIONIBVS AVOCATORIIS.

Actiones Auocatoriæ dicuntur, quibus re nobis tacitè uel expressè obligatas à quocunque possessore auocamus. Et sunt tres: Actio Seruiana, quasi Seruiana, & Saluianum interdictum, quæ habent magnam cognationem cum superioribus reuocatorijs. In hoc tamẽ differunt, quòd reuocatoriæ non dantur quamdiu extant res post excussionem, unde potest satisfieri creditoribus. Hæ autem simpli-

citer dantur, etiamsi conductor alioqui sit soluendo. Secundo in superioribus requiritur fraus, hic non. Tertio, in superioribus requiritur ut creditor missus sit in possessionem ex decreto Iudicis, hic satis est res illatas esse.

DE ACTIONE SERVIANA.

Actio Seruiana quid.

Actio Seruiana est Actio Realis, qua locator ad res, quæ à conductore scienter in rem locatam, ut perpetuò illic essent, inuectæ & illatæ, sibique pro pensione & rei deterioratione tacitè obligatę sunt, agit, & à quocunq; possessore quasi pignus auocat, & donec ei satisfiat, retinet. Et habet nomen secundum quosdam à seruando, quòd per eam seruentur locatores indemnes. Vel habet nomen à Seruio, sicut Publiciana à Publicio.

Genus istius Actionis est Actio Realis. Dico autem Actio Realis, quia datur domino rei locatæ, & contra possessorem rerum inuectarum. Nam si Locator pro pensione & deterioratione rei locatę non potest consequi ius suum, et possessio rerum illarum peruenit ad tertium, poterit Locator etiam ab illo tertio possessore eas auocare, & loco pignoris, donec ei integrè satisfiat, retinere. Dico in definitione Locator, quia ad hoc ut hæc Actio locum habeat, requiritur rem locatam esse, nec pensionem solutam. Dico scienter, propterea quòd etiam Locator scire debet, quæ res sint illatæ, uel inuectæ. Quæ autem locatore ignorante inuectæ fuerint, obligatæ non sunt. In hoc tamen distingue. Aut loquimur in colonis, qui scilicet prædia rustica conducunt, & procedit quod iam diximus. Illi enim nihil possunt inferre, quod non sit exhibitū inspectioni locatoris, qualia sunt aratra, ligones, uomeres, & similia cultui agrorum deputata. Aut loquimur in inquilinis, hoc est, qui prædia urbana conducunt, causa inhabitandi, & non est necessaria scientia locatoris in rebus illatis, sed indistinctè omnia inuecta & illata tacitè obligata sunt ipsi locatori. Solent enim illi sæpe inferre pecuniam numeratam in cistis reconditam, uel simile quiddam, quod non exhibetur. l. certi Iuris. C. de loca. Dico perpetuò, ad differentiam illarum rerum quæ inferuntur, ut tantùm ad tempus illic maneant. Sicuti solent facere mercatores, qui inferunt donec uendant. Requiritur ergo res eo animo illatas esse, ut illic maneant, quamdiu colonus uel inquilinus inhabitauerit, alioqui nō essent tacitè obligatæ. l. debitor. ff. de pigno. Dico in definitione illatæ, uel inuectæ. Nam res conductoris non illatæ pro pensione locatori tacitè obligatæ non sunt, ut colligitur ex l. ij. & iij. ff. In quibus caus. pig. uel hypoth. contrah. Et hoc non tantùm procedit in rebus coloni, in quibus dominium habet, sed etiam in rebus alienis, ab eo bona fide possessis & illatis. Nam & illæ tacitè obligatæ

gatæ sunt.l.si ab eo.ff.de pigno. Res tamen usui quotidiano deputatæ eo referri non debent. Hinc est, quòd uestes, suppellex, libri necessariꝰ, quibus quis opus habet, & similes res pro pensione tacitè obligatæ non sunt.l.obligatione.ff.de pig.

Si tamen conductor res alienas in rem conductam intulerit, & dominus rerum illarum sciuerit res suas inferri, uidetur tacitæ obligationi consentire. Quotiescunque enim quis contradicendo potest Actum aliquem impedire, nec impedit, sed tacet, præsumitur consentire. Nec necesse est probare quòd tacens dolo tacuerit, utcunque enim tacuerit, eius taciturnitas pro consensu habetur, secundum gloss. approbatam in l.Item quia conuentiones, in uerbo illata.ff.de pact. Item si inquilinus domum conductam, uel eius partem locauerit tertio, bona illius tertiꝰ inuecta quoq; sunt tacitè obligata ipsi locatori. In colono tamen qui prædium rusticum conducit, hoc non obseruatur. Licet fructus naturales à fundo separatos, & illic adhuc existentes, loco pignoris Locator retinere & colonum donec pensionem soluat, ne exportet prohibere possit. Industriales autem fructus Locator retinere loco pignoris non poterit, secundum Barth. in l. Assiduis. Vers. quæro an habeat. C. qui potio. in pig. hab. Minoris tamen bona pro pensione domino obligata non sunt, secundum Doct. hic.

Dico in definitione pro pensione &c. quia sicuti in emptione debet esse precium in pecunia, ita in contractu locationis merces, siue pensio quoq; in pecunia constitui debet. Vel secundum quosdam in alia re, quæ numero, pondere, uel mensura consistit, aliàs esset societas, uel permutatio, uel facio ut des, & per consequens non competeret hæc Actio. Hinc est quòd Doct. disputant utrum res coloni partiariꝰ illatæ & inuectæ quoq; sint tacitè obligatæ pro pensione, &c. Et concludunt communiter secundum Iaso. hic, quòd sic. Dico pro deterioratione Rei, quia ex natura locationis & conductionis est rem conductam retinere integram, Si uerò ex negligentia conductoris destructa fuerit, tenetur emendare, etiamsi expressè in ipsa locatione de hac non est actum. l. cum conductorem. C. de locat & Conductor. suprà de loca. Si ergo quod fuerit deterioratum, nec refectum, omnes res illatæ pro illa deterioratione tacitè obligatæ sunt, donec reficiatur. d.l.ꝰ. & iꝰ.ff. In quibus causs. pig. uel hypoth. taci. contrahi.

Potest autem Locator propria authoritate etiam sine decreto Iudicis, donec pensio soluatur, res infectas includere. l. Est differentia. & ibi Bart. ff. In quibus caus. pig. uel hypoth. taci. contrah.

Potestque eas Locator retinere non tantùm pro pensione, siue

pro deterioratione, uerumetiam pro alio debito Chyrographario secundum Angel. hic, qui ad hoc allegat l. unicam. C. Etiam ob Chyro. pecu. pig. ret. pos. Si tamen expressa hypotheca, uel pignus locatori constitutum esset, res illatæ & inuectæ tacitè non obligarentur, quia prouisio hominis tollit prouisionem legis, l. fin. C. de pact. conuent. Res enim illatæ & inuectæ ex prouisione legis, scilicet l. ij. & iij. ff. In quibus caus. pig. uel hypoth. &c. ipsi locatori tacitè obligatæ sunt. Expressa autem hypotheca ex contrahentium conuentione cõstituitur. Quare etiam derogat tacitæ obligationi, quæ ex ipsa lege tantũm orta est. Dico tacitè, Nam si conductori bona expressè obligata essent, diceretur hypotheca expressa. Nec haberet locum hæc Actio, sed quasi Seruiana. de qua infr. Dico à quocunq; possessore, quia hæc Actio est Realis, & persequitur rem à quocunq; fuerit possessa. Si tamen tertius possessor habeat titulum & bonam fidem, uidetur tutus esse ab hac Actione, cùm etiam Publiciana nõ detur contra titulo possidentem, ut suprà diximus.

CAVSA remota istius Actionis est ipse contractus locationis. Sic enim docendi causa placet causas quærere. Non enim ignoramus ex locatione oriri Actionem personalem. Nihilominus tamen quoq; causam præbet huic Actioni, licet improprie. Hęc enim Actio non potest oriri, nisi causa locationis præcedat. Et sic est potius antecedens, quàm causa.

CAVSA propinqua est ipsa obligatio realis, qua res inuectæ tacitè obligantur locatori.

CAVSA propinquior est, quòd conductor non soluit pensionem, uel quòd propter eius habitationem res cõducta facta est deterior. Si enim neutrum illorum accideret, nec Actio Seruiana cum effectu intentari posset. Probat itaq; Actor. Primo se illam rem locasse conductori pro certa mercede. Secundo, cõductorem res, ad quas agit locator, eo animo inuexisse, ut perpetuò illic manerent. Et hoc eo sciente, si scilicet prædium rusticum locatum est. Si uerò urbanũ prædium locaretur, probat simpliciter res illatas. Tertio, probat conductorem habuisse dominium, uel quasi dominium in rebus illatis, uel saltem quòd alioqui in bonis eius fuissent, uel quòd fuissent alienæ, cum consensu tamen domini inductæ, ut diximus.

LIBELLVS IN ACTIONE Seruiana.

Cùm locassem Titio domum meam ad triennium, ut singulis annis pro pensione solueret x. aureos, intulit in eam res suas, quas habebat, quæq; iure dominij uel quasi dominij ad eum pertinebant, & inferendo pro pensione ipsius domus siue deterioratione mihi tacitè obligatæ sunt,

ligatæ sunt. Quia autem Titius conductor pensionem promissam nõ soluit, & res eius per illationem pro ea tacitè mihi obligantur, peto possessionem illarum rerum mihi adiudicari, donec de pensione fuerit satisfactum. Et hic libellus procedit si prædium urbanum conductum esset. Si uerò prædium rusticum conduceretur, addendum esset res esse illatas, sciente locatore, sicuti suprà diximus.

DE ACTIONE QVASI SERVIANA.

Actio quasi Seruiana siue hypothecaria dicitur, qua creditor ad rei possessionem, quæ sibi iure pignoris, uel hypothecæ expressè obligata est, agit ad hoc, ut id retinere uel alienare possit, si à debitore non fuerit redemptum. Et dicitur quasi Seruiana, quia per eam non ita plenè prouidetur creditoribus, sicuti per Seruianam prouidetur locatoribus. Locator enim potest propria authoritate res sibi tacitè obligatas, capere & includere, quod creditori in expresso pignore non licet, si id creditor non detinet. Dico in definitione hypothecaria, quia Bart. in l. fina. ff. de sal. interd. dicit idem esse Actionem quasi Seruianam & hypothecariam. Dico creditor, ad differentiam Actionis Seruianæ, quæ non datur ciuiliter creditori, sed tantùm locatori, cui res illatæ tacitè obligatæ sunt. Dico possessionem rei, Nam licet hæc Actio sapiat naturam Iudicij petitorij, ut uult Bart. in l. 1. ff. de Saluia. inter. Auocat tamen nudam possessionem rei obligatæ, siue potius detentionem. l. si cum uenditor, in prin. ff. de Euictio. Dico iure pignoris, uel hypothecæ. Nam quantum ad hanc Actionem attinet, nihil interest inter pignus & hypothecam, datur enim pro utroque. Alioqui tamen est differentia, quia pignus propriè dicitur quod traditur, Hypotheca uerò quod non traditur, sed ex sola conuentione constituitur. Et sic in pignore transfertur possessio siue detentio in creditorem. In hypotheca uerò non, sed manet penes debitorem. Secundo differunt, quòd pignus propriè constituitur in rebus mobilibus, Hypotheca uerò indifferenter in rebus mobilib. & immobilibus, secundum text. hic, iuncta glo. in §. Item Seruiana, in uerbo maximè. Dico expressè obligata est, iterum ad differentiam Actionis Seruianæ, quæ datur pro rebus tacitè obligatis. Dico retinere possit. Quia causa finalis pignoris & hypothecæ hæc est, ut creditori sit saluum creditum suum. Et propterea retinet pignus §. Creditor, suprà quib. modis re contrah. oblig.

Differentia inter pignus & hypothecam.

Dico alienare. Nam si debitores pignora noluerint redimere, possunt à creditoribus uendi, mòdo id pactionibus cautum sit: si autem nihil cautum est de alienatione, poterit adhuc uendi elapso biennio post unam denunciationem. Vide glos. in §. contra, in uerbo certus modus, suprà quibus alie. licet uel non.

CAVSA

CAVSA materialis istius actionis est pignus siue hypotheca.

CAVSA efficiens est ipsa expressa conuentio, quæ tribuit mihi ius in rebus obligatis. Et illud ius reale mihi constitutum, postea prosequor. Si autem non esset constitutum, sed tantũm promissum ut constituatur, tum oriretur Actio personalis ex stipulatu, ad hoc ut constituatur.

CAVSA finalis est, ut creditor res hypothecatas retineat, uel alienet, si debitor noluerit redimere. Quando autem quæritur quid in hac Actione teneatur Actor probare, distingue secundum Doct. hic. Aut Actor agit contra principalem debitorem, aut contra tertium possessorem. Primo casu, quando scilicet agit contra principalem debitorem, qui scilicet obligauit rem iure pignoris, uel hypothecæ, et possidet eam, sufficit probari pignoris obligationem & possessionem debitoris, licet non probetur, quòd debitor sit dominus rei oppignoratæ, quia ipse debitor non potest negare se esse dominum, alioquin enim argueretur mendacij. Tutius tamen est in ipsa Actione allegare debitorem dominum pignoris, uel saltem id in bonis eius esse. Ex quo deinde præsumitur dominium.

Secundo casu, quando scilicet agitur contra tertium possessorem, distingue. Aut tertius possessor habet causam à debitore principali, aut non habet causam. Primo casu non sufficit probare solam possessionem debitoris, sed necesse est probare debitorem fuisse dominum illius rei oppignoratæ, uel saltem quòd in eis bonis fuerit tempore oppignorationis. Et est ratio, quia Actor qui habet hypothecam, habet tantum ius in re ad auocandum, scilicet nudam possessionem. d. l. si cum uenditor, in prin. ff. de Euictio. quod ius hypothecæ non potest ei tribuere occasionem usucapiendi, multo minus dominium. Tertius autem possessor, qui à debitore causam habet, causam, titulum, bonam fidem, & quoq; possessionem, habet usucapiendi occasionem, & potest fieri dominus, & sic plus habet in re hypothecata, quàm creditor, qui tantùm habet ius pignoris, quare etiam ab eo qui minus habet, impugnari non debet, nisi is probet debitorem fuisse dominum, & rem alienatam sibi realiter & cum effectu, ab eo scilicet qui potuit obligare, obligatam, quod ius sine eius facto non potuisset tolli, ut colligitur ex l. si creditor ℣ Quæritur. ff. de distract. pig. Secundo casu, quando scilicet quis agit hypothecaria contra eum, qui nullam causam habet à debitore principali. Et tunc Actor tenetur probare debitorem fuisse dominum, uel quasi dominum rei hypothecatæ.

LIBELLVS IN ACTIONE quasi Seruiana.

Titius

Titius accepit à me mutuò c. aureos, pro quibus obligauit mihi expressè iure pignoris aureum poculum, cuius ipse erat dominus, uel quasi dominus, uel saltem habebat in bonis suis, uel possidebat. Quia autem mutuum non soluit, egoque detentionem illius poculi expressè obligati non habeo, Peto eam, donec fuerit satisfactum, mihi decerni. Et hic libellus procedit, si ipse debitor possidet pignus. Si uerò alienasset in tertium, illa alienatio quoque narranda & inserenda esset.

DE SALVIANO INTERDICTO.

Saluianum interdictum est, quod indifferenter datur tam locatoribus pro reb. inuectis & illatis, taciteq; obligatis, quàm alijs creditoribus hypothecarijs pro pignorib. expressè obligatis, secundum Bar. in l. 1. ff. eo. de Saluia. inter. Si ergo detur locatori pro rebus inuectis & illatis, dic quod suprà de actione Seruiana diximus. Si uerò detur alijs creditoribus pro rebus hypothecatis & expressè obligatis, dic quod diximus de Actione quasi Seruiana. Differt tamen Saluianum interdictum ab illis Actionibus, quòd illud est iudicij possessorij, id est, in eo probatur sola possessio. Hæ autem sunt iudicij petitorij. De hoc interdicto habemus infrà de interdictis. Et tantum de Actionibus Realibus non præiudicialibus. Nunc de Actionibus realibus præiudicialibus dicemus.

DE ACTIONIBVS REALIBVS præiudicialibus.

Actiones præiudiciales, de quib. hic loquimur, sunt actiones reales, quibus de statu alicuius personæ contenditur. Et dicuntur præiudiciales, quia præiudicant alijs quęstionibus inter Actorem & Reum, quòd decidi non possunt quamdiu causa status non fuerit discussa, quod intellige de sententia definitiua, quę fieri non potest illa quæstione pendente. Alioqui etiam inter actorem & reum possunt lites super alia causa inchoari. Modò tamen ante discussionem quæstionis de statu nulla feratur sententia. l. Ordinata. ff. de libera. causa. Dico autem in definitione actiones reales, quia dantur pro reb. incorporalibus pro iure scilicet, quod alicui competit ex persona sua propria, quòd scilicet agit pro iure ingenuitatis, uel filiationis, &c. uel competit ex persona alterius, ut quia quis agit pro iure seruitutis sibi in persona alicuius competenti. Dico de statu alicuius personæ, ad differentiam aliarum Actionum præiudicialium, quę scilicet sunt præiudiciales fortè ratione contingentiæ alicuius, ut quia ita contigit, quòd sententia lata in una causa, facit præiudicium in alia. Hæc Actio est quidem præiudicialis, non tamen agitur de statu alicuius personæ, sicuti hic dicemus. Sunt autem Actiones prędiciales tres.

Prima est

Actiones præiudiciales tres.

Prima est quæ datur domino & seruo. Secunda, quæ datur patrono & liberto. Tertia, quæ datur parenti & filio. Sunt autem omnes reciprocæ.

Primam itaq; diximus esse, quando dominus agit contra seruum Stichum, qui est in quasi possessione libertatis, & contendit seruum suum esse, uel econtrà. Stichus qui est in quasi possessione seruitutis, agit contra dominum, & contendit se liberum esse. Et hęc Actio prior dicitur Liberalis causa, de qua uide. ff. & C. per totum, de liberra. causa. Et sic hæc Actio primùm illis datur, qui dicunt se dominos contra eos qui sunt in quasi possessione libertatis.

Deinde datur quoque illis qui sunt in quasi possessione seruitutis contra dominos, qui eos retinere uolunt in seruitute. Habet autem hæc Actio tantùm locum contra seruum uiuum. Defuncto enim non potest moueri quæstio de statu propter liberos, nisi fiat propter peculium. Differt autem hæc Actio primùm à rei uendicatione, quę quoq; datur domino pro uendicando seruo suo. Nam seruus est res corporalis. Et rei uendicatio datur pro rebus corporalib. ergo &c. quia rei uendicatio tunc demum locum habet pro seruo uendicando, quando seruus ab alio possidetur ut seruus, nec mouet quæstionem de statu libertatis, sed constat eum seruum esse, tum demum poterit dominus uendicare seruum à possessore, tanquam rem suam in qua dominium habet. Sed hæc Actio competit propriè quando agitur de statu serui, & quæritur utrum sit seruus, uel liber. Tunc enim dominus non agit ad seruum, sed ad ius, scilicet seruitutis. Et hoc casu est hæc Actio præparatoria rei uendicationis. Differt autem ab Actione confessoria & negatoria, quæ quoq; dantur pro rebus incorporalib. quia illæ locum habent pro iurib. debitis ex bonis & rebus alicuius, ut pro iure uiæ, itineris, actus, aquæ ductus, stillicidij &c. Hæc autem actio datur pro iuribus competentib. in persona alicuius, ut quòd dico te esse seruum meum, hic prætendo me habere ius in tua persona, non tantùm in rebus tuis.

Vt autem constare possit, uter illorum sit actor uel reus, attendendum est. Aut quis est in quasi possessione libertatis, negatque se seruum esse, & uicem rei obtinet. Is autem qui contendit eum seruum esse, uicem actoris obtinet, & tenetur id probare. Et si in probatione defecerit Actor, reus nihil tenetur præstare, sed simpliciter absoluitur. l. qui accusare. C. de eden. Si quoq; reus in se onus probandi uolens susceperit, & defecerit, nihil obest, sed adhuc absoluitur. Non tamen pronunciatur liber esse. Ideoq; Actor, quandocunq; uult poterit mouere controuersiam de statu, & probare eum seruum esse. Si autem Reus probauerit se liberum esse, quod tamen non tenetur facere, non

cere, non simpliciter absoluitur ab impetitione Actoris, sed pronunciatur quoq; quòd liber sit, quę sententia constituit ius, quod postea facilè non poterit moueri quæstio de statu. l. Circa. ff. de probat. Competit autem hæc Actio non tantùm illi qui in seruitutem trahitur, sed etiam eius parentibus, fratribus, sororibus, cæterisque cognatis, quibus fit iniuria, si ex eorum familia aliquis in seruitutem trahitur. Et si furioso mota fuerit quæstio de statu, admittitur quilibet extraneus. Vide Azo. in summa sua. C. de libera. causa.

Est autem hæc Actio duplex secundū glo. hic, & quosdam Doct. directa & utilis. Directa datur domino & seruo, sicut diximus. Vtilis uerò datur domino & colono asscriptitio siue censito. Illi enim licet sint liberi homines, habent tamen magnam cognationem cum seruis. Nam asscriptitius propriè dicitur, qui per scripturam, & cætera ita se obligat ad certum aliquem locum, uel fundum &c. colendum, quòd inde nec uelit, nec possit decedere, sed medietatem fructuum uel partem, secundum quod conuentum est, annuatim domino reddere. Et is se, suos liberos, & successores usq; in infinitum obligat. Censitus autem est, qui annuatim certam pensionem domino soluit, secundum Angel. & Ioan. de Plat. suprà de Iure perso. in prin. & glos. in l. ij. C. in quibus causis colo. lib. xi. Si ergo nunc quis exigeret ab aliquo censum, uel pensiones, contendens eum suum censitum, uel asscriptitium esse, & is neget. Similiter si quis esset constitutus in qua si possessione illius Iuris, quòd prę stādo scilicet solueret pensionem, nec dominus uelit remittere, competit utriq; Actio præiudicialis utilis, qua dominus petit declarari, Stichum suum asscriptitium uel censitum esse. Econtra Stichus petit declarari se non esse asscriptitium, nec censitum.

Asscriptitius quis.

Censitus.

LIBELLVS IN ACTIONE PRAEiudiciali directa.

Seia ancilla seruiebat mihi, & durante seruitute peperit Stichum, qui licet ratione seruitutis, qua Seia mater eius obligata mihi erat, meo dominio & potestati subiiceretur, tamen negat se seruum meum esse, unde peto me dominum declarari, eumque compelli, ut præstet seruitia. In alia quoq; Actione qua Stichus agit contra dominum ad libertatem, eodem modo libellus formandus est, quòd scilicet primò narretur de ratione libertatis, & deinde petatur se esse liberum hominem. Idem dic de libellis in Actionibus asscriptitiorum & censitorum.

DE SECVNDA PRAEIVDIciali Actione.

Secunda Actio præiudicialis datur patrono contra libertum, qui

est in quasi possessione ingenuitatis, & negat se libertum eius esse, & econtrà datur liberto existenti in quasi possessione libertinitatis contra patronum, qua petit declarari ingenuum, & econtra. Huc refer quæ circa Actionem præcedentem diximus.

DE TERTIA ACTIONE præiudiciali.

Tertia Actio præiudicialis est, quæ datur patri & filio. Et in hac distingue. Aut pater uult agere contra filium, qui negat se filium. Et tunc, Aut filius gerit se pro patrefamili. dicens, se non esse eius filium, & datur hæc Actio prejudicialis, qua petit eum declarari filium etc. Aut filiusfamil. detinetur ab alio quodam, qui asserit eum suum filium esse, & subdistingue. Aut detinetur ab eo uolens, & iterum habet locum Actio præiudicialis. Aut inuitus & nolens detinetur ab alio, & agit pater contra detentorem rei uendicatione, adiecta causa de Iure Quiritum, uel agit interdicto de liberis exhibendis. l. 1 ℣ per hanc. ff. de rei uend. l. 1. ff. de liber. exhib. Aut filius agit contra patrem negantem se patrem illius esse, & tunc, Aut est natus post solutum matrimonium, uel est natus matrimonio constante. Primo casu distingue. Aut matrimonium est solutum per diuortium, & mulier postea prægnans capitur. Hoc casu ipsa mulier intrà 30. dies continuos post diuortium numerandos ipsi marito, uel eius patri, in cuius potestate est maritus, denunciare debet se ex eo esse prægnantem. Et tunc si maritus contrà denunciauerit mulieri, uel eius parenti, &c. eam ex se non esse grauidam, uel miserit custodes, qui eam custodiant, iuxta S.C. Plautia. Et tunc non tenetur partum deinde agnoscere, nisi probetur suus esse, quod fieret in Actione præiudiciali. Idem dic si mulier neglexisset denunciationem. Si uerò maritus non contrà denunciauerit eam ex se non esse prægnantem, nec etiam miserit custodes, tenetur partum agnoscere ut suum, & si non agnouerit, extraordinariè punitur, nisi probet partum suum non esse, iuxta l. 1 ℣ Permittit, cum sequen. & l. siue contra ℣ Quia Plautianum. ff. de liber. agnos. Et si iudicium inter partum & patrem susceptum fuerit, pater autem decedat antequam feratur sententia, & mittitur filius in possessionem bonorũ patris, ex edicto Carboniano. Si modò in pupillari ætate fuerit, ut scilicet differatur quæstio de statu, donec pubes factus probauerit se filium illius fuisse. d. l. siue contra, in fi. ferè. ff. de liber. agnos. Aut matrimonium est solutum morte mariti. Et tunc si pater mariti adhuc uiuit, & non uult agnoscere partum pro nepote suo, Distingue. Aut auus dicit matrem illius partus non fuisse uxorem filij sui, uel partum ex filio suo non esse susceptum, & sic non esse suum nepotem. Et agitur contra eum Actione

præiudiciali.d.l. Siue contra ℣ Quia Plautianum. ff.de liber.agnoſ. Aut auus fatetur relictam fuiſſe uxorem filij ſui. Dicit tamen partum conceptum & natum fuiſſe poſt matrimonium. Et tunc agitur nomine partus contra auum ex Senatuſconſulto, quod ſub Diuo Adriano factum eſt. d. l. Siue contra ℣ Quia Plautianum. Verſ. Quod ſi hoc ipſum.ff.de liber.agnoſ.

Quando autem quæritur, quibus modis probetur filiatio à parte filij contra patrem. Dic quòd filius primò probat, illum qui negat ſe filium etc. contraxiſſe matrimonium cum matre ſua. Secundo, quòd unà cohabitauerint. Tertio, quòd conſtante matrimonio uel ſoluto matrimonio infra ix. uel x. menſes & c. ipſius uxore natus ſit. Quarto, quòd fuerit nominatus & reputatus pro filio. c. tranſmiſſæ. extra, qui filij ſint legit. Quinto, quòd ipſe tractauerit eum ut filium. l. Non nudis. C. de proba. Quibus probatis, præſumitur filius. l. ſi uicinis. C. de nuptijs. Præſumptiuè enim tantùm, non uerè probatur filiatio. l. Lucius. ff. de cond. & demonſt. Et illa præſumptio ſi eſt pro filio, transfert onus probandi in patrem, uidelicet quòd probet eum non eſſe filium. Fit autem illa probatio negatiua hoc modo. Primò, ſi probauerit ſe abfuiſſe per v. uel vi. annos, & reuerſum inueniſſe infantem domi. Secundo, etiamſi continuè domi fuerit, & probauerit grauen aliquam infirmitatem, uel aliam ſimilem cauſam, ex qua conſtet eum cum uxore non concubuiſſe, probatum eſt, eum qui domi ex uxore natus eſt, non eſſe filium ſuum. l. Filium. ff. de ijs quæ ſunt ſui uel alieni iuris. Si autem quis eſſet in quaſi poſſeſſione filiationis, & nolit filius eſſe, poterit contra patrem agere Actione prejudiciali, et petere ut decernatur ſe non eſſe filium. Et hoc caſu probatio illius negatiuè ipſi neganti incumberet, quia Actor eſt. Sunt & alij caſus, in quibus ex identitate rationis locum habent Actiones præiudiciales, ut ſi quis neget ſe eſſe maritum, uel econtrà ipſa negaret ſe eſſe uxorem. Item, ſi quis dicat quem eſſe fratrem uel conſanguineum ſuum, ſecundum Bart. in d. l. Siue contra ℣ Quia Plautianum. ff. de liber. agnoſ.

DE ACTIONIBVS PERSONALIBVS.

Actio perſonalis propriè dicitur, qua agimus contra eum, qui eſt nobis obligatus ad faciendum aliquid uel dandum. Et ſemper aduerſus eundem locum habet. l. Actionum genera ℣ In perſonam. ff. de act. & oblig. Dico in definitione obligatus, ad differentiam Actionis realis, in qua non uerſatur obligatio propriè loquendo, ſed perſequimur ius, uel res noſtras. Hic autem non agimus ad res, ſed tantùm cõtra perſonam obligatam, ut præſtet quod promiſit. Dico ad faciendum, iterum ad differentiam Actionis Realis, in qua neq; datio neq;

factum uersatur, sed tantùm petimus ut res nostra nobis restituatur. In hac autem aut factum aut datio uersatur, ut si quis promisisset mihi ædificare domum per stipulationem, promisisset factum quod teneretur præstare. Si autem nollet, competeret mihi Actio ex stipulatu, qua agerem contra eius personam, ut faciat quod promisit. Dico in definitione dandum, iterum ad differentiã Actionis Realis, in qua nõ agitur, ut res detur, cùm dare propriè significet dominium transferre ℣ sic ita q;. infr. eo. Is autem qui agit Actione Reali, ad id, cuius dominium uel quasi iam habet, agit, & est spoliatus possessione. Nõ potest ergo petere, ut dominium quod prius habet, in eum transferatur, sed ut res sua sibi restituatur. In Actione autem personali agimus ad dominij translationem, ut si quis mihi promisisset per stipulationem c. aureos, ago contra eum non tantũ ut tradat, sed ut det, id est, dominium in me transferat. Dico & semper aduersus eũdem locum habet, iterũ ad differentiam Actionis realis, quæ datur contra quemuis possessorem. Actio autem personalis tantùm contra eum datur, qui obligatus est, uel contra eius hæredem, nisi sit Actio pœnalis.

CAVSA Actionis personalis est obligatio, ut colligitur ex definitione. Obligationis autem causę sunt quatuor: contractus, quasi contractus, delicta, quasi delicta. De quibus omnibus supr. diximus. Et sic causa propinqua Actionis personalis est obligatio. Causa uerò remota, sunt contractus, quasi contractus.

DIVISIO ACTIONVM PERSONALIVM.

Sunt autem Actiones personales duplices. Quædam oriuntur ex delicto, quædam ex contractu. Quæ ex delicto oriuntur, subdiuidũtur. Quædam oriuntur ex delicto siue facto proprio cuiusquam. Quędam uerò ex facto seruorum, siue lasciuia animalium. Illarum autem quæ ex facto proprio oriuntur, quædam sunt pœnæ persecutoriæ tantùm, quędam uerò mixtæ. Pœnę persecutoriæ tantùm dicuntur, quibus pœnam persequimur debitam ex aliquo delicto priuato. Et illæ dantur uel in simplum uel in duplum, uel in quadruplum, uel ex arbitrio Iudicis. In simplum dantur Actiones pœnales, quæ habentur in ℣ Pœnales. hic tit. nostr. quales sunt Actiones in factum contra corruptores albi prętoris. Item contra eos, qui parentes uel patronos sine uenia in ius uocant. Itẽ contra eos, qui in Ius uocatos ui eximunt. In duplum dantur actio furti non manifesti, & actio serui corrupti. In quadruplum uerò datur Actio furti non manifesti, Actio quòd metus causa, Actio de ea pecunia, quæ ad hoc data est, ut quis calumniæ causa negocium alicui faceret. Ex arbitrio Iudicis agitur Actione iniuriarum. Mixtæ uerò dicuntur, quibus tam rem, quàm pœnam persequimur simul. Et illæ quoque dantur, Aut in simplum, aut in du-

aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. In simplum datur Actio l. Aquiliæ, de damno dato, si modò Reus confitetur se damnum dedisse. In duplum dantur, Actio depositi ex quatuor causis, ut si quis deposuerit causa tumultus, ruinæ, incendij, uel naufragij. Secundo Actio ex testamento contra eos, qui relicta sacrosanctis ecclesijs dare distulerint. Tertio Actio l. Aquiliæ, de damno dato. Intellige autem illas tres Actiones tum in duplum dari, si Reus negauerit. Contra confitentem autem dantur tantùm in simplum. In triplum datur Actio contra eos qui maiorem ueræ æstimationis quantitatem libello inserunt, ut litium executores ampliorem sportularũ summam exigere possint. In quadruplum autem datur Actio ui bonorum raptorum. Et in istis omnibus Actionibus mixtis rei persecutio continetur sub ipsa pœna. Nec enim datur specialis Actio Actori ad ipsam rem persequendam.

Actiones autem quæ ex facto seruorum siue animalium lasciuia oriuntur, sunt duæ. Actio noxalis, & Actio si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Et in istis habet dominus electionem, uel seruum siue quadrupedem pro noxa, uel damnum datum resarcire. Et tantum de Actionibus ex delicto.

DE ACTIONIBVS QVAE EX CONtractibus oriuntur.

Actiones autem quæ ex contractibus oriuntur, subdiuiduntur. Quędam enim dantur non tantùm contra ipsum contrahentem, sed etiam contra eum, qui contrahentem habet in potestate, patrem scilicet uel dominum. Et illarum quædam dantur peculiotenus contra patrem & dominum, ut est Actio de peculio. Quædam uerò dantur contra patrem & dominum, ex cõtractidus filij uel serui in solidum. Et sunt quinq;. Actio quòd iussu, tributoria, de in rem uerso, Institoria, & exercitoria. Quædam uerò Actiones dantur contra ipsum contrahentem tantùm. Et illarum quædam sunt mixtæ. Quædam uerò merè personales. Mixtæ dicuntur, quæ sunt tam reales, quàm personales, & sunt tres. Familię herciscundæ, communi diuidundo, & finium regundorum. Meræ personales sunt duplices, Quædam dantur contra reum non in solidum, sed in quantum facere potest. Et sunt quinq;: Actio de dote, qua agit mulier contra maritum. Item si quis egerit cum parente, uel patrono suo. Actio pro socio. Item si quis quæritur ex donatione sua, & quando agunt creditores contra eum, qui cessit bonis. Actiones autem quæ dantur in solidum, dicuntur in quibus reus condemnatur ad totum id quod petitur. Et sunt duplices: Aut sunt bonæ fidei, aut stricti iuris. Actiones bonæ fidei dicuntur in quib. ex bono & æquo multa ueniunt, de quibus non est

actum. Et sunt 17. Exempto, Vendito, Locato, Conducto, Negocio rum gestorum, Mandati, Depositi, Pro socio, Tutelæ, Commodati. Pignoratitia, Familiæ herciscundæ, Communi diuidundo, Præscriptis uerbis, quæ de æstimato proponitur, quæ ex permutatione cõpetit, Petitio hæreditatis, Actio de dote.

Stricti Iuris Actiones dicuntur, in quibus nihil uenit nisi de quo expressè actum est, ut sunt Actio de constituta pecunia, Actio in factum ex Iureiurando descendens, Actio ex stipulatu. Et breuiter omnes actiones aliæ, quæ suprà inter bonæ fidei actiones enumeratæ non sunt, de quibus omnibus & singulis suo loco dicemus.

DE ACTIONIBVS POENALIBVS, quarum sunt tres.

Prima Actio pœnalis popularis est & contra eum, qui id quod in albo prætoris propositum est, uel per se, uel per alium dolo malo corruperit, siue sustulerit, in 50. aureos datur. Dico popularis, quia cuilibet de populo conuenit. l. si quis. ff. de Iurisd. om. iud. l. 1. ff. de popu. actio. Quod dico in albo Prætoris, intellige primùm, quòd albũ Prætoris erat murus siue paries dealbatus in eminenti loco, secundum gloss. in ℔ pœnales, in uerbo. Ex albo, hic titulo nostro, & glos. in d. l. si quis, in uerbo albo, & erat triplex secundum Ioan. Fabri, & d. Ias. in d ℔ pœnales. Vnum erat in quo describebantur nomina Decurionũ, & Magistratuum, & de isto loquitur tit. ff. de albo scrib. Alterum erat in quo Edicta temporalia & specialia ponebantur, ut de citationibus, ut de uocando aliquem in Ius. Et secundum quosdã corrumpens tale album tenetur hac actione. Communis tamen opinio est, quòd puniatur pœna arbitraria. Tertium erat, in quo ponebantur & scribebantur generalia edicta, continentia publicam & generalem æquitatem, ut de pactis & similib. edictis prætorum generalib. quæ habentur sub suis titulis in. ff. & C. & in corrumpente tale album propriè habet locum hæc Actio. Tu modò extende pœnam illius actionis etiam ad alios casus, ut si quis corrumperet id quod positum est in publico, ut perpetuò illic esset. Exemplum, si figura alicuius, siue arma, uel insignia propter proditionem siue falsitatem essent depicta in publico ad perpetuam sui ignominiam, corrũpens ea, hac actione conuenitur. Si tamen in proditoris laudem quid in publico scriptum uel pictum esset, posset quis impune corrumpere. Reip. enim interest huiusmodi picturas tolli. l. Eorum, & ibi Bar. ff. de pœnis. Idem dic si quis libros armariũ communis corrumperet, uel si surriperet processum alicuius existentem penes acta communis uel repositum in archiuis publicis &c. Qua autem pœna puniatur corrumpens, uel delens tabulas publicas, Item qui subtrahit

scripturas,

scripturas, uel instrumenta aliena, uel ea amouet, corrumpit, lacerat, uel in ignem mittit, Similiter qua pœna puniendi sint qui abscindũt sigilla à literis Imperialib. Et de aperiente literas alienas, siue ostendẽ te aduersario, uel pandente unius literas alij &c. uide apud Iason. in d. ℌ pœnales. Dico in definitione per se, uel per alium, & idem est, si quis mandauerit quid fieri, ac si ipse faceret. Et de hoc dicto, an scilicet mandãs delictum fieri, puniatur eadem pœna, uide copiosiss. D. Iaso. in l. si quis. ff. de Iurisd. om. Iud. Dolo malo in definitione dico. Nam si quis per simplicitatem, imperitiam, rusticitatem, uel ab ipso prætore iussus corruperit album, non tenetur. d. l. si quis, uers. doli mali. Et sic uides, quòd uoluntas & proposita distinguunt facta. l. Diuus. ff. ad l. Cornel. de sicarijs. l. fœdissimam. C. ad l. Iul. de adult. Dico in 50. aureos, quia illa pœna expressè constituta est pro tali delicto. Et licet iura uarient super illa pœna, Nam quędam habent 50. Quædam uerò 500. aureos, tamen interpretatio debet fieri in 50. cum in pœnis mitior interpretatio sit accipienda. c. In pœnis, extra de reg. Iur. in 6. l. si præses. ff. de pœnis. Si autem duo uel plures dolo se corruperint, uel corrumpi mandauerint, quilibet tenetur in 50. nec præstatio unius liberat alium. Si uerò unus dolose, alter autem ex simplicitate uel imperitia corrumperet, dolosus tãtum teneretur. d. l. si quis, in fi. applicatur autem illa pœna actori & non fisco secundum omnes ferè dd. in d. l. si quis, & in d. ℌ pœnales. Et si corrumpẽs non poterit soluere pœnam 50. aureorum, punitur in corpore. Iuxta illud: qui non habet in ære, luat in corpore, ut d. l. si quis ℌ In seruos. Est autem hęc Actio duplex, Directa & Vtilis. Directa datur ex uerbis ipsius legis, scilicet contra eum qui edictum iam propositum corrupit, uel sustulit. Vtilis uerò datur ex mente & sententia legis, contra eum scilicet, qui dum edictum proponeretur, uel ante propositionem corrupit, uel sustulit. d. l. si quis, in uerbo sententiam, iunct. gl. ibi. ff. de Iurisd. omnium Iud.

CAVSA istius Actionis est delictum, scilicet ipsa corruptio siue sublatio albi. Probatur autem nihil aliud, quàm reum corrupisse, uel sustulisse album. Est autem hæc Actio tantũm annalis. Nec datur contra hæredes corrumpentis. l. fi. ff. de popu. Actio.

DE SECVNDA ACTIONE pœnali.

Secunda Actio pœnalis est, quæ datur in 50. aureos contra eum, qui patrem uel patronum sine uenia in ius uocat. Dico 50. aureos, quia illa pœna expressè constituta est à lege pro tali facto. Remittitur tamen pœna. Primo si filium uel libertum pœnituit citationis, & Actionem remisit. Secundo, quando patronus uel parens ciatus

non uenit. Tertio, quando non inuitus citatus est. l. Quamuis. ff. de in Ius uocan. Istis tamen casibus pœna 50. flo. non committitur. Dico patrem uel patronum, quia licet multæ personæ prohibitæ sint in ius uocari, ut Consules, Præfecti, Proconsules, & aliæ, de quibus in l. ñ. cum sequen. ff. de in ius uoca. Tamen in solis parentibus, & patronis locum habet pœna legalis 50. flo. & in alijs personis prohibitis in ius uocari habet locum pœna extraordinaria & arbitraria, secundum glo. in uerbo, cum non impetrasset, in d ℌ pœnales, hic tit. nostro, & per l. 1 ℌ Effractores. ff. de effracto. & expilato. Distingue tamen in filijs, aut sunt in potestate parentum, & non possunt eos uocare in ius, etiam cum uenia. l. fi. C. de in ius uocan. Nisi pro castrensi uel quasi castrensi peculio. Et tunc cum uenia eos in ius uocare possunt. l. Adoptiuum, cum gl. in prin. ff. de in ius uocan. l. Iis nulla. ff. de Iud. glo. in d ℌ pœnales, in uerbo cum id non impetrasset. Aut loquimur de filijs emancipatis, & tum propriè habet locum hæc Actio, quæ autem diximus de patre, tu intellige de parentib. utriusq; sexus, usq; in infinitum. l. 4 ℌ parentem. ff. de in ius uocan. Item de parentibus naturalibus, & legitimis, legitimis tantùm, naturalibus tantùm, uitrico, nouerca, socero, socru, & similibus, qui loco parentum habentur, de quibus uide ℌ Ergo non omnes, cum similibus, suprà de nupt. l. parentes. l. adoptiuum cum similib. ff. de in ius uocan. In incœstuosis tamen non habet locum hæc Actio, secundum Doct. in d. ℌ Pœnales. Quia inter eos nulla est appellatio parentum et filiorum. Similiter extende hoc ad compatres, quia illi habentur pro parentibus spiritualib. c. tua cum similib. extra de cog. spirit. Secundo ad defensores ciuitatum, quia ciuibus sunt loco parentum. Tertio ad præceptores, qui inuiti à discipulis quoq; non debent realiter in ius uocari, uocatione tamen uerbali citari possunt, secũdum Ioan. de Plat. in d ℌ Pœnales, quem sequuntur ibi Ang. & D. Iason.

Pœna autem 50 flo. quoq; cedit patri & patrono agenti. Non autem filio, secundum Doct. in d ℌ pœnales. Et differt hæc Actio à superiori proxima, quòd in illa requiritur dolus. Ignorantia autem siue rusticitas excusat quem à pœna. In hac autem actione committitur pœna, etiam si quis sine dolo citauerit patrem. Quia reuerentia erga parentes per ius naturale inducta est. Et ignorantia illius Iuris neminem excusat. l. Regula. ff. de Iur. & facti igno.

Tertia Actio Pœnalis in factum datur contra eum, qui citatum in ius per se, uel per alium uiolenter eximit, quo minus ueniret, in quantum Actor in litem iurauerit. Dico citatum simpliciter, quia hæc Actio quoq; locum habet, si quis exemerit eum, qui per calumniam citatus est. l. sed eximendi ℌ Item si quis. ff. ne quis eum qui in ius uoca-

ui exi.

ui exi. Violenter dico, quia satis est interuenire uim, etiam si dolus ab fuerit. l. iij ℌ quod Prætor. ff. Ne quis eum &c. Dico exemit, quia uerbum eximendi generale est, significans quoquo modo auferre, ut si quis exemerit quem, seu moram fecerit quo minus in ius ueniret, & sic Actionis dies exierat, uel res tempore amitteretur, uidetur exemisse, licet corpus non exemerit. d. l. Sed eximendi.

Dico in quantum Actor in litem iurauerit, quia punitur eximens quanti Actor iurauerit sua interesse citatum in ius non uenisse. Et hoc casu si propter exemptionem Actor per lapsum temporis Actionem temporalem, uel rem mobilem, quæ spacio triennij usucapitur, amisit, iurat primùm in litem, quanti sua interfit reum non uenisse, ut quia fortè magnis sumptibus adduxit aduocatos &c. Deinde autem per Actionem Rescissoriam petit se ex clausula generali in integrum restitui, usucapionémque rescindi, ac si impleta non esset, & tunc intentat contra reum primam actionem. Si uerò neq; actiones, neq; res propter exemptionem præscriptæ essent, iurat Actor in litem contra eximentem ad interesse, & postea agit contra citatum. l. fina. ff. ne quis eum qui etc. Et si plures fuerunt qui quem exemerunt, solutione unius, alij non liberantur d. l. fina. iunct. glos. ibi. Cessat autem pœna istius actionis. Primo, si talis citatus est, qui citari non debebat, ut parẽs uel patronus. l. 1 ℌ Offilius. ff. Ne quis eum qui in ius uocat. Secundo, si quis citatus est in alium locum, quàm quò debebat citari. l. ij. Vers. Eadem æquitas. ff. ne quis eum, &c. Tertio, si is exemptus est, qui habet ius reuocandi domum, ut legatus &c. l. ij. in fin. iunct. glos. ff. Ne quis eum &c. Quarto, si est citatus ad pedaneum iudicem. l. iij ℌ si quis. ff. Ne quis eum. Et tantum de Actionibus pœnalibus, quæ uocantur Actiones in factum, ex edicto Prætoris descendentes. Sunt & aliæ actiones pœnales Prætoriæ, de quib. uide glo. in d ℌ pœnales, in uerbo innumerabiles, hic tit nostro.

DE ACTIONIBVS MERE POE-nalibus in duplum.

Actiones merè Pœnales in duplum sunt duæ, Actio furti non manifesti, & Actio serui corrupti. De actione furti non manifesti suprà diximus: Nota tamen obiter, quòd hodie ex furto regulariter non oritur actio, sed publica accusatio, quia fures suspenduntur. Licet enim de Iure communi caueatur, ne quis propter furtum occidatur, aut membrum amittat. Tamen hodie de Iure consuetudinario pœna furti est pœna laquei, & sic capitalis pœna, sicut quoq; patet ex ℌ si quis quinq; solidos, in tit. de pace tenẽda, ubi dicitur si quis quinq; solidos furatus fuerit, laqueo finiat uitam. Doct. tamen restringunt

ſtringunt illum textum, quod locum habeat in furib. qui furandò quoq; publicæ pacis fractores exiſtunt.

DE ACTIONE SERVI CORRVPTI.

Actio ſerui corrupti propriè datur contra eũm, qui ſerui alterius animum dolo malo perſuadendo corrupit, ut deterior fieret. Dico ſeruum ſimpliciter, quia nihil refert ſiue bonum ſeruum fecerit malum, ſiue malum perſuadendo fecerit deteriorem, utroq; enim caſu corrupiſſe dicitur. l. 1 ℣ ſed utrum. ff. de ſer. corrupt. Extende illam actionem, quòd etiam habeat locum, ſi quis filium, uel filiamfa. perſuadendo corrupit, datur enim utilis actio, quia noſtrum intereſt animum liberorum noſtrorum non corrumpi. l. ut tantùm ℣ de filio. ff. de ſeruo corrupto. Tum autem non agitur ad duplum, quia liberi hominis nulla eſt æſtimatio, ſed ad intereſſe ex affectione patris delato iuramento, iudicis tamen taxatione præcedente, ut ſi quis haberet filiam bene inſtitutam, quam cum leui dote ut cxl. aureis fortè poſſit in matrimonium collocare. Poſtea uerò accedit adoleſcens, animum eius ita corrumpit, quòd etiam cum dote ccc. aureorum uix poſſit alicui nubere. Decidunt Doct. in ℣ in duplum, hic tit. noſtro, corruptorem animi uirginis teneri ad præſtationem illorum cc. aureorum. Deinde datur hæc actio quoq; corrupto. Exemplum: Adoleſcens quidam boni ingenij mittitur cum uiatico à parentibus, cauſa ſtudij ad uniuerſitatem, & illic ex perſuaſione quorundam leuium hominum, uiaticum ſuum ludendo, potando & ſcortando profundit, decidunt communiter Doct. ſi parens ſuus illic neq; per ſe, neque per procuratorem præſens fuerit, quòd is adoleſcens poſſit agere contra perſuadentes actione utili ad duplum æſtimationis damni ſui. Licet D. laſ. in ℣ omnes autem, & Ioan. de Plat. hic tit. noſtro dicant, hoc de rigore iuris, uix poſſe obtineri. Dico alterius, ſi enim quis ſeruum ſuum proprium corruperit, contra ſeipſum non poſſet agere. Dico animum, ſi enim quis corpus ſerui corrumpit, ut uulnerando, tenetur directa actione. l. Aquil. de damno dato. Si autem ſeruo ſuaſerit, ut in tectum aſcenderet, uel in puteum deſcenderet, & is aſcendendo uel deſcendendo ceciderit, cruſq; uel aliud quid fregerit, uel perierit, utili actione l. Aquiliæ conueniri poteſt. Ita quoq; dic, ſi corpus filij uel filiæfamiliàs uulnerando corruptum fuerit, uel interficiendo, competit actio iniuriarum realis, uel publica accuſatio ex l. Cornel. de ſicarijs. Sic quoq; ſi uirginis corpus eſt corruptum, in foro ciuili datur publica accuſatio ex l. Iul. de adult. & ſtup. Dico dolo malo. Si quis enim luſus gratia ſeruo alterius quid ſuaſerit, & is inde deterior fieret, non tenetur ſuadens. l. dolo malo. ff. de ſeruo corrupto. Ita quoq; dic, ſi quis ſeruum alienum recepit ut cuſtodiret, uel

humanitate

humanitate uel misericordia, uel alia probabili atq; iusta ratione, nō tenetur hac actione, licet alioqui dolo malo recipiens teneatur. Dico persuasione, quia licet aliàs ex consilio & persuasione quis regulariter non teneatur ℔ tua tantum. suprà de Mandato, tamen hic tenetur. Primo, quia consilium est fraudulentum. Secundo, quia hoc consilium siue persuasio est per se delictum. Nec adhibetur illa distinctio, an aliàs esset facturus, nec ne, quia si quis malo seruo persuaserit quemadmodum delinqueret, quoq; tenetur. Imò & si seruus animo erat fugiturus, uel furtum facturus, & aliquis laudator eius propositi extiterit, tenetur. Non enim oportet laudando agere malitiam. d.l. 1 ℔ sed utrum. ff. de seruo corrupto. glos. in ℔ ope, in uerbo non tenetur, suprà de oblig. quæ ex del. nasc. Persuadere autem in hac materia significat plus quàm compellere atq; cogere aliquem, ut sibi pareat. d.l. 1 ℔ persuadere. ff. de seruo corrupt. Quòd dico corrumpit, tu extende quoq; si recepit, hoc est, abscondendi causa, seruo uel in suo agro, uel in alieno loco, ædificioue refugium præstitit. d.l. 1 ℔ Quod autem. ff. de seruo corrupto. Dico ut deterior fieret, quod fit multis modis, ut si quis suadeat seruo, ut iniuriam faceret, uel furtum, uel fugeret, uel ut alienum seruum sollicitaret, uel peculium intricaret, uel amator existeret, uel errori, aut malis artibus esset deditus, uel in spectaculis nimius, uel seditiosus &c. d.l. 1. in fin. iunct. l. fi. & l. corrumpitur. ff. de seruo corrupto. Et corrumpens non tantùm tenetur domino serui, sed etiam alijs, quibus ex sua persuasione damnum datum est. Nota tamen hic obiter, si seruo suasi, ut Chyrographum debitorum corrumpat, certum est suadentem teneri. An autem tunc teneatur, si postea ex consuetudine primę persuasionis quòque rationes, instrumenta et similia corruperit, subtraxerit, uel deleuerit. Et dic simpliciter, quòd corrumpens ex hoc non tenetur, nisi specialiter persuaserit. l. Neratius ℔ si seruo. ff. de seruo corrup. Est autem duplex, Directa & Vtilis. Directa datur uero domino contra eum qui animum serui sui persuadendo corrupit. Vtilis uerò est, quæ primo quoq; domino uero datur contra eum, ex cuius persuasione corpus serui corruptum est, licet commodius detur utilis actio, l. Aquiliç. l. dolo, cum l. seq. ff. eod. Secundo datur usufructuario, uel bonæ fidei possessori. l. si quis seruum ℔ Si in seruo, ff. eod. Tertio datur patri contra eum, qui filiam, uel filiumfa. corrupit. l. ut tantum ℔ de filio. ff. eod.

Persuadere quid.

CAVSA istius actionis est persuasiò, quę, ut diximus, habetur hic pro dolo. Pœna autem est duplum, tāti enim condemnatur corrumpens in duplum, quanti seruus ob id quòd corruptus est, fit deterior, & in hoc iudicio uenit quoq; æstimatio rerum, quas seruus secum abstulit,

abstulit, quia omne damnum duplicatur. l. in hoc iudicio, & l. si quis seruum, in fi. ff. eo. Est quoq; perpetua, et datur hæredib. illius cuius seruus corruptus est. Non autem contra hæredes corrumpentis. l. sed & hæres, & l. hæc Actio. ff. de seruo corrupto.

DE ACTIONE POENALI IN quadruplum.

Prima actio quadrupli, est Actio furti non manifesti. Et de ea hic nihil dicemus: Suprà enim in titulo de oblig. quæ ex delicto nascuntur, eius materia tradita est. Et hodie de iure consuetudinario illa distinctio inter furtum manifestum, et non manifestum, non est in usu, sed regulariter pro quolibet furto imponitur pœna laquei, ut suprà diximus.

DE ACTIONE QVOD METVS CAVSA.

Actio quòd metus causa, est Actio personalis in rem scripta, quæ datur illi qui per metum in constantem uirum cadentem ad alienandum, uel dandam rem aliquam pulsus est. Dico personalis, quia hęc Actio primùm cõtra personam illius qui metum intulit, datur ad interesse, quod æstimatur officio iudicis, excusso iuramento in litem. l. Arbitrio ☞ Ideo. ff. de dolo. Et is qui metu rem aliquam extorsit, ipsamq; iussu iudicis statim restituerit, ultrà non punitur. Si autem recusauerit, & per sententiam definitiuam ad restitutionem condemnatus fuerit, punitur in quadruplo ☞ Item Actio, hic tit. nostro. Dico in rem scripta, quia datur contra quemcunq; qui ex metu illato sensit commodum, licet ipse metum nõ intulerit. l. metum ☞ fin. ff. quod met. caus. Ideo etiam non necesse est probare, quòd certa persona metum intulerit, sed sufficit impersonaliter probare metum illatum esse. Nam cùm metus in se habeat ignorantiam, quis non potest astringi, ut designet quis ei metum intulerit. Sæpe enim fit noctu, uel in aliqua multitudine. l. Si cum exceptione ☞ In hac. ff. quod met. causa. Dico per metum in constantem uirum cadentem, quia non omnis metus sufficit, sed uel metus mortis uel cruciatus corporis, uel amissionis omnium bonorum, uel simile quiddam, quod arbitrio iudicis committttur. l. iij. iiij. v. & vi. ff. quod met. causa.

Nec distinguitur utrum quis timuerit mortem uel cruciatum corporis ex suo præcedenti delicto, nec ne. Nam etsi adulter in adulterio, uel fur in furto deprehensus dederit aliquid, ne occideretur, habet locum hæc Actio, nisi iure potuisset occidi, ut pater cum filia, uel maritus post trinam denunciationem cum uxore adulterum deprehenderit, uel quis furem qui se telo defenderet, possent occidi, iuxta l. Gracchus, & Autentica, si quis. C. de adult. l. furem iunct. glo. ff. ad l. Cornel. de sica. Quare si illi aliquid darent ne occiderentur, per

hanc Actio-

hanc Actionem non possent repetere. l. Nec timorem ℔ Proinde. ff. eod. Et intellige definitionem non tantum in metu illato personæ nostræ propriæ, sed quoq; personis filiorum siue coniunctorũ nostrorum, ut si quis timeret, ne filia sua stuprũ pateretur, & daret aliquid ad supprimendam filiam, posset repetere per Actionem, quòd metus causa. l. Isti quidem, in fine. ff. quòd metus causa. Et per illum quoq; metum intellige reuerentialem, & maioritatis. In hoc tamen distingue. Quędam est maioritas absq; authoritate & potestate publica, ut mariti in uxorem, patroni in libertum, & patris in filium, Et tunc ex tali metu Actus rescinditur per officiũ iudicis. l. pe. Vers. Et hoc modo. ff. de furtis. l. 1 ℔ quæ onerandæ, cum glo. & no. ff. quarum rerum Actio non datur. Idem dicendum est, si quis rogatu Principis contraxit, qui aliàs contracturus non esset. Nam rogamina imperatoruum mandata sunt, secundum glos. in Cle. 1. in uerbo, Exhortamur, de testib. Quædam est maioritas, siue reuerentia, quę habetur ex officio publico, ut est maioritas magistratuum. Et tunc si metu & ui illorum quid contractum est, competit hæc Actio. l. iſſ. ℔ cæterum. ff. eod. l. fina. C. eod. Dico ad alienandum, quia alienare est uerbũ generale, comprehendens omnes Actus, quibus res nostræ abducuntur, siue fiat per pignora, uenditiones, donationes, &c. secundum gl. 1. in tit. de alie. feu. paterni. Ideo habet locum hęc Actio, si dedit aut fecit aliquid, ut quia uendidit, uel donauit rem, quam alioqui non fuisset uenditurus. Si autem promisit quid, nec tamen actualiter pręstitit, conuentus habet exceptionem, quòd metus causa. Dico compulsus est, si enim uolens feciſſet, non competeret hæc actio. Et sic nota Actionem quòd metus causa oriri, & ui compulsiua. Nam pro ui ablatiua, datur Actio ui bonorum raptorum. Pro ui expulsiua interdictum uti possidetis in rebus immobilibus, et in rebus mobilibus utrobi. Pro ui autem inquietatiua interdictum, quod ui aut clam. Vide Azo. in summa sua. C. de ijs quæ ui metus causſa gesta sunt.

Alienare.

Vis ablatiua.
Vis expulsiua.
Vis turbatiua.
Vis inquietatiua.

Causam istius Actionis uides esse metum illatum, & ut diximus, Actor nihil aliud cogitur probare. si res alienata à tertio possessa fuerit, quàm metum illatum esse impersonaliter. Et duobus testibus de metu deponentibus, plus creditur quàm mille testibus qui deponerent de spontanea uoluntate. Ad hoc allegatur Inno. in c. super, extrà de Renunciat. Et uide D. Iason. hic.

Datur autem hæc Actio infra annũ in quadruplum, post annum in simplum.

DE ACTIONE IN FACTVM, de Calumniatoribus.

Actio in factum de Calumniatoribus propriè datur contra eum, qui pecuniam accepit, uel aliquod aliud commodum sensit, ut innocenti alicui in iudicio negotium per calumniam faceret, uel non faceret. l. 1. in princ. ff. de calum. Dico pecuniam accepit, Quia hic non spectatur exitus, donec scilicet calumnia fiat, sed solũ uoluntas. Ideo ex sola receptione pecuniæ, licet calumnia secuta non sit, Actio oritur. l. Et generaliter ℣ si igitur. ff. de calum. Dico uel sensit aliud quoddam commodum, quia non est necesse, propterea in promptu pecuniam numerari, sed satis est reum quocunq; modo commodum sensisse. l. Quin etiam, cum l. seq. ff. de calum. Dico innocenti, Quia si nocens transigendo aliquid daret, ne accusaretur, non haberet locum hæc Actio. l. si ab eo. ff. eod. Dico alicui simpliciter, quia non distinguitur, siue in pecuniarijs causis, siue in publicis criminibus calumnia fiat, utroq; enim casu habet locum hæc Actio. In criminalibus tamen calumniator quoq; tenetur. l. Iulia repetund. d. l. 1 ℣ Hoc autem iudicium. ff. eo. Secundo habet locũ hæc Actio, etiamsi procurator uel aduocatus propter aliquod commodum negocium domi per Calumniam ageret, in eo scilicet, quod per calumniam pateretur, se ab aduersario uinci, per nota. in d. l. 1 ℣ sed & constituti. ff. eod. Dico in Iudicio, Quia si extra Iudicium dedi tibi pecuniam, ne faceres mihi calumniam, id est, ne spoliares uel uerberares me, &c. non habebit locum hæc Actio, sed Actio quòd metus causa, secundum Ioannem Fab. & Ioannem de Plat. hic. ut colligitur ex gloss. super Rubr. ff. de Calum. Dico per calumniam, Nam si aduersarius accepisset pecuniam, ut non ageret uel accusaret me, non tamen per calumniam accepisset, sed animo transigendi, quoque cessat hæc Actio. d. l. 1 ℣ Sed & constitutio. ff. de calumni. Dico faceret uel non faceret, Quia hæc Actio primùm datur contra eum, qui commodum aliquod sensit, ut negocium alteri faceret, is tamen qui dedit pecuniam, non conuenitur, sed amittit suam pecuniam, quam dedit propter calumniam, nec potest repetere, quia est in eadem caussa turpitudinis. d. l. Et generaliter ℣ Illud erit. ff. de Calumnia. Et datur hæc Actio etiam illi, qui pecuniam dedit, ut sibi non fieret negocium per calumniam. Et in hoc distingue. Aut tertius quidam dedit pecuniam alicui, ne mihi fieret calumnia. Et tunc si me mandante & ratificante hoc factum est, ego dedisse intelligor. Ideoque competit mihi Actio contra recipientem, & non ei qui dedit pecuniam. Hoc enim casu pecunia honestè data est, turpiter tamen recepta, quare etiam repetitur. Si uerò tertius motu proprio dedit pecuniam, ne mihi fieret calumnia, ipse agit ad simplum illius, quod exposuit, ego autem ad quadruplum pro pœna.

CAVSA

CAVSA istius Actionis est delictum, calumnia scilicet, & ut suprà diximus, obiter notabis, quód hic punitur affectus, licet effectus non sequatur. Punitur enim recipiens pecuniam, licet calumnia sequuta non sit. Datur autem hæc Actio tam in eum qui dedit, quàm in eum qui accepit quid, ut alteri calumnia fieret, infra annum utilem in quadruplum, post annum in simplum. d. l. 1. in principio. Et si tu recepisti pecuniam ab alio, ut mihi calumniam faceres, & à me quoque recepisti pecuniam, ne faceres, teneris mihi in octoplum. d. l. Et generaliter ℣ Illud. Vers. Quare. ff. de calumn. Et illud quadruplum siue octoplum solum pœna est, & extra illam pœnam datur quoque repetitio simpli illius quod datum est. d. l. si quis ab alio. Vers. Si autem. ff. eodem. Hæredi autem hæc Actio non datur, Quia sufficere ei debet, quòd eam pecuniam quam defunctus dedit ne fieret calumnia, repetere potest. In hæredem autem calumniatoris competit in id, quod ad eum peruenit. Nam licet crimina morte delinquentium extinguantur. Turpia tamen lucra etiam ab hæredibus extorqueri debent. l. in hæredem, cum l. seq. ff. eod. de calum.

DE CONDICTIONE EX LEGE, CONtra ministros publicos.

Hæc Condictio ex lege datur contra executores uel nuncios publicos in quadruplum, qui sportularum nomine plus, quàm eis debetur, exegerint. Dico condictio ex lege, Quia hæc actio non habet proprium & specificum nomen, ideo dicitur condictio ex lege, in qua de ea fit mentio, ut ex ℣ Quadrupli. Ver. Item ex lege. hic. ti. no. & ex ℣ Et hoc quoq; in Auten. ut litig. iur. col. ix. Dico executores, uel nuncios, quia multa sunt Synonyma, quib. ministri magistratuum significantur ut executores, nuncij, apparitores, uiatores &c. Dico publicos, quia priuatis & non iuratis ministris non facilè creditur. Nec illi sportularum nomine quid exigere possunt citando quẽ &c. Et extende hanc actionem etiam ad eum casum, scilicet si nuncij publici asserunt se habere commissionem pignorandi aliquem, uel personaliter capiendi, cùm tamen à magistratu eis non sit commissam, & propter ea timore illius aliquid datum sit, quòd illi ministri nedum tenentur in quadruplum illius, sed etiam puniri possunt extra ordinem officio iudicis, quia incidunt in crimen concussionis. l. 1. & ibi glo. ff. de concus. Si tamen is qui dedit pecuniam, sciuisset ministros sine iussu potestatis fecisse, potuisset de facto resistere. l. prohibitum. & ibi Bart. de iure fisci. lib. x. Dico in quadruplum, quod totum pœna est, & extra illud quadruplum adhuc quoq; uersatur persecutio simpli dati, scilicet sportularum nomine, ut colligitur hic ex

textu d. ℣ Quadrupli. Hodie tamen de iure Autenticorum, triplum illius quadrupli cedit fisco, & simplū damnum passo ℣ Et hoc quoque in Autentico, ut litig. iurent, colla. ix. Et ita decidit D. Iason.

CAVSA istius Actionis est delictum, exactio scilicet illius, quod non debetur. Et tantum de Actionibus quadrupli. Ex arbitrio autē iudicis agitur in Actione iniuriarum, quæ qualis sit, uide quæ suprà diximus de iniur. Et hæc de Actionibus merè personalibus dixisse sufficiat. Sequitur de Mixtis.

DE ACTIONIBVS MIXTIS.

Actiones mixtæ dicūtur, quib. tam rem quàm pœnā ex aliquo delicto debitam, simul persequimur. Et illæ subdiuiduntur. Aut enim dantur in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplū.

In simplum datur Actio l. Aquiliæ, de damno dato, si modò reus confitetur se damnum dedisse. Et de hac quoq; nihil dicemus, suprà enim tractata est. In duplum dantur, Primò, Actio depositi. Secundo Actio ex testamento, contra eos, qui relictis sacrosanctis ecclesijs dare distulerint. Tertio, Actio l. Aquiliæ, de damno dato.

Actio depositi tum demum datur in duplum, & pœnalis est, quādo quid uel caussa tumultus, ruinæ, incendij, uel naufragij caussa deponitur, & depositarius negat id penes se depositū esse. Si tamen conuincitur, tenetur duplum reddere. Et sic caussa istius Actionis est delictum, mendacium scilicet, alioqui est Actio non pœnalis, sed ex cōtractu descendens. Et datur in simplum. Quid autem sit depositum, & quæ inde oriantur Actiones, suprà dictum est de deposito.

DE ACTIONE EX TESTAMENTO, pro relictis sacrosanctis ecclesijs.

Hæc Actio ex testamento datur in duplum, contra eum, qui negat ex hæreditate, quam ipse adiuit, ecclesiæ quid legatum esse, uel si fatetur sine iusta tamen caussa illius legati differt solutionem. Dico ad duplum, quia simplum habetur pro re legata, & aliud simplum pro pœna, & ueniunt quoque fructus, siue uluræ legatæ. Dico contra eum simpliciter, quia hæc Actio primùm datur contra hæredem ex testamento, siue sit directus hæres, siue fideicommissarius. Deinde datur contra exequutores testamenti, negantes legata pijs locis relicta esse, uel differentes solutionem. Tertio datur contra eum qui est hæres ab intestato. Nam etiam ab intestato in præsentia duorum testium pijs locis relinqui potest. Et de hac extensione uide Doct. in ℣ Ex maleficijs. hic ti. nostro. Dico qui negat, Quia primum propter negationem datur hæc Actio. Si tamen Actor à principio negauerit, & postea fateretur, releuat eum illa confessio ad euitandam pœnā dupli, modò Actor agat contra eum ex negatione, & nō procrastinatione,

stinatione, & sic ex sua confessione uelit probare hoc. Si autẽ ex dilatione siue procrastinatione ageret, tunc siue neget, siue fateatur, eius nihil refert. Incidit enim in pœnam dupli propter dilationem. Dico adiuit, Quia si quis esset hæres institutus, uel ab intestato, & hæreditatem tamen non adiret, non incideret in hanc pœnam, utcunque legata pijs locis non soluerentur. Dico ecclesiæ, Quia hæc Actio primum datur ipsi ecclesiæ, deinde singulis personis ecclesiæ, quibus quid legatum est. Tertio extenditur ad legata pauperum fisci, Reipubl. & pro redemptione captiuorum. Cum ecclesia enim & illa æquiparantur. Et in æquiparatis idem est Ius, per glo. in l. si quis seruo alieno suaserit, in uerbo corrumpi, & ibi Bart. C. de furtis. Doctor. in d ℌ Ex maleficijs latissimè. D. Iason tamen impugnat illam extensionem per aliquas rationes. Dico sine iusta causa, Si enim hæres iustam causam retardationis probare poterit, non incidit in pœnam dupli. Dico differt, Quia legatum statim debetur à die aditæ hæreditatis, secundum Bart. in l. unica. C. de cad. toll. Illa ergo dies interpellat loco ecclesię. Quare si hæres usq; ad iussum magistratus solutionem differt, incidit in pœnam l. magnam. C. de contrah. & committ. stip. Dico solutionem, Quia legatarius potest hæredem arctare ad iurandum, uel ad soluendum.

CAVSA istius Actionis est delictum, mendacium scilicet uel dolus in differendo solutionem.

Tertia Actio in duplum est Actio l. Aquiliæ de damno dato, quæ tum demum in duplum datur, si Reus negauerit se damnum dedisse, contra confitentem agitur in simplum.

In Triplum datur Actio condictitia ex lege, contra eos, qui dolosè maiorem uerę ęstimationis quantitatem libello inserunt, ut litium exequutores ampliorem sportularum summam inde exigere possint. Dico condictitia ex lege, Quia hæc Actio non habet proprium nomen, sed datur ex lege quadam ueteris Codicis, quæ iam non extat. Dico dolosè, Si enim per errorem uel temeritatem, non augendi sportularum summam, Actor suam petitionem maiorem fecisset, nõ haberet locum hæc Actio secundum glo. in uerbo, in libello ℌ Tripli. hic titulo nostro. Dico maiorem uerę æstimationis quantitatem, Quia olim dabantur executoribus Citationum salaria, secundum quantitatem summæ in libello petitæ, & reus tenebatur soluere illa salaria, ut in d ℌ Tripli, & in Autentica generaliter. la. 1. C. de Episco. & Cleric. Si ergo Actor in libello maiorem uerę æstimationis quantitatem inserebat, ob id quòd Reus cogeretur præstare executoribus maiorem summam nomine sportularum, tenebatur ad triplum illius, quo per exequutores plus exigebatur. Hodie tamen hoc non

est in usu, sed sportulæ soluuntur secundum consuetudinem ludicio rum, uel longitudine itineris, secundum d. gloss. in uerbo, in libello, & Autentica, sed hodie. C. de Episc. & Cler. Quòd dico Executo. res, tu intellige ministris, quibus Citationes committuntur, de quibus tractat ℣ noster hic. De alijs speciebus executorum, uide la. so. in ℣ Tripli, in princi. hic titulo nostro. Dico nomine sportula. rum, Quia sportulæ dicuntur salaria, quæ dantur nunc̃s ludicis. Sed hæc Actio hodie non est in usu. Quare uoluimus breuiores esse. In quadruplum datur Actio ui bonorum raptorum, de qua supr. eod. Et tantum de Actionibus quæ ex delicto siue facto alicuius pro prio oriuntur. Sequitur de illis quæ ex facto seruorum, siue lasciuia animalium originem trahunt.

Actiones autem quæ ex facto seruorum siue animaliũ lasciuia ori untur, sunt duæ, Actio noxalis, & Actio si quadrupes pauperiem fe. cisse dicatur.

DE ACTIONIBVS NOXALIBVS.

Actiones naxales, sunt Actiones personales in rem scriptę, & dan tur ex delicto serui contra dominum, ut sufferat litis æstimationem, uel det seruum pro noxa. Et dicuntur noxales, quia ipsum delictum serui Noxia dicitur. Corpus autem nocens, hoc est, seruus dicitur no xa, ut infr. de noxa. actio. in prin. Dico Actiones personales, quia oriuntur ex obligatione, Obligatio autem ex delicto. Dico in rem scriptæ. Quia istæ Actiones sequuntur seruum à quocunq; fuerit possessus. Transit enim cum suo uitio. Si uerò seruus fuerit manumis. sus, ipse tenetur, & extinguitur noxę deditio ℣ Omnis, infr. de noxa. actio. l. Noxalis autem. ff. eo. Dico ex delicto serui. Quia sicuti do. minus obligatur ex contractu serui, quatenus est in peculio, Ita quo. que obligatur ex eius delicto, in quantum corpus serui æstimari po. test. Vltrà enim non tenetur. Dico ut sufferat æstimationem damni, uel det seruum pro noxa. Quia dominus, cuius seruus deliquit, habet illam electionem in solutione, quod potest uel damnum resarcire, uel seruum dare pro noxa, ut liberetur. Licet Actor in suo libello non debeat petere alternatiuè æstimationem scilicet uel seruum, sed tan. tùm æstimationem. Quia seruus non est in obligatione, licet sit in so lutione ℣ Dominus. infr. de noxa. actio. Hoc tamen fallit, quòd sci. licet dominus non habet electionem. Primò, si sciuit, et prohibere ser uum potuit, ne delinqueret, nec tamen prohibuit, tunc enim tenetur in solidum. l. ij. C. eod. Secundo, si quis mandauit alteri, ut certum ser uum sibi emeret mandanti, & is postea mandatario furtum fecerit, tenetur mandans in solidum emendare damnum. l. si seruus commu. nis ℣ Quod uerò, ff. de furtis. Tertio, in delictis publicis, uel etiam pri uatis, cri.

natis, criminaliter tamen intentatis. Ibi enim punitur seruus delinquens in corpore, secundum dispositionem Iuris. l. pe. in fi. C. eod. l. 1 §. Cum seruus. ff. de ijs qui deiec. uel effud. Quarto, si dominus negauerit seruum esse in sua potestate. l. quoties §. Prætor ait. ff. eod. Hęc autem Actio non habet proprium nomen, sed potius est adiectio, ut Actio noxalis furti, Actio noxalis ui bonorum raptorum &c. Hinc est, quòd interdum est ciuilis, interdum prætoria. Ciuilis est, si seruus fuerit fur non manifestus, uel dederit damnum ex l. Aquil. uel re aliter iniuriam commiserit, quia illæ Actiones ciuiles sunt. Prętoria uerò est, quando seruus commisit furtum manifestum, uel bona alicuius rapuit, uel conuitium alicui dixerit, Quia illæ Actiones principales per se prætoriæ sunt, quarum naturam sequitur Actio Noxalis, tanquam accessoria.

Datur autem hæc Actio hęredi & in hęredem, non tamen Iure successionis, sed Iure possessionis & dominij. Exemplum. Vt si dominus serui haberet plures filios hæredes, post eius mortem tantùm is conueniretur Actione noxali, qui dominium & possessionem esset consecutus in seruo. Reliqui autem ut hæredes non tenerentur.

Extinguitur autem hęc Actio. Primò, si seruus fuerit manumissus. Secundo, si fuerit mortuus. l. Electio §. si is quem. ff. eo. Nisi dominus sciens non prohibuerit, tum enim ipse tenetur in solidũ & hęres quòque, si cum domino lis fuerit contestata. l. Si Plurium, in fin. ff. eod.

DE ACTIONE SI QVADRVPES PAVperiem fecisse dicatur.

Actio si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, datur contra eum, cuius quadrupes ex lasciuia, feruore, uel feritate contra naturam sui generis, nullius hominis instinctu aut culpa interueniente, damnum dederit. Et dicitur pauperies damnum sine iniuria facientis datum. Animalia enim cùm careant ratione, non possunt dici iniuriam facere. l. 1 §. Ait prætor. ff. eod. & §. Cæterum, infrà eo. Dico contra naturam sui generis. Primùm ideo, quia hæc actio locum habet pro damno in mansuetis animalibus dato, quæ de sui natura regulariter nemini nocent. Si autem à fera bestia alicuius damnum detur, non habet locum hæc Actio, præsertim directa, ut si quis ursum foueret, et is euadendo daret damnum, non tenetur is, cuius fuit ursus, modò culpa eius non euaserit. Statim enim postquam fera euasit, nanciscitur libertatem naturalem, & desinit in prioris dominio esse §. Feræ igitur bestiæ, cum seq. supr. de rerum diuisio. Ædiles tamen prohibuerunt, ne quis canem, uerrem, aprum, ursum, uel similem bestiam ibi habeat, qua uulgo soleat iter esse. Si uerò contra fuerit factum, & liber homo perieret, damnatur dominus in 200. aureis. *Pauperies quid.*

Si autem

Si autem libero homini nocuerit, in tantum condemnatur, quantum Iudici æquum uidebitur, habita scilicet ratione expensarum in curatione factarum, & operarum amissarum. l. Ex hac. ff. eod. Cætera. rum uerò rerum damnum datum uel factum in duplum resarcitur, & nihilominus potest agi utili pauperie ℣ fin. infr. eod. Secundo dico contra naturam sui generis, quia si secundum suam naturam damnum dederit, ut si canis carnem alicuius comederit, uel pecora tua glande uel herba aliena pascerentur, non habebit locum hæc Actio, sed Actio de pastu pecoris. l. Quintus ℣ 1. ff. ad l. Aqui. l. Qui seruandarum ℣ si glans. ff. de præscriptis uerb. Dico nullius hominis instinctu, aut culpa. Si enim animal ad dandum damnum dolo, culpa, imperitia, siue imbecillitate alicuius hominis fuerit commotum, cessat hæc Actio. Et habebit locum aut Actio in factum, aut Actio l. Aqui. ℣ Impetu, suprà de lege Aquilia. Et sicut in proxima Actione noxali liberatur dominus dando seruum pro noxa, Ita quoq; hoc casu dominus quadrupedi liberatur, dando quadrupedem pro pauperie, modò tamen dolus abfuerit. Est autem duplex, Directa, & Vtilis. Directa datur ex uerbis & mente legis, quando scilicet quadrupes dederit damnum. Vtilis uerò datur ex mente legis tantùm, quando scilicet bipes dedit damnum &c.

CAVSA istius Actionis est obligatio, quæ oritur ex delicto, pauperie scilicet. Et sicut actio noxalis datur contra quemuis possessorem serui qui noxiam dedit. Ita quoq; hæc Actio contra quemuis possessorem quadrupedis. Transit enim quadrupes cum suo uitio. Et hinc est quòd datur hæredibus, & contra hæredes iure scilicet dominij & possessionis, non autem iure successionis. Extinguitur autem hæc Actio morte quadrupedis &c. Et tantum de Actionibus quæ ex delicto descendunt. Dicemus nunc de ijs, quæ descendunt ex contractu.

ACTIONVM QVAE EX CONTRACTIBUS oriuntur, diuisio.

Quæ autem ex contractibus oriuntur Actiones subdiuiduntur. Quædam enim non tantùm dantur contra ipsum contrahentem, sed etiam contra eum, qui contrahentem habet in potestate, patrem & dominum. Et illarum quædam dantur peculiotenus contra patrem & dominum, ut est Actio de peculio. Quædam in solidum, ut infrà.

DE ACTIONE DE PECVLIO.

Actio de peculio est, qua petimus à patre uel domino, ut soluat pro filio uiuente, uel seruo nobis ex contractu obligato, quatenus est in peculio. Hæc Actio secundum communem opinionem Doct. nõ est propriè distincta species Actionum per se, sed potius adiectio si-

ue qua-

tie qualitas Actionum, ex quibus oritur. Agitur enim contra dominum uel patrem ex eo contractu qui celebratus est cum filio, uel seruo, adiecta illa qualitate, ut soluat eatenus, quatenus est in peculio. Quòd autem dico in definitione, petimus à patre uel domino, ut soluat pro filio uel seruo, &c. est omnino contra ius ciuile. Per id enim expressè dispositum erat, quòd pater pro filio, dominus pro seruo, & econtra conueniri non possunt, ut habetur per totum titu. Ne filius pro patre. Sed prætor ex mera æquitate hanc Actionem introduxit, considerans quòd pater uel dominus interdum expressè uel tacitè filio aut seruo peculium concedit, quod censetur quoq; quasi proprium filiorum uel seruorum patrimonium, Ideo si cõtrahunt, uidentur contrahere cum consensu & uoluntate eorum qui concesserunt peculium. Hinc est quòd pater uel dominus ex contractu filij uel serui tenetur etiam ignorans & inuitus, Imò prohibens cum eo contrahere. l. si quis seruum, in fi. ff. de peculio. Dico à patre uel domino, Quia hodie ex contractu filij & serui oriuntur duę Actiones, una est quæ datur contra ipsum filium uel seruum cõtrahentem in solidum ex suo contractu. Adeò quòd si in solidum non fuerit soluendo, detrudi possit in carcerem. Nisi se liberauerit cedẽdo bonis. l. Cum & filijsfamiliàs. C. qui bonis cedere possunt.

Alia Actio datur contra patrem uel dominum, non tamen in solidum, sed eatenus, quatenus est in peculio, ut hic. Deducit tamen pater conuentus, uel dominus de peculio in primis æs alienũ quod sibi debetur, uel illorum qui sunt sub sua potestate uel gubernatione, modò tamen aliunde debitum suum consequi non possit, nec indemnitati suæ consulere. l. si noxali §. Idem rectè, & §. Quod autem. ff. de peculio. Dico in definitione, pro filio uiuente, quia si pater conueniretur pro filio mortuo, teneretur hodie non tantùm quatenus esset in peculio, sed in solidũ. Maximè in aduentitijs, castrensibus & quasi castrensibus peculijs. Quæ hodie post mortem filij occupat, non ut peculia, sed ut hæreditatem. Si ergo uult esse hæres, satisfaciat creditoribus per uulgaria &c. In peculio tamen profectitio etiam hodie multũ immutatũ est. Ideoq; mortuo filio cõuenitur pater in eo, quatenus est in peculio. Vide gl. in l. Pater q castrense, in uerbo testamẽto. ff. de castrensi peculio. Dico ex contractu obligato. Quia pater & dominus propriè tenentur de peculio. Si filius uel seruus cõtraxerit, uel quasi contraxerit, uel si gesserit alicuius negocia sine mandato. l. si filiusfa. ff. de neg. gest. In delictis differentia est inter patrem & dominum. Quia si seruus deliquit, uel noxam resarcire potest, uel seruum dare pro noxa, ut infrà audiemus de noxalib. actionib. Hoc non est in filio, qui non potest dari pro noxa, si deliquerit.

Sed

Sed pater interdum ex delicto filij conueniri potest, quatenus est in peculio. Vide glo. hic in uerbo, ipso iure, & quæ notant Doc. Dico quatenus est in peculio, ad differentiam Actionum de in rem uerso, quod iussu, exercitoriæ, institoriæ, tributoriæ, quæ quoq; dantur contra patrem & dominum, ex contractu filij uel serui, non autem peculiotenus, sed in solidum. De quib. infrà. Actio autem de peculio non datur contra patrem &c. in solidum, sed quatenus peculium patitur. Et in hoc inspicitur tempus sententiæ, quantum scilicet tunc fuerit in peculio. Nam etsi ab initio litis nihil, aut parum in peculio extiterit, Tamen si id postea tempore sententiæ fuerit auctum, tenetur pater &c. de aucto peculio. Sed creditor tenetur probare peculium extare, & ex eo satisfieri posse, uel in totum uel in partem. Si quoque Actor semel actionem intentauerit, & succubuerit, quia tum multum erat in peculio, iterum agere poterit peculio aucto. Vide Ioan. de Plat. hic. Quæ autem huc usq; diximus, tu intellige de peculio profectitio, hoc est, de eo, quod filiusfa. uel seruus ex rebus patris uel domini acquisiuit. De castrensi enim uel quasi castrensi pater non tenetur filio uiuente, sed ipse filius conuenitur tanquam paterfam. cùm in eis habeat plenum dominium, tam proprietatem quàm usufructum, pater autem administrationem. l. iiij. cum similibus ff. Actionum. ff. de cast. pecul. Mortuo uerò filio conuenitur pater in illis, non tamen ut in peculijs, sed ut in hæreditate filij. Si modò filius non reliquerit descendentes, ut diximus. In peculio autem aduentitio conuenitur pater hodie, ut legitimus administrator, habet enim in ijs usumfructum, filio retinente proprietatem. l. 1. iunct. gl. cum similib. C. de bonis mat.

CAVSA efficiens istius Actionis est prætor, qui, ut suprà diximus, naturali æquitate motus, introduxit hanc Actionem contra Ius ciuile.

CAVSA materialis est ciuilis obligatio, habens effectum naturalis obligationis, nec naturalis & ciuilis obligatio simul, ex quibus aliquando oriuntur actiones &c. ueniunt autem ex contractibus, quasi contractibus &c. Sed pater & dominus cum creditore filij uel serui, neq; contraxit, neq; quasi contraxit, sed tenetur solum, quia prætor tanquam ciuilis magistratus ex quadam præsumptione præsumens scilicet patrem &c. contractui filij consensisse, hoc ita constituit. Quare concludendum est, hanc actionem oriri contra communes regulas ex sola ciuili obligatione. Et inde sequitur eam esse Natiuam, & non Datiuam, quia ex ciuili obligatione nascitur. Estq; stricti Iuris non bonæ fidei, secundum Bart. in l. 1. ff. de pecu. Vide D. Iason. hic. Probat autẽ Actor primò contractum cum filio et seruo etc.

quomodo

quomodo principalis obligatio orta est. Deinde extare apud patrē peculium, unde aliquo modo possit satisfieri.

LIBELLVS.

Postquam compertū habebam, Titium filium Sempronij ex eius concessione habere peculium, quo possit negociari, contraxi cum eo, putans patrē contractui consentire, uendidiq; ei 100. modios frumenti 30. aureis, quos tamen ab eo exigere non potui. Quia autem Sempronius in potestate eius tenet & possidet hoc peculium, Peto eum in prędicta summa 30. aureorum mihi condemnari, quatenus uires peculij patiantur. Quędam uerò dantur contra patrem & dominum ex contractu filij uel serui in solidum. Et sunt quinq;, Actio quòd iussu, exercitoria, institoria, tributoria, & de in rem uerso.

DE ACTIONE QVOD IVSSV.

Actio quòd iussu datur in solidum contra patrem et dominum illis qui cum filiofam. uel seruo eorum iussu contraxerunt. Dico contra patrem & dominum, quia dominus uel pater uidentur ipsi contrahere, quando iubent alium cum seruo uel filiofa. contrahere, Sequitur enim contrahens fidem iubentis. Ideo etiam tenetur in solidū l. 1. in pri. ff. quòd iussu. Dico cum filiofamiliàs, quia nihil refert, siue sit filius naturalis & legitimus, siue legitimus tantū, modò sit in potestate. Dico iussu, ad differentiam actionis de peculio, quę datur contra patrem & dominum ex contractu filij uel serui, etiamsi contraxerint eis nescientibus. Iussus aūt multis modis potest fieri, uerbis, nuncio, epistola, subscriptione, ratihabitione, uel alio quocunq; modo, quo quis contractum celebratum ratum habet. l. 141. & 4 si ratum. ff. quòd iussu. Item si dominus uel pater dederit seruo uel filio plenam ac liberam potestatem omnia faciendi, quæ ipse pater facere poterit. Est autem duplex hæc Actio, directa & utilis. Directa datur, quando quis contrahit cum seruo uel filiofamili. iussu illius, qui eum habet in potestate. Vtilis uerò datur, quando quis contrahit cū libero homine, iussu illius, cui bona fide seruit, secundū Ioan. Fab.

CAVSA istius Actionis est obligatio. Obligationis autem causa contractus. Et nota istas Actiones quinq; non esse propriè Actiones per se, sed adiectiones potius, Vt si seruus emit iussu domini, datur actio ex empto contra dominum, quia ipse iussit, & sic de alijs. Et hęc Actio est perpetua. l. Macedoniani, C. ad S.C. Maced. Idem dic de reliquis quatuor. Licet enim sint prætoriæ, nihilominus tamen sunt perpetuæ & transitoriæ ad hæredes, si modò principalis Actio, cui illæ cohærent, talis fuerit.

DE EXERCITORIA.

Actio exercitoria datur in solidum contra dñm, qui consensit seruum

uum suum uel alienũ, magistrum naui præponi, ad hoc quòd cum eo eius rei gratia, cui præpositus erat, contractum fuit ℣ si igitur. Vers. Exercitoria. infr. Quod cum eo qui in alie. potest. Et dicitur exercitoria, quia exercitor appellatur præponens, ad quem quotidianus quęstus nauis pertinet. Præpositus autem appellatur magister, cui gubernatio nauis permittitur. l. 1 ℣ Magistrũ. ff. de exercit. Act. Dico in solidum, ad differentiam Actionis de peculio, quæ tantum datur contra dominum ex contractu serui, quatenus est in peculio. Dico contra dominum, Quia cum eo quis contraxisse uidetur, qui contrahit cum eius prępósito. l. 1. in pri. ff. quòd iussu. Dico qui consensit, quia si tantum scit seruum suum negociari, non tamen consentit, non tenetur Actione exercitatoria in solidum, sed Actione de peculio. Requiritur ergo expressus uel tacitus domini consensus. Tacitus, ut quia sciuit, et aliquid fecit, unde eius consensus colligitur, puta quòd accipiebat merces. l. 1 ℣ si is qui in. Vers. sed si sciente. ff. eod. Et in hoc quoq; differt ab actione de peculio, in qua nec consensus, nec scientia requiritur, ut supr. diximus. Dico seruum suum uel alienum, ad differentiam actionis, quòd iussu, in qua quis tenetur tantum ex contractu serui proprij. Dico magistrum naui præponi, iterum ad differentiam actionis de peculio, quæ non datur ex certa negotiatione serui. Hęc autem habet locum, quando quis certo generi negociationis præponitur. Dico eius rei gratia. Si enim ex alia causa, quàm cui præpósitus est, contraxerit, non tenetur dominus, licet teneatur ex eius delicto in naui commisso, quia utitur opera malorum hominum. d. l ℣ Magistrum, & ibi gl. in uerbo detur actio. ff. eod. gl. in uerbo eius rei. infr. quod cum eo. &c.

Tacitus consensus.

DE ACTIONE INSTITORIA.

Actio institoria datur contra hentibus in solidum cõtra eum, qui seruum suum, uel alium quendam tabernæ uel negotiationi uniuersali propter quæstum præposuit ad id, quod cum eo eius rei caussa, cui præpósitus est, contractum fuerit. Et appellatur institoria, quia qui negociationibus præponuntur, institores dicuntur ℣ si igitur. Vers. Institoria. infr. quòd cum eo &c. Dico in solidum, ad differentiam actionis de pecu. & tribu. de qua infr. Dico seruum suũ uel alium quendam, quia non attenditur conditio præpósiti, utrum maior uel minor sit, liber uel seruus, masculus uel fœmina. l. sed etsi quis ℣ parui. ff. de Institor. actio. Si tamen institor fuit liber homo, tenetur & ipse ex suo contractu non tantùm præponens. Dico tabernæ, ad differentiam exercitorię actionis, quæ datur contra eum, qui seruum naui præposuit. Dico uel alij negotiationi, quia nihil refert cuicunq; negotiationis generi quis præponatur, & quocunq; loco, siue cer-

siue certo siue incerto, semper enim institoria competit. l. cuiuscunq; ℣ 2. 3. 4. l. institor. ff. eod. etsi plures fuerint domini prępponentes, quilibet tenetur in solidum. Dico uniuersali. Si enim uni negocio tã tum esset prępositus, non diceretur institor, sed procurator ad negotia, et competeret actio mandati. l. cuicunq; ℣ Labeo, iunct. gl. ff. eo. Dico propter quęstum, quia requiritur quòd negociatio sit quęstuosa ad aliquod lucrum extrinsecus scilicet quęrendum. l. si cum Villico. ff. eod. Ad exemplum tamen institoris quoq; obligatur dominus. l. In eum, in principio. ff. eodem. Quòd dico, prępositus, tu simpliciter intellige, siue quis ipse prępponat, uel prępponit lure, ut per procuratorem, tutorem &c. d. l. cuicunq;, in fin. ff. eod. Dico eius rei causa. Si enim quis cum institore alterius rei causa, quam cui prępositus est contraheret, non obligaret dominum, ut diximus in Actione proxima. Dico contractum fuerit, quia dominus indistinctè obligatur ex contractu institoris sui, ita quòd conueniri potest. Ipse tamen dominus prępponens ex contractu institoris contra alium nõ potest agere. Nisi institor sit eius seruus, uel si est liber homo, cedat ipsi prępponenti Actiones. Et ad hoc potest compelli Actione mandati, uel negociorum gestorum, uel nisi institor abfuerit, uel sine hęrede moreretur. Tunc enim in subsidium competeret domino Actio, l. 1. in fin. cum l. sequen. & ibi Bar. ff. eod.

DE ACTIONE TRIBVTORIA.

Actio tributoria datur illis, qui domino sciente & non contradicente, contraxerunt cum seruo in merce peculiari cõtra dominum, ut pro rato contribuat inter se & alios creditores, quòd est in merce, uel inde receptum, & minus distributum est. Et dicitur tributoria, quia cuilibet ex creditoribus debet pars peculij de eo quod superest, tribui. Dico domino sciente, & non contradicente, quia si eo ignorante seruus in merce peculiari contraxit, non habet locum tributoria, sed Actio de peculio. Et hoc casu dominus prius deduceret omne id, quod sibi debetur. l. iij. Vers. Quod si ipsum. ff. de trib. Item detraheret quid deberetur personis subiectis, & de residuo quod superfuerit, satis fit creditorib. l. 1. in prin. ff. eod. Hoc autem priuilegium non haberet, si ageretur tributoria. Tum enim tanquam extraneus creditor uenit in tributum, id est, diuisionem illius mercis pariter cum alijs creditoribus. Et sic in Actione tributoria dominus est paris conditionis cum alijs creditoribus, nec habet aliquam prærogatiuam. d. l. 1. & ℣ Is quoq;, infr. quod cum eo &c. Hoc tamen priuilegium habet dominus præ alijs creditoribus, quòd petit sibi debit ũ ex quacunq; causa debeatur, tam ex persona sua, quàm eius, qui in potestate constitutus est. Sed alij creditores petunt solum creditum

Priuilegum domini.

contractum ex merce, nec præferuntur domino, ut prius eis soluatur, nisi recepissent pignora. Tum enim is, qui pignus habet, domino præferri potest. l. Procuratoris ℌ sed est quæsitum. ff. eod. Et hoc uerum est, quòd is qui pignus habet, alijs omnibus præferatur, etiamsi res pignoratæ emptæ essent ex pecunijs aliorum creditorum. d. l. procuratoris ℌ Planè. Dico merce peculiari, Si enim ex merce dominica cõtraxisset seruus, competeret Actio institoria & tributoria. l. sed etsi pupillus ℌ penul. ff. de Instito. actione. Dico contra dominum, quia requiritur quòd sit contractum per eum qui est in potestate alterius uerè uel præsumptiuè, ut seruũ proprium, uel alienum etiã, seu liberum hominem bona fide possessos, seu eum, in quo quis habet usufructum. d. l. 1 ℌ Potestatis. ff. de tributo. actio. Si autem nec uerè nec præsumptiuè in potestate fuerit, non datur hæc Actio, sed uel exercitoria, si negociatio naualis fuerit, uel Actio institoria &c. ut suprà dictum est. Dico contribuat, quia suprà dictum est hoc casu distribui interdum creditores serui, quicquid extiterit de merce peculiari. Tenentur tamen creditores cauere, si post illam distributionem alij creditores postea apparuerint, se remissuros tantum, quòd & illi possint habere suam partem. d. l. Procuratoris ℌ Tributio, cũ l. seq. ff. eo. Alias differentias inter Actiones, tributoriã, de peculio, exercitoriam, & institoriam, audiemus in textu, in ℌ Cæterum. infrà Quod cum eo, qui in alie. potestate.

DE ACTIONE DE IN REM VERSO.

Actio de in rem uerso datur contra dominum, quatenus in rem eius uersum est, quando seruus eo ignorante, siue etiam inuito contraxit. Quòd dico dominum, tu extende ad patrem. Omnia enim quę in his quinq; Actionibus de seruis & dominis dicta sunt, extẽdi quoque debent ad filios, filias, nepotes & neptes &c. qui in potestate patris uel aui sunt, & eis nescientib. siue etiam inuitis contraxerunt. Dico quatenus in rem eius uersum est. Primò, ad differentiam Actionis de peculio, in quo agitur contra dominum uel patrem, quatenus est in peculio. Deinde ad differentiam Actionum ex iussu exercitoriæ & institoriæ, quæ dantur contra dominum in solidum, hæc autem quatenus in rem eius uersum est. Dicitur autem id in rem eius uersum esse, quod seruus &c. conuertit in rem necessariam domini, ut si acciperet pecuniam mutuò ad satisfaciendum creditoribus domini. l. iij ℌ In rem. ff. eod. Vel ut domum domini urentem reparet, uel meliorem faceret. Secus si ornaret expensis uoluptarijs, ut picturis &c. quia tum non dicitur uersum in rem domini, nisi ex mandato uel uoluntate domini id fieret. Secundo differt ab exercitoria & institoria Actione, quia illæ dantur, quando certum genus negotiationis est determinatũ. Hæc autem quando nullum est determinatum.

Dico eo

Dico eo ignorante. Iterum ad differentiam Actionum quòd iussu, exercitoriæ & Institoriæ, quæ scilicet dantur quando ex uoluntate uel consensu domini contractum est in merce nauali, uel terrestri. Hæc autem quando domino inuito uel ignorante seruus contraxit, secundum Ioan. de Plat. hic. Et regulariter toties Actio de in rem uerso dari potest, quotiens procurator Actionem mandati, uel negociorum gestorum Actionem haberet. d. l. iij ℣ In rem uers. Et regulariter. ff. eod. Et nota hic obiter Actionem tributoriam, & de in rem uerso non dari in solidum, sed tributoriam dari ad distributionem, ut dictum est. De in rem uerso uerò, quatenus est in rem domini uersum. Ioan. de Plat. refert hic dist. Iacob. Butrig. ex qua breuibus potest deprehendi differẽtia istarum v. Actionum inter se, hoc modo. Aut contractus est celebratus per seruum super re dominica, uel paterna. Et tunc, Aut fuit negociatio naualis, & habet locum exercitoria. Aut non fuit naualis, & datur Institoria. Aut contractus celebratus est, non ex re domini, uel patris, sed ex re peculiari. Et tunc si seruus contraxit domino sciente & iubente, datur Actio quod iussu. Aut solùm domino sciente, nõ autem iubente, & habet locum Actio tributoria. Aut contraxit domino ignorante uel inuito. Et tunc, Aut aliquid est uersum in rem domini. Et datur Actio de in rem uerso. Aut nihil est in rem eius uersum, & datur Actio de peculio. Dictum est suprà de Actionibus personalibus, quæ dantur non tantùm contra ipsum contrahentem, uerum etiam contra eum, qui habet contrahentem in potestate. Nunc de illis dicemus, quæ contra ipsum cõtrahentem dantur. Et illarum quædam sunt uerè personales, quædam uerò mixtæ.

Actiones mixtæ, de quibus hic loquimur, sunt tam reales, quàm personales. Sunt autem triplices. Quædam enim mixtæ dicuntur ideo, quia sunt rei persecutoriæ, & pœnæ persecutoriæ simul. De quibus in ℣ Sequens. hic tit nostr. De quibus sup. diximus. Quædam uerò mixtæ dicuntur ideo, quia non potest discerni, uter in eis sit Actor uel reus. Et sunt tres Actiones, familiæ herciscundæ, communi diuidundo, & finium regundorum. Item quod ad interdicta, ut uti possidetis, & utrobi. Quædam uerò ideo dicuntur mixtæ, quia sunt tam reales quàm personales, ut prædictę tres Actiones secundum Io. de Plat. & D. Ias. in ℣ Quædam Actiones. hic tit. nostro. Et illæ licet dicantur mixtæ, reales scilicet, & personales, hoc tamen tantùm debet intelligi considerato fine & effectu illarum. De sui enim origine, siue causa sunt merè personales, quia oriuntur ex quasi contractu ℣ Item si inter aliquos. supr. de oblig. quæ ex quasi contractu nas. Differunt itaq; illæ tres Actiones mixtæ ab Actionibus personalibus in

remſcriptis, quòd illæ ſunt perſonales origine, & tamen ex propria ipſarum natura habent effectum Actionum Realium.

Actiones autem perſonales in rem ſcriptæ ſunt continuè perſonales, id eſt, tam origine, quàm fine, & tamen ex quadam æquitate, & non ex propria ipſarum natura conceduntur contra quoſcunq; poſſeſſores, ut poteſt deprehendi ex Actione ad exhibendum. Alias differentias uide apud D. Iaſ. in d ℌ Quædam actiones. Dixi autem Actiones mixtas eſſe tres, familię herciſcundæ, communi diuidundo, & finium regundorum.

DE ACTIONE FAMILIAE herciſcundæ.

Actio familiæ herciſcundæ datur contra hæredem, qui ſine iuſta cauſa cohęredi negat diuiſionem rerum hæreditariarum de ſui natura diuiſibilum, quas pro indiuiſo poſſidet, ut diuidat, pręſtetq; Intereſſe, ut colligitur ex l. ij. ff. eod. Et dicitur familiæ herciſcundę, id eſt, hęreditatis diuidendę. Familia enim hæreditatem ſignificat ℌ Acceſſit, iuncta glo. in uerbo, familiæ. ſupr. de teſta. Et herciſco ſignificat diuido. Dico contra hæredem, quia hæc Actio non habet locum niſi inter hæredes. Interdum tamen datur quoq; contra eum, qui non eſt hęres, ut ſi pater habens duos filios, unũ inſtituat hęredem in modica quantitate, & alteri faciat inofficioſam donationem, ultra dodrantem etiam, id eſt, ix. uncias, uel partes hæreditatis, is qui hæres inſtitutus eſt, poteſt Actione familiæ herciſcundæ cõtra fratrem ſuum donatarium ad diuiſionem & ſupplementum legitimè agere. l. ij. C. de inoffi. donat. Deinde datur quoq; contra eum, cui cohæres uendidit ſuam partem. l. hæredes ℌ ſi teſtator. ff. eod. licet non detur contra titulo poſſidentem, ad ſimilitudinem petitionis hæreditatis. Dico ſine iuſta cauſa. Quia ſi hæres iuſtè recuſaret diuiſionẽ, ut quia lapſi eſſent xxx. anni, & præſcriptum eſſet, hęc Actio non competeret, ſecundum glo. in d ℌ Quędam Actiones, in uerbo, familiæ. Dico cohęredi. Quia hæc Actio non datur niſi inter cohęredes uel eos, inter quos dolo factum eſt, quo minus ſint cohęredes, ut iam dixi de inofficioſa donatione. Ante omnia autem Iudex inquirere debet, an ſint cohæredes, alioqui ceſſat hæc Actio. d. l. i. in fin. ff. eod. Dico ad diuiſionem rerum hæreditariarum, ad differentiam Actionis communi diuidundo, quę competit etiam pro diuidẽdis aliſs rebus communibus particularibus. l. quibus. ff. pro ſocio. Et ſic differunt familiæ herciſcundæ, & communi diuidundo, quòd illa datur pro uniuerſitate, & ſic hæreditate. Hæc autem pro ſingulis rebus diuidendis: Item illa tantùm ſemel competit, hæc autem ſæpius. Dico de ſui natura diuiſibilium. Vt primò ſunt res corporales, quæ commodam re-

dam recipiunt diuisionem, ut fundi, domus, numerata pecunia, suppellex. Si autem res corporalis diuidi non potest, ut quia est species certa, puta equus, bos &c. adiudicatur tota res uni, qui grauatur in danda pecunia alteri, ut fiat æqualitas ℣ quædam Actiones, cum similibus. hic tit. nostro ℣ si familiæ. infr. de offic. iud. Idem dic de nominibus debitorum, quæ quoque non ueniunt in Actione familiæ herciscundæ, Quia lex 12. Tabul. alioqui fecit diuisionem, quòd scilicet quilibet hæredum pro sua portione habeat Actiones hæreditarias actiuas & passiuas. l. ea quæ. C. eod. Idem quoque Iuris est in alijs rebus incorporalibus, ut seruitutibus quæ sui natura sunt indiuiduæ. l. stipulationes non diuiduntur, in princ. ff. de uerbo. obliga. Excepto usufructu qui diuiduus est, & uenit in Iudicio familiæ herciscundæ. l. sed etsi usucapio ℣ Vsufructus, cum duabus ll. sequ. ff. eo. Dico pro indiuiduo possident, Si enim à testatore uel partibus facta esset diuisio, non haberet amplius locum diuisio in Iudicio, sed standum esset diuisioni testatoris uel partium. l. 1. ff. eo. Dico præstetque Interesse, Quia in hac Actione ueniunt quoq; fructus. l. Inter cohæredes ℣ fructus. ff. eodem. Item sumptus bona fide facti. l. iiij ℣ Planè, iuncta l. sequent. ff. Communi diuidun. l. his consequenter ℣ sumptum. ff. eod. Item ueniunt damna data ab uno hærede. l. Et puto ℣ sed etsi dolo, cum l. seq. ff. eod. Est autem duplex, Directa, & Vtilis.

Directa datur hæredibus de Iure ciuili. Vtilis uerò datur bonorum possessoribus de Iure prætorio, & quoq; illis quibus hæreditas restituitur ex S. C. Treb. ut fideicom. hæredib. l. sed & eius. ff. eod.

CAVSA istius Actionis est obligatio. Obligationis autem illius causa est quasi contractus. Hæredes enim inter se quasi contraxisse uidentur ℣ Item si inter aliquos. supr. de oblig. quæ ex quasi contra.

DE ACTIONE COMMVNI diuidundo.

Actio communi diuidundo inter eos qui res corporales particulares de sui natura diuisibiles ex aliqua causa habent communes, & pro indiuiso possident, datur ad diuisionem, personalesque præstationes. Dico res particulares, ad differentiam Actionis familiæ herciscundæ, in qua agitur ad diuisionem rerum uniuersalium, ut suprà diximus. Dico corporales, Quia iura incorporalia, ut seruitutes, in hac Actione non ueniunt, ut l. Arbor ℣ Aquarum. ff. Com. diuid. Et in hoc conuenit cum famil. herciscunde. Tu uide quæ dixi circa proximã Actionem. Dico de sui natura diuisibiles. Si enim res diuidi non potest, adiudicat Iudex uni totam rem, alteri precium suæ partis. l. Ad officium ℣ Cum autem. C. eo. Dico ex aliqua causa, Quia si reus solus possidet rem communem, nec uult diuidere, tenetur Actor expri-

mere causam cõmunionis. Est enim hæc actio quasi quędam rei uendicatio, & competit in omnibus casibus in quibus rei uendicatio locum habet, non tamen econtra. Si autem uterq; possidet, non est necessaria causæ communis expressio, sed sufficit expressio uoluntatis uolendi in communione perseuerare. Nemo enim inuitus in communione manere cogi potest. l. fi. cum similib. C. eo. exceptis tamen quibusdam casibus, quos uide in glo. d. l. fi. C. eo. Dico communis simpliciter, quia nihil refert ex qua causa res communis sit, an cum societate uel sine societate. Vtroq; enim casu actio communi diuidundo datur. Ex societate autem dicitur communis, quando duo pariter eandem rem emunt, Sine societate uerò quando eadem res duob. legata esset. l. ij. ff. eod. Dico pro indiuiso, quia si extra iudicium diuisæ essent, non haberet locum hæc Actio. In certis autem casibus præsumitur facta diuisio, ut si duo fratres tenuerunt bona tanquam diuisa, pro quibus quilibet per se soluit collectas & onera, præsumitur facta diuisio, glos. in l. si maior. C. eod. Dico possident, quia ad hoc ut hęc actio competat, sufficit possessio rei communis, mediante tamen aliquo iure reali. Hinc est, quòd si duo fuerint in possessione rei ex causa pignoris conuentionalis uel prætorij, possunt inter se diuidere res communes oppignoratas, saluo tamen iure debitorum. l. communi diuidundo ℣ Inter eos. ff. eod. Duo autem bonæ fidei possessores sine iure reali non diuidunt, secundum Ioan. de Plat. Dico ad personales prędstationes, quia in hac Actione ueniunt sumptus facti, fructus. Item negans diuisionem tenetur si res communis eius culpa uel dolo facta est deterior. l. si maior ℣ Idem eorum. C. eo. Et in hoc conuenit cum Actione familiæ herciscundę, conuenit quoq; cum ea quo ad præscriptionem &c. sed de ea sunt opiniones uarię. Sunt autem multæ aliæ differentiæ inter Actionem familiæ herciscundæ, & communi diuidundo. Primò, quòd illa datur tantùm hæredi, hęc autem consortibus alicuius rei ex quacunq; causa sit communio. Secundo, illa datur pro rebus uniuersalibus, hæc autem pro particularibus. Tertio, illa tantùm semel regulariter intentatur, hęc autem sæpius. Quarto in illa ueniunt etiam res depositæ, commodatæ & similes, licet non sint hæreditariæ, in hac autem non. Quinto, illa datur etiam non possidenti, hęc autem regulariter tantùm datur possidenti. Sexto, in illa statim mota lite prohibetur alienatio rerum, in hac autem non, nisi post litem contestatam. Deinde differt quoq; ab Actione pro socio. Primò, quòd Actio pro socio non datur nisi præcesserit tacita uel expressa conuentio societatis. l. ut sit pro socio, cum duabus ll. sequentibus. ff. pro socio. Actio autem communi diuidundo datur etiam si ex incidenti res fiat communis. d. l. ij. ff. eo. Secundo, Actio

Nemo inuitus in communione manere cogi potest.

Ex societate res cõmunis. Sine societate res communis.

do, Actio pro socio non semper datur ad diuidendum, sed quandoque ad communicandum. l. duo societatem. ff. pro socio. Communi uerò diuidundo simpliciter datur ad diuidendum, conueniut tamen quo ad personales præstationes &c. uide Ioan. de Plat. Est autem duplex hæc Actio, Directa & Vtilis. Directa datur illis qui habent alicuius rei corporalis dominium directum. d. l. per hoc. ff. eod. Vtilis uerò datur illis qui habent utile dominium, uel quasi dominium, uide Azo. in sum. sua. C. eod.

CAVSA istius Actionis est obligatio. Obligationis autem causa est quasi contractus.

DE ACTIONE FINIVM REGVNDORVM.

Actio finium regundorum datur illis, qui habent prædia rustica confinia contra uicinum possessorem ad constitutionem nouorum terminorum, uel restitutionem antiquorum, & ad præstandum interesse. Dico illis qui habent prædia, quia hæc actio primùm datur dominis prædiorum directis & utilib. Deinde datur quoq; emphiteutæ, usufructuario, proprietario, creditorib. pignorum, & similibus. l. 4 §. finium. ff. eo. Dico prædia rustica, ad differentiam prædiorum urbanorum, quæ non sunt confinia, sed uicina, & communibus parietib. plerunq; disterminantur, nec competit hæc actio. d. l. 4 §. hoc iudicium. ff. eo. nisi ædificium esset loco termini, quia tunc idem iudicatur de ædificio, quod de termino, & habet locum directa actio, scilicet finium regundorum. l. 2. ff. eo. Dico confinia, iterum ad differentiam prædiorum urbanorum, quæ non dicuntur confinia sed uicina. d. l. 4 §. hoc iudicium. ff. eo. Dico ad constitutionem nouorum terminorum, quia si prædia terminis distincta non fuerint, accedat iudex personaliter, ut res demonstretur, & tunc sumptibus partium per agri mensorem diuidat, terminosq; secundum illius declarationem ponat. l. si irruptione cum simil. ff. eod. Iudex autem debet sequi antiquos terminos, nisi noui apparuerint legitimè constituti. l. in finalib. cum simil. ff. eod. Et super his admittitur probatio per libros antiquos, testes seniores, et quoq; famam, ut notatur in c. cum causam, extra de proba. Vbi aũt esset obscuritas, et commodè terminari non posset secundũ antiquos terminos, potest iudex ex prædio alterius alteri adiudicare, eum damnando in pecuniam dandã ei, cui pars prędij ablata est. l. 2. in fin. iunct. l. sequenti. ff. eo. In his tamen iudicijs finalibus per inspectionem oculorum terminandis non requiritur solemnitas ordinis iudiciarij. Potest enim procedi sine libello & sine litis contestatione, altera parte cessante, uel absente. l. 3. C. eod. Dico ad restitutionem antiquorum, quia si termini euulsi fuerint, agi potest ad restitutionem. Euellens autem criminaliter puniri

poteſt.l.4.§ ſi dicatur.ff. eod. Et competit hæc Actio non tantùm pro rebus incorporalibus, uerùm etiam pro iuribus incorporalib. cuiuſmodi ſunt iuriſdictiones.c.ſuper eò,extra de parro. Poſſunt enim domini hac Actione agere ut ponantur limites,& ſeparentur territoria,etiam inuitis illis,qui prædia poſſident.Regulariter tamen iuriſdictionum limites ſolent eſſe flumina, montes, paludes, uel etiam certæ arbores ibi natæ,quæ ſolent communes eſſe,id eſt,utriuſq;. Et huiuſmodi limites luriſdictionum, prouinciarum diocœſum,parrochiarum,&c. non præſcribuntur, etiam longiſſimo tempore,ſi modò poſſunt probari per antiquos libros, teſtes ſeniores, famam uel alia adminicula.d.c.cum cauſam,extra de proba. Alioqui tamen præſcribuntur alij fines ſpacio xxx.annorum.l.fi.C.eod.

Limites Iuris dictionum.

De maleficijs autem in medio duorum confinium commiſſis, dic quòd is præfertur coram quo lis primò conteſtatur, ſeu qui primò præuenit.de quo uide Ioan.de Plat.hic. Dico ad præſtandum intereſſe, quia in hac Actione etiam ratio habetur illius quod intereſt. Ideoq; ſi quis aliquam utilitatem ex eo loco perceperit, quem uicini eſſe apparet,conueniri poteſt poſt litem conteſtatam,fructus quoq; ueniunt. Ante litis autem conteſtationem fructus percepti non ueniunt,ſi modò bona fide percepti & conſumpti fuerint, ſi autem mala fide perceperit, condici poterint.d.l.4.§ In ludicio, cum § ſeq.ff. eodem. Differt autem hæc Actio ab Actione communi diuidundo, quòd in communi diuidundo cauſa poſſeſſionis & proprietatis regulariter non cumulantur.In finium autem regundorum actione,iudex ſuper finibus aditus cognoſcit de omnibus.Primo,de cauſa poſſeſſionis.Secundò,de cauſa proprietatis. Et deinde per ſe,uel per agri menſorem expenſis partium litem terminabit,fines diuiſorios apponendo.l.ſi quis ſuper iuris.C.eod.

CAVSA iſtius Actionis eſt obligatio. Obligationis autem illius cauſa eſt quaſi contractus. Actiones autem merè perſonales quę dantur contra ipſum contrahentem,ſunt duplices: Quædam dantur in ſolidum,Quædam uerò in quantum reus facere poteſt. Poſteriores ſunt quinq;. Prima Actio de dote,qua mulier contra maritum. Secunda,ſi quis egerit cum parente,uel patrono ſuo. Tertia Actio pro ſocio. Quarta,ſi quis conuenitur ex donatione ſua. Quinta,quando agunt creditores contra eum qui ceſſit bonis.

Actiones merè perſonales

DE ACTIONE DE DOTE.

Circa Actionem de dote notabis,quòd olim fuerunt duæ Actiones quæ competebant pro dote, Actio rei uxoriæ, & Actio ex ſtipulatu § fuerat,infr.eo. Hodie autem Actio rei uxoriæ transfuſa eſt in Actionem ex ſtipulatu cum omnibus ſuis qualitatibus, qua petitur

& repetitur

& repetitur dos. Et priusquam ad istius Actionis definitionem perueniamus, de eius priuilegijs pauca dicemus.

Et primo quòd datur Actio ex stipulatu, siue dos sit certa siue incerta, Item siue sit per stipulationem promissa, siue simpliciter, siue etiam omnino non promissa. Fingit enim Ius stipulationem interuenisse, etiam si nulla interuenerit. Retinet quoq; hæc Actio naturam Actionis rei uxoriæ, in cuius scilicet locum surrogata est. Ideoq; censetur inter Actiones bonæ fidei, licet alioqui sit stricti iuris. d. §. fuerat. Nisi extraneus dederit dotem, & stipuletur eam sibi reddi, tum enim esset stricti iuris, secundum Iaso. in d. §. fuerat.

Secundo habet mulier tacitam hypothecam in reb. mariti pro dote sua, et econtra maritus in reb. uxoris. Et hoc adeo uerum est, quòd etiam procedat si res dotalis fuerit euicta per tex. in l. unica §. 1. in uerbo, uel reb. dotalibus euictis, & ibi Bar. C. de rei uxo. act. Idem quoque iuris est in donatione propter nuptias, & in bonis paraphernalib. per tex. in l. ubi adhuc in prin. C. de iure dot. gl. super rub. C. de pactis conuentis. Et hoc priuilegium non competit ipsi mulieri, sed actioni ex stipulatu, id est, non est personale priuilegium, ideoq; trãsit ad quemcunq; mulieris successorem in dote. Tertio habet mulier priuilegium prælationis, quod scilicet prefertur omnibus alijs creditorib. mariti. d. §. fuerat, & l. assiduis. C. qui potio. in pig. hab. Hoc tamen uerum est de illis creditorib. qui aut nullam omnino, aut tantùm tacitam hypothecam in bonis haberent. Secus aũt in his qui habent expressam hypothecã et priorem, secundũ doct. in d. l. assiduis. Item procedit hoc priuilegiũ si dos fuerit actualiter numerata. Secus si tantum in instrumento aliquo per maritum confessata, secundum gl. & doct. in d. l. assiduis. Et hoc priuilegium est personale, competit enim ipsi mulieri, et non Actioni, ideoq; ad nullum alium successorem transit, exceptis descendentib. secundum Bart. in l. 1. in 1. col. ff. solu. matri. Nec amittunt mulieres hæc priuilegia per transitum ad secundas nuptias, secundum Bar. in l. Nupta. ff. solu. matri.

DE ACTIONE EX STIPVLATV.

Est itaq; Actio ex stipulatu de qua hic loquimur, qua uxor repetit dotem à marito, uel eius hęredib. soluto matrimonio, & condemnatur maritus in quantum facere potest. Dico de qua hic loquimur, quia alioqui actio ex stipulatu, quę oritur ex uerborum obligatione, est stricti iuris. Hęc aũt quia surrogata est in locum actionis rei uxorię, est bonæ fidei. d. §. fuerat, infrà eod. Et hoc uerum, si ipsa mulier repetit dotem. Secus si extraneus quidam dedisset dotem pro muliere, & stipulatus fuisset eam sibi reddi. Ex hac stipulatione oriretur actio ex stipulatu, quę est stricti iuris. Dico simpliciter qua repetit dotem,

dotem, quia si dos fuerit in pecunia numerata, uel rebus mobilibus, repetitur post annum, & non antè. l. 1 ℌ Exactio. C. de rei uxo. Act. Et interim mulier alenda est ab hæredibus mariti, si non habet unde uiuat, glo. in d ℌ Exactio in uerbo restituendis, & ibi Doct. Nisi hæredes essent parati statim restituere dotem, quia hoc tempus indultum est in fauorem hæredum. l. si ita relictum ℌ Pegasus. ff. de legatis ij. Secundo, nisi conuolauerit ad secundas nuptias. Alioqui si hæredes post annum interpellati differrent solutionem, propter moram posset peti interesse. Si uerò dos fuerit in rebus immobilibus, ut prædijs, statim debet reddi. d ℌ Exactio. Dico eius hæredibus, quia actio ex stipulatu, qua dos repetitur, est transitoria ad hęredes. Quòd autem ad deductionem, in quantum scilicet facere potest, attinet, distingue. Aut extant liberi communes mariti & uxoris, & illi quoq; tantum condemnantur, in quantum scilicet facere possunt. Aut extant alij hæredes, & non fit illa deductio. l. maritum, cum gl. ibi, sed hoc hæredi. ff. sol. matri. Dico in quantum facere potest, quia in illa condemnatione deduci debet, ne egeat maritus. In qua re consyderanda sunt duo. quantitas temporis, & quantitas rei. In quantitate rei inspiciuntur facultates & conditio personæ mariti. Si enim maritus artificio suo quid poterit acquirere, fit deductio operarum suarum, gl. fi. in l. Si maritus in id. ff. solu. matri. Circa quantitatem temporis debet attendi, cuius ætatis sit maritus, ut scilicet deductio non tantùm fiat pro uno anno. Cessat autem hæc deductio, Primum si maritus fuit in dolo, uel lata culpa. Secundo, quando uxor quoq; esset pauper, & nihil haberet præter illam dotem, quæ tota esset necessaria ad ipsius sustentationem. Tertio, quando res dotalis extat. In istis enim casibus condemnatur maritus in solidum. uide D. Ias. in ℌ Item si de dote, infrà eo. Impensæ autem ad perpetuam rei utilitatem factę ipso iure minuunt dotem. Secus autem in alijs quæ fiunt ad custodiam. Computantur enim illæ inter fructus. l. pe. & ult. ff. de impens. in rebus dotal. factis.

Quantitas rei.

Quantitas temporis.

An de dote impensæ detrahantur.

CAVSA istius Actionis est stipulatio uera uel ficta. Ius enim fingit stipulationem interueniſſe, licet non interuenerit.

ACTIO QVANDO FILIVS AGIT contra patrem.

Secunda actio quæ datur in quantum reus facere potest, est quando filius agit contra patrem, uel libertus contra patronum. Et hęc actio non est propriè actio per se, sed quędam adiectio actionum, Qualicunque enim actione filius uel libertus uelit parentem uel patronũ conuenire, habent ipsi hoc beneficium quod deducitur ne egeant. Quòd autem hic dico contra patrem, tu intellige de parentibus utri

usq; se

usq; sexus usq; in infinitum, ut notatur in l. patronus. ff. de re iud. Ratio autem istius actionis est: Primum, reuerentia paterna. Secundo illa exceptio, dolo petis quòd statim restituturus es. Est enim regula quòd filius tenetur alere patrẽ egentem. l. si quis à liberis ℣ uel si parens. ff. de lib. agnos. Si itaq; pater non esset soluendo, & tamen filius exegerit ab eo solidum, ita quòd pater egeret postea, teneretur filius eum alere, & sic restituere quod exegisset. Repellitur ergo primum per illam exceptionem, dolo facis, quia petis quod es restituturus. Et ex hac ratione habes quòd idem Iuris sit. Primo, si pater egerit contra filium suum, siue filius sit in potestate, siue emancipatus. Tenetur enim pater filios egentes alere. d. l. Si quis à liberis.

Secundo, si frater conueniat fratrem, quia frater maximè utrinq; coniunctus tenetur fratrem alere qui eget, ita tenet gloss. 1. in l. 1. & ibi Doct. C. de alend. liber. Et Ioan. Fab. in ℣ sed etsi quis, infrà, de Actio.

Tertio, si Ecclesia conuenit patronum, quia egentem patronum tenetur alere. c. quicunq; fidelium, 16. q. 7. Idem dicunt de uasallo & domino. Et breuiter concluditur, quòd quotiensc unq; reus ab Actore ali debet, si egerit, toties habet locum illa deductio in quantum scilicet facere potest. Quod autem dictũ est de patrono, tu quoque intellige de parentibus et liberis patroni. l. patronus. ff. de re iud. Prædicta tamen omnia uera sunt, nisi is, qui uoluerit uti illo priuilegio, fuerit ingratus. l. fi. C. de alen. lib.

DE ACTIONE PRO SOCIO.

Tertia Actio quę non datur in solidum, sed in quantum reus facere potest, est Actio pro socio ℣ sed & si quis, infrà eod. & l. sunt qui in id. cum similib. ff. de re lud. Quid aũt sit societas, & Actio pro socio, suprà de societate dictum est partim, & infrà latius dicetur de cõtractibus bonę fidei. Hęc autem deductio primũm habet locum, siue sint socij omnium bonorum, siue unius negociationis tantum. l. Verum, in prin. ff. pro socio.

Secundo, siue socius agat Actione pro socio, siue alia quacunque Actione, dum tamen occasione societatis orta sit Actio, secundum omnes Doct. in d ℣ sed et si quis. Et extendunt Doct. illam Actionem, quòd procedat etiam, si duo aut plures studiosi habitauerint in ijsdem ædibus, & unus esset debitor alterius, occasione illius societatis quòd quoque deductio locum habeat, & conueniri non possit, nisi in quantum facere possit.

ACTIO QVANDO QVIS EX DONATIONE sua conuenitur.

Quarta Actio quæ datur in quantum reus facere potest, habet locum quando

cum quando quis ex donatione sua inter uiuos pura & simplici conuenitur ℣ sed etsi quis, hic tit. nostro. l. Inter eos ℣ Is quoq;, & l. Exhæredatum. ff. de re iud. Dico ex donatione sua, quia si quis conueniatur ex donatione alterius, ut filius ex donatione patris, non habet locum hoc beneficium, sed tenetur in solidum. Non enim transit hoc beneficium ad hæredes. l. Et si fideiussor ℣ si maritus cum l. seq. ff. de re. iud. Sicut quoq; alius hæres propter ingratitudinem donatarij erga donatorem ipsam donationem reuocare non potest, licet ipse donator reuocare potuisset. l. fin. C. de reuo. donat. Dico inter uiuos, quia in donatione causa mortis non est necesse ut illo beneficio, quia donator conueniri non potest. Habetur enim illa donatio pro ultima uoluntate, quæ est ambulatoria usq; ad mortem. l. mortis causa donatio, cum multis similibus. ff. de donat. causa mortis. Dico pura & simplici, quia hoc beneficium non habet locum in donatione ob causam. Est enim ratio illius actionis, nè donator ex sua liberalitate inops factus periclitetur. l. ne liberalitate. ff. de re iud. Et donatio ob causam non est propriè liberalitas. l. 1. & ibi glo. & Bar. ff. de donat. unde quod ob causam donatur, est potius permutatio quàm donatio. l. sed etsi lege ℣ consuluit in fin. ff. de pet hæred. Et nemo potest dicere, quòd in permutatione habeat locum hoc beneficium in quantum facere potest. Tu autem distingue secundum Ioan. Fab. & Iaso. Quandoq; datur ob causam concernentem fauorem eius, à quo datur, ut do tibi 100. aureos, ut instituas filium meum. Et hæc donatio est quasi quædam permutatio, nec habet locum hoc beneficium. Quandoq; uerò datur ob causam respicientem solum fauorem recipientis, & non dantis. Exemplum: do tibi x. aureos, ut tibi emas lusciuile, et tunc, quia est mera liberalitas, habet locum hoc beneficium.

ACTIO QVANDO CREDITORES AGVNT contra eum, qui cessit bonis.

Quinta Actio habet locum, quando priores creditores post debiti liquidationem contra eum, qui propter debitum pecuniarium ciuile, bona fide cessit bonis, & post cessionem peruenit ad pinguiorem fortunam, in quantum facere potest agunt ℣ si. hic tit. nostro. l. 4. ff. de cess. bono. Dico in definitione priores creditores, quia cedens bonis habet hoc beneficium tantùm, si ab illis creditoribus conuenitur, quibus ante cessionem obligatus erat, creditores enim post cessionem agunt contra eum in solidũ, ut colligitur ex l. iij. C. de bo. auth. iud. possid. Et sic cessat illa communis regula, quòd priores creditores præferuntur posterioribus. l. licet. C. qui pot. in pig. hab. Dico post debiti liquidationem, quia in cessione bonorum requiritur quòd prius agnoscat debitum, & confiteatur uel in iudicio, uel extra, quod

tra, quod etiam potest fieri per epistolam uel nuncium. l. pe. & ult. ff. de cess. bo. De Iure tamen, C. sola professio uolūtatis de cessione sufficit. l. In omni. C. qui bo. ced. poss. Dico contra eum, quia hoc beneficium cessionis datur tantūm ipsi debitori, non autem eius fideiussoribus, quia qui alios pro debito obligat, hoc maximè prospicit, ut cùm facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab his, quos pro eo obligauit, ius suum consequi ℔ fi. inf. de repli. Dico propter debitum pecuniarium, quia si quis esset obligatus ad factum, non liberaretur cedendo bonis, quamdiu corporis habilitas ad faciendum extiterit, secundum Doct. in d ℔ hic tit. nostro.

Dico debitum ciuile, propterea quòd in delictis cessio bonorum non liberat delinquentem, etiamsi ciuiliter agatur ex crimine. Hinc est quòd si Actio iniuriarum fuerit ciuiliter intentata, & reus condēnatus in summam pecuniæ, cessio quoq; non liberaret, utcunq; reus non sit soluendo, quia pœna pecuniaria uertitur in pœnam corporalem, iuxta illud: qui non habet in ære, luat in corpore. l. 1. in fi. ff. de pœnis. Dico bona fide. Nam si quis in fraudem creditorum bona sua alienasset, uel dissipasset, ne inueniatur soluendo, non prodest ei cessio, sed conuenitur in solidum, & si solidum soluere non potest, detruditur in carcerem expensis creditorum, qui tenentur ei suppetere alimenta, secundum doct. in d ℔ fi. hic tit. nostro.

Deinde si occultat bona sua, nec indicat creditorib. uel iudici, quo que est in mala fide, nec prodest ei cessio, secundum Bart. in l. penul. ff. de cess. bonorum. Conceditur enim hoc beneficium propter impotentiam soluendi, quando scilicet creditores instant ut detrudatur in carcerem. l. 1. cum ibi nota. C. qui bo. ced. poss. Postquam autem bona indicauerit, & cedere paratus fuerit, habet locum deductio, ne egeat. Alimenta enim denegari non possunt, habita tamen ratione status debitoris uel conditionis. l. qui bonis. ff. de cessio. bonorum. Tertio, si tempore quo contraxit, sciebat se non esse soluendo, quoq; dicitur in mala fide, nec habet hoc beneficium locum. l. pe. & ibi glos. in uerbo insidiaretur. ff. de Iure dot. Quarto dicitur in mala fide esse, qui spe cessionis contraxit, secundum Doct. & præsertim D. Ias. in d ℔ fi. hic tit. nostro. Dico in quantum facere potest, quia primus effectus cessionis est, ne debitor condemnetur in solidum, ut diximus. Secundus est, ne detrudatur in carcerem. d. l. 1. C. qui bo. ced. poss. Si autem esset detrusus in carcerem propter illam pœnam corporalem, esset omnino liberatus à debito. Alioqui per cessionem neq; ciuilis neq; naturalis obligatio tollitur, sed tantūm exceptio paratur. Si tamē debitorem pœnituerit, poterit reuocare cessionem re integra, bonis scilicet à creditorib. nondum occupatis. l. quem pœnitet. ff. de cessio. bono.

Actiones autem quę dantur in solidum subdiuiduntur. Aut enim sunt bonæ fidei, aut stricti iuris. Bonæ fidei dicuntur non ideo, quòd alij contractus hic non numerati sint, malæ fidei, cùm in omnibus contractib. bona fides requiratur l. Bonam fidem. C. de Actio. et oblig. Dicuntur itaq; bonæ fidei propterea, quòd in eis ex bono & æquo multa ueniunt, de quibus nec actum, nec cogitatum est, & iudex suum officium latius extendit in eis ad ea, quæ uidentur sibi bona & æqua, ut si domus locatur, tenetur conductor de omnib. ruptis & fractis in illa domo, etiamsi de eis nihil est actum in conuentione. secundum gloss. in ℌ Actionum autem, in uerbo, Bonæ fidei, & ibi Doct. infr. eod.

Actiones autem stricti iuris dicuntur, in quibus tantùm id uenit, de quo expressè actum est. l. quicquid astringendæ. ff. de uerb. obligat. Sunt autem multæ differentiæ aliæ inter Actiones bonę fidei et stricti iuris. Primò, si in contractib. bonæ fidei quis restitueret mihi rem deterioratam, non liberatur à prima Actione, sed adhuc agitur ad totã rem propter deteriorationem. Quia res deteriorata reddita, non censetur reddita. l. iij ℌ si reddita. ff. Commodati. In contractib. autem stricti iuris, dando rem deterioratam, liberatur à prima Actione, agitur tamen contra eum propter deteriorationem, Actione de dolo uel in factum. l. Et eleganter ℌ Non solum. ff. de dolo. Secundo, si dolus dat caussam contractui bonæ fidei, contractus est ipso iure nullus. d. l. Et Eleganter, in principio. ff. de dolo. Contractus autem stricti iuris propter dolum, nõ sunt ipso iure nulli, sed rescinduntur per Actionem, uel per Exceptionem de dolo, ut colligitur ex d. l. Et Eleganter ℌ Non solum. ff. de dolo. Tertio, in Actionibus bonæ fidei ueniunt usuræ ex mora. l. In minorum. C. in quibus caus. rest. in integ. non est necess. In contractibus autem stricti iuris scilicet, ut in mutuo, non ueniunt usuræ, nisi per stipulationem sint promissę. l. iij. C. de usuris. l. quia tantundem. ff. de nego. gest. Quarto, in contractibus bonę fidei ueniunt fructus ex mora. l. Videamus. la. ij ℌ Ex causa, cum sequen. ff. de usuris. In contractib. autem stricti iuris distinguendum est. Nam si peto rem, quæ aliquando fuerit mea, tunc quoq; ueniunt fructus ex mora. Si autem peto eam, quæ primò non fuerit mea, non ueniunt fructus, nisi post litis contestationem. d. l. Videamus ℌ Si Actionem. Quinto, in Actionibus bonæ fidei iuratur in litem de affectione scilicet. l. In Actionibus. ff. de in litem iurando. In Actionibus autem stricti iuris non.

Postremò in Actionibus bonæ fidei ueniunt fructus iure Actionis, usuræ uerò officio Iudicis, secundum Ias. in d. ℌ Actionum. In Actionibus autem stricti iuris fructus, usuræ, & omnes aliæ accessiones solum

nes solum ueniunt officio ludicis mercenario. Reliquas differentias uide in glo. d ℣ Actionum, in uerbo, bonæ fidei, & ibi Doc. omnes. hic tit. nostro.

Actiones autem bonę fidei numerantur hic in textu xvij. Possunt autem ita facilè deprehendi.

Tres oriuntur ex contractibus, qui re contrahuntur, ut commodati, depositi, & pignoratitia. Sex ex contractibus, qui consensu cõtrahuntur, ut Actio ex empto, uendito, locato, conducto, mandati, pro socio. Quatuor ex quasi contractibus, ut negociorum gestorũ, tutelæ, familiæ herciſc. communi diuid. Duæ ex contractibus innominatis, ut Actio præscriptis uerbis, quæ præponitur ex æstimato, uel permutatione. Postremò petitio hæreditatis, & Actio de dote.

Textus autem ita numerat Actiones bonæ fidei hic, ex empto, uendito, locato, conducto, negociorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ herciſcundæ, communi diuidundo, præscriptis uerbis, quę scilicet de æstimato et permutatione competit, hæreditatis petitio, & Actio de dote. His addunt Doct. sex Actiones contrarias, scilicet Actionem negociorum gestorum, contrariam mandati, contrariam depositi, tutelæ, commodati, & Actionem pignoratitiam contrariam. Nos hic explicando sequimur ordinem text. Quia autem maiorem partem Actionum bonæ fidei suprà explicauimus, illas hic breuitatis causa intermittemus. Materia ex empto & uendito tractata est in ti. de empt. Item actiones de locato & conducto in tit. de loc. & conduct. Negociorum gestorum, in tit. de oblig. quę ex quasi contractu nascuntur, Actio mandati in tit. de mandato. Actio depositi, in tit. Quib. mo. re contra. oblig. Actio pro socio, supr. in ti. de societa. De tutela quoq; satis dictum est in 1. lib. Actio commodati & pignoratitia suprà de contra. qui re contrah. Et de Actione Seruiana & quasi Seruiana. Actiones familię herciſcundæ, & communi diuidundo quoq; supr. de Actio. mixtis tractatæ sunt. Sequitur ergo Actio prędscriptis uerbis, in ordine nondum explicata.

DE ACTIONE PRAESCRIPTIS VERBIS.

Dicitur autem Actio prędscriptis uerbis, per quam agimus ex prędscripto uerborum, quibus contrahentes usi sunt. Et differt ab Actione ex stipulatu, quòd Actio præscriptis uerbis regulariter oritur tãtum ex nuda conuentione, actio autem ex stipulatu, ex conuentione solemni, quando scilicet interueniunt interrogatio & responsio. Oritur autem hæc Actio multis modis. Primò ex omnibus pactis, quę in continenti apponuntur contractibus nominatis, præsertim bonæ fidei, ut si uendidi tibi domum sub hoc pacto, ne alteri uendas quàm

mihi: si postea alteri uendideris, datur mihi contra te actio præscriptis uerbis ad interesse. l. ij. C. de pact. int. empt. & uend. l. si sterilis ℣ si tibi fundum, cum multis similib. ff. de act. empti. Secundo oritur ex omni contractu, in quo iustè dubitatur, quæ detur actio. Tertio quoties actiones extiterint, quarū appellationes nullo iure ciuili proditæ sunt, plura enim sunt negocia quàm uocabula. l. ij. & iij. ff. de præscri. uerb. Quarto quando res æstimata uendenda traditur &c, l. 1. ff. de æst. act. Quinto oritur ex quatuor contractib. innominatis, quales sunt permutatio do ut des, facio ut facias, do ut facias. l. naturalis per to. ff. eod.

Ex quinto autem contractu innominato, scilicet facio ut des, non oritur Actio præscriptis uerbis, sed Actio de dolo. d. l. naturalis ℣ Quod si facio. ff. eod. l. Cum proponas. C. de dolo. Illa tamen Actio præscriptis uerbis, licet multas habeat causas, ex quibus oritur, ubique tamen est stricti iuris, exceptis duobus casibus. Primò, quando proponitur de æstimato. Secundo, quando competit ex permutatione. d ℣ Actionum autem. hic tit. nostro. Et de his duobus casibus hic breuiter dicemus.

Actio prescriptis uerbis de æstimato proponitur contra eum qui rem alicuius æstimatam uendendam accepit, ut uel ipsam rem incorruptam uel eius æstimationem reddat. Et habet hic contractus, ex quo Actio præscriptis uerbis oritur, magnam cognationem cum aliis contractib. Primùm enim uidetur quòd ex eo competat Actio ex uendito propter æstimationem rei. Habetur enim loco precij. Secundo uidetur quòd competat Actio ex locato uel conducto, quasi quis rem uendendam locauerit, uel operas alterius conduxerit. Solet enim huiusmodi uenditoribus rerum alienarum dari merces, quę locationem constituit. Tertio uidetur, quòd detur Actio mandati, maximè si quis mandasset rem suam ęstimatam uendi, nec promittit mercedem uenditori &c. Itaq; propter illam ambiguitatem, quòd scilicet non constabat de certo nomine contractus, decidit Iureconsultus Vlpianus, æstimatoriam præscriptis uerbis Actionem dari. l. 1. ff. de æsti. act. Est autem duplex, Directa, & utilis.

Directa datur, quando quis rem ęstimatam gratuitò susceperit uendendam.

Vtilis uerò, quãdo susceperit uendendam, ut pro suo labore, in uendenda re habeat mercedem. Licet enim merces in contractibus propriè constituat locationem, hoc tamen casu non impedit, quo minus detur Actio præscriptis uerbis, & non locati. Capitur enim merces pro quadam remuneratione. l. fi. iunct. glo. ff. de æsti. actio.

CAVSA istius cõtractus est Ius ciuile. Est enim à Iure ciuili introductus. l.

ductus.l.1.uerſ.Eſt enim negocium.ff.de æſti. act. Coincidit tamen cum contractu, do ut des, qui eſt Iuris gentium, ſecundum gloſ.in uerbo,Ciuile,in d.l.1.ff.de æſt.act. Periculum autem rei æſtimatæ regulariter pertinet ad eum,qui rem æſtimatam ſuſcepit.d.l.1 ℣ Æſtimatio.ff.de æſti.acti.

Actio præſcriptis uerbis,quæ oritur ex permutatione, datur illi qui dedit rem ſuam certam contra eum,qui illam accepit, & promiſit aliam rem certam pro ea dare,ad hoc ut contractum pro ſua parte quoq; impleat.

Primùm notabis permutationem eſſe contractum innominatum, quia non habet ſpeciale nomen contractus, ſicuti emptio & uenditio.

Eſt enim permutare uerbum generale, quod conuenit omnibus contractibus,in quibus aliquid hinc inde datur,ſecundum gloſ. ſuper Rubr.C.de rerum permuta. Sicut quoque de tranſactione dicimus, quæ quoq; eſt contractus innominatus. Conuenit enim nomen tranſactio omnibus contractibus, per quos ab Actione recedi-tur,ſecundum Barth.in l.1 ℣ conuentionis.ff.de pactis. Dico in definitione, qui dedit &c. quia illam Actionem quis non poteſt intentare, niſi contractum pro ſua parte adimpleat, & rem certam dederit. Ex ſola enim conuentione de permutando quis non agit, quia eſt nuda. Veſtitur itaq; rei interuentu.l.ex placito,& l.reb.C.de rerum permutat. Dico rem ſuam,quia ad perfectionem permutationis, quo ad effectum, requiritur quòd permutans ſit dominus. Alioqui tenetur de euictione. Licet dominium probare non teneatur. Cùm quæſtio dominij deducatur in Iudicium, non principaliter, ſed incidenter,ſecundum Ioan.de Plat.in d ℣ Actionum. Dico aliam rem,ad differentiam emptionis,in qua non datur res pro re, ſed precium pro re,quæ tradi debet. Si tamen in initio contractus conuentum eſt,ut tu dares rem,ego pecuniam darem, non eſſet emptio, ſed contractus innominatus,do ut des. De natura enim contractus empti non eſt,ut uenditor obligetur ad rem dandam,ſed tradendã, ſecundum Barth.in l.1.C.de rerum permuta. In hoc tamen conueniunt, quia ſicuti in emptione non transfertur dominium ex traditione rei,ſi precium non eſt ſolutum,nec fides de eo habita ℣ Venditæ,ſuprà,de rerum diuiſio. Ita quoq; in permutatione,ſi res ab altera parte non tradatur,nec eſt habita fides de ea tradenda,non transfertur dominium rei ab una parte traditæ. Alias differentias & conuenientias inter emptionem & permutationem,uide in glo. notab. & approb.in l.ij.in uerbo,obtinere.C.de rerum permutat. Dico rem certam,quia ad hoc ut ſit permutatio,requiritur quòd detur ſpecies

pro specie, siue indiuiduum pro indiuiduo, ut do tibi hanc uestem, si tu mihi das illam. Si enim datur genus pro genere. Exemplum. Do tibi urnam uini, ut tu des mihi modium frumenti, uel species pro genere, ut do tibi hunc meum Codicem, ut tu des mihi aliquod aliud. ff. uetus, non est permutatio, sed do ut des.

Est autem magni effectus, hanc diuersitatem inquirere, quia ex permutatione oritur Actio bonæ fidei. Ex do autem ut des, Actio stricti iuris. Sicuti quoq; magni effectus est inquirere, an sit emptio uel permutatio. Si enim est emptio est contractus nominatus, in quo non habet locum pœnitentia. l. Sicut. C. de Action. & obligatio. Si autem est permutatio, tunc est contractus innominatus, in quibus habet locum pœnitentia ante perfectionem contractus. Vide glos. & ibi Barth. & Doctor. in l. 1. C. de rerum permutatio. Dico ad hoc ut contractum impleat pro sua parte, quia hæc est proprissima conclusio in hac Actione. Alioqui enim solent ex permutatione oriri plures & diuersæ Actiones ad diuersa quoq; tendentes. Quandoq; enim, ut dictum est, agitur ad impletionem contractus & sic ut res conuenta tradatur, & tunc si interuenit stipulatio, agitur actione ex stipulatu. d. l. ex placito. C. de rer. permut. Aut non interuenit stipulatio, & tunc si Actor impleuit contractum pro sua parte, potest agere actione præscriptis uerbis, uel actione in factum, quæ est eadem, uel condictione ob causam ad repetendum id quod datum est, dum modò sit repetibile, uel ad interesse. Et sic potest in libello concludere alternatiuè bifariam. Primo, ut adimpleat contractum, uel det interesse. Secundo, ut impleat cõtractum, uel restituat rem acceptam. Vide Doct. in l. 1 & 2. C. de rerum permut. Doct. in ℌ Actionum autem, hic titulo nostro.

Nota Actorem posse in libello cõcludere alternatiuè.

DE PETITIONE HAEREDITATIS.

Petitio hæreditatis datur ei, ad quem res hæreditariæ alicuius defuncti de iure ex Testamento, uel ab intestato spectant, contra eum qui eas sine titulo possidet. Dico res hæreditariæ simpliciter. Primo, quia datur pro rebus corporalibus, & incorporalibus, & pro omnibus iuribus hæreditarijs & actionibus. Seruitutes tamen prædijs hæreditarijs debitæ petuntur non illa actione, sed uel negatoria, uel confessoria.

Secundo, quia datur hæc Actio siue quis hæres sit in solidum, siue pro parte etiam minima. l. licet minimam. ff. eod. Tertio, quia sub rebus hæreditarijs comprehenduntur res defuncti. Item res ab eo possessæ, & quoq; res detentæ, quæ scilicet remanserunt in hæreditate tempore mortis defuncti, ut sunt res depositæ, commodatæ &c. quæ licet non sint in effectu hæreditariæ, inueniuntur tamen in hæreditate.

reditate.l.Item uidendum ff. si.iunct.l.seq.ff.eod.Non tamen est necesse quòd in libello omnes res specificentur, quia in huiusmodi iudicijs uniuersalibus,sufficit generalis petitio.l.Si mater.ff.de except. rei iud.Quarto,dico res hæreditarię,ad differentiam rerum feudalium & emphiteuticarum, quæ regulariter non ueniunt in petitione hæreditatis. Hinc est quòd si pater habet res hæreditarias & feudales,estq; obstrictus ære alieno, & filius uult liberari ab illo ære alieno,poterit abstinere ab illa hæreditate, & assumere feuda, secundū Doct. hic. Dico alicuius defuncti,quia ad hoc ut hæc Actio locum habeat,requiritur quòd actor illas res hæreditarias prius non apprehenderit. Si enim semel apprehendit, & statim à possessione cadit, non habet petitionem hæreditatis ad eas recuperandas,quia illæ res post apprehensionem non censentur amplius defuncti,sed res hæredis.Ideoq; datur aliud remedium,ut puta uel rei uendicatio,uel publiciana,uel interdictum unde ui. Secundo dico defuncti,quiauiuentis nulla est hæreditas.l.1.& ibi glo.ff.pro hærede.Propterea necesse est Actorem probare illum esse defunctum,cuius hæreditatem petit,quod fit per famam publicam, uel alias rationes, de quibus uide dd.in l.siquidem.C. solu.matri.& Doct. hic. Dico de Iure, quia si competeret hęreditas ex aliquo statuto siue consuetudine contra Ius commune,hoc statutum siue consuetudo debet declarari. Dico ex Testamento,uel ab intestato,quia illæ duæ rationes sunt causæ istius Actionis,& si Testamentum est conditum,debet in libello exprimi,Si non est conditum,sed decessit ab intestato, quoq; debet exprimi in libello. Dico spectant simpliciter,quia nihil refert siue quis succedat defuncto per se,siue per mediam personam.Secundo dico spectant, quia si Actor agit ex testamento, debet probare per ostensionem testamenti non aboliti nec cancellati, hæreditatem iure institutionis ad se pertinere.l.fi.C.de edicto diui Adria.toll.Si uerò ab intestato spectat ad actorem, tenetur probare se esse proximiorem cognatum,uel agnatum,Autentica,post fratres.C.de legit.hęredib.Tertio dico spectant,quia non est necesse, ponere in libello quòd adiuerit ipse Actor hæreditatem tanquam hæres. Petendo enim declarat suam uolūtatem,et per illam declarationem fit aditio.Bar.in l.gerit. ff. de acq.hęred.Dico sine titulo,quia petitio hæreditatis non datur contra titulo possidentem, nisi sit titulus procuratus,uel putatiuus. Et est ratio,quia qui agit petitione hæreditatis, habet nudum titulum. Possidens autem ex tit.habet quoq; titulum,& quoq; possessionem.Melior ergo est eius conditio secundū Bart.in l.pro hęre.ff.de petit.hęred.Datur itaq; cōtra eum qui dicit se possidere pro hęrede, cùm non sit,uel pro possessore,ut qui tantūm possidet,nec habet sug

Res feudales seu emphiteuticas non uenire in petitione hæreditatis.

Contra quem detur petitio hereditatis.

possessionis titulum. l. regulariter, & l. pro hærede. ff. eod. Et licet possessor regulariter non teneatur titulum allegare suæ possessionis, tamen in hac actione cogitur respondere, quo titulo possideat. l. cogi. C. de petitio. hæred. & l. 1. ff. de interrog. actio. Est tamen cautela, si quis possederit res hæreditarias ex titulo, quòd Actor intentet rei uendicationem, quia in ea non fundat se ex solo titulo, sed ex dominio suo, mediante persona defuncti. Petitur autem in hac actione quòd iudex declaret Actorem hæredem esse, quo facto, restituuntur res hæreditariæ non iure actionis, sed officio iudicis. d. l. licet minimam. ff. eod. Et in hac restitutione ueniunt etiam fructus percepti & percipiendi, quia fructus augent hæreditatem. De his & simili. lib. uide l. Item ueniunt §. 1. Item non solum cum seq. ff. eod. Et in hoc differt à rei uendicatione, in qua fructus uendicantur per se à malæ fidei possessore, uide Bar. in d. l. Item ueniunt. ff. eo. Alias quoq; differentias inter rei uendicationem & petitionem hæreditatis, item inter interdictum quorum bonorum, uide apud Doct. hic. Et dicetur infr. de interdictis latius. Dicitur autem hæc actio personalis in rem scripta, quia est quidem realis, habet tamen aliquot prestationes personales, secundum Bar. in l. sed etsi §. petitio, & ibi text. quoq;. ff. eo. uide glo. cum ibi notatis in §. hæres quoq;, in uerbo intelligitur, suprà de oblig. quæ ex quasi contr. nascuntur.

Actio de dote est suprà tractata. Et tantũ de Actionib. bonæ fidei.

DE ACTIONIBVS STRICTI IVRIS.

Actiones stricti iuris sunt, in quibus nihil uenit, nisi de quo expresse actum est. Differentias inter actiones stricti iuris & bonæ fidei, uide suprà de actio. bonæ fidei. Dicuntur autem omnes actiones stricti iuris, quę non sunt comprehensæ sub actionibus bonæ fidei, quales sunt condictio certi specialis ex mutuo. Condictio certi generalis ex alijs contractibus. Actio de constituta pecunia. Actio in factum ex lureiur. descendens. Actio ex stipulatu &c. Condictiones certi speciales & generales sunt suprà tractatæ de mutuo.

DE ACTIONE DE CONSTITVta pecunia.

Actio de constituta pecunia est actio personalis, qua agimus contra eum, qui per nudum pactum se constituit soluturum id, quod prius ex nudo pacto, uel alius quidam ex quacunq; causa debebat. Materia istius actionis frequens est, maximè inter mercatores. Dico in definitione per nudum pactum, quia si per stipulationem quis se constituisset soluturum, hæc actio non haberet locum, sed condictio certi, uel actio ex stipulatu. l. si quis certum. ff. si cert. pet. & suprà de uerb. obli. in prin. Dico se constituit, quia si cõstituisset tertium, ut solueret

ut solueret id quod Sempronius debebat, non ualeret constitutum, quia esset omnino factum alienum. Si autem quis constitueret Titium, ut solueret, quod ipse restituens deberet, ualeret constitutum, teneretur; constituens, quia intelligitur promisisse factum proprium. l. qui autem §. 1. iunct. glo. in uerbo, sed etsi quis. ff. de const. pec. Dico quòd uel ipse ex nudo pacto, quia in constituto requiritur quod prius debitum sit. Aut ex naturali & ciuili obligatione simul. Aut ex naturali obligatione tantùm, quæ ex nudo pacto prouenit, secundū glo. hic in uerbo constituerint. Sed in hoc distingue, aut loquimur de eo qui constituit se soluturum id, quod ipsemet prius debebat. Et tunc si debebat naturaliter tantum, ut ex nudo pacto &c. Illud constitutum est magnæ utilitatis, quia orta est Actio quam prius non habebat creditor. Si uerò debebat naturaliter & ciuiliter simul, tunc nihil operatur hoc constitutum, nisi quòd creditor habet plures actiones, cùm ex priori obligatione potuisset etiam sine constituto experiri.

Aut loquimur de eo qui constituit se soluturum quod tertius debebat, & tunc non refert, ex qua obligatione debeatur, modò nō sit ciuilis obligatio tātùm, quia super illa constitutum fieri non potest, nisi constituens sciat esse tantùm ciuile debitum, de quo se soluturum constituit. Tum enim quoq; ualeret, quia donare uideretur per l. cuius per errorem, ff. de reg. iur. Dico uel alius debebat, quia quis potest se constituere soluturum quod alius debet, & per hoc principalis debitor liberatur. Transfertur obligatio in constituentem, eiusq; hæredes. l. 1. C. de const. pecu. Dico ex quacunq; causa, quia in constituto quod fit pro alio debitore, non attendimus, siue is naturaliter tantùm, siue is naturaliter et ciuiliter simul debeat, sed id tantùm, ut obligatio transferatur per constitutum in constituentem. d. l. 1. C. eodem.

CAVSA Actionis de constituta pecunia est obligatio. Istius autem obligationis causa est nudum pactum §. nostro hic. Et licet de Iure ciuili regulariter nulla oriatur actio ex nudo pacto. l. Iuris gentium §. sed cum nulla, & §. Quinimo. ff. de pact. Hoc tamen fallit secundum communem opinionem in constituto, in quo ex nudo pacto oritur actio. Et est ratio, quia hoc nudum pactum apponitur super debito iam naturaliter contracto. Ideo potius operatur productionem actionis, quàm si apponeretur super debito cōtrahendo. Et hoc fit propter geminationē promissionis, quòd scilicet per nudum pactū idem bis promittitur. Sunt & alij casus speciales, in quibus oritur Actio ex nudo pacto, quos uide in gl. hic in uerbo nulla, & copiose per D. Ias. Possunt autē se constituere omnes qui alioqui obligari possunt. *Qui se possunt constituere.*

possunt. Hinc sequitur quòd pupillus, furiosus, mulier & similes personæ se pro alio soluturos constituere non possunt. Et nota quoq; obiter constitutum non tantùm fieri in constituta pecunia, sed in qualibet alia re, quæ in obligationem deduci potest. Quibus autem modis constitutio tollatur, uide Instit. per tot. quibus modis toll. obligat.

LIBELLVS IN ACTIONE DE CONstituta pecunia.

Cùm Titius et ego essemus in eadem negociatione, ipseq; opus haberet pecunia, rogauit me, ut 100. aureos ei mutuò darem, quos ita à me accepit, promittens ad proximas Calend. Maij se soluturum. Calendis autem aduenientibus creditam pecuniam numerare non poterat, ideoq; Seius per nudum pactum illos aureos se soluturum constituit, quia autem ex illo constituto Seius efficaciter mihi obligatus est, peto eum condemnari ad dandum uel soluendum illos 100. aureos. Et hic libellus procedit, si quis se constituit soluturum, quod alius debet. Facilè autem poteris mutare narrationem in casu, quo quis se constituit id, quod ipsemet debebat prius.

DE ACTIONE IN FACTVM EX Iureiurando.

Actio in factum ex iureiurando est, qua agit is, qui postulante aduersario suo in continenti iurauerit informiter quid sibi deberi, uel eum res suas possidere. Dico in definitione agit, quia hæc actio prior locum habet, quando iuramentum est delatum à reo ipsi actori, ut iuret scilicet sibi quid à reo deberi. Tunc enim oritur Actio in factum ex illo iureiurando, nec quæritur ultrà utrum reus Actori aliquid debeat, Sed tantùm an Actor iurauerit sibi quid deberi. Etsi constiterit de iuramento, damnatur reus. Et sic habet hoc casu iramentum effectum naturalis obligationis, de quo & alijs multis notab. effectibus iuramenti, uide laso. hic. Si autem Actor ipse in iudicio reo detulerit iuramentum, reusq; iurauerit se Actori nihil debere, & quæritur utrum ex illo iuramento oriatur reo Actio in factum. Et distingue. Aut reus iurauit in actione personali, id est, se non esse obligatum ipsi actori, & tunc iuramentum parit tantum exceptionem, qua reus se defendit contra Actorem, Si denuò ad eandem obligationem egerit. Aut reus iurauit in Actione Reali. Et tunc si iurauit simpliciter negatiue, scilicet rem non esse Actoris. Et quoq; ex illo iuramento non oritur Actio, sed tantùm exceptio. Si uerò iurauerit affirmatiue, scilicet rem quam Actor petit, suam esse. Tunc si ea res aliquo casu ad Actorem peruenerit, habet reus ex iuramento actionem in factum contra Actorem possessorem. Non tamen contra quemlibet

An ex iuramento præstito à reo oriatur actio in factum.

quemlibet possessorem, sed tantùm contra eum, propter cuius delationem iurauit, gl. hic in uerbo deberi. Dico postulante aduersario, quia si Actor iurasset nemine postulante, nec deferente, ex tali iuramento planè nulla oriretur Actio. Sibi enim tantùm iurasset. l. ij ℌ Eum cum quo. ff. de iureiur. Dico in continenti, Ideo quòd in quolibet iuramento delato, tacitè ineſt conditio, scilicet ut iuretur in continenti, aliàs nihil prodest. Itaq; is cui defertur iuramentum, cautus esse debet, ne dicat: uolo deliberare, utrũ uelim iurare, nec ne. Quia tunc propter interuallum iuramentum non ualeret, Nisi fuerit de nouo delatum, quod reus non facilè faciet, si senserit actorem suam intentionem probare non posse. Item propter illam deliberationem, possit Reus pœnitere, & iuramentum delatum reuocare, quod tum esset præiudiciale Actori. Maximè si suæ intentionis nullas alias haberet probationes. Per Iusiurandum enim delatum probaret. Hoc tamen potest dicere Actor se uelle iurare, sed petat dilationem ut deliberet quid iuret, secundum Bar. in l. non erit ℌ fi. ff. de iureiur. Dico iurauit, quia hęc Actio propriè non oritur nisi ab Actore fuerit iuratum, uel iuramẽtum post delationem à reo ipsi Actori remissum. Hoc enim perinde habetur, ac si fuisset iuratum. Distingue tamen. Aut fuit iuramentum ab actore acceptum, & tunc reus pœnitere nõ potest, ita ut iuramentum reuocet. Si uerò pœnituerit, habetur pro remisso, l. Non erit ℌ fi. iuncta l. seq. ff. de Iureiur. Aut iuramentum ab actore delatum non est acceptatum. Et tunc potest Reus pœnitere ante acceptationem, & per consequens iuramentum impune reuocare. l. Si quis iusiurandum. C. de rebus cred. gloss. in l. manifestæ turpitudinis. ff. de Iureiur. Iuramento autem præstito non amplius quæritur utrum reo quid debeat, sed an iuratum sit. Agitur enim tantùm non ex priori contractu, sed ex iuramento. Et hoc adeo uerum est, quòd etiamsi reus uoluerit probare Actorem malè iurasse, non tamen auditur. Quia periurium habet Deum regulariter ultorem. Et iudex credit iuranti l. ij. C. de rebus cred. Dico informiter, ut quia Actor iurauit simpliciter quid sibi deberi, nec tamen adiecit causam ex qua debeatur. Tunc enim immediate ex illo iuramento oritur Actio in factum propter quendam quasi contractum delationis & acceptationis iuramenti. Si autem Actor formiter iurauerit, adiectaque aliqua causſa, ut si iurasset ex causſa mutui sibi deberi. Tunc datur Actio utilis ex mutuo, uel ex alio contractu celebrato, quæ nata est ex hoc iuramento. Habetur enim iuramentum pro ueritate. l. si duo ℌ si quis iurauerit, cum ℌ sequen. ff. de iureiur. Sed hæc differentia de iuramento formiter uel informiter facta, procedit in Actione personali.

An auditur reus uolens probare actorem malè iurasse.

Si enim

Si enim Actor iuret in Actione reali rem suam esse, competit tam utilis rei uendicatio, quàm Actio in factum ex iureiurando, siue formiter, siue informiter iurauit, id est, siue adiecerit, siue non adiecerit ex qua causa res sua sit. Dico quid sibi deberi propter Actiones personales, in quibus maximè solet iurari. Dico reum rem suam possidere propter actiones reales, in quibus quoq; iuratur. Pronomen enim suum præsupponit dominium, uel ius in re possessa &c. Et nota obiter ex iuramento Actoris, non tantùm ipsi Actori actionem dari, sed etiam reo deferenti iuramentum, ut si iurasset se emisse domum à reo pro 100. Ex hoc iuramento Actoris competunt duæ Actiones. Primùm, ipsi Actori actio ex empto, qua agit ad traditionem. Deinde datur quoq; aduersario utilis actio ex uendito, qua agit ad precium. d.l. si duo §. si quis iurauerit, & §. Marcellus. ff. de iureiur.

Quib. detur actio ex iuramento.

CAVSA istius actionis est ipsum iuramentū, quod habetur pro quodam quasi contractu propter rei delationem, & Actoris acceptationem. Hinc est quòd hæc Actio recensetur inter personales, & habetur pro Actione Natiua, quia nascitur ex iuramento, quod habetur pro quodam quasi contractu. Quot autem sint species iuramenti, hic non dicetur, suprà enim de fideicommisso uniuersali in §. fin. dictum est. Hæc autem Actio propriè loquitur de iuramento iudiciali, quod scilicet pars parti defert in iudicio iudice approbante.

LIBELLVS IN ACTIONE IN FActum, ex Iureiurando.

Non potest certa forma libelli in hac Actione tradi, cūm multi formiter iurari possit. Iuratur enim in Actione personali dupliciter, informiter & formiter. Et quodlibet iuramentum habet propriam formam libelli. Deinde quoq; iuratur in Actione Reali, formiter & informiter. Itaq; in formatione libelli narra primùm qualiter iuraueris, & secundum uarietates factorum narranda est conclusio, ut scilicet agendo realiter concludas rem tibi restitui. Agendo uerò personaliter, rem tibi tradi uel dari &c.

SECVNDA PRINCIPALIS Actionum diuisio.

Secunda principalis Actionum diuisio est, quòd sunt aut Ciuiles, aut Prætoriæ.

Ciuiles dicuntur, quæ ex ll. ciuilibus introductæ sunt. Et sunt hæ sequentes.

1. Rei uendicatio.
2. Actio ad exhibendum.
3. Confessoria & Negatoria.
4. Actiones præiudiciales.
5. Petitio hæreditatis.
6. Familiæ herciscundæ.
7. Communi

7. Communi diuidundo.
8. Finium regundorum.
9. Condictio certi.
10. Actio ex stipulatu.
11. Actio ex mutuo.
12. Condictio indebiti.
13. Condictio ex lege.
14. Actio commodati.
15. Depositi.
16. Pignoratitia.
17. Ex empto.
18. Ex uendito.
19. Locato.
20. Conducto.
21. Mandati.
22. Pro socio.
23. Præscriptis uerbis quę ex ęsti mato et permutatiõe cõpetit.
24. Furti non manifesti.
25. Legis Aquiliæ.
26. De pauperie.
27. Actio iniuriarũ ex l. Cornel.

Prætoriæ dicuntur quæ à Iure Prætorio introductæ sunt. Et sunt hæ.

1. Rescissoria.
2. Seruiana.
3. Quasi Seruiana.
4. Pauliana.
5. Fauiana.
6. De constituta pecunia.
7. De peculio.
8. Negociorum gestorum.
9. Actio Tutelæ.
10. Exercitoria.
11. Institoria.
12. De in rem uerso.
13. Quod iussu.
14. Quod metus causa.
15. De Dolo.
16. Furti manifesti.
17. Serui corrupti.
18. Vi bonorum raptorum.
19. Actio iniuriarum ex iniuria uerbali.
20. Vtilis legis Aquiliæ.

Alias uide apud Spec. in tit. de actione, seu Petitione ℣ postremõ. Differentias autem inter Ciuiles & Prętorias audiemus infrà de per pet. & temp. actio.

TERTIA DIVISIO.

Quædam sunt perpetuæ, quædam temporales.

QVARTA DIVISIO.

Quædam sunt transitoriæ ad hæredes, quædam uerò non item. De istis duabus infrà dicemus, in tit. de perpet. & tempo. actio.

QVINTA DIVISIO.

Quædam sunt famosæ, quædam uerò non item. De hac diuisione audiemus in ℣ Ex quibusdam, infrà de pœna teme. litig.

SEXTA DIVISIO.

Quædam sunt Directæ, quædam Vtiles: Directæ dicuntur quæ oriuntur ex ipsis uerbis legis. Vtiles uerò quæ ex mente legis, ut si grus fecit pauperiem, non potest dari directa actio, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, quia grus est bipes. Datur itaq; utilis ex mente illius legis. *Directæ.* *Vtiles.*

SEPTIMA DIVISIO.

Quædam sunt directæ, quædam contrariæ. Et de his suprà diximus, ut de Actione Depositi commodati directa & contraria.

OCTAVA DIVISIO.

Singulares. Vniuersales. Generales.

Quędam sunt Singulares, quędam Vniuersales, quędam uerò generales. Singulares sunt, quando petuntur res singulæ, ut in mutuo, commodato, & similib. contractibus. Vniuersales sunt, quę de sui significato multa in se continent, ut petitio hæreditatis, actio de dote, actio de peculio, secūdum Bar. in l. 1. ff. de edendo. Generales sunt, quæ habent sub se multas species ad instar generis dialectici, quales sunt Actio pro socio, Actio negociorum gestorum, tutelæ pro reddenda ratione administrationis &c. Et omnes Actiones generales sunt personales. Quę autem sit differentia inter Vniuersales & Generales, & quomodo in una quaq; concludatur, uide Iaso. in l. 1. iunct. glos. mag. ff. de ędendo. l. pro socio arbiter. ff. pro socio.

NONA DIVISIO.

Natiuæ. Datiuæ.

Quædam sunt Natiuæ, quædam Datiuæ. Natiuæ dicuntur quę aliquam causam habent, ex qua nascuntur, ut sunt quæ oriuntur ex dominio uel alio quodam iure. Item quæ oriuntur ex contractib. & delictis. Datiuæ sunt quæ non habent causam ex qua oriuntur, sed dantur tantùm à lege ex quadam æquitate, ut est condictio ex lege, actio in factum uel præscriptis uerbis, in quibusdam casib. Vide Ias. in ℣ rursus, in fi. ferè. supr. eod.

De posteriore autem diuisione, quòd scilicet quædam sunt Arbitrariæ, quædam non, infrà dicemus circa tex. in ℣ prętera. infr. eo. De alijs diuisionibus, quales sunt pœnæ persecutoriæ, rei persecutoriæ, mixtæ, quæ dantur in simplum, duplum, triplum uel quadruplum &c. dictum est supr. de Actio. perso. Et hæc de Actionib. hoc modo dixisse sufficiat.

SEQVITVR TEXTVS EXPLICATIO.

VERS. *Planè.*

Exceptio, id est, is cui res furto subtracta est, primùm ut fur propter illud delictum puniatur, deinde quoque habet rei uendicationem, qua uendicat rem suam furto subtractam. Postremò, licet dominium rei furtiuę uero domino per furtum non sit ablatum, tamen quoq; agere potest contra furem actione personali, ad dandam illam rem, & hoc est speciale in odium furtum, quo magis pluribus actionibus teneantur.

VERBO, *Merito rei uxoriæ.*

Id est, olim pro exigenda dote dabatur actio quę uocabat rei uxorię

actio,

actio, & hæc est nunc translata in actionem ex stipulatu, Licet autem actio ex stipulatu simpliciter sit stricti iuris, tamen quòd hoc casu surrogata est in locum actionis rei uxoriæ, quæ fuit bonæ fidei, censetur & ipsa esse bonę fidei in hoc casu, quia surrogatum sapit naturam illius, in cuius locum surrogatum est.

¶ *Præterea.*

DE ACTIONIBVS ARBITRARIIS.

Actiones arbitrariæ dicuntur actiones stricti iuris, in quibus prę ter naturam Actionis propositæ exercetur officium iudicis mercenarium actioni deseruiens, propter aliquod accidens extrinsecum, secundum Bart. in l. unica. C. ubi conuen. qui cer. lo. da. pro. Et dicuntur arbitrariæ, non ideo, quòd sit proprium nomen Actionis, sed quia ex arbitrio Iudicis dependet. Inde dicuntur arbitrariæ. Dico, stricti iuris, quia nullæ actiones bonæ fidei sunt arbitrariæ. Quotquot autem arbitrariæ sunt, omnes sunt stricti iuris. Et omnes actiones stricti iuris, quæ dătur ad restitutionem, siue exhibitionem rei, siue sunt Reales, siue personales, sunt arbitrariæ. Sicut inf. in diuisione latius dicemus. Dico præter naturam actionis propositæ, ad differentiam actionis bonæ fidei, in quibus iudicis officium mercenarium etiam seruit, non autem præter naturam actionis, sed secundum naturam. In actionibus enim bonæ fidei ueniunt usuræ & interesse propter moram ex natura actionis, & iuratur quoq; ex natura actionis in litem. In actione autem stricti iuris ista fieri non possunt, secundum naturam actionis propositæ. Tamen quando æquitas suadet, Iudex præter naturam actionis habet etiam interesse utri usq; partis accidentaliter, prout uiderit expedire ex natura negocij. Exemplum. Si egissem contra te rei uendicatione, tuq; mihi ad restitutionem rei fuisses condemnatus, & sententia transijsset in rem iudicatam, mea quoq; interesset rem restitui, statim post condemnationem, nec tamen restituisti, possum à te petere illud Interesse. Sed petitio illius Interesse non dependet ex natura rei uendicationis, sed est accidens extrinsecum, quod principali actioni non inhęret. Ideo imploro officium Iudicis, ut ex arbitrio suo condemnet mihi reum in id, quanti mea interest, rem restitutam non esse. Dico officium Iudicis mercenarium, quia nobile officium Iudicis actioni non inseruit, ut infr. dicemus de offi. Iud. Dico propter accidens aliquod extrinsecum, Quia illud quod in Actionibus arbitrarijs petitur, non debetur ex natura Actionis propositæ. Sed quia extrinsecus accedit.

Sunt autem Actiones arbitrariæ duplices, Reales & Personales. Reales arbitrariæ sunt: Actio ad exhibendum, Rei uendicatio, Publiciana, Seruiana, & quasi Seruiana. Et dicuntur ideo Arbitrariæ, quia

si reus iussus est exhibere, nec exhibet, uel rem restituere, & non restituit, condemnatur ex arbitrio Iudicis ad Interesse. Personales arbitrariæ sunt omnes Actiones stricti iuris, quæ competunt ad rem restituendam. l. qui restituere, in fin. ff. de rei uen. quales sunt: Actio noxalis, Interdictum unde ui, Actio quod metus causa, Actio de dolo, Actio qua id petitur, quod certo loco promissum est, si in eo loco non præstatur.

CAVSAE Actionis arbitrariæ sunt contemptus Iudicis & contumacia. Si enim quis à iudice iussus fuerit soluere &c. & contemnit, imploratur contra eum officium Iudicis, ut ex arbitrio eius quoque condemnetur ad interesse.

EFFECTVS est quòd in eis plerunq; duæ sententiæ proferuntur, una de re restituenda, exhibenda uel soluenda. Altera qua contemptor illius sententiæ condemnatur ad pœnam uel interesse.

An sententia incerta ualeat.

¶ *Curare autem.*) Quòd sententia certa ualeat, non est dubium. An autem incerta ualeat, dubitari potest. Tu dic secundum Bart. in l. iij. C. de senten. quæ sine certa quant. prof. Aut certa quantitas reperitur in actis probatorijs, et fidem facientibus, ut in instrumentis, confessionibus, uel in dictis testium, & ualet etiam incerta sententia, quia potest referri ad acta. Aut in actis probatorijs non reperitur certa quantitas, Sed tantùm in actis assertorijs, ut in libello uel positionibus. Et tunc sententia propter incertitudinem est nulla. Vide doc. hic. & præsertim D. Ias.

An petitio in certain libello ualeat.

Verbo etiamsi de incerta quantitate.) Quando quæritur, utrum petitio incerta in libello ualeat, distingue secũdum Bar. in l. ij. C. de sen. quæ sine cert. Aut proponitur actio uniuersalis, ut petitio hæreditatis, uel actio de dote. Item actio generalis, ut actio tutelæ, pro socio, negociorum gestorum, & procedit incerta petitio, sicuti quoq; incerta sententia. Aut proponitur actio singularis, ut est actio ex mutuo &c. Et tunc, Aut est obligatio simplex, id est, non alternatiua. Et subdistingue. Aut in libello non potest declarari certa quantitas, sed declaratur in sententia, ut quando petitur Interesse, quod dependet ex arbitrio iudicis. Et procedit petitio incerta. Aut in libello potest exprimi certa quantitas. Et non ualet incerta petitio. Aut non est obligatio simplex, sed alternatiua, ut hoc modo: Promittis mihi Stichũ, aut Pamphilum. Et tũc si electio est debitoris, ut det quem ipse uult, & ualet incerta petitio. Si uerò electio est creditoris. Et tunc, quia potuit dare certum libellum, non ualet incerta petitio. Vide Iaso. hic in Vers. alia ergo.

¶ *Compensationes.*) Compensatio est debiti & crediti interesse contributio. l. 1. ff. de comp. Et ideo introducta est, quia nostra interest potius

est potius non soluere, quàm solutum repetere. l. iij. ff. eo. Habet autem tunc compensatio locum, quando ab utraq; parte debetur quãtitas uel aliquid promissum est in genere, et eiusdem generis utriusq;. l. si constat, cum similib. C. de compen. Secus autem in debito speciei, quia compensatio non admittitur. Fit autem tum compensatio, quãdo à parte fuerit opposita. Non autem ipso iure per tex. nostrum hic. In delictis autem fit compensatio ipso iure, sicuti uidemus in delictis & similibus.

Quando habeat locum cõpensatio.

Quando fiat cõpensatio.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POtestate est, negocium esse dicitur. Tit. VII.

¶ *Illud propriè seruatur.*) Breuiter hoc S. C. cessat, quando pecunia mutuò accepta est, uersa in utilitatem filiifam. uel patris. Quia nemo debet locupletari cum alterius iactura. l. Nam hoc natura. ff. de condi. indeb.

DE NOXALIBVS ACTIONIbus. Tit. VIII.

In uerbo ueluti furti.) Et sic uides Actionem noxalem non esse proprium nomen Actionis, sed potius adiectionem, ut cùm dico: Actio furti noxalis. Actio iniuriarum noxalis &c.

DE HIS, PER QVOS AGERE possumus. Tit. X.

IN hoc tit. tractatur de personis, quæ alieno nomine in iudicijs conuenire & conueniri solent, quales sunt: Procurator, Actor, coniuncta persona, defensor, excusator, Syndicus, Curator, Tutor &c. Quia autem hic tit. principaliter est de procuratoribus, de illis pauca dicemus.

Dicitur autem procurator is, qui aliena negocia mandato domini gratis administrat. l. 1. in prin. ff. de proc. Dico mandato, quia si quis sine mandato alicuius negocia gerit, non est procurator, sed negociorum gestor, ut habetur per tot. tit. ff. & C. de neg. gest. Dico domini, ad differentiam tutorum uel curatorum, collegiorum & similium qui cùm propriè non sint domini rerum quib. præsunt, sequitur quòd etiam procuratores constituere non possint. Constituunt autem uel Actores uel Syndicos. l. Nec ciuitatis. ff. de procu. l. Neq; tutores. C. de procu. Dico gratis, quia si primum de certa mercede prestanda conuentum fuisset, non esset constitutus procurator, sed operarum locator, nec esset mandatum, sed locatio, quia mandatum est de sui natura gratuitum. l. 1. in fi. ff. mandati. Hoc tamen intelligi debet ut procurator à principio negocij nihil certi exigat pro nego-

cio gerendo. Secundo, quòd non paciscatur de quota litis. l. Salarium. ff. mandati. l. litem. C. de proc. Mandato tamen suscepto, et negocio expedito tacitè potest pro remuneratione laboris sui salariũ accipere. d. l. Salarium. ff. mandati. d. l. litem.

Quòd autem dici solet, procuratores infames esse, intellige de illo qui paciscitur de quota litis. Sunt autem procuratores duplices, Procuratores ad negocia, & procuratores ad lites. Procurator ad negocia is dicitur, qui ex mandato alicuius extra iudicium negocia exequitur, quales sunt ministri mercatorum &c. Et de ijs non loquitur tit. noster. Procuratores autem ad litem dicuntur, qui ex alicuius mandato eius negocia in iudicio exequuntur. Et de illis loquitur tit. noster. Sunt autem duplices. Quidam enim constituuntur in rem siue causam alienam. Quidam uerò constituuntur in rem suam. l. Procurator. ff. de proc. l. Iusiurandum. la. 1 § fi. ff. de iureiur. Procuratores ad litem in causa aliena dicuntur, qui ex mandato alterius in iudicio eius nomine agunt uel defendunt. Ab Actoribus constituti propriè dicuntur procuratores. A reis uerò constituti propriè dicuntur defensores. De cautionib. & satisdationib. eorum dicetur in tit. seq.

CAVSA istius procuratoris ad litem in causa aliena est mandatum constituentis. Nisi enim coram in iudicio, uel per scripturam publicam, uel priuatam constituantur, ita quòd de mandato constet, regulariter non ualet constitutio, ut colligitur ex Cle. 1. cum gl. de procu. uel si non habet mandatum, cautio de rato efficit, quòd admittitur. Mandatum autem per quod procurator constituitur, est triplex, Speciale, generale, & mãdatum cum libera. De quib. uide c. Qui ad agendum, extrà, de procu. in vi. Procurator in rem suam, propriè dicitur is, cui ex aliena causa utiles actiones ceduntur, quas nomine suo intentat, directis penes cedentem remanentibus. Et nos explicauimus in tit. de proc. in processu.

DE SATISDATIONIBVS. Tit. XI.

SAtisdatio est securitatis redditio per idoneos fideiussores. l. 1. ff. qui satisd. co. Dico securitatis redditio, quia si aduersarij nostræ promissioni stare noluerint, tenemur illorum desyderia adimplere. d. l. 1. Dico per fideiussores, quia hic propriè non fit cautio per pignora. Qui enim immobilia possident, quæ loco pignorum habentur, in iudicio satisdare non compelluntur. l. sciendum. in prin. ff. Qui satis. co. Si tamen reus conuentus non habens immobilia, iurauerit se non posse satisdare fidefussoribus,

Possidens immobilia an teneatur in iudicio satisdare.

iussoribus, statur suæ iuratoriæ cautioni ℣ Sed hodie, cum similib. hic ti. no. Dico idoneos, quia fideiussores, per quos huiusmodi satisdationes fiunt, debẽt esse idonei duplici ratione. Primò circa facultates, deinde circa facilitatẽ cõueniendi, Circa facultates dicuntur idonei, si sunt locupletes. l. ij. in princi. ff. Qui satisd. cog. Facilitate cõueniendi dicuntur idonei, quando non sunt priuilegiatæ personæ, ut mulieres, uel minores, Item, clerici uel scholastici, qui tantũm coram suis iudicib. conueniuntur. Auten. Habita. C. Ne filius pro patre. c. Si diligenti. extrà. de foro compe. Item qui non sit potens, nec rixosus, uel calumniator, quòd facilè possit cõueniri &c. secundum Bar. in d. l. ij. ff. qui satisd. cog. Fiunt autem satisdationes bifariam. Aut enim fiunt per ipsos principales, aut per eorum procuratores. Circa principales distingue. Aut loquimur de Actore. Et olim tenebatur ad duas cautiones, de quibus uide glos. in ℣ sed hodie, in uerbo nullam, hic titulo nostro, sed illæ hodie non sunt in usu. Aut loquimur de reo, & hodie tantùm tenetur satisdare iudicio sisti, hoc est, quòd uelit expectare in ludicio usq; ad finem litis. d ℣ sed hodie, hic titulo nostro.

Et promittit in hac satisdatione reus, quòd uelit sistere in ludicio. Fideiussor autem eius promittit se curaturum, quòd sistat reus, alias promittendo factum alienum, non obligaretur ℣ si quis alium, suprà de inutilib. stip.

Quando autem quæritur quàmdiu duret hæc satisdatio, distingue, Aut quis fideiussit usq; ad certum tempus, & tenetur usq; ad illud tempus, & non ultrà. Aut promisit simpliciter. Et tunc, Aut supra promissione confecta est publica scriptura, et perpetuò tenetur. Aut est confecta scriptura priuata. Et subdistingue, Aut Actor negligit agere, & tenetur fideiussor rei tãtùm ad duos menses. Aut agit continuè, & tenetur fideiussor usq; ad sententiam, quæ potest differri usq; ad triennium. l. properandum. C. de lud. uide glos. hic in d ℣ Sed hodie, in uerbo ad terminum. Committitur autem illa satisdatio ad interesse. l. ij ℣ fin. ff. qui satisd. cog. l. fi. ff. si quis in ius uocan. non ierit. Et licet hodie principalis conuentus nõ tenetur satisdare de iudicato soluendo. d ℣ sed hodie. Hoc tamen intelligitur pendente iudicio. Verùm post latam sententiam tenetur de iudicato satisdare etiam hodie, secundum Bart. l. si debitori. ff. de lud. arg. l. debitorib. Vers. Hi qui tibi. ff. de re iud.

Circa satisdationes Procuratorum quoque distingue, Aut loquimur de Procuratore Actoris, & tunc si constat eum habere mandatum, uel si Actor præsens in iudicio eius personam legitimauerit, nihil satisdat. Si uerò de mandato dubitatur, cauet de rato,

Est tamen in electione Procuratoris an uelit cauere de rato, uel probare mandatum. Item cauet de defendendo in causa reconuentionis. Si autem constiterit eum non habere mandatum, non admittitur etiam cautione de rato, Nisi pro coniuncta persona. l. sed & hæ. ff. de procura. Aut loquimur de procuratore Rei. Et dic quòd tenetur satisdare de iudicato soluendo, nec distinguitur hic an habeat mandatum uel non, an possideat immobilia, uel non possideat. Indistincte enim tenetur cauere de iudicato soluendo, quæ satisdatio cõtinet tres clausulas, de re iudicata soluenda, de reo defendendo, & de dolo malo abfuturo.

Circa hanc cautionem tu ita dic. Aut reus principalis est absens, & fit illa satisdatio per alios idoneos fideiussores. Aut est præsens, & potest ipse promittere sub obligatione rerum suarum in iudicio, uel extra, Actori de re iudicata soluenda. Et releuatur procurator à satisdatione ℣ Sin autem, hic titulo nostro. Et operatur illa satisdatio tantùm quòd mandatum Procuratoris morte domini non finitur. l. si defunctus. ff. de Procurat. Durat autem tantùm in una instantia, quia si fuerit appellatum, non tenetur Procurator in causa appellationis ex prima satisdatione. l. cum apud. ff. de iud. solui.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIbus Actionibus. Tit. XII.

IN hoc Titulo habes duas Actionum diuisiones. Primo, quòd quædam sunt perpetuæ, quædam uerò temporales.

Perpetuæ dicuntur, quę longiori tempore uiuunt. In quibus distingue. Aut loquimur de Actionibus Realibus. Et dic, quòd usucapione & præscriptione tolluntur, si scilicet possessor iusto tempore, & continuò possederit. Nam si quis uult uendicare rem mobilem, durat illa Actio per triennium. Si uerò immobilem, per decennium inter præsentes, & 20. inter absentes. De his uide quæ diximus suprà de usucap. & præscrip. Aut loquimur de Actionibus personalibus, Et subdistingue, Aut loquimur de ciuilibus, & durat triginta annis. l. sicut, cum similibus. C. de præscript. triginta, uel quadraginta annorũ. Hoc tamen fallit in Actione quę datur pro iniuria Reali. Hæc enim licet sit per l. Cornel. introducta, & Iuris Ciuilis, tamen anno tollitur secundum quosdam. Vide de hoc glos. hic, in uerbo constitutionibus, in fin. & glos. in ℣ sed & lex Cornelia, suprà de iniurijs. Item fallit in Actione in factum repetundarum. De qua uide Ioan. de Plat. hic. Aut loquimur de Prætorijs Actionibus, & tunc, aut loquimur de Rei persecutorijs. Et quoq; sunt perpetuæ, id est, du-

Quousq; duret uendicatio rei mobilis.

id est, durant triginta annis, ut hic in prin. Vers. Aliquando. Hoc tamen fallit. Primo in Actione Rescissoria, quæ durat anno utili, intentata tamen infra annum utilem perpetuatur. l. In honorarijs ff. Sed cum rescissa. ff. de Actio. & oblig ff. Rursus, suprà de actio. Secundo fallit in Actionibus ex ædilitio edicto prouenientibus. Nam redhibitoria datur infra annum, & Actio quanti minoris datur infra sex menses, de quibus uide quæ diximus in ff. Proponebant, suprà de Iure nat. gent. & ciuili. Tertio fallit in Actione Pauliana, quę datur infra annum utilem. Quarto fallit in Actione de Dolo, quæ debet inchoari & terminari infra biennium. Nec perpetuatur per litis contestationem. l. fi. C. de dolo. Nisi dolosus sit factus locupletior ex dolo, Tum enim tenetur perpetuò. l. Sabinus, cum similibus. ff. de dolo. Alias fallentias, uide apud Ioan. de Plat. hic. Aut quæritur de pœnæ persecutorijs. Et illæ sunt annales, ut hic in prin. Annus autem non intelligitur continuus, sed utilis, secundum gl. hic, in uerbo infra annum. Fallit tamen hoc in Actione furti manifesti, quæ est prætoria, & tamen perpetua propter frequentiam illius delicti, ut hic in textu. Item si delinquens est factus locupletior ex delicto priuato, quoq; perpetuatur Actio. l. 1. in prin. ff. de ui & ui ar. fallentias.

ff. *Non autem.*) In hoc ff est alia Actionum diuisio, quædam enim sunt transitoriæ ad hæredes, quædam uerò non sunt Transitoriæ ad hæredes.

Transitoriæ ad hæredes sunt omnes Actiones Reales & quoque personales ex contractibus, & quasi contractib. peruenientes.

Non transitoriæ ad hæredes sunt omnes Actiones pœnales. In his tamen distingue. Aut agitur de delicto criminaliter, scilicet ad pœnam corporalem, uel ad pœnam ademptionis bonorum, uel aliam pœnam fisco applicandam, & tunc contra hæredem non competit Actio ex delicto defuncti, non distinguendo an sit delictum priuatum uel publicum. Item an lis sit contestata, uel non contestata, quia hoc casu crimen morte extinctum censetur. l. fin. C. si Reus, uel accus. mort. Si tamen sententia esset lata, in qua quis damnaretur ad amissionem bonorum, uel pœnam pecuniariam, fieret executio contra hæredem, si Reus fuerit mortuus. l. Ex Iudiciorum. ff. de Accusat. Et sunt alij quinq; casus, in quibus dantur Actiones contra hæredes, etiam in criminalibus criminaliter intentatis, ut lęsæ Maiestatis, hęresis, repetundarum, peculatus, & de residuis. De quibus uide glos. hic in uerbo ex maleficijs. Aut agitur ciuiliter de crimine, & tunc. Aut quæris an detur Actio hæredi contra delinquentem, & respon de quòd sic, ut hic in uerbo hæredibus. Hoc tamen fallit. Primo in Actione Iniuriarum, ut hic.

Secundo,

Secundo, in Actione in factum contra filium, uel libertum uocan tem patrem, uel patronum in ius sine uenia.

Tertio, in Actionibus popularibus, nisi lis per defunctum sit con testata, secundum glos. hic, in uerbo, Iniuriarum. Aut queris an den tur contra hæredes defuncti, & regula est quòd non, per text. no. strum hic. Nisi lis sit contestata, per litis contestationem enim perpe tuatur Actio, fitque Transitoria ad hæredes.

Per litis contestationem perpetuatur Actio.

Item nisi quid ex delicto defuncti ad hæredem peruenerit. l. In hę redem. ff. de Calumniatoribus. Hoc tamen quoque fallit in quibus. dam casibus. Quos uide hic in gloss. in uerbo competeret, & in Io. de Plat.

Cautela. ℣ *Super est.*) Hic nota optimam cautelam: Si quis conuenitur A ctione famosa, & timet quòd conuinci possit, soluat quod debet an te condemnationem, & euitat infamiam. Illam cautelam dat Bart. in l. infamem. ff. de publ. iud. & repetit eam hic Ioan. de Plat.

DE EXCEPTIONIBVS. Tit. XIII.

HACTENVS de Actionibus quæ à parte Actorum pro ponuntur dictum est. Nunc autem de Exceptionibus, quibus rei contra Actores se defendunt, dicendum erit. Dicitur autem exceptio nihil aliud, quàm Actionis ex. clusio. Dico exclusio, quia sicuti Actiones sunt arma Actorum, ita quoq; exceptiones sunt arma Reorum, quibus intentionem Actoris repellunt. Hinc est quòd reus excipiendo dicitur Actor. In multis e. nim conueniunt Actio & Exceptio.

Primùm sicuti Actor tenetur probare suam intentionem, Ita quo. que Reus probat suam exceptionem. l. 1. ff. eod. l. In exceptionib. ff. de probat.

Secundo conueniunt. Nam sicuti libellus generalis non procedit opposita exceptione generalitatis. l. fin. C. de anna. exce. & habetur in c. 1. extra de libel. obl. Ita quoq; generalis exceptio non admitti. tur, quia censetur inepta.

Tertio conueniunt, nam sicuti in Actione quæ proponitur per ui am accusationis debet inseri locus & tempus. l. libellorum. ff. de accu satio. Ita quoq; quando deducitur per uiam exceptionis. Sunt quo. que quidam casus, in quibus differt exceptio ab Actione.

Primo, quòd Actio debet fieri in scriptis, ut habetur in d. c. 1. ex. tra de libel. obla. Exceptio autem non fit de necessitate in scriptis. l. scire oportet ℣ Oportet. ff. de excusat. tut. Iudex tamen ex officio fa. ciat eam redigi in scriptis. c. quoniam contra falsam, extra de pro. batio.

Secundo

Secundo differunt, quia Actio debet continere conclusionem, secundum Bart. in l. 1. ff. de Eden. In exceptione autem hoc non requiritur, sed sufficit eam simpliciter proponi, secundum Bart. in d. l. 1. ff. de except. licet enim excipiens dicatur agere, & sic sub nomine Actionis comprehenditur exceptio. Hoc tamen procedit non propria significatione, sed impropria, & larga. Et ideo si statutum meminit Actionis, non potest intelligi quoque de exceptionibus, quia uerba statutorum debent propriè intelligi, secundum Bart. in d. l. ff. de Except. *Quatenus dicatur excipiens agere.*

Exceptiones autem sunt triplices, Dilatoriæ, Peremptoriæ, & Anomalæ. l. iij. ff. eo §. Appellantur, hic tit. nostro, glos. & Pano. in c. Exceptionem, extra eod. legistæ in l. exceptionem. C. de probat. & l. siquidem. C. de except.

Dilatoriæ exceptiones dicuntur exceptiones temporales, quæ scilicet tantùm ad tempus nocent, temporisque dilationem tribuunt. Et dicuntur Dilatoriæ à differendo, quia negocium differunt. Sunt autem duplices, quædam dicitur Dilatoria solutionis, quædam uerò Declinatoria iudicij. Ita diuidit Spec. in titulo de exceptio §. Exceptionum. Vers. Dilatoriæ.

Dilatoria solutionis propriè dicitur, quæ differt siue impedit solutionem in totum, uel pro parte. Exemplum, si promisi tibi decem post biennium, & tu statim post mensem petis, repello te per exceptionem, scilicet nõ teneor ad solutionem ante lapsum biennij, quia ita ab initio conuentum est, arg. l. cedere diem. ff. de uerb. sig. Et oritur hæc exceptio ex multis causis. Primo ex ipso contractu, ut quòd promisi tibi in diem, & tu petis statim. l. continuus §. cum ita, Vers. Nam & quòd in diem. ff. de uerb. obligat.

Secundo, ex pacto, ut quia ab initio purè obligatus eras, & postea feci tibi pactum de non petendo usq; ad certum tempus. l. iij §. temporales. ff. eod.

Tertio oritur ex legis dispositione, ut quia condemnatus sum in Actione personali. Ideo non teneor iudicatum soluere, ante lapsum quatuor mensium, ut notatur in l. ij. cum similibus. ff. de re iud. Item, quando uxor uel eius heredes soluto matrimonio repetunt dotem, non tenetur maritus reddere ante annum, à die soluti matrimonij, quia defendit se per exceptionem Dilatoriam solutionis. Huc quoque refer exceptiones, quibus quidam se defendunt à solutione solidi, quales sunt dominus & pater, quando agitur contra eos de peculio filij uel serui. Secundo maritus, quando uxor repetit dotem. Tertio, parens & patronus, quando conueniuntur à filijs & libertis. Quarto, quando agit socius cum socio. Quinto, si quis con-

quis conuenitur ex sua donatione. Sexto, is qui cessit bonis. Nam illi omnes habent exceptionem ex lege, qua se defenduut, ne scilicet teneantur soluere solidum, sed quantum facere possunt.

Et sic differtur solutio pro parte ℣ Sunt præterea, cum paragraphis sequent. Inst. de Actio. l. Sunt qui in id, cum multis similibus. ff. de re iudica. Et ita in effectu decidit Spec. in tit. de Excep ℣ Nunc uidendum, in prin. Si autem quis obiiceret sex exceptiones posteriores non esse dilatorias, sed peremptorias, ideo quòd pro parte perimant actionem, respondè quòd non perimant actionem pro parte, sicuti uidemus in eo qui cessit bonis, qui licet primo iuuetur ab exceptione, ne condemnetur in solidum. Si tamen postea peruenit ad pinguiorem fortunam, semper cõueniri potest, in quantum facere potest. Et sic differt hæc exceptio tantùm partem solutionis, non perimit, sed de hac. q. fortè infrà dicemus.

Obiectio.

Opponitur autem hæc exceptio dilatoria solutionis ante litem contestatam, & probatur tum demum, quando Actor suam intentionem fundauit. Si autem Actor suam intentionem non fundauerit, nihil obest Reo exceptionis obiectio. Per eam enim licet sit affirmatiua, Actoris intentio fundata non est. l. siquidem. C. eo. l. Exceptionem. C. de probat. glo. in c. Exceptionem. extra de Excep. Sed super hac q. quando scilicet exceptio dilatoria solutionis opponi debeat, sunt opiniones Doct. De quibus uide Panor. in d. c. Exceptionem. extra eod.

Declinatoria iudicij dicitur quæ forum mutat, Et illa colligitur ex multis rationibus.

Primo ratione Iudicis, qui est incompetens, suspectus, bannitus, infamis, minor xxv. anno. damnatus l. Iulia repetundarum, surdus, mutus, furiosus, mulier, à dignitate propter delictum amotus, quòd propter calumniam in aliqua causa tulit sententiam. Item quòd est Iudæus, Hæreticus &c. Alias similes exceptiones uide apud Spec. in ti. de iud. deleg ℣ Excipi potest, & in tit. de Recusa. Illæ autem exceptiones quibus Iudex recusatur, sunt proponendę nõ tantùm ante litem contestatam, sed etiam ante omnes alias dilatorias. Nam proponendo alias coram Iudice, uideor personam eius approbare, nec deinde eum reprobare possum, secundum Panor. in d. c. exceptionem, Nisi pars ignorauerit iudicem esse incompetẽtem. Tum enim etiam post sententiam poterit opponere. l. fi. iunct. glo. C. eod.

Secundo colliguntur ex persona actoris, ut quia est infans, pupillus, uel adultus, & uult agere sine Tutoris uel Curatoris autoritate, prodigus, surdus, mutus, non gẽdens libellum &c. De quibus uide Spec. in tit. de Actore.

Tertio

Tertio colliguntur exceptiones ex persona rei, ut quia est parens uel patronus Actoris, & conuenitur sine uenia quòd est consul, uel aliquis summus Magistratus. Item clericus conuentus coram iudice laico. Idem dic de Medicis, Doctoribus Iuris, & professoribus artium liberalium, qui cogi non possunt esse in iudicio, de quibus uide Spec. in tit. de reo.

Quarto colliguntur ex persona procuratoris, ut quia est mulier, minor, accusatus de crimine, nec purgatus, redemptor litis, excedens fines mandati, furiosus, prodigus, surdus, mutus, mente captus &c. De quibus uide Spec. in tit. de procura ℣ Ratione.

Quinto colliguntur ex rescripto, ut quia est falsum, surreptitium, cancellatum, rasum, quòd litera non est uniformis &c. De quibus uide Specu. in titulo de Rescripti præsentatione ℣ primo igitur, cum seq. Idem dic de exceptio. quæ colliguntur ex mandato Procuratoris. Item de illis quę colliguntur ex ipsa citatione, de quib. uide Spec. in titulo de citat.

Sexto colliguntur ex ipso loco Iudicij, ut quia non est tutus propter incursum hostium, uel latronum, uel etiam propter imminentem pestem. Cle. pastoralis, uers. Esto igitur, de sent. & re Iud. c. Accedens. la. ij. extra ut lite non contest. & ibi Panor. Item quòd in alio loco soluere tenetur ℣ Huic autem, suprà de Actio. c. unico, extra de plus petitio.

Septimo colligũtur ex ipso tempore, ut quia quis citatus ad diem feriatam, uel tempore messis, siue uindemiarum, ut. ff. & C. per totum de feriis, & extra de feriis.

Octauo colliguntur ex causa, ut quia aliquis conuenitur super pluribus Actionibus personalib. coram diuersis Iudicibus. c. dispendia, extra de rescriptis in 6.

Nono colliguntur ex libello, ut quia non habet medium concludendi, uel est generalis &c. uide Spec. in titulo de Exceptio ℣ Exceptionum igitur. Vers. dilatoriarum, & Panor. in d. c. Exceptionem. Cle. pastoralis, Vers. Esto igitur, de sent. & re Iud. c. Accedens, la. ij. & ibi Panor. extra ut lite non contesta. Et illæ declinatoriæ iudicij opponendæ sunt & probandæ ante litem contestatam, ad hoc ut litis ingressum impediant. l. Ita demum. C. de procura. l. fin. C. de exceptio. l. Exceptionem. C. de probat. l. Non ignorat. cum mult. simi libus. C. quia accus. non possunt. Et potest Iudex reo terminum statuere, infra quem omnes simul proponat. c. Pastoralis, extra de exceptionibus. Si tamen post litem contestatam, quandocunq; exceptio dilatoria inceperit competere, tunc poterit post litem contestatam. Vide de hac materia, quæ notantur in c. pasto. extrà eod.

Exceptiones uerò peremptorię siue perpetuę dicuntur, quę Actionem perimunt seu elidunt & Appellantur, hic titulo nostro. Et sunt duplices. Exceptiones peremptoriæ facti siue intentionis, & exceptiones peremptoriæ iuris.

Exceptiones peremptoriæ facti dicuntur, quæ de facto perimunt intentionem Actoris, quando scilicet Actori de iure nulla competit Actio, sed tantùm agit de facto, ut quòd reus neque naturaliter neq; ciuiliter ei obligatus est, uel est quidem obligatus, sed tantùm naturaliter, non autem ciuiliter, Quia ex illa naturali obligatione nulla oritur Actio de iure. Igitur quoq; non est opus exceptione iuris, sed satis est opponere de facto, ut suprà diximus.

Opponuntur autem illæ exceptiones bifariam, in uim scilicet dilatorię, et in uim peremptorię. Quando in uim dilatoriæ opponuntur, ante litem contestatam opponendæ, et in continenti probandę sunt, ad hoc ut litis ingressum impediant. Quando uerò in uim peremptoriæ opponuntur, opponi & probari debent post litem contestatam, uide gloss. & not. in c. Exceptionem, extra eo. & quæ notantur in l. fi. C. eo. Enumerantur autem à Doctoribus multę exceptiones facti. Prima est rei iudicatæ, nam si sententia est lata, quæ transiuit in rem iudicatam, per eam sublata est ciuilis obligatio, etiamsi fuerit iniqua. Igitur Actor denuo agens per exceptionem rei iudicatæ, repellitur. Ad hoc autem ut hæc Actio competat, requiruntur tria: Primo, quòd sententia sit lata à iudice competenti, qui scilicet habuit ius iudicandi. l. iiij & condemnatum. ff. de re iud. l. ij. in fi. ff. de pœnis. Si autem à non suo iudice fuerit lata sententia, ipso iure non tenet. c. At si clerici, cum similibus, extra de iudicijs, in antiquis. c. seculares, extra de foro comp. eo. lib. De defectu enim Iurisdictionis semper potest opponi, ut notatur in Cle. 1. de sequestra. poss. & fruct. Secundo requiritur, quòd sententia sit lata iuris ordine seruato, & sic quòd non sit contra Ius constitutionis. l. prolatam. C. de sent. & inter. om. Iud. l. ij. C. quando pro. non est necesse. Si autem non contra Ius constitutionis, sed ius litigatoris lata esset sententia, nec ab ea infra decem dies appellatum, transiret in rem iudicatam & ualeret. c. cum inter, extra de re iud. Tertio, quòd ab ea non sit appellatum infra x. dies. His tribus concurrentib. competit exceptio rei iudicatę, quæ est intentionis & facti tam in ciuilibus, quàm in criminalibus. c. de his, extrà de Accusatio. Hoc tamen fallit in causa matrimoniali, quæ nunquam transit in rem Iudicatam, quin possit re-

Causa matrimonialis nunquam transit in rem iudicatam.

tractari comperta ueritate. Nec obstat in eis exceptio rei iudicatæ. c. Lator, extra de sent. & re Iud. Et sic habes quoque explicatam primam partem glossæ magnę in uerbo, finita.

Secunda

Secunda exceptio facti, quę litis ingressum impedit, est transactio nis per text. nostrum hic, & concordat l. eleganter ℣ si quis. ff. de condict. indeb. l. fratres tui. C. de transact. l. Neq;. ff. de in ius uocan. Et est ratio, quia lites legitimis transactionib. sopitæ, etiam Imperiali rescripto resuscitari non debent. l. causas, cum similib. C. de transactio. Sed in hac exceptione tria requiruntur. Primo, quòd fiat transactio inter personas, quæ possunt transigere, ut non inter pupillos siue adultos, sine Tutoris uel Curatoris autoritate, non cum filiofamiliàs, super peculio profectitio, non pater cum filio, non dominus cum seruo. l. Interpositas ℣ Sed quoniam. C. de transactionibus. Idem dic si esset facta super rebus, super quibus non potest transigi, ut sacris, sanctis, religiosis. Item super libero homine, &c. ut suprà de rerum diuisio ℣ Nullius, cum similibus. Secundo, quòd sit facta bona fide. Si enim dolus intercesserit, & quis exceptione transactionis se defendere uoluerit, replicatur contra exceptionem de dolo. l. Tres fratres, cum multis similibus. ff. de pactis. Item, si metu fuisset coactus quis ad transigendum, quoq; rescinderetur transactio. d. l. Interpositas, in principio. C. de transactio. Tertio, quòd non fiat post rem iudicatam, quia talis transactio non ualet. d. l. Eleganter ℣ si post rem. ff. de condict. indeb. Nisi negetur iudicatum esse, uel ignorari potest an sit iudicatum. l. post rem iudicatam. ff. de transactio.

Tertia Exceptio litis finitæ, siue facti, est Exceptio præscriptionis. Sed super hac quæstione, an scilicet Exceptio præscriptionis sit Exceptio iuris uel facti, & sic an opposita ante litem contestatam impediat litis ingressum, nec ne, sunt contrariæ opiniones.

Primò enim uidetur, quòd sit Exceptio iuris, debeatque probari postquam Actor suam intentionem fundauerit, & sic post litem contestatam per text. ad literam, in l. Emptor. C. de præscriptio. long. tempo. Et habet hæc opinio optimas rationes. Primò quia licet per usucapionem dominium rerum immobilium ipso iure transferatur. l. Traditionibus. C. de pactis, tamen per præscriptionem nõ tollitur dominium rerum immobilium ipso Iure, sed ope exceptionis, secundum glo. & quæ ibi not. in uerbo dominia rerum. suprà de usucapio. in prin. Cùm ergo per præscriptionem dominium ipso iure non sit sublatum, tamen sequitur quòd pro re præscripta, adhuc competat Actio de Iure, quæ non per exceptionem facti, sed ipso iure elidenda est, & sic opposita litis ingressum non impedit, per textum nostrum hic. & c. 1. de litis contest. in 6. Secundo, sicut tempus non est modus inducendæ obligationis, ita nec tollendæ. l. Obligationum ferè ℣ Placet. ff. de Actio. & oblig. l. Seruitutes. ff. de seruit. ℣ At si ita. supr. de uerb. oblig. Si ergo tempore, & sic præscriptione

obligatio ipso iure non tollitur, sequitur quòd etiam Actio quę non per exceptionem facti, sed iuris elidenda est, & sic post litis contestationem iure adhuc duret. Et hanc opinionem tenet gl. hic. & in d.c. 1. de litis contest. in 6.

Contraria tamen opinio, uidelicet quòd exceptio præscriptionis fit litis finitæ, & ante litem contestatam oppositа impediat litis ingressum, uidetur uerior, hoc probatur, quia omnes exceptiones litis finitæ, sunt exceptiones facti, impediuntq; litis ingressum, per text. nostrum hic. & text. d. c. 1. de lit. contest. 6. Præscriptio autem est introducta ad hoc, ut sit litium finis. l. fin. ff. pro suo. Ergo exceptio præscriptionis tanquam litis finitæ impedit litis ingressum. Et sunt textus expressi in l. 1. in fin. ibi uel longo silentio sopita. ff. ad S. C. Tertul. l. Transacta. ff. de uerbor. signific. & expressius in l. Sicut, in fin. & l. Omnes, in fin. C. de prescrip. 30. uel 40. anno. l. Licet per argumenta à contrario sensu. C. de iure delib. Pro uitanda ergo contrarietate, ita distingue secundum Doct. Aut exceptio præscriptionis proponitur ad merita & iustitiam, ut dicatur Actorem Ius non habere, & me absolui debere scilicet ab actione, quia præscripsi, uel actio est perempta. Et tunc quia opponitur in uim peremptorię, non impedit litis contestationem. Et in hoc intelligenda sunt iura pro prima opinione adducta. Aut exceptio præscriptionis opponitur ad processum impediendum, ut si dico Actorem agere non posse, nec litem esse contestandam, quia Actio est perempta præscriptione. Et tunc quia opponitur in uim dilatoriæ, impedit litis ingressum, & dicitur litis finitæ. Et in hoc casu intelligenda sunt iura adducta pro secunda opinione. Ita tenet Cynus in d. l. Emptor. C. de præscript. longi temporis. Bald. in l. Edicto. Vers. Tertiodecimo oppono. C. de Edicto Diui Adriani tollendo. Bart. in d. l. fina. & multis alijs locis. ff. pro suo. Petrus de Ancho. & Philip. Franc. hic Aret. in §. Æquè. Vers. Octauo. eod. tit.

An dominium per præscriptionem tollatur.

Nec obstat quod suprà dictum est, dominium per præscriptionem non tolli, quia secundū Angel. in d. §. Æquè, respondetur quòd etiamsi uera esset opinio quorundam tenentium ipso iure non tolli dominium per præscriptionem, tamen certum esset quòd acquiratur quasi dominium, & tollantur per eam saltem hoc casu Actiones Reales. Idem respondeo ad l. Obligationum fere §. Placet, cum similibus. ff. de actio. & oblig. Quia illa iura planè loquuntur in diuerso casu. Nam quum in his ex conuentione partium debeatur ad tempus, meritò quoque in illa obligatione non debet attendi tempus, neque in inducenda uel in tollenda obligatione, sed solum quòd inter partes con-

Responsio ad inductā l. obligationum.

partes conuentum sit. Secus autem est in præscriptione, ubi nulla præcedit conuentio partium, sed fit ex negligentia non petentis, iuncta possessione præscribentis. Ideo si quis per triginta annos possederit rem aliquam, obligatio & Actio extincta est, non solùm propter lapsum temporis, sed quia ipse possedit per illud tempus, & aduersarius neglexit petere. Et ita in effectu respondet Angel.

Quarta exceptio ante litem contestatam opposita litis ingressum impediens, est exceptio Iurisiurandi. Et quia in hac quoq; sunt opiniones contrariæ. Tu distingue. Aut Reus excipit de iuramento Actoris, ut quia Actor iurauit amplius non agere uel petere. Et hæc sine controuersia est litis finitæ, ne scilicet aperiatur uia periurijs. c. Veniens ℣ Cum igitur. extrà, de accusat. Specul. in titulo de Exceptione ℣ Dicto de dilatorijs. Vers. Si uerò aliqua. Angel. Aret. & Ioan. de Plat. in d ℣ Æquè. suprà de Actio. & Doctor. hic. Aut Reus excipit de proprio iuramento, ut quia iurauit se nõ esse obligatum, uel rem petitam esse suam, & subdistingue. Aut loquimur de iuramento uoluntario, quod scilicet pars defert parti extra iudicium, & ex eo oritur exceptio Iuris, quæ non impedit litis ingressum. Nam propter consensum deferentis et iurantis tollitur naturalis obligatio per hoc Iusiurandum. l. Stichum ℣ Naturalis. ff. de solutio. & ibi Bar. Quia autem illa dilatio fit extra iudicium, manet iurans nihilominus obligatus ciuiliter, quæ obligatio parit quidem Actionem, licet nõ cum effectu exactionis. Eliditur enim post litem contestatam per exceptionem iusiurandi in uim peremptoriæ oppositam. Et in hoc casu potest intelligi d ℣ Æquè. in uerbo obligatus. hic tit. nostro. Et patet quoq; responsio ex hoc, ad opinionem Angeli. Aut loquimur de iuramento necessario, quod scilicet iudex in defectum probationum defert partibus in iudicio. Et dic quòd ex eo oritur exceptio litis finitæ, quia tale iuramentum habet uim rei iudicatæ, secundum Bart. in d. l. Stichum ℣ Naturalis. ideo sicuti per rem iudicatam tollitur ciuilis obligatio. d. l. Iulianus, cum ibi not. ff. de condict. indeb. Ita quoq; per iuramentum necessarium, quia fit in iudicio ex delatione iudicis, secundum Bar. in d ℣ Naturalis. Aut loquimur de iuramento iudiciali, quod scilicet pars parti in iudicio defert, iudice approbante, Et tunc quia in hoc concurrunt consensus partium propter dilationem, & quoq; autoritas iudicis approbantis, tollitur utraq; obligatio, Naturalis propter consensum, Ciuilis propter autoritatem iudicis. Ideo quoq; oritur ex eo exceptio litis finitæ. Et est ratio. Primò, quia post huiusmodi iuramentum delatum & præstitum, prætor non dat actionem, cùm nulla subsit obligatio. l. Ait prætor. la. ℣. & l. Nam & postea. ff. de Iureiuran. Et regula est, quòd ne-

Iuramentum uoluntarium.

Iuramentum necessarium.

Iuramentum iudiciale.

mo sine Actione experitur. l. si pupilli ℣ Videamus. ff. de nego. gest. Secundo, hoc iuramentum habet uim transactionis. l. ij. ff. de iureiu. Ergo sicuti exceptio transactionis est litis finitæ. Ita quoq; Iusiurandum. Tertio, Iusiurandum habet maiorem autoritatem, quàm res iudicata. d. l. ij. ff. de Iureiur. Ergo cùm ex re iudicata oriatur exceptio litis finitę, multò magis ex iureiurando. Quarto, omnis controuersiæ finis est iuramentum. c. Etsi Christus ℣ Iacobus. extrà de iureiur. Ergo exceptio iurisiurandi est litis finitæ. Quinto, dato iureiurando tantùm quæritur, an sit iuratum, nec alia quæstio admittitur. l. Non erit ℣ Dato. ff. de iureiur ℣ Si quis postulante, supr. de actio. In continenti autem debet hæc Exceptio probari. Si enim dubitetur an sit iuratum, obiecta nō impedit litis ingressum. d. l. Nam postea, cum ibi nota. ff. de iureiur. Bar. in l. Cum quærebatur ℣ Proinde. la. ij. ff. iud. sol.

Prædicta autem omnia uera sunt, si iuramentum est licitum & honestum, nec super re turpi præstitum. c. quemadmodum. c. quanto, cum multis similibus, extrà de iureiuran. Alias fallentias uide apud Ioan. de Plat. in d ℣ Æquè. hic tit. nostro. De hac exceptione uide Legistas in d. l. Ait prætor, & d. l. Nam postea, cum multis similibus. ff. de iureiur. & in l. Cum quærebatur ℣ Proinde. la. ij. ff. Iudicatum solui. Canonistas in d. c. Et si Christus. extrà de iureiur. Docto, hic in d ℣ Æquè.

Quinta Exceptio facti est Exceptio solutionis. l. Cum quærebatur ℣ Proinde. ff. Iudicatum solui, quia solutione eius quod tenetur, omnis tollitur obligatio. supr. Quib. mod. toll. oblig. in princ.

Sexta est exceptio acceptilationis. d. l. Cum quærebatur ℣ Proinde. Sicuti enim stipulatio fit per interrogationem & responsionem ad obligandum naturaliter & ciuiliter. sup. & ff. de uerb. oblig. per tot. Ita quoq; fit acceptilatio per interrogationem & responsionem ad liberandum à ciuili & naturali obligatione. Est enim quasi quædam imaginaria solutio ℣ Item per acceptilationem. supr. quib. mo. toll. oblig.

Acceptilatio quid.

Septima est Exceptio confessionis, quando scilicet quis confessus est, aduersarium ei non esse obligatum ex illa causa. Et in hac requiruntur tria. Primò, quòd fiat confessio in iure. Confessi enim in iure pro iudicatis habētur, & post confessionem in iure factam, nihil amplius quæritur. l. unica. C. de confess. l. post rem. ff. de re iud. l. 1. et ibi Bar. ff. de Confes. Et dicitur in iure fieri, quando fit coram iudice, ubicunq; sit, siue sedeat pro tribunali, siue domi, siue in balneo sit. l. uoluit ℣ Quod ait. ff. de interrog. actio. Secundò quòd fiat aduersario præsente. Tertiò quòd aduersarius acceptet eam. De hac materia uide copiosissimè dd. in d. l. Vnica. C. de Confessis.

Cōfessio quā do dicitur in iure fieri.

Octa-

Octaua est Exceptio renunciationis, quando scilicet quis litis renunciauit. l. postquam liti. C. de pactis. De hac materia uide Doct. in d. l. postquam liti.

Nona est exceptio proueniens ex pacto, uel concordia facta in criminalib. eo casu quo potest transigi, secundum Bal. & Do. in l. transigere. C. de transactio. Et hoc maximè procedit in iniurijs, quæ remissione & dissimulatione tolluntur ℣ fin. cum similib. sup. de iniur. Sed hæc Exceptio concurrit cum exceptione transactionis.

Decima est Exceptio, quæ datur parentib. & patronis contra liberos & libertos, proponentes actiones famosas. Nam hac actione simpliciter repelluntur. l. Non debet. ff. de dolo. Huc refer omnes exceptiones præiudiciales, ueluti: Tu non es hæres, igitur non poteris agere familiæ herciscundę. l. 1. ff. famil. herciscun. Item, tu es adulter, igitur non poteris agere ad separationem thori. c. fin. cum multis similibus. extrà de adult. Item es filiusfamiliàs, seruus, uel non legitimè natus. De quibus suprà in rationibus dubitandi. Alias exceptiones similes uide apud Angel. in d ℣ Æquè. hic titulo nostro. Et Philip. Franc. hic.

Sed tu obserua ne decipiaris, quia quas enumerant, non sunt omnes litis finitæ. Insertæ enim sunt quædam dilatoriæ, ut dilatoriæ solutionis. Item cessionis bonorum, & similes, quas ideo recensuerunt, quia impediunt litis ingressum. Illa autem propositio non est uera: Omnis exceptio quæ impedit litis ingressum, est litis finitę, uel peremptoria facti siue intentionis. Cùm idem faciant omnes dilatoriæ. Hæc uera est: Omnis Exceptio litis finitæ impedit litis ingressum, Ideo ut tu possis iudicare, quæ propriæ sint Exceptiones litis finitæ, hoc modo conclude: Quandocunque concludi potest, quòd Actori nulla competit Actio de iure, certum est, quòd exceptio litis finitæ, & impedit litis ingressum, modò possit in continenti probari. Nam sine Actione nemo experitur. l. si pupilli ℣ Videamus. ff. de negocijs gestis. Sed nulla competit Actio si Reus cum Actore neque contraxit, neque quasi contraxit, nec deliquit, nec quasi deliquit ℣ Sequens. suprà, de obligatio. Aut quidem contraxit, sed obligationes sunt sublatæ, ita quòd nec naturaliter, nec ciuiliter Actori obligatus est, ut quia transegerunt, uel Reus soluit, uel liberatus est per acceptilationem, uel est quidem obligatus, sed tantū naturaliter, non autem ciuiliter, quia tunc quoq; nulla competit Actio, ut est in Exceptione Macedoniani, & Velleiani, ut. ff. eo. titulo. Hoc casu omnes Exceptiones contra huiusmodi Actores sunt litis finitę. Item, si Actoris nō interest ratione dominij, uel quasi dominij, nec ratione alicuius Iuris, nec ratione Reipublicę, nec ratione populi,

ut in Actionibus popularibus. Et tunc quoq; nulla competit Actio, igitur datur exceptio litis finitę, siue facti, siue intentionis, Et tantum de Exceptionibus peremptorijs facti.

Exceptiones perẽptoriæ Iuris.

Exceptiones peremptoriæ Iuris dicuntur, quibus eliditur Actio illius cui competit quidem Actio de Iure, sed non cum effectu exactionis, ut est in illis casibus, quando Reus non est naturaliter obligatus Actori, sed tantũm ciuiliter. Hoc enim casu licet ciuilis obligatio pariat Actionem, Illa tamen cùm non habeat effectum exactionis, eliditur per exceptionem Peremptoriam Iuris, & post litis contestationem huiusmodi exceptiones opponendæ sunt, non enim impediunt litis ingressum per tex. nostrum hic. & per tex. in c. 1. de lit. cont. in 6.

Iuramentum uolũtarium.

Prima itaq; Exceptio Iuris est exceptio Iurisiurandi ex iuramento uoluntario, non autem necessario, uel iudiciali orta. Iuramentum enim uoluntarium est, quod pars parti defert extra iudicium. Et sic in quo est consensus utriusque deferentis & iurantis, propter quem tollitur naturalis obligatio. l. Stichum ℣ naturalis. ff. de solutio. & ibi Bar. Quia autem fit extra iudicium, per id obligatio ciuilis non tollitur. Ideo competit quidem de Iure Actori Ius agendi, sed non cum effectu exactionis. Eliditur ergo eius Actio per exceptionem iurisiurandi. d ℣ Æquè. hic tit. nostro. Et uide quæ diximus suprà, de exceptione iurisiurandi.

Secunda est Exceptio qua repellitur is, qui agit ad id quod dolo promissum est, ut hic in prin. tit. nostri. Nam licet dolus impediat naturalem obligationem, quia tamen promissio fit, inde oritur ciuilis obligatio, ex qua adhuc agi potest. Sed eliditur Actio per exceptionem. l. 1 ℣ Ideo. ff. de exceptio. doli mali. Et licet hæc exceptio secundum gl. & Bar. in l. Qui se debere. ff. de cond. causa data causa non secuta, sit quintuplex. Tu breuib. dic quantum ad propositum attinet. Aut dolus dedit causam contractui bonæ fidei, & tunc contractus est ipso Iure nullus. Et sic per consequens hoc casu exceptio doli mali est exceptio intentionis siue facti. l. Et eleganter, in prin. cũ similibus. ff. de dolo. Aut dolus dat causam contractui stricti Iuris, & tunc oritur quidem Actio, sed Actor exceptione doli repellitur, ne scilicet dolus dolosо patrocinetur. Idem dic si dolus coincidit. d. l. 1 ℣ Ideo. ff. de except. doli mali. De hac materia, quando scilicet dolus dat causam contractui, uel coincidit, uide quæ notantur in d. l. Et eleganter. ff. de dolo. in l. si quis cum. ff. de uerb. obli. Glo. et Doct. in ℣ Actionum autem, in uerbo, Bonæ fidei, cum multis similib. supr. de Actionibus.

Tertia est Exceptio quod metus causa, qua scilicet repellitur is, qui petit

qui petit quod metu promissum est. l. si donationis. C. de his, quę ui, metúsue causa. Nam & metus impedit naturalem obligationem. Igitur ex sola ciuili hic agitur. Requiritur autem quòd sit talis metus, qui cadat in constantissimum quemcp̃, ut metus mortis, cruciatus corporis, capitalium minarum, potentiæ & c. d. l. si donationis, & l. si per uim, iuncta l. fin. C. de his quę ui, metúsue causa. Propter uanum enim metum nulla datur exceptio, l. Metum. C. quod metus causa. c. de muliere, extra de sponsa.

Quarta est Exceptio de errore, quæ scilicet datur illi, qui promisit quod credidit se debere, cùm non deberet. Obligatur enim ciuiliter propter promissionem. Cùm autem error impediat consensum. l. si per errorem. ff. de Iurisd. om. iud. Sequitur quoq; quòd nulla sub sit naturalis obligatio, si consensus deficit. Vide prin. tit. nostri, iun. glo. in uerbo, promisisti.

Quinta est exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ datur illi, qui spe futurę numerationis confessus est se debere certam quantitatem, quam tamen non accepit, hic obligatur ciuiliter propter confessionem siue chyrographum. C. per tot. tit. de non numerata pecunia. Institu. per tot. de lit. oblig. Quia tamen numeratio non accessit, naturalis obligatio orta non est, & agitur tantùm ex ciuili, quæ eliditur per hanc exceptionem. ℣. Idem Iuris, hic tit. nostro. Et opponitur hęc exceptio infra biennium. l. In contractib. C. de non nu. pec. Si enim infra biennium hęc exceptio fuerit opposita, incumbit onus probandi ipsi Actori, quòd probet scilicet pecuniam esse numeratam. Post biennium uerò opposita, incumbit onus probandi ipsi Reo, quòd probet scilicet Negatiuam, nempe pecuniam non esse numeratam, ut notatur in d. l. In contractibus.

Sexta est Exceptio pacti de non petendo, quæ ideo elidit Actionem iuris, quia per pactum de non petendo, eliditur tantùm naturalis obligatio, & ciuilis remanet. Sicuti enim nudum pactum non parit efficacem obligationem ad agendum. l. Iurisgentium ℣. Sed cum nulla, cum similib. ff. de pactis, ita quoq; non potest eam tollere ipso iure, sed tantùm ope exceptionis, hoc tamen fallit. Primò in omnibus contractibus qui consensu contrahuntur, quia illę obligationes nudo consensu re integra tolluntur ℣. fina. supr. Quib. mod. toll. obliga. l. si unus ℣. Pactus ne peteret. Vers. Idem dicemus. ff. de pactis. Secundo fallit in Actionibus famosis ex maleficijs descendentibus, ut furti, iniuriarum, & similium, quia istis casibus per tale pactum obligationes & actiones ipso Iure tolluntur. l. Si tibi ℣. Quædam. iuncta glo. in uerbo, tolluntur. & l. si unus ℣. Pactus ne peteret. Vers. Sed si pactum. ff. de pactis.

Septima est

Septima est Exceptio rei iudicatæ, in qua dic. Aut est lata sententia condemnatoria, quæ transiuit in rem iudicatam, & ex ea oritur Actio l. Actori. C. de rebus creditis. l. Miles ℌ fina. ff. de re iudicat. Aut lata est sententia absolutoria. Et tunc, Aut Reus non simpliciter absoluitur, sed pronunciatur eum quoq; esse dominum rei petitæ. Et illa sententia si transit in rem iudicatam, parit exceptionem litis finitæ, per text. nostrum hic. Et ita intellige lura, suprà de exceptio. rei iudicatæ producta. Aut est simpliciter absolutoria, ut quia reus absoluitur, ideo quia Actor nihil probauit, &c. Et tunc datur exceptio rei iudicatæ, quæ non est litis finitæ, sed peremptoria lûris. Tollit enim talis sententia tantùm ciuilem obligationem, naturali remanente. Ex qua naturali oritur quidem adhuc Actio de lure, sed elidi. tur per exceptionem rei iudicatæ ℌ Item, si in iudicio. hic tit. nostro. Potest autem obijci, cùm per illam sententiam absolutoriam tollatur ciuilis obligatio, et remaneat tantùm naturalis. l. Iulianus. Vers. licet. ff. de cond. indeb. & naturalis obligatio non possit parere Actionem, Quomodo ergo post illam sententiam ex sola naturali obligatione de lure quis agere possit. Respondè quòd obligatio naturalis sola non possit producere actionem, uerum est in ea, quæ semper fuit sola, nec aliquando iuncta cum ciuili, ut in nudo pacto, & similibus. Secus si naturalis obligatio fuit iuncta cum ciuili. Tum enim licet ciuilis tollatur, tamen naturalis adhuc est efficax ad conseruandam Actionem ex utraq; obligatione productam, sicuti potest o-
Simile. stendi per simile. Ciuilis obligatio est tanquam pater actionis, naturalis uerò tanquam mater. Sicuti ergo mulier quæ fuit iuncta uiro, etiam eo mortuo potest conseruare & producere partum, Ita quoq; naturalis obligatio post ciuilem sublatam efficax est ad conseruandam actionem quę ex utraq; producta est. Et sicuti mulier nunquam uiro iuncta nihil parit, Ita sola naturalis, quę nunquam fuit ciuili iũcta, quoq; nihil parit. Ita respondet Bart. in l. Iulianus. Vers. Secundo dixi. ff. de condict. indeb. quem sequuntur ibi Paulus. de Cast. D. Ia son, & alĩ.

Aut si illa solutio non placet, poteris alio modo respondere ad d. ℌ Item in iudicio. hic titu. nostro, quòd scilicet ideo in eo casu post rem iudicatam datur actio, quia Reus decepit Actorem, ut consentiret absolutioni. Quare si actor iterum agit post absolutionem, elidi. tur quidem eius actio per exceptionem rei iudicatę, sed contra illam actionem datur quoq; Replicatio doli, per text. in l. Cum à te, & quę ibi not. ff. de dolo. Bart. in l. Et eleganter ℌ si dolo. ff. de dolo. De hac q. uide copiosissimè quæ not. in d. l. Iulianus uerum debitorem. ff. de cond. indeb. Et ita intelligit Angel. d ℌ Item si in iudicio.

Ratio autem

Ratio autem diuersitatis inter istas duas Exceptiones rei iudicatæ ex sententia absolutoria hæc est, quia primo casu, quando scilicet sententia non est simpliciter absolutoria, sed quoq; profertur super dominio, uidetur Actor consentire quòd dominium maneat penes reum, si non appellat. Et per illum consensum tollitur naturalis obligatio, sicuti per sententiam ciuilis tollitur. Secus autem in secundo casu, quando scilicet sententia est simpliciter absolutoria, ideo quia fortè Actor non probauit, hoc enim casu Actor non appellando non uidetur consentire in dominium rei, cũm in sententia de dominio nulla sit facta mentio. Quare tollitur tantũm ciuilis obligatio, naturali manente. Et competit hoc casu exceptio peremptoria iuris. *Ratio diuersitatis.*

Opponuntur autem & probantur exceptiones peremptorię iuris usq; ad sententiam, non autem post sententiam. l. Peremptorias. C. sent. rescindi non posse. In certis tamen casibus opponuntur etiam post sententiam, ut primo, si sententia est lata contra minorem, Potest enim is restitutionem in integrum petere, & exceptionem peremptoriam etiam post sententiam opponere. l. Minor xxv. annis omissam. ff. de Minoribus. Secundo, si contra militem armatæ militiæ sententia lata est ipso iure, etiam sine restitutione, adhuc potest opponere exceptionem peremptoriam, quia milites magis debent scire arma quàm leges. l. 1. C. de Iur. & fact. igno. Idem dic de Exceptionibus Dilatorijs, quibus quis se defendit, ne teneatur soluere solidũ. Item exceptionẽ falsi procuratoris, et similes. Itẽ de nullitate processus etc. De quib. & multis alijs quæ post sententiã opponi possunt, uide glo. in d. l. 1. in uerbo, uti. et ibi Doct. C. de Iur. et facti ignoran. *Milites magis scire debent arma quàm leges.*

Exceptiones anomalæ dicuntur, quæ non omnino sequuntur normam peremptoriarum, nec dilatoriarum, sed participant cum utraque, sicuti uidemus in exceptione non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, quæ sunt peremptoriæ, quia perimunt siue elidunt intentionem Actoris, ut diximus. Et quoque sunt dilatoriæ. Omnes enim temporales sunt dilatoriæ, & econtra. l. Exceptiones ℔ temporales. ff. eodem ℔ temporales, hic titulo nostro. Debent enim illæ Exceptiones infra biennium opponi. d. l. In contractibus. C. de non nu. pecu. Idem dic de exceptione ordinis, quòd scilicet Reus principalis primò debet conueniri, non fideiussor. Idem de exceptione epistola diui Adriani, quę interdum opponuntur ante litem contestatam, interdum non. De quibus uide Bart. in d. l. Exceptiones. ff. eod. & in l. si dubitetur. ff. de fideiussoribus. Doct. in d. l. fi. C. eod. Doct. in ℔ Appellantur, eum sequen. hic tit. nostro. *Exceptiones anomalæ quæ.*

SEQVITVR TEXTVS EXplicatio.

℔ Eas

Vtrum infamis possit esse procurator.

Illustres.

Infamia iuris.

Infamia facti.

An propterea quòd quis est procurator, fiat infamis.

§. *Eas uerò.*) Quando quæritur, utrum infamis possit esse procurator, Distingue secundum Bald. in l. Reum. C. de procurator. Aut infamis uult esse procurator illustrium personarum, ut episcoporum, ducum, prælatorum &c. & non admittitur. c. quia episcopus 5. q. 3. Aut uult esse procurator aliarum personarum. Et subdistingue. Aut est infamis infamia iuris, ut damnatus per sententiam. Et tunc, Aut est condemnatus per sententiam capitalem, uel aliam criminalem, & non admittitur. Idem est si talis causa penderet in iudicio. d. l. Reum, cum ibi not. C. de proc. Si uerò est damnatus in Actione ciuili, quæ infamat. De quib. uide §. Ex quibusdam. infrà de pœna teme. liti. Et poterit esse procurator. Aut est infamis infamia facti, ut quia apud bonos & graues uiros nullam habet existimationem, & poterit esse procurator. Idem dic de infamia canonica, qua notantur potatores, & similes. Et in istis posterioribus membris loquitur §. noster. Et est ratio secundum Ioan. Fabri, quia procuratoris officium est onus. l. si quis procurationem. C. de decur. lib. x. Infamia autem non debet quem liberare ab onere. Quando autem queritur, an propter hoc ipsum quis fiat infamis, quòd est procurator, dic breuibus. Aut procurator factus est de quota litis, uel est redemptor litis, & fit infamis. l. litem. C. de procurat. l. si remunerandi §. Maurus. ff. Mandati. Si uerò non est pactus de quota litis, sed suscepit officium gratuitò, et non est infamis, quia est licitum officium, etiamsi pro remuneratione laboris aliquid acceperit. d. l. litem, & l. Salarium. ff. Mandati.

DE REPLICATIONIBVS. Tit. XIIII.

REPLICATIO propriè dicitur exceptionis exclusio. Sicut enim Exceptio excludit Actionem, ita quoq; Replicatio Exceptionem. Et ideo nocet Replicatio Reo, sicut Exceptio Actori. Exemplum. Si duo super lite transegerint, & alter dolo uel metu &c. ductus fuisset ad transigendum, adhuc poterit agere prima Actione. Et si Reus exceptione transactionis uoluerit eum repellere, datur Actori Replicatio doli uel metus &c. qua illam exceptionem elidit. Et sic habet se Replicatio ad Exceptionem, sicut habet se exceptio ad Actionem. In hoc tamen est diuersitas, quòd exceptiones peremptoriæ sunt perpetuæ. l. iij §. Perpetuæ. ff. de Exceptionib. Replicationibus autem præscribitur, sicuti Actionibus, secundum glos. & Bart. in l. ij. ff. de Exceptionib. Et

Quando debeant opponi Replicationes.

potest Replicatio in quacunq; parte iudicij opponi, secundum glos. in d. l. ij §. 1. ff. de exceptio. Et possent enumerari multæ Replicationes de dolo, metu, ui, errore pacti. Et econtra datur reo Duplicatio,

qua elidit

qua elidit Replicationem Actoris, Actori Triplicatio, Reo Quadruplicatio, & sic in infinitum. Tempus autem ad replicandum, duplicandum, triplicandum &c. datur à Iudice.

¶ *Finalis.*) In hac q. an scilicet exceptio Reo competens detur, quoque fideiussori distingue. Aut sunt exceptiones quæ inhærent personæ debitoris, ut quia debitor est minor, uel cessit bonis. Item exceptiones in quantum quis facere potest, et nõ dantur fideiussoribus. Aut sunt exceptiones, quæ inhærent ipsi rei, non personæ, ut exceptiones doli, quòd metus causa, rei iudicatæ, iurisiurandi, pacti de non petendo &c. Et dantur fideiussoribus. Vide gl. hic, in uerbo fideiussoribus.

DE INTERDICTIS. Tit. XV.

SVPRA in tit. de Actionibus dictum est, quibus modis agitur super proprietate, & sic petitorio. In hoc autem tit. de iudicio possessorio tractandum erit, quod scilicet fit per Interdicta.

Interdicta erant olim quædam uerba præceptoria, uel prohibitoria à Prætore concepta, & dispositа cum certis solemnitatibus inter duos super possessione, uel quasi contendentes, ut hic in princi. tituli nostri.

Et differebant ab Actionibus, primo, quòd Actiones tam à Iure ciuili, quàm Prætorio introductæ erant. Interdicta autem solum à Iure Prætorio. Secundo, quòd uerba Interdictorum referebantur solum à Prætore ad duos inuicem litigantes, ut unde tu illum deiecisti, de eo quod ibi habuit infra annum, post annum de eo, quod ad te peruenit iudicium dabo. l. 1. in princ. ff. de ui & ui arma. Et sic erant inter duos reddita ¶ Exhibitoria, hic titulo nostro. Aliæ autem Actiones proponebantur indefinitè, ut quicunq; emerit, agat ex empto, secundum glo. hic in princ. & Bart. super Rub. ff. de interd. hodie autem in effectu nulla est differentia inter Interdicta & Actiones, quia Interdictum hodie dicitur actio Prætoria in factum, extra ordinem, i. antiquam solemnitatem, secundum glos. in ¶ fi. infrà eod. Et probatur ex tit. ff. eod. qui sic habet de Interdictis seu extraordinarijs Actionibus, quę pro his competunt. Et quod nulla sit inter Actiones & Interdicta hodie differentia, tenent gl. in Rub ff. de Interd. Azo in eodem tit. Spec. in tit. de Actio ¶ postremo. Ioan. de Plat. & multi alij hic.

Sed hoc impugnat Bart. super Rub. ff. de Interd. Ioan. Fab. & alij multi, hic tit. nostro. Tenentes quòd etiam hodie sit differentia inter actionem in factum, & interdictum, & probant hoc modo, quia

Rubrica in ff. habet dictionem seu, cùm dicit de Interdictis seu extra ordinarijs actionibus, sed dictio seu, ampliatiua est per text. in l. si quis ita. ff. de auro & argen. legato. Ideo dicit, quòd inter interdictum, & Actionem in factum, sit differentia, sicut inter obligationem & Actionem, quòd scilicet Interdictum pariat Actionem in factum. Sed tamen in effectu parum interest. Ab Edicto autem differt Interdictum, sicuti genus à specie.

Edictum enim est nomen generis, continens duas species, Interdictum & Edictum in specie, secundum glos. in l. Prætor §. Interdictum, in uerbo Interdictum. ff. de noui oper. nunc. Et inter istas duas species potest discerni hoc modo, quòd Interdictum plerunq; fit inter duos præceptiuè, quasi inter duos dictum. Edictum autem in specie fit, quando Prætor in genere ex officio aliquid disponit, ut ne quis in ius uocatum ui eximat &c. secundum Bart. in l. 1. in 2. col. ff. de noui oper. nunc. Item possunt in eo discerni, quòd omnia Interdicta sunt posita in v. libro. ff. noui. et in 8. C. Edicta autem non sunt in aliquem certum locum redacta, sed sparsa per uniuersum Ius ciuile, qualia sunt de albo corrupto. Item si quis iusdicenti non obtemperauerit &c. de quibus uide copiosiss. Speculat. in tit. de Actio §. Postremò. Vers. Nunc dicemus.

Quando fiat Interdictum.

Sunt autem Interdicta duplicia. Quædam enim respiciunt religionem. Quædam uerò ius humanum.

Religionem respicientia sunt, de mortuo inferendo, de sepulchro ædificando, ne quid in loco sacro fiat uel immittatur. Item id quod factum uel immissum est, tollatur &c. l. ij §. 1. ff. de Interd. Quæ humanum Ius respiciunt, subdiuiduntur. Quædam sunt publicæ utilitatis, quædam priuatæ. Publicæ utilitatis sunt, ut uia publica. Itẽ flumine publico uti liceat, et ne quid in eis fiat etc. Interdicta priuatæ utilitatis isubdiuidũtur, Aut enim sunt generalia, aut specialia.

Generale Interdictum ad omnia possessoria pertinens, est Interdictum, ne uis fiat ei, qui in possessionem missus est.

Specialia uerò sunt, quæ de singulis causis sunt introducta. Et sunt triplicia. Quædam enim dantur causa tuendi sui iuris, ut de liberis exhibendis, de liberto exhibendo, de tabulis exhibendis &c. Quædam dantur officij tuendi causa, ut de libero homine, Vasallo, ciue, uxore, uel alia persona exhibenda, in qua ius habeo. Quædam uerò dantur causa conseruandæ rei familiaris. Et illa sunt duplicia. Quædam respiciunt causam proprietatis. Quædam uerò causam possessionis. Causam proprietatis continet Interdictum de itinere, actuq; priuato. Quæ causam possessionis continent, sunt triplicia, Adipiscendæ, Retinendæ, & Recuperandę.

Adipiscendæ

Adipiscendæ sunt tria: Quorum bonorum, quorum legatorum, & Saluianum Interdictum.

Retinendæ sunt duo: Vti possidetis & utrobi.

Recuperandæ est unum, scilicet Interdictum unde ui. De quibus omnibus & singulis ordine dicemus. Vide l. ij. ff. de Interdictis.

DE INTERDICTIS AD RE. ligionem pertinentibus.

Primùm dicemus de Interdictis ad religionem pertinentibus, quorum primum est de mortuo inferendo, quod datur, ut quis non prohibeatur inferre mortuum, & sepelire, quo licet eum inferre & sepelire. Illa autem prohibitio potest fieri tribus modis. Primo si quis impediretur inferre in locum &c. Secundo, si arceretur in itinere. Tertio, si alicui debetur ius uiæ in locum sepulturæ, & impeditur, agit hoc Interdicto, l. 1. in principio, cum ℣ sequent. ff. de mortuo inferend. Reliqua tria intelliguntur, prout uerba sonant, de sepulchro ædificando in loco, quo alicui licet mortuum inferre. l. 1 ℣ Prætor ait. ff. de mortuo inferendo. Item, ne quid fiat in loco sacro, id est, incommodi uel deformiter. De ornamento enim hoc non intelligitur. Et hæc tria sunt prohibitoria. Item de tollendo quod in loco sacro factum uel immissum est. l. ij ℣ locorum. ff. Ne quid in publico loco fiat &c. Et hoc est Restitutorium.

Quæ ad Ius humanum attinent, subdiuiduntur, ut diximus. Quędam enim sunt publicæ utilitatis, quędam uerò priuatæ.

Publicæ utilitatis sunt, ueluti uia publica, & flumine publico uti liceat, & ne quid in eis fiat, quæ specificabimus in sequent. Et nota obiter, quòd illa Interdicta promiscuè sunt Prohibitoria & Restitutoria.

Prohibitoria sunt, quando prohibetur, ne quid fiat de nouo, ut ne quis ædificet in loco publico.

Restitutoria sunt, quando quid non Iure in loco publico factum est, et tolli debet. Deseruiunt quoque hæc Interdicta tam publicis, quàm priuatorum utilitatibus. Ideo si fortè opus fieret in publico, quod ad priuati alicuius damnum redundaret, quoęs competeret interdictum. Ne quid in publico. l. ij ℣ Interdictum. la. 1. ff. Ne quid in loco publico.

Sunt autem Interdicta publicę utilitatis duplicia, Vtilia scilicet & Directa. Vtilia dicuntur, quæ colliguntur ex mente & interpretatione legis, non autem ex ipsis uerbis. Et hoc fit multis modis. Primo, si aliquid fit uel factum est in rebus communibus. Secundo in rebus uniuersitatis, ut Theatris. Tertio in rebus singulorum, et sic priuatis, quod tamen extenditur ad res publicas.

EXEMPLVM de re communi: Quando quis proiiceret molem in mare, quò minus nauigari posset, competeret quidem Interdictum ex edicto prętoris, ne quid in loco publico &c. Quia tamen mare non est res publica, sed communis, non datur directum Interdictum ex uerbis, sed utile ex mente edicti. d.l.ij ℌ si quis. Vers. Aduersus. ff. Ne quid in loco publico.

ALIVD exemplum. Quando aliquid fit in rebus priuatorum, quod extenditur tamen ad res publicas, ut si quis uelit ędibus suis applicare pergulam, quæ obesset prospectui publico. d.l.ij ℌ Cum quidam uelum. ff. Ne quid in loco publico. Item si quis cloacam in suis ędibus conderet, quæ postea defluueret in publicum. Vel in fundo suo fossam quis fecerit, et aqua ibi collecta in publicam uiam decurreret, d.l.ij ℌ si quis cloacam, cum ℌ seq. Item si fœtore terræ etiam priuatæ locus fieret pestilentiosus, ut quia ibi fecit sulphurariam. d.l.ij ℌ Idem Labeo. Vers. Idem ait. ff. Ne quid in loco publico &c. Istis & similibus casibus, quando scilicet quid nō fit præcisè in publico loco, sed alibi, extenditur tamen per consequens in publicum locum, datur utile Interdictum, ne quid in loco publico.

Interdicta publica directa dicuntur, quæ pręcisè ex uerbis edicti prętoris, pro his, quę fiunt in rebus publicis, dantur. Et sunt septem. Ne quid in loco publico, uel itinere fiat. De loco publico fruendo. De uia publica, & itinere publico reficiendo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quò peius nauigetur. Ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quò aliter aqua fluat, quàm in priori æstate fluxerit. Vt in flumine publico nauigare liceat. Et de ripa munienda.

Primum itaque datur, Ne quid fiat, aut reficiatur in publico, quod usui publico uel priuatorum nocere possit. Dico usui publico, quia hoc casu est populare, & datur quibiuslibet. l.ij ℌ Hoc Interdictum. ff. Ne quid in loco publico, &c. Dico priuatorum, quia si fortè opus in publico fieret, quod ad priuati damnum redundaret, competeret illi priuato hoc interdictum. Quotienscunque enim in publico aliquid fieri permittitur, ita oportet permitti, ut sine iniuria cuiusque fiat. Tum autem quis damnum pati uidetur, si commodum amittit, quod ex publico habebat, qualecunque illud sit, ueluti si prospectus uel aditus sit inde factus deterior, uel angustior. d. l.ij ℌ Meritò. ff. eod.

Extenditur autem hoc Interdictum ad multas res, ad uias, itinera, areas, agros, & Insulas publicas. Ad res fisci autem non pertinet, Quia illæ sunt priuatæ, & proprium patrimonium principis. d. l.ij ℌ Publici, cum seq. ff. eod.

Viæ

Viæ autem sunt duplices, Vrbicæ, & Rusticæ. Ad urbicas hoc Interdictum non pertinet. Si enim commeatus uiæ urbicæ sit exemptus, uel uia coarctata, magistratus interuenit, et impedit ex officio. d.l.ij ℔ Hoc Interdictum tantùm. ff. eod.

Vię Rusticæ sunt triplices, Publicæ, priuatę, & uicinales.

Publicæ uiæ dicuntur, quarum solum publicum est, & certis finibus latitudinis ab eo ius publicandi habuit præfinitum, quas Græci ὁδὸς βασιλικὰς, Latinè prætorias uias regias, siue consulares uias appellant. d.l.ij ℔ Viarum. ff. eod. Et si quid in tali uia fieret, prohiberetur aut restitueretur hoc Interdicto.

Priuatæ uerò dicuntur, quas agrarias appellant, & accipiuntur bifariam. Quædam enim sunt in agris, quibus imposita est seruitus, ita ut ad agrum alterius ducant, & illi sunt priuati Iuris, nec competit hoc Interdictum, si aliquid in eis fit, sed fortè Actio ex tertio capite, l. Aquil. uel Interdictum uti possidetis, uel unde ui etc. De quib. infrà. Quædam uerò sunt quæ ad agros ducunt, per quas omnibus commeare licet, in quas exitur de uia consulari. Et sic post illas excipit uia uel iter, uel actus ad uillam ducens, quæ quoque sunt publici Iuris. Ideoque si quid in eis non iure fit, quoque hoc Interdicto prohibetur, aut restituitur. d.l.ij ℔ Priuatæ.

Vicinales uiæ sunt, quæ in uicis sunt, siue ad uicos ducunt. Et illæ sunt duplices: Quædam enim conficiuntur ex collatione priuatorum, & tunc quoque sunt priuati Iuris. Ideo si quid in eis non Iure fit, non datur hoc Interdictum, sed uti possidetis, uel unde ui &c. Quædam uerò reficiuntur ex collatione publica, & habent usum, utilitatemq; communem, & illæ sunt publici Iuris. Ideo si quid in eis non Iure fit, competit hoc Interdictum, ne quid in loco publico. d.l. ij ℔ Vicinales. ff. Ne quid in loco publico, &c.

Censetur autem uia deterior fieri, si usus eius ad commeandum corrumpitur, ut quũ plana fuerit, cliuosa fiat, uel ex molli aspera, angustior ex latiore, uel palustris ex sicca. d.l. ij ℔ Deteriorem. ff. eodem. Idem dic de itinere publico, area, Insula, uel agro publico, quòd scilicet si quid in eis fit, immittitur uel ædificatur, quòd usui publico uel priuato nocere possit, per hoc Interdictum prohibetur.

Est autem hoc Interdictum duplex, Prohibitorium, & Restitutorium.

Prohibitorium est, quando quis prohibetur in loco publico quid facere uel immittere de nouo, uel quod prius factum erat reficere. l.ij ℔ 1. & ℔ Si quis. ff. eodem. Et est hoc Interdictum perpetuum & popularе, condemnatioque ex eo fit quanti Actoris Interest. d.l. ij ℔ Hoc Interdictum perpetuum. ff. eod.

Restitutorium dicitur, quando agitur ad tollendum id, quod in uia, itinere, uel loco publico iam factum est. Restituere enim hoc casu dicitur, qui in pristinum statum reducit siue tollit quod factum est, siue reponit quod sublatum est. d.l. ñ ℌ Restituere. ff. eod. Et hoc subdiuiditur in Directum & Vtile.

Directum datur non contra eum, qui fecit, sed qui facto utitur, & iure possessionis fruitur, siue ipse opus fecerit, siue ex alia causa ac quisierit. Nec distinguitur, siue possideat, siue dolo desierit possidere. d.l. ñ ℌ Hoc Interdicto. ff. eod.

Vtile datur contra eũ, qui fecit aliquid, per quod uia publica corrupta est, et opus illud postea pro derelicto habuit. Et hinc est quòd si arbor ex fundo tuo in uiam ceciderit, ut itineri impedimento sit, uiamq; corruperit, & tu eam pro derelicto habeas arborem, nihilo minus teneris de uia publica reficienda, modò actor paratus sit arborem suis sumptibus tollere. d.l. ñ ℌ Vnde Offilius. ff. eod. Et est hoc Interdictum quoq; perpetuum, sitq; condemnatio quanti Actoris interest id factum non esse. d.l. ñ ℌ Restituas, cum seq. ff. eod.

Secundum Interdictum publici iuris est de loco publico fruendo, & datur publicanis &c. quo agunt contra eos, qui impediunt, quò minus loco publico uel uectigali, secundum legem locationis frui possint. l. 1. ff. de loco publico fruendo.

Tertium Interdictum est de publica uia reficienda, & datur illi, qui uiam publicam uel iter aperit, purgat, siue reficit, & sic ad ueterem modum restituit, contra impedientes hoc fieri, & est perpetuũ, habetq; condemnationem, in quantum Actoris interest. l. 1. ff. de uia publica reficienda.

Quartum est, Ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quo peius nauigetur. Dico publico, ad differentiam eorum, quæ fiunt in fluminibus priuatis. Inter illa enim & alias res priuatas nihil interest. l. 1 ℌ Hoc Interdictum. ff. de flumi. Secundo ad differentiam illius, quod fit in Insula, in publico flumine orta. Illa enim aut est occupantis, aut eius, cuius ripam contingit. Aut si in medio alueo, est eorum qui prope ripas prædia possident. d.l. 1 ℌ si Insula. Tertio ad differentiam illius, quod fit in alueo ueteri, quod scilicet flumen dereliquit. d.l. 1 ℌ si Insula. Illa enim omnia priuata sunt, & quod in eis fit, prohibetur per Interdicta ad Ius priuatum pertinentia. De quibus infrà. Est autem duplex, Directum & Vtile.

Directum datur, quando in fluminibus nauigabilibus aliquid fit, per quod statio uel nauigatio fit deterior, ut si usus eius corrumpitur, uel fit difficilior, aut minor, aut rarior, aut si totum auferatur.

Vtile uerò datur, quando quid fit in publico flumine, quod tamen non est

non est nauigabile, per quod aqua exarescit, uel cursus eius impeditur. d.l.1 §. Non autem. Et sunt illa Interdicta quoq; prohibitoria & restitutoria. d.l.1 §. Superius.

Quintum est, Ne quid in flumine publico, ripaue eius fiat, quo aliter aqua fluat, quàm in priori æstate fluxerit. ff. per tot. Ne quid in flumine publico. Dico publico, Quia & illud Interdictum ad priuata flumina non pertinet, ex rationibus suprà adductis. Hic autem non distinguitur, siue flumina sint nauigabilia, siue non, modò sint publica. Dico priori, Quia instantis æstatis fluxus fluminis dubitatior est. l.1 §. Is autem. ff. Ne quid in flumine publico. Dico æstate, Quia semper certior est estate naturalis fluminum cursus, quàm hyeme. Æstas autem ad æquinoctium Autumnale refertur. d.l.1 §. Is autem. Et in summa is tenetur hoc Interdicto, per quem fit quòd mutatur aquæ cursus, ut si fiat depressior uel altior aqua, uel rapidior in incommodum accolentium. Æstas.

CAVSA impulsiua istius Interdicti est, ne deriuationibus minus concessis, flumina exarescant, uel mutatus alueus, uicinis aliquam in iuriam afferat. d.l.1. in prin. ff. eod. Et est interdictum hoc quoque Prohibitorium & Restitutorium.

Datur tamen interdum exceptio contra hoc interdictum, ut si quis ripam munierit aggeribus, aut aliam munitionem adhibuerit, ut agrum suum tueatur &c. de qua uide d.l.1 §. Sunt autem. ff. eod.

Sextum est, ut in flumine publico nauigare liceat, quod datur illi qui impeditur, quo minus liceat ei nauigare, uel in ripa onerare uel exonerare. l. unica, in princ. ff. ut in publ. flum. nauig. lice.

Quòd autem dico in flumine publico, tu quoque intellige de lacu, fossa, uel stagno publico. Est autem duplex, Directum & Vtile. Directum datur illi, qui prohibetur in illis publicis fluminibus, siue aquis nauigare. Vtile uerò datur illi, qui prohibetur pecus ad flumen publicum, ripamue appellere. Item illi qui lacum uel stagnum publicum conduxit, & prohibetur illic piscari. d.l. unica §. planè, cum §. sequent. ff. eodem.

Septimum est, de ripa munienda, quod datur illi, qui prohibetur reficere ripas, agri sui tuendi caussa, dum tamen ea ita reficiat, ne fiat nauigatio deterior, sitque paratus cauere de damno infecto boni uiri arbitratu usque ad decem annos. l. unica. ff. de ripa munienda. Et tantum de Interdictis ad publicam utilitatem pertinentibus.

DE INTERDICTIS PRIuatæ utilitatis.

Interdicta priuatæ utilitatis diximus esse duplicia, quędam enim sunt Generalia, quædam uerò Specialia.

Generale Interdictum est, ne uis fiat ei, qui in possessionem missus est. Et dicitur ideo generale, quia ad omnes qui in possessionem missi sunt, pertinet. Datur itaque contra eum, qui dolo malo impedit, quo minus is, qui iussu Prætoris iustè in possessionem missus est, in ea esse possit. l. 1. in princ. ff. Ne uis fiat ei. Dico de dolo malo primùm ideò, quia si quis prohibuerit quem uenire in possessionem, quam suam putabat, uel sibi obnoxiam, uel non esse debitoris, non tenetur hoc interdicto. d. l. 1 §. si quis. ff. eodem.

Secundo, propter furiosos & pupillos doli non capaces. Licet enim illi prohibeant, non tamen tenentur, quia carent affectibus. d. l. 1 §. Hoc edicto. Dico iustè, quia si quis est immissus ob falsum creditum, uel quia potuit exceptione remoueri, & postea impeditur, non datur hoc interdictum. d. l. 1 §. hæc uerba. Dico immissus simpliciter, quia hoc interdictum habet locum in multis casibus, ut si quis est immissus causa rei seruandæ, uel causa legatorum, uel causa damni infecti, uel uentris nomine. d. l. 1 §. sed siue. ff. eod.

Est autem hoc interdictum annale, ideo quoq; non datur contra hæredes, uel similes personas, nisi aliquid ad eos peruenerit. Hoc fallit in immissione ex causa legatorum, & damni infecti, in quibus casibus est perpetuum. d. l. 1 §. Hanc actionem, cum gl. in uerbo, missione. ff. eod. & datur quanti creditoris interest possessionem habere. d. l. 1 §. hæc uerba. ff. eod. Interdicta specialia priuatam utilitatem concernentia, sunt triplicia. Quædam enim dantur tuendi sui iuris gratia, qualia sunt de liberis exhibendis uel deducendis, de liberto exhibendo, et tabulis exhibendis, quæ ideo dicuntur tuendi sui iuris causa, quia in liberis habet pater ius patriæ potestatis. In liberto habet patronus ius patronatus.

In tabulis, id est, testamento interest actoris, ut sciat an sit hæres institutus, uel an sit ei aliquid legatum, & sic utrum ius habeat intentare petitionem hæreditatis, uel actionem ex Testamento &c.

Interdictum de liberis exhibendis, datur contra eum, qui dolo retinet filium, uel filiam sa. inuitam, nec uult ad petitionem parentis exhibere. l. 1 §. interdictum. ff. de liber. exhibend. Dico qui dolo retinet. Primo propter matres, quia si mater filium ex causa retinuerit, datur ei exceptio contra patrem exhibitionem petentem. Sæpe enim iustissimæ causæ subsunt, cur filius potius apud matrem quàm patrem moretur. d. l. 1 §. In hoc interdicto. ff. de liberis exhib.

Secundo propter maritum siue sponsum, item propter uxorem, &c. Si enim filia alteri nupta esset, qui eam honestè retineret, & pater uirtute patriæ potestatis uelit eam exhiberi, repelleretur per exceptionem, ne scilicet matrimonia bene concordantia lure patriæ

potestatis

potestatis turbentur. Ideoq; patri persuadeatur, ne patriam potesta
Item acerbè exerceat. d.l.1. in fin.ff.eod.

Tertio propter eum, qui fortè misericordia ductus retineret filiū alterius,& non dolo malo &c. Dico filium,uel filiamfa. ad differentiam emancipatorum,quia illi hoc interdicto exhibendi, non petuntur, cūm non sint in patria potestate. Secundo ad differentiam matris,quæ non habet liberos in potestate. Ideo hoc interdicto uti non potest.l.1 §. Hoc interdictum.ff. de liber.exhib. Dico inuitam, quia si filiusfamiliàs sua sponte esset penes extraneum, non haberet locum hoc interdictum.arg.l. fin.ff.eod. Competeret enim actio præiudicialis contra illum filium, de qua suprà de actio.præiudicialibus.Dico parentis, quia hoc interdictum datur patri ad exhibitionem filij uel filiæ. Item auo paterno ad exhibitionem nepotis uel neptis &c. Dico simpliciter exhibere, quia reo planè ex nulla causa datur exceptio, qua se contra exhibitionem tueri possit, nisi sit mater, uel maritus, de quibus suprà, uel nisi iudicatum sit, eum qui exhibendus est, non esse in potestate petentis, tunc repelleretur petens exceptione rei iudicatæ, etiam si fuisset pronunciatum iniustè. d.l.1 §. pari modo.ff.de liber.exhib. Et hoc interdictum est exhibitorium et præparatorium alterius, quod dicitur de liberis deducendis. Nam quando liberi in potestate constituti qui retenti erant, exhibiti sunt, & aliquis prohibet ne parentes possint eos ducere quo ius habent ducendi, subuenitur eis per interdictum de liberis deducendis, nisi is de cuius ductione agitur, fuerit impubes, et dubitetur de patria potestate. Tum enim cognitio usq; ad tempus pubertatis differri debet. Sed tamen hoc casu personæ eorum qui agunt, item genus causæ attendi debent. uide de his l.3 §. Iulianus.ff. de liber.exhi. *Interdictum de liberis deducendis.*

Secundum Interdictum est de liberto exhibendo, quo agit patronus contra eum, qui libertum suum retinet, & impedit quo minus conuentus operas iniungere & exigere possit, secundum gloss.in §. summa. Vers. Exhibitoria, in uerbo indicere, hic tit. nostro.

Tertium est de tabulis exhibendis. Datur autem hoc interdictum ei, cuius interest tabulas defuncti exhiberi, contra eum qui dolo malo eas retinet, & exhibere negat, siue dolo desijt exhibere posse, ad id quanti Actoris interest. l.1. in prin. ff. de tab.exhib. Dico tabulis, quia sub illa uoce comprehenduntur, primò Testamenta, secundò Codicilli, tertiò Libelli & Epistolæ fideicommissarię. Et in summa omnia, quæ ad caussam Testamenti pertinent, non distinguendo siue Testamentum ualeat, siue aliqua ratione inutile, aut inualidum sit, nec etiam refert, siue sit unum Testamentū, siue plura eiusdem testatoris. d.l.1 §. Hoc interdictum, cum sequent. ff. eodem. *Interdictum speciale.*

Quòd

Quòd dico exhibendis, tu intellige quòd fiat coram Prætore, ut ex authoritate eius signatores admoniti ueniant ad recognoscenda sigilla. Exhibere autem hic significat materiæ ipsius apprehendendę copiam facere. l. iij ℌ Hoc interdictum. ff. eod. Dico ei cuius interest, quia omnes qui in Testamento quid adscriptum habent, agunt hoc interdicto, ut sunt hæredes directi, & fideicommissarij, Item legatarij. d. l. 3 ℌ solent. ff. eod.

Dico Tabulas defuncti, quia hoc interdictum ad testamentum uiuentis non pertinet, ideo si ipse testator dum uiuit, tabulas suas esse dicat, & exhiberi desyderet, agat ad exhibendum, ut exhibitas uendicet. d. l. 1. in fin. & d. l. 3 ℌ si ipse. ff. eod.

Secundo dico defuncti, ad differentiam scripturarum, quæ fiunt super contractibus, ad illas quoque exhibendas agitur actione ad exhibendum, & rei uendicatione. Dico qui dolo, nam si quis confiteatur Testamentum penes se esse, sed in præsentiarum exhibere non posse, non est in dolo, nec conuenitur hoc interdicto, iubendus tamen est exhibere infra certum tempus.

Datur itaque contra eum qui negat se exhibere posse, aut oportere. d. l. 1 ℌ si quis.

Dico dolo malo, quia si quis nec amoueret, nec celaret tabulas, sed eas tantùm alij ideo tradiderit, ne interdicenti exhiberet, esset quidem in dolo, non tamen omnino in malo dolo, cùm non fieret animo & consilio opprimendi. Ideo hoc interdicto non conueniretur. d. l. 3 ℌ si quis dolo. ff. eod. Dico desijt exhibere, ad differentiam illius, qui dolo fecit, quo minus tabulę à principio ad eum peruenirent, secundum gloss. in d. l. 1. in uerbo, ut desinerent. Secundo ad differentiam illius, qui sine dolo deleuit Testamentum in totum, uel pro parte, si tamen adhuc legi potest. His casibus non competit hoc interdictum, si autem ita deletum esset, ut legi non posset, haberet locũ quasi dolo desijsset exhibere posse propter deletionem. d. l. 1. in fi. ff. eod. Dico quanti Actoris interest, quia in hoc interdicto ęstimatur interesse Actoris, secundum caussæ qualitatem, ut si Actor est hæres, fit alia æstimatio, quàm si esset legatarius. d. l. iij ℌ condemnatio. Durat autem post annum, & datur hæredi cæterisq; successoribus. d. l. iij. in fi. ff. de tab. exhib. Interdicta priuata specialia, quæ dantur officij tuendi causa, sunt de libero homine exhibendo, de uasallo exhibendo.

Interdictum de libero homine exhibendo datur cuilibet contra eum qui dolo malo et sciens retinet hominem inuitum, de cuius libertate non dubitatur ad hoc ut exhibeat, & est introductum caussa tuendæ libertatis. Cum is parum differat à seruo, cui non datur facultas receden-

tas recedendi.l.1.& 2.ff.de liber.homine exhiben. Dico in definitio ne cuilibet, quia fauore libertatis hoc interdictum omnibus compe-tit, nisi fortè contra actorem præsumptiones extent, quòd soleat col-ludere uel calumniari, Hinc est, quod si mulier, uel pupillus pro cog-nato, parente uel affine hoc interdictum desyderet, admitteretur. d. l.3 § hoc interdictum. Plures tamen Actores non admitterentur, sed Prætor elegit eũ, qui est magis idoneus. Dico dolo malo. Primo ad differentiã illius qui retinet eum quem habet in potestate. Suo enim iure utitur. Idem dic de eo, qui retinet emancipatum, libertum, seu alumnum, &c. d.l.3 § is tamen. ff. de libero exhibend. Secundo ad differentiam illius, qui retinet eum quem redemit ab hostib. nec est precium pro eo oblatum, si autem semel remiserit, precio etiam non dato, & postea uelit iterum retinere, competeret hoc interdictum. d.l.3 § si quis eum. ff. eodem. Tertio ad differentiam illius, qui liberũ hominem bona fide pro seruo emit & retinet. l.4. ff. eod. Dico sci-ens, nam is qui nescit apud se esse liberum hominem, caret dolo. Vbi autem certioratus retinet, dolo non caret. d.l.3 § Is qui. Dico homi-nem, quia non distinguitur, siue sit masculus, siue fœmina, pubes, uel impubes, unus siue plures, sui uel alieni iuris, hoc enim solum specta tur, an liber sit. l.3 § hęc uerba. ff. de liber. homine exhiben. Dico in-uitum, quia qui uolentem retinet, non tenetur, nisi calliditate quadã eum circumuenerit, seduxerit, uel sollicitauerit. d.l.3 § si quis uolen tem. Dico de cuius libertate non dubitatur, quia si dubium est, u-trum sit liber uel seruus, & sic quando mouetur status controuersia, non datur hoc interdictum, sed liberalis caussa. d.l.3 § Is qui. Dico ut exhibeat, quia agitur ut liber homo retentus, in publicum produ catur, & facultas uidendi, tangendique hominis præbeatur. Exhibe re enim propriè est extra secretum habere. d.l.3 § Is qui. Vers. Ait prætor. ff. eod. Et sic stat per retentorem, quò minus possit hoc in-terdicto conueniri, ut quia abest & c. itur ad bona illius. d.l.3. in fin. Quòd autem attinet ad interdicta de alijs personis exhibendis, nota talem regulam. Quicunque habet aliquod Ius Reale in persona ali cuius, propter quod competat Actio in rem, is potest intentare inter dictum de illa persona exhibenda, seu deducenda ad similitudinem interdictorum præcedentium, ut dominus agit de uasallo seu asseri ptitio exhibendo seu deducendo, ciuitas pro ciue. l. de iure. ff. ad mu nicipales, tutor pro pupillo, maritus de uxore exhibenda, etiam si pa ter eam retineat. l.2. ff. de liber. exhiben. Hanc regulam tractat Bart. in d.l.2. ff. de liber. exhi. Quòd autem dixi de iure Reali, fit ad dif-ferentiam creditoris, qui quoque ius habet in persona debitoris, sed personale, non autem Reale, sicuti pater, quia credendo liberat se.

Igitur

Igitur quoq; creditor non potest de debitore exhibendo agere, sed debet mitti in possessionem bonorum eiusdem. l. fi ℣ fina. ff. de lib. homine exhib. Interdicta priuatæ utilitatis specialia, quæ causa rei familiaris conseruandæ dantur, sunt duplicia, quædam respiciunt causam proprietatis, quædam uerò causam possessionis.

CAVSAM proprietatis respicit de itinere, actuq; priuato, & habet duo membra. Primum datur contra eum, qui turbat aliquem qui hoc anno itinere, actu, uel uia priuata non ui, nec clam, nec precario usus est. l. 1. in prin. ff. de itinere actuq; priuato. Dico turbat, ad differentiam illius, qui utentem seruitute omnino ejcit. Contra illum enim datur utile interdictum unde ui, ut infrà dicemus. Dico hoc anno, quia hic non quæritur, utrum utens habuerit seruitutem Iure impositam, nec ne, sed tantùm an itinere, actu uel uia priuata hoc anno, modico tempore, id est, non minus quàm 30. diebus usus est. Non enim necesse est, semper ire, cum plerunq; id itineribus, uel uia nõ utamur, nisi cùm usus exegerit. d. l. 1 ℣ Hoc interdicto. ff. eo. Si tamen quis propter inundationem nõ usus sit itinere, actuq; hoc anno, uel per uim prohibitus, cùm superiore anno usus sit, potest nihilo minus petita restitutione in integrũ hoc interdicto uti. d. l. 1 ℣ si quis propter. ff. eod. Et sic nota quòd is qui 30. diebus hoc anno iuit, ambulauit, seu egit, per hoc constituitur in quasi possessionem iuris eundi, ambulandi, agendi &c. Seruitus tamen nondum est constituta per hos actus, sed incipit præscriptio currere, quæ si interrupta non fuerit, seruitus constituitur. Dico itinere, actu uel uia, nam licet hoc interdictum detur tantùm pro seruitutibus rusticis, non autem urbanis. d. l. 1. in prin. ff. eod. Non tamen datur pro omnibus seruitutibus rusticis, sed tantùm pro istis tribus. Aliarum enim seruitutum quasi possessionem non acquirimus tam breui tempore, ut est ius aquæ ducendæ, & similium, quæ si interdum permittantur, censentur ex quadam amicitia domini fundi concedi, igitur ducens pro hiberi potest, uide de hoc Bart. in d. l. 1. ff. eod. Dico priuato, ad differentiam itineris seu uiæ publicę, pro quibus dantur alia interdicta, ut de uia publica, uel itinere publico reficiendo, de quibus suprà. Quòd dico clam, intellige de eo qui prohibitos utitur. l. 3. in prin. ff. eod. Quòd dico usus est, intellige siue fiat per se ipsum, uel per alium eius nomine, ut per hospitem, colonum &c. Et datur hoc interdictum domino alicuius fundi, Item emptori, usufructuario, usuario, et similibus. Et datur quanti interest illius qui ire, uel agere prohibetur. l. 3 ℣ Hoc interdictum. ff. eod. Et hoc membrum non pertinet propriè ad ius proprietatis, sed tantùm ad ius quasi possessionis etc.

Secundum membrum istius interdicti datur illi, qui hoc anno non ui, nec

ui, nec clam, nec precario usus est uia, actu, seu itinere priuato. Habetque Ius reficiendi contra impedientem refectionem. d. l. 3 § Ait Prætor. ff. de itine. actuq; priua. Priores partes istius definitionis, su- Reficere.
prà tractatę sunt. Verbum autem reficere, hic significat ad pristinam formam, iter, actum, seu uiam reducere, hoc est, ne quis dilatet, deprimat, producat seu exaggeret. d. l. 3 § Reficere. Dico autem Ius reficiendi, ad differentiam præcedentis membri, quia proximo interdicto omnes uti possunt qui hoc anno usi sunt. Hoc autem interdicto is tantùm utitur, qui hoc anno usus est, et quoq; probare potest, seruitutem iure sibi deberi, & constitutam esse, & ideo agens hoc interdicto, tenetur duo copulatiuè probare. Primo, quòd hoc anno illo Iure usus sit. Secundo, quòd illa seruitus ei expressè debeatur. d. l. 3 § Hoc autem à superiori. ff. eod. Et ideo hoc interdictum pertinet ad ius proprietatis, quia Actor non tantùm tenetur probare usum & possessionem, sed ipsum Ius seruitutis, tale scilicet ex quo possit intentare confessoriam, uel negatoriam actionem.

Est autem hoc interdictum transitorium ad hęredes. l. apparet. ff. de itine. actuq; priua.

Interdicta autem quæ dantur causa conseruandæ rei familiaris, respiciuntque causam possessionis, sunt triplicia, Adipiscendæ, Retinendæ, & Recuperandæ.

DE INTERDICTIS ADIPISCENDAE.

Interdicta adipiscendę dantur illis qui de nouo conantur adipisci possessionem rei, quam prius nunquam habuerunt. Ideo si quis adeptus possessionem, eam amiserit, hoc interdictum ei inutile est § sequens, uers. pro possessore, hic titulo nostro.

Sunt autem interdicta adipiscendæ tria, quorum bonorum, quorum legatorum, & Saluianum interdictum. Quorum bonorum datur bonorum possessori de Iure Prætorio pro adipiscenda possessione bonorum hęreditariorum corporalium contra possidentem pro hærede, uel pro possessore. l. 1. ff. quorum bonorum. Et est in effectu nihil aliud quàm petitio hæreditatis. Quòd enim est petitio hæreditatis de iure ciuili, hoc est, quorum bonorum de Iure prætorio. Dicitur autem quorum bonorum ideò, quia edictum Prætoris his uerbis incipit: Quorum bonorum ex edicto meo illi possessio data est &c. Dico autem bonorum in plurali, quia hoc interdictum non datur pro singulis rebus, sed pro uniuersitate, sicuti petitio hæreditatis. d. l. 1. ff. quorum bonorum. Quòd dico possessori, tu intellige pro una uoce, nempè pro hærede Iuris Prętorij, cui scilicet competit bonorum possessio, primùm ex edicto Prætoris mortui, quæ edicta appellantur, ut unde liberi, unde cognati, unde uir & uxor &c. Dein-

de cui illa bonorum possessio per iudicem uiuum decreta est, quæ Decretalis appellatur, ut colligitur ex textu iuncta gl. in d. ℣ sequens. in uerbo data est, hic tit. nostro.

Licet Angelus hic teneat hodie non esse necesse, quòd iudex bonorum possessionem decernat, sed satis esse coram iudice possessionem bonorum agnoscere, licet suam autoritatem non interponat. Dico pro adipiscēda, quia hoc interdictum datur ei qui possessionē nunquam habuit, sed uult de nouo adipisci. Qui enim possessionem habet, & turbatur in ea, agit interdicto uti possidetis uel utrobi: qui uerò eam amisit, agit rei uendicatione uel publiciana, uel interdicto unde ui &c. ut infrà dicemus. Dico possessione, ad differentiam petitionis hæreditatis, quæ datur non pro adipiscenda possessione, sed proprietate rerum hereditariarum, secūdum gl. super. Rub. C. quo. bono. Dico bonorum hæreditariorum, quia non distinguitur siue Actor sit bonorum possessor ex Testamento, uel ab intestato. l. 2. C. quorum bono. Deinde quoq; non refert, siue reus omnia bona hæreditaria possideat, siue partem eorum, siue unam aliquam rem. Dico corporalium, quia res incorporales, ut Iura, seruitutes &c. in hoc interdicto non ueniunt. l. ij. ff. eo. Et in hoc iterum differt à petitione hæreditatis, quia in ea ueniunt quoq; res incorporales, ut Iura, seruitutes, & c. l. Item uidendum ℣ fin. cum similibus. ff. de petit. hæreditatis. Quòd dico possidentem, tu quoq; extende ad eum qui dolo desijt possidere. l. 1. ff. eod. Quòd dico pro hærede, tu intellige de eo qui dicit se hæredem, cùm sciat se hæredem non esse. Item intellige de eo qui putat & credit se hæredem, cùm tamen non sit. Licet enim posteriori casu tit. pro hærede habeatur pro sufficienti ad inducendam usucapionem, ut. ff. & C. per totum pro hærede, Priusquam tamen usucapio completa est, non habetur pro sufficienti titulo, per text. hic iuncta glos. & d. l. 1. ff. eod. Quòd dico pro possessore, intellige de eo, qui dicit se possidere pro rebus suis, nec tamen poterit allegare titulum siue causam suæ possessionis, nam licet regulariter nemo teneatur allegare titulum suæ possessionis, tamen in petitione hereditatis & interdicto quorum bonorum, fallit regula. l. cogi. C. de petit. hæreditat. Sit ergo Actor cautus, ut ante litem contestatam interroget reum simpliciter, an bona hæreditaria possideat. Si neget se possidere, nec actor possessionem probauerit, cessat interdictum. Actore autem probante possessionem contra negantem, transfertur possessio sine alia cognitione in eum, propter Rei mendacium. l. fi. ff. de rei uendica. Si autem reus fateatur se possidere, interrogandus est quo titulo possideat, si allegauerit titulum, tenetur eum probare cum omnibus suis qualitatibus, ut si allegauerit titulum emptionis,

Cautus.

tenetur

tenetur ostendere à quo,& quanto precio emerit, quod si probauerit, iterum cessat interdictum. Sicut enim contra titulo possidentem, non datur petitio hæreditatis, ita quoque nec Interdictum quorum bonorum.d. glos.super Rub. C. quorum bonorum, cum ibi notatis. Ratio autem quare illæ Actiones non dentur contra titulo possidentem, hæc est, quia agens ad bona hæreditaria, habet solum titulum hæreditarium, quo se fundat agendo. Possidens autem res hæreditarias cum titulo habet duo, scilicet possessionem & titulum, & sic est eius causa potior merito. Ergo ab eo qui nudum titulum habet, uinci non debet. Si autem titulum non probauerit, uel responderit se possidere pro hærede, seu pro possessore, tum pro priè competit hoc interdictum. Est autem interdictum quorum bonorum duplex, Directum & Vtile. Directum datur bonorum possessori de Iure Prætorio. Vtile uerò datur hæredibus de Iure ciuili, secundum glos.super Rub.& quę ibi notantur per Bart. Bal.& Sal. C.quorum bonorum.

Interdictum quorum legatorum datur hæredi & bonorum possessori contra legatarios, qui sine uoluntate hęredum occupauerũt de facto legata,ut titulo pro legato ea possideant, uel dolo desinant possidere ad hoc ut res legata restituatur,et prestetur interesse.Hoc interdictum dicitur ideo adipiscendę, quia locum habet si legatarius occupando præuenit hęredem, qui rei legatę nunquam habuit possessionem. Si enim aliquo modo habuisset & amisisset, competeret Interdictum recuperandę. Quòd dico hęredi & bonorum possessori,tu extende quoque ad hęredes eorum, non autem ad alios successores.Quòd dico contra legatarios,intellige de meris legatarijs.Si enim hęredi quid prelegatum esset,et id occupasset propria autoritate,cessaret Interdictũ. Idem dic de donatario mortis causa,nisi rem legatam habeat,ut donatum.d.l.1 ℣ si quis.ff.quorum legator.Deinde extende etiam ad hęredes legatariorum, & alios eorum successores, siue sint uniuersales, siue singulares. d. l.1 ℣ Legatorum.ff.eod. Dico sine uoluntate,quia si hęres post aditam hęreditatem,uel agnitam bonorum possessionem,consenserit occupationi,cessat hoc Interdictum.Si autem ante aditam hęreditatem consensisset occupationi,nihil operatur is consensus.d.l.1 ℣ Quod ait prętor.la. ij.ff.eod. Quòd dico de uoluntate hęredum,intellige de omnibus hęredibus. Si enim unus consentiret, alij uerò non, unius consensus non impediret Interdictum.d.l.1 ℣ si alter.Dico de facto, Quia nemo debet sibijpsi Ius dicere,sed ab hærede iusto ordine petere, si quid debetur. d.l.1.Vers.Etenim æquissimum.Dico legata simpliciter,Quia hoc Interdictum datur indifferenter,pro quibuscunq; reb.legatis de facto

per legatarium occupatis, siue sint corporales, siue incorporales. d.l. 1 ℌ Quod ait prætor. Et in hoc differt à superiori, quòd pro reb. incorporalibus nō datur. l. fi. ff. Quorum bonorum. Dico titulo pro legato. Quia si dicat se possidere pro hærede, uel pro possessore, datur quorū bonorum, uel petitio hæreditatis. Quando tamen incertum est, an pro legato uel possessore, uel pro hærede possideat, potest utrumq; intentari in eodem libello, tam petitio hereditatis, quàm quorum legatorum, ut siue quis pro hærede, uel pro possessore possideat, hoc interdicto teneatur. Quotiens enim incertum est, quæ Actio potius teneat, possumus duas simul intentare, & protestari ex altera, nos uelle consequi quod nobis debetur. d.l. 1 ℌ Quia autem. ff. eod. Dico possideat. Nam si quis missus est in possessionem legatorum, causa conseruandæ rei, non dicitur possidere, sed custodire. Ideo nō habet locum Interdictum, præsertim quum etiam huius rei autorem habeat prætorem, nisi fortè legatorum nomine per hæredem cautum esset. d.l. 1 ℌ Quæsitum. Quòd dico, desinit possidere, intelligesi efficit, ut non habeat facultatem restituendi. Quòd autem res legata hoc interdicto restituatur, agaturq; ad Interesse, probatur expressē per tex. in d.l. 1. in princi. & per l. ij ℌ Ex hoc Interdicto. ff. Quorum legatorum.

De Saluiano Interdicto diximus suprà de Actione Seruiana. Et tantum de Interdictis Adipiscendæ.

DE INTERDICTIS RETI. nendæ.

Interdicta retinendæ dicuntur, quibus agimus, ut possessionem, quam habemus, retineamus. Melius enim est possessionem retinere, & ab alio conueniri, quàm Actoris partes fouere. Nam si possessionem retinemus, & is qui contra nos petitorio agit, in probatione defecerit, manet res penes nos, etiam si non ad nos, sed ad ipsum petitorem iure dominij, uel quasi, & cæt. pertineat ℌ Retinendæ, hic titulo nostro. Sunt autem duplicia. Aut enim dantur pro rebus corporalibus, aut pro iuribus incorporalibus. Quæ uerò pro rebus corporalibus dantur, subdiuiduntur. Vnum datur pro retinenda possessione rerum corporalium, immobilium, & dicitur uti possidetis. Aliud uerò ut utrobi, datur pro retinenda possessione rerum mobilium.

Interdictū uti possidetis. Interdictum uti possidetis datur illi, qui iusto tempore res immobiles, quæ possideri possunt non precario, nec ui, nec clam ab aduersario, possidet contra turbantem, ad hoc ut possessionem quietè retineat. Et est mixtum quoddam. Nam illi, quibus hoc interdictum competit, interdum Actores & rei sunt utrinq;. Quando enim contenditur de

tenditur de possessione, & incertum est, uter litigantium possideat, competit utriq; hoc interdictum. Vincit autem is qui longiorem & iustiorem possessionem probauerit. Licet autem in hoc Interdicto petitorium & possessorium non possint simul concurrere, quia priusquam ad petitorium perueniatur, determinari debet possessorium. Tamen ad probandam possessionem iustiorem, admittuntur positiones, & articuli de dominio. Et is tunc quoq; censetur iustiorem habere possessionem, qui de dominio probare poterit. c. Licet causam ℣ Ex præmissis, extrà de probatio. Dico autem in definitione, iusto tempore, quia is qui hoc Interdicto agit, probare debet se possedisse duobus temporibus: nempe tempore turbationis, & quo que tempore litis contestatæ ℣ Sed hodie, cum multis similibus. hic titulo nostro. Et si Reus contra Actorem possessionem probantem probare uelit, probet Actorem à se clam, ui, uel precario possedisse. d ℣ sed hodie. Dico res immobiles, ad differentiam Interdicti utrobi, quod datur pro retinenda possessione rerum mobilium, ut infrà dicemus. Dico quæ possideri possunt, ad differentiam rerum communium, publicarum, sacrarum, sanctarum, religiosarum, quæ possideri non possunt, sicuti nec dominio nostro subiici. Instit. de rerũ diuisio. in principio. Nota quoque obiter, quòd hoc Interdictum non datur pro retinendis cloacis, quia alia Interdicta propterea pro posita sunt. l. 1. in principio. ff. eodem.

Dico non ui, nec clam, nec precario, Quia clandestinam uel uiolentam possessionem quis retinere non potest, sed debet restituere. d. l. 1 ℣ final. ff. eodem. Dico ab aduersario, quia si à tertio quodam clam, ui uel precario possideret Actor, nihil interesset aduersarij. d. l. 1 ℣ final. & l. ij. ff. eod ℣ Hodie, hic titulo nostro. Dico possidet, quia hoc Interdictum primò datur ei qui naturaliter & ciuiliter possidet. Secundo ei, qui naturaliter tantùm possidet, ut Vsufructuario, Vsuario, Vasallo, & similibus, qui cùm turbantur in possessione naturali, tamen hoc Interdictum retinent. l. fin. ff. eod. Deinde dico possidet, ad differentiam creditorum, & aliorum qui missi sunt in possessionem, non ut possideant, sed ut custodiant. d. l. iij ℣ Creditores. ff. uti possidetis. Quòd dico contra turbantem, tu intellige de quolibet impedimento, per quod inquietatur quis, quò minus possessione rerum suarum uti possit, quod multis modis fieri solet. De quibus in d. l. iij ℣ Hoc Interdictum sufficit. ff. eodem. Dico ut quiete retineat, quia hæc est causa finalis istius Interdicti. Ideo Actor in libello primùm petit Reum condemnari, ut à præsenti turbatione desistat, & caueat de non turbando in futurum, præstetque interesse quanti scilicet Actoris interfit liberam possessionem non habuisse. l.

si duo ℣ fina, cum gl. ff. uti possidetis. Est autem hoc Interdictum duplex, Directum & Vtile. Directum datur pro retinenda possessione rerum corporalium immobilium, & oritur ex uerbis legis. Huc refer omnia quæ suprà in definitione dicta sunt. Vtile uerò datur pro retinenda quasi possessione iurium incorporalium. Dico utile, quia ex uerbis legis non habetur, sed colligitur ex eius mente. Dico pro retinenda quasi possessione, quia res incorporales non possidentur, sed quasi possidentur. c. Quærelam ℣ Nos igitur, cum similibus extrà de Elect. Secundo dico, pro retinenda quasi possessione, Quia si quis uelit agere pro retinendo iure ipso, & non tantum quasi possessione, non competeret Interdictum, sed Actio confessoria, uel negatoria, ut suprà diximus de Actione confessoria. Dico iurium incorporalium, ad differentiam præstationum personalium, ut si es mihi obligatus, ut singulis annis des 10. aureos, si in illa receptione turbor, non datur hoc Interdictum, sed Actio ex illo contractu, unde obligatio orta est. Nisi fortè aliquod Ius prætenderem in persona sic obligati, ut quia dico esse uasallum uel assciptitium meum, per ea quæ notantur in l. ij. ff. Quorum bonorum. Datur itaq; pro turbata quasi possessione usufructus, usus habitationis, iurisdictionis, iuris recipiendi seruitia inter aliquos homines, ut uasallus, et similes, per ea quæ not. in c. licet ℣ Ex præmissis, iuncta glo. in uerbo possidetis. extr. de proba.

DE INTERDICTO utrobi.

Interdictum utrobi datur pro retinenda possessione rerum mobilium. Et intellige utrobi, apud quem illas res est &c. Huc refer omnia quæ dicta sunt suprà de Interdicto uti possidetis. In omnibus enim conueniunt, excepto uno, Nempe quòd illud datur pro retinenda possessione rerum immobilium, hoc uerò pro retinenda possessione rerum mobilium. Habet autem hoc Interdictum locum in duobus casibus. Primò si quis possidet rem mobilem, ut equum, & in eius possessione turbatur. Secundo, quando duo contendunt se possidere eandem rem mobilem, quod fieri potest, si ego habeo equum quem dico me uerè possidere, Tu autem obijcis me à te habere ex causa depositi, commodati, uel simili. His enim casibus possessio non transfertur. Interim ergo priusquam discutiatur, ex qua causa habeat, dubium est uter possideat, datur itaq; utriq;, & is retinet possessionem qui eam probauerit.

CAVSA istorum duorum Interdictorum est uis turbatiua. Est enim uis quadruplex, Compulsiua, expulsiua, inquietatiua & ablatiua. Compulsiua dicitur, quando quis ui uel metu compellitur ad aliquid fa-

quid faciendum,& ex illo oritur actio quod metus causa. Expulsiua dicitur, quando quis per uim ex possessione rerum immobilium expellitur,& oritur ex ea Interdictum unde ui. Ablatiua dicitur, quando per uim res mobiles auferuntur, & ex illa oritur actio ui bonorũ raptorum. Turbatiua,seu inquietatiua dicitur,quando quis turbatur in possessione rerum suarum,et ex illa oritur Interdictum uti possidetis,& utrobi. Vide glo.in c. Ad audientiam.extrà,quod metus causa.Causa finalis,ut retineatur possessio, & desistat reus à turbando. Quibus autem modis in his interdictis feratur sententia, uide glo.& ibi Doct.in c.licet,in uerbo,possidetis,extrà de probat.

DE INTERDICTIS RETINENDAE.

Interdicta retinendæ,de quibus agimus,ut quasi possessionem iurium incorporalium specialium quorundam retineamus, hæc sunt: de superficieb. de itinere actuq; priuato, & uia priuata. De aq.quo. & æst.Item inter eos qui ducunt aquam per eundem riuum,item inter eos qui ex eodem castello ducunt,de quibus in glo. in ℔ retinendæ,in uerbo,ingens,hic tit.nostro.

Interdictum de superficiebus datur illi, qui non ui, nec clam, nec precario,sed ex conuentione habet ius fruendi superficie in solo alterius, & in eius quasi possessione turbatur. Dico ex conuentione, ut quia conduxit uel emit.Licet autem hoc casu competant quoque Actiones ciuiles personales,pro retinendo illo iure, ut actio ex conducto, uel ex empto, directæ, & utiles. Directæ contra ipsos locatores, siue uenditores turbantes. Vtiles uerò contra tertium turbantem. Tenerentur enim uenditores siue locatores, quibus hoc casu contra tertium turbantem directa Actio competit, ipsi superficiario utiles Actiones cedere &c. Tamen utilius & tutius est, hoc Interdicto quasi in rem agere propter commodum possessionis, ut scilicet possessio retineatur.l.1℔ Qui superficiem.ff.de superfi.Dico in solo alterius,quia is in cuius solo est superficies,non opus habet hoc interdicto,Quia competit Actio in rem,quam habet pro retinendo toto solo,uel habet Interdictum uti possidetis.d.l.1℔ Is autem. ff.de superficiebus. Huc refer omnia quæ de Interdicto uti possidetis diximus. d.l.1℔ proponitur. ff. eodem. Secundum est de itinere actũque priuato. Et de hoc suprà diximus. Tertium est de aqua quotidiana & æstiua,quod datur ei qui non ui,nec clam,nec precario hoc anno duxit aquam quotidianam, siue æstiuam, ex aquis perennibus fluentibus,ad usum & commodum suum, ad hoc ut quasi possessionem illius iuris retineat. Dico non ui, nec clam, nec precario,Quia hoc interdictum primùm datur illi,qui scit se habere Ius ducendæ aquæ.Secundo illi qui putat se iure ducere. Licet enim in

facto errauerit, nihilominus datur hoc Interdictum. l. 1 ℌ Caput. & ℌ Aristo. ff. de aqua quotidiana & æstiua. Quòd dico hoc anno, non est intelligendum, quòd hoc anno quotidie duxerit, quia satis est uel una die, siue una nocte istius anni duxisse. Per hoc enim acquisiuit quasi possessionem. d. l. 1 ℌ Quod autem. ff. eodem. Eodem tamen modo semper ducere debet, quo hoc anno duxit, et non amplio ri. d. l. 1 ℌ Illud tamen. ff. eod. Dico aquam simpliciter, quia hoc Interdictum quoque procedit, si à capite ut fonte, flumine uel lacu ducatur. d. l. 1 ℌ Caput. Nec distinguitur, siue aquæ sint calidæ siue frigidæ, siue sint intra urbem, siue extra urbem. d. l. 1 ℌ Idem Labeo ℌ siue autem. ff. eodem. Quòd dico quotidianam, intellige de ea aqua, quæ quotidie duci potest, hyeme uel æstate, licet aliquo momento temporis ducta non sit. Quòd dico æstiuam, intellige de aqua, quæ quotidie quidem duci potest, æstate uel hyeme. Ducitur autem æstate tantùm, non quia non possit hyeme, sed quia non solet. d. l. 1 ℌ Quod autem scriptum est. ff. eodem. Dico aquis perennibus. Quia ex nulla alia aqua potest duci, nisi quę perennis est. d. l. 1 ℌ Loquitur. Dico fluentibus. Nam licet quædam aquę sint perennes, duci tamen non possunt, ut sunt puteales. Et quæ ita submersæ sunt, ut defluere extra meatus suos non possint. d. l. 1 ℌ Quanquam. Dico ad usum & commodum suum, quia hoc Interdictum non tantùm competit pro aqua ducenda, ad agrum irrigandum, sed ad quemcunque usum. Ideo ad rustica uel urbana prædia quis ducere potest. d. l. 1 ℌ Illud quæritur, Imò pecoris uel amœnitatis causa quoque aqua duci potest. l. Hoc Iure. ff. eodem. Est autem hoc Interdictum duplex, Prohibitorium & Restitutorium.

Prohibitorium. Prohibitorium est, quando quis prohibetur, ne quid faciat, fodiat, serat, succidat, putet &c. qua ex re illa aqua, quam Actor hoc anno duxit, inquinetur, uicietur, corrumpatur, deteriorue fiat. d. l. 1 ℌ Labeo.

Restitutorium. Restitutorium est, ut si cùm aquam duxisses, aduersarius te prohibuerit, deinde tu interim ius aquæ ducendæ amiseris, præstatur per hoc Interdictum quod amisisti. d. l. 1 ℌ Præterea illud sciendum. ff. eod.

Interdictum inter corriuales. Interdictum inter corriuales datur, quando inter duos est contentio de aquę usu, utroq; suum esse contendente. Et hoc quoq; est prohibitorium et restitutorium. d. l. 1 ℌ si inter corriuales. ff. de aq. quot. & æsti. Idem dic de ijs qui ducunt aquam non ex ipsis capitibus & fontibus, sed ex castellis, hoc est, ex riuis siue receptaculis, quę aquam publicam suscipiunt. Et hoc Ius interdum datur personis, interdum prædijs. Quod prædijs datur, extincta persona non extinguitur. Quod autem personis conceditur, cum personis amittitur. Ideoque neque

neque ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem uel quemcunque successorem transit. d.l.1 ℌ Ait prætor, cum sequen. ff. de aq.quot.& æst.

Differt autem hoc Interdictum à superioribus duobus, quòd superiora duo pertinent ad possessionem temporariam. Et prę parant causam ad acquisitionem illorum iurium, hoc autem interdicto ad proprietatem retinendam agitur. Nemini enim competit ius aquæ ducendæ ex castello publico, nisi sit ei assignatum & specialiter concessum per magistratus. d.l.1 ℌ permittitur, cum seq. ff. de aq.quot. & æst. Et tantum de Interdictis retinendæ.

DE INTERDICTIS RECVPERandæ unde ui.

Interdictum recuperandæ est unde ui, datur autem hoc interdictum ei qui ui non legitima ex possessione rerum immobilium eiectus est, ad hoc ut possessionem recuperet ℌ Recuperandæ. hic tit. nostro. Et habet nomen à uerbis prætoris, quę talia erant: unde ui tu illum deiecisti &c.l.1.ff. de ui & ui arma. Dico ui non legitima. Primùm ad differentiam illius uiolentiæ, quam quis iussu iudicis patitur, ut in executione sententiæ &c.l. Qui Restituere. ff. de Rei uendicati. Secundo ad differentiam illius, qui quum eiectus est, possessionem amissam cum moderamine in continenti, hoc est, quod ad alios actus extraneos non reuertitur, recuperat. Censetur enim hoc casu suam possessionem potius defendere, quàm recuperare. l. iñ ℌ Eum igitur. & l. qui possessionem, cum ibi nota. ff. de ui et ui arma. Tertio ad differentiam illius qui eñcit, & habet Ius commune pro se contra eiectum, tum enim non datur restitutio. c. Ad decimas, cum ibi not. extrà de restitut. spol. in vi.

Dico ex possessione simpliciter, Primùm ideo, quòd hoc interdictum non tantùm habet locum si te eñcio ex possessione tua, sed etiã procedit si te uiolenter eñcio ex possessione mea, quam à me ui, clam uel precario possidebas, nemini enim licet sibiñpsi ius dicere ℌ Recuperandæ, cum similibus, hic tit. nostro. Et hinc est, quòd dicitur prę donem siue latronem spoliatum restituendum esse. c. in litteris, extra de rest. spol. l.1 ℌ Qui à me. ff. de ui & ui arma. Secundo dico ex possessione simpliciter, quia hoc interdictum datur ei qui naturaliter et ciuiliter possidebat, deinde quoq; illi qui naturaliter tantùm possidebat, ut usufructuario, & similibus. Postremò illi quoqꝫ qui ciuiliter tantùm possidebat, ut qui abfuit, & in absentia eius possessio per alium occupata est, qui redeuntem non admittit. d.l.1 ℌ Siue autem corpore. ff. de ui & ui arma.

Tertio dico possessione, ad differentiam inquilinorum & colonorum, qui

rum, qui cùm nullam habeant possessionem, neq; hoc interdictum eis datur, Depositarijs tamen & Commodatarijs & similibus datur hoc interdictum, quia eorum interest. d.l.1. Dico rerum immobilium, ad differentiam Actionis ui bonorum raptorum & furti, quæ dantur pro amissione rerum mobilium, ut suprà dictum est. Licet autem hoc interdictum principaliter non detur pro recuperanda possessione rerum mobilium, secundario tamen & in consequentiam quoq; pro rebus mobilibus existentibus in re immobili occupata, datur. d.l.1 ℌ Illud utiq;. ff. de ui & ui arma. Dico eiectus est, ad differentiam illius, qui in possessione tantum turbatur, Ei enim datur interdictum retinendæ, ut suprà diximus. Dico ut recuperet, quia hęc est causa finalis istius interdicti, & datur contra eum qui deiecit, uel qui mandauit siue iussit, ut quis deijceretur. Item contra eum qui eiectionem ab alio suo nomine factam, ratam habuit. d.l.1 ℌ deiecisse, ff. de ui & ui arma. In hac autem recuperatione uenit primùm, ut res occupata restituatur, & alia quoq; quæ in ea continebantur, Nec liberatur spoliator interitu rei, quia à tempore delicti, est plusquàm frustrator, & fuit in mora. d.l.1 ℌ Quòd autem, & ℌ rectissimè, cum similibus. ff. de ui & ui arma.

Secundo ueniunt fructus percepti & percipiendi, & omne interesse deiecti, quod scilicet haberet, si scilicet deiectus non fuisset. d.l.1. ℌ Qui autem ui deiectus est. ff. de ui & ui arma. Est autem duplex interdictum unde ui, Directum & utile.

Directum datur pro recuperanda possessione rerum immobilium corporalium, de quo diximus in definitione. Vtile uerò datur pro recuperanda quasi possessione rerum incorporalium, ut si quis esset spoliatus redditibus, decimis, beneficijs &c. Quòd autem in his fieri possit spoliatio & restitutio, sunt text. in c. Nullus. 2. q. 2. c. Ad decimas, cum multis similibus, in glos. ibi alleg. extrà de restit. spol. in 6.

In directo probat Actor se fuisse in possessione, & spoliatum esse. In utili probat se fuisse in quasi possessione, et spoliatum esse. De hac diuisione uide copiosè Spec. in ℌ 1. & ℌ 2. in titul. de restitut. spoliat. Hoc autem interdictum unde ui, continet Iudicium ciuile, nõ autem criminale, nec est famosum. Annale autem est de eo quod non peruenit ad uiolentum: intellige tamen de anno utili, non autem continuo. d.l.1 ℌ Annus. ff. de ui & ui arma.

Perpetuum uerò est, de eo quod peruenit ad uiolentum. d.l.1. in principio. ff. de ui & ui ar. Ideo quoq; datur hæredibus spoliati, & contra hæredes spoliantis in id, quod ad eos peruenit, dolóue malo factum est, quo minus perueniret. d.l.1 ℌ fin. & l.2. ff. de ui & ui arm.

Dic autem

Dic autem breuibus multa esse remedia, quibus spoliatus uti potest. Primum est unde ui, de quo diximus, Sed eius loco plerunq; solet intentari Actio in factum, obseruatis tamen his quæ diximus. Secundum est Condictio ex Decretali sæpe, extra de restit. spol. quæ datur contra eum, qui licet non spoliauerit, tamen rem spoliatam scienter à spoliatore accepit. Tertium est condictio ex canone reintegranda. c. Reintegranda, 3. q. 1. quæ est generalis, & datur contra omnes possessores, secundum Speculat. in §. 1. uer. Quartum, in tit. de rest. spol. Quartum est auxilium constitutionis, si quis in tantam. C. unde ui, quod datur simpliciter pro restitutione tam mobilium quàm immobilium. Quintum est Edictum diui Marci, quod præcipit, ut creditor debitorem suum in iudicio conueniat, alioqui si pecuniam, uel rem obligatam propria autoritate acceperit, acceptam restituat, & actionem amittat. l. Extat cum similib. ff. quòd met. causa. Sextum est de ui publica uel priuata, de qua dicemus infrà de publ. Iud. De his & alijs uide Spec. in d §. 1. in tit. de rest. spol.

Nota obiter interdicta adipiscendę, retinendæ & recuperandæ propriè dici interdicta & iudicia possessoria. In adipiscendæ & recuperandæ possunt concurrere petitorium & possessorium. In retinendæ uerò non.

DE POENA TEMERE LITIgantium. Tit. XVI.

TEMERITAS litigantium punitur tribus pœnis, pœna corporali, pecuniaria, & infamiæ. Corporalis pœna imponitur calumniatoribus, uel similitudine supplicij, uel extra ordinem pro arbitrio Iudicis per tot. tit. de calum. ad S. C. Turpil.

Pecuniaria pœna imponitur in multis casibus. Primo si liberi uel liberti uocant parẽtes uel patronos in ius sine uenia, punitur illorum temeritas in 50. aureis. Secundo punitur temerè litigans in expensis & sumptibus, ut. C. per tot. de fructibus & litium expensis.

Tertio est pœna pecuniaria in omnibus actionib. dupli, tripli, & quadrupli, de quibus suprà. Infamia notantur in octo Actionibus, de quibus in §. Ex quibusdam, hic titu. nostro. Præter istas pœnas partes & eorum aduocati tenentur de calumnia iurare, quòd scilicet credant se habere iustam causam. Et si hoc casu peierauerint, reseruatur pœna Deo. *Pœna iuramenti. Iuramentum de calumnia.*

DE OFFI.

DE OFFICIO IVDICIS. Tit. XVII.

OFFICIVM Iudicis est duplex, nobile & mercenarium. Nobile est, quod uersatur circa ea, quę sunt meri & mixti imperij, & de hoc non loquitur tit. noster. Mercenarium uerò est, siue seruile, quod uersatur circa ea quæ sunt simplicis iurisdictionis, & de hoc loquitur textus noster.

VERS. *Si uerò*) Id est, bonæ fidei possessor tenetur tantùm de perceptis & extantibus, non autem de consumptis & percipiendis, nisi post litem contestatam, tum enim tenetur tam de percipiendis quàm consumptis.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Tit. XVIII.

HVC usq; diximus de causis priuatis, quæ per actiones exercentur, nunc autem dicemus de delictis publicis.

Dicuntur autem delicta publica, quasi populica, quia cuilibet de populo, modò sit habilis persona, ad accusandum competit eorum persecutio, secundum glo. hic, in uerbo publica. Sunt autem duplicia, Ordinaria, & extraordinaria.

Ordinaria sunt, quorum pœnę specificè et nominatim in Iure expressæ sunt, quæq; ordine Iuris scripti tractantur.

Primum ordinarium crimen est lęsæ maiestatis, ut quando quis contra Imperatorem uel Remp. quibuscunq; modis quid molitur, uel ad hostes fugit. Et dicitur propriè crimen perduellionis, cuius pœna est uitæ amissio, & damnatio memorię post mortem, ita quòd successorem non habet, quia fiscus eius bona occupat. per tot. tit. C. si quis Imp. maledix. & ad l. Iul. maiest.

Pœna adulterij. Secundum est adulterium, quod in nuptam committitur, & imponitur adultero pœna gladij. Adultera uerò uerberata in monasterium detruditur. Autentica, sed hodie. C. de adulterio.

Tertium est stuprum, quod in uirginem uiduamq; honestè uiuentem committitur, & est duplex, Voluntarium & uiolentum. Voluntarium est, quod uolente & consentiente uirgine uel uidua fit, cuius pœna est publicatio dimidiæ partis bonorum in stupratore honesto. In humili uerò coërtio corporis cum relegatione. Item lex Iulia. hic tit. nostro. Violentum stuprum est, quando uirgines uel uiduæ per uim opprimuntur, uel abducuntur, non distinguendo siue uolentes siue nolentes abducantur, & dicitur propriè raptus, cuius pœna est pœna capitis, quam parentes uel cognati ipsi sumere possunt à rapiente, si in flagranti crimine deprehenderint, ut C. per totum de rapt. uirg. seu uiduarum.

Quartum

Quartum est incœstus,& dicitur consanguineorum,ut ascenden tium & descendentium, uel collateralium proximorum abusus. c. lex illa.36.q. 1. & imponitur grauior pœna quàm pro adulterio, ut colligitur ex c.2.extrà de eo qui cog.consang.uxo.suæ. Vide l.si adul terium cum incœstu,in prin.ff.ad l. Iul.de Adulter. De peccato con tra naturam uide in Autentico,ut non luxurientur contra naturam, colla.6.& l.cum uir nubit in fœminam.C.de adulte. *Incœstus.* *Peccatum cõ tra naturam.*

Quintum est uis siue uiolentia,quę est duplex,publica & priuata. Vis publica est,quando cum armis uiolentia committitur,cuius pœ na est in liberis hominib.deportatio, In seruis uerò occisio, si insci o domino uim commiserunt,alioqui est damnatio in metallum. Vis priuata est, quę fit sine armis,cuius pœna est ademptio tertiæ partis bonorum,& amissio dignitatis & famæ.per tot.tit.ff.& C.ad l.Iul. de ui publ.& priuata. *Vis publica:* *Vis priuata.*

Sextum est homicidium,quod fit bifariam,aut per uim,aut uene no,uel arte magica. Vtroq; casu distingue,Aut interficitur extrane us,& pœna occidentis est hodie pœna gladij, per tot.tit.ad l. Cor. de sica. Aut interficitur unus ex ascendentibus uel descendentibus, puta mater,pater,uel filius & c.& pœna interficientis est quòd insu tus culeo,cum cane,gallo gallinaceo,uipera & simia in uicinum ma re uel amnem projciatur.per tot. tit. ff. ad l. Pomp.de parri. Et C. per tot.de ijs qui parent.uel liber.occid. *Homicidium fit bifariam.*

Septimum est magia,siue sortilegium,& in hac distingue. Aut fit in finem boni,puta ut detegantur furta,uel fructus terræ à tempesta tibus saluentur,ut si quis gesserit characteres in collo,ut custodiatur & c.& de Iure ciuili nulla extat pœna, quia non peccant contra tran quillitatem publicam,nec aliquem lędunt, quia autem cõtra Deum peccant,imponit ius Canonicum pœnitentiam.extrà per tot.de sor tilegijs, aut utitur arte magica ad finem mali, ut contra salutem ho minum,uel ut pudicos animos ad libidinem prouocet,& pœna gla dij imponitur.l.eorum.C.de Malef.& Mathe.

Mathematica autem propriè loquendo, omni Iure est licita, di stingue tamen, Aut loquimur de Astronomia, quæ scilicet tradit a strorum cursus & motus,& indistinctè est licita,quia Iura Astrono mis præmia præscripserunt.l.1.cum similibus.ff. de uar. & extraor. cog. Aut loquimur de Astrologia, quę scilicet ex syderum motu col ligit prædictiones & diuinationes, & distingue, Aut quis ex astris prædicit inclinationes,ut fit in natiuitatibus &c. Et licita est Astro logia. Aut prædicit quòd necessario et aliter fieri non possint, quàm astra ostendant,& hoc est prohibitum. De hac materia uide totam causam 26. *Mathemati ca,an & quã do est licita.* *Astronomia.* *Astrologa.*

Octauum delictum est uiolatio sepulchrorum, in quo distingue. Aut uiolantur sepulchra hostium,& fit impune. Aut uiolantur sepulchra ciuium nostrorum,& subdistingue. Aut dirimuntur tantùm ædificia,statuæ, siue epitaphia monumentis imposita. Et datur actio Ciuilis in factum,siue interdictum,quod ui aut clam contra uiolatorem ei,cuius interest, & punitur uiolans pœna pecuniaria, non minus centum aureis,qui agenti cedunt. Aut in uiolatione mortuorum corpora extrahuntur, & ossa diripiuntur &c. & tunc si uiolator est humilis persona,afficitur ultimo supplicio. Si autem honesta, deportatur in Insulam,aut relegatur, uel damnatur in metallum. C. per tot. de sepulchr. uio.

Nonum delictum est plagium,quod propriè fit,quando quis abducit & celat patri filium, domino seruum, & Reip. ciuem, & eos sciens uendit &c. cuius pœna est, quòd plagiarius bestijs subijcitur, si est seruus uel libertus. Si uerò est ingenuus,& distingue, Aut est uilis persona, & punitur gladio, Aut nobilis, & damnatur in metallum,ut per totum titulum ad l. Fla. de plag.

Pœna plagiarij.

Crimen falsi. Decimum est crimen falsi: dicitur autem crimen falsi mutatio ueritatis dolosè facta,& committitur quatuor modis, Dicto, Scriptura, Facto,& Vsu.

Dicto committitur,ut si quis dicat falsum testimonium,uel taceat ueritatem, uel aliquid acceperit ne ferat testimonium. Et hoc casu pœna falsi testis est triplex,quia tres lædit. Primo Deum,pro quo imponitur pœnitentia.

Secundo Iudicem,propterea fit infamis.

Tertio proximum, contra quem testificatur,& punitur pro modo læsionis &c. Est & hoc crimen falsi,si Iudex sciens malè pronunciat,quo casu tenentur omnes, qui opem præstiterunt iudici. Item qui falsis ll. utitur allegando.

Scriptura fit falsum,quando falsum scribitur,uel uerum deletur, quo refer & hoc,si quis falso sigillo utitur. Pœna autem Notarij falsi est hodie, quòd amittit manum. Item si quis sibi aliquid in Testamento asscribit.

Pœna Notarij falsi.

Facto committitur falsum, ut in moneta & mensura. In moneta distingue, Aut quis habet potestatem cudendi et cudit falsam,uel detrahit legitimum pondus, & tenetur l. Cornel. de falsis. Aut quis non habet potestatem cudendi, & tunc si alicuius monetam non recognoscentis superiorem,falsauerit,comburitur,& omnia bona sua confiscantur. Aut falsat monetam eius qui recognoscit superiorem, tunc deportatur. Domus autem in qua commissum est, publicatur. Idem est si quis monetam raserit &c. Item si quis sciens monetam

ab alio

ab alio falsatam exposuerit, fustigatur uel relegatur. Pœna autem falsæ mensuræ, est pœna Relegationis. *Pœna falsæ mensuræ*

Vsu committitur falsum, ut si quis utatur instrumento falso, uel gerat se pro milite, cùm nõ sit, uel seruus pro libero homine. Item si quis dolosè utatur falso nomine &c. Et hi omnes possunt se liberare abstinendo. Et in summa, falsum committitur, quoties ueritas dolosè occultatur. Generalis autem pœna falsi est deportatio. Vide totum titulum ad l. Cornel. de falsis. *Pœna falsi.*

Vndecimum est crimen ambitus, quod committitur quando quis pecunia facit se eligi ad aliquam administrationem uel dignitatem, eius pœna est deportatio per totum titulum ad l. Iul. de Ambitu.

Duodecimum est crimen repetundarum, quod habet locum, quãdo is qui est in publico officio propter munera facit aliquid quod facere non debet. Cuius pœna est duplex, Ciuilis, aut Criminalis. Si ciuiliter agitur, condemnatur in quadruplum eius quod accepit, Si autem Criminaliter, subdistingue. Aut exitus causæ adfert damnum in corpore, & tunc, si sequitur mors, et pœna est capitalis, si uerò nõ sequitur mors, scilicet illius cõtra quem accepit munera, sed alia corporis læsio, & mittitur Iudex in exilium, bonaq; eius confiscantur. Aut exitus causæ affert damnum in bonis, & pœna est depositio ab officio. Vide totum titulum ad l. Iul. repetundarum. *Crimen repetundarum.*

Decimum tertium est crimen peculatus, quod habet locum quando pecunia publica, res sacra, &c. interempto quoquo modo contaminata est, circa pœnam distingue. Aut is qui subtrahit, est Iudex, & in administratione, & pœna est capitalis animaduersio. Aut is qui subtrahit, est priuatus aliquis, & pœna est deportatio. Tollitur tamen hæc accusatio spatio quinquennij. *Crimen peculatus.*

Decimum quartum est sacrilegium, quod propriè fit secundum legistas, quando quis aufert sacrum de loco sacro. Et imponitur pœna pro qualitate personæ, rei, temporis, ætatis & sexus, plerique in furcam suspenduntur. Hodie plerunque solent membra eorum rota cõtundi. Si autem quis modicum de templo extulerit, damnandus est in metallum, uel in insulam deportandus est, si honestus est, uide totum titulum. C. de crimine sacrilegij. *Sacrilegium.* *Pœna sacrilegij.*

Decimum quintum est seditio, quod fit quando quis mouet populum contra Magistratum. Eius pœna sumitur pro qualitate personæ, & dignitate. Aut in furca suspenduntur, aut bestijs subijciuntur, aut in Insulam deportantur, uide totum tit. C. de seditiosis. Et tantum de delictis ordinarijs, nunc de extraordinarijs dicemus. *Seditio.*

Primùm extra ordinarium delictum est incendium, in quo dic. Aut quis sciens & prudens quid combussit, & igne necatur. Aut in- *Extraordinarium delictũ.*

scius,& tunc si culpa uel negligentia intercessit, & tenetur resarcire damnum,uel castigatur leuius &c. Si uerò casu fortuito accidit,meretur ueniam.l.qui ædes,& l. si fortuito.ff.de incend.ruina &c.

Secundum est concussio, quo tenetur is qui occasione alicuius dignitatis uel officij quod habet,aliquem premit. Eius pœna est extraordinaria & arbitraria pro modo delicti, Vide glos. in l. 1. in uerbo ablatum.ff.de concussio.

Crimen prevaricationis. Tertium est crimen prævaricationis. Dicitur autem prævaricari is,qui aliquem accusauit, & fictitias probationes adduxit, omittendo ueras. Aduocatus quoq; prævaricari dicitur, qui partem aduersam adiuuat,prodita sua causa. Pœna utrinq; est arbitraria & extraordinaria,l.1.iuncta glo.ff.de prævaricato.

Stellionatus. Quartum est crimen stellionatus, quod habet locum quãdo quis uarietatis & mendacij reus est,ut si quis unam & eandem rem seiens pluribus oppignoraret. Habet autem hęc accusatio locum, quando alia actio specialis non extat. Est enim generalis in criminalibus. Sicuti Actio de dolo,uel in factum in ciuilibus. Eius pœna est arbitraria, modò tamen in uili persona non excedatur damnatio in metallum. Est in honestioribus relegatio. Infamat tamen hoc crimen per totum titulum,de crimine stellionatus.

Abigeatus. Quintum est crimen abigeatus, quod fit quando quis dolo malo alienis insidiatur animalibus,& ea abducit. Eius pœna est damnatio in opus temporale, ubi tamen frequens fuerit, gladio punitur per tot.tit.C.de Abigeis.

Occultatio latronum. Sextum delictum est occultatio siue receptio latronum, uel similium,& puniuntur occultatores eadem pœna qua illi quos occultant. ff.per tot.tit.de receptato. Alia sunt,ut de termino moto,de effractoribus,de sollicitatoribus alienarum nuptiarum. Item de ea quæ data opera partum abegit etc.de quibus omnibus uide totum tit.ff.de extraord.crimi. Persequimur autem delicta, prsertim publica tribus modis,per uiam accusationis,inquisitionis,& denunciationis. *Accusare.* Accusare nihil aliud est, quàm reum criminis alicuius per libellum deferre, uel facere ad uindictam, quod in ciuilibus est Actio, hoc in publico iudicio est accusatio.In ea autem requiruntur tres personæ, accusator,accusatus et Iudex. Accusator tenetur se inscribere ad pœnam talionis, hoc est,si non probauerit delictum contra accusatum, puniretur eadem pœna qua accusatus, si fuisset conuictus.l.fin.C.de accusatio.

Conuincitur autem accusatus manifestissimis probationibus, & luce meridiana clarioribus.l.fi.C.de probat.

Inquisitio. Inquisitio est, quando Iudex personam Actoris & Iudicis simul

obtinet

obtinet. Et ita ex officio contra aliquem inquirit. Hoc autem casu necesse est, eum contra quem inquiritur, de crimine esse diffamatum, et quòd fama traxerit originem à fide dignis uiris, ut notatur in c. inquisitionis, extrà de Accusationibus.

Denunciatio tantùm fit in foro Ecclesiastico.

SEQVITVR ENARRATIO Textus.

Ordinantur.) Scilicet per accusationes, & per modum inquisitionis.

Nec omnino.) In Ciuilibus agimus, ut nos aliquid acquiramus. In publicis Iudicijs autem tantùm agimus ad uindictam.

FINIS LIBRI QVARTI INSTITVTIONUM Imperialium.

FRANCOFORTI, APVD
Christianum Egenolphum. Anno
M. D. XLV.
Mense Augusto.

PIETAS AD OMNIA

COR HVMILIATVM, *Psal. 50.*

VTILIS EST, *1. Timoth. 4.*

SACRIFICIVM DEO

180050

X 2420958

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-22513/fragment/page=0441

DN. MELCHIORIS
KLING, IVRECONSVLTI CLARISSIMI, IN Quatuor Institutionum Iuris, Principis Iustiniani Libros Enarrationes.

DE INTEGRO IAM IN GRATIAM
Studiosorum, & praxim forensem sectantium, multis Libellorum Actuumque Iudicialium formis, ab ipso autore auctæ: & post alteram æditionem denuo diligentissimè recognitæ.

CVM INDICE RERVM AC VERBORUM notatu dignorum copioso.

Cum Gratia & Priuilegio.

FRANCOFORTI, APVD CHRIstianum Egenolphum Hadamarium.

Farbkarte #13 B.I.G.
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black
Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-22513/fragment/page=0443